h

h

Leonardos, Vasilios

Η
ΟΛΥΜΠΙΑ

ΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ
Δ. Φ., ΕΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

(ΜΕΤΑ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ)

ΑΘΗΝΗΣΙ
ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ
1901

EL

ΤΗΙ

ΣΧΟΛΗΙ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ

ΚΑΙ ΤΗΙ ΣΚΙΑΙ

ΑΓΑΠΙΟΥ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ

ΚΑΙ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΑΚΡΗ ΛΕΟΝΑΡΔΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΕΡΙ ΟΛΥΜΠΙΑΣ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΩΝ[1]

Die **Ausgrabungen** zu Olympja (πέντε μεγάλοι τόμοι ἐν Βερολίνῳ ἐκδεδομένοι: I 1875-76 ὑπὸ *Curtius*, *Adler*, *Hirschfeld* [ὁ τόμος οὗτος δὶς ἐκδεδομένος]· II 1876-77 ὑπὸ τῶν αὐτῶν· III 1877-78 ὑπὸ *Curtius*, *Adler*, *Treu*· IV 1878-79 ὑπὸ τῶν αὐτῶν· V 1879-81 ὑπὸ *Curtius*, *Adler*, *Treu*, *Dörpfeld*). Die **Ergebnisse** der von dem deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung (μεγάλοι τόμοι ὡσαύτως ἐν Βερολίνῳ ἐκδεδομένοι: I Topographie und Geschichte ὑπὸ *Adler*, *Curtius*, *Dörpfeld*, *Graef*, *Partsch*, *Weil*, Berlin 1897, καὶ πίνακες· II Baudenkmäler ὑπὸ *Adler*, *Borrmann*, *Dörpfeld*, *Graeber*, *Graef*, 1892, καὶ τόμος πινάκων εἰς δύο διῃρημένος, 1892 καὶ 1896· III Bildwerke in Stein und Thon ὑπὸ *Treu*, 1897, καὶ τόμος πινάκων, 1894· IV Bronzen κλπ. ὑπὸ *Fnrtwängler*, 1890 καὶ τόμος πινάκων, 1890· V Inschriften ὑπὸ *Dittenberger* und *Purgold*, 1896). Πρβ. καὶ Die Funde von Olympia, Berlin 1882.—*Krause* Olympia, Wien 1838 (πρβ. καὶ Theagenes καὶ Gymnastik καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. III σ. 990, V σ. 899 ἑξ. κλπ.). *Curtius* Peloponnesos II, Gotha 1852. *Rutgers* Ἀφρικανοῦ Ὀλυμπιάδων ἀναγραφή, Lugduni-Batavorum 1862. *Bursian* Geographie von Griechenland II, Leipzig 1872. *Curtius* und *Adler* Olympia und Umgegend, zwei Karten und ein Situationsplan gezeichnet von *Kaupert* und *Dörpfeld*, Berlin 1882. *Wolters* Gipsabgüsse, Berlin 1885. *Adolf Bötticher* Olympia, ἐκδ. 2α Berlin 1886. *Kalkmann* Pausanias der Perieget, Berlin 1886. *Flasch* Olympia (ἐν *Baumeister* Denkmäl. II) München 1887. *Laloux* et *Monceaux* Restauration d' Olympie, Paris 1889. *Gurlitt* Über Pausanias, Graz 1890. *Reisch* Griech. Weihgeschenke, Wien 1890. *Diehl* Excursions archéologiques, Paris 1890 (μεταφρ. ἑλλην. ὑπὸ *Ἀλεξ. Καράλη*, Ἀθήνησι 1896) § VII. *H. Förster* Die Sieger in den olymp. Spielen (εἰς δύο τεύχη, Zwickau 1891 καὶ 1892). *Guhl* und *Koner* Das Leben der Griechen und Römer, ἐκδ. 6η

[1] Ἡ *Ὀλυμπία* = ἡ χώρα. Τὰ *Ὀλύμπια* = οἱ ἀγῶνες, ἡ ἑορτή.

(*Engelmann*) Berlin 1893, σελ. 119 ἑξ. κλπ. *Christ* Pindari carmina, Lipsiae 1896, σελ. LXI ἑξ. *Stengel* Die griech. Kultusaltertümer (ἐν *Iw. v. Müller* Handbuch der klass. Altertumswissenschaft V 3), ἔκδ. 2α München 1898. *Frazer* Pausanias's Description of Greece, London 1898. *Grenfell* and *Hunt* The Oxyrhynchus papyri, II ἀριθ. CCXXII, London 1899. (*Robert* Die Ordnung der olymp. Spiele und die Sieger der 75-83· Olympiade ἐν Hermes 1900 σελ. 141-195, *Diels* ἐν Hermes 1901 σελ. 72-80). Ὁδηγοί: *Bädeker*, *Joanne*, *Murray*. *Fritz Wernick* Olympia, eine Osterfahrt in den Peloponnes, Leipzig 1877. *J. E. Sandys*, An Easter vacation in Greece, London 1887, § VI. *Δημ. Γ. Παπαγεωργίου* Ὀλυμπία καὶ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες Ἀθήν. 1890. *Γ. Σπυρίδης* Τὸ εἰκονογραφημένον πανόραμα τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἱστορικὴ μελέτη, Ἀθήν. 1895 (καὶ γαλλιστί: Le panorama illustré des Jeux Olympiques, Paris, chez Thorin éditeur). *Σεβαστὴ Ν. Καλησπίρη* Ἡ Ὀλυμπία καὶ οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Ἀθήν. 1896. *Δ. Βικέλας* ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν, Ἀθήν. 1886, § ΙΑ′ (γαλλ. De Nicopolis à Olympie, lettres à un ami [Queux de Saint Hilaire], Paris). Πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς «*Ἑστίας*», Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἐν Ἀθήναις, μάρτιος · ἀπρίλιος 1896. *Ἀντ. Θ. Σπυλιωτόπουλος* Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἡ γυμναστικὴ διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ἀθήν. 1896 κλπ.

Ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς Ἑλλάδος[1] τόπῳ, ἐν ἀποστάσει 15 $^1/_2$ ἕως 19 χιλιομέτρων[2] πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Κυπαρίσσιον κόλπον ἐκβολῆς τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐμβάλλει εἰς τὸν ποταμὸν τοῦτον καθέτως μικρὸς τῆς Ἠλείας ποταμὸς ἐκ βορρᾶ καταρρέων, ὁ Κλάδαος[3]. Ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν κατὰ τὴν ἐμβολὴν ταύτην σχηματιζομένων ὀρθῶν γωνιῶν, τῆς ἀνατολικῆς, παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ Κρονίου κεῖται ἡ Ὀλυμπία[4].

Ἡ Ὀλυμπία δὲν ἦτο πόλις, ἀλλὰ χώρα περιέχουσα πρὸς ἄλλοις κτίσμασι κυρίως ἱερά, ναούς, βωμούς, ἀγάλματα καὶ ἄλλα ἀναθήματα, οἰκουμένη δὲ μονίμως ὑπὸ ἱερέων καὶ ἄλλων τῆς λατρείας ὑπηρετῶν τεταγμένων πρὸς τέλεσιν τῶν κατὰ μῆνα καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν θυσιῶν καὶ πρὸς ἐπιμέλειαν καὶ φύλαξιν τῶν αὐτόθι μνημείων.

Ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ χώρᾳ, ἣν ἀπηθανάτισαν θεῖοι μῦθοι καὶ ἐκλεϊσαν ἐσαεὶ οἱ ἐπὶ χιλιετηρίδα καὶ πλέον ἑορτασθέντες ἀγῶνες, τὸν προσερχόμενον θεατὴν δὲν καταπλήττει ὁρίζοντος ἀχάνεια, οὐδὲ οὐρανομήκη ὄρη, οὐδὲ τὸ ἄλλο τῆς φύσεως μεγαλεῖον, γοητεύεται ὅμως οὗτος τὴν ψυχὴν ὑπὸ ἀλλοίων τοῦ τόπου θελγήτρων καὶ μεταρσιοῦται τὴν διάνοιαν ἀνατρέχων εἰς πολιωτάτους μυθικοὺς καὶ ἐνδόξους ἱστορικοὺς αἰῶνας. Πᾶν που ἐνταῦθα ὄρος καὶ πᾶς ποταμὸς κέ-

[1] Λυσίας ἐν τῷ Ὀλυμπ. λόγῳ (ΛΓ') 2.

[2] Ὁ δεύτερος ἀριθμὸς εἶνε ἡ νῦν ἀπόστασις, μείζων τῆς ἀρχαίας ἕνεκα τῆς προσχώσεως τῆς παραλίας.

[3] Παρὰ Ξενοφῶντι (Ἑλλην. Ζ' 4, 29) λέγεται Κλάδαος, παρὰ Παυσανίᾳ δὲ Κλάδεος.

[4] Ὁ στυλοβάτης τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς κεῖται περ. 42·7 μ. ὑπὲρ θάλασσαν. τὸ Κρόνιον ἔχει ὕψος 122·6 μ. ὑπὲρ θάλασσαν.

Ἀπόστασις τῆς Ὀλυμπίας ἀπὸ τοῦ Πύργου διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἶνε μία ὥρα. Πλησίον τῆς Ὀλυμπίας πρὸς Δ. ὑπέρκειται τὸ νῦν χωρίον Δρούβα, ἐν ᾧ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ὑψοῦται (156·7 μ. ὑπὲρ θάλ.) ἡ ὑπὸ τῶν Γερμανῶν χάριν τῶν ἀνασκαφῶν ἱδρυθεῖσα οἰκία, νῦν ἀνήκουσα ἀπὸ τοῦ 1892 τῷ Νικολάῳ Δεβέ, Δρουβαίῳ.

κτηται ἴδιον ὄνομα καὶ μῦθον ἢ καὶ θείων ἀπέλαυε τιμῶν. Οὕτως ὁ Κλάδαος ἐκ τοῦ ὄρους Φολόης πηγάζων[1] καὶ καταρρέων τελευταῖον διὰ κοιλάδος, μαιάνδρους ἀπείρους ἑλίσσων, ἀείρυτος, βληχρὸς μὲν καὶ ὀλίγος τὸ θέρος, σφοδρὸς δὲ τὸν χειμῶνα καὶ ἠχήεις, ἐξ οὗ δὴ καὶ τὸ ὄνομα, ἄλλως τε καὶ ἐπίφοβος θεωρούμενος ἐλατρεύετο ἐν βωμῷ ὄπισθεν τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας καὶ ἐτιμήθη μετὰ τοῦ Ἀλφειοῦ δι' ἀγάλματος ἐν τῷ ἑτέρῳ ἀετώματι τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Ὁ δὲ ἀργυροδίνης Ἀλφειὸς μάτην ἐρασθεὶς τῆς Ἀρτέμιδος ἱμερόεις ἐπείγεται ὑποβρυχίως διὰ τοῦ πελάγους ὑπὸ γῆς μέχρι Σικελίας πρὸς τὴν εἰς πηγὴν μεταμορφωθεῖσαν νύμφην Ἀρέθουσαν καὶ θολοῖ τὰ ὕδατα αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ βουθυσιῶν· ἐξ Ἀρκαδίας ὁρμώμενος ὁ βασιλεὺς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ποταμῶν, ὁ πάντων ἐρατεινότατος καὶ μάλιστα φίλος τῷ Διί, προσδέχεται τὰς συμβολὰς πολλῶν ἑκατέρωθεν καὶ λόγου μάλιστα ἀξίων ρείθρων, διαρρέων δὲ τὴν ἐπιμήκη τῆς Ὀλυμπίας κοιλάδα, μεταβάλλει τὴν κοίτην κατὰ τὸ δοκοῦν ἐν τῷ εὐρεῖ πεδίῳ ποικίλας αὐτόθι νησῖδας πρὸ τῆς ὑφάλου ἀποδημίας περιπτυσσόμενος, πλωτὸς τὸ πάλαι εἰς μὲν πλοῖα μέχρι ἑξακισχιλίων ἀπὸ θαλάσσης βημάτων, εἰς δὲ σχεδίας, χάριν μεταφορᾶς ἄλλων τε καὶ τῶν τῆς καλλιτεχνίας μαρμάρων, μέχρι Ὀλυμπίας.

Ἡ κλεινὴ κοιλὰς παρεῖχε φύσει διὰ τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν ψυχὴν μυχίαν τινὰ εἰρήνην καὶ γηθοσύνην. Ὑπὸ βουνῶν πάντοθεν πλὴν ἀπὸ δυσμῶν περιβαλλομένη, διὰ μὲν τῶν Ἀρκαδικῶν ἄλπεων καὶ τῶν Ἀχαϊκῶν ὀρέων διετέλει ἐν σκέπῃ τῶν σφοδρῶν ἀνέμων, διὰ δὲ τὰς Τριφυλιακὰς δειράδας ἧττον ἐπαχθῆ ἐδέχετο τὸν λίβα καὶ τὸ ἐκ μεσημβρίας πνῖγος· ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης διὰ τοῦ εὐρυρρεέθρου Ἀλφειοῦ εὐκραὴς καὶ ἡδεῖα προσέπνεεν ἡ ζεφυρῖτις αὔρα. Πρὸς βορρᾶν ἡ Φολόη, ἔνθα ὁ Ἡρακλῆς διερχόμενος πρὸς σύλληψιν τοῦ Ἐρυμανθίου κάπρου ἐξενίσθη ὀπτοῖς κρέασιν ἐν σπηλαίῳ ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Φόλου, τοῦ ὠμοσίτου Κενταύρου, καὶ ἡ δειρὰς τοῦ Σαύρου, ὅπου ὑπῆρχέ ποτε μνῆμα τοῦ λῃστοῦ τούτου καὶ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις καὶ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ δίκην τῶν περὶ τοὺς ὁδοιπόρους καὶ προσοικοῦντας κακουργημάτων· κατωτέρω δὲ ὁ Ὄλυμπος καὶ ἡ Ὄσσα ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς εὐδόξου Πίσης, πρωτευούσης τοῦ δυσμοίρου βασι-

[1] Παρὰ τὸ νῦν χωρίον Λάλα τὸ διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν καὶ τὰ καλὰ κεράσια ὀνομαστόν.

λείου Πισάτιδος, καὶ ὁ εὐδείελος καὶ εὔδενδρος κωνικὸς ὄχθος, ὁ τῆς Ὀλυμπίας δεσπόζων, τὸ ὑπὸ Ἡρακλέους ὀνομασθὲν Κρόνιον·[1] πρὸς νότον δὲ ἄλλο Θεσσαλικὸν ὄνομα ὄρους, ὁ Λαπίθας τῆς Τριφυλίας, καὶ ἐγγύτερον τὸ κρημνῶδες Τυπαῖον, τὸ κατὰ νόμον φόβητρον ὑφ' οὗ κατεστέλλετο ἡ πρὸς θέαν τῶν ἀγώνων περιεργία τῶν ἐγγάμων γυναικῶν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ πλευρᾶς ὁ ποταμὸς Σελινοῦς, ἐφ' ᾧ ἔκειτο (πλησίον τῆς νῦν πολίχνης Κρεσταίνης καὶ τῶν Μακρυσίων μᾶλλον ἢ παρὰ τὸ Μάζι) ὡς 20 ἀπ' Ὀλυμπίας σταδίους ἀπέχων ὁ Σκιλλοῦς,[2] ἡ πόλις ἔνθα μακρὰ τῆς ἐξορίας ἔτη διέτριψεν ὁ Ξενοφῶν μελετῶν καὶ συγγράφων ἐν ἐπαύλει παρὰ τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, ὃν ὡς μικρὸν μεγάλῳ τῷ ἐν Ἐφέσῳ ὅμοιον ἵδρυσε, καὶ θύων καθ' ἑορτήν, ἧς μετεῖχον πάντες οἱ πολῖται καὶ οἱ πρόσχωροι ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἄλλας τε θυσίας καὶ ζῷα τῆς πέριξ παντοίας πανίδος, ἐφ' ᾧ καὶ ἐθηρεύοντο ὑπὸ τῶν παίδων αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν καὶ ὑπὸ τῶν βουλομένων ἀνδρῶν τὰ μὲν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ χώρου, τὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς Φολόης, σύες καὶ δορκάδες καὶ ἔλαφοι. Καθ' ὅλου δὲ καὶ ἄλλα πολλαχοῦ ἵδρυντο ἱερὰ τεμένη, «μεστὴ δ' ἐστὶν ἡ γῆ πᾶσα, λέγει ὁ Στράβων,[3] Ἀρτεμισίων τε καὶ Ἀφροδισίων καὶ Νυμφαίων ἐν ἄλσεσιν ἀνθέων πλέως τὸ πολὺ διὰ τὴν εὐυδρίαν, συχνὰ δὲ καὶ Ἑρμεῖα ἐν ταῖς ὁδοῖς». Κλιτύες πεύκαις ἀπωτέρω δὲ καὶ κωνοφόροις πίτυσιν ὑλομανοῦσαι, λειμῶνες καὶ γήλοφοι εὐθαλεῖς, κοιλάδες καὶ νάπαι ποάζουσαι καὶ σύσκιοι παρεῖχον ἐπήρατον εἰς τὸ ὄμμα τὴν θέαν, ἡ δὲ ἀκμὴ τῆς ποικίλης ἄνθης εὐωδέστατον καθίστη τὸν τόπον, ἀΰπνων δὲ κρηνῶν νάματα καὶ ῥεῖθρα κελαρύζοντα ἀνέψυχον τὸν ὁδοιπόρον καὶ ἤρδευον τὴν καὶ ἄλλως γονιμωτάτην χώραν. Παντοία καὶ μέχρι ἀκολασίας σφριγῶσα ἡ χλωρὶς οὐδαμοῦ σχεδὸν ἀπέλειπε ψιλὸν τὸ ἔδαφος· δένδρα αὐτοφυᾶ καὶ ἥμερα ἐχορήγουν εὐχύμους καρποὺς καὶ σκιὰν φίλην ἐν τῷ θάλπει τοῦ θέρους. Ἐνταῦθα μὲν ἔθαλλεν ἡ ἥμερος ἐλαία καὶ ὁ οὖλος κότινος μετὰ τοῦ φοίνικος, τὸ γλυκὺ τῶν ἀθλητῶν ὄνειρον, ἀμφιλαφὴς ἡ πλάτανος καὶ ὑψικάρηνος ἡ ὑπὸ Ἡρακλέους ἐκ τοῦ Ἀχέροντος εἰσαχθεῖσα λεύκη, ἡ ἄπιος, ἐξ ἧς καὶ τὸ

[1] Περὶ τῶν ὁρίων πρβ. πρὸς ἄλλοις καὶ *Flasch* Olympia σελ. 1053 ἑξ., 1059.

[2] Πρβ. καὶ Εὐθ. Καστόρχης ἐν «Ἀθηναίῳ» περιοδικῷ 1880 σελ. 159 ἑξ.

[3] Γεωγράφος, στωικὸς φιλόσοφος ἐξ Ἀμασείας τοῦ Πόντου, περ. 63 π. Χρ. ἕως 19 μ. Χρ.

πάλαι ὄνομα τῆς τοῦ Πέλοπος νήσου,[1] μετὰ τῆς ἀχέρδου, καὶ συκῆ ὀργῶσα καὶ ὅσα, ὡς καὶ νῦν, ἄλλα. Ἐνταῦθα δὲ θάμνοι αὐτόματοι καὶ ἄνθη μυρία κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους ποικίλλοντα τὰς παραλλαγὰς τοῦ πρασίνου· ἐκεῖ μὲν ἡ μύρτος καὶ ἡ σχῖνος, ἐκεῖ δὲ τὰ πρὸς σκευασίαν μακροβιότητος καὶ τροφὴν τοῦ Πυθαγόρου θρυλούμενα, ἡ σαρκόφυλλος σκίλλα καὶ ὁ πολύοζος καὶ πολύρριζος ἀσφόδελος, ὁ ἄλλως ἐπιτύμβιος καὶ ἱερὸς τῇ Περσεφόνῃ, ὁ τοῦ χθονίου λειμῶνος ἔνθα ναίουσι ψυχαὶ εἴδωλα καμόντων· ἐκεῖ δὲ ἐρείκη δενδρώδης καὶ ἡ ἐρυθρόβοτρυς κόμαρος καὶ ἡ βάτος καὶ ἡ ροδοδάφνη καὶ αἱ ἀνεμῶναι καὶ τὰ βατράχια καὶ παμπληθεῖς μήκωνες αἱ καὶ τὰ λήια ζωηρῶς πλαισιοῦσαι ἢ καὶ διαστίζουσαι, πανταχοῦ δὲ ἡ τοῦ Διονύσου ἡμερίς· ἐκεῖ ποικίλη ἶρις καὶ ὁ χρυσαυγὴς κρόκος καὶ ὁ ξανθὸς νάρκισσος, τὰ κίτρινα σπάρτα καὶ ἡ κερκὶς ἡ κερατώδης[2] τὸ παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις «Ἰούδα ἢ Ἰουδαίας δένδρον» τὸ πυκνήν, ἔαρος ἀρχομένου, ἀναπτύσσον τὴν ὑπέρυθρον ἄνθην. Τινὰ δὲ οὐ μόνον πέριξ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κλεινῷ ἐδάφει ἐφύοντο, οἷον ἄλσος ἀγρίων ἐλαιῶν παρὰ τὸ στάδιον καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ζαθέῳ Ἄλτει,[3] πλάτανοι ἐν τῷ μέσῳ, λεῦκαι καὶ ἄλλα δένδρα μεταξὺ τῶν ναῶν καὶ βωμῶν καὶ τοῦ πλήθους ἐκείνου τῶν ἀγαλμάτων.

Χώρα οὕτω πλουσία, γραφικὴ καὶ ἱερὰ καὶ δὴ ἀπόρθητος, ὡς ἐν γένει ἡ τῶν Ἠλείων, διαφερόντως ᾠκεῖτο, κατὰ Πολύβιον, παρὰ τὴν ἄλλην Πελοπόννησον· «ἔνιοι γὰρ αὐτῶν οὕτω στέργουσι τὸν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν βίον, ὥστε τινὰς ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς γενεάς, ἔχοντας ἱκανὰς οὐσίας, μὴ παραβεβηκέναι τὸ παράπαν εἰς Ἠλείαν· τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τὸ μεγάλην ποιεῖσθαι σπουδὴν καὶ πρόνοιαν τοὺς πολιτευομένους τῶν ἐπὶ τῆς χώρας κατοικούντων, ἵνα τό τε δίκαιον αὐτοῖς ἐπὶ τόπου

[1] **Ἀπία** (γῆ)· κατά τινας τῶν ἀρχαίων τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ δένδρου.

[2] Κοινῶς νῦν **κουτσουπιά**. Μέγα τοιοῦτον δένδρον ὑπάρχει ἐπὶ τῷ Κλαδάῳ πρὸς Β. τῆς ξυλίνης γεφύρας.

[3] **Ἄλτις** (αἰολιστὶ = ἄλσος, τέμενος, πρβ. Παυσ. Ε′ 10, 1: «τὸ δὲ ἄλσος τὸ ἱερὸν τοῦ Διός, παραποιήσαντες τὸ ὄνομα, Ἄλτιν ἐκ παλαιοῦ καλοῦσι») λέγεται ὁ ἐν μέσῳ τῆς Ὀλυμπίας σχεδὸν πάντοθεν περιῳκοδομημένος τετράγωνος (ἑνὸς □ σταδίου) χῶρος, ἐν ᾧ ὑπῆρχον τὰ ἱερά, ναὸς Διός, Ἥρας, Ῥέας, τὸ Πελόπιον, ὁ οἶκος τοῦ Οἰνομάου, τὸ Ἱπποδάμειον, τὸ Πρυτανεῖον, βωμοί, ἀγάλματα, οἱ Θησαυροί, κλπ., ἔτι δὲ τὸ Φιλίππειον, ἡ Στοὰ τῆς Ἠχοῦς κλπ. Τὸ βόρειον ὅριον τῆς Ἄλτεως ἦτο πιθανῶς τὸ Κρόνιον.

διεξάγηται καὶ τῶν πρὸς βιωτικὰς χρείας μηδὲν ἐλλείπῃ».[1] Καὶ σήμερον δὲ τὰ περὶ τὴν Ὀλυμπίαν κατοικοῦνται πυκνότατα, ἡ βλάστησις εἶνε πλουσία, ἡ δὲ φιλοπονία τῶν σταφιδουργῶν τείνει νὰ φυτεύσῃ πάντα δυνατὸν χῶρον. Κατὰ τὴν καλλιεργίαν ἢ τὸν τρύγητον ἐργάται καθ' ὁμάδας Ἀρκάδες καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς εὐάνδρου Γορτυνίας εὐσταλεῖς, φαιδροὶ καὶ ᾄδοντες, κατέρχονται εἰς Ἠλείαν, ἄλλοι δὲ πλεῖστοι καὶ ἐγκατέστησαν ἐν πόλεσι καὶ χωρίοις, ἐπιστήμονες, ἔμποροι, αὐτουργοὶ τοῦ βίου· τεκμήριον ἐγγύτατα οἱ ὑπὸ Γορτυνίων διευθυνόμενοι ξενῶνες ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἡ μεγίστη κίνησις καὶ ζωὴ ἡ κατὰ τὰς Γερμανικὰς ἀνασκαφὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναπτυχθεῖσα ἐμετρίασε μετὰ ταῦτα, οὐχὶ δὲ πάνυ συχνοὶ ἦσαν οἱ χάριν τῶν ἀρχαίων μνημείων προσερχόμενοι, εἰ καὶ τότε ηὐτύχησαν οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ νὰ ὑποδεχθῶσι τῷ 1887 τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει τὴν μεγαλόφρονα πολυτλήμονα τῆς Αὐστρίας ἄνασσαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ ἀτμὸς εἰσεχώρησε μέχρι τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους, ἡ χώρα ἀνέλαβεν αὖθις νέαν πρόοδον, χαριεστάτη δὲ ἀποβαίνει τῷ ξένῳ ἡ ἐνταῦθα διατριβή. Τῷ κατὰ τὸ ἔαρ ἐρχομένῳ ἡ Ὀλυμπία εἶνε τὰ μάλιστα ἐπιτερπὴς καὶ ἐπιχαριτωτάτη, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ τοῦ καύματος ἡδίστην παρέχει ψυχαγωγίαν. Πρὸς τῇ ἱμερίμερῳ φύσει καὶ τοῖς ἀρχαίοις λειψάνοις εὐνουστάτην ἐμποιεῖ διάθεσιν ἡ φιλεργία τῶν περιοίκων. Μετὰ τὸ χρυσοῦν τῆς Δήμητρος θέρος ὁ κτηματίτης βλέπει καὶ ἑτέρους πόνους ἀμειβομένους, τὰς μελαίνας καὶ τὰς ξανθὰς τῶν σταφιδώνων ῥᾶγας βαθμηδὸν πεπαινομένας, καὶ ἐπὶ τῶν ἅλων στρωννύων τοὺς βότρυς πρὸς σταφίδωσιν μετὰ δέους ἅμα καὶ εὔελπις ἀτενίζει ἄνω ἐκ τῆς διαρκοῦς αἰθρίας αἰσίαν προσδοκῶν τὴν συγκομιδήν· μετ' οὐ πολὺ ὁ ἔνρυθμος ἦχος τῆς μηχανῆς, τῆς τὸν ἤδη ξηρὸν καρπὸν πρὸς κάθαρσιν διαττώσης, ἀντηχεῖ πέριξ φαιδρὸς ἢ βαυκαλῶν ἐν μέσῳ τοῦ ἡδέος ᾄσματος τῶν πτηνῶν, τοῦ χοροῦ τῶν τεττίγων, τοῦ βόμβου τῶν ἐντόμων. Περὶ δύσιν ἡλίου παυομένου τοῦ ἔργου οἱ ἄνθρωποι ἀπέρχονται αὐτάρκεις εἰς τὰ χωρία ἢ εἰς τὰ πλησίον οἰκήματα καὶ τὰς σκιάδας· βαθεῖα πέριξ κρατεῖ γαλήνη καὶ ἄφατος εὐφροσύνη πληροῖ τὰ στήθη πάντων. Κατὰ τὴν ἑσπέραν καὶ δὴ ἐν πανσελήνῳ ἄλλη ἐπιφυλάσσεται τῷ ξένῳ γοητεία· ἀμβροσία πρόκειται

[1] Πολύβιος (ὁ Μεγαλοπολίτης ἱστορικός, περ. 210-128 π. Χρ., πρβ. καὶ *R. von Scala* Die Studien des Polybios, Stuttgart 1890) Δ' 73, 6 ἑξ.

ἡ ὀλυμπία κοιλὰς μετὰ τῆς πέριξ φύσεως, ὁρωμένη ἐκ τοῦ πρὸς δυσμὰς ὑπερκειμένου χωρίου καὶ τοῦ αὐτόθι ἀπόπτου οἴκου, τοῦ πρῴην τῶν Γερμανῶν ἀνασκαφέων μεγάρου. Μάλιστα δὲ θαυμασία τυγχάνει οὖσα ἡ ἄποψις τοῦ ἱεροῦ τεμένους ἀπὸ τοῦ Κρονίου· ὑπὸ τὸ ὠχρὸν τοῦ ἀργυροῦ δίσκου φέγγος τὰ ἔνδοξα ἐρείπια παρὰ τὰ μαρμαίροντα τῶν δύο ποταμῶν νάματα προσλαμβάνουσιν ἀρτιώτερον σχῆμα, συμπληροῦνται διὰ τῆς φαντασίας τὰ κενά, ἀνιδρύονται αἱ χιλιάδες τῶν ἀγαλμάτων, οὐρανομήκης δ' ἀναθρώσκει ὁ καπνὸς τῶν βουθυσιῶν, ἀθλεύουσι πάγκαλα καὶ εὐσθενῆ σώματα, δεινὸς αἴρεται ὀρυμαγδὸς τῶν ἁρμάτων, ἀναδύονται αἱ μυριάδες ἐκεῖναι τῶν προσκυνητῶν, ἀντηχοῦσιν αἱ ἐπικροτήσεις καὶ τὰ ἐπινίκια, καὶ ἀναπλάσσεται τελεία ἡ θεσπεσία εἰκὼν τῆς πάλαι πανηγύρεως.

Ἐν τοιαύτῃ χώρᾳ, ὑπὸ κλῖμα εὐκραὲς καὶ κατὰ βραχέα διαστήματα ποικίλον, ὡς ἐν Ἑλλάδι καθ' ὅλου, λαὸς οὕτως ἁπτὰ ἔχων τὰ τεκμήρια τοῦ εὐκλεοῦς παρελθόντος, κληρονόμος τῆς γλώσσης τῶν θεῶν, καὶ δὴ εὐλογωτάτου μὲν ἐμφορούμενος τοῦ τῆς πατρίδος ἔρωτος, ἐμφύτου δὲ τῆς φιλομαθείας, ἐναμίλλου δὲ αὐτῇ τῆς ἄλλης φιλοτιμίας, λαὸς κατορθώσας διὰ τῶν αἰώνων τὸ μὲν τὴν διάδοσιν τῆς ἑαυτοῦ παιδείας καὶ τέχνης, τὸ δὲ τὴν ἀπέλασιν ἢ ἀφομοίωσιν παντοίων δεσποτῶν ἢ ἐπιδρομέων ἀσπασαμένων τὴν ἀλοῦσαν χώραν ὡς πατρίδα καὶ χαιρόντων νὰ καλῶνται Ἕλληνες, λαὸς ἀείποτε φύσει πᾶσαν μονοκρατίαν ἐχθαίρων, οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἀκάθεκτος ὁσημέραι βαίνει πρὸς πᾶσαν προκοπὴν καὶ ἐπίδοσιν. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει νέας τὰς ἀτυχίας, ἀλλὰ καὶ ἡττωμένη ἐνίκα ἄλλως,[1]

Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
intulit agresti Latio,

ὁ δὲ Ρωμαῖος ὀψὲ ἤδη μετὰ τὰ Λιβυκὰ σχολάζων ἤρξατο νὰ ἀνερευνᾷ

quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.

Ὕστερον δὲ πάλιν πέμπτον αἰῶνα τουτονὶ ἔμελλε μετὰ συμφορὰν ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐκ σπινθῆρος ἐν τῇ σποδῷ λανθάνοντος, νὰ ἐξάψῃ ἔτι μᾶλλον καὶ ῥιπίσῃ ἐν Ἑσπερίᾳ τὸν ἔρωτα τῶν δοκίμων γραμμάτων. Τέλος δὲ ὑπὸ τῶν πατέρων τῶν νῦν Ἑλλήνων δημιουργηθείσης τῆς

[1] Horat. Epist. II I 156 ἑξ.

παλιγγενεσίας, ἀνεῴχθη στάδιον εὐγενῶν ἀγώνων, οἰκεῖαι χῶραι ἀποδίδονται εἰς τὴν μητέρα, ἀρχαῖαι δ' αὖραι διαπνέουσιν ἅπασαν τὴν πάλαι Ἑλληνικὴν ἄρκτον καὶ διὰ τῶν Ἑλλήνων ἡμεροῦται ἡ ἐγγὺς Ἑῴα. Παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν ἑκάστοτε ἐπισκήπτουσαν κακοδαιμονίαν, ἄφυκτον καὶ ἐφήμερον ἄλλως οὖσαν, ἡ μεταξὺ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ μάλιστα Ἑλλάδι κατὰ τὸν βραχὺν τοῦτον τῆς ἀναβιώσεως χρόνον ἐπιτελεσθεῖσα πρόοδος πληροῖ τὰς προσδοκίας τῶν ἁπανταχοῦ φιλελευθέρων, ἀδίκως δ' ἔστιν ὅτε ὑποτιμᾶται· μάρτυρες οἱ καθ' ἑκάστην εἰς Ἑλλάδα κατερχόμενοι ἢ αὐτόθι ἐνδημοῦντες ξένοι, μάρτυρες οἱ ἀγῶνες, οὓς ἐν τῷ δαιμονίῳ πτολιέθρῳ πρὸ πέντε ἐνιαυτῶν ἠξιώθη νὰ τελέσῃ εὐδοκίμως ἡ Ἑλλὰς συμμετεχόντων πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν. Τοιαῦτα πᾶς τις καθορῶν καὶ ἀναλογιζόμενος αἰσιώτατον πάντως οἰωνίζεται τοῖς Ἕλλησι τὸ μέλλον.

Α'. ΤΑ ΟΛΥΜΠΙΑ

Οἱ ἐν Ἑλλάδι μεγάλοι ἀγῶνες ἦσαν τέσσαρες: τὰ Ὀλύμπια, Πύθια, Ἴσθμια, Νέμεια. Τὰ Πύθια (ἐν Δελφοῖς) ἐτελοῦντο τῷ 3ῳ ἔτει ἑκάστης Ὀλυμπιάδος, τὸ δὲ ἆθλον ἦτο στέφανος δάφνης (πρβ. τὸν μῦθον τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Δάφνης, θυγατρὸς τοῦ Λάδωνος ποταμοῦ). Τὰ Ἴσθμια διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος (ὡς ἀγὼν ἐπιτάφιος) εἰς μνήμην τοῦ Μελικέρτου, μεθ' οὗ ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἰνὼ (γυνὴ τοῦ Ἀθάμαντος βασιλέως τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ Ὀρχομενοῦ)· ἐτελοῦντο δὲ πιθανῶς κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 2ου καὶ τοῦ 4ου ἑκάστης Ὀλυμπιάδος ἔτους, ὁ δὲ στέφανος ἦτο σελίνου (ἴσως ξηροῦ)· τὸ σέλινον ἐθεωρεῖτο καὶ ὡς φυτὸν ἐπιτάφιον καὶ ἱερὸν τῶν καταχθονίων θεῶν, ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐπιθανάτως ἐχόντων παροιμία «σελίνου δεῖται». Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὁ στέφανος τῶν Ἰσθμίων ἦτο ἐκ πίτυος, τοιοῦτον δὲ ἆθλον ἀπενέμετο καὶ ὕστερον (ἴσως ἐπὶ Ῥωμαίων αὐτοκρκτόρων). Τὰ δὲ Νέμεια ἱδρύθησαν (ὑπὸ τῶν Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἐκστρατευόντων) ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἡγεμονίδου Ὀφέλτου, νηπίου ἔτι ἀποθανόντος ὑπὸ ὄφεως. Ἐν αὐτοῖς τότε ἐνίκησεν ὁ μὲν Πολυνείκης πάλην, ὁ δὲ Ἀμφιάραος ἅλμα καὶ ἄλλοι ἄλλα· τὸ ἆθλον ἐν τοῖς Νεμείοις ἦτο στέφανος σελίνου χλωροῦ, ἐτελοῦντο δὲ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ὡς καὶ τὰ Ἴσθμια, δὶς ἐν ἑκάστῃ Ὀλυμπιάδι, κατὰ τὸ θέρος μεταξὺ τοῦ 1ου καὶ 2ου καὶ μεταξὺ τοῦ 3ου καὶ 4ου ἔτους αὐτῆς· τὰ Νέμεια ὁ Ἁδριανὸς μετέβαλεν εἰς χειμερινὰ ἐν Ἄργει τελούμενα (Παυσ. Β' 15, 3, ϛ' 16, 4). Ἡ ἱστορικὴ χρονολογία τῶν μὲν Ὀλυμπίων ἀνάγεται εἰς τὸ 776 π. Χρ., τῶν δὲ Πυθίων εἰς τὸ 586 ἢ 582 π. Χρ.,[1] τῶν δὲ Ἰσθμίων 580, τῶν δὲ Νε-

[1] Τὰ Πύθια ἱδρύθησαν πρῶτον τῷ 590 π. Χρ. ὡς ἀγὼν χρηματίτης, τῷ δὲ 582 ὁ ἀγὼν ἐγένετο στεφανίτης.

μείων 573. Πρβ. *Stengel* Kultusalt. [2] σελ. 188 ἑξ., *Christ* Pindari carm. 1896 σελ. LXXXVI.

Τὰ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἀνέρχονται εἰς τοὺς σκοτεινοὺς τῶν πρώτων μύθων χρόνους. Ἐνταῦθα ἐπὶ τῷ καλουμένῳ Γαίῳ [1] ὑπῆρχεν ἐκ τέφρας βωμὸς τῆς Γῆς, ἀρχαιότερον δέ, ὡς ἐλέγετο, καὶ μαντεῖον τῆς Γῆς. Ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἀρχαιολόγων ἐμνημονεύετο καὶ ναὸς ποιηθεὶς κατὰ τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνα εἰς τὸν Κρόνον, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ λόφου.

Ὡσαύτως δὲ ἐνταῦθα ἐτιμᾶτο καὶ ἡ Ῥέα ἡ γυνὴ τοῦ Κρόνου καὶ Μήτηρ τῶν Θεῶν, ὅτι δὲ καὶ ταύτης ἡ λατρεία ἦν πάνυ παλαιά, ὑποτίθεται ὡς οὐχὶ ἀπίθανον ἐκ τῶν κυμβάλων, ἅτινα ηὑρέθησαν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς μετ' ἀρχαιοτάτων εἰδωλίων ἐν πολλῷ βάθει πλησίον τοῦ Μητρῴου (ναοῦ τῆς Ῥέας) καὶ κάτωθεν τοῦ παρ' αὐτὸ βωμοῦ.

Ἡ ἵδρυσις τῶν Ὀλυμπικῶν ἀγώνων συνδέεται μετὰ τῶν Ἰδαίων καλουμένων Δακτύλων ἢ Κουρήτων, εἰς οὓς ἀνετέθη κρύφα τοῦ τεκνοφάγου Κρόνου ὑπὸ τῆς Ῥέας ἡ φύλαξις τοῦ Διὸς ἅμα γεννηθέντος. Οὗτοι ἦλθον ἐξ Ἴδης τῆς Κρητικῆς πέντε τὸν ἀριθμόν, [2] ὧν πρεσβύτατος ὁ Ἡρακλῆς (οὐχὶ ὁ γνωστός). Συνέβαλε δὲ παίζων ὁ Ἡρακλῆς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἰς ἅμιλλαν δρόμου καὶ ἐστεφάνωσε τὸν νικητὴν διὰ κλάδου κοτίνου (ἀγρίας ἐλαίας), φυτοῦ κομισθέντος ἐκ τῆς Ὑπερβορέων χώρας. Οὕτως εἰς τὸν Ἡρακλέα τοῦτον ἀνεφέρετο ἡ δόξα τῆς πρώτης ἱδρύσεως τῶν αὐτόθι ἀγώνων, ἡ ὀνομασία αὐτῶν τὰ Ὀλύμπια καὶ ἡ κατὰ πέμπτον ἔτος [3] καθιέρωσις αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ζεὺς ἐνταῦθα, ὡς ἐλέγετο, ἐπάλαισε πρὸς τὸν Κρόνον περὶ τοῦ θείου θρόνου καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐνίκησε τὸν μὲν Ἑρμῆν ἐν τῷ

[1] Παυσαν. Ε' 14, 10. Τοιοῦτον ἱερὸν μετὰ παναρχαίου ξοάνου τῆς Γῆς ὑπῆρχε καὶ παρὰ τὴν Αἴγειραν τῆς Ἀχαΐας κατὰ Παυσανίαν Ζ' 25, 13: «οὐ πολὺ δὲ ἀπωτέρω (πρὸς ἀνατολ.) Κράθιδος (ποταμ.) σῆμα . . . . . ὁδὸς δὲ ἀπὸ τοῦ τάφου σταδίων ὅσον τριάκοντα ἐπὶ τὸν καλούμενον Γαῖον· Γῆς δὲ ἱερόν ἐστιν ὁ Γαῖος ἐπίκλησιν Εὐρυστέρνου· ξόανον δὲ τοῖς μάλιστα ὁμοίως ἐστὶν ἀρχαῖον»· πρβ. Παυσ. Ι' 5, 5 ἑξ.

[2] Δάκτυλοι ἐκλήθησαν ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δακτύλων (κατ' ἄλλους ἦσαν πλείονες), ἢ διότι καὶ οἱ τῆς χειρὸς δάκτυλοι ποιοῦσι τὰ ἔργα τῆς τέχνης ἢ διότι «ἐντὸς Ἴδης συντυχόντες τῇ Ῥέᾳ ἐδεξιώσαντο τὴν θεὸν καὶ τῶν δακτύλων αὐτῆς ἥψαντο», ἐλέγοντο δὲ καὶ ἐξευρεταὶ τοῦ σιδήρου καὶ χαλκοῦ καὶ δημιουργοὶ καὶ μεταλλεῖς (*Overbeck* Schriftquellen ἀρ. 27 ἑξ.).

[3] Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀδελφῶν· πεντετηρίς, διὰ πέμπτου ἔτους, ἤτοι ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου ἔτους, κατὰ τετραετίαν.

δρόμῳ, τὸν δὲ Ἄρη ἐν τῇ πυγμῇ (Παυσαν. Ε′ 7, 10). Καὶ ἡ μὲν πρώτη δόξα τοῦ ἱεροῦ ἀπεδίδετο εἰς τὸ αὐτόθι μαντεῖον τοῦ Διός, ἡ δ' ἔπειτα αὔξη τῆς φήμης εἰς τὴν πανήγυριν καὶ τοὺς βαθμηδὸν παγκόσμιον κλέος κτησαμένους ἀγῶνας.

Μετὰ τὸν Ἰδαῖον Ἡρακλέα λέγεται ὅτι ὁ Ἀέθλιος υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Πρωτογενείας θυγατρὸς τοῦ Δευκαλίωνος, πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος, ἔθηκεν ἀγῶνας («εἶτα ὑπὸ Ἀεθλίου [ἐνν. «τὸν ἀγῶνα τεθῆναι»] ἐπὶ διαπείρᾳ τῶν αὐτοῦ παίδων· ἀφ' οὗ καὶ οἱ ἀγωνισταὶ ἀθληταὶ ἐκλήθησαν» Εὐσέβ. ἐκδ. Schoene I σελ. 192). Ὁ Ἐνδυμίων, υἱὸς τοῦ Ἀεθλίου, βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος ἔθηκε (μιᾷ γενεᾷ πρὸ τοῦ Πέλοπος) ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ἀγῶνα δρόμου τῶν ἑαυτοῦ υἱῶν (κατά τινας ἐξ Ἰπερίππης θυγατρὸς τοῦ Ἀρκάδος), Παίονος Ἐπειοῦ καὶ Αἰτωλοῦ· τούτων δὲ ὁ μὲν Ἐπειὸς ἐνίκησε καὶ ἔσχε τὴν βασιλείαν, «καὶ Ἐπειοὶ πρῶτον τότε ὧν ἦρχεν ὠνομάσθησαν», ὁ δὲ Αἰτωλὸς κατέμεινεν αὐτοῦ, ὁ δὲ Παίων ὑπὸ λύπης διὰ τὴν ἧτταν ἔφυγεν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθη Παιονία (Β. Μακεδονίας). Ὁ Ἐνδυμίων (κατ' ἄλλους ποιμὴν ἢ κυνηγὸς Κάρ, διαπρέπων ἐπὶ κάλλει) κατ' ἄλλον μῦθον ἔτυχε παρὰ τοῦ Διὸς νὰ κοιμᾶται διὰ παντὸς ἀθάνατος καὶ ἀγήρως μένων, ἐγέννησε δὲ ἐκ τῆς Σελήνης, ἐρασθείσης αὐτοῦ, 50 θυγατέρας, αἵτινες δηλοῦσι τοὺς 50 μῆνας ἑκάστης ὀλυμπιάδος· ὁ τάφος αὐτοῦ κατὰ τοὺς Ἠλείους ἔκειτο πρὸς τοῦ σταδίου τῷ πέρατι, «ἡ ἄφεσις τοῖς σταδιαδρόμοις πεποίηται» (Παυσ. Ϛ′ 20, 9, Ε′ 1, 5, κλπ., Ἀπολλόδ. Α′ 7, 5, καὶ κατωτ. περὶ τοῦ σταδίου καὶ τοῦ Μεταποντίων θησαυροῦ).

Ἐγχώριοι δὲ ἥρωες ἱδρυταὶ ἀγώνων λέγονται ὁ τῆς πόλεως ἐπώνυμος Π(ε)ῖσος, ἔκγονος (υἱδοῦς) τοῦ Αἰόλου, σύζυγος τῆς Ὀλυμπίας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πίσης[1] Οἰνόμαος, υἱὸς τοῦ Ἄρεως, ὁ ὑπὸ τοῦ

[1] Ἡ Πισᾶτις βασίλειον μεταξὺ Ἤλιδος, Τριφυλίας, θαλάσσης καὶ Ἐρυμάνθου ποταμοῦ, καταλυθὲν ὑπὸ τῶν Ἠλείων κατὰ τὴν τρίτην δεκαετίαν τῆς 6ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ ἄρδην κατεστράφη ἡ πόλις Πῖσα (τῷ 572 ἴσως ἢ ὀλίγῳ ὕστερον· τὴν πανήγυριν τοῦ 572, κατ' Ἀφρικανὸν παρ' Εὐσεβίῳ ἐκδ. Schoene I σ. 198, ἐτέλεσαν οἱ Πισᾶται)· καὶ ὑπ' ἄλλων μὲν τῶν ἀρχαίων ἡ πόλις ἐτίθετο μεταξὺ τῶν ὀρέων Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης ἓξ σταδίους ἀπέχουσα πρὸς Α. τῆς Ὀλυμπίας (πρβ. κατωτ. ἐν τέλει τῆς τοπογραφίας), τινὲς δὲ ἔλεγον ὅτι πόλις μὲν οὐδεμία ὑπῆρξε Πῖσα, κρήνη δὲ μόνη πλησίον Κικυσίου πόλεως μεγίστης τῶν ὀκτὼ τῆς Πισάτιδος. Τῶν Πισατῶν κτίσμα λέγεται κατὰ Στράβωνα Ε′ 222 ἡ ἐν Ἰταλίᾳ (πρὸς Δ. τῆς Φλωρεντίας) πόλις Πῖσα (λατιν. Pisae).

20. 6. 01.

Πέλοπος ἡττηθεὶς ἐν ἁρματοδρομίᾳ πατὴρ τῆς Ἱπποδαμείας.[1] Μετὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέλοψ ἐτέλεσε τὸν ἀγῶνα ἀξιολογώτατα ἀνθρώπων τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἡ δὲ Ἱπποδάμεια ἵδρυσεν ἐπὶ τῷ μετὰ τοῦ Πέλοπος γάμῳ ἀγῶνα δρόμου παρθένων εἰς τιμὴν τῆς Ἥρας.

Ἔτι δὲ εἰς τὸν Αὐγέαν καὶ εἰς τὸν πολὺν Ἡρακλέα, τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης,[2] ὅτε ἐνίκησε τὸν Αὐγέαν, ἀνάγει ὁ μῦθος τὴν ἵδρυσιν τῶν Ὀλυμπίων, καὶ εἰς τὸν ἐξ Αἰτωλίας Ὄξυλον, ὅστις μετὰ τῶν Ἡρακλειδῶν (1104 π. Χρ.) κατελθὼν εἰς Πελοπόννησον κατέλαβε τὴν βασιλείαν τῆς Ἤλιδος.[3] Μετὰ τοῦτο ἐξέλιπον τὰ Ὀλύμπια μέχρι τοῦ ἀπὸ Ὀξύλου τὸ γένος ἕλκοντος Ἰφίτου, βασιλέως τῆς Ἤλιδος, εἰς ὃν καὶ ἰδίᾳ ἡ ἀρχὴ τῆς Ὀλυμπικῆς ἑορτῆς ἀποδίδοται.

Ὁ Ἴφιτος τῷ 884 π. Χρ. κατὰ χρησμὸν τῆς Πυθίας πρὸς λύσιν τῶν τὴν Ἑλλάδα λυμαινομένων δεινῶν, λοιμώδους νόσου καὶ ἐμφυλίων στάσεων, ἀνενεώσατο τοὺς ἀγῶνας καὶ κατεστήσατο τὴν ἐκεχειρίαν[4] βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ὡσαύτως Ἡρακλείδου Λυκούργου, τοῦ Σπαρτιάτου νομοθέτου, περὶ οὗ καὶ λέγεται: «οἱ μὲν γὰρ Ἰφίτῳ

[1] Ἡ παρασκευὴ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Οἰνομάου καὶ Πέλοπος παρίσταται ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διός (ὅρα νῦν ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Μουσείου).

[2] Ἀλκμήνη θυγάτηρ τῆς Λυσιδίκης, θυγατρὸς τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς Ἱπποδαμείας.

[3] Κατὰ τὸν χρησμὸν οἱ Ἡρακλεῖδαι ὤφειλον νὰ λάβωσιν ἀρχηγὸν τῆς καθόδου τὸν τριόφθαλμον· ἐν ᾧ δὲ ἠπόρουν, ἔτυχεν ἀνὴρ ἐλαύνων ἡμίονον ἑτερόφθαλμον (κατ' Ἀπολλόδωρον Β' 8, 3, 4 ἄλλως, ἀνὴρ ἐστερημένος τοῦ ἑτέρου ὀφθαλμοῦ καθήμενος ἐφ' ἵππου)· οὗτος ἦτο ὁ Ὄξυλος, ὅστις καὶ παραληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν ὡς ὁ ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ ὁριζόμενος παρῄνεσε νὰ κατέλθωσι διὰ θαλάσσης ἐκ Ναυπάκτου ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ.

[4] Ἐκ τοῦ ἔχω-χείρ = ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἀνοκωχή, εἰρήνη. Ἡ ἐκεχειρία ἐλέγετο καὶ θέρμα, ὅπερ κατά τινας εἶνε ἴσον τῷ θέσμα κατὰ Ἠλειακὸν ρωτακισμόν, ὡς Θέρμιος (ἐπίθετον τοῦ Ἀπόλλωνος) κατὰ Παυσανίαν ἴσον τῷ Θέσμιος, καὶ ἄλλα ἐν ἐπιγραφαῖς (ἐν τέλει λέξεως) οἷον ἥρωορ = ἥρωος κλπ. (πρβ. *G. Meyer* Griech. Grammat. ἔκδ. γ' σελ. 306 καὶ σημ).

Περὶ τῶν πρότερον ὁ Στράβων (Η' 355) λέγει: «φασὶ δὲ τοὺς Πισάτας μὴ μετασχεῖν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου (1194-1184 π. Χρ.) ἱεροὺς νομισθέντας τοῦ Διός», πρβ. ἀλλαχοῦ (Η' 357) «διὰ δὲ τὴν Ὀξύλου φιλίαν πρὸς τοὺς Ἡρακλείδας συνομολογηθῆναι ῥᾳδίως ἐκ πάντων μεθ' ὅρκου τὴν Ἠλείαν ἱερὰν εἶναι τοῦ Διός, τὸν δ' ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην μεθ' ὅπλων ἐναγῆ εἶναι, ὡς δ' αὔτως ἐναγῆ καὶ τὸν μὴ ἐπαμύνοντα εἰς δύναμιν· ἐκ δὲ τούτου καὶ τοὺς κτίσαντας τὴν Ἠλείων πόλιν ὕστερον ἀτείχιστον ἐᾶσαι, καὶ τοὺς δι' αὐτῆς τῆς χώρας ἰόντας στρατοπέδῳ τὰ ὅπλα παραδόντας ἀπολαμβάνειν μετὰ τὴν ἐκ τῶν ὅρων ἔκβασιν· Ἴφιτόν τε θεῖναι τὸν Ὀλυμπικὸν ἀγῶνα, ἱερῶν ὄντων τῶν Ἠλείων».

συνακμάσαι καὶ συνδιαθεῖναι τὴν Ὀλυμπιακὴν ἐκεχειρίαν λέγουσιν αὐτόν· ὧν ἐστι καὶ Ἀριστοτέλης ὁ φιλόσοφος, τεκμήριον προσφέρων τὸν Ὀλυμπίασι δίσκον, ἐν ᾧ τοὔνομα τοῦ Λυκούργου διασῴζεται καταγεγραμμένον. οἱ δὲ . . . . » (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Λυκούργου § 1, πρβ. § 23)· ὁ χαλκοῦς οὗτος δίσκος ἔφερεν ἀναγεγραμμένην τὴν ἐκεχειρίαν, ἦτο δὲ ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἡ καὶ ἀρχαιοτάτη ὧν γίγνεται μνεία ἐπιγραφῶν, κυκληδὸν κεχαραγμένη καὶ ἐσῴζετο ἐπὶ Παυσανίου ἐν τῷ Ἡραίῳ (Παυσ. Ε′ 20, 1 : «ὁ δὲ τοῦ Ἰφίτου δίσκος τὴν ἐκεχειρίαν . . . . . οὐκ ἐς εὐθὺ ἔχει γεγραμμένην, ἀλλὰ ἐς κύκλου σχῆμα περίεισιν ἐπὶ τῷ δίσκῳ τὰ γράμματα»· πρβ. καὶ ἐν τῷ προνάῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς παράστασιν τῆς Ἐκεχειρίας ὡς γυναικὸς στεφανούσης τὸν Ἴφιτον). Κυρίως δὲ ἡ ἱστορικὴ ἀνανέωσις ἐγένετο τῷ 776 π.Χρ., ὅτε καὶ νικήσας στάδιον Κόροιβος ὁ Ἠλεῖος ἀνεγράφη πρῶτος νικητής· ἐντεῦθεν δ' ἐγένετο ἀρχὴ τῆς ἐν ἐπισήμοις καταλόγοις τῶν Ἠλείων τακτικῆς ἀναγραφῆς τῶν Ὀλυμπιονικῶν, καὶ ἡ ὀλυμπιὰς αὕτη πρώτη ἐτάχθη, ἀφ' ἧς οἱ Ἕλληνες ἠρίθμουν τοὺς χρόνους.[1] Ὀλυμπιάδες

[1] Τῆς τῶν Ὀλυμπιάδων χρονολογίας ἐγίγνετο ἤδη ἐκ παλαιοῦ χρῆσις ἔστιν ὅπου ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν συγγραφέων καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἑξῆς μέχρι καταλύσεως τῶν Ὀλυμπίων (ταῦτα τελευταῖον ἐτελέσθησαν τῷ 393 μ.Χρ.)· ἀναγράφεται δὲ ἅμα πολλάκις τὸ ὄνομα τοῦ σταδιονίκου (πρβ. ἄλλως νικητὰς ἐν παγκρατίῳ Θουκυδ. Γ′ 8, Ε′ 49, *Dittenberger* Sylloge inscr.[2] 256, 14 ἑξ., *Homolle* ἐν Bull. de corr. hell. 1897 σελ. 592 ἑξ.=*Michel* Recueil d'inscriptions 1281=*Preuner* Ein delph. Weihgeschenk σελ. 3, 14, 80 Ἁγίας Ἀκνονίου Θεσσαλός). Πολλὰ ὀνόματα νικητῶν τῆς 8ης-6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος δὲν ἦσαν ἀκριβῶς γνωστά· περὶ τῆς ὑπὸ Ἱππίου (περ. 400 π. Χρ.) ἐκδόσεως τῆς ἀναγραφῆς πρβ. Πλούτ. Νουμ. 1, *Mahaffy* ἐν Journal of Hell. Studies 1881, 164 ἑξ., *Frazer* Paus. Ε′ 4, 6, *Christ* Pind. LXXXVI, 1· Παυσ. Γ′ 21, 1, Ε′ 21, 9, Ϛ′ 2, 3, Ϛ′ 13, 10 (Ϛ′ 16, 8, Ergebn. V 171)· πρβ. περὶ ἄλλων Παυσ. Ϛ′ 6, 3, Ϛ′ 8, 1 (Πολύβ. Ε′ 94, 6, Λουκ. Ἑρμότ. 39, Ergebn. V 299, *Diels* σελ. 79). Ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς σπανίως ἐν καλοῖς χρόνοις ἀναγράφονται ὀλυμπιάδες (ἐν Ὀλυμπίᾳ πρῶτον τῷ 64 π. Χρ.). Διδομένου ἔτους τινὸς κατὰ τοιαύτην χρονογραφίαν, εὑρίσκεται τὸ κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίστοιχον αὐτῷ ἔτος ὡς ἑξῆς: 1) Προκειμένου μὲν περὶ τῶν πρώτων ὀλυμπιάδων μέχρι καὶ τοῦ 194, 4 (ἤτοι τοῦ 4ου ἔτους τῆς 194ης ὀλυμπιάδος = 1 π. Χρ.), πολλαπλασιάζεται ἐπὶ 4 ὁ πρῶτος ἀριθμὸς ἠλαττωμένος κατὰ 1, εἶτα εἰς τὸ γινόμενον τοῦτο προστίθεται ὁ δεύτερος ἀριθμὸς (ἤτοι τὸ ἔτος 1 ἢ 2 ἢ 3 ἢ 4 τῆς ὀλυμπιάδος), τὸ δὲ οὕτω εὑρισκόμενον κεφάλαιον ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοῦ 777, οἷον δοθέντος 95, 1, ἡ πρᾶξις ἔχει ὧδε: $777-(94\times 4)+1=777-377=400$ π. Χριστοῦ. 2) Προκειμένου δὲ περὶ ὀλυμπ. 195, 1 (=1 μ. Χρ.) καὶ ἑξῆς, ἀφαιρεῖται 776 ἀπὸ τοῦ ὡς ἀνωτέρω εὑρεθέντος κεφαλαίου, οἷον δοθέντος 207, 2, ἡ πρᾶξις ἔχει ὡς ἑξῆς: $(206\times 4)+2-776=826-776=50$

τινὲς (8η, 34η, 104η, πρβ. 211ην κατωτ.) θεωρηθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἄκυροι καὶ κίβδηλοι (ἀνολυμπιάδες), ἅτε ὑπ' ἄλλων τελεσθέντος τοῦ κατ' αὐτὰς ἀγῶνος, δὲν ἀνεγράφησαν ἐν τοῖς εἰρημένοις καταλόγοις. Τῇ 8ῃ ὀλυμπιάδι (748 π. Χρ.) ἡ πανήγυρις ἐτέθη ὑπὸ τῶν Πισατῶν, βοηθοῦντος Φείδωνος τυράννου τῶν Ἀργείων· οἱ γὰρ Πισᾶται ὁρῶντες εὐδοκιμοῦντα τὸν ἀγῶνα ὑπέβλεπον τοὺς Ἠλείους καὶ ἀντεποιοῦντο τῆς διευθύνσεως τοῦ ἱεροῦ. Τῷ 668 οἱ Ἠλεῖοι ἀσχολούμενοι διὰ τὸν πρὸς Δυμαίους (τῆς Ἀχαΐας) πόλεμον παρεχώρησαν τοῖς Πισάταις τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀγώνων. Ὑπὸ τῶν Πισατῶν ἤχθη, ὡς ἀναφέρεται, καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ 660, εἰκάζεται δὲ ὅτι περὶ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ ἀγωνοθεσία ἦν κοινὴ τοῖς Ἠλείοις καὶ Πισάταις.[1] Τῷ 644 (ὀλ. 34η) ἡ πανήγυρις ἐτελέσθη διευθυνόντων μόνων τῶν Πισατῶν, βασιλεύοντος αὐτῶν τοῦ Πανταλέοντος. Ἀπόπειρα κατὰ τῶν Ἠλείων ἐγένετο ἔπειτα ὑπὸ ἑκατέρου τῶν υἱῶν τοῦ Πανταλέοντος βασιλευσάντων μετ' αὐτόν, τοῦ Δαμοφῶντος καὶ εἶτα τοῦ Πύρρου ἐφ' οὗ καὶ ἡ Πῖσα, ὡς λέγεται, κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἠλείων (ἀνωτ. σελ. 16, 1), ἐξ ἐκείνου δὲ οὗτοι παρέμειναν παντάπασι κύριοι πλὴν κατὰ τὸ 364· κατὰ τὴν ὀλυμπιάδα ταύτην (104ην) οἱ Ἀρκάδες νικήσαντες τοὺς Ἠλείους προέστησαν μετὰ τῶν Πισατῶν τῆς πανηγύρεως· τότε δὲ διαρκοῦντος τοῦ ἀγῶνος καὶ δὴ (μετὰ τὴν ἱπποδρομίαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου) τῆς πάλης, ἐπιπεσόντες οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἐπεκράτησαν μὲν τέλος, ἀπεδείχθησαν ὅμως παρὰ προσδοκίαν ἀλκιμώτατοι ἐν τῇ μάχῃ, ἥτις συνέστη καρτερά, θεωμένων

μ.Χρ. — *Krause* Ol. σ. 34, 58, 417. Ὁ κύκλος τῶν Ἰνδικτιώνων (περιόδων ἐτῶν 15) ἄρχεται ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου 312 μ. Χρ. Τῆς δὲ καθ' ἡμᾶς ἤτοι χριστιανικῆς χρονολογίας ἡ ἀρχὴ (ἐν Ἑσπερίᾳ πρῶτον) ἀνάγεται εἰς τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος.

[1] Περί τινων χρονολογιῶν οὐχὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ φέρουσιν αἱ γνῶμαι· τινὲς λ. χ. παραδέχονται δύο Φείδωνας, ἄλλοι δὲ διορθοῦσι τὸ οἰκεῖον χωρίον τοῦ Παυσανίου (Ϛ' 22. 2) καὶ ἄλλοι τὸ τοῦ Ἡροδότου (Ϛ' 127)· πρβ. Στράβ. Η' 358 (περὶ τοῦ Φείδωνος, ὅστις «καὶ μέτρα ἐξεῦρε τὰ Φειδώνια καλούμενα καὶ σταθμοὺς καὶ νόμισμα . . .», πρβ. Ἡρόδ.) καὶ 355 κλπ. Κατὰ Στράβωνα (355) τὰ παλαιὰ «πολλαχῶς λέγεται καὶ οὐ πάνυ πιστεύεται· ἐγγυτέρω δὲ πίστεως, ὅτι μέχρι τῆς ἕκτης καὶ εἰκοστῆς ὀλυμπιάδος ἀπὸ τῆς πρώτης, ἐν ᾗ Κόροιβος ἐνίκα στάδιον Ἠλεῖος (δηλ. 776 ἕως καὶ 676 π.Χρ.), τὴν προστασίαν εἶχον τοῦ τε ἱεροῦ καὶ τοῦ ἀγῶνος Ἠλεῖοι», ὕστερον δὲ μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Πίσης οἱ Πισᾶται. Περὶ τῆς 30ῆς ὀλυμπιάδος (660) καὶ ἑξῆς φέρεται παρ' Εὐσεβίῳ (ἔκδ. *Schoene* I σ. 198): «Πισαῖοι Ἠλείων ἀποστάντες ταύτην τε ἦξαν καὶ τὰς ἑξῆς κβ'» (660 ἕως καὶ 572, πρβ. ἀνωτ. σελ. 16, 1).

κατὰ Διόδωρον (ΙΕ' 78) τῶν παρόντων ἐπὶ τὴν πανήγυριν Ἑλλήνων ἐστεφανωμένων, καὶ μεθ' ἡσυχίας ἀκινδύνως ἐπικροτούντων τὰς ἑκατέρωθεν ἀνδραγαθίας.[1]

Ἐπὶ τῶν Ρωμαίων, οἵτινες τὰς πολυπληθεῖς συνόδους ὑπέβλεπον ὡς μὴ συμφερούσας πολιτικῶς, οἱ Ὀλυμπικοὶ ἀγῶνες ἄλλως τε καὶ οὐ πάνυ συνᾴδοντες πρὸς τὰ ρωμαϊκὰ ἤθη ἀπέβαλον μέρος τῆς ἀρχαίας δόξης. Ἐν τούτοις ὁ Σύλλας τῷ 80 π. Χρ. ἐκάλεσε τοὺς ἀθλητὰς πλὴν τῶν παίδων δρομέων εἰς Ρώμην,[2] ἵνα λαμπρότερον τὸν ἑαυτοῦ θρίαμβον ἀποδείξῃ. Ὁ Τιβέριος, οὗ καὶ τὸ τέθριππον ἐνίκησέ ποτε[3] ἐπὶ Αὐγούστου ἐν Ὀλυμπίᾳ, αὐτοκράτωρ γενόμενος ἀνασυνέστησε τὸν μεταξὺ κωλυθέντα ἱππικὸν ἀγῶνα, κατὰ δὲ τὴν οὕτω ἐπανατεθεῖσαν ἱπποδρομίαν ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 17 μ. Χρ. ἤρατο τὴν νίκην τὸ τέθριππον τοῦ Γερμανικοῦ, ἀδελφιδοῦ καὶ θετοῦ υἱοῦ τοῦ Τιβερίου. Ὁ Καλιγόλας ἐκέλευσε νὰ μετενεχθῇ εἰς Ρώμην τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ ἀντικατασταθῇ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ διὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ τὸ μὲν οἱ ἀρχιτέκτονες, προβλέποντες τὸν ἐκ μετακινήσεως κίνδυνον τοῦ ἔργου, τὸ δέ, ὡς λέγεται, καὶ ἀπαίσιοι διοσημεῖαι ἀπέτρεψαν τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐντολῆς· «ἐτεκτήνατο μὲν γὰρ καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ κατάλυσίν τινα, ἵν', ὡς ἔλεγε, τῷ Διὶ συνοικοίη· ἀπαξιώσας δὲ δὴ τὰ δευτερεῖα ἐν τῇ συνοικήσει αὐτοῦ φέρεσθαι, καὶ προσεγκαλέσας οἱ ὅτι τὸ Καπιτώλιον προκατέλαβεν, οὕτω δὴ ἕτερόν τε νεὼν ἐν τῷ παλατίῳ σπουδῇ ᾠκοδομήσατο καὶ ἄγαλμα ἐς αὐτὸν ἠθέλησε τὸ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος μεταρρυθμίσαι. μὴ δυνηθεὶς δέ, τό τε γὰρ πλοῖον τὸ πρὸς τὴν κομιδὴν αὐτοῦ ναυπηγηθὲν κεραυνοῖς ἐφθάρη, καὶ γέλως, ὁσάκις τινὲς ὡς καὶ τοῦ ἕδους ἐφαψόμενοι προσῆλθον, πολὺς ἐξηκούετο, ἐκείνῳ μὲν ἐπηπείλει, αὐτὸς δὲ ἕτερον ἐνέστησε» (Δίων Κάσ-

[1] *Frazer* Paus. ϛ' 4, 2, Ε' 9, 6, ϛ' 8, 3, ϛ' 22, 3, Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ' 4,28 ἑξ.

[2] Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνίκησε «στάδιον παίδων Ἐπαίνετος Ἀργεῖος· ἄνδρες γὰρ οὐκ ἠγωνίσαντο, Σύλλα πάντας εἰς Ρώμην μεταπεμψαμένου» (Εὐσέβ. ἔκδ. Schoene Ι σ. 210).

[3] Τὸ 20 π. Χρ. εἰκάζεται ὡς ὁ παλαιότατος χρονικὸς ὅρος τῆς νίκης ταύτης, τὸ δὲ 8 π.Χρ. ὡς ὁ ὕστατος. Περὶ τῶν εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν τῶν οἰκείων ἀγαλμάτων, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπιγραφῶν τῆς Ὀλυμπίας, ὅρα ἐν τῷ τοῦ μεγάλου περὶ Ὀλυμπίας γερμανικοῦ συγγράμματος 5ῳ τόμῳ (1896), ἐν ᾧ εἰσι πᾶσαι ἐκδεδομέναι ὑπὸ *Dittenberger* καὶ *Purgold*.

σιος ΛΘ' 28)· κατ' ἄλλον δὲ συγγραφέα οὕτως αἴφνης τὸ ἄγαλμα ἀνεκάγχασεν, ὥστε χαλασθεισῶν τῶν μηχανῶν οἱ ἐργάται ἐτράπησαν εἰς φυγήν, προσῆλθε δὲ καί τις ὀνόματι Κάσσιος διαβεβαιούμενος ὅτι προσετάχθη καθ' ὕπνους νὰ θυσιάσῃ ταῦρον τῷ Διὶ (Sueton. Calig. 57, πρβ. 22). Ὁ δὲ Νέρων ὀρεγόμενος καὶ τῆς ἀπὸ κοτίνου δόξης κατῆλθεν εἰς Ὀλυμπίαν καὶ διηγωνίσατο αὐτὸς ἐλαύνων ἅρμα δεκάπωλον, ἀλλ' ἐξέπεσεν αὐτοῦ καὶ μικροῦ δεῖν συνετρίβη, πειραθεὶς δὲ αὖθις καὶ ἐκπεσὼν δὲν ἐδυνήθη νὰ περατώσῃ τὸν ἀγῶνα· ἀλλ'ὅμως — καὶ πῶς γὰρ ἦν ἄλλως γενέσθαι; — ἐστεφανώθη· ὡσαύτως ἐνίκησε τέθριππον τελείων ἵππων καὶ τέθριππον πώλων, ἔτι δὲ ὡς κήρυξ, τέλος δέ, καίπερ οὐκ ἐπιτρεπομένων ἐν Ὀλυμπίᾳ μουσικῶν ἀγώνων, ὡς τραγῳδὸς καὶ κιθαρῳδός. Ἡ ὀλυμπιὰς αὕτη (211η) δὲν ἐνεγράφη ἐν τῷ καταλόγῳ ὑπὸ τῶν Ἠλείων, διότι ὁ ἀγὼν ἐτελέσθη μὲν ὑπ' αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως τῷ 1ῳ κατὰ τὰ νενομισμένα ἀλλὰ τῷ 3ῳ ἔτει (67 μ. Χρ.) τῆς Ὀλυμπιάδος κατ' ἐντολὴν τοῦ Νέρωνος.[1] Ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ καὶ τῶν ἑξῆς αὐτοκρατόρων οἱ ἀγῶνες ἀπέλαυον ἔτι πολλῆς φήμης. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας τοῦ Κράτους δὲν ἀνεστάλησαν οἱ ἀγῶνες, ἀνέλαβον δὲ μάλιστα ἐπὶ βραχὺ παλαιὰν αἴγλην (361 μ. Χρ.) ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου, ἀνενεώθησαν δὲ πάλιν τῷ 369 μ. Χρ. ἐπὶ Οὐάλεντος, μεταξὺ πρότερον καταργηθέντες. Πέρας δὲ τὰ Ὀλύμπια ἑορτασθέντα τελευταῖον τῷ 393 μ. Χρ. κατελύθησαν διὰ παντὸς τῷ ἑπομένῳ ἔτει ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ 1ου.

Τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνας διεῖπον καὶ ἔκρινον, πορφύραν περιβεβλημένοι καί, ὡς εἰκάζεται, δάφνῃ ἐστεμμένοι, οἱ Ἑλλανοδίκαι,[2] μία τῶν ἀνωτάτων ἀρχῶν τῆς Ἤλιδος. Οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐκληροῦντο πρὸ ἑκάστης ὀλυμπιάδος, ὡς φαίνεται, εἰς ἐξ ἑκάστης φυλῆς τῆς Ἠλείας καὶ πιθανῶς διὰ τοῦτο ἄλλος ἦτο κατ' ἄλλους χρόνους ὁ ἀριθμὸς

[1] Πρβ. παρ' Εὐσεβίῳ (ἔκδ. *Schoene* I σ. 216) περὶ τῆς ὀλυμπιάδος ταύτης: «οὐκ ἤχθη, Νέρωνος ἀναβαλ<λ>ομένου εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδημίαν. μετὰ δὲ ἔτη δύο ἀχθείσης αὐτῆς, στάδιον μὲν Τρύφων Φιλαδελφεὺς ἐνίκα, Νέρων δὲ κηρύκων ἀγῶνα ἐστεφανοῦτο, τραγῳδούς, κιθαρῳδούς, ἅρμα πωλικόν, καὶ τέλειον καὶ δεκάπωλον».

[2] «Ἑλλανοδίκαι καλοῦνται οἱ προτεταγμένοι τοῦ ἀγῶνος, ἐπεὶ μόνοι Ἕλληνες ἀγωνίζονται» Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. Γ' 11=19. *Krause* Ol. 126, 128, 140, 162,

αὐτῶν. Ἦσαν δὲ οἱ ἀγωνοθέται οὗτοι κατ' ἀρχὰς μὲν εἷς (μετὰ τὸν Ἴφιτον οἱ ἀπὸ Ὀξύλου), ἔπειτα δύο, ὕστερον δὲ κατὰ τὰς πολιτικὰς περιστάσεις ἐννέα,[1] δέκα, δώδεκα, ἐν δὲ τῷ εἰρημένῳ Ἀρκαδικῷ πολέμῳ, ὅτε καὶ ἀπεσπάσθη μέρος τῆς Ἠλείας, ὀκτὼ καὶ κατόπιν ἀπὸ τοῦ 348 π. Χρ. μέχρι Παυσανίου αὖθις δέκα.[2] Ἔκρινον δὲ καθ'ὅλου δικαίως οἱ Ἑλλανοδίκαι, καίτοι ὁ πάμμεγας τῶν Ἠλείων νικητῶν ἀριθμὸς παρέχει ὑπόνοιαν χαρίτων, ἀλλὰ καὶ ἀγωνισταί, ὡς εἰκός, ἦσαν Ἠλεῖοι πολλοὶ (πρβλ. *Cobet* De Philostrati libello Περὶ γυμν. σελ. 79 ἑξ., *Frazer* Pausan. ϛ' 3, 7)· ἀφ' οὗ δὲ τῷ 372 ἐνίκησαν οἱ ἵπποι τοῦ Ἠλείου Τρωίλου, Ἑλλανοδίκου ὄντος,[3] ὡρίσθη τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τῶν Ἠλείων νὰ μὴ μετέχωσι τῶν ἀγώνων μηδὲ δι' ἵππων οἱ Ἑλλανοδικοῦντες.

Οἱ αἱρεθέντες ἑλλανοδικεῖν ἐδιδάσκοντο δέκα ἐφεξῆς μῆνας οἰκοῦντες ἐν τῷ καλουμένῳ ἑλλανοδικεῶνι τῆς Ἤλιδος τὰ καθήκοντα ὑπὸ τῶν νομοφυλάκων ἢ θεσμοφυλάκων (Παυσ. ϛ' 24, 1-3, πρβ. Θουκυδ. Ε' 47, 9)· ἐπετήρουν δὲ τὰ τῶν ἀσκήσεων τῶν ἀθλητῶν, τῶν μὲν ἐν Ἤλιδι (Παυσαν. ϛ' 23, 1-5, ϛ' 24, 1), τῶν δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ (Φιλόστρ. Γυμναστ. 54). Οἱ Ἑλλανοδίκαι μετὰ τῶν ἄλλων

[1] Παυσ. Ε' 9, 5 περὶ τῶν ἐννέα: «πέμπτῃ δὲ ὀλυμπιάδι καὶ εἰκοστῇ (680 π. Χρ.) ἐννέα ἑλλανοδίκας κατέστησαν· τρισὶ μὲν δὴ ἐπετέτραπτο ἐξ αὐτῶν ὁ δρόμος τῶν ἵππων, τοσούτοις δὲ ἑτέροις ἐπόπταις εἶναι τοῦ πεντάθλου, τοῖς δὲ ὑπολειπομένοις τὰ λοιπὰ ἔμελε τῶν ἀγωνισμάτων»· πρβ. Παυσ. ϛ' 3, 7 περὶ τῶν τοῦ σταδίου: «ὡς ἐφεστήκοιεν τρεῖς ἐπὶ τῷ δρόμῳ Ἑλλανοδίκαι» (ὅπου καὶ ἡ κρίσις κατὰ πλειοψηφίαν). Κατά τινας, γράφοντας ἐν τῷ πρώτῳ χωρίῳ «ἑβδομηκοστῇ» ἀντὶ «εἰκοστῇ», Ἑλλανοδίκαι ὡρίσθησαν ἐννέα ἀπὸ τοῦ 480 π. Χρ. καὶ ἑξῆς· ἄλλοι δὲ γράφουσιν «ἐνενηκοστῇ» (Ὀλ. 95η = 400 π. Χρ.).

[2] Παυσ. Ε' 9, 4-6, ϛ' 20, 8, Φιλόστρατ. Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλών. Γ' 30, *Krause* Olympia σ. 126, 128, 140, 162, Ergebn. V 44, *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. I σ. 870-77, *Stengel* σελ. 174· πρβ. ἄλλως ἐν Ἐπιδαύρῳ *Cavvadias* Fouilles ἀριθ. 237.

[3] Παυσ. ϛ' 1, 4 ἑξ. Ὁ Τρωΐλος ἐνίκησε καὶ κατὰ τὴν ἐφεξῆς πιθανῶς Ὀλυμπιάδα· ἐν Ὀλυμπίᾳ ηὑρέθη ἐπὶ μικρᾶς χαλκῆς πλακὸς (νῦν ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ μουσείου ἀριθ. 6164) κεχαραγμένον τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα τοῦ ὑπὸ Λυσίππου ποιηθέντος ἀνδριάντος τοῦ Τρωΐλου (Ergebn. V 166):

Ἑλλήνων ἦρχον τότε Ὀλυμπίᾳ, ἡνίκα μοι Ζεὺς
δῶκεν νικῆσαι πρῶτον ὀλυμπιάδα
ἵπποις ἀθλοφόροις· τὸ δὲ δεύτερον αὖτις ἐφεξῆς
ἵπποις· υἱὸς δ' ἦν Τρωίλος Ἀλκινόο,

ὑπαλλήλων ἢ λειτουργῶν μετέβαινον ἐγκαίρως εἰς Ὀλυμπίαν, τριάκοντα δὲ ἡμέρας πρὸ τῆς ἑορτῆς ὤφειλον καὶ οἱ ἑκασταχόθεν ἀθληταὶ[1] νὰ τελέσωσιν αὐτόθι προασκήσεις (προγυμνάσματα. πρόπειραι, μελέται Παυσ. Ϛ' 21, 2) τοσαύτας δὲ πιθανῶς ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἤλιδος μόνοι ὅσοι ἐκεῖθεν προερχόμενοι ἔμελλον νὰ κατέλθωσιν εἰς Ὀλυμπίαν (πρβ. Φιλόστρ. Ἀπολλών. Ε' 43).[2] Οἱ Ἑλλανοδίκαι ὤμνυον πιθανῶς μετὰ τῶν ἀθλητῶν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς πανηγύρεως ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῆς Ὀλυμπίας (πρβ. κατωτ. σελ. 33).

Τῶν ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ καὶ κατωτέρᾳ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ὀλυμπίας λειτουργῶν, τῶν αὐτόθι διαρκῶς (κατά τε τὴν ἐκεχειρίαν καὶ τὸ μετεκέχειρον) ἢ πρὸς καιρὸν ἐν ταῖς ἑορταῖς ἢ ἄλλως μενόντων, μνημονευθήτωσαν οἱ ἑξῆς: τρεῖς θεηκόλοι (ἢ θεοκόλοι, οἱ τῶν ἱερῶν ἢ θείων ἐπιμελούμενοι, οἱ τοῖς θεοῖς λατρεύοντες, ἱερεῖς, συνήθως πρεσβῦται ἐξ ἐπιφανῶν οἴκων, κατὰ Ὀλυμπιάδα ἐκλεγόμενοι, διατρίβοντες αὐτόθι ἕκαστος πιθανῶς ἕνα μῆνα· πρβ. κατωτ. περὶ θεηκολεῶνος), ἱερεὺς τοῦ Διός, τρεῖς σπονδοφόροι (πολλάκις υἱοὶ τῶν θεηκόλων), δύο ἢ τέσσαρες μάντεις πρβ. κατωτ. περὶ Ἡρῴου), εἷς γραμματεύς, εἷς ἀλυτάρχης μετ' ἀλυτῶν[3] (χάριν τῆς τάξεως καὶ εὐκοσμίας ἐν τῇ πανηγύρει), ἐπιμελητής, θεοπρόπος δι' ὀνείρων, ἐξηγηταὶ (ἑρμηνεῖς ἐν ταῖς θυσίαις καὶ ξεναγοί), αὐληταὶ ἢ σπονδαῦλαι, καθημεροθύτης, οἰνοχόος, ξυλεὺς (ὁ ἀντὶ τεταγμένου τιμήματος παρέχων τὰ εἰς τὰς θυσίας χρήσιμα ξύλα λεύκης, πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ καὶ τοῦ Πελοπίου), ἀρχιμάγειρος, μάγειροι, ἀρτοκόπος, κλειδοῦχοι (1-5), ἅπαξ δὲ ἀναφέρεται εἷς ἀρχιτέκτων (πρβ. καὶ στεγανόμος) καὶ εἷς ἰατρός· ἔτι ἐπισπονδορχησταί, δοῦλοι τοῦ Διὸς κλπ. Τὰ πλεῖστα τῶν ὀνομάτων τούτων καὶ ἄλλα ἀπαντῶσιν ἰδίᾳ ἀναγεγραμμένα ἐν καταλόγοις ἐπὶ στηλῶν, ἀναγομένοις εἰς τοὺς ἀπὸ 36 π. Χρ. ἕως 265 μ. Χρ. χρόνους· ἐν τῇ ἐπὶ τοιούτων στηλῶν κεφαλίδι «Διὸς (ἢ Διὸρ) ἱερὰ» ἐννοεῖται ἡ λέξις στήλη.

[1] Πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 21, 12, Πλούτ. Ἠθ. 704 c, *Stengel* σ. 175.

[2] Πρβ. ἄλλως καὶ προάγων, πρόκρισις, *Krause* Olymp. σ. 132, 136-8.

[3] Ἀλλαχοῦ ῥαβδοφόρων ἢ μαστιγοφόρων. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀλυτάρχου (πρβ. Λουκ. Ἑρμότ. 40, Μέγ. Ἐτυμ.) ἦτο σπουδαιότερον ἐπὶ τῶν ὑστέρων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων. *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. I σ. 1711.

Μετεῖχον δὲ τῶν ἀγώνων μόνοι Ἕλληνες ἐλεύθεροι. Ἀλέξανδρος 1ος, ὁ ὕστερον ἐπὶ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἵνα τύχῃ τῆς ἀδείας νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος τοῦ σταδίου ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐδέησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο Ἕλλην, ἀπέδειξε δὲ ὅτι κατήγετο ἐξ Ἄργους ἕλκων τὸ γένος ἀπὸ τῶν Τημενιδῶν, ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους.[1] Τοῖς Ρωμαίοις γενομένοις κυρίοις τῆς Ἑλλάδος παρεχωρήθη τὸ δικαίωμα λόγῳ ὅτι πάντες κατάγονται ἐξ Ἑλλήνων, πολλῷ δὲ ὕστερον καὶ βάρβαροι ἔτυχον τοῦ κοτίνου. Οἱ δοῦλοι ἀπεκλείοντο τοῦ ἀγωνίζεσθαι καὶ τοῦ ξηραλοιφεῖν (γυμνάζεσθαι, ἰδίᾳ δὲ χωρὶς λουτροῦ ἀλείφεσθαι ἢ ξηροτριβεῖσθαι πρὸ τῆς γυμνασίας δι' ἐλαίου ἁπλοῦ, ἵνα εὐτονώτερα τὰ μέλη καθιστῶνται, ἢ ἐν ταῖς παλαίστραις γυμναζόμενον κόνει χρῆσθαι, πρβ. καὶ Φιλόστρ. ἐν τῷ Γυμν. § 58)· μόνον δὲ τὸ θεᾶσθαι τοὺς ἀγῶνας ἐπετρέπετο τοῖς δούλοις.

Ὡσαύτως ἀπηγορεύετο νὰ θεῶνται τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνας αἱ ἔγγαμοι γυναῖκες, πλὴν τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος Χαμύνης (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ σταδίου), ἐπετρέπετο δὲ ταῖς ἀγάμοις (Παυσ. Ϛ' 20, 9: «ἐπὶ τούτου καθεζομένη τοῦ βωμοῦ θεᾶται γυνὴ τὰ Ὀλύμπια, ἱέρεια Δήμητρος Χαμύνης, τιμὴν ταύτην ἄλλοτε ἄλλη λαμβάνουσα παρὰ Ἠλείων· παρθένους δὲ οὐκ εἴργουσι θεᾶσθαι» περὶ τῶν

[1] Παρ' Ἡροδ. Ε' 22 κατὰ *Rutgers* σελ. 172 «ἀγωνιεόμενος». Ἀλέξανδρος 1ος, υἱὸς Ἀμύντου 1ου, ὁ Φιλέλλην, οὐχὶ ὁ Μέγας. Ὁ Τήμενος ἦτο τρισέγγονος τοῦ Ἡρακλέους. Τοῦ Ἀλεξάνδρου 1ου, καθ' Ἡρόδοτον, ἕβδομος γενέτωρ ἦτο Περδίκκας 1ος ὁ κτησάμενος τῶν Μακεδόνων τὴν τυραννίδα (περ. 700 π. Χρ.)· ὁ Ἡρόδοτος ἀναγράφει τὸν Μακεδονικὸν θρῦλον ἀφηγούμενος τὰ περὶ τοῦ κατὰ τὴν ὄπτησιν διπλασίου γινομένου ἄρτου καὶ τὰ περὶ τοῦ ἡλίου. Ὁ ἐν Λεβαίᾳ βασιλεύς, ὅτε ὁ Περδίκκας καὶ οἱ δύο ἀδελφοί, Τημενίδαι τὸ γένος, ἀπῄτησαν τὸν μισθὸν τῆς παρ' αὐτῷ θητείας, θεοβλαβὴς γενόμενος εἶπε δεικνύων τὸν ἥλιον: «μισθὸν δὲ ὑμῖν ἐγὼ ὑμέων ἄξιον τόνδε ἀποδίδωμι»· ὁ δὲ Περδίκκας εἶπε: «δεχόμεθα, ὦ βασιλεῦ, τὰ διδοῖς», περιγράψας δὲ εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ οἴκου διὰ μαχαίρας τὸν ἥλιον καὶ εἰς τὸν κόλπον τρὶς ἀρυσάμενος τοῦ ἡλίου ἀπῆλθεν αὐτός τε καὶ οἱ μετ' ἐκείνου εἰς ἄλλην τῆς Μακεδονίας γῆν, ἐξ ἧς καὶ ὁρμώμενοι κατέλαβον πᾶσαν τὴν ἀρχήν. Κατ' Ἀργολικὴν δὲ πιθανωτέραν παράδοσιν ἱδρυτὴς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους ἦτο ὁ Κάρανος (ἴσως τὸ αὐτὸ τῷ κοίρανος), ὡσαύτως Τημενίδης ἀδελφὸς τοῦ Φείδωνος, τυράννου τῶν Ἀργείων· ὁ Κάρανος κατὰ χρησμὸν ἀκολουθῶν διὰ πύλης ἐν καιρῷ καταιγίδος ποιμνίῳ αἰγῶν κατέλαβε (περ. 757 π. Χρ. ἢ κατ' ἄλλους ἐπὶ Λυκούργου) τὴν πόλιν, ἥτις καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθη Αἰγαί, ἡ ὕστερον Ἔδεσσα (πρότερον προάστειον τῶν Αἰγῶν, νῦν Βοδινά). Ἐν Αἰγαῖς ἐθάπτοντο καὶ ἔπειτα, ὅτε ἡ Πέλλα ἐγένετο πρωτεύουσα, οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας.

ἐν Ῥώμῃ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως Sueton. Nero XII: «invitavit et virgines Vestales, quia Olympiae quoque Cereris sacerdotibus spectare conceditur», πρβ. Sueton. Aug. XLIV). Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐγγάμων ὁ Παυσανίας μνημονεύων ἐν Ε' 6, 7 τὸ Τυπαῖον ὄρος (ὕψ. ὑπὲρ θάλασσ. 306 μ. μεταξὺ Σκιλλοῦντος καὶ Ὀλυμπίας κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ) λέγει: «κατὰ τούτου τὰς γυναῖκας Ἠλείοις ἐστὶν ὠθεῖν νόμος, ἢν φωραθῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα ἐλθοῦσαι τὸν Ὀλυμπικὸν ἢ καὶ ὅλως ἐν ταῖς ἀπειρημέναις σφίσιν ἡμέραις διαβᾶσαι τὸν Ἀλφειόν»· ἀλλαχοῦ δὲ ὁ Παυσανίας ἐν τοῖς περὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ τοῦ Διὸς (Ε' 13, 10) λέγει: «ἄχρι μὲν δὴ τῆς προθύσεως ἔστιν ἀναβῆναι καὶ παρθένοις, καὶ ὡσαύτως γυναιξὶν ἐπειδὰν τῆς Ὀλυμπίας μὴ ἐξείργωνται . . . . . θύεται δὲ τῷ Διὶ καὶ ἄνευ τῆς πανηγύρεως ὑπό τε ἰδιωτῶν καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ὑπὸ Ἠλείων». Ὁ Παυσανίας γυναῖκας λέγων ἐννοεῖ τὰς ἐγγάμους, ἄλλως τε καὶ διότι ἐν τῷ περὶ Τυπαίου χωρίῳ ποιεῖται λόγον περὶ ἐγγάμου γυναικὸς (τῆς Φερενίκης, περὶ ἧς κατωτέρω)· ἐκ τῆς διακρίσεως δὲ τῶν ἀπηγορευμένων ἡμερῶν συνάγεται ὅτι ἄδειά τις ἐπετρέπετο ταῖς ἐγγάμοις· ἂν ἡ ἄδεια αὕτη ἐννοεῖται κατ' ἄλλον χρόνον, ἤτοι οὐχὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν (πρβ. ἀνωτ. «θύεται τῷ Διὶ καὶ ἄνευ τῆς πανηγύρεως») ἢ καὶ κατά τινα χρόνον διαρκούσης τῆς πανηγύρεως οἷον πιθανῶς κατὰ τὰς θυσίας καὶ πομπάς, τυγχάνει ὂν ἄδηλον· ὅπως δέ ποτ' ἂν ᾖ, τελουμένων τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἴσως δέ, ἂν τὸ «τὸν ἀγῶνα . . . . τὸν Ὀλυμπικὸν» ἔχῃ γενικωτέραν ἔννοιαν, καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν λεγομένων ἐπιδείξεων, ἀπεκλείοντο αἱ ἔγγαμοι πλὴν τῆς εἰρημένης ἱερείας. Περὶ δὲ τῶν παρθένων, ἤγουν τῶν ἀγάμων γυναικῶν, ἀμφίβολον εἶνε, ἄλλως τε καὶ διότι δὲν ἀναφέρεται, ἂν πράγματι καὶ κατήρχοντο πρὸς θέαν τῶν ἀγώνων, καὶ μάλιστα ἐξ Ἰωνικῶν πόλεων, ἔνθα ὁ βίος τῶν γυναικῶν ἦτο μᾶλλον περιωρισμένος· πιθανῶς προσήρχοντο μόνον ἐκ Δωρικῶν τῆς Πελοποννήσου πόλεων, ἐν αἷς καὶ ἐπετρέπετο βεβαίως ἡ θέα τῶν ἐγχωρίων ἀγώνων, ἢ καὶ μόνον ἐξ Ἠλείας παρθένοι, συνοδεύοντος ὡς εἰκὸς στενοῦ τινος συγγενοῦς.[1] Κατὰ ταῦτα αἱ τυχὸν εἰς Ὀλυμπίαν ἐρχόμεναι γυναῖκες

[1] Εἰρήσθω ὅτι ἐν Κυρήνῃ δὲν ἀπηγορεύετο ταῖς γυναιξὶ καὶ παρθένοις ἡ θέα τῶν ἀνδρικῶν ἀγώνων· προστεθήτω δὲ περὶ τῶν μυθικῶν χρόνων τῶν ἑλκεχιτώνων Ἰώνων τὸ παρὰ Θουκυδίδῃ (Γ' 104): «ἦν δέ ποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος ἐς τὴν

ἀπεμακρύνοντο ἐγκαίρως ἄλλως τε καὶ πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ· εἰρήσθω δὲ ὅτι ἐκεῖσε ἀπετράπησάν ποτε καὶ αἱ μυῖαι διότι ἠνώχλουν θύοντα ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸν Ἡρακλέα, ὅστις καὶ κατώρθωσε τὴν ἀποπομπὴν αὐτῶν θύσας εἰς τὸν Ἀπόμυιον Δία, εἰς ὃν καὶ οἱ Ἠλεῖοι ἔθυον ἔπειτα χάριν τῆς αὐτῆς ἀπαλλαγῆς.[1] Ἐὰν ὅμως ἐφωρᾶτο ἐν Ὀλυμπίᾳ γυνὴ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ὤφειλε νὰ κρημνισθῇ ἀπὸ τοῦ Τυπαίου ὄρους. Ἀλλὰ καὶ οὐδὲν παράδειγμα τοιοῦτον ἀναφέρεται, μόνη δὲ ἡ ἐκ Ῥόδου Φερενίκη, θυγάτηρ τοῦ Διαγόρου, ἔμελλε νὰ ὑποστῇ τὴν καταδίκην· αὕτη κατὰ Παυσανίαν (Ε′ 6, 8) «προαποθανόντος αὐτῇ τοῦ ἀνδρός, ἐξεικάσασα αὑτὴν τὰ πάντα ἀνδρὶ γυμναστῇ», συνώδευσεν εἰς Ὀλυμπίαν μετὰ τοῦ υἱοῦ Πεισιρρόδου, μέλλοντος νὰ μετάσχῃ τῶν ἀγώνων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ υἱοῦ (ἐν πυγμῇ παίδων, 388; π. Χρ.) οὐ δυνηθεῖσα νὰ μείνῃ ἐν τῷ περιφράγματι, ὅπου ἦσαν ἀπειλημμένοι οἱ γυμνασταί, ὥρμησε πρὸς τὸν υἱόν, ἀλλ' ἐν τῷ ὑπερπηδᾶν τὸ ἔρυμα τοῦτο ἡ Φερενίκη ἐγυμνώθη ἀκουσίως καὶ οὕτως ἐφάνη ὅτι ἦτο γυνή· ἀφείθη ὅμως αὐτῇ ἡ ζωή, χαριζομένων τῶν κριτῶν εἰς τὰς Ὀλυμπικὰς νίκας τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς καὶ τοῦ υἱοῦ (ὅρα περὶ τῶν Διαγοριδῶν κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ κοτίνου κλπ., Σχολ. Πινδ. Ὀλ. Ζ′ *Boeckh* II σελ. 158, *Preuner* Delph. Weihgeschenk σελ. 5, 104 κλπ.),

Δῆλον τῶν Ἰώνων τε καὶ περικτιόνων νησιωτῶν· ξύν τε γὰρ γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐθεώρουν, ὥσπερ νῦν ἐς τὰ Ἐφέσια Ἴωνες, καὶ ἀγὼν ἐποιεῖτο αὐτόθι καὶ γυμνικὸς καὶ μουσικός, χορούς τε ἀνῆγον αἱ πόλεις. δηλοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος . . .» (πρβ. Ὕμν. Ἀπόλλ. Δηλ. στίχ. 146· *Krause* Olympia σελ. 54 ἑξ.).

[1] Παυσ. Ε′ 14, 1. Πρβ. καὶ τὸν Μυίαγρον (*Myiacoren*) παρ' Ἠλείοις ἢ Μυιώδη, εἰς ὃν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔθυον ταῦρον, Plin Hist. Nat. X 75, XXIX 106. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐν Ἀρκαδίᾳ προσεφέρετο ὑπὸ τῶν Ἀλιφηρέων θυσία εἰς τὸλ Μυίαγρον ἥρωα (Παυσ. Η′ 26, 7). Πρβ. καὶ μυῖαι Πισάτιδες (τῆς Πίσης), αἵτινες ἐν τῇ πανηγύρει ἑκουσίως ἀπεχώρουν κατ' Αἰλιανὸν (Περὶ ζῴων ἰδιότητος Ε′ 17, ΙΑ′ 8· ἐν Λευκάδι κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐθύετο βοῦς εἰς τὰς μυίας), καὶ τὸ ἐπίνειον τῆς νῦν Ἀμαλιάδος Κουνουπέλλι· πρβ. Baal-zebub = κύριος τῶν μυιῶν, Baal-zebul = κύριος τῆς κατοικίας (Baal-zébel = κύριος τῆς κοπρίας) Ἀπέλλων (Ἀπόλλων), ἀβέλιος (ἥλιος) πρβ. Ἀπόλλων Σμινθεὺς (ὁ σμίνθος = μῦς ἀρουραῖος), *C. Flor* Ethnogr. Untersuchung über die Pelasger II σ. 15· ἔτι Ἡρακλῆς ἰποκτόνος (ὁ ἴψ ἔντομον ἀμπελοφάγον) καὶ κορνοπίων (ἀπὸ τῶν παρνόπων ἢ κατ' Οἰταίους κορνόπων· ὁ πάρνωψ = ἀκρίς) καὶ Ἀπόλλων πορνοπίων (= παρνοπίων ἢ παρνόπιος) καὶ ἐρυθίβιος (ἀπὸ τῆς ἐρυσίβης, νόσου τῶν σταχύων) Στράβ. ΙΓ′ 613, *Fraser* Paus. Ε′ 14, 1.

ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου οἱ γυμνασταὶ ἠναγκάσθησαν διὰ νόμου νὰ εἰσέρχωνται γυμνοί. Τὰ περὶ τούτου ἀναφέρει καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐν Γυμναστικῷ 17 ἀρχόμενος ὧδε: «Πυθοῖ μὲν οὖν καὶ Ἰσθμοῖ καὶ ὅπου ποτὲ τῆς γῆς ἐτέθησαν ἀγῶνες, τρίβωνα ὁ γυμναστὴς ἀμπεχόμενος ἀλείφει τὸν ἀθλητὴν καὶ οὐδεὶς ἀποδύσει ἄκοντα, ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ γυμνὸς ἐφέστηκεν, ὡς μὲν δόξα ἐνίων, διελέγχοντες Ἠλεῖοι τὸν γυμναστὴν ὥρᾳ ἔτους εἰ καρτερεῖν οἶδε καὶ θέρεσθαι, ὡς δὲ Ἠλεῖοί φασι, Φερενίκη ἡ Ροδία ἐγένετο Διαγόρου θυγάτηρ τοῦ πύκτου, καὶ τὸ ἦθος ἡ Φερενίκη οὕτω τι ἔρρωτο, ὡς Ἠλείοις τὰ πρῶτα ἀνὴρ δόξαι. περιήει γοῦν ὑπὸ τρίβωνι ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Πεισίροδον τὸν ἑαυτῆς υἱὸν ἐγύμναζε κλπ.». Τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς ταύτης φέρεται διαφόρως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις· ὁ Παυσανίας ἐν τῷ περὶ τοῦ Τυπαίου χωρίῳ λέγει (Ε′ 6, 7): «οὐ μὴν οὐδὲ ἁλῶναι λέγουσιν οὐδεμίαν, ὅτι μὴ Καλλιπάτειραν μόνην· εἰσὶ δὲ οἳ τὴν αὐτὴν ταύτην Φερενίκην καὶ οὐ Καλλιπάτειραν καλοῦσιν· αὕτη προαποθανόντος αὐτῇ τοῦ ἀνδρὸς κλπ.», ἐν δὲ Ϛ′ 7, 2: «Διαγόρου δὲ καὶ οἱ τῶν θυγατέρων παῖδες πύξ τε ἤσκησαν καὶ ἔσχον Ὀλυμπικὰς νίκας, ἐν μὲν ἀνδράσιν Εὐκλῆς Καλλιάνακτός τε ὢν καὶ Καλλιπατείρας τῆς Διαγόρου, Πεισίροδος δὲ ἐν παισίν, ὃν ἡ μήτηρ ἀνδρὸς ἐπιθεμένη γυμναστοῦ σχῆμα ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων αὐτὴ τὸν ἀγῶνα ἤγαγεν»· πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος γυνὴ ὠνομάζετο Φερενίκη καὶ ὅτι Καλλιπάτειρα ἦτο ἀδελφὴ αὐτῆς, μήτηρ τοῦ Εὐκλέους, ἄλλου πύκτου Ὀλυμπιονίκου, οὗ τὸν ἀνδριάντα ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναγράφει ὁ Παυσανίας (Ϛ′ 6, 2): «ἐπὶ δὲ τούτοις Εὐκλῆς ἀνάκειται Καλλιάνακτος, γένος μὲν Ρόδιος, οἴκου δὲ τοῦ Διαγοριδῶν· θυγατρὸς γὰρ Διαγόρου παῖς ἦν, ἐν δὲ ἀνδράσι πυγμῆς ἔσχεν Ὀλυμπικὴν νίκην» (ὅρα τὸ βάθρον αὐτοῦ ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ Μουσείου).[1]

Τῶν ἱππικῶν ἀγώνων ἡ μέθεξις δι' ἀποστολῆς ἵππων καὶ ἁρμάτων ἐπετρέπετο εἰς τὰς γυναῖκας ἐγγάμους καὶ ἀγάμους (πρβ. τὰ περὶ Κυνίσκας κατωτ. ἐν τοῖς περὶ ἱπποδρομίας).

[1] Πρβ. παρ' Αἰλιανῷ (Ποικ. Ἱστ. Ι′ 1): «Φερενίκη τὸν υἱὸν ἦγεν ἐς Ὀλύμπια ἀθλεῖν. κωλυόντων δὲ αὐτὴν τῶν Ἑλλανοδικῶν τὸν ἀγῶνα θεάσασθαι, παρελθοῦσα ἐδικαιολογήσατο πατέρα μὲν Ὀλυμπιονίκην ἔχειν καὶ τρεῖς ἀδελφοὺς καὶ αὐτὴ παῖδα Ὀλυμπίων ἀγωνιστήν· καὶ ἐξενίκησε τὸν δῆμον καὶ τὸν εἴργοντα νόμον τῆς θέας τὰς γυναῖκας καὶ ἐθεάσατο Ὀλύμπια»· πρβ. Ψευδοαισχίνου Ἐπιστ. 4, ἔνθα ἡ γυνὴ λέγεται πρεσβῦτις, δὲν ὀνομάζεται δὲ οὔτε αὐτή, οὔτε ὁ υἱός ὃν «ἐπ' Ὀλύμπια ἄγει».

Ἐγκαίρως πρὸ τῆς ἱερομηνίας οἱ σπονδοφόροι (φύλακες ἅμα τῶν νόμων καὶ συνθηκῶν), Ἠλεῖοι εὐπατρίδαι, πορευόμενοι μετ' ἀκολουθίας ἀνὰ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις ἐκήρυττον τὴν ἐκεχειρίαν καὶ ἐκάλουν εἰς τὴν πανήγυριν θεωροὺς (πρέσβεις, ἀντιπροσώπους) καὶ ἀθλητὰς καὶ θεατάς. Συνέρρεον δὲ οἱ προσκυνηταὶ εἰς Ὀλυμπίαν δι' ἑπτὰ κυρίων ὁδῶν, ἐν αἷς μία μὲν ἀπὸ θαλάσσης, δύο δὲ ἀπὸ τῆς Ἤλιδος (ἡ ἱερὰ καλουμένη ἢ πεδιὰς καὶ ἡ ὀρεινή).

Ἐτελοῦντο δὲ τὰ Ὀλύμπια μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ἱεροῦ μηνὸς (πρβ. διχομηνία, πανσέληνος). Φαίνεται ὄντως ἄπορον ὅτι τῇ θερμοτάτῃ τοῦ ἔτους ὥρᾳ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες· πολλαχοῦ μνημονεύεται τὸ πνῖγος τοῦ καύσωνος,[1] ἐν ᾧ τὸ σκάμμα παρεβάλλετο πρὸς κάμινον, οἱ δὲ θεαταὶ καθήμενοι κατὰ τοὺς ἀγῶνας γυμνῇ τῇ κεφαλῇ παρίσταντο πάσχοντες μᾶλλον τῶν κινουμένων καὶ ἐσκληραγωγημένων ἀθλητῶν, ἔτι δὲ ἡ ἐκεῖ ἐν παλαιοτέροις χρόνοις σπάνις τοῦ ὕδατος καὶ ἡ τύρβη καὶ στενοχωρία, ἥ τε ἄλλη καὶ ἡ ἐν σκηναῖς καὶ καλύβαις καὶ πρατηρίοις· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐν οὐδενὶ τιθέμενοι λόγῳ, σπεύδοντες δ' ἐν μέρει ἤδη ἐκ μέσων νυκτῶν νὰ καταλάβωσι θέσιν, ἐκαρτέρουν ἀναμένοντες οἱ φιλοθεάμονες πανηγυρισταί· ὁ δὲ εἰρημένος χρόνος ἐτηρεῖτο ἐν τοῖς καθ' ὅλου ἀμετάθετος πιθανῶς ἐξ εὐλαβείας πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἢ καὶ διὰ τὸ σταθερώτερον τοῦ καιροῦ καὶ τὸ μῆκος τῶν ἡμερῶν, ἢ τέλος ἔνθεν μὲν δι' ἀστρονομικοὺς λόγους καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, ἔνθεν δὲ διὰ τὸν χρόνον τοῦ ἀμήτου, μεθ' ὃν καὶ προσεφέροντο αἱ ἀπαρχαὶ τοῖς θεοῖς.[2] Ἄλλως δὲ κατὰ νεωτέρας ἐρεύνας εἰκάζεται ὅτι ἡ πανσέληνος, καθ' ἣν ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες, δὲν ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τὰς θερινὰς τροπάς, ἀλλὰ ἡ δευτέρα ἢ ἄλλοτε ἄλλη τῶν μηνῶν τοῦ θέρους (πρβ. κατωτ. σελ. 32, 2).

Κατ' ἀρχὰς ὁ ἀγὼν ἦτο μόνον στάδιον ἤτοι ἀγὼν ἁπλοῦ δρόμου, ὕστερον δέ, καθ' ὅσον ἡ ἑορτὴ ἐν τῇ συνήθως (ἰδίᾳ μέχρι τοῦ 420 π. Χρ.) οὐδετέρᾳ καὶ εἰρηνικῇ Ἠλείᾳ ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τὴν προστα-

[1] Πρβ. καὶ τὸ παρ' Αἰλιανῷ (Ποικ. Ἱστ. ΙΔ' 18): «ἀνὴρ Χῖος ὀργιζόμενος τῷ οἰκέτῃ ἐγώ σε, ἔφη, οὐκ ἐς μύλην ἐμβαλῶ, ἀλλ' ἐς Ὀλυμπίαν ἄξω· πολλῷ γὰρ ᾤετο πικροτέραν ὡς τὸ εἰκὸς εἶναι τιμωρίαν ἐκεῖνος ἐν Ὀλυμπίᾳ θεώμενον ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ὀπτᾶσθαι ἢ ἀλεῖν μύλῃ παραδοθέντα».

[2] Πρβ. *Christ* Pindari carm. 1896 σελ. LXVI.

σίαν τῆς Σπάρτης ἐπέδιδεν εἰς φήμην, προσετίθεντο καὶ ἄλλοι ἀγῶνες. Τῷ 724 προσετέθη ὁ δίαυλος, τῷ 720 ὁ δολιχός[1] δρόμος, τῷ 708 πένταθλον καὶ πάλη, τῷ 688 πυγμή, 680 τέθριππον τελείων ἵππων, 648 παγκράτιον (πάλη σὺν πυγμῇ) καὶ ἵππος κέλης, 632 παίδων (ἀπὸ τοῦ 17ου ἔτους συμπεπληρωμένου μέχρι τοῦ 20οῦ) δρόμος[2] καὶ πάλη, 628 παίδων πένταθλον,[3] 616 παίδων πυγμή, 520 ὁπλιτῶν δρόμος, 500 ἀπήνη (συνωρὶς ἡμιόνων), 496 κάλπη (δρόμος διὰ θηλείας ἵππου),[4] 408 συνωρὶς (ἅρμα δύο ἵππων), 396 ἀγὼν κηρύκων καὶ σαλπικτῶν, 384 τέθριππον πώλων, 268 συνωρὶς πώλων, 256 πῶλος κέλης, 200 παίδων παγκράτιον. Παυσ. Ε′ 8 καὶ 9. Πρβ. καθ' ὅλου Πλούτ. Ἠθ. 675 c «καὶ ὅλως πολλὰ περὶ τὴν πανήγυριν νενεωτέρισται».

Συνήθως εἰκάζεται ὅτι ἡ ἑορτὴ μέχρι μὲν καὶ τοῦ 472 π. Χρ, διήρκει μίαν ἡμέραν, τῷ δὲ 468 καὶ ἑξῆς πέντε ἡμέρας. Πρβ. Παυσ. Ε′ 9, 3: «ὁ δὲ κόσμος ὁ περὶ τὸν ἀγῶνα ἐφ' ἡμῶν, ὡς θύεσθαι τῷ

[1] Τὸ ἐν Παυσ. Ε′ 8, 6 κενὸν συμπληρωτέον ἴσως μᾶλλον «[Λάκων] Ἄκανθος» (πρβ. Εὐσέβ. ἐκδ. Schoene I. σ. 196), τὰ δὲ πρὸ τούτου, ὥς που κατὰ *Frazer* Paus. I σελ. 584, πρβ. III σ. 486, Γ. Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΙΑ′ σελ. 200. Περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ δολιχὸς καὶ δόλιχος πρβ. *Rutgers* σελ. 158.

[2] Περὶ τοῦ τῶν παίδων σταδίου ὁ Φιλόστρατος (ἐν Γυμναστικῷ 13) λέγει: «ὁ δὲ νικήσας τὸ τῶν παίδων στάδιον κατὰ τὴν ἕκτην καὶ τεσσαρακοστὴν ὀλυμπιάδα — τότε γὰρ πρῶτον ἐτέθη — παῖς ἦν καλὸς Πολυμήστωρ ὁ Μιλήσιος, ὃς τῇ ῥύμῃ τῶν ποδῶν λαγὼν ἔφθανε» (ἡ ἐνταῦθα περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος χρονολογία 596 π. Χρ. δὲν φαίνεται ἀκριβής, ὀρθοτέρα δὲ εἶνε ἡ κατὰ Παυσανίαν [Ε′ 8, 9] 632 π. Χρ., προσθετέον δὲ ὅτι τὸ περὶ χρόνου χωρίον Παυσ. Ε′ 11, 3 «οὐ γάρ πω . . . τοῦ Φειδίου» θεωρεῖται λελωβημένον). Παρ' Εὐσεβίῳ ἐκδ. *Schoene* I σ. 200 λέγεται ὡσαύτως ὅτι τῷ 596 ἐνίκησε καὶ ὅτι «αἰπολῶν λαγὼν κατέλαβε». Τὸ ὄνομα φέρεται καὶ Πολυμνήστωρ (πρβ. καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος ὄνομα Κλυταιμήστρα)· τῷ 632 ἐνίκησεν ὁ Πολυνείκης Ἠλεῖος (ὅρα *Rutgers* σελ. 17). Περὶ τῆς εἰρημένης τῶν παίδων ἡλικίας πρβ. Παυσ. ϛ′ 14, 1 ἑξ., ϛ′ 15, 1 (τὸ ἐν ϛ′ 2, 10 ἑξ. περὶ τοῦ Μεσσηνίου Δαμίσκου, ὅστις δωδεκέτης ὢν ἐνίκησε παῖδας στάδιον τῷ 368 π. Χρ., ἀναφέρεται ὡς θαυμαστὴ ἐξαίρεσις)· ἐν Ὀλυμπίᾳ δύο μόναι τάξεις ἀθλητῶν ὑπῆρχον, παίδων καὶ ἀνδρῶν. Ergebn. V 56 καὶ σελ. 237, *Preuner* Delph. Weihgeschenk σ. 81.

[3] Παίδων πένταθλον ἐτέθη τότε τὸ πρῶτον ἅμα καὶ ὕστατον, διότι «ἐπ' αὐτῷ τὸν κότινον Εὐτελίδα Λακεδαιμονίου λαβόντος, οὐκέτι ἀρεστὰ Ἠλείοις ἦν πεντάθλους ἐσέρχεσθαι παῖδας» (Παυσ. Ε′ 9, 1, πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 13, Πλούτ. Ἠθ. 675 c)· περὶ τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ Παυσ. ϛ′ 15, 8 (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ κοτίνου).

[4] Ἡ ἀπήνη καὶ ἡ κάλπη μετὰ τὸ 444 π. Χρ. κατηργήθησαν.

θεῷ τὰ ἱερεῖα πεντάθλου μὲν καὶ δρόμου τῶν ἵππων[1] ὕστερα ἀγωνισμάτων, οὗτος κατέστη σφίσιν ὁ κόσμος ὀλυμπιάδι ἑβδόμῃ πρὸς ταῖς ἑβδομήκοντα (δηλ. 472 π. Χρ.)· τὰ πρὸ τούτων δὲ ἐπὶ ἡμέρας ἦγον τῆς αὐτῆς ὁμοίως καὶ ἀνθρώπων καὶ ἵππων ἀγῶνα. τότε δὲ προήχθησαν ἐς νύκτα[2] οἱ παγκρατιάζοντες ἅτε οὐ κατὰ καιρὸν ἐσκληθέντες, αἴτιοι δὲ ἐγένοντο οἵ τε ἵπποι καὶ ἐς πλέον ἔτι ἡ τῶν πεντάθλων ἅμιλλα· καὶ ἐκράτει μὲν Ἀθηναῖος Καλλίας[3] τοὺς παγκρατιάσαντας· ἐμπόδιον δὲ οὐκ ἔμελλε παγκρατίῳ τοῦ λοιποῦ τὸ πένταθλον οὐδὲ οἱ ἵπποι γενήσεσθαι». Πρβ. καὶ Ψευδοπίνδαρ. Ὀλ. Ε' 6 «βωμοὺς ἓξ διδύμους ἐγέραρεν ἑορταῖς θεῶν μεγίσταις ὑπὸ βουθυσίαις ἀέθλων τε πεμπταμέροις[4] (ἄλλ. πεμπαμέροις) ἁμίλλαις, ἵπποις ἡμιόνοις τε μοναμπυκίᾳ τε» καὶ Σχολ. «ἐπειδὴ ἐπὶ πέντε ἡμέραις (συνήθ. διορθ. «ἡμέρας») ἤγετο αὐτὰ τὰ ἀγωνίσματα ἀπὸ ἑνδεκάτης μέχρι ἑκκαιδεκάτης» (ἄλλη γραφὴ «ἀπὸ ἑνδεκάτης εἰς ιε'»· τὸ «πέντε», πολλαχοῦ ἀπαντῶν, δὲν διορθοῦται εἰς «ἕξ», πρβ. Τζέτζης εἰς Λυκόφρ. Ε' 41 «τὰ δὲ Ὀλύμπια πέντε ἡμέρας ἐτελεῖτο ἀπὸ ια' τῆς σελήνης μέχρι τῆς ὅλης ιε'») καὶ «ἤρχετο δὲ ἡ πανήγυρις κατὰ τὴν δεκάτην τοῦ μηνὸς καὶ ἐτελεῖτο μέχρι καὶ τῆς ἑκκαιδεκάτης, ἐν ᾗ τὰ ἆθλα ἐδίδοτο»· ἡ 16η τοῦ μηνὸς ὡς τελευταία ἡμέρα τῆς ἑορτῆς ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Βακχυλίδῃ Ζ' 3.

[1] Πρβ. ἄλλως κατωτ. περὶ τοῦ δρόμου τῶν ὁπλιτῶν (ἢ ὅπλου, ἢ ὁπλίτου δρόμου) ὡς τελευταίου μετὰ τὸ πένταθλον ἀγῶνος. Τὸ πένταθλον, ὡς συνήθως πιστεύεται, ἐτελεῖτο μετὰ τὴν ἱπποδρομίαν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ' 4, 29 περὶ τοῦ 364 π. Χρ., ὅτε καὶ ἐνίκησεν, ὡς λέγεται, τεθρίππῳ Εὐβώτας ὁ Κυρηναῖος Παυσ. ϛ' 8,3). Τὸ χωρίον Παυσ. Ε' 9, 3 διορθοῦται πλεοναχῶς, οἷον μετὰ τὸ «ὕστερα» προστίθεται «τῶν δὲ λοιπῶν πρότερα», ὑπ' ἄλλων δὲ ὀβελίζεται μόνον τὸ «μὲν» ἢ τίθεται ἀντ' αὐτοῦ ἢ πρότερον «νῦν», κλπ. (πρβ. *Christ* Pind. 1896 σελ. LXXVII σημ. 1, *Robert* σ. 156, 158). Ἴσως δηλοῦται μόνον ὅτι τὸ παγκράτιον μετετέθη μετὰ τὸ 472 π. Χρ. εἰς προηγουμένην ἡμέραν. Παρὰ Παυσ. ϛ' 24, 1 ἐν τοῖς περὶ προασκήσεως ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἤλιδος δὲν γίνεται, ἐννοεῖται, λόγος περὶ ἱππικῶν ἀγώνων. Κατὰ Ψευδοανδοκίδην (Κατὰ Ἀλκιβιάδου 28-9) οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐτελοῦντο τῇ προτελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς, αἱ δὲ θυσίαι τῶν θεωρῶν τῇ τελευταίᾳ.

[2] Σημειωθήτω ὅτι τοιαύτη βραδύτης ἀναφέρεται καὶ μετὰ ταῦτα (ἀρχομένου τοῦ 2ου μ.Χρ. αἰῶνος) ἐν ἐπιγραφῇ περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Ρούφου «καὶ ὅτι μέχρι νυκτός, ὡς ἄστρα καταλαβεῖν, διεκαρτέρησε» (ὅρα ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ Μουσείου ἀριθ. 15).

[3] Ὅρα κατωτ. ἐν τοῖς περὶ παγκρατίου.

[4] Ἡ γραφὴ «πεμπταμέροις» ἑρμηνεύεται ἄλλως περὶ ἀγώνων καὶ βουθυσιῶν τῆς 5ης ἡμέρας (*Robert* σ. 149).

Καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν μέχρι τινὸς χρόνου (κατὰ Robert, ἐν Hermes 1900 σ.161, ἴσως μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τεθρίππου 680 π. Χρ.) ἤρκει, ὡς εἰκός, πρὸς τὴν ἑορτὴν ἅπασαν μία ἡμέρα, ἡ τῆς πανσελήνου (14η ἢ 15η τοῦ ἱεροῦ μηνός, *Unger* Zeitrechnung[2] σ. 726, 772, *Robert* σ. 162), ὅτι ὅμως οἱ μέχρι τοῦ 472 εἰσηγμένοι 15 (καὶ ἅπαξ 16) ἀγῶνες (ἀνωτ. σελ. 29) ἐτελοῦντο πάντες μέχρι καὶ τοῦ χρόνου τούτου ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἶνε ἀπίθανον. Κατὰ Robert μετὰ τὸ 688, ὡς εἴρηται, ἴσως προσετέθη ἡ δευτέρα ἡμέρα καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἄλλων ἀγώνων, τῷ 632, τρίτη ἡμέρα ἀγώνων, τότε δὲ ἴσως προσετέθησαν καὶ μία μὲν ἡμέρα ἐν ἀρχῇ μία δὲ ἐν τέλει καὶ οὕτως ἡ ἑορτὴ διήρκει 5 ἡμέρας (ἀπὸ τῆς 12ης-16ης τοῦ μηνός)·

Ἡ τάξις τῶν ἀγωνισμάτων δὲν εἶνε ἀσφαλῶς γνωστὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἑκάστους. Ἐν τῷ παρὰ Φωτίῳ (Μυριόβ. 97) καταλόγῳ τοῦ Φλέγοντος, ἀπελευθέρου τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀναγράφοντι τοὺς Ὀλυμπιονίκας τοῦ 72 π. Χρ. καὶ ἐν τῷ ἐξ Ὀξυρρύγχου (τῆς Κάτω Αἰγύπτου) παπύρῳ, ὅστις ἀναγράφει τοὺς ὀλυμπιονίκας τοῦ 480-448 π. Χρ. καὶ ἀνήκει ὡσαύτως, ὡς εἰκάζεται, τῷ Φλέγοντι (*Robert* σελ. 141 ἑξ.) ἢ εἰς τὸν 3ον αἰῶνα (*Diels* σ. 79), οἱ ἀγῶνες φέρονται κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν: στάδιον, δίαυλος, δολιχός, πένταθλον, πάλη, πύξ, παγκράτιον, παίδων στάδιον, παίδων πάλη, παίδων πύξ, ὁπλίτης, τέθριππον, κέλης.[1]

Βέβαιον εἶνε ὅτι τὰ τρία εἴδη τοῦ ἀνόπλου δρόμου τῶν ἀνδρῶν ἐτελοῦντο τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετ' ἄλληλα ἑξῆς (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ δρόμου), ὡσαύτως δὲ μετ' ἄλληλα ἑξῆς ἐτελοῦντο ἡ πάλη, ἡ πυγμὴ[2] καὶ τὸ παγκράτιον τῶν ἀνδρῶν.[3] Βέβαιον ἔτι εἶνε ὅτι οἱ οἱ τρεῖς οὗτοι ἀγῶνες δὲν προηγοῦντο τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ δρόμου.

[1] Ἀναγράφονται ἐν ὅλῳ 13 ἀγῶνες. Τὸ παίδων πένταθλον ἅπαξ μόνον ἐτελέσθη (ἀνωτ. σ. 29, 3). Περὶ τῆς μὴ ἀναγραφῆς τῆς ἀπήνης καὶ κάλπης πρβ. Παυσ. Ϛ' 9, 2, *Robert* σελ. 143. Ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ 72 π. Χρ. ἀναγράφονται, ὡς εἰκός, καὶ οἱ μετὰ τὸ 448 π. Χρ. εἰσαχθέντες ἀγῶνες πλὴν τῆς ἀπήνης καὶ κάλπης καὶ τῶν κηρύκων καὶ σαλπικτῶν (πρβ. *Robert* σ. 162).

[2] Περὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου Τίμωνος ἐν Λουκ.. Τίμ. 50 πρβ. *Robert* σελ. 155.

[3] Πρβ. Παυσ. Ϛ' 15, 4-5 περὶ Κάπρου καὶ Κλειτομάχου (τῷ 212 π. Χρ., ὅτε κατ' ἐξαίρεσιν τὸ παγκράτιον προηγήθη τῆς πυγμῆς, κατωτ. ἐν τοῖς περὶ παγκρατίου)· Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Δ' 15· πρβ. καὶ ἐπιγρ. τοῦ Ῥούφου ἀνωτ. σελ. 30, 2.

Οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐτελοῦντο μετ' ἀλλήλους ἐξῆς καὶ οὐχὶ ἕκαστοι ἐναλλὰξ τοῖς οἰκείοις ἀγῶσι τῶν ἀνδρῶν (Πλούτ. Ἠθ. 639 a), εἶχον δὲ ἀντίστοιχον τοῖς τῶν ἀνδρῶν τὴν τάξιν, ἀλλ' ἡ θέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄλλους γυμνικοὺς ἀγῶνας (τῶν ἀνδρῶν) δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστή· ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Φλέγοντος καὶ τῷ τοῦ παπύρου οἱ παίδων ἀγῶνες ἀναγράφονται μετὰ τὸ παγκράτιον τῶν ἀνδρῶν, φαίνεται δὲ τοῦτο οὐχὶ ἀπίθανον ἄλλως τε καὶ διότι ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ τοῦ Πλουτάρχου μετὰ τὸ Ὀλυμπίασιν ὑποτίθεται μακρότερόν τι κενὸν (πρβ. *Robert* σελ. 151). Τὸ πένταθλον ἐν τοῖς εἰρημένοις καταλόγοις φέρεται μετὰ τοὺς ἀόπλους δρομικοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' ἡ θέσις αὕτη δὲν φαίνεται πιθανή, εἰκάζεται δὲ μᾶλλον ὅτι τὸ πένταθλον εἵπετο μετὰ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας (ἀνωτ. σελ. 19-20,1). Ὁ ὁπλίτης δρόμος εἰκάζεται ὡς τελευταῖος ἀγών· πρβ. ὅμως ἄλλως κατωτ. ἐν ἰδίῳ τόπῳ.[1]

Μετὰ τὸ 472, ὡς εἴρηται, ἐπῆλθέ τις μεταβολή· καὶ κατά τινας μὲν τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς πανηγύρεως ηὐξήθη εἰς πενθήμερον, κατ' ἄλλους δὲ εἰς ἓξ ἡμέρας (ἀπὸ τῆς 11ης ἕως 16ης τῆς ἱερομηνίας, θυσίαι καὶ πομπαὶ κατὰ τὴν 14ην) καὶ κατ' ἄλλους εἰς ἑπτὰ (ἀπὸ τῆς 10ης ἕως 16ης, δηλ. πέντε ἡμέραι ἀγώνων, καὶ δύο ἄλλαι χάριν τῆς ὁρκωμοσίας κλπ. καὶ τῶν θυσιῶν, ἡ μὲν πρὸ τῶν ἀγώνων, ἡ δὲ μετ' αὐτούς).[2] Κατὰ τὴν πρώτην γνώμην οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 2αν, 3ην καὶ 4ην ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ὡς ἑξῆς: τὴν μὲν 2αν ἡμέραν ἀγῶνες παίδων, τὴν δὲ 3ην καὶ 4ην ἀγῶνες ἀνδρῶν

[1] Παραλειπομένων ἄλλων ἀλλαχόθεν ἐπιγραφῶν, σημειωθήτωσαν ἐνθάδε τὰ κατὰ τὰ Ἡράκλεια τῆς Χαλκίδος ἀγωνίσματα καθ' ἣν τάξιν φέρονται ἐν ἐπιγραφῇ τῶν ἐν αὐτοῖς νικητῶν τῆς 2ας π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος: **παῖδας πάνπαιδας** δολιχόν, στάδιον, δίαυλον, πάλην, πυγμήν, πανκράτιον· **παῖδας** δολιχόν, στάδιον, δίαυλον, πάλην, πυγμήν, πανκράτιον· **ἐφήβων** δολιχόν, στάδιον, δίαυλον, **ἵππιον**, πάλην, πυγμήν, πανκράτιον· **ἀγενείους** στάδιον, **πένταθλον**, πάλην, πυγμὴν (δύο νικηταί, ὁ μὲν Ρωμαῖος, ὁ δὲ Χαλκιδεύς), πανκράτιον· **ἄνδρας** δολιχόν, στάδιον, δίαυλον, **πένταθλον**, πάλην, πυγμὴν (δύο νικηταί, ὁ μὲν Ἀντιοχεύς, ὁ δὲ Χαλκιδεύς), πανκράτιον· **ἄνδρας ὁπλίτην, ἵππωι δίαυλον** (Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σ. 449, Καββαδίας ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1897 σ. 195, *Wilhelm* ἐν Jahresh. 1898 Beiblatt σ. 48).

[2] Περὶ τῆς διαρκείας τῆς ἑορτῆς καὶ τῆς τάξεως τῶν ἀγωνισμάτων πρβ. *Krause* Olympia σ. 69, 102, 164. *Unger* Zeitrechnung[2] σ. 726, 772 ἑξ., *Christ* Pind. carm. 1896 σελ. LXXVI σημ. 5, *Stengel* Kultusalt.[2] σ. 169 ἑξ., 173, 184, *Frazer* Paus. Ε' 9, 3, *Robert* σ. 149 ἑξ.

καὶ δὴ τὴν μὲν 3ην τὰ τρία εἴδη τοῦ ἀόπλου δρόμου καὶ πάλη, πυγμή, παγκράτιον, τὴν δὲ 4ην ἱπποδρομίαι, πένταθλον, ὁπλιτῶν δρόμος. Κατὰ τὴν 1ην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς,[1] ἐτελοῦντο ἡ μεγάλη βουθυσία ἢ ἑκατόμβη εἰς τὸν Δία καὶ ἄλλαι θυσίαι εἰς ἄλλους θεούς, ὡρκίζοντο οἱ κριταί, γυμνασταί, ἀθληταὶ (ἀντὶ τῶν παίδων ἀθλητῶν οἱ πατέρες ἢ ἀδελφοὶ ἢ οἰκεῖοι), ὅτι οὐδὲν θὰ διαπραχθῇ τὸ παράνομον κατὰ τοὺς ἀγῶνας· οἱ ἀθληταὶ ὤμνυον καὶ ὅτι ἐξεπλήρωσαν ὁπουδήποτε τὰ τῆς ὡρισμένης δεκαμήνου προασκήσεως, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες ἐλεύθεροι καὶ ὅτι δὲν ἐστεροῦντο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἡ ὁρκωμοσία ἐτελεῖτο θυσιαζομένου κάπρου ἐν τῷ βουλευτηρίῳ πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς τοῦ Ὁρκίου, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας λέγει τάδε (Ε' 24,9-11): «ὁ δὲ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ πάντων ὁπόσα ἀγάλματα Διὸς μάλιστα ἐς ἔκπληξιν ἀδίκων ἀνδρῶν πεποίηται, ἐπίκλησις μὲν Ὅρκιός ἐστιν αὐτῷ, ἔχει δὲ ἐν ἑκατέρᾳ κεραυνὸν χειρί. παρὰ τούτῳ καθέστηκε τοῖς ἀθληταῖς καὶ πατράσιν αὐτῶν καὶ ἀδελφοῖς, ἔτι δὲ γυμνασταῖς ἐπὶ κάπρου κατόμνυσθαι τομίων μηδὲν ἐς τὸν Ὀλυμπίων ἀγῶνα ἔσεσθαι παρ' αὐτῶν κακούργημα. οἱ δὲ ἄνδρες οἱ ἀθληταὶ καὶ τόδε ἔτι προσκατόμνυνται, δέκα ἐφεξῆς μηνῶν ἀπηκριβῶσθαί σφισι τὰ πάντα ἐς ἄσκησιν. ὀμνύουσι δὲ καὶ ὅσοι τοὺς παῖδας ἢ τῶν ἵππων τῶν ἀγωνιζομένων τοὺς πώλους κρίνουσιν, ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἄνευ δώρων ποιεῖσθαι κρίσιν, καὶ τὰ ἐς τὸν δοκιμαζόμενόν τε καὶ μή, φυλάξειν καὶ ταῦτα ἐν ἀπορρήτῳ. τῷ κάπρῳ δὲ ὅ τι χρῆσθαί σφισι μετὰ τῶν ἀθλητῶν τὸν ὅρκον καθέστηκεν, οὐκ ἐμνημόνευσα ἐπερέσθαι, ἐπεὶ τοῖς γε ἀρχαιοτέροις ἐπὶ ἱερείῳ ἦν καθεστηκός, ἐφ' ᾧ τις ὅρκον ἐποιήσατο, μηδὲ ἐδώδιμον εἶναι τοῦτο ἔτι ἀνθρώπῳ. δηλοῖ δὲ οὐχ ἥκιστα καὶ Ὅμηρος· τὸν γοῦν κάπρον καθ' ὅτου τῶν τομίων Ἀγαμέμνων ἐπώμοσεν ἦ μὴν εἶναι τὴν Βρισηΐδα ἑαυτοῦ τῆς εὐνῆς ἀπείρατον, τοῦτον τὸν κάπρον ἀφιέμενον ὑπὸ τοῦ κήρυκος ἐποίησεν ἐς θάλασσαν·

> ἦ, καὶ ἀπὸ σφάραγον[2] κάπρου τάμε νηλέϊ χαλκῷ.
> τὸν μὲν Ταλθύβιος πολιῆς ἁλὸς ἐς μέγα λαῖτμα
> ῥῖψ' ἐπιδινήσας, βόσιν ἰχθύσιν.

οὕτω μὲν τὸ ἀρχαῖον τὰ τοιαῦτα ἐνόμιζον· ἔστι δὲ πρὸ τῶν ποδῶν

[1] Περὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν κηρύκων καὶ σαλπικτῶν πρβ. κατωτ. ἐν ἰδίῳ τόπῳ.
[2] Παρ' Ὁμήρῳ (Ἰλιάδ. Τ 266) κεῖται «στόμαχον».

τοῦ Ὁρκίου πινάκιον χαλκοῦν, ἐπιγέγραπται δὲ ἐλεγεῖα ἐπ' αὐτοῦ, δεῖμα ἐθέλοντα τοῖς ἐπιορκοῦσι παριστάναι».[1]

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς 1ης ἡμέρας τῆς ἑορτῆς· τὴν δὲ 5ην ἤτοι τελευταίαν ἡμέραν ἐτελεῖτο κατὰ τὴν εἰρημένην γνώμην ἡ στεφάνωσις τῶν νικητῶν,[2] ὑφ' ὧν καὶ προσεφέροντο μετὰ τοῦτο θυσίαι χαριστήριοι τῷ Διὶ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, ἔπειτα ἤγοντο θυσίαι καὶ πομπαὶ πολυτελεῖς ὑπὸ τῶν θεωρῶν ἐναμίλλων ἀλλήλοις περὶ ἐπιδείξεως τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ πλούτου τῶν οἰκείων πόλεων, μεθ' ὃ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ οἱ νικηταὶ εἱστιῶντο δημοσίᾳ τῶν Ἠλείων δαπάνῃ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν τῷ ἑστιατορίῳ τοῦ πρυτανείου. Πρβ. *Holwerda* ἐν Arch. Zeit. 1880 σελ. 171, *Christ* Pind. LXXVI ἑξ.

Ἆθλοι.[3]

Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες (πρβ. καὶ πένταθλον) ἐτελοῦντο ἐν τῷ σταδίῳ, αἱ δὲ χάριν αὐτῶν προασκήσεις ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ τῇ παλαίστρᾳ· οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ.

[1] Πρβ. τὸ ἐν Παυσαν. Ϛ' 2, 2 λεγόμενον περί τινος, ὅστις «ἀγαγὼν ἐς Ὀλυμπίαν πώλους, καὶ οὐ δοκιμασθέντος ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, καθῆκεν ἐς τῶν ἵππων τὸν δρόμον τῶν τελείων τοὺς πώλους καὶ ἐνίκα δι' αὐτῶν»· περὶ τοῦ θρύλου τούτου πρβ. τελευταῖον *Robert* ἐν Hermes 1900, 172. Περὶ τῆς ἄλλης ἐξετάσεως καθ' ὅλου καὶ αὐστηρότητος πρβ. ἀνωτ. σ. 22, Παυσ. Ϛ' 14, 1 ἑξ., Ϛ' 15, 1· Ξενοφ. Ἑλλην. Δ' 1, 40, Πλούτ. Ἀγησίλ. ΙΓ'· Διογ. Λαέρτ. Η' 47· Gellius Noct. Att. XV 20. πρβ. Πινδ. Ὀλ. Θ' 90 (Σχολ.), Νεμ. Ϛ' 71 (Σχολ., *Christ* Pind. 1896 σελ. 282). *Krause* Olymp. σ. 134. Περὶ τῶν ποινῶν πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ Ζανῶν.

[2] Οἱ στέφανοι τεθειμένοι πάλαι μὲν ἐπὶ τοῦ τρίποδος, κατόπιν δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης (Παυσ. Ε' 12, 5, Ε' 20, 1) πρὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐδίδοντο τοῖς νικηταῖς ἐν τῷ σταδίῳ καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν κατ' ἄλλους μὲν εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην ἑκάστην (Παυσ. Ε' 21, 14, πρβ. Γ' 21, 1, Η' 40, 2, Ϛ' 13, 9, Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Δ' 15, καὶ περὶ τοῦ δολιχοδρόμου Ἀγέως κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ δρόμου), κατ' ἄλλους δὲ τῇ τελευταίᾳ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ (Σχολ. Πινδ. ἀνωτ. σελ. 30). Πρβ. Vitruv. IX 1, *Krause* Olympia σ. 69, 164-5, *Mie* Quaest. agon. σ. 30 ἑξ., *Stengel* σ. 184 ἑξ., *Robert* σ. 157. Πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ κοτίνου.

[3] Ὁ ἆθλος (πληθ. οἱ ἆθλοι, πρβ. οἱ ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους) = ἀγών, ἀγώνισμα. Τὸ ἆθλον (πληθ. τὰ ἆθλα) = τὸ ἔπαθλον, γέρας, βραβεῖον.

Περὶ ἀγώνων καθ' ὅλου πρβ. *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. I σελ. 836-66.

Δρόμος

Παυσαν. ϛ' 13, 3-4: «ποιήσαιο δ' ἂν καὶ Πολίτην ἐν μεγάλῳ θαύματι. ὁ Πολίτης δ' ἦν οὗτος ἐκ Κεράμου τῆς ἐν τῇ ⟨Θρακίᾳ⟩ Καρίᾳ, ἀνέφηνε δὲ ἀρετὴν ποδῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ πᾶσαν· ἀπὸ γὰρ τοῦ μηκίστου καὶ διαρκεστάτου δι' ὀλιγίστου δὴ καιροῦ μεθηρμόσατο ἐπὶ τὸ βραχύτατον ὁμοῦ καὶ ὤκιστον, καὶ δολίχου τε ἐν ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ καὶ παραυτίκα σταδίου λαβὼν νίκην προσέθηκε διαύλου σφίσι τὴν τρίτην. Πολίτης μὲν δὴ ἐπὶ τῆς δευτέρας ***[1] καὶ τέσσαρας, ὡς[2] ἕκαστοι συνταχθῶσιν ὑπὸ τοῦ κλήρου, καὶ οὐκ ἀθρόους ἀφιᾶσιν ἐς τὸν δρόμον· οἳ δ' ἂν ἐν ἑκάστῃ τάξει κρατήσωσιν, ὑπὲρ αὐτῶν αὖθις θέουσι τῶν ἄθλων· καὶ οὕτω σταδίου δύο ὁ στεφανούμενος ἀναιρήσεται νίκας».

Ἀρχὴ τῶν δρομικῶν ἀγώνων ἐγίνετο κατά τινας διὰ τοῦ δολιχοῦ, μεθ' ὃν εἵπετο τὸ στάδιον καὶ ἔπειτα ὁ δίαυλος (πρβ. ἀνωτ. Παυσ. ϛ' 13, 3 περὶ τοῦ Πολίτου καὶ κατωτ. περὶ τοῦ δολιχοδρόμου Ἀγίως, *Frazer* Paus. ϛ' 13, 3). Κατ' ἄλλους ἡ τάξις ἦτο στάδιον, δίαυλος, δολιχός· τοῦτο συνᾴδει μετὰ τοῦ χρόνου τῆς εἰσαγωγῆς τῶν τριῶν τούτων εἰδῶν καὶ μετὰ τῆς σπουδαιότητος τοῦ σταδίου (ἀπὸ τοῦ σταδιονίκου ὠνομάζετο ἡ ὀλυμπιάς)· ἔτι δὲ τὸ μὲν ἐν Παυσ. ϛ' 13, 3 δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξαίρεσις ἅπαξ ἢ πλεονάκις γενομένη[3] (πρβ. περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Κάπρου κατωτ.), ἢ ὡς τρόπος τοῦ λέγειν, προκειμένου κυρίως περὶ τοῦ μηκίστου τῶν εἰδῶν· τὸ δὲ περὶ τοῦ Ἀγίως δὲν ἀντίκειται πρὸς τὴν εἰρημένην τάξιν, διότι τὸ στάδιον καὶ ὁ δίαυλος δὲν ἀπῄτουν μακρὸν χρόνον καὶ δὴ ὁ δολιχοδρόμος οὗτος εἶχε καιρὸν προτελεσθέντων τούτων νὰ ἀπέλθῃ ἐξ Ὀλυμπίας μετὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ τρίτου εἴδους, ἵνα φθάσῃ εἰς Ἄργος· πρβ. Πλάτ. Νόμ. 833 a, Πλούτ. Ἠθ. 639 a ἑξ., κατάλογον

[1] Ἐνίκησεν ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ δεκάτης πρὸς διακοσίαις ὀλυμπιάδος, ἤτοι τῷ 69 μ. Χρ. (πρβ. Εὐσέβ. ἐκδ. *Schoene* I σ. 212). Πρβ. καὶ κατωτ. περὶ τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ κενοῦ.

[2] Πρβ. *Frazer* Paus. I σ. 588 (Critical notes).

[3] Πρβ. καὶ περὶ νεωτερισμῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ Πλούτ. Ἠθ. 675 c.

Φλέγοντος παρὰ Φωτίῳ (Μυριόβ. 97) καὶ κατάλογον τῆς αἰγυπτιακῆς παπύρου (*Robert* ἐν Hermes 1900, σ. 153).

Τῶν εἰρημένων τριῶν εἰδῶν τοῦ δρόμου τὸ μὲν στάδιον ἦτο ἁπλοῦς, ἄκαμπτος δρόμος, ὁ καὶ ἀρχαιότατος καὶ μόνος κατ' ἀρχὰς ἀγὼν (πρβ. ἀνωτ. σελ. 28),[1] καθ' ὃν οἱ ἀγωνισταὶ διέτρεχον ἅπαξ τὸ στάδιον ἀπὸ τῆς ἀφέσεως μέχρι τοῦ τέρματος (ἄνευ καμπῆς), ἤτοι 600 πόδας (ἐν Ὀλυμπίᾳ = 192 μέτρα καὶ $^{27}/_{100}$, ὅθεν 0·3205 εἶνε ὁ πούς·[2] πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ σταδίου· ἀλλαχοῦ τὸ στάδιον καὶ δὴ καὶ ὁ ποὺς εἶχεν ἄλλο μῆκος· χάριν συντομίας εἰρήσθω ὅτι ὁ ποὺς ἐν γένει ἦτο σχεδὸν τὸ $^1/_3$ τοῦ γαλλικοῦ μέτρου). Κατὰ δὲ τὸν δίαυλον (πρβ. κάμπειον δρόμον), εἰσαχθέντα τῷ 724 π.Χρ., ἔθεον τὸ στάδιον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ ὑπέστρεφον εἰς τὸν τόπον τῆς ἐξορμήσεως, ἤγουν διήνυτον διπλοῦν στάδιον. Κατὰ δὲ τὸν δολιχόν, ὅστις εἰσήχθη τῷ 720 π. Χρ., διέτρεχον, ὡς εἰκάζεται, 12 διαύλους ἤτοι 24 στάδια (= περ. 4 $^1/_2$ χιλιόμετρα). Ἐν σταδίοις ἦσαν ἀναγεγραμμέναι ἐπὶ τριῶν στηλῶν ἢ κυβοειδῶν κιόνων (ἐπὶ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἑκάστης) ἐπιγραφαὶ πρὸς θάρρυνσιν καὶ ὁδηγίαν τῶν δρομέων, ἡ μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ δρόμου ἀρίστευε, ἡ δὲ ἐν τῷ μέσῳ σπεῦδε καὶ ἡ τρίτη (χάριν τῶν διαυλοδρόμων καὶ δολιχοδρόμων) κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον κάμψον.

[1] Τῷ δρόμῳ ἀπεδίδοτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ προσήκουσα ἀξία, ἀλλὰ καὶ κατεκρίνετο πᾶσα ὑπερβολικὴ τιμὴ αὐτοῦ, πρβ. Ἀριστοτ. Ρητορ. Α΄ 5: «καὶ γὰρ ὁ ταχὺς ἰσχυρός ἐστιν», Δίων Χρυσόστ. (Διογ. ἢ Ισθμ.) 292-3: «ἀλλὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ταχύτατός εἰμι πάντων. Ἀλλ' οὐ τῶν λαγῶν, ἔφη ὁ Διογένης, οὐδὲ τῶν ἐλάφων .... οὐκ οἶσθα, ἔφη, ὅτι τὸ τάχος δειλίας σημεῖόν ἐστι; τοῖς γὰρ αὐτοῖς ζῴοις συμβέβηκε ταχίστοις τε εἶναι καὶ ἀνανδροτάτοις .... καὶ ὅς, Ἀλλὰ τὸν Ἀχιλλέα, ἔφη, ταχὺν ὄντα, φησὶν ὁ ποιητὴς ἀνδρειότατον εἶναι. Καὶ πῶς, ἔφη, οἶσθα ὅτι ταχὺς ἦν ὁ Ἀχιλλεύς; τὸν μὲν γὰρ Ἕκτορα ἑλεῖν οὐκ ἐδύνατο κατὰ τὴν ἡμέραν ὅλην διώκων· οὐκ αἰσχύνει, ἔφη, ἐπὶ πράγματι σεμνυνόμενος, ἐν ᾧ τῶν φαυλοτάτων θηρίων χείρων πέφυκας;», πρβ. τας γνώμας *Krause* Gymn. σ. 383 σημ. 21 καὶ *Grasberger* Erzieh. I. σ. 309-10, III σ. 332.

Ἀναγραφήτω ἐκ παρέργου τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὴν νῦν Καρδίτζαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ Σπ. Φιντικλέους εὑρεθὲν ἐπίγραμμα (περ. 500 π. Χρ., *Kirchhoff* ἐν Hermes 1885 σ. 157, *E. Hoffmann* Sylloge epigr. 54, *O. Hoffmann* Griech. Dial. II 70· τοῦ λίθου λείψανα ἀπόκεινται νῦν ἐν Ἀθήναις ἐν τῷ Ἐπιγρ. Μουσείῳ):

μνᾶμ' ἐμὶ Πυρ(ρ)ιάδα, 'ὸς οὐκ ἠπίστατο φεύγειν,
ἀλ(λ)' αὖθε πὲρ γᾶς τᾶσδε πολ(λ)ὸν ἀριστεύων ἔθανε.

[2] Ἐν Ἀθήναις νῦν ἀπαντᾷ ποὺς ἀνδρὸς 0·30.

Πρὸ τῆς ἐξορμήσεως οἱ δρομεῖς ἵσταντο κατὰ σειρὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς ἢ ὕσπληγος κλπ.[1] Καὶ τοὺς μὲν δολιχοδρόμους χάριν φειδοῦς τοῦ χρόνου οἱ διέποντες ἀφίεσαν εἰς τὸν δρόμον ἅπαντας ὁμοῦ (πρβ. καὶ κατωτ. τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ σταδίου), ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ὁπλιτοδρόμους (πρβ. Παυσ. Ε' 12, 8· τὸ αὐτὸ ἐγίγνετο καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατὰ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας ἑκάστους). Τοὺς δὲ σταδιοδρόμους καὶ διαυλοδρόμους, ὅτε ἦσαν πολλοί, ἀφίεσαν κατὰ τάξεις (κατὰ τέσσαρας ἢ ἄλλως, Παυσ. Ϛ' 13, 4 ἀνωτ., *Grasberger* Erzieh. III σ. 203) διῃρημένους διὰ κλήρου καὶ οὐχὶ ἅμα ἅπαντας· τῶν τάξεων δὲ τούτων οἱ νικηταὶ ἠγωνίζοντο ἔπειτα πρὸς ἀλλήλους, τούτων δὲ ὁ νικητὴς ἐστεφανοῦτο· περὶ τῆς ἐν τῇ χρονολογίᾳ τῶν ὀλυμπιάδων ἀναγραφῆς τοῦ σταδιονίκου πρβ. ἀνωτ. σελ. 18, 1. Ἐν τῷ περὶ τῶν τάξεων ἀνωτέρω κατακεχωρισμένῳ χωρίῳ τοῦ Παυσανίου εἰκάζεται ὑπὸ *Mie* (ἀνωτ.) ὅτι πρὸ τοῦ καὶ τέσσαρας ἐξέπεσε πρὸς ἄλλοις τρεῖς ἢ ἢ πέντε ἢ ἤ τι τοιοῦτον, εὐλόγως δὲ κρίνεται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀπίθανος ἡ πάντοτε μόνον ἀνὰ τέσσαρας διαίρεσις τῶν δρομέων, διότι καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν δὲν ἦτο πάντοτε πολλαπλάσιον τοῦ 4 (πρβ. καὶ ἀνωτ.).

Κατὰ τὰς πρώτας Ὀλυμπιάδας ἠγωνίζοντο φέροντες περὶ τὰ

[1] Πολυδ. Γ' 146-7 (ἔκδ. *Bethe* σ. VII, 200) « . . στάδιον, καὶ σταδιοδρόμος καὶ σταδιεὺς ⟨καὶ σταδιάρχης⟩· Ἀριστοφάνης δὲ καὶ σταδιοδρόμης εἴρηκεν· . . δίαυλος, καὶ ὁ τοῦ διαύλου ἀγωνιστής, καὶ ἀγωνιζόμενος τὸ διπλοῦν, στάδιον, καὶ ἵππιον δρόμον, καὶ δρόμον τὸν ἐν καμπῇ. καὶ ὅθεν μὲν ἀφίενται, ἄφεσις καὶ ὕσπληγξ καὶ γραμμὴ καὶ βαλβίς, περὶ δὲ ὃ κάμπτουσι, νύσσα καὶ καμπτήρ· ἵνα δὲ παύονται, τέλος καὶ τέρμα καὶ βατήρ, ἐνίοις δὲ καὶ βαλβίς ». Τὸ χωρίον ἐν μέρει ἀναφέρεται εἴς τε τὸ στάδιον καὶ τὸν ἱππόδρομον. Ἄφεσις κυρίως ἡ τοῦ ἱπποδρόμου· ὕσπληξ ἐλέγετο καὶ τὸ πρὸ τῶν δρομέων σχοινίον τὸ καταπῖπτον ἅμα ὁριζομένης τῆς ἐξορμήσεως (πρβ. ἄλλως ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ κατωτ. καὶ Παυσ. Ϛ' 20, 11-13)· πρβ. καὶ *Mie* ἐν Jahrbüch. für kl. Phil. 1893 σ. 793. Ὁ ἵππιος δρόμος ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν ἐτελεῖτο, ἦτο δὲ δρόμος (πεζῶν, οὐχὶ ἐφ' ἵππου) δύο διαύλων ἤτοι τεσσάρων σταδίων, πρβ. Πλάτ. Νόμ. 833 (κατὰ *Christ* Pind. carm. 1896 Proleg. LXXII 1 ἀντὶ ἐφίππιος γραπτέον ἵππιος· πρβ. 834), Εὐριπ. Ἠλ. 825, ἀνωτ. σελ. 32 σημ. 1, Παυσ. Ϛ' 16, 4: « Ἀριστείδῃ δὲ Ἠλείῳ γενέσθαι μὲν ὅπλου νίκην ἐν Ὀλυμπίᾳ, γενέσθαι δὲ καὶ διαύλου Πυθοῖ τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ δηλοῖ, Νεμείων τε ἐν παισὶν ἐπὶ τῷ ἱππίῳ (δρόμῳ)· δρόμου δέ εἰσι τοῦ ἱππίου μῆκος μὲν δίαυλοι δύο, ἐκλειφθέντα δὲ ἐκ Νεμείων τε καὶ Ἰσθμίων αὐτὸν βασιλεὺς Ἀδριανὸς ἐς Νεμείων ἀγῶνα τῶν χειμερινῶν ἀπέδωκεν Ἀργείοις » (πρβ. Β' 15, 3, *Frazer* Paus. III σ. 93), *Krause* Gymnast. σ. 161 ἑξ., *Grasberger* Erzieh. I σ. 311 ἑξ., III σ. 201-2, 204, *Robert* σ. 159, 1.

αἰδοῖα διάζωμα (ἢ ζῶμα, περίζωμα), ὅτι δὲ τῷ 720 π.Χρ. ὁ ἐκ Μεγάρων Ὄρσιππος (ἢ Μεγαριστὶ Ὄρριππος)[1] ἀπέβαλεν αὐτὸ (κατὰ Παυσανίαν Α' 44, 1 χάριν εὐκολίας ἐν τῷ δρόμῳ), ἐθεσπίσθη τοῦ λοιποῦ νὰ ἀγωνίζωνται παντάπασι γυμνοί.

Ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν ὀλυμπιάδα ἤτοι ἑορτὴν νικῶν τρία εἴδη τοῦ δρόμου, στάδιον, δίαυλον, ὁπλίτην, ἐλέγετο τριαστής, ὡς παρ' Εὐσεβίῳ (*Rutgers* Ἀφρικαν. Ὀλυμπ. ἀναγρ.) ἐν ὀλυμπιάδι 154-157, ἤγουν 164-152 π.Χρ., Λεωνίδας ὁ Ρόδιος, περὶ οὗ καὶ προστίθεται «μόνος δὲ καὶ πρῶτος ἐπὶ τέσσαρας ὀλυμπιάδας στεφάνους ὀλυμπιακοὺς ἔχει δώδεκα» (πρβ. περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀθλητοῦ Παυσαν. Ϛ' 13, 4: «τὰ μέντοι ἐπιφανέστατα ἐς δρόμον Λεωνίδᾳ Ροδίῳ ἐστίν· ἐπὶ γὰρ τέσσαρας ὀλυμπιάδας ἀκμάζων τε τῇ ὠκύτητι ἀντήρκεσε, καὶ γεγόνασιν αὐτῷ δρόμου νῖκαι δύο ἀριθμὸν καὶ δέκα» καὶ Φιλόστρ. Γυμν. 33: «ὁπλίτου δὲ καὶ σταδίου ἀγωνιστὴν καὶ διαύλου διακρίνει μὲν οὐδεὶς ἔτι ἐκ (τῶν) χρόνων οὓς Λεωνίδας ὁ Ρόδιος ἐπ' Ὀλυμπιάδας τέτταρας ἐνίκα τὴν τριττὺν ταύτην, διακριτέοι δὲ ὅμως οἵ τε καθ' ἓν ἀγωνιζόμενοι ταῦτα καὶ οἱ ὁμοῦ πάντα»), ἄλλος δὲ οὕτως ἐνίκησεν ἐν ὀλυμπ. 177 (72 π. Χρ.)[2] καὶ ἄλλος ἐν ὀλυμπ. 215 καὶ

[1] Ἐν Μεγάροις ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ὀρσίππου ὑπῆρχεν ἐπίγραμμα, οὗ ἀντίγραφον Ρωμαϊκῶν ἢ Βυζαντιακῶν χρόνων ηὑρέθη καὶ ἐπὶ λίθου, τὸ ἑξῆς:

Ὀρρίππῳ Μεγαρῆς με δαΐφρονι τῇδ' ἀρίδηλον
  μνᾶμα θέσαν, φάμᾳ Δελφίδι πειθόμενοι·
ὃς δὴ μακίστους μὲν ὅρους ἀπελύσατο πάτρᾳ
  πολλὰν δυσμενέων γᾶν ἀποτεμνομένων,
πρᾶτος δ' Ἑλλάνων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐστεφανώθη
  γυμνός, ζωννυμένων τῶν πρὶν ἐνὶ σταδίῳ.

Ὁ Παυσανίας οὐχὶ ἀκριβῶς λέγει: «φασὶ δὲ καὶ στρατηγοῦντα ὕστερον τὸν Ὄρσιππον ἀποτεμέσθαι χώραν τῶν προσοίκων» (πιθανῶς ἐν πολέμῳ πρὸς Κορινθίους). *Krause* Olymp. σ. 339, *Frazer* Paus. II σ. 537.

[2] Ἐν τῷ ὑπὸ Φλέγοντος γεγραμμένῳ καταλόγῳ τῶν ὀλυμπιονικῶν τοῦ 72 π.Χρ. ἐν τῷ χωρίῳ «Ἑκατόμνως Μιλήσιος στάδιον καὶ δίαυλον καὶ ὁπλίτην, τρὶς» (παρ' Εὐσεβίῳ «Ἑκατόμνως Ἠλεῖος στάδιον») διὰ τοῦ τρὶς ἤτοι τριαστὴς ἐννοοῦνται αἱ ἐν τῇ αὐτῇ ὀλυμπιάδι εἰρημέναι τρεῖς νῖκαι (μία δηλ. νίκη ἐν ἑκάστῳ τῶν τριῶν ἀγωνισμάπων)· ἀντὶ τοῦ «ὁπλίτην» δὲν δύναται νὰ γραφῇ «ἵππιον δρόμον», διότι τοιοῦτος δρόμος δὲν ἐτελεῖτο ἐν Ὀλυμπίᾳ. ἔτι δὲ καὶ κατωτέρω αὐτόθι ἐν τῇ αὐτῇ ὀλυμπιάδι ἐπαναλαμβάνεται (διὰ τὴν τάξιν πιθανῶς τῶν ἀγωνισμάτων) ὅτι ὁ Ἑκατόμνως ἐνίκησεν ὁπλίτην δρόμον. Πρβ. *Krause* Olymp. σελ. 416 ἑξ. (καὶ 294), *Rutgers* σ. 79

217 (81 καὶ 89 μ. Χρ., πρβ. *Rutgers* σελ. 90 σημ. 2), ἔτι δὲ ἄλλος ἐν ὀλυμπ. 67 (512 π. Χρ.) ὡσαύτως «ἐτρίσσευσεν»· παρὰ Σουίδᾳ δὲ καί: «τριαχθῆναι λέγουσιν οἱ παλαιστρικοὶ ἀντὶ τοῦ τρὶς πεσεῖν ἢ τρὶς τροχάσαντα νικηθῆναι στάδιον δίαυλον δόλιχον» (ἐν Λεξικῷ Φωτίου ὡσαύτως, πλὴν τοῦ τροχάσαντα ἀνθ' οὗ στοχάσαντα)· νικητὴς ἐν τοῖς τελευταίοις τρισὶν εἴδεσιν ἐγένετο τῷ 69 μ. Χρ. Πολίτης ὁ Κεραμιήτης (ἀνωτ. σελ. 35, *Förster* ἀρ. 648-50· περὶ τούτου πρβ. ἄλλως καὶ *Krause* Olymp. σελ. 359)· πρβ. τριάζειν κλπ. κατωτ. περὶ πάλης καὶ περὶ πεντάθλου.

Περὶ τοῦ δολιχοῦ ὁ Φιλόστρατος (Γυμναστ. 4) λέγει: «δολίχου δὲ αἰτία ἦν ἥδε· δρομοκήρυκες ἐξ Ἀρκαδίας ἐφοίτων ἐς τὴν Ἑλλάδα τῶν πολεμικῶν ἄγγελοι, καὶ ἀπείρητο αὐτοῖς μὴ ἱππεύειν, ἀλλ' αὐτουργοῖς εἶναι τοῦ δρόμου. τὸ ἀεὶ οὖν ἐν βραχεῖ τῆς ἡμέρας διαδραμεῖν στάδια ὁπόσα ὁ δόλιχος, (δολιχοδρόμους τοὺς) δρομοκήρυκας εἰργάζετο καὶ ἐγύμναζε τῷ πολέμῳ». Καὶ οἱ Κρῆτες, ὧν ὡσαύτως ἡ χώρα ἀνώμαλος καὶ πρὸς τὴν τῶν πεζῇ δρόμων ἄσκησιν μᾶλλον ἢ πρὸς ἱππασίαν σύμμετρος (Πλάτ. Νόμ. 625 d, 834 b), διεκρίνοντο ὡς δολιχοδρόμοι· ἐν Ὀλυμπίᾳ σῴζεται (ἐν τῇ Ἄλτει παρὰ τὴν Πομπικὴν εἴσοδον) βάθρον ἀνδριάντος φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 615): «β[α]σιλέως Ἀλε[ξάνδρου] | ἡμεροδρόμας καὶ | βηματιστὴς[1] τῆς Ἀσίας | Φιλωνίδης Ζωίτου Κρὴς | Χερσονάσιος ἀνέθηκε | Διὶ Ὀλυμπίοι»·[2] τοῦτον ἀναφέρει καὶ ὁ Παυσανίας (ϛ' 16, 5) «Φιλωνίδης Ζώτου, γένος μὲν ἐκ Χερρονήσου τῆς Κρητῶν, Ἀλεξάνδρου δὲ ἡμεροδρόμος τοῦ Φιλίππου».

Δολιχοδρόμος διάσημος ὑπερβάλλων πάντας τοὺς συγχρόνους ἦτο Λάδας ὁ Σπαρτιάτης, ὅστις μετὰ τὴν νίκην (440; π. Χρ.) νοσήσας καὶ κομιζόμενος εἰς τὴν πατρίδα ἀπέθανε μεταξὺ Βελβίνης καὶ Σπάρ-

ἑξ., *Förster* Die Sieger ἀρ. 551 ἑξ., *Christ* Pindari carm. σελ. LXXVII, *Robert* ἐν Hermes 1900 σ. 143.

[1] Ἐμέτρει διὰ βημάτων τὰς ἀποστάσεις (αἱ τοιαῦται ὁδοὶ ἐλέγοντο βεβηματισμέναι)· ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι δύο βηματισταὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὧν εἷς συνέγραψε «Σταθμοὺς τῆς Ἀλεξάνδρου πορείας» (Ἀθήν. 442 b).

[2] Ergebn. V 276. Πρὸς Β. τῆς Βυζαντιακῆς Ἐκκλησίας ηὑρέθη καὶ τεμάχιον (ὕψ. 0 345, πλ. 0·12, πάχ. 0·30) ἐπικράνου βάθρου, ἐφ' οὗ σῴζονται λείψανα ἐπιγραφῆς ὁμοίας τῇ εἰρημένῃ· εἰκάζεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ ἐπικράνου ἐχαράχθη ὕστερον, ὅτε ἡ ἑτέρα δι' ἐπίχωσιν ἢ διὰ μετάθεσιν τῆς ὁδοῦ δὲν ἦτο ὁρατὴ (Ergebn. V 277).

της καὶ ἐτάφη αὐτόθι. Ἐπίγραμμα (Ἀνθολογ. Πλαν. Δ' 54) εἰς τὸν ὑπὸ Μύρωνος ποιηθέντα χαλκοῦν ἀνδριάντα αὐτοῦ καταλήγει ὧδε:

«πηδήσει τάχα χαλκὸς ἐπὶ στέφος, οὐδὲ καθέξει
ἁ βάσις· ὦ τέχνη πνεύματος ὠκυτέρα»·

πρβ. καὶ τὸ ἑξῆς (αὐτ. ἀρ. 53):

Λάδας τὸ στάδιον εἴθ' ἥλατο, εἴτε διέπτη,
δαιμόνιον τὸ τάχος, οὐδὲ φράσαι δυνατόν.[1]

Ὁ Ἀγεὺς (ἴσως Ἀγέας· κατ' ἄλλους Ἀργεύς, κατὰ Robert ἐν Hermes 1900 σ. 154, 1 Αἰγεύς), Ἀργεῖος, νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 328 π. Χρ. δολιχὸν καὶ ἀπελθὼν ἐκεῖθεν «ἐν Ἄργει τὴν ἑαυτοῦ νίκην αὐθημερὸν ἀνήγγειλεν» (Εὐσεβ. ἐκδ. *Schoene* I σ. 206)· πρβ. Ἡρόδοτ. Ϛ' 106 περὶ τοῦ ἡμεροδρόμου Φειδιππίδου, ὅστις ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σπάρτην ἀφίκετο δευτεραῖος· πρβ. *Cavvadias* Fouilles d'Épid. ἀρ. 108· ἀνωτ. σελ. 34, 35.[2]

Δεινὸς σταδιοδρόμος ἦτο Δάνδις ὁ Ἀργεῖος, δὶς περιοδονίκης,[3] νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὴν ἐξ Ὀξυρρύγχου πάπυρον (*Robert* σ. 164, *Diels* σ. 77, ὅπου καὶ περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος) δίαυλον τῷ 476 π. Χρ. καὶ στάδιον τῷ 472 καὶ πλείστας ἀλλαχοῦ νίκας (Διόδ. ΙΑ' 53, Διον. Ἁλικ. Ρωμ. Ἀρχ. Θ' 37, Εὐσέβ. ἐν ὀλυμπ. 77η, *Rutgers* σ. 39, *Förster* ἀριθ. 204, 205)· εἰς τοῦτον σῴζεται τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου (Ἀνθολ. ΙΓ' 14):

Ἀργεῖος Δάνδις σταδιοδρόμος ἐνθάδε κεῖται,
νίκαις ἱππόβοτον πατρίδ' ἐπευκλείσας,
Ὀλυμπίᾳ δίς, ἐν δὲ Πυθῶνι τρία,
δύω δ' ἐν Ἰσθμῷ, πεντάκις δὲ (;) ἐν Νεμέᾳ·
τὰς δ' ἄλλας νίκας οὐκ εὐμαρές ἐστ' ἀριθμῆσαι.

Προστεθήτω καὶ ἡ νίκη Δαμίσκου τοῦ Μεσσηνίου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ

[1] Περὶ τοῦ αὐτοῦ πιθανῶς Λάδα ὁ Παυσανίας ἐν τοῖς περὶ Μαντινείας (Η' 12, 5) ἀναφέρει: «ἐπὶ δὲ ὁδοῖς ταῖς κατειλεγμέναις δύο ἐς Ὀρχομενόν εἰσιν ἄλλαι, καὶ τῇ μέν ἐστι καλούμενον Λάδα στάδιον ἐς ὃ ἐποιεῖτο Λάδας μελέτην δρόμου».

[2] Σημειωθήτω ἐνθάδε ἡ κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις πανεθνεῖς ἀγῶνας τοῦ 1896 νίκη, ἣν ἤρατο ὁ ἐξ Ἀμαρουσίου χωρίου τῆς Ἀττικῆς Σπυρίδων Λούης διανύσας τὸ ἀπὸ Μαραθῶνος μέχρι τοῦ Ἀθήνησι σταδίου διάστημα (40 νέα στάδια ἤτοι χιλιόμετρα) ἐν 2 ὥρ. 58', 50''.

[3] Νικητὴς ἐν περιόδῳ ἀγώνων, ἤτοι κατὰ τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἀγῶνας: Ὀλύμπια, Πύθια, Ἴσθμια, Νέμεια.

δώδεκα ἐτῶν ἐνίκησε σταδίῳ πρεσβυτέρους παῖδας τῷ 368 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὅπου καὶ ἄγαλμα αὐτοῦ ἱδρύθη· ὁ Δαμίσκος ὕστερον ἐνίκησε καὶ πένταθλον ἐν τοῖς Νεμείοις καὶ Ἰσθμίοις (Παυσαν. ϛ' 2, 10 ἑξ.). Περὶ τοῦ παίδων σταδίου πρβ. ἀνωτ. σελ. 29 σημ. 2.

Ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ σταδίῳ ἐτελεῖτο καὶ δρόμος Ἠλείων παρθένων, οὐχὶ ὅμως ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἡραίοις, ἀγομένοις ὡσαύτως διὰ πέμπτου ἔτους ἤγουν κατὰ τετραετίαν (πεντετηρίς)· ἔθεον δὲ διῃρημέναι εἰς τρεῖς καθ' ἡλικίαν τάξεις, πρῶται μὲν αἱ νεώταται, μετὰ ταύτας δὲ αἱ τῇ ἡλικίᾳ δεύτεραι, τελευταῖαι δὲ αἱ πρεσβύταται τῶν παρθένων, λυσίκομοι, φέρουσαι χιτῶνα ἀπογυμνοῦντα τὸν δεξιὸν ὦμον μέχρι τοῦ στήθους καὶ καθήκοντα ὀλίγον ὑπὲρ τὸ γόνυ· «ἀφαιροῦσι δὲ αὐταῖς ἐς τὸν δρόμον τοῦ σταδίου τὸ ἕκτον μάλιστα. ταῖς δὲ νικώσαις ἐλαίας τε διδόασι στεφάνους καὶ βοὸς μοῖραν τεθυμένης τῇ Ἥρᾳ· καὶ δὴ ἀναθεῖναί σφισιν ἔστι γραψαμέναις εἰκόνας» (Παυσαν. Ε' 16, 2-3· ἡ γραφὴ «γεγραμμένας» εἶνε ἁπλῶς νεωτέρα εἰκασία), ἤτοι κατά τινας μὲν εἰκόνα γραπτήν, κατ' ἄλλους δὲ ἄγαλμα τῆς νικητρίας φέρον κεχαραγμένον τὸ ὄνομα αὐτῆς· τοιαύτης δὲ νικητρίας κρίνεται τὸ ἐν τῷ Οὐατικανῷ τῆς Ρώμης σῳζόμενον ὡραῖον μαρμάρινον ἄγαλμα πρὸς ᾧ καὶ ὡς σύμβολον τῆς νίκης εἰκονίζεται κλάδος φοίνικος ἀνεγλυμμένος ἐπὶ κορμοῦ δένδρου (ἀντίτυπον ἔργου ἀναγομένου εἰς τὸ μέσον τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, *Wolters* Gipsabgüsse ἀρ. 213, *Frazer* Paus. I σ. 261, III σ. 593). Τὰ Ἡραῖα διέθηκε πρώτη ἡ Ἱπποδάμεια μετὰ 16 ὑπ' αὐτῆς ὁρισθεισῶν Ἠλείων γυναικῶν, ἐκτίνουσα χάριν τῇ Ἥρᾳ ἐπὶ τῷ μετὰ τοῦ Πέλοπος γάμῳ. Κατ' ἄλλον λόγον αἱ 16 γυναῖκες ὡρίσθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαμοφῶντος (πρβ. ἀνωτ. σελ. 19), ὅπως ἐπέλθῃ διαλλαγὴ τῶν Πισατῶν πρὸς τοὺς Ἠλείους («οὕτως ἑκκαίδεκα οἰκουμένων τηνικαῦτα ἔτι ἐν τῇ Ἠλείᾳ πόλεων γυναῖκα ἀφ' ἑκάστης εἵλοντο διαλύειν τὰ διάφορά σφισιν ἥτις ἡλικίᾳ τε ἦν πρεσβυτάτη καὶ ἀξιώματι καὶ δόξῃ τῶν γυναικῶν προεῖχεν . . . . ὕστερον δὲ καὶ τὸν ἀγῶνα ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτῶν θεῖναι τὰ Ἡραῖα καὶ ὑφήνασθαι τῇ Ἥρᾳ τὸν πέπλον . . . . φυλάσσουσι δὲ οὐδὲν ἧσσον Ἠλεῖοι καὶ τἄλλα *** ὅμως τῶν πόλεων· νενεμημένοι γὰρ ἐς ὀκτὼ φυλὰς ἀφ' ἑκάστης αἱροῦνται γυναῖκας δύο» Παυσ. Ε' 16, 5-7).

[illegible]

τὸν ἀντίπαλον τρίς· πρβ. τριάζειν, ἀποτριάζειν, τριαγμός, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις τὰ παθητικὰ τριάζεσθαι, τριακτὸς καὶ τοὐναντίον ἀτρίακτος, ἅτινα καί, ὡς εἰκός, περὶ τῆς νίκης πάντα λέγονται· Αἰσχύλ. Εὐμεν. 589 «ἓν μὲν τόδ' ἤδη τῶν τριῶν παλαισμάτων» (Σχολ. «ἡ μεταφορά ἐστιν ἀπὸ τῶν παλαιόντων, οἳ ἐπὶ τρισὶ πτώμασιν ὁρίζουσι τὴν ἧτταν»), Ὅμηρ. Ἰλ. Ψ 733,[1] Πλάτ. Φαῖδρ. 256 b καὶ Εὐθύδ. 277 cd, Ἀνθολ. ΙΑ' 316 (σκωπτ. ἐπίγρ.),[2] Φιλ. Γυμν. 11 «ὡς Ἠλεῖοί γε τὴν πάλην καρτερὰν νενομίκασι καὶ ἀλεγεινὴν κατὰ τοὺς ποιητάς, οὐ μόνον ἐπὶ ταῖς διαπλοκαῖς τῶν παλαισμάτων, αἷς δὴ τοῦ σώματος ὑγροῦ καὶ εὐκόλου, ἀλλὰ καὶ τῷ (ἐν) προάγωνι ἀγωνίζεσθαι τρίς, ἐπεὶ δεῖ τοσούτων δὴ πτωμάτων», Σενέκας De benef. V 3, 1 «luctator ter abjectus perdidit palmam», Σουίδ. καὶ Μέγ. Ἐτυμ. ἐν λέξ. τριαχθῆναι, τριάξαι καὶ ἀποτριάξαι, Ἡσύχ. «ἀποτριάξαι· τρεῖς πληγὰς δοῦναι», *Bekker* Ἀνέκδ. σελ. 438 «ἀποτριάσαι, οἱ δὲ ἀποτριάξαι διὰ τοῦ ξ, πληγὰς τρεῖς δοῦναι» (τὸ ἐν τοῖς δυσὶ χωρίοις πληγὰς εἶνε ἴσον τῷ πτώσεις, ἥττας, ἤ, ὃ πιθανώτερον, λέγεται περὶ τῆς πυγμῆς ἢ τοῦ παγκρατίου), πρβ. *Krause* Gymn. I 424, *Rutgers* Ἀφρικ. Ὀλυμπ. ἀναγρ. σελ. 112, *Grasberger* Erzieh. I 346, III 195, ἀνωτ. περὶ δρόμου σελ. 38 (τριαστὴς κλπ.) καὶ κατωτ. περὶ πεντάθλου (*Henrich* σ. 60-63, *Haggenmüller* σ. 35-6, *Faber* ἐν Philologus 1891 σ. 490 κλπ., *Mie* ἐν Jahrbb. für kl. Phil. 1893 σ. 803-6). Ἐν δὲ τῇ κυλίσει, ἧς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐγίνετο χρῆσις ἐν τῷ παγκρατίῳ, ἐπειρᾶτο ἑκάτερος νὰ καταβάλῃ καὶ καταπαλαίσῃ καὶ χαμαὶ τὸν ἀνταγωνιστήν, μέχρι οὗ ἀπαυδῶν οὗτος ὡμολόγει τὴν ἧτταν (ἀπαγορεύειν) ἀνατείνων τὴν χεῖρα.

Ἐν τῇ πάλῃ ἡ νίκη δὲν ἐξηρτᾶτο ἁπλῶς ἐκ τῆς ῥώμης τοῦ σώματος, ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τῆς τέχνης τοῦ συλλαμβάνειν καὶ καταπαλαίειν τὸν ἄνταθλον. Ἦσαν δὲ ἐν χρήσει πολλὰ σχήματα καὶ δόλοι ἐν τῷ ἀγῶνι ἐπιτρεπόμενοι, ὧν περιεσώθησαν οὐκ ὀλίγοι τεχνικοὶ ὅροι καὶ ἑρμηνεῖαι ἀρχαῖαι, οἷον ὑποσκελίζειν, σ(ι)κελίζειν, κλιμακίζειν (ἐκ-, δια-),[1] λυγίζειν, τραχηλίζειν, ἄγχειν, (ἐκ)κλᾶν τοὺς δακτύλους,

[1] Τὸ παρὰ Πινδάρῳ Πυθ. Η' 80 ἑρμηνεύεται καὶ ἄλλως.

[2] Περὶ τοῦ πεντετριαζόμενος (Ἀνθολ. ΙΑ' 84) πρβ. κατωτ. περὶ πεντάθλου.

[3] Τοῦτο (ἰδίᾳ παρὰ Σπαρτιάταις) ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἑρμηνεύεται σκελίζειν, ἀπα-

Πάλη.

Οἱ παλαισταὶ ἠλείφοντο δι᾽ ἐλαίου, ὅπερ συνήθως ἐφέρετο ἐν μικρῷ ἀγγείῳ (ἀρυβάλλῳ ἢ ληκυθίῳ), καὶ ἐκονίοντο ἤτοι ἐπέπασσον λεπτὴν κόνιν (ἰδίᾳ Αἰγυπτιακὴν) ἐπὶ τοῦ σώματος, τὸ μὲν ἵνα μὴ ἀποβαίνῃ ἄγαν λεῖον καὶ ὀλισθηρὸν καὶ δὴ ἐν τῇ πάλῃ δύσληπτον, τὸ δὲ πρὸς ὑγίειαν ἵνα μὴ ἐπέρχηται αἰφνίδιος ψῦξις ἐκ τῆς ἐφιδρώσεως. Πρὸς κάθαρσιν δὲ τοῦ σώματος μετὰ τὴν ἄσκησιν ἢ ἄθλησιν ἀπέξεον πρὸ τοῦ λουτροῦ τὸν ἄλλως τε καὶ ἐκ τῆς ἄμμου γλοιὸν ἢ ῥύπον διὰ τῆς στλεγγίδος (πρβ. ξύστρα, σπαθίς)· [1] ἡ στλεγγὶς ἦτο ἐργαλεῖον μεταλλικὸν λιστροειδὲς ἤτοι κοχλιαριοειδὲς (μετὰ λαβῆς), ἐπιμήκη ἔχον τὴν κοιλότητα· στλεγγίδες χαλκαῖ ηὑρέθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱκαναὶ τὸν ἀριθμόν.[2] Ὁ σπόγγος ὡσαύτως, ἐννοεῖται, ἦτο ἀναγκαῖον ἐν τῇ ἀπολούσει.

Ἡ πάλη ἀνάγεται εἰς παναρχαίους χρόνους. Ὁ Ζεὺς ἐπάλαισε πρὸς τὸν Κρόνον (ἀνωτ. σελ. 15), καὶ ὁ Ἡρακλῆς δὲ λέγεται ὅτι ἤρατο νίκας πάλης καὶ παγκρατίου (Παυσ. Ε' 8,4). Παρ' Ὁμήρῳ [3] κατὰ τοὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ ἀγῶνας παλαίουσι πρὸς ἀλλήλους ὁ Αἴας καὶ Ὀδυσσεὺς (Ἰλ. Ψ 700-739)· ἐν Λέσβῳ δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς κατεπάλαισε τὸν Φιλομηλείδην, «κεχάροντο δὲ πάντες Ἀχαιοὶ» (Ὀδυσσ. δ 342 ἑξ.). Ὁ Θησεὺς πρῶτος εἰσήγαγε τὴν παλαιστικὴν τέχνην, «πρότερον δὲ ἐχρῶντο μεγέθει μόνον καὶ ῥώμῃ πρὸς τὰς πάλας» (Παυσ. Α' 39, 3). Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἡ πάλη εἰσήχθη τῷ 708 π. Χρ.

Ἡ πάλη, τὸ «τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν ἀθλημάτων» (Πλούτ. Ἠθ. 638 d), ἦτο δύο εἰδῶν: ἡ ὀρθὴ ἢ ὀρθοστάδην πάλη καὶ ἡ ἀλίνδησις ἢ κύλισις. Ἐν τῇ πρώτῃ ἐνίκα ὁ καταρρίπτων

[1] Ἐν τῷ Οὐατικανῷ τῆς Ῥώμης σῴζεται μαρμάρινον ἄγαλμα ἀντίτυπον τοῦ περιφήμου χαλκοῦ «ἀποξυομένου» τοῦ Λυσίππου. Ὁ Λύσιππος ἦτο (κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος) διάσημος Σικυώνιος χαλκοπλάστης ποιήσας περὶ τὰ 1500 ἔργα, μόνῳ δ' αὐτῷ ἐπετράπη ἡ ποίησις τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

[2] Πρβ. καὶ ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν (αἴθ. Γ' ἀγγείων) τὰς στλεγγίδας τοῦ τάφου τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ τῷ 338 π. Χρ. πεσόντων.

[3] «παλαισμοσύνης ἀλεγεινῆς» Ἰλιάδ. Ψ 701· πρβ. «πυγμαχίης ἀλεγεινῆς» αὐτ. 653. Πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 9-11.

τὸν ἀντίπαλον τρίς· πρβ. τριάζειν, ἀποτριάζειν, τριαγμός, ἔτι δὲ πρὸς τούτοις τὰ παθητικὰ τριάζεσθαι, τριακτὸς καὶ τοὐναντίον ἀτρίακτος, ἅτινα καί, ὡς εἰκός, περὶ τῆς νίκης πάντα λέγονται· Αἰσχύλ. Εὐμεν. 589 «ἓν μὲν τόδ' ἤδη τῶν τριῶν παλαισμάτων» (Σχολ. «ἡ μεταφορά ἐστιν ἀπὸ τῶν παλαιόντων, οἳ ἐπὶ τρισὶ πτώμασιν ὁρίζουσι τὴν ἧτταν»), Ὁμηρ. Ἰλ. Ψ 733,[1] Πλάτ. Φαῖδρ. 256 b καὶ Εὐθύδ. 277 cd, Ἀνθολ. ΙΑ' 316 (σκωπτ. ἐπίγρ.),[2] Φιλ. Γυμν. 11 «ὡς Ἠλεῖοί γε τὴν πάλην καρτερὰν νενομίκασι καὶ ἀλεγεινὴν κατὰ τοὺς ποιητάς, οὐ μόνον ἐπὶ ταῖς διαπλοκαῖς τῶν παλαισμάτων, αἷς δὴ τοῦ σώματος ὑγροῦ καὶ εὐκόλου, ἀλλὰ καὶ τῷ (ἐν) προάγωνι ἀγωνίζεσθαι τρίς, ἐπεὶ δεῖ τοσούτων δὴ πτωμάτων», Σενέκας De benef. V 3, 1 «luctator ter abjectus perdidit palmam», Σουίδ. καὶ Μέγ. Ἐτυμ. ἐν λέξ. τριαχθῆναι, τριάξαι καὶ ἀποτριάξαι, Ἡσύχ. «ἀποτριάξαι· τρεῖς πληγὰς δοῦναι», *Bekker* Ἀνέκδ. σελ. 438 «ἀποτριάσαι, οἱ δὲ ἀποτριάξαι διὰ τοῦ ξ, πληγὰς τρεῖς δοῦναι» (τὸ ἐν τοῖς δυσὶ χωρίοις πληγὰς εἶνε ἴσον τῷ πτώσεις, ἥττας, ἤ, ὃ πιθανώτερον, λέγεται περὶ τῆς πυγμῆς ἢ τοῦ παγκρατίου), πρβ. *Krause* Gymn. I 424, *Rutgers* Ἀφρικ. Ὀλυμπ. ἀναγρ. σελ. 112, *Grasberger* Erzieh. I 346, III 195, ἀνωτ. περὶ δρόμου σελ. 38 (τριαστὴς κλπ.) καὶ κατωτ. περὶ πεντάθλου (*Henrich* σ. 60-63, *Haggenmüller* σ. 35-6, *Faber* ἐν Philologus 1891 σ. 490 κλπ., *Mie* ἐν Jahrbb. für kl. Phil. 1893 σ. 803-6). Ἐν δὲ τῇ κυλίσει, ἧς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐγίνετο χρῆσις ἐν τῷ παγκρατίῳ, ἐπειρᾶτο ἑκάτερος νὰ καταβάλῃ καὶ καταπαλαίσῃ καὶ χαμαὶ τὸν ἀνταγωνιστήν, μέχρι οὗ ἀπαυδῶν οὗτος ὡμολόγει τὴν ἧτταν (ἀπαγορεύειν) ἀνατείνων τὴν χεῖρα.

Ἐν τῇ πάλῃ ἡ νίκη δὲν ἐξηρτᾶτο ἁπλῶς ἐκ τῆς ῥώμης τοῦ σώματος, ἀλλὰ μάλιστα ἐκ τῆς τέχνης τοῦ συλλαμβάνειν καὶ καταπαλαίειν τὸν ἄνταθλον. Ἦσαν δὲ ἐν χρήσει πολλὰ σχήματα καὶ δόλοι ἐν τῷ ἀγῶνι ἐπιτρεπόμενοι, ὧν περιεσώθησαν οὐκ ὀλίγοι τεχνικοὶ ὅροι καὶ ἑρμηνεῖαι ἀρχαῖαι, οἷον ὑποσκελίζειν, σ(ι)κελίζειν, κλιμακίζειν (ἐκ-, δια-),[1] λυγίζειν, τραχηλίζειν, ἄγχειν, (ἐκ)κλᾶν τοὺς δακτύλους,

[1] Τὸ παρὰ Πινδάρῳ Πυθ. Η' 80 ἑρμηνεύεται καὶ ἄλλως.

[2] Περὶ τοῦ πεντετριαζόμενος (Ἀνθολ. ΙΑ' 84) πρβ. κατωτ. περὶ πεντάθλου.

[3] Τοῦτο (ἰδίᾳ παρὰ Σπαρτιάταις) ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἑρμηνεύεται σκελίζειν, ἀπα-

ἀκροχειρισμός,[1] συναράττειν τὰ μέτωπα («ὥσπερ οἱ κριοὶ» Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 1), περιπλοκαί, ὠθισμοί.

Οἱ ἀθληταὶ τῆς πάλης (τῆς τε αὐτοτελοῦς καὶ τῆς ἐν τῷ πεντάθλῳ), τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου διῃροῦντο εἰς ζεύγη διὰ κληρώσεως, περὶ ἧς ὅρα κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ ἐφεδρείας.

Δεινὸς ἀθλητὴς ἐν τῇ πάλῃ ἦτο ὁ ἐκ Κρότωνος (ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ) Μίλων Διοτίμου κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγάλματος καὶ τῶν νικῶν τοῦ Μίλωνος ὁ Παυσανίας λέγει: «Μίλωνα δὲ τὸν Διοτίμου πεποίηκε μὲν Δαμέας ἐκ Κρότωνος καὶ οὗτος· ἐγένοντο δὲ τῷ Μίλωνι ἓξ μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ πάλης νῖκαι,[2] μία δὲ ἐν παισὶν ἐξ αὐτῶν, Πυθοῖ δὲ ἕν τε ἀνδράσιν ἓξ καὶ μία καὶ ἐνταῦθα ἐν παισίν. ἀφίκετο δὲ καὶ ἕβδομον παλαίσων ἐς Ὀλυμπίαν· ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐγένετο οἷός τε καταπαλαῖσαι Τιμασίθεον πολίτην τε ὄντα αὐτῷ καὶ ἡλικίᾳ νέον, πρὸς δὲ καὶ σύνεγγυς οὐκ ἐθέλοντα ἵστασθαι. λέγεται δὲ καὶ ὡς ἐσκομίσειεν αὐτὸς αὑτοῦ τὸν ἀνδριάντα[3] ἐς τὴν Ἄλτιν ὁ Μίλων» (Παυσ. Ϛ' 14, 5

τᾶν, παράγειν, διαστρέφειν («κλιμακίζει τοὺς νόμους»· πρβ. παρατρέπειν, παρακλίνειν)· τὸ παρὰ Σοφοκλεῖ (Τραχίν. 520) περὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ Ἀχελῴου «ἀμφίπλεκτοι κλίμακες» εἶνε κατὰ τὸν σχολιαστὴν «ἐπαναβάσεις, παρὰ ἄνω τε καὶ κάτω αὐτοὺς στρέφεσθαι ἐν τῇ μάχῃ· ἔστι δὲ εἶδος παλαίσματος ἡ κλῖμαξ· τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα Ἡρακλέους ἀκουστέον». *Grasberger* Erzieh. I σ. 367· πρβ. καὶ κατωτ. περὶ πυγμῆς· πρβ. ἄλλως καὶ *K. O. Müller* Dorier[1] II σ. 309, 6, *Krause* Gymn. σ. 429.

[1] Τὸ ἀκροχειρίζεσθαι, ἀκροχειρισμός, ἦτο συλλαμβάνειν καὶ θλίβειν ἢ κάμπτειν διὰ τῶν ἄκρων χειρῶν τοὺς δακτύλους τοῦ ἀντιπάλου ἄνευ συμπλοκῆς· οὕτως ἐνίκησεν ὁ ἐκ Μεσσήνης τῆς Σικελίας Λεοντίσκος (Ὀλύμπια δὶς πάλῃ κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος)· ὡσαύτως ἐνίκα ἐν τῷ παγκρατίῳ (ἐν Ὀλυμπίᾳ 364 καὶ πιθανῶς 360 καὶ 356 π.Χρ.) ὁ Σικυώνιος Σώστρατος ὁ καὶ ἀκροχερσίτης διὰ τοῦτο ἐπικαλούμενος (ἐνίκησεν ἔτι Πύθια δίς, καὶ Νέμεια καὶ Ἴσθμια ἀναμὶξ δωδεκάκις)· πρβ. ἄλλως καὶ κατωτ. ἐν τῷ παγκρατίῳ περὶ τοῦ Ἀρραχίωνος. Τὸ ἀκροχειρίζεσθαι ἐλέγετο καὶ περὶ τῆς πυγμῆς (πρβ. κατωτ.). Ἔτι δὲ ἦτο ἴσον τῷ σκιαμαχεῖν, πρὸς δὲ καὶ τῷ προκατάρχεσθαι τῆς συμβολῆς, ἦτο δηλ. μέρος τοῦ χειρονομεῖν καὶ ἐσήμαινε τὰς κινήσεις δι' ὧν ἐπειρᾶτό τις νὰ συλλάβῃ τὸν ἀντίπαλον καὶ ἀποφύγῃ τὴν σύλληψιν. Πρβ. πρὸς ἄλλοις Πολυδ. Γ' 150, Φιλόστρ. Γυμν. 36, 50, *Krause* Gymnast. 421, 510, κλπ. *Grasberger* Erzieh. I σ. 349 ἑξ., 372, III σ. 207, 210, *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. I σ. 1197, *Preuner* Delph. Weihgeschenk σ. 5, 77 ἑξ.

[2] Τούτων μία τῷ 532 π. Χρ. Ἐνίκησε δὲ πολλάκις καὶ Ἴσθμια καὶ Νέμεια. *Rutgers* σ. 23, *Förster* ἀρ. 116 κλπ.

[3] Ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸς Α. τοῦ βουλευτηρίου ηὑρέθη ἐπίκρανον βάθρου τυμπανοειδὲς

ἑξ.). Ἡ ρώμη τοῦ Μίλωνος πολλαχῶς ἐνεκωμιάσθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ἐγένετο ὁμιλητὴς τοῦ Πυθαγόρου διατρίψαντος ἐν τῇ πόλει πολὺν χρόνον· λέγουσι δὲ ὅτι ἐν τῷ συσσιτίῳ ποτὲ τῶν φιλοσόφων πονήσαντος στύλου ὁ Μίλων ὑποδὺς ἔσωσεν ἐκ τοῦ κινδύνου ἅπαντας καὶ ἑαυτόν. Ἄλλα περὶ τοῦ ἀθλητοῦ φέρονται τὰ ἑξῆς· ἱστάμενος ἐπὶ ἀληλιμμένῳ δίσκῳ «γέλωτα ἐποιεῖτο τοὺς ἐμπίπτοντάς τε καὶ ὠθοῦντας ἀπὸ τοῦ δίσκου»· ἐκράτει καρπὸν ροιᾶς οὕτω στερρῶς ἐν τῇ χειρί, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποσπασθῇ ἡ ρόα, ἣν ἄλλως οὐδ' ἐκεῖνος διὰ συνθλίψεως ἔβλαπτε (καίτοι δὲν ἦτο ἐπ' ἴσης ἀνδρεῖος τὴν ψυχήν, διότι ἡ ἐρωμένη ρᾷστα τὴν ρόαν ἐξῄρει)· περιέβαλλεν ὡς διὰ στεφάνου τὸ μέτωπον διὰ χορδῆς, ἣν ἐρρήγνυε κλείων τὸ στόμα καὶ συνέχων τὴν ἀναπνοὴν ἐντὸς τῶν χειλέων μέχρι ἐξογκώσεως τῶν φλεβῶν τῆς κεφαλῆς· «λέγεται δὲ καὶ ὡς τῆς δεξιᾶς χειρὸς τὸ μὲν ἐς τὸν ἀγκῶνα ἐκ τοῦ ὤμου παρ' αὐτὴν καθίει τὴν πλευράν, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος ἔτεινεν ἐς εὐθύ, τῶν δακτύλων τὸν μὲν αὐτῶν ἀναστρέφων τὸν ἀντίχειρα ἐς τὸ ἄνω, τῶν λοιπῶν δὲ ἀλλήλοις ἐπικειμένων κατὰ στοῖχον· τὸν ἐλάχιστον οὖν τῶν δακτύλων κάτω γινόμενον οὐκ ἀπεκίνησεν ἄν τις βιαζόμενος». Στρατευσάντων δὲ τῶν Συβαριτῶν διὰ 30 μυριάδων ἐπὶ τοὺς Κροτωνιάτας, οὗτοι ἀντετάχθησαν διὰ 10 μυριάδων ἡγουμένου τοῦ Μίλωνος, ὅστις καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν μάχην ἐστεφανωμένος τοῖς Ὀλυμπικοῖς στεφάνοις καὶ διεσκευασμένος δίκην Ἡρακλέους λεοντῇ καὶ ροπάλῳ, ἔτρεψε δὲ πρῶτος τοὺς καθ' αὐτὸν τεταγμένους πολεμίους καὶ ἐγένετο αἴτιος τῆς νίκης (510 π. Χρ., Διόδωρ. ΙΒ' 9). Μόνον τὸν ἐξ Αἰτωλίας βουκόλον Τίτορμον ὡμολόγησεν ἑαυτοῦ ὑπέρτερον ὁ Κροτωνιάτης ἀθλητής· ἰδὼν γὰρ τὸν Τίτορμον μέγαν τὸ σῶμα ἠθέλησε νὰ λάβῃ πεῖραν τῆς ἰσχύος αὐτοῦ («ὑπερφύντος τε Ἕλληνας ἰσχύι» Ἡρόδοτ. Ϛ' 127)· οὗτος δὲ λαμβάνει λίθον μέγιστον καὶ πρῶτον μὲν ἕλκει αὐτὸν πρὸς ἑαυτόν, εἶτα ἀπωθεῖ, καὶ δὶς καὶ τρὶς τοῦτο ἐποίησε, καὶ μετὰ ταῦτα

ἐπιγεγραμμένον, κατὰ τὸ ἥμισυ ἐλλιπὲς (ὕψ. 0·30, διαμ. 0·60), ἀσβεστολίθου ὑπομέλανος (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Κ ἀριθ. 20). Ὁ λίθος φέρει ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας παρὰ μὲν τὸ χεῖλος ἐπιγραφήν, ἥτις, ἂν ἀνήκῃ εἰς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνδριάντα, ὅπερ πολὺ ἀμφιβάλλεται, συμπεπληρωμένη ἔχει ὧδε: «[Μίλων Διοτ]ίμω ἀνέθηκεν . . . .», κατὰ δὲ τὸ μέσον λείψανα ἐπιγραφῆς «. αμ . . .» πιθανῶς τοῦ τεχνίτου (πρβ. Δαμέας Παυσ.). Ergebn. V 264, *Reisch* σ. 41.

ἦρεν αὐτὸν ἕως εἰς τὰ γόνατα, καὶ τέλος ἀράμενος ἐπὶ τῶν ὤμων ἔφερεν ὅσον ἐπ' ὀργυιὰς ὀκτὼ καὶ ἔρριψεν· ὁ δὲ Κροτωνιάτης Μίλων μόλις τὸν λίθον ἐκίνησεν· εἶτα ὁ Τίτορμος εἰς τὴν ἀγέλην ἐλθὼν καὶ στὰς ἐν μέσῳ ἔλαβε τοῦ ποδὸς τὸν μέγιστον ταῦρον ἄγριον ὄντα καὶ δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν σπεύδοντα νὰ ἐκφύγῃ, παριόντα δὲ ἕτερον ταῦρον τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ συναρπάσας τοῦ ποδὸς ὁμοίως ἐκράτει· θεασάμενος δὲ ταῦτα ὁ Μίλων, ὅστις ἕνα μόνον ταῦρον ἀνεκράτησεν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνας τὰς χεῖρας εἶπεν: «ὦ Ζεῦ, μὴ τοῦτον Ἡρακλῆ ἡμῖν ἕτερον ἔσπειρας;», ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς» (Αἰλιαν. Ποιχ. Ἱστ. ΙΒ' 22, Β' 24). Περὶ τῆς πολυφαγίας τοῦ Μίλωνος ὁ Ἀθήναιος (Ι' 412 f) ἀναφέρει πρὸς ἄλλοις τάδε: «ἐν Ὀλυμπίᾳ ταῦρον ἀναθέμενος τοῖς ὤμοις τετραέτη, καὶ τοῦτον περιενέγκας τὸ στάδιον, μετὰ ταῦτα δαιτρεύσας μόνος αὐτὸν κατέφαγεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Τίτορμός τε ὁ Αἰτωλὸς διηριστήσατο [1] αὐτῷ βοῦν»· ἀναγραφήτω δὲ ἐνθάδε καὶ τὸ περὶ ἄλλου ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου αὐτόθι (413 a) παρατιθέμενον: «Ἀστυάναξ δ' ὁ Μιλήσιος, τρὶς Ὀλύμπια νικήσας κατὰ τὸ ἑξῆς παγκράτιον, κληθείς ποτε ἐπὶ δεῖπνον ὑπὸ Ἀριοβαρζάνου τοῦ Πέρσου καὶ ἀφικόμενος, ὑπέσχετο φαγεῖν πάντα τὰ πᾶσι παρασκευασθέντα καὶ κατέφαγε . . . . τελευτήσαντος δ' αὐτοῦ καὶ κατακαυθέντος οὐκ ἐχώρησε μία ὑδρία τὰ ὀστέα, μόλις δὲ δύο. καὶ

[1] διαριστᾶσθαι: διαγωνίζεσθαι ἄριστον ἤγουν πρόγευμα. Ἀδηφάγος ἦν καὶ ὁ Τιμοκρέων, ποιητὴς καὶ ἀθλητὴς πένταθλος, περὶ οὗ καὶ τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα (Σιμωνίδου):

πολλὰ πιὼν καὶ πολλὰ φαγών, καὶ πολλὰ κάκ' εἰπὼν
ἀνθρώπους, κεῖμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος·

κατηγορηθεὶς ἐπὶ μηδισμῷ ἐξωρίσθη συγκαταψηφισαμένου τοῦ Θεμιστοκλέους (Πλούταρχ. Θεμ. ΚΑ', Ἀθήν. 415 f, 416· προστεθήτω καὶ τὸ παρ' Αἰλιανῷ Ποιχ. Ἱστ. Α' 27 περὶ ἄλλου ποιητοῦ [οὐχὶ ἀθλητοῦ] ἐκ Σάρδεων τοῦ 2ου ἡμίσεος τῆς 7ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος «ὁμολογεῖ δὲ καὶ Ἀλκμὰν ὁ ποιητὴς ἑαυτὸν πολυβορώτατον γεγονέναι»). Σημειωθήτω ὅτι ἡ τροφὴ τῶν ἀθλητῶν κατ' ἀρχὰς ἦτο κυρίως χλωρὸς τυρός, ξηραὶ ἰσχάδες (πρβ. καὶ κατωτ. σημ. ἐν τοῖς περὶ ἅλματος τοῦ Χιόνιδος), ὕστερον δὲ Δρομεὺς ὁ Στυμφάλιος (δολιχοδρόμος περιοδονίκης κατὰ τὰ Μηδικὰ) εἰσήγαγε κατὰ Παυσανίαν τὸ κρέας· τὸ αὐτὸ λέγεται καὶ περὶ τοῦ σμικροῦ τὸ σῶμα Εὐρυμένους, Σαμίου, νικήσαντος πιθανῶς τῷ 472 π. Χρ. Ὀλύμπια πάλῃ (Πορφύρ. ἐν βίῳ Πυθαγόρου 15, Διογ. Λαέρτ. Η' 12· περὶ τούτου καὶ τοῦ κατὰ τὸν θρῦλον ἄλλου χρόνου ὅρα *Robert* σ. 166, 178)· πρβ. στερρὰ τροφή, ἀναγκοφαγία, μακρὸς ὕπνος τῶν βαρέων λεγομένων ἀθλητῶν, ἐγκράτεια περὶ τὰ ἀφροδίσια (Πλάτ. Νόμ. 840 a κλπ.).

τὰ τοῖς ἐννέα ἀνδράσι παρεσκευασμένα παρὰ τῷ Ἀριοβαρζάνῃ εἰς τὸ δεῖπνον μόνον καταφαγεῖν»· ὁ ἀθλητὴς οὗτος ἐνίκησεν ἴσως τῷ 376, 372 καὶ 368 π. Χρ., ὑποτιθεμένου ὅτι Ἀριοβαρζάνης εἶνε ὁ γνωστὸς σατράπης τῆς Φρυγίας, φίλος τοῦ Ἀνταλκίδου· καὶ εἰς τὸν ἀθλητὴν τοῦτον ἀναφέρεται ὡς καὶ εἰς τὸν Θεσσαλὸν παγκρατιαστὴν Πολυδάμαντα (πρβ. κατωτ.) τὸ περὶ τοῦ ταύρου λεγόμενον.[1]

Τοῦ Μίλωνος τὸ τέλος ἦτο τραγικὸν ἕνεκα ὑπερβολικῆς ἐπὶ ῥώμῃ πεποιθήσεως· ἐθελήσας γὰρ ἐν δάσει σχίσαι διὰ τῶν χειρῶν κορμὸν δρυός, εἰς ὃν ἦσαν ἐμβεβλημένοι σφῆνες, ἐμβαλὼν χεῖρας ἅμα καὶ πόδας εἰς τὴν ῥωγμὴν ἐξέτεινε τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἡμισχίστου κορμοῦ· ἀλλὰ τότε ὀλισθάνουσιν οἱ σφῆνες, αἱ χεῖρες αὐτοῦ μένουσιν ἐντὸς τοῦ ξύλου καὶ οὕτως ἐγένετο βορὰ τῶν λύκων (Στράβ. Ϛ′ 263, Παυσ., Gellius Noct. Att. XV 16, κλπ.). Ἐμφερὲς ἦτο καὶ τὸ τέλος τοῦ Πολυδάμαντος (κατωτ. περὶ παγκρατίου).

Τῶν ἐνδόξων Ὀλυμπιονικῶν μνημονευθήτω ἐνθάδε καὶ Στράτων (ἢ Στρατόνικος) ὁ Ἀλεξανδρεύς. Τὸν ἀθλητὴν τοῦτον, ὅστις καὶ περιοδονίκης καὶ παραδοξονίκης[2] ἐγένετο, μνημονεύει ὁ Παυσανίας (Ζ′ 23, 5) ἐν τοῖς περὶ Αἰγίου, ὅπου πιθανῶς ὁ Στράτων μετοική-

[1] Ὑπὸ Meineke (ἔκδ. Ἀθην. τόμ. 4 [1867], σελ. 180 πρβ. 64) τὸ Ἀστυδάμας διωρθώθη εἰς Ἀστυάναξ πρβ. Ἀθήν. Δ′ 135, Σχολ. Θεοκρ. Δ′ 34, Σύγκελλ. 274 (τὸ ἐννέα ὁ Μ. τρέπει εἰς ἕξ). Εἰρήσθω ἔτι ὅτι ὑπὸ Μ. (σ. 64) εἰς Ἀστυάναξ τρέπεται καὶ ὁ παρὰ Φλέγοντι (Φωτίου Μυριόβ. 97) Ἀτυάνας (ὁ παρὰ Κικέρωνι [pro Flacco XIII 31] *Atinas* πύκτης ὀλυμπιονίκης Adramytenus φονευθεὶς ὑπὸ πειρατῶν) ὀλυμπιονίκης (τοῦ 72 π. Χρ., καὶ τὴν πατρίδα διάφορος, «Ἀδραμυττηνός» κατὰ Krause). Ὁ Μ. εἰκάζει ὅτι ὑπῆρχεν ἀμφιβολία περὶ τῆς πατρίδος. Περὶ ἑκατέρου ἴδε *Krause* Olymp. σελ. 255 καὶ 418 πρβ. 256, *Rutgers* σελ. 122 καὶ 80, *Förster* ἀριθ. 329 a κλπ. καὶ 557.

[2] περιοδονίκης ἀνωτ. σελ. 40,1. Οἱ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ πάλην καὶ παγκράτιον νικῶντες ἐκαλοῦντο παράδοξοι ἢ παραδοξονῖκαι ἀριθμούμενοι ἀφ' Ἡρακλέους, ὅστις πρῶτος οὕτως ἐνίκησε (Παυσ. Ε′ 8, 4, Ε′ 21, 10, Πλούτ. Κίμ. καὶ Λουκ. σύγκρ. § 2)· οἱ μεθ' Ἡρακλέα νικήσαντες ὑπό τινων μὲν ἀρχαίων λέγονται πρῶτος, δεύτερος κλπ. ἀφ' Ἡρακλέους (Πρβ. Δίων Κάσσ. ΟΘ′ 10), ὑπ' ἄλλων δὲ δεύτερος, τρίτος κλπ. ἀφ' Ἡρακλέους (πρβ. Ἀφρικ. παρ' Εὐσεβίῳ). «Καὶ πρῶτος μὲν ἐξ αὐτῆς Ἤλιδος Κάπρος» ἐνίκησε μεθ' Ἡρακλέα (Παυσ. Ε′ 21, 10, κατωτ. περὶ παγκρατίου), μετὰ ταῦτα δὲ ἄλλοι ἓξ ἐν ὅλῳ, ὧν τελευταῖος ὁ Νικόστρατος, Αἰγεάτης (τῆς Κιλικίας, πρβ. ἀκριβέστερον Παυσ. αὐτ.), «μεθ' ὃν μέχρι ἡμῶν οὐδεὶς ἐγένετο ἀφ' Ἡρακλέους ἔτι, παραβραβευόντων τῶν Ἠλείων τοὺς δυναμένους» (Εὐσέβ. περὶ τοῦ 37 μ. Χρ., πρβ. παραβεβραβευμένα κρίματα τῷ 149 καὶ 221 μ. Χρ., ἀνωτ. σελ. 22). *Rutgers* σελ. 73 κλπ., *Förster* ἀρ. 474, 475 κλπ.

σας διέμενε, « στοὰ δὲ τῆς πόλεως πλησίον ἐποιήθη Στράτωνι ἀθλητῇ, Ὀλυμπίασιν ἐπὶ ἡμέρας τῆς αὐτῆς παγκρατίου καὶ πάλης ἀνελομένῳ νίκας. αὕτη μὲν ἐγγυμνάζεσθαι τούτῳ τῷ ἀνδρὶ ἐποιήθη » (πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 21, 9, ὅπου ἀναγράφεται καὶ ὁ χρόνος τῆς νίκης, ἡ 178η ὀλυμπιὰς ἤτοι 68 π. Χρ.). Ὁ δὲ Αἰλιανὸς (Ποικ. Ἱστ. Δ' 15) ἀναφέρει τάδε: « καὶ Στράτων δὲ ὁ Κορράγου ἐς δέον ἔοικε νοσῆσαι· εὖ μὲν γὰρ γένους ἥκων εὖ δὲ καὶ πλούτου οὐκ ἐγυμνάζετο. καμὼν δὲ τὸν σπλῆνα καὶ θεραπείας δεηθεὶς τῆς ἐκ τῶν γυμνασίων, τὰ μὲν πρῶτα ὅσον ἐς τὸ ὑγιᾶναι ἐχρῆτο αὐτοῖς· χωρῶν δὲ ἐς τὸ πρόσω τῆς τέχνης καὶ ἐν ἔργῳ τιθέμενος αὐτήν, Ὀλυμπίασι μὲν ἐνίκησεν ἡμέρᾳ μιᾷ πάλην καὶ παγκράτιον, καὶ τῇ ἑξῆς Ὀλυμπιάδι,[1] καὶ ἐν Νεμέᾳ δέ, καὶ Πυθοῖ καὶ Ἰσθμοῖ ». *Förster* ἀρ. 570, 571, 573, *Frazer* Paus. ἐν τοῖς οἰκείοις χωρίοις.[2]

Παλαιστὴς ἀνὴρ Ὀλυμπιονίκης ἀναφέρεται καὶ Δημοκράτης ὁ Τενέδιος τιμηθεὶς δι' ἀνδριάντος ἐν τῇ Ἄλτει (Παυσαν. Ϛ' 17, 1)· ἔν τινι εὑρεθέντι ψηφίσματι ὁ Δημοκράτης ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἠλείων πρόξενος καὶ εὐεργέτης τῆς πόλεως· τὸ τιμητικὸν τοῦτο ψήφισμα ηὑρέθη παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, εἶνε δὲ κεχαραγμένον ἐν Ἠλειακῇ διαλέκτῳ ἐπὶ χαλκῆς στήλης ἄριστα διατηρουμένης,[3] κεκοσμημένης διὰ παραστάδων καὶ ἀετώματος, ἐν ᾧ σταφυλὴ μεταξὺ δύο ἀμφιστόμων πελέκεων,[4] καὶ ἀνάγεται εἰς τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 3ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος· κατ' Αἰλιανὸν (Ποικ. Ἱστ. Δ' 15) « Δημοκράτης ὁ παλαιστὴς καὶ αὐτὸς νοσήσας τοὺς πόδας, παριὼν ἐς τοὺς ἀγῶνας καὶ στὰς ἐν τῷ σταδίῳ, περιγράφων ἑαυτῷ κύκλον

[1] Τῷ 64 π. Χρ., πιθανῶς πάλην ἢ παγκράτιον.

[2] Εἰρήσθω ἐνθάδε καὶ τὸ περὶ τοῦ Ἠλείου Ὕσμωνος (Παυσ. Ϛ' 3, 9 ἑξ.). Ὁ Ὕσμων κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἐνίκησε πεντάθλῳ Ὀλύμπια, διὸ καὶ ἀνδριὰς αὐτοῦ ἱδρύθη, καὶ Νέμεια « Ἰσθμίων δὲ δῆλα ὡς καὶ οὗτος κατὰ ταὐτὰ Ἠλείοις τοῖς ἄλλοις εἴργετο (πρβ. Παυσ. Ε' 2, Ϛ' 16, 2). λέγεται δὲ παιδὶ ἔτι ὄντι τῷ Ὕσμωνι κατασκῆψαι ῥεῦμα ἐς τὰ νεῦρα, καὶ αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ μελετῆσαι πένταθλον, ἵνα δὴ ἐκ τῶν πόνων ὑγιής τε καὶ ἄνοσος ἀνὴρ εἴη· τῷ δὲ ἄρα τὸ μάθημα καὶ νίκας ἔμελλεν ἐπιφανεῖς οὕτω παρασκευάσειν. ὁ δὲ ἀνδριὰς αὐτῷ Κλέωνος μέν ἐστιν ἔργον, ἔχει δὲ ἁλτῆρας ἀρχαίους » (σύμβολον τοῦ πεντάθλου, ὅρα κατωτ. περὶ τοῦ ἅλματος).

[3] Ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ Χαλκοθήκῃ τοῦ Ἀθήνησι μουσείου ἀριθ. 6442.

[4] Ἡ σταφυλὴ ἦτο παράσημον τῆς Τενέδου (νήσου παρὰ τὴν Τροίαν), ὡσαύτως δὲ ὁ πέλεκυς.

προσέταττε τοῖς ἀντιπαλαισταῖς ἔξω τῆς γραμμῆς αὐτὸν προέλκειν· οἱ δὲ ἡττῶντο ἀδυνατοῦντες. ὁ δὲ εὖ διαβὰς ἐν τῇ στάσει καὶ ἐγκρατῶς, στεφανούμενος ἀπῄει».

Τῷ 444 π. Χρ., ὅτε ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνίκησε πάλην Ταυροσθένης ὁ Αἰγινήτης, τὴν νίκην αὐτοῦ ἀνήγγειλεν, ὡς ἐλέγετο, «ἐοικὸς Ταυροσθένει φάσμα· ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν Αἰγίνῃ φανὲν» ἢ κατ' ἄλλους περιστερὰ ἐξ Ὀλυμπίας ἀφεθεῖσα προσαφθείσης αὐτῇ πορφύρας καὶ ἀφικομένη τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς Αἴγιναν (διάστημα 160 χιλιομέτρων). Παυσαν. ϛ' 9. 3, Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Θ' 2, *Robert* σ. 178 ἑξ.

Ὁ Ἀμησινᾶς, Βαρκαῖος,[1] ἐνίκησε τῷ 460 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ πάλην, «ὃς βουκολῶν ταύρῳ ἐγυμνάζετο· ὃν καὶ εἰς Πῖσαν ἀγαγὼν συνεγυμνάσθη» (Εὐσέβ. ἐκδ. *Schoene* I σελ. 204· πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 43).

Παλαιστής τις ἐκ Μιλήτου ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸν ἀνταγωνιστήν, Ἐφέσιον τὴν πατρίδα, λυθέντων, ὡς λέγεται, τῶν Ἐφεσίων γραμμάτων, ἅπερ οὗτος ἔφερεν ὡς περίαπτον περὶ τὸν ἀστράγαλον (Φώτ., Σουΐδ. καὶ Μέγ. Ἐτυμολ. ἐν λ. Ἐφέσια γράμματα, *Rutgers* σελ. 112, *Förster* ἀριθ. 829).

Πυγμή.

Ἀρχαιοτάτη εἶνε καὶ ἡ ἀγρία καὶ καθ' Ὅμηρον ἀλεγεινὴ πυγμαχία (πρβ. ἀνωτ. σελ. 42 σημ. 3). Οἱ πύκται περιέδεον περὶ τὰς χεῖρας ἢ καὶ τοὺς πήχεις ἱμάντας δερματίνους (μειλίχαι, σπεῖραι, βόειαι, κώδια),[2] ἐφ' ὧν ἐν τοῖς ὕστερον προσήλουν σφαίρας μολυβδίνας καὶ ἥλους (μύρμηκες), ἑώρων δὲ ἅμα πρὸς τὸ πλῆξαι καὶ μὴ πληγῆναι μᾶλλον δὲ βεβαίως πρὸς τὸ δεύτερον, καὶ μέγα κατόρθωμα ἐθεωρεῖτο τὸ διὰ δεξιᾶς ἀμύνης καταπονεῖν τὸν ἀνταγωνιστὴν ὥστε νὰ ἀποκάμνῃ. Τοιοῦτος ἀθλητὴς ἀναφέρεται ὁ Μελαγκόμας, Κὰρ τὴν πατρίδα, υἱὸς Μελαγκόμα νικήσαντος ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, φίλος τοῦ αὐτοκράτορος Τίτου· ἦτο κάλλιστος καὶ δεινὸς

[1] Ἡ Βάρκη πόλις τῆς Κυρηναϊκῆς πρὸς Δ. τῆς Αἰγύπτου.

[2] Παυσ. Η' 40, 3, πρβ. ϛ' 23, 4, Φιλόστρ. Ἡρωϊκ. 293, *Krause* Gymnastik σ. 502 ἑξ. καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. III σ. 1015, *Grasberger* Erziehung III σελ. 211.

ἀθλητής, νικήσας πρῶτον Πύθια καὶ πλείστας ἄλλας νίκας καὶ οὐδέποτε ἡττηθείς, ἀπέθανε δὲ νέος· κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον[1] ἐδύνατο «καὶ δύο ἡμέρας ἑξῆς μένειν ἀνατεταχὼς τὰς χεῖρας, καὶ οὐκ ἂν εἶδεν οὐδεὶς ὑφέντα αὐτὸν ἢ ἀναπαυσάμενον, ὥσπερ εἰώθασι. πρότερον δὲ ἠνάγκαζε τοὺς ἀνταγωνιστὰς ἀπειπεῖν, οὐ μόνον πρὶν αὐτὸς πληγῆναι, ἀλλὰ καὶ πρὶν πλῆξαι ἐκείνους· οὐ γὰρ τὸ παίειν καὶ τιτρώσκεσθαι ἀνδρείαν ἐνόμιζεν . . .» (ΚΗ' 533 R.).

Ἐπειδὴ εἰς τραύματα ὑπέκειντο μᾶλλον τὰ ὦτα τοῦ πυγμάχου (πρβ. ὠτοθλαδίας· ὠτοκάταξις), ὁ ἀθλητὴς τῆς πυγμῆς παρίστατο ἐν τῇ τέχνῃ συνήθως ἐξῳδηκότα ἔχων τὰ ὦτα· τοιούτου ἀγάλματος ηὑρέθη κεφαλὴ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀνδρὸς χαλκῆ εἰκονικὴ κοτινοστεφὴς φυσικοῦ μεγέθους[2] (πρβ. κατά τινας καὶ τὴν κεφαλὴν ἀγενείου ἀγάλματος μαρμαρίνου ἐν αἰθούσῃ Α τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ μουσείου). Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν πληγῶν ἔφερον ἐν ὑστέροις χρόνοις πιθανῶς μόνον ἐν ταῖς γυμνασίαις ἀμφωτίδας (καλύμματα τῶν ὤτων ἐκ δέρματος κλπ.).[3] Ἐπὶ παρατάσεως τοῦ ἀγῶνος κατέφευγον ἐνίοτε εἰς τὴν λεγομένην κλίμακα, δὲν ἐξέκλινον δηλονότι ἀλλ' ἐδέχοντο ἑκάτερος τὰς πληγὰς τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, καὶ μόνον «τῇ ποιᾷ τῶν χειρῶν ἐκτάσει» προεφυλάσσοντο.[4] Προήσκουν δὲ τὴν πυγμὴν καὶ διὰ τοῦ λεγομένου κωρύκου (πρβ. ἐν τῷ κωρυκείῳ κατωτ. περὶ γυμνα-

[1] Ὁ Δίων ἔγραψε μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ δύο ὁμωνύμους λόγους (ΚΗ' καὶ ΚΘ'), ἐν οἷς ἐγκωμιάζει μάλιστα μὲν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα Μελαγκόμαν καὶ τὴν ἀθλητικὴν τέχνην.

[2] Νῦν κεῖται ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ μουσείου ἀριθ. 6439.

[3] Πρβ. καὶ τὰ ἐπίσφαιρα, οἷς τῶν ἐν ταῖς παλαίστραις διαμαχομένων «περιδέουσι τὰς χεῖρας, ὅπως εἰς ἀνήκεστον ἡ ἅμιλλα μηδὲν ἐκπίπτῃ, μαλακὴν ἔχουσα τὴν πληγὴν καὶ ἄλυπον» Πλούτ. Ἠθ. 825 e· πρβ. Πλάτ. Νόμ. Η' 830 περὶ προασκήσεως, ὅπου καὶ ἐν ἐλλείψει συγγυμναστῶν. «ἆρ' ἂν δείσαντες τὸν τῶν ἀνοήτων γέλωτα οὐκ ἂν ἐτολμῶμεν κρεμαννύντες εἴδωλον ἄψυχον γυμνάζεσθαι πρὸς αὐτό; (πρβ. κατωτ.) καὶ ἔτι πάντων τῶν τε ἐμψύχων καὶ τῶν ἀψύχων ἀπορήσαντές ποτε, ἐν ἐρημίᾳ συγγυμναστῶν ἆρά γε οὐκ ἐτολμήσαμεν ἂν αὐτοὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς σκιαμαχεῖν ὄντως; ἢ τί ποτε ἄλλο τὴν τοῦ χειρονομεῖν μελέτην ἄν τις φαίη γεγονέναι;». Ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ χειρονομεῖν διεκρίνετο καὶ ὁ Μελαγκόμας (ἀνωτ.). καὶ ὁ Γλαῦκος (κατωτ.). Πρβ. καὶ ἀκροχειρίζεσθαι ἀνωτ. σελ. 44, 1.

[4] Ἡσύχ. «ἐκ κλίμακος· τοῖς πύκταις, ὁπότε χρονοτριβοῖεν, κλῖμαξ ἐτίθετο, ὑπὲρ τοῦ ⟨μὴ⟩ μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χώρας», πρβ. Εὐστάθ. εἰς Ὁμ. Ἰλ. Ψ σελ. 1324, 54-59, *Krause* Gymn. σ. 429 καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. III σ. 1019, *Grasberger* Erzieh. I 367· πρβ. ἀνωτ. περὶ πάλης σελ. 43 σημ. 3.

σίου καὶ παλαίστρας), σάκου δερματίνου, περὶ οὗ παρ' Ὀρειβασίῳ ϛ' 33 φέρεται: «κώρυκος ἐπὶ μὲν τῶν ἀσθενεστέρων ἐμπίπλαται κεγχραμίδων ἢ ἀλεύρων, ἐπὶ δὲ τῶν ἰσχυροτέρων ψάμμου· τὸ δὲ μέγεθος αὐτοῦ πρός τε δύναμιν καὶ ἡλικίαν συναρμοζέσθω· κρεμάννυται ἐν τοῖς γυμνασίοις ἄνωθεν ἐξ ὀροφῆς ἀπέχων τῆς γῆς τοσοῦτον, ὥστε τὸν πυθμένα κατὰ τὸν ὀμφαλὸν εἶναι τοῦ γυμναζομένου· τοῦτον διὰ χειρῶν ἔχοντες ἀμφοτέραις αἰωροῦσι, τὴν μὲν πρώτην ἡσύχως, ἔπειτα σφοδρότερον, ὥστε ἐπεμβαίνειν ἀποχωροῦντι αὐτῷ καὶ πάλιν προσιόντος ὑπείκειν ἐξωθουμένους ὑπὸ τῆς βίας»· ὁ δὲ Φιλόστρατος (Γυμναστ. 57) λέγει: «κώρυκος δὲ ἀνήφθω μὲν καὶ πύκταις, πολὺ δὲ μᾶλλον τοῖς ἐπὶ τὸ παγκράτιον φοιτῶσιν. ἔστω δὲ καὶ κοῦφος μὲν ὁ πυκτικός, ἐπειδὴ κωρύκου γυμνάζονται μόναι αἱ τῶν πυκτῶν χεῖρες, ὁ δὲ τῶν παγκρατιαστῶν ἐμβριθέστερος καὶ μείζων, ἵνα γυμνάζοιντο μὲν τὴν βάσιν ἀνθιστάμενοι τῇ τοῦ κωρύκου ἐπιφορᾷ, γυμνάζοιντο δὲ ὤμους τε καὶ δακτύλους ἐς ἀντίπαλόν τι παίοντες. ἡ κεφαλὴ ἐναραττέτω καὶ πάντα ὁ ἀθλητὴς ὑποκείσθω τοῦ παγκρατίου τὰ ὀρθὰ εἴδη». Πρβ. *Hermann* Privatalt. 1852 § 37, 13-17.

Παρὰ Λακεδαιμονίοις ἀπηγορεύετο τὸ πυκτεύειν καὶ παγκρατιάζειν, δὲν ἀπαντᾷ δὲ ἔν γε τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὄνομα Σπαρτιάτου νικήσαντος τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἆθλον (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ ἐπιδείξεων σημείωσιν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ σοφοῦ Χείλωνος). Καὶ ἦτο μὲν ἡ παρ' αὐτοῖς τῆς γυμναστικῆς ἄσκησις ὡς ἔπος εἰπεῖν παροιμιώδης, οἷον περί τινος λέγεται παρὰ Δίωνι Χρυσοστ. (Κορινθ. 114 R.) «ὅτι Ρωμαῖος ὢν ἀφηλληνίσθη . . . ., παρὰ Ἀθηναίοις δέ, ὅτι ἀττικίζει τῇ φωνῇ, παρὰ Λακεδαιμονίοις δέ, ὅτι φιλογυμναστεῖ»· ἀλλ' ἡ ἄμετρος ὑπερβολὴ δὲν ἦτο ἴδιον τῆς ἀρχαίας Δωρικῆς διαίτης, ὁ δὲ Πλάτων σκώπτει τοὺς μονομερῶς τὰ Λακωνικὰ ἤθη μιμουμένους ὅτι ὦτά τε κατάγνυνται, καὶ ἱμάντας περιειλίττονται καὶ φιλογυμναστοῦσι καὶ βραχείας ἀναβολὰς φοροῦσιν, ἐν ᾧ τὸ λακωνίζειν πολὺ μᾶλλόν ἐστι φιλοσοφεῖν ἢ φιλογυμναστεῖν. Κατὰ Φιλόστρατον (Γυμναστ. 9) ἡ πυγμὴ ἦτο Λακωνικὸν εὕρημα, ὁ δὲ Πολυδεύκης ἄριστα αὐτῇ ἐχρῆτο (πὺξ ἀγαθὸς Ὅμηρ. Γ 237, λ 300), ἔπειτα ὅμως αὔτη, ὡς καὶ τὸ παγκράτιον, ἐγκατελείφθη, διότι ἐν αὐτοῖς ὁ ἕτερος τῶν ἀντιπάλων ἔμελλεν ἀπαυδῶν νὰ ἀνατείνῃ τὴν χεῖρα εἰς ἔνδειξιν ἥττης, ἐθεωρεῖτο δὲ αἰσχρὸν νὰ διαβληθῇ ἡ Σπάρτη ὡς μὴ εὔψυχος·

καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ ἀπαντᾷ πολλάκις ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐκώλυσε τὰ ἀθλήματα ἐκεῖνα, ἐν οἷς ἡ χεὶρ ἀνατείνεται, τοῦτο δὲ ὅπως μηδεὶς ἐν τῷ πονεῖν ἀπαυδᾶν ἐθίζηται (πρβ. καὶ Φιλόστρ. Γυμν. 58: «τὸ δὲ πυριᾶσθαι καὶ ξηραλοιφεῖν, ἐπειδὴ τῆς ἀγροικοτέρας γυμναστικῆς ἔχεται, Λακεδαιμονίοις ἀφῶμεν, ὧν τὰ γυμνάσια οὔτε παγκρατίῳ οὔτε πυγμῇ εἴκασται. φασὶ δὲ αὐτοὶ Λακεδαιμόνιοι μηδὲ ἀγωνίας ἕνεκα γυμνάζεσθαι τὴν ἰδέαν ταύτην, ἀλλὰ καρτερίας μόνης»). Ἄλλως δὲ εἰκάζεται καὶ ὅτι, ὡς ἐν τῷ πολέμῳ ὁ θάνατος καὶ ἑνὸς μόνου πολίτου ἐκρίνετο παρὰ Σπαρτιάταις μείζων ἢ παρ' ἄλλοις ἀπώλεια, οὕτω διὰ τὸ ἐπικίνδυνον ἀπεκλείοντο τὰ δύο εἰρημένα ἀγωνίσματα, ἃ καὶ μακρὰν ἀπῄτουν ἄσκησιν καὶ τέχνην, ἡ δὲ Σπαρτιατικὴ ἀγωγὴ κατ' Ἀριστοτέλη δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἀνάδειξιν ἀνδρῶν ἔργον ἐχόντων τὴν ἀθλητικήν· ἔτι δὲ πιθανῶς διὰ τὸ ἐπιδεικτικὸν καὶ ἀνάξιον τῆς προσηκούσης σοβαρότητος ἐν Σπάρτῃ ἐκωλύετο ἡ ὁπλομαχητική, τὴν Λακεδαίμονα δέ, λέγει ὁ Πλάτων, οἱ ἐν ὅπλοις μαχόμενοι ἠγοῦντο εἶναι ἄβατον ἱερόν, καὶ οὐδὲ ἄκρῳ ποδὶ ἐτόλμων νὰ ἐπιβαίνωσιν, ἀλλὰ κύκλῳ αὐτὴν περιήρχοντο.[1]

Ὁποῖαι δὲ πληγαὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα κατεφέροντο, ἐνίοτε μάλιστα θανατηφόροι, ἐμφαίνεται ἐκ πολλῶν ἀρχαίων ἄλλων τε καὶ εὐτραπέλων μαρτυριῶν.

Ἐν Τροίᾳ ἐν τῷ κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Πατρόκλου ἀγῶνι ὁ «εἰδὼς πυγμαχίης» Ἐπειὸς οὕτω καταβάλλει τὸν Ἀργεῖον Εὐρύαλον, ὥστε ἀναγκάζονται οἱ ἑταῖροι νὰ ἀπαγάγωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀγῶνος αἷμα παχὺ πτύοντα, κλίνοντα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἕτερον μέρος καὶ ἀλλοφρονοῦντα (Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Ψ 698).

Ὁ Παυσανίας μετὰ τὰ περὶ Ἀρραχίωνος (ὅρα κατωτ. περὶ παγκρατίου) ἀναφέρει τὰ κατὰ Κρεύγαν καὶ Δαμόξενον ὡς ἑξῆς (Η' 40, 3-5): «ἐοικὸς δὲ καὶ Ἀργείους οἶδα ἐπὶ Κρεύγᾳ ποιήσαντας Ἐπιδαμνίῳ πύκτῃ· καὶ γὰρ Ἀργεῖοι τεθνεῶτι ἔδοσαν τῷ Κρεύγᾳ τῶν

[1] Πλάτ. Πρωταγ. 342, Πλάτ. Λάχης 183 b, Ἀριστοτ. Πολιτ. Η' 3, Πλούτ. Λυκ. 19, Πλούτ. Ἠθ. 189 e, 228 d, Σενέκας De benef. V 3, 1: «Lacedaemonii vetant suos pancratio aut caestu decernere, ubi inferiorem ostendit victi confessio» (πρβ. καὶ Epist. 88, 19), *K. O. Müller* Dorier[1] II 385 ἑξ., *Krause* Gymnast. σελ. 54, 666 καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. III σ. 996, *Grasberger* III σ. 181, 209.

Νεμείων τὸν στέφανον, ὅτι ὁ πρὸς αὐτὸν μαχόμενος Δαμόξενος Συρακόσιος παρέβη τὰ ὡμολογημένα σφίσιν ἐς ἀλλήλους. ἐφέξειν μὲν γὰρ ἔμελλεν ἑσπέρα πυκτεύουσιν αὐτοῖς, συνέθεντο δὲ ἐς ἐπήκοον ἀνὰ μέρος τὸν ἕτερον ὑποσχεῖν αὐτῶν τῷ ἑτέρῳ πληγήν. τοῖς δὲ πυκτεύουσιν οὐκ ἦν πω τηνικαῦτα ἱμὰς ὀξὺς ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς χειρὸς ἑκατέρας, ἀλλὰ ταῖς μειλίχαις ἔτι ἐπύκτευον, ὑπὸ τὸ κοῖλον δέοντες τῆς χειρός, ἵνα οἱ δάκτυλοί σφισιν ἀπολείπωνται γυμνοί· αἱ δὲ ἐκ βοέας ὠμῆς ἱμάντες λεπτοὶ τρόπον τινὰ ἀρχαῖον πεπλεγμένοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αἱ μειλίχαι. Τότε οὖν ὁ μὲν τὴν πληγὴν ἀφῆκεν ἐς τοῦ Δαμοξένου τὴν κεφαλήν· ὁ δὲ ἀνασχεῖν τὴν χεῖρα ὁ Δαμόξενος ἐκέλευσε τὸν Κρεύγαν, ἀνασχόντος δὲ παίει τοῖς δακτύλοις ὀρθοῖς ὑπὸ τὴν πλευράν, ὑπὸ δὲ ἀκμῆς τε τῶν ὀνύχων καὶ βίας τῆς πληγῆς τὴν χεῖρα ἐς τὸ ἐντὸς καθεὶς καὶ ἐπιλαβόμενος τῶν σπλάγχνων ἐς τὸ ἐκτὸς ἕλκων ἀπέρρηξε. καὶ ὁ μὲν τὴν ψυχὴν αὐτίκα ὁ Κρεύγας ἀφίησιν, οἱ δὲ Ἀργεῖοι τὸν Δαμόξενον ἅτε τὰ συγκείμενα ὑπερβάντα καὶ ἀντὶ μιᾶς κεχρημένον πολλαῖς ἐς τὸν ἀντίπαλον ταῖς πληγαῖς ἐξελαύνουσι. τῷ Κρεύγᾳ δὲ τὴν νίκην τεθνεῶτι ἔδοσαν καὶ ἐποιήσαντο εἰκόνα ἐν Ἄργει ἣ καὶ ἐς ἐμὲ ἔκειτο ἐν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Λυκίου».[1]

Ὡσαύτως Κλεομήδης ἐξ Ἀστυπαλαίας (τῶν Κυκλάδων νήσων) πυκτεύων ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 496 π. Χρ. ἀπέκτεινε τὸν ἀντίπαλον Ἴκκον Ἐπιδαύριον, «καταγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἄδικα εἰργάσθαι καὶ ἀφῃρημένος τὴν νίκην ἔκφρων ἐγένετο ὑπὸ τῆς λύπης». Τὸ τέλος αὐτοῦ φέρεται μυθῶδες· ἐξαφανισθεὶς ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Ἀστυπαλαίᾳ ἐτιμήθη κατὰ χρησμὸν τῆς Πυθίας ὡς ἥρως (Πλούτ. Ρωμύλ. ΚΗ', Παυσαν. Ϛ' 9, 6-8).

Διόγνητος ὁ Κρὴς λέγεται ὅτι νικήσας δὲν ἔλαβε τὸν στέφανον, ἀλλ' ἀπηλάθη ὑπὸ τῶν Ἠλείων, διότι ἐφόνευσεν ἐν τῇ πυγμῇ τὸν ἀνταγωνιστήν, Ἡρακλέα ὀνόματι, καὶ ὅτι ἐτιμᾶτο ὕστερον ὑπὸ τῶν Κρητῶν ὡς ἥρως (*Rutgers* Ἀφρικ. Ὀλυμπ. ἀναγρ. σ. 119, *Förster* ἀριθ. 820).

Εὐρυδάμας ὁ Κυρηναῖος ἀναφέρεται ὅτι ἔν τινι ἀγῶνι (ἄγνωστον ποῦ) «πυγμὴν ἐνίκησεν, ἐκκρουσθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ τοὺς

[1] Πρβ. καὶ Παυσ. Β' 20, 1. Τὸν ἀγῶνα τῶν δύο τούτων ἀθλητῶν κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου παρίστησι σύμπλεγμα ἐν Ρώμῃ, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ Ἰταλοῦ ἀγαλματοποιοῦ Κανόβα (γενν. τῷ 1757, ἀποθ. τῷ 1822).

ὀδόντας, καταπιὼν δὲ αὐτούς, ἵνα μὴ αἴσθηται ὁ ἀντίπαλος» (Αἰλιανοῦ Ποικ. Ἱστ. Ι' 19).

Ἔν τινι τοῦ Λουκιανοῦ διαλόγῳ (Θεῶν διάλ. ΚϚ'), ἔνθα παρίσταται ὁ Ἀπόλλων ἐρωτῶν τὸν Ἑρμῆν «πότερος ὁ Κάστωρ ἐστὶ τούτων ἢ πότερος ὁ Πολυδεύκης; ἐγὼ γὰρ οὐκ ἂν διακρίναιμι αὐτούς . . . . πῶς διαγινώσκεις; ὅμοιοι γάρ» (πρβ. κατωτ. «πάντα ἴσα, τοῦ ᾠοῦ τὸ ἡμίτομον καὶ ἀστὴρ ὑπεράνω καὶ ἀκόντιον ἐν τῇ χειρὶ καὶ ἵππος ἑκατέρῳ λευκός»), ὁ Ἑρμῆς ἀποκρίνεται «ὅτι οὗτος μὲν (δηλ. Πολυδεύκης) . . ἔχει ἐπὶ τοῦ προσώπου τὰ ἴχνη τῶν τραυμάτων ἃ ἔλαβε παρὰ τῶν ἀνταγωνιστῶν πυκτεύων, καὶ μάλιστα ὁπόσα ὑπὸ τοῦ Βέβρυκος Ἀμύκου ἐτρώθη τῷ Ἰάσωνι συμπλέων, ἅτερος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐμφαίνει, ἀλλὰ καθαρός ἐστι καὶ ἀπαθὴς τὸ πρόσωπον» (πρβ. Ἀπολλών. Ῥόδ. Β 83, 787, Θεόκριτ. ΚΒ' 100, 126).

Ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων καταχωρισθήτωσαν τὰ ἑξῆς ἐκ τῆς Ἀνθολογίας ΙΑ' (σκωπτ.) ἀριθ. 75 (πρβ. ἄλλως 76),77,78,81,258:

οὗτος ὁ νῦν τοιοῦτος Ὀλυμπικὸς εἶχε, Σεβαστέ,
   ῥῖνα, γένειον, ὀφρύν, ὠτάρια, βλέφαρα.
εἶτ' ἀπογραψάμενος πύκτης ἀπολώλεκε πάντα,
   ὥστ' ἐκ τῶν πατρικῶν μηδὲ λαβεῖν τὸ μέρος·
εἰκόνιον γὰρ ἀδελφὸς ἔχων προενήνοχεν αὐτοῦ,
   καὶ κέκριτ' ἀλλότριος μηδὲν ὅμοιον ἔχων.

εἰκοσέτους σωθέντος Ὀδυσσέος εἰς τὰ πατρῷα,
   ἔγνω τὴν μορφὴν Ἄργος ἰδὼν ὁ κύων.
ἀλλὰ σὺ πυκνεύσας, Στρατοφῶν, ἐπὶ τέσσαρας ὥρας,
   οὐ κυσὶν ἄγνωστος, τῇ δὲ πόλει γέγονας.
ἣν δ' ἐθέλῃς τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἐς ἔσοπτρόν ἑαυτοῦ,
   «οὐκ εἰμὶ Στρατοφῶν», αὐτὸς ἐρεῖς ὀμόσας.

κόσκινον ἡ κεφαλή σου, Ἀπολλόφανες, γεγένηται,
   ἢ τῶν σητοκόπων βυβλαρίων τὰ κάτω·
ὄντως μυρμήκων τρυπήματα λοξὰ καὶ ὀρθά,
   γράμματα τῶν λυρικῶν Λύδια καὶ Φρύγια.
πλὴν ἀφόβως πύκτευε· καὶ ἢν τρωθῇς γὰρ ἄνωθεν,
   ταῦθ' ὅσ' ἔχεις, ἕξεις· πλείονα δ' οὐ δύνασαι.

πᾶσαν ὅσαν Ἕλληνες ἀγωνοθετοῦσιν ἅμιλλαν
 πυγμῆς, Ἀνδρόλεως πᾶσαν ἀγωνισάμαν·
ἔσχον δ' ἐν Πίσῃ μὲν ἓν ὠτίον· ἐν δὲ Πλαταιαῖς
 ἓν βλέφαρον· Πυθοῖ δ' ἄπνοος ἐκφέρομαι·
Δαμοτέλης δ' ὁ πατὴρ καρύσσετο σὺν πολιήταις
 ἆραί με σταδίων ἢ νεκρὸν ἢ κολοβόν.

τῷ Πίσης μεδέοντι τὸ κρανίον Αὖλος ὁ πύκτης,
 ἓν καθ' ἓν ἀθροίσας ὀστέον, ἀντίθεται.
σωθεὶς δ' ἐκ Νεμέας, Ζεῦ δέσποτα, σοὶ τάχα θήσει
 καὶ τοὺς ἀστραγάλους, τοὺς ἔτι λειπομένους.

Προστιθήτωσαν ἐνθάδε καὶ τὰ ἑξῆς ἄλλως περὶ διαφόρων ἀγώνων σκωπτικὰ ἐπιγράμματα, ΙΑ' ἀριθ. 84, 85, 86 (πρβ. ἀρ. 83 καὶ 80):

οὔτε τάχιον ἐμοῦ τις ἐν ἀντιπάλοισιν ἔπιπτεν,
 οὔτε βράδιον ὅλως ἔδραμε τὸ στάδιον.
δίσκῳ μὲν γὰρ ὅλως οὐδ' ἤγγισα, τοὺς δὲ πόδας μου
 ἐξᾶραι πηδῶν ἴσχυον οὐδέποτε·
κυλλὸς δ' ἠκόντιζεν ἀμείνονα. πέντε δ' ἀπ' ἄθλων
 πρῶτος ἐκηρύχθην πεντετριαζόμενος.

νύκτα μέσην ἐποίησε τρέχων ποτὲ Μᾶρκος ὁπλίτης,
 ὥστ' ἀποκλεισθῆναι πάντοθι τὸ στάδιον.
οἱ γὰρ δημόσιοι κεῖσθαί τινα πάντες ἔδοξαν
 ὁπλίτην τιμῆς εἵνεκα τῶν λιθίνων.
καὶ τί γάρ; εἰς ὥρας ἠνοίγετο· καὶ τότε Μᾶρκος
 ἦλθε, προσελλείπων τῷ σταδίῳ στάδιον.

τὸ στάδιον Περικλῆς εἴτ' ἔδραμεν, εἴτ' ἐκάθητο,
 οὐδεὶς οἶδεν ὅλως· δαιμόνιος βραδυτής.
ὁ ψόφος ἦν ὕσπληγος ἐν οὔασι, καὶ στεφανοῦτο
 ἄλλος, καὶ Περικλῆς δάκτυλον οὐ προέβη.

Πυθαγόρας Σάμιος (οὐχὶ ὁ φιλόσοφος) ἦτο ὁ πρῶτος ἐντέχνως πυκτεύσας τῷ 588 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ· κατῆλθε δὲ ἔχων μακρὰν τὴν κόμην (κομήτης) καὶ φορῶν ἁλουργίδα, ὡς θῆλυς δὲ χλευαζό-

μενος καὶ ἀποκλεισθεὶς τοῦ ἀγῶνος τῶν παίδων προέβη εἰς τὸν ἀνδρῶν ἀγῶνα καὶ ἅπαντας ἐξῆς ἐνίκησε ('Αφρικ. παρ' Εὐσεβίῳ ἔκδ. *Rutgers* σελ. 17 ἑξ., *Schoene* I σελ. 200 κλπ., *Förster* ἀρ. 92).

Γλαῦκος ὁ Δημύλου, Καρύστιος, ἕλκων τὸ γένος, ὡς ἐλέγετο, ἀπὸ Γλαύκου τοῦ ἐν θαλάσσῃ δαίμονος, ἐνίκησε τῷ 480 π. Χρ. πυγμὴν παίδων (κατὰ Παυσανίαν ϛ' 10, 1-3) ὡς ἑξῆς. Παῖς ὢν ἠργάζετο ἐν τῇ πατρίδι τὴν γῆν, «ἐκπεσοῦσαν δὲ ἐκ τοῦ ἀρότρου τὴν ὕνιν πρὸς τὸ ἄροτρον καθήρμοσε τῇ χειρὶ ἀντὶ σφύρας χρώμενος. καί πως ἐθεάσατο ὁ Δημύλος τὸ ὑπὸ τοῦ παιδὸς ποιούμενον, καὶ ἐπὶ τούτῳ πυκτεύσοντα ἐς Ὀλυμπίαν αὐτὸν ἀνήγαγεν. ἔνθα δὴ ὁ Γλαῦκος, ἅτε οὐκ ἐμπείρως ἔχων τῆς μάχης, ἐτιτρώσκετο ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιζομένων, καὶ ἡνίκα πρὸς τὸν λειπόμενον ἐξ αὐτῶν ἐπύκτευεν, ἀπαγορεύειν ὑπὸ πλήθους τῶν τραυμάτων ἐνομίζετο. καί οἱ τὸν πατέρα βοῆσαί φασιν: ὦ παῖ, τὴν ἀπ' ἀρότρου.[1] οὕτω γε δὴ βιαιοτέραν ἐς τὸν ἀνταγωνιζόμενον ἐνεγκὼν τὴν πληγήν, αὐτίκα εἶχε τὴν νίκην». Ἐπὶ τούτῳ ὁ Σιμωνίδης ἐποίησεν ἐπινίκιον. Ὁ Γλαῦκος ἐγένετο διάσημος πύκτης («τὴν ἀλκὴν ἀνυπόστατος») καὶ περιοδονίκης, ἐτάφη δὲ ὑπὸ τῶν Καρυστίων ἐν νήσῳ φερωνύμῳ («καλουμένη Γλαύκου καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι»). Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ ἀνδριὰς τοῦ Γλαύκου ἐν στάσει σκιαμαχοῦντος, «ὅτι ὁ Γλαῦκος ἦν ἐπιτηδειότατος τῶν κατ' αὐτὸν χειρονομῆσαι πεφυκὼς» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 41, 1).

Τῶν διασήμων πυκτῶν ἦτο κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος Θεαγένης ὁ Θάσιος. Οὗτος ἐγένετο δὶς περιοδονίκης, κατήγαγε δὲ 1200 ἢ 1400 νίκας. Ἦτο πολυφάγος, ἐν ἐπιγράμματι δὲ φέρεται ὅτι ταῦρον μόνος ποτὲ κατέφαγε (πρβ. καὶ περὶ Μίλωνος ἀνωτ. σελ. 46). Ἡ ἐξαίρετος αὐτοῦ ῥώμη ἐφάνη ἐκ παίδων· ἐν ἡλικίᾳ ἐννέα ἐτῶν ἰδὼν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἄγαλμα θεοῦ τινος χαλκοῦν, ὅπερ μεγάλως ἤρεσεν αὐτῷ, ἀνέσπασε τὸ ἄγαλμα καὶ ἀναθέμενος ἐπὶ τοῦ ἑτέρου ὤμου ἐκόμισεν αὐτὸ οἴκαδε. Διὰ τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην ἔμελλε

[1] Κατὰ *Cobet* De Philostrati libello Περὶ Γυμν. σελ. 69 ὦ παῖ, παῖε τὴν ἀπ' ἀρότρου. Παρὰ Φιλοστράτῳ Γυμν. 20 φέρεται: «Γλαῦκον μὲν τοίνυν τὸν Καρύστιον πύκτην ἀπιστούμενον ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ ἀντιπάλῳ Τισίας ὁ γυμναστὴς ἐς νίκην ἤγαγε παρακελευσάμενος τὰν (Cobet τὴν) ἀπ' ἀρότρου πλῆξαι· τουτὶ δὲ ἄρα ἦν ἡ τῆς δεξιᾶς ἐς τὸν ἀντίπαλον φορά· τὴν γὰρ χεῖρα ἐκείνην ὁ Γλαῦκος οὕτω τι ἔρρωτο, ὡς ὕνιν ἐν Εὐβοίᾳ ποτὲ καμφθεῖσαν ὀρθῶσαι σφυρηδὸν τῇ δεξιᾷ πλήξας».

νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἐσώθη ὅμως τῇ παρεμβάσει ἐπιφανοῦς τινος πολίτου καὶ ἠναγκάσθη μόνον νὰ κομίσῃ τὸ ἄγαλμα ἐκ τῆς οἰκίας αὖθις εἰς τὴν ἀγοράν. Τοῦ Θεαγένους ὑπῆρχον πολλοὶ παρ' Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις ἀνδριάντες· τούτων τινὰ πᾶσαν νύκτα ἐμαστίγου τις τῶν πολιτευομένων ἐν Θάσῳ, ἔχων ἀφορμὰς κατὰ τοῦ Θεαγένους ζῶντος· πεσὼν ὅμως ὁ ἀνδριὰς ἐφόνευσε τὸν ἄνθρωπον· τότε οἱ Θάσιοι ἀκολουθοῦντες νόμῳ τοῦ Δράκοντος, ὅς ὑπερώριζε καὶ τὰ ἄψυχα ἐάν τι ἐμπεσὸν ἀποκτείνῃ ἄνθρωπον, κατεπόντωσαν τὸ ἄγαλμα, ἀλλ' ἕνεκα ἐπιγενομένης ἀφορίας ἔλαβον παρὰ τῆς Πυθίας χρησμὸν «Θεαγένην δ' ἄμνηστον ἀφήκατε τὸν μέγαν ὑμέων»· ἐν ᾧ δὲ ἠπόρουν, ἀνειλκύσθη τὸ ἄγαλμα κατὰ τύχην ὑπὸ ἁλιέων ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἀνεστάθη ὑπὸ τῆς πόλεως ἐν ᾗ ἀρχῆθεν ἔκειτο θέσει. Μετὰ ταῦτα ἐτιμήθη ὡς υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ θεὸς θεραπεύων τοὺς πυρέσσοντας (Παυσ. Ϛ' 11, 2-9, Ϛ' 6, 5-6, Ϛ' 15, 3, Δίων Χρυσόστ. ΛΑ' 617 R., Λουκιαν. Θεῶν Ἐκκλ. 12, *Rutgers* σελ. 36, 38, 158, *Förster* ἀρ. 191 καὶ *Nachtr.*, 196).

Παγκράτιον.

Ὁ ἀγὼν οὗτος, συνιστάμενος ἐκ πάλης ὁμοῦ καὶ πυγμῆς,[1] ἦν τὸ δεινότατον τῶν ἀθλημάτων, ἐν ᾧ καὶ οὐ πολλοὶ προσήρχοντο ἀγωνισταί, διότι ἄλλως τε καὶ τῆς πιέσεως τοῦ τραχήλου ἐπιτρεπομένης ἦτο ἐπικίνδυνον· ὁ ἐκ Φιγαλείας τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας παγκρατιαστὴς Ἀρραχίων, νικήσας τῷ 572 καὶ 568 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ, κατὰ τὴν ἑξῆς ὀλυμπιάδα (564) ἀγχόμενος ἐν τῷ ἀγῶνι ὑπὸ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ ἔθραυσε δάκτυλον τοῦ ποδὸς αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν Ἀρραχίων ἀφίησι τὴν ψυχήν, οὗτος δὲ ἅμα ὑπὸ τοῦ πόνου τοῦ ποδὸς ἀποκάμνει καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἧτταν· οὕτως οἱ Ἠλεῖοι ἐστεφάνωσαν καὶ ἀνηγόρευσαν νικῶντα τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀρραχίωνος· ἐπὶ Παυσανίου ἐσώζετο ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῆς Φιγαλείας ἀνδριὰς τοῦ Ἀρραχίωνος

[1] Ἐν τῷ παγκρατιάζειν («τὸ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην» Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 8, πρβ. «πάντων κρατεῖν» Πλάτ. Εὐθύδ. 271 cd) ἠσκοῦντο πᾶσαι αἱ σωματικαὶ δυνάμεις τῶν ἀθλητῶν (παμμάχιον)· αἱ χεῖρες δὲν ἔφερον τοὺς ἀνωτέρω ἐν τῇ πυγμῇ εἰρημένους ἱμάντας, ἢ ἔφερον ἱμάντας ἀπολείποντας τοὺς δακτύλους γυμνούς. Πρβ. Πλούτ. Ἠθ. 638 d, Φιλόστρ. Γυμν. 11.

κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀρχαϊκῶν ἀγενείων ἢ κούρων, ἔχων τὰς μὲν χεῖρας καθειμένας μέχρι μηρῶν, τοὺς δὲ πόδας οὐχὶ πολὺ διεστῶτας.[1]

Τῶν παγκρατιαστῶν μνημονευθήτω ἐνθάδε Καλλίας ὁ Διδυμίου, Ἀθηναῖος· οὗτος ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ 472 π.Χρ., ὅτε καὶ παρετάθη ὁ ἀγὼν μέχρι νυκτὸς (Παυσ. Ε′ 9, 3, ἀνωτ. σελ. 30), τὸν δὲ ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ καὶ ὡς ζωγράφος περίφημος Μίκων ὁ Ἀθηναῖος (Παυσ. ϛ′ 6, 1)· τοῦ ἀνδριάντος τούτου ηὑρέθη τὸ βάθρον πρὸς ΒΑ. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (παρὰ τὸ βάθρον τῶν Ἐρετριέων), φέρον ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 576): «Καλλίας Διδυμίο Ἀθηναῖος παγκράτιον· Μίκων ἐποίησεν Ἀθηναῖος», ἐκ τοῦ τύπου δὲ τῶν ποδῶν εἰκάζεται ὅτι ὁ ἀνδριὰς ἦτο μείζων τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, χαλκοῦς, στηριζόμενος ἀμφοτέροις τοῖς πέλμασι τῶν ποδῶν ἐπὶ τοῦ βάθρου· ὁ Καλλίας ἐδρέψατο καὶ 12 ἄλλας ἀλλαχοῦ νίκας, λέγεται δὲ καὶ ὅτι ὠστρακίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων («Καλλίαν δὲ τὸν Διδυμίου τῷ σώματι νικήσαντα πάντας τοὺς ἀγῶνας τοὺς στεφανηφόρους, ἐξωστρακίσατε πρὸς τοῦτο οὐδὲν ἀποβλέψαντες, ὃς ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ πόνων ἐτίμησε τὴν πόλιν» Ψευδανδοκίδης Κατὰ Ἀλκιβιάδου 32).

Παγκρατιαστὴς περικλυτὸς ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Σκοτούσσης[2] τῆς Θεσσαλίας (μεταξὺ Λαρίσης καὶ Φαρσάλου) Πο(υ)λυδάμας (Παυσ. ϛ′ 5, 1-9, Ζ′ 27, 6). Οὗτος ἦτο ὑπερμεγέθης τὸ σῶμα («ὁ δὲ ἐπὶ τῷ βάθρῳ τῷ ὑψηλῷ Λυσίππου μέν ἐστιν ἔργον, μέγιστος δὲ ἁπάντων ἐγένετο ἀνθρώπων πλὴν τῶν ἡρώων καλουμένων καὶ εἰ δή τι ἄλλο ἦν πρὸ τῶν ἡρώων θνητὸν γένος· ἀνθρώπων δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς οὗτός ἐστιν ὁ μέγιστος Πουλυδάμας Νικίου»). Ὁ Σκοτουσσαῖος ἀθλητής, κατὰ Θεσσαλοὺς μὲν ἀνίκητος, κατὰ δὲ Πελληνεῖς (Ἀχαίας) ἡττηθεὶς ὑπὸ τοῦ τούτων πολίτου Προμάχου τῷ 404 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐφόνευσε παντάπασιν ἄοπλος λέοντα ἐν Ὀλύμπῳ μέγα καὶ ἄλκιμον θηρίον,[3] προήχθη δὲ εἰς τὸ τόλμημα φιλοτιμίᾳ πρὸς τὰ Ἡρακλέους

[1] Παυσ. Η′ 40, 1 ἑξ., Φιλόστρ. Γυμν. 21 καὶ Εἰκόν. Β′ 6, κλπ., *Rutgers* σελ. 19 ἑξ., *Förster* ἀρ. 98, 101, 103.

[2] Κατὰ *Cobet* De Philostr. libello Περὶ γυμν. σελ. 71 Σκοτοῦσα (Σκοτόεσσα), ὡς καὶ Δαφνοῦσα, Δρυοῦσα, Ἐλαιοῦσα.

[3] Πρβλ. ἄλλως καὶ Φιλόστρ. Γυμν. 22: «τοὺς λέοντας, οὓς ὁ Πουλυδάμας ᾑρήκει παρ' Ὤχῳ τῷ Πέρσῃ», καὶ Εὐσεβ. ἐκδ. *Schoene* I σ. 204: «ὃς ἐν Πέρσαις παρὰ Ὤχῳ γενόμενος λέοντας ἀνῄρει»· περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀθλητοῦ προστίθεται παρ' Εὐσεβίῳ: «καὶ ὡπλισμένους γυμνὸς κατηγωνίσατο».

ἔργα. Εἰς ἀγέλην εἰσελθὼν βοῶν, τὸν μέγιστον καὶ ἀγριώτατον ταῦρον λαβὼν τοῦ ἑτέρου τῶν ὄπισθεν ποδῶν τὰς χηλὰς κατεῖχεν ἄκρας, καὶ πηδῶντα καὶ ἐπειγόμενον δὲν ἀπέλυε, πρὶν ὁ ταῦρος ὀψέ ποτε καὶ ἐς ἅπαν ἀφικόμενος βίας ἀπέφυγεν ἀφεὶς τῷ Πολυδάμαντι τὰς χηλάς·[1] λέγεται δὲ καὶ ὅτι ἀνεκράτησεν ἅρμα ἐλαυνόμενον σπουδῇ ὑπὸ τοῦ ἡνιόχου, λαβόμενος τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ὄπισθεν τοῦ ἅρματος καὶ οὕτως ἐπέχων τοῦ πρόσω τοὺς ἵππους καὶ τὸν ἡνίοχον. Τοῦ Πολυδάμαντος μαθὼν τὰ ἔργα Δαρεῖος ὁ 2ος, Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος παῖς νόθος,[2] ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα· κατὰ πρόκλησιν δὲ ἐν τῇ ἐκεῖ Αὐλῇ μονομαχήσας ὁ Πολυδάμας πρὸς τρεῖς ὁμοῦ Πέρσας τῶν καλουμένων Ἀθανάτων[3] ἐφόνευσεν αὐτούς. Πέρας δ' ἔμελλεν ὁ ἀθλητὴς νὰ ἀπόληται ὑπὸ τῆς αὐτοῦ ῥώμης· εἰσελθὼν γὰρ ἐν ὥρᾳ θέρους εἰς σπήλαιον μετὰ συμποτῶν εἶδεν ὅτι κατὰ τύχην ἡ κορυφὴ καταρρηγνυμένη ἔμελλε νὰ μὴ ἀντίσχῃ ἐπὶ πολύ, τῶν δὲ ἄλλων τρεπομένων εἰς φυγὴν αὐτὸς μόνος κατέμεινε νομίζων ὅτι ἀνέχων τὰς χεῖρας θὰ ἀναστείλῃ τὴν πτῶσιν τοῦ βράχου, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν. Ὁ Πολυδάμας ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ παγκράτιον τῷ 408 π. Χρ., ὁ δὲ αὐτόθι ὕστερον ὑπὸ Λυσίππου (ἀνωτ. σελ. 42 σημ. 1) ποιηθεὶς ἀνδριὰς αὐτοῦ (πρβ. Παυσαν. ἀνωτ.) ἐπιστεύετο ὅτι ἰᾶτο τοὺς πυρέττοντας (Λουκιαν. ἐν Θεῶν ἐκκλησίᾳ 12)· τμῆμα τοῦ βάθρου τοῦ ἀνδριάντος εὑρεθὲν ἀπόκειται νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ (αἴθ. Β), φέρει δὲ ἀναγλύπτους ἄθλους, ἔργα πιθανῶς τῶν μαθητῶν τοῦ Λυσίππου (πρβ Παυσαν. ϛ' 5, 7: «ἔργων δὲ τῶν κατειλεγμένων οἱ (δηλ. τῷ Πολυδάμαντι) τὰ μὲν ἐπὶ τῷ βάθρῳ τοῦ ἀνδριάντος ἐν Ὀλυμπίᾳ, τὰ δὲ καὶ δηλούμενά ἐστιν ὑπὸ τοῦ ἐπιγράμματος»). Ἐπὶ τοῦ βάθρου παρίστανται ἆθλοι τοῦ Πολυδάμαντος (πρβ. Παυσαν. ἀνωτ.): ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς τοῦ λίθου ὁ ἀθλητὴς παλαίει πρὸς τὸν λέοντα, ὅστις τὴν μὲν κεφαλὴν ἔχει ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ Πολυδάμαντος, τῶν δὲ ὀπισθίων ποδῶν τὸν μὲν ἀριστερὸν στηρίζει ἐπὶ τοῦ

[1] Πρβ. καὶ περὶ ἄλλου ἀθλητοῦ παρ' Εὐσεβίῳ: «Κερᾶς Ἀργεῖος, ὃς χηλὰς ἀπέσπα βοός»· ὁ Κερᾶς ἐνίκησε τῷ 300 π. Χρ. πάλην ἐν Ὀλυμπίᾳ.

[2] Τὸ κύριον ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Ὦχος· ἀπέθανε τῷ 404 π. Χρ.

[3] Οἱ Ἀθάνατοι ἦσαν μύριοι ἐπίλεκτοι πεζοί, ὧν οἱ μὲν χίλιοι εἶχον ἐπὶ τοῖς δόρασιν ἀντὶ σαυρωτήρων (τοῦ κάτω μέρους) χρυσᾶς ῥοιάς, οἱ δὲ 9000 εἶχον ἀργυρᾶς· ἐκαλοῦντο δὲ οὕτω, διότι, ἂν ὁπωσδήποτε ἀπέθνησκέ τις αὐτῶν, ἀντικαθίστατο ἄλλος καὶ δὲν ἐγίνοντο οὔτε πλείονες οὔτε ἐλάσσονες δεκακισχιλίων (Ἡρόδ. Ζ' 41 καὶ 83).

ἀριστεροῦ γόνατος τοῦ Πολυδάμαντος, τὸν δὲ δεξιὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὃ καὶ πλήσσει διὰ τῆς οὐρᾶς· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς εἰκονίζεται ὁ ἥρως ἐπὶ τοῦ λέοντος φονευθέντος· ἐπὶ ἄλλης πλευρᾶς τοῦ βάθρου σῴζεται ἐν μέσῳ μὲν ὁ Πολυδάμας κρατῶν μετέωρον ἄνδρα ἀντίπαλον, οὗ διακρίνονται οἱ πόδες, ἐν ἀριστερᾷ δὲ θεᾶται καθήμενος ἐπὶ θρόνου ὁ Δαρεῖος πωγωνίας ἐν ποδήρει χιτῶνι, καὶ ἐν δεξιᾷ ἵσταντο τρεῖς μορφαὶ ἐν ποδήρει χιτῶνι. Ἡ παράστασις τῆς πλευρᾶς ταύτης δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν πρὸς τοὺς Ἀθανάτους εἰρημένον ἀγῶνα.[1]

Ἐν τοῖς παγκρατιασταῖς μνημονευτέοι καὶ Κλειτόμαχος ὁ Θηβαῖος καὶ Κάπρος ὁ Ἠλεῖος. Περὶ τοῦ πρώτου ἀναφέρονται παρὰ Πολυβίῳ (ΚΖ' 7 a) τὰ ἑξῆς: «ἀνυποστάτου δοκοῦντος εἶναι κατὰ τὴν ἄθλησιν, καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπιπολαζούσης κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, Πτολεμαῖόν φασι τὸν βασιλέα φιλοδοξήσαντα πρὸς τὸ καταλῦσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ, παρασκευάσαντα μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας Ἀριστόνικον τὸν πύκτην ἐξαποστεῖλαι, δοκοῦντα φύσιν ἔχειν ὑπερέχουσαν ἐπὶ ταύτην τὴν χρείαν· παραγενομένου δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ προειρημένου καὶ συγκαταστάντος Ὀλυμπίασι πρὸς τὸν Κλειτόμαχον, ἐξ αὐτῆς, ὡς ἔοικεν, ἀπένευσαν πολλοὶ πρὸς τὸν Ἀριστόνικον καὶ παρεκάλουν, χαίροντες ἐπὶ τῷ βλέ[πειν] τετολμηκότα τινὰ συγκαταστῆναι πρὸς τὸν Κλειτόμαχον· ὡς δέ γε προβαίνων ἐφάμιλλος ἐφαίνετο κατὰ τὸν ἀγῶνα, καί που καὶ τραῦμα καίριον ἐποίησε, κρότος ἐγένετο, καὶ συνεξέπιπτον οἱ πολλοὶ ταῖς ὁρμαῖς, θαρρεῖν παρακαλοῦντες τὸν Ἀριστόνικον. Ἐν ᾧ καιρῷ φασι τὸν Κλειτόμαχον ἀποστάντα καὶ διαπνεύσαντα

[1] Περὶ τοῦ Πολυδάμαντος φέρονται καὶ τάδε:

Ὁ Πολυδάμας οὗτος ἦν ἐκ πόλεως Σκοτούσης,
γυμναῖς χερσὶ μὲν λέοντας ὡς ἄρνας διαφθείρων,
πτεροῖς ποσὶ δ' ὑπερνικῶν ἅρματα ταχυδρόμα,
τῇ δὲ χειρί τι σπήλαιον ἀντήρεισε συμπῖπτον.
ὁ Σικελὸς Διόδωρος γράφει τὴν ἱστορίαν

Τζέτζη Βίβλ. Ἱστορ. Β' 38, πρβ. Δ' 509, ὅπου πεζοῖς ἀντὶ πτεροῖς (ὁ Τζέτζης ἦτο γραμματικὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔζησε δὲ κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τοῦ 12ου μ.Χρ. αἰῶνος). Οἱ στίχοι τοῦ Τζέτζου μετενεχθέντες κατεχωρίσθησαν εἰς τὴν ὑπὸ Dindorf (1867) Τευβνέρειον ἔκδοσιν τοῦ Διοδώρου, Ἀποσπ. Θ' 15 (πρβ. καὶ 14 = 25: «ὅτι Πολυδάμας ὁ Θετταλὸς ὑπὸ τῆς πέτρας διαρραγεὶς πᾶσιν ἐποίησε φανερὸν ὡς ἐπισφαλές ἐστιν ἰσχὺν μεγάλην ἔχειν, νοῦν δὲ μικρόν»). *Förster* ἀρ. 279, *Trer* ἐν Ergebn. III σ. 209 ἑξ. (πίν. LV 1-3), *Frazer* Paus. IV σ. 16, *Preuner* Delph. Weihgeschenk σελ. 14, 26, 44, 47, 85-6, 91, 109.

βραχὺν χρόνον, ἐπιστρέψαντα πρὸς τὰ πλήθη πυνθάνεσθαι, τί βουλόμενοι παρακαλοῦσι τὸν Ἀριστόνικον, καὶ συναγωνίζονται ἐκείνῳ καθ' ὅσον εἰσὶ δυνατοί; πότερον οὐ συνοίδασιν αὐτῷ ποιοῦντι τὰ δίκαια κατὰ τὴν ἄθλησιν; ἢ τοῦτο ἀγνοοῦσι, διότι Κλειτόμαχος μὲν ἀγωνίζεται νῦν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων δόξης, Ἀριστόνικος δὲ περὶ τῆς Πτολεμαίου βασιλέως; πότερον ἂν οὖν βουληθεῖεν τὸν Ὀλυμπίασι στέφανον Αἰγύπτιον ἀποφέρειν ἄνθρωπον νικήσαντα τοὺς Ἕλληνας, ἢ Θηβαῖον καὶ Βοιώτιον κηρύττεσθαι νικῶντα τῇ πυγμῇ τοὺς ἄνδρας; Ταῦτα δ' εἰπόντος τοῦ Κλειτομάχου, τηλικαύτην φασὶ γενέσθαι τὴν μετάπτωσιν τῶν πολλῶν, ὥστε πάλιν ἐκ μεταβολῆς μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἢ τοῦ Κλειτομάχου, καταγωνισθῆναι τὸν Ἀριστόνικον».[1] Ὁ δὲ Παυσανίας (ϛ' 15, 3-5) λέγει: «Κλειτομάχου δὲ Θηβαίου τὴν μὲν εἰκόνα[2] ἀνέθηκεν Ἑρμοκράτης ὁ τοῦ Κλειτομάχου πατήρ, τὰ δέ οἱ ἐς δόξαν ἦν τοιάδε. ἐν Ἰσθμῷ παλαιστὰς κατεπάλαισεν ἄνδρας, καὶ ἐπὶ ἡμέρας τῆς αὐτῆς τούς τε τὴν πυγμὴν καὶ τοὺς ἐς τὸ παγκράτιον ἐσελθόντας ἐκράτει τῇ μάχῃ. αἱ δὲ Πυθοῖ νῖκαι παγκρατίου μέν εἰσιν αὐτῷ πᾶσαι, τρεῖς δὲ ἀριθμόν. ἐν δὲ Ὀλυμπίᾳ δεύτερος ὁ Κλειτόμαχος οὗτος μετὰ τὸν Θάσιον Θεαγένην[3] ἐπὶ παγκρατίῳ τε ἀνηγορεύθη καὶ πυγμῇ. Παγκρατίου μὲν οὖν μιᾷ πρὸς ταῖς τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάδι ἔφθανεν ἀνῃρημένος νίκην (216 π. Χρ.). ἡ δὲ ὀλυμπιὰς ἡ ἐφεξῆς εἶχε μὲν τὸν Κλειτόμαχον τοῦτον παγκρατίου καὶ πυγμῆς ἀγωνιστήν, εἶχε δὲ καὶ Ἠλεῖον Κάπρον ἐπὶ ἡμέρας τῆς αὐτῆς παλαῖσαί τε ὁμοῦ καὶ παγκρατιάσαι προθυμούμενον. γεγονυίας δὲ ἤδη τῷ Κάπρῳ νίκης ἐπὶ τῇ πάλῃ, ἀνεδίδασκεν ὁ Κλειτόμαχος τοὺς Ἑλλανοδίκας γενήσεσθαι σὺν τῷ δικαίῳ σφίσιν, εἰ τὸ παγκράτιον ἐσκαλέσαιντο πρὶν ἢ πυκτεύσαντα αὐτὸν λαβεῖν τραύματα. λέγει τε δὴ εἰκότα, καὶ οὕτως ἐσκληθέντος τοῦ παγκρατίου κρατηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κάπρου ὅμως ἐχρήσατο ἐς τοὺς πύκτας θυμῷ

[1] Ἡ νίκη αὕτη τοῦ Κλειτομάχου ἐγένετο τῷ 212 π. Χρ., Πτολεμαῖος δὲ εἶνε ὁ 4ος ὁ Φιλοπάτωρ ἢ Τρύφων ἐπικαλούμενος.

[2] Πρβ. καὶ τὸ εἰς τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. Θ' 588), ἐν ᾧ πρὸς ἄλλοις λέγεται:

τὸ τρίτον οὐκ ἐκόνισσεν ἐπωμίδας, ἀλλὰ παλαίσας
ἀπτώς, τοὺς τρισσοὺς Ἰσθμόθεν εἷλε πόνους.

[3] Περὶ Θεαγένους ὅρα ἀνωτ. σελ. 56.

τε ἐρρωμένῳ καὶ ἀκμῆτι τῷ σώματι» (πρβ. ἀνωτ. περὶ Κλειτομάχου καὶ Ἀριστονίκου)· παρακατιὼν δὲ ὁ Παυσανίας (ϛ' 15, 10) προστίθησιν ἐν Ὀλυμπίᾳ: «ὅτῳ δὲ παρεστήκασιν οἱ παῖδες, τοῦτον μὲν Πτολεμαῖον τὸν Λάγου φασὶν εἶναι· παρὰ δὲ αὐτὸν ἀνδριάντες δύο ἀνδρός εἰσιν Ἠλείου Κάπρου τοῦ Πυθαγόρου, πάλης τε εἰληφότος καὶ παγκρατίου στέφανον ἐπὶ ἡμέρας τῆς αὐτῆς (212 π.Χρ.). πρώτῳ δὲ γεγόνασιν ἀνθρώπων αἱ δύο νῖκαι τῷ Κάπρῳ τούτῳ.[1] τὸν μὲν δὴ ἐπὶ τοῦ παγκρατίου καταγωνισθέντα ὑπ' αὐτοῦ δεδήλωκεν ὁ λόγος ἤδη μοι· παλαίων δὲ κατέβαλεν Ἠλεῖον Παιάνιον ὀλυμπιάδα πάλῃ τὴν προτέραν ἀνῃρημένον (216 π. Χρ.) καὶ Πύθια παίδων τε πυγμῇ καὶ αὖθις ἐν ἀνδράσι πάλῃ τε καὶ πυγμῇ στεφανωθέντα ἐπὶ ἡμέρας τῆς αὐτῆς», καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ Παυσανίας ἐπιλέγει (ϛ' 16, 1): «Κάπρῳ μὲν δὴ οὐκ ἄνευ μεγάλων πόνων καὶ ἰσχυρᾶς ταλαιπωρίας ἐγένοντο αἱ νῖκαι».

Ὁ Ἀθηναῖος Φρύνων, νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 636 π. Χρ. (πιθανῶς παγκράτιον,[2] πρβ. Διογ. Λαέρτ. Α' 74), ἐγένετο ὕστερον στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ πρὸς Μυτιληναίους πολέμῳ, καθ' ὃν καὶ μονομαχήσας πρὸς τὸν σοφὸν Πιττακὸν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ περιβληθεὶς διὰ δικτύου κεκρυμμένου ὑπὸ τὴν ἀσπίδα τοῦ Πιττακοῦ καὶ τρωθεὶς δι' ἁλιευτικῆς τριαίνης καὶ ξιφιδίου (Πλούτ. 858 a, Στράβ. 599 ἑξ., *Förster* ἀρ. 57).

Τῷ 480 π. Χρ. ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ παγκράτιον ὁ ἐκ Μαντινείας Δρομεύς, «πρῶτος ὧν ἴσμεν ἀκονιτί»,[3] ἀδυνατοῦντος τοῦ Θεαγένους (ἀνωτ. σελ. 56) διὰ κάματον ἐκ προηγουμένου ἀγῶνος νὰ μετάσχῃ τοῦ παγκρατίου (Παυσ. ϛ' 6, 5, ϛ' 11, 4).

Ἀκονιτεὶ ὡσαύτως παγκράτιον ἐνίκησε ἐν Ὀλυμπίᾳ 308 π. Χρ.

[1] Πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 21,10, ἀνωτ. σελ. 47,2. Παρ' Εὐσεβίῳ φέρεται: «Κά(π)ρος Ἠλεῖος πάλην καὶ παγκράτιον ἐνίκα πρῶτος μεθ' Ἡρακλέα καὶ ἀναγράφεται δεύτερος ἀφ' Ἡρακλέους». Ὁ αὐτός, ὡς φαίνεται, Κάπρος παρίσταται παρὰ Λουκιανῷ (Ἀληθ. Ἱστορ. Β' 22) ἐν τῇ Νήσῳ τῶν Μακάρων κατὰ τὰ Θανατούσια ὧδε: «πάλην μὲν ἐνίκησε Κᾶρος ὁ ἀφ' Ἡρακλέους Ὀδυσσέα περὶ τοῦ στεφάνου καταγωνισάμενος. . . . . . παγκρατίου δὲ ἆθλα οὐ τίθεται παρ' αὐτοῖς». *Rutgers* σελ. 73, Εὐσέβ. ἔκδ. *Schoene* I σ. 210, *Förster* ἀριθ. 474, 475.

[2] Κατὰ τὸ οἰκεῖον χωρίον τοῦ Εὐσεβίου ἐνίκησε στάδιον, ἀλλὰ πρβ. διόρθωσιν καὶ σημειώσεις *Rutgers* σελ. 13-14.

[3] Περὶ τῆς ἀκονιτεὶ νίκης πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ πεντάθλου καὶ περὶ κοτίνου.

ὁ Ἀντήνωρ, περὶ οὗ παρ' Εὐσεβίῳ λέγεται: «Ἀντήνωρ Ἀθηναῖος ἢ Μιλήσιος παγκράτιον ἀκονιτί, περιοδονίκης ἄλειπτος ἐν ταῖς τρισὶν ἡλικίαις» · οὗτος ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ἀθηναίῳ ἐν τοῖς περὶ Μανίας καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς Λεοντίσκου παγκρατιαστοῦ (Ἀθήν. ΙΓ' 578, πρβ. Δ' 135, *Meineke* ἀνωτ. σελ. 47,1) *Rutgers* σελ. 68, *Förster* ἀρ. 409).

Περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Ρούφου ἰδὲ ἐπιγραφὴν ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ Μουσείου ἀριθ. 15.

Μνημονευθήτω καὶ ὁ Ἐφουδίων, περιοδονίκης, ἐκ Μαινάλου τῆς Ἀρκαδίας, ὅστις ἤδη γέρων ὢν καὶ πολιὸς κατ' Ἀριστοφάνη (Σφῆκ. στίχ. 1191 καὶ 1383) ἐνίκησε παγκρατίῳ Ὀλύμπια τῷ 464 π.Χρ. τὸν ἐξ Ἀθηνῶν (;) νέον Ἀσκώνδαν.

Ἱπποδρομίαι.

Τὴν 4ην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ἤγοντο ὡς εἴρηται οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες, ὧν ἐκπρεπέστατος ὁ τῶν τεθρίππων. Οἱ ἵπποι τοῦ τεθρίππου ἦσαν ἅπαντες παρ' ἀλλήλους ἐζευγμένοι, τὰ δὲ ἅρματα πάντα, τά τε μετὰ δύο ἵππων (συνωρὶς) καὶ τὰ μετὰ τεσσάρων (τέθριππον), ἦσαν δίτροχα, χαμηλά, ἀνοικτὰ ἄνω καὶ ὀπίσω. Ὁ ἡνίοχος ἐκράτει δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὰς ἡνίας, διὰ τῆς ἑτέρας δὲ καὶ κέντρον, ἤτοι μακρὰν ῥάβδον, ἢ μάστιγα. Ἦτο δὲ τὸ θέαμα τοῦ ἀγῶνος τῶν ἁρμάτων ἐξαίσιον, διότι ἔθεον πάντα ὁμοῦ ἐφάπαξ (κατ' ἄλλους εἰς δύο τάξεις διῃρημένα, ὅτε ἦσαν πολλά· πρβ. περὶ τοῦ σταδίου ἀνωτ. σελ. 37). Ὁ Σοφοκλῆς πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους προσαρμόττων πλάττει Πυθικόν τινα μυθικῶν χρόνων (Ἠλ. 698 ἑξ. περὶ τοῦ Ὀρέστου) ἀγῶνα, καθ' ὃν ἀγωνίζονται 10 ἅρματα. Ἐν τοῖς Πυθίοις ὡσαύτως, καὶ ταῦτα δὲν ἦσαν λαμπρότερα τῶν Ὀλυμπίων, τῷ 466 ἢ κατ' ἄλλους τῷ 462 π.Χρ. μετέσχον τοῦ ἀγῶνος 41 ἅρματα (Πίνδαρ. Πυθ. Ε' 49), ἐνίκησε δὲ Ἀρκεσίλαος Δ', υἱὸς Βάττου Δ', βασιλεὺς τῆς Κυρήνης, ὅστις καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνίκησε τεθρίππῳ τῷ 460 π.Χρ. (Σχολ. Πινδ. Πυθ. Δ').

Περὶ τοῦ ἱπποδρόμου, ἔνθα ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες οὗτοι, ὁ λόγος κατωτέρω. Ἡ χρῆσις τῶν ἵππων ὡς ὑποζυγίων ἦτο ἤδη ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων γνωστή. Ἐν Μυκηναϊκοῖς χρόνοις (πρὸ τοῦ Ὁμή-

ρου) ἀπαντῶσιν ἵπποι ἅρμασιν ἐζευγμένοι, ἀλλ' ἀμφίβολον εἶνε ἂν ἐγίνετο χρῆσις τῶν ἵππων πρὸς ἱππασίαν· καὶ παρ' Ὁμήρῳ δὲ οἱ ἀγωνισταὶ συνήθως ἐποχοῦνται ἢ ἁρματοδρομοῦσιν (ἐπὶ ἅρματος δύο ἵππων, οὐχὶ τεσσάρων)· δύο ἢ τρία χωρία ἐν Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσείᾳ[1] ὑποδηλοῦσιν ἱππασίαν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε φαίνεται ὅτι πρὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ ἐπόχησις ἦτο πολλῷ μᾶλλον τῆς ἱππασίας διαδεδομένη. Ἐὰν ἡ συνήθης τῶν Κενταύρων παράστασις ἀπήντα ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις ἐκείνοις χρόνοις, θὰ παρεῖχεν ἡμῖν τεκμήριόν τι περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἱππασίας, ἡ μνεία δὲ τοῦ Κενταύρου Χείρωνος, διδασκάλου τοῦ Ἀχιλλέως, οὐδὲν περὶ τούτου προστίθησι βέβαιον. Ἄλλαι τινὲς μαρτυρίαι ἱππασίας ἀποδοτέαι εἰς ἀναχρονισμόν. Ἰστέον ἐν τούτοις ὅτι τῷ 648 π. Χρ. εἰσήχθη ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγὼν ἱππασίας (ἵππου κέλητος). Ἀναβολεῖς, ὡς εἰκάζεται, οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐγίνωσκον,[2] ἀνέβαινον δὲ ἄλλοτε ἄλλως κατὰ τὸ ἐνόν, πατοῦντες ἐπὶ μεγάλου λίθου («ἐκ μετεώρου» Πολυβ. Α' 203), πηδῶντες ἢ καὶ στηριζόμενοι (ἰδίᾳ οἱ στρατιῶται) ἐπὶ τοῦ δόρατος (ἀπὸ δόρατος ἀναπηδᾶν Ξενοφ. Περὶ ἱππικῆς Ζ' 1)· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐφίππια, ὁποῖα σήμερον ἐννοοῦνται, δὲν ἦσαν ἐν χρήσει πρὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐπετίθετο ὅμως πολλάκις ἐν τῷ συνήθει βίῳ ἐπὶ τῶν νώτων ἰδίᾳ τῶν ὄνων καὶ ἡμιόνων τάπης (ἐφίππιον) ἢ προσκεφάλαιον, προσδεόμενα δι' ἱμάντος (ἔποχον). Ἐπ' ἴσης δὲν ἐπεταλοῦντο οἱ ἵπποι, ἀλλ' ἐπὶ τραχέος ἐδάφους περιεβάλλοντο αἱ ὁπλαὶ αὐτῶν διὰ δέρματος ἢ πιλήματος (ὑποδήματα).[3] Πτερνιστῆρες καθόλου (μύωπες) ἦσαν γνωστοὶ (πρβ. καὶ ἐγκεντρίδες, κέντρα).

[1] Τὰ Ὁμηρικὰ χωρία εἶνε Ἰλ. Κ 513 (πρβ. 478 ἑξ., 529 ἑξ., 564 ἑξ.), Ὀδυσσ. ε 371, πρβ. Ἰλιάδ. Ο 679 ἀλλαχοῦ διὰ τῶν ἵππων ἢ ἱππείων ἐννοεῖται τὸ ἅρμα οἷον Ἰλιάδ. Π 749 (ὅπου καὶ περὶ κυβιστητήρων 745 ἑξ., πρβ. Σ 605 καὶ Ὀδυσσ. δ 18), Ο 258 ἑξ., Ψ 262, Ὀδυσσ. ι 49· καὶ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους ἐκ Πύλου εἰς Σπάρτην μεταβαίνων ὁ Τηλέμαχος ποιεῖται χρῆσιν ἅρματος (Ὀδ. γ 478 ἑξ.). Τὰ περὶ τῶν ἡρωικῶν χρόνων λεγόμενα ἐννοοῦνται πιθανῶς περὶ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων (πρβ. ἄλλως καὶ Κάστωρ ἱππόδαμος Ὁμηρ. Γ 237, λ 300. Παρ' Ἡσιόδῳ. περ. 750-700 π. Χρ.) δύο διάφορα χωρία Ἀσπ. Ἡρακλ. 286 καὶ 305 ἑξ.

[2] ἀναβολεῖς παρ' ἀρχαίοις σημαίνει ἀναβάλλων ἐπὶ τὸν ἵππον (ἱπποκόμος κλπ.) ἤτοι βοηθῶν πρὸς ἀνάβασιν (Πλουτ. Γ. Γράκχ. Ζ', πρβ. Ξεν. Κύρου Ἀν. Δ' 4, 4).

[3] Πρβ. ἄλλως καὶ Ξενοφ. Κύρ. Ἀναβ. Δ' 5, 36: «ἐνταῦθα δὴ καὶ διδάσκει ὁ κωμάρχης περὶ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ τῶν ὑποζυγίων σάκια περιειλεῖν, ὅταν διὰ τῆς χιόνος ἄγωσιν· ἄνευ γὰρ τῶν σακίων κατεδύοντο μέχρι τῆς γαστρός».

Περὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰσαγωγῆς τῶν ἱππικῶν ἀγώνων ἑκάστων ὅρα ἀνωτ. σ. 29. Οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο, ἐννοεῖται, κατὰ εἴδη (ὁμοῦ δηλ. αἱ συνωρίδες, ὡσαύτως αὖ τὰ τέθριππα κλπ.). Ἐπιτετραμμένοι τὰ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων Ἑλλανοδίκαι ἦσαν τρεῖς (ἀνωτ. σ. 22,1).

Μεταφέρονται ἐνθάδε ἐκ τοῦ Παυσ. Ϛ' 13, 9 τὰ περὶ τῆς τοῦ Φειδόλα[1] ἵππου καὶ τοῦ ἀγάλματος αὐτῆς, νικησάσης κατὰ τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 6ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος, «ἡ δὲ ἵππος ἡ τοῦ Κορινθίου Φειδώλα ὄνομα μέν, ὡς οἱ Κορίνθιοι μνημονεύουσιν, ἔχει Αὔρα, τὸν δὲ ἀναβάτην ἔτι ἀρχομένου τοῦ δρόμου συνέπεσεν ἀποβαλεῖν αὐτήν, καὶ οὐδέν τι ἧσσον θέουσα ἐν κόσμῳ περί τε τὴν νύσσαν ἐπέστρεφε, καὶ ἐπεὶ τῆς σάλπιγγος ἤκουσεν, ἐπετάχυνεν ἐς πλέον τὸν δρόμον, φθάνει τε δὴ ἐπὶ τοὺς Ἑλλανοδίκας ἀφικομένη, καὶ νικῶσα ἔγνω, καὶ παύεται τοῦ δρόμου. Ἠλεῖοι δὲ ἀνηγόρευσαν ἐπὶ τῇ νίκῃ τὸν Φειδώλαν, καὶ ἀναθεῖναί οἱ τὴν ἵππον ταύτην ἐφιᾶσιν» (Ϛ' 13,10 περὶ Λύκου).

Πρὸς τούτοις ἐτελοῦντο ἐπί τινας ὀλυμπιάδας ἀγῶνες ἀπήνης (συνωρίδος ἡμιόνων) καὶ κάλπης (πρβ. παρακαλπάζειν). Τούτων ὁ μὲν εἰσήχθη τῷ 500 π. Χρ. ὁ δὲ τῆς κάλπης τῷ 496, κατελύθησαν δὲ ὕστερον ἀμφότεροι, τελεσθέντες τελευταῖον τῷ 444. Περὶ τούτων ὁ Παυσανίας (Ε' 9, 1-2) γράφει: «τῆς δὲ ἀπήνης καὶ κάλπης τὸν δρόμον, τὸν μὲν ὀλυμπιάδι νομισθέντα ἑβδομηκοστῇ, τὸν δὲ τῆς κάλπης τῇ ἐφεξῆς ταύτης, κήρυγμα ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἐποιήσαντο ἐπὶ τῆς τετάρτης ὀλυμπιάδος καὶ ὀγδοηκοστῆς μήτε κάλπης τοῦ λοιποῦ μήτε ἀπήνης ἔσεσθαι δρόμον. ὅτε δὲ ἐτέθη πρῶτον, Θερσίου μὲν ἀπήνη Θεσσαλοῦ, Παταίκου δὲ Ἀχαιοῦ τῶν ἐκ Δύμης ἐνίκησεν ἡ κάλπη. Ἦν δὲ ἡ μὲν θήλεια ἵππος, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀποπηδῶντες ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ δρόμῳ συνέθεον οἱ ἀναβάται ταῖς ἵπποις εἰλημμένοι τῶν χαλινῶν, καθὰ καὶ ἐς ἐμὲ ἔτι οἱ ἀναβάται καλούμενοι· διάφορα δὲ τοῖς ἀναβάταις ἐς τῆς κάλπης τὸν δρόμον τά τε σημεῖά ἐστι καὶ ἄρσενές σφισιν ὄντες οἱ ἵπποι. ἀπήνη δὲ οὔτε τῷ ἀνευρήματι οὐδὲν ἀρχαῖον οὔτε εὐπρέπεια αὐτῇ προσῆν, ἐπάρατόν τε Ἠλείοις ἐκ παλαιοῦ καὶ ἀρχὴν γενέσθαι σφίσιν ἐν τῇ χώρᾳ τὸ ζῷον· ἦν γὰρ δὴ ἀπήνη κατὰ τὴν συνωρίδα ἡμιόνους ἀντὶ ἵππων ἔχουσα». Ἀνωτ. σ. 31, 1.

[1] Ἡ γραφὴ δι' ο (ὁ Φειδόλαος), *Preger* IGM σελ. 101, πρβ. Ἀνθολογ. Ϛ' 135 (αὕτη ἢ Αὔρα μᾶλλον ἢ Λύκος; Φ.). Περὶ τῶν δύο ἵππων, Αὔρας καὶ Λύκου, ἰδὲ Ἀνθ. Παρ. 389, *Preger* αὐτ. καὶ EG σ.18, *Förster* ἀρ.129 N., 149 a N., 152 N.

Παρεμφερές τι εγίνετο παρ' Ἀθηναίοις καὶ Βοιωτοῖς ἐν τῷ τῶν ἀποβατῶν ἀγῶνι· ἀπὸ ἅρματος δηλονότι, ἐφ' οὗ ὠχοῦντο ὁ ἀποβάτης γυμνὸς ἐν κράνει καὶ ἀσπίδι καὶ ὁ ἡνίοχος, ἀπεπήδα διαρκοῦντος τοῦ δρόμου ὁ ἀποβάτης καὶ τρέχων πεζῇ ἔφθανε τὸ ἅρμα καὶ ἀνέβαινε πάλιν, βοηθοῦντος τοῦ παροχουμένου (ἡνιόχου ἐγβιβάζοντος, πρβ. ἐμβιβάζοντος καὶ ἀποβατικοῦ). Ἐν Ἀθήναις (ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως ἀριθ. 1326) σώζεται βάσις μαρμάρου Πεντελῆς ὕψ. 0·40, πλάτ. 0·85, πάχ. 0·75, φέρουσα κάλλιστον ἀνάγλυφον, ἐν ᾧ παρίσταται ἐπὶ τεθρίππου ἀποβάτης ὡς ἀνωτέρω εἴρηται καὶ ἡνίοχος ἐν ποδήρει κατὰ τὸ σύνηθες χιτῶνι ἔχοντι βραχείας χειρίδας· ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἦτο δὲ πιθανῶς ἀνάθημά τινος νικήσαντος τοιαύτην ἀπόβασιν ἐν τοῖς Παναθηναίοις (*Wolters* Gipsabg. ἀριθ. 1836)· ὅρα καὶ ἐν τῇ ζῳφόρῳ τοῦ Παρθενῶνος παρασκευὴν τοιούτου ἀγῶνος. Ἀνάγλυφον ὡσαύτως ἀποβάτου καὶ ἡνιοχου εὑρεθὲν τῷ 1835 ἐν Ὠρωπῷ (ἐν τῇ νῦν Σκάλᾳ) καὶ ἀναγόμενον εἰς τὴν 4ην ἢ 3ην π.Χρ. ἑκατονταετηρίδα κεῖται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (*Furtwängler* Sammlung Sabouroff εἰκ. 26, *Brunn-Bruckmann* Denkmäler der Skulptur εἰκ. 162 b). Ἄλλο τοιοῦτο ἀνάγλυφον ηὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ Ἀμφιαρείου (πρὸς Α. τοῦ Ὠρωποῦ) ἐλλιπὲς τὰ ἀριστερὰ (ὕψ. 0·60, πλ. 0·35, πάχ. 0·09), φέρον ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου ἐπιγραφήν: α[δεῖνα ......]έος ἐγγύην» (νῦν κεῖται ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ, αἴθ. ἀναθηματικῶν αναγλύφων ἀριθ. 1391, Ἀρχ. Δελτ. 1887 Ἰαν.-Φεβρ., *P(etersen)* ἐν Ath. Mitth. des d. Inst. 1887 σελ. 146)· πρβ. καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τοῦ Ἀμφιαρείου τὰς λέξεις ἀπόβασις καὶ ἡνίοχος [ἐγβιβάζων] (Στ. Κουμανούδης ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1884 σελ. 123 στίχ. 66, σελ. 128 ἑξ. στίχ. 34, Β. Λεονάρδος αὐτ. 1891 σελ. 89 στίχ. 18 = Corp. inscr. Gr. Septentr. ἀριθ. 417, 414, 4254). *Reisch* Gr. Weihg. σελ. 51 καὶ ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. I σελ. 2814.

Ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἀγῶσιν ἐστεφανοῦντο ὁ τρέφων τὸν ἵππον καὶ ὁ στέλλων τὸ ἅρμα, οὐχὶ δὲ ὁ ἱππεὺς καὶ ὁ ἡνίοχος. Οὕτως οὐκ ὀλίγοι πλούσιοι καὶ ἔνδοξοι ἄνδρες καὶ ἡγεμόνες, ἔστι δ' ὅτε καὶ γυναῖκες, μετεῖχον τῶν ἱπποδρομιῶν. Κίμων, ὁ πατὴρ τοῦ Μιλτιάδου, ὁ δι' εὐήθειαν Κοάλεμος ἐπικληθείς, ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ τρὶς τεθρίππῳ διὰ

τῶν αὐτῶν ἵππων, οἵτινες καὶ ἐτάφησαν ἐν Ἀθήναις καταντικρὺ τοῦ τάφου τοῦ Κίμωνος δολοφονηθέντος ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐνίκησαν καὶ οἱ ἐν Σικελίᾳ τύραννοι Ἱέρων καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Γέλων, ὁ μὲν κέλητι ἵππῳ (τῷ 476 καὶ 472 π. Χρ.) καὶ ἅρματι (τῷ 468), ὁ δὲ Γέλων ἅρματι (τῷ 488). Μνημονευθήτωσαν ἐνθάδε καὶ ἄλλα ὀνόματα: Ἀλκμέων Μεγακλέους καὶ Μιλτιάδης Κυψέλου καὶ Καλλίας Β′ ὁ λακκόπλουτος Ἀθηναῖοι, Δαμάρατος Ἀρίστωνος Λάκων, Περίανδρος Κυψέλου Κορίνθιος, Κλεισθένης Ἀριστωνύμου Σικυώνιος, Ἀρχέλαος Περδίκκου Μακεδών, Ἀναξίλας Κρητίνου Ρηγῖνος (νικήσας ἀπήνῃ) καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λεώφρων. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφημίζετο ὡς παρατάξας τῷ 416 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ 7 τέθριππα, ὅσα δηλονότι οὐδείς ποτε ἰδιώτης ἢ βασιλεύς, ἐνίκησε δὲ τὴν κατ' ἐξοχὴν νίκην καὶ ἦλθεν ἔτι δεύτερος καὶ τέταρτος (ἢ τρίτος), μετὰ δὲ τὴν νίκην εἱστίασεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, συντελουσῶν καί τινων πόλεων, ἅπαν τὸ πλῆθος, ἔτυχε δὲ σιτήσεως ἐν τῷ Ἀθήνησι πρυτανείῳ καὶ ὑμνήθη δι' ἐπινικίου ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ Κυνίσκα, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου 1ου καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἄγιδος 1ου καὶ τοῦ Ἀγησιλάου, ἐνίκησε δὶς ἅρματι ἐν Ὀλυμπίᾳ (ἴσως τῷ 396 καὶ 392 π. Χρ.), πρὸς τὸν ἀγῶνα δὲ ἔπεισεν αὐτὴν ὁ Ἀγησίλαος (Ξεν. Ἀγησ. Θ′ 6: «αὐτὸν . . . . Κυνίσκαν δὲ ἀδελφὴν οὖσαν πεῖσαι ἁρματοτροφεῖν καὶ ἐπιδεῖξαι νικώσης αὐτῆς ὅτι τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ ἀνδραγαθίας, ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστιν»)· τῶν μετὰ τὰς νίκας ταύτας ἱδρυθέντων (390 - 380 π. Χρ.) μνημείων λείψανα εὑρεθέντα ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ Ὀλυμπίας, εἶνε δὲ ἀγαλμάτων βάθρα, ὧν τὸ μὲν (ὅρα ἐν αἰθ. Θ, πρβ. κατωτ. ἐν τῷ προνάῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός) φέρει τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου, τὸ δὲ (ὅρα ἐν αἰθ. Κ) πρὸς τῷ ὀνόματι τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου φέρει ἐγλυμμένον καὶ ἐπίγραμμα ἔμμετρον ἔχον ἐν προχείρῳ παραφράσει ὡς ἑξῆς:

> ἔχω πατέρας κ' ἀδελφοὺς τῆς Σπάρτης βασιλέας,
> ἐνίκησα δ' ἐν ἅρματι ταχίστῳ ἡ Κυνίσκα·
> δι' ὃ καὶ τοῦτο τἄγαλμα ἵδρυσα καὶ καυχῶμαι
> στέφανον ὅτι ἔλαβον μόνη τῶν Ἑλληνίδων.[1]

[1] Πρβ. Πλούτ. Ἀγησ. 20 καὶ Ἠθ. 212 b, Παυσαν. Γ′ 8, 1, Γ′ 15, 1, Ε′ 12, 5, Ϛ′ 1, 6. Ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀγησιλάου νίκης καὶ ἱδρύσεως μαρτυρεῖ καὶ τὸ ἀδελφοὶ τοῦ ἐπιγράμματος (*Robert* σελ. 195).

Ὁ Συρακόσιος τύραννος Διονύσιος ἔστειλε τῷ 388 π. Χρ. εἰς Ὀλυμπίαν τέθριππα τάχιστα (πρβ. κατωτ. περὶ ἐπιδείξεων). Τοῦ Φιλίππου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ποτειδαίας ἵππος κέλης ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 356 π.Χρ., ὅτε καὶ σὺν τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἦλθον ἅμα πρὸς τὸν Φίλιππον ἕτεραι δύο ἀγαθαὶ ἀγγελίαι, ἡ ἧττα τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἡ γέννησις τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐνίκησε δὲ καὶ ἅρμα ἐν Ὀλυμπίᾳ πλεονάκις ἄλλοτε (ἴσως κατὰ τὰς ἑξῆς ὀλυμπιάδας)· τοσαύτην δὲ τιμὴν ὁ Φίλιππος ἀπένεμεν εἰς τὸν ὀλυμπικὸν στέφανον, ὥστε διέτασσε νὰ ἐγχαράττωνται αἱ οἰκεῖαι νῖκαι ἐπὶ νομισμάτων·[1] οὕτως ἐπὶ μὲν ἀργυροῦ τετράχμου παρίσταται ἔφιππος ἔφηβος γυμνὸς κρατῶν κλάδον φοίνικος ὡς στεφανῶν δι' αὐτοῦ τὸν κέλητα, ἐπὶ δὲ χρυσοῦ (Φιλιππείου) στατῆρος παρίσταται συνωρὶς καὶ ὑπεράνω στέφανος. Ἄρατος Κλεινίου Σικυώνιος, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, ὅστις καὶ νέος ὢν πένταθλον ἠγωνίσατο καὶ ἔτυχε στεφάνων (ἄγνωστον ποῦ), ἐνίκησεν ἅρματι ἐν Ὀλυμπίᾳ (πιθανῶς μεταξὺ τοῦ 243 καὶ 223 π. Χρ.)· Πλούτ. Ἄρατ. § 3, Παυσ. ϛ' 12, 5. Ὁ δὲ Νέρων μάλιστα, ὡς εἴρηται (σελ. 21), αὐτὸς ἔδραμεν ἐπὶ ἅρματος (πρβ. καὶ κατωτ. ἐν τοῖς περὶ κοτίνου).

Περὶ τῶν ἐν τῷ δρόμῳ κινδύνων ἰδὲ κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ταραξίππου τοῦ ἱπποδρόμου.

[1] Πλούταρχ. Ἀλέξανδρ. § 3: «Φιλίππῳ δ', ἄρτι Ποτείδαιαν ᾑρηκότι, τρεῖς ἧκον ἀγγελίαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον· ἡ μέν, Ἰλλυριοὺς ἡττᾶσθαι μάχῃ μεγάλῃ διὰ Παρμενίωνος· ἡ δ' Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλητι νενικηκέναι· τρίτη δέ, περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως».

Αὐτόθι § 4: «οὐδὲ γὰρ ἀπὸ παντός, οὐδὲ πᾶσαν ἠγάπα (δηλ. Ἀλέξανδρος) δόξαν, ὡς Φίλιππος λόγου τε δεινότητι σοφιστικῶς καλλωπιζόμενος καὶ τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκας τῶν ἁρμάτων ἐγχαράττων τοῖς νομίσμασιν».

Πένταθλον.

Περὶ πεντάθλου πλεῖστα ὅσα ἐγράφησαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1723 μέχρι τοῦδε ὑπὸ *Burette*, *Hermann*, *Boeckh*, *Dissen*, *Philipp*, *Meier*, *Krause* (Gymnastik καὶ Olympia καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. ἄρθρ. «Gymnastica»), *Kayser*, *Pinder*, *P. Gardner*, *Myers*, *Holwerda*, *Guts-Muths* (πρβ. ἐκδ. 1885), *Grasberger*, (Erziehung), *Bötticher* (Olympia[2]), *Blümner* (Leben und Sitten II καὶ ἐν *Baumeister* Denkmäl. ἄρθρ. «Fünfkampf»), *Marquardt* (Zum Pentathlon der Hellenen), *Fedde* (Der Fünfkampf der Hell., Osterprogr. des Gymn. zu St. Elisabet, Breslau 1888 καὶ Über den Fünfkampf der Hell., Leipzig 1889), *Faber* (ἐν Philologus 1891 σελ. 469-498), *Haggenmüller* (Über den Fünfkampf der Hell., München 1892), *Henrich* (Über das Pentathlon der Griechen, Würzburg 1892 καὶ ἐν Blätter für das Gymnasialschulwesen 1894 σελ. 366-373), *Kietz* (Agon. Stud., München 1892), *Thomas Davidson* (Aristotle and ancient educational ideals, New York 1892 σελ. 77 ἑξ.), *Mie* (Quaestiones agonisticae, Rostock 1888 καὶ ἐν Jahrbücher für klass. Philol. 1893 σελ. 785-815), *Christ* (Pindari carmina 1896 Prolegom.), *Stengel* (Kultusaltertümer ἐκδ. 2α 1898 σελ. 182 ἑξ.).

Τὸ πένταθλον ἀπετέλουν πέντε ἀγωνίσματα, θεωρούμενα ὡς εἷς ἆθλος, ἐν ᾧ καὶ εἷς μόνος ἀθλητὴς ἐστεφανοῦτο. Τούτων ὁ μὲν δρόμος καὶ ἡ πάλη ἐτελοῦντο, ὡς εἴρηται, καὶ χωρὶς ἤτοι αὐτοτελῶς ἑκάτερον, τὸ δὲ ἅλμα, ὁ δίσκος καὶ τὸ ἀκόντιον ἐν μὲν μυθικοῖς χρόνοις ἀναφέρονται χωρίς, ἀπὸ δὲ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ πεντάθλου[1] ἐτελοῦντο, ὡς εἴρηται, μόνον ὁμοῦ μετὰ δρόμου καὶ πάλης ὡς εἷς ἆθλος (Πίνδ. Ἰσθμ. Α' 26-7, Πολυδ. Γ' 151: «πένταθλος, ὁ τὰ πέντε ἀγωνιζόμενος. ἴδια δὲ αὐτῷ πηδᾶν . . . . ἀκοντιστικός . . . . τὸ δὲ δίσκον ἀφεῖναι . . .», Φιλόστρ. Γυμν. 3).

Τὸ πένταθλον καὶ ἰδίᾳ τὸ ἅλμα (κατ' εἰκαστικὰ μνημεῖα καὶ ὁ δίσκος[2] καὶ τὸ ἀκόντιον) ἐτελεῖτο πρὸς ἦχον αὐλοῦ. Αἱ περὶ τοῦ ἐν ἀγῶσιν αὐλήματος καθ' ὅλου συγγραφικαὶ μαρτυρίαι (πρβ. καὶ *Haggenmüller* σ. 15) εἰσὶν αἱ ἑξῆς· ὁ Παυσανίας ἀναφέρων ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνάγλυφον Πυθοκρίτου Σικυωνίου («ἀνὴρ μικρὸς αὐλοὺς ἔχων ἐστὶν

[1] Τῷ 708 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ (περὶ τοῦ τῶν παίδων πεντάθλου ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 29, 3). Ἐν τοῖς Νεμείοις τὸ παίδων πένταθλον εἰσήχθη πολλῷ ὕστερον (469 π. Χρ.)· πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ Σωγένους.

[2] Πρβ. καὶ ἐπὶ τῶν κατωτ. ἀναφερομένων ληκύθων.

ἐκτετυπωμένος ἐπὶ στήλῃ») λέγει (ϛ' 14, 10) «δῆλα δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τῷ Ὀλυμπίασιν ἐπηύλησεν [ἑξάκις] τῷ πεντάθλῳ»· [1] Πλούτ. Ἠθ. 1140 cd: «Ἀργεῖοι δὲ πρὸς τὴν τῶν Σθενείων .... πάλην ἐχρῶντο τῷ αὐλῷ· .... οὐ μὴν ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν τοῖς πεντάθλοις νενόμισται προσαυλεῖσθαι οὐδὲν μὲν κεκριμένον οὐδ' ἀρχαῖον ... ὅμως δὲ καὶ εἰ ἀσθενές τι καὶ οὐ κεκριμένον, ἀλλ' οὖν προσαυλεῖται»· Παυσ. Ε' 7, 10: «νικῆσαι δὲ ἄλλοι τε λέγονται, καὶ ὅτι Ἀπόλλων παραδράμοι μὲν ἐρίζοντα Ἑρμῆν, κρατῆσαι δὲ Ἄρεως πυγμῇ. τούτου δὲ ἕνεκα καὶ τὸ αὔλημα τὸ Πυθικόν φασι τῷ πηδήματι ἐπεισαχθῆναι τῶν πεντάθλων, ὡς τὸ μὲν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ αὔλημα ὄν, τὸν Ἀπόλλωνα δὲ ἀνῃρημένον Ὀλυμπικὰς νίκας»· Παυσ. Ε' 17, 10 (ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου μεταξὺ πυκτῶν [2]): «ἀνὴρ ἑστηκὼς ἐπαυλεῖ, καθότι καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἅλματι αὐλεῖν τῶν πεντάθλων νομίζουσιν»· Φιλόστρ. Γυμν. 55: «οἱ γὰρ νόμοι τὸ πήδημα χαλεπώτερον ἡγούμενοι τῶν ἐν ἀγῶνι τῷ τε αὐλῷ προσεγείρουσι τὸν πηδῶντα καὶ τῷ ἁλτῆρι προσελαφρύνουσι».

Τὸ πένταθλον διετηρήθη μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἐν τιμῇ μεγίστῃ, διότι καὶ δὲν ἐποίει, ὡς ἄλλοι τινὲς ἆθλοι, ἄνδρας ἀνισόρροπον ἔχοντας τὸ σῶμα (πρβ. Ξενοφ. Συμπ. Β' 17), ἀλλ' εὐσταλεῖς ἅμα καὶ ὠκύποδας καὶ εὐρώστους, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει (Ρητορ. Α' 5, 11): «διὸ οἱ πένταθλοι κάλλιστοι ὅτι πρὸς βίαν καὶ πρὸς τάχος ἅμα πεφύκασιν».

Ἡ τάξις, καθ' ἣν ἐτελοῦντο τὰ πέντε ἀγωνίσματα, δὲν εἶνε γνωστή, διότι καὶ πολλοὶ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἀναγράφοντες αὐτὰ δὲν μνημονεύουσι διαρρήδην καὶ βεβαίως ὅτι τοία ἢ τοία ἦτο ἡ τάξις· τιθεμένου δὲ ὅτι ἀείποτε τὰ αὐτὰ ἀγωνίσματα ἀπετέλουν τὸ πένταθλον καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἤγοντο τάξιν, [3] εἰκάζονται διὰ πολλῶν λόγων

[1] Κατὰ Παυσανίαν ὁ Πυθόκριτος ἦτο δαφνηφόρος αὐλητής, ὡς καὶ Σακάδας ὁ Ἀργεῖος, ἐν τοῖς Πυθίοις· καὶ οὗτος μὲν ἐνίκησεν αὐτόθι κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἑορτὰς ἤτοι ἕνα χρηματίτην ἀγῶνα καὶ δύο στεφανίτας (πρβ. ἀνωτ. σελ. 14), ὁ δὲ Πυθόκριτος τὰς ἐφεξῆς ἓξ ἑορτάς. Δὲν πρόκειται, ἐννοεῖται, περὶ νίκης ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἄλλως τε καὶ διότι ἐνταῦθα δὲν ἐτελοῦντο μουσικοὶ ἀγῶνες. Πρβ. *Krause* Olympia σ. 366, 411, Pythien σ. 20 ἑξ., 99.

[2] Πρβ. καὶ Ἀθήν. 154 a «Ἐρατοσθένης δ' ἐν πρώτῳ Ὀλυμπιονικῶν τοὺς Τυρρηνούς φησι πρὸς αὐλὸν πυκτεύειν».

[3] Πρβ. ἄλλως περὶ τῶν ὕστερον χρόνων Πλούτ. Ἠθ. 675 bc.

ὑποστηριζόμεναι ἄλλη ὑπ' ἄλλων τάξεις ποικίλαι, ἁμιλλώμεναι ὡς ἔπος εἰπεῖν πρὸς τὰς ἀλγεβρικὰς μεταθέσεις. Παραλειπομένων ἄλλων τάξεων, αἵτινες ὡσαύτως ἱκανῶς ὑποστηρίζονται,[1] μνημονευθήτωσαν ἐνθάδε τινὲς (ἡ πρώτη εἶνε ἐξ ἐπιγράμματος τοῦ Σιμωνίδου):

ἅλμα, δρόμος, δίσκος, ἀκόντιον, πάλη[2] (*Boeckh* κλπ., *Krause*, *Faber*).
δρόμος, δίσκος, ἅλμα, ἀκόντιον, πάλη (*Fedde*).
δρόμος, ἅλμα, ἀκόντιον, δίσκος, πάλη (*Henrich*).[3]
δρόμος, ἀκόντιον, ἅλμα, δίσκος, πάλη (*Haggenmüller*).

Ὡς τεκμήρια δὲ ὑπὲρ τῶν τάξεων ἑκάστων φέρονται παραδόσεις συγγραμμάτων καὶ εἰκόνες ἀρχαῖαι καὶ ἄλλαι εἰκασίαι, οἷον ὅτι ἡ τάξις ἔβαινε βαθμηδὸν ἀπὸ τῶν κούφων ἀγωνισμάτων ἐπὶ τὰ βαρέα, ἢ ὅτι καὶ χάριν ἀνέσεως ἀπητεῖτο ἡ ἐναλλὰξ διὰ ποδῶν καὶ χειρῶν ἄθλησις. Εἰς τὰ ἐξ εἰκαστικῶν τεχνῶν μνημεῖα προστεθήτω καὶ λήκυθος ἐν Ἀθήναις, τῆς συλλογῆς Ἰω. Λάμπρου (ἀριθ. καταλ. 362), λευκόπεδος μελανόμορφος, ἐφ' ἧς παρίστανται τέσσαρες πρὸς δεξιὰ βλέποντες, καὶ δὴ προηγεῖται (1ος ἐν δεξιᾷ) ἅλτης (ἢ δρομεύς· ἐφθαρμένον), ὁ τούτῳ δὲ ἑπόμενος (2ος ἐκ δεξιῶν) εἶνε ἐν τῷ δισκοβολεῖν, εἶτα ἔρχεται αὐλῶν δυσὶν αὐλοῖς (ἐν ποδήρει χιτῶνι), τελευταῖος δὲ κρατῶν ἐν ἠρεμίᾳ δύο ἀκόντια κεκλιμένα πρὸς τὰ κάτω (ἓν ἐν ἑκατέρᾳ χειρί)· τὸ αὔλημα ἐνταῦθα εἶνε ἐπὶ τῇ δισκοβολίᾳ (πρβ. καὶ ἀνωτ.), εἰκονίζονται δὲ πιθανῶς τὰ τρία τῷ πεντάθλῳ ἴδια ἀγωνίσματα, ἡ δὲ ἐνταῦθα τάξις αὐτῶν δὲν ἀντίκειται τῇ τοῦ Σιμωνιδείου

[1] Ἀναγράφονται πᾶσαι λ. χ. παρὰ *Fedde* σ. 7, *Haggenmüller* σ. 6. Αἱ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι λ. χ. παρὰ *Faber* σ. 469, *Haggenmüller* σ. 1 καὶ 60, *Henrich* σ. 13.

[2] Σιμωνίδης ὁ γνωστὸς Κεῖος ποιητὴς (556-468 π. Χρ.). Τὸ ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. Πλαν. Α' 3) ἔχει ὧδε:

Ἴσθμια καὶ Πυθοῖ Διοφῶν ὁ Φίλωνος ἐνίκα
ἅλμα, ποδωκείην, δίσκον, ἄκοντα, πάλην.

Ὁ Διοφῶν ἐνίκησε γενόμενος πρῶτος ἐν ἑκάστῳ ἴσως τῶν πέντε μερῶν τοῦ πεντάθλου, διότι, ἐὰν μὴ ἦτο οὕτω πρῶτος, ἴσως ὁ Σιμωνίδης δὲν θὰ ἀνέγραφεν ἕκαστον αὐτῶν, ἀλλὰ θὰ ἐδήλου ἄλλως τὴν νίκην τοῦ πεντάθλου· καίτοι πάλιν ἀμφίβολόν πως εἶνε ἂν οὕτως ἐνίκησεν ὁ Διοφῶν, ἄλλως τε καὶ διότι ὁ λόγος περὶ δύο τόπων· πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ νικητοῦ τοῦ πεντάθλου. Ἴσως καὶ τὰ μέρη καὶ τὴν τάξιν, καθ' ἣν ἐτελοῦντο (πρβ. καὶ ποδωκείην ἀντὶ τοῦ συνήθους δρόμος), ἢ ἁπλῶς συντομώτατα καὶ ἀσυνδέτως τὰ μέρη ἠθέλησεν ὁ ποιητὴς διὰ τοῦ πενταμέτρου νὰ δηλώσῃ.

[3] Πρβ. ἐν παρέργῳ καὶ Λουκιαν. Ἀνάχ. 27 ἑξ. Περὶ τῆς ἀμοιβαίας θέσεως τοῦ ἅλματος καὶ ἀκοντίου πρβ. ἄλλως καὶ *Henrich* ἐν Blätter σελ. 370.

ἐπιγράμματος. Τῆς αὐτῆς συλλογῆς εἰρήσθω καὶ κύλιξ (ἀριθ. καταλ. 47) ἐρυθρόμορφος, ἐφ' ἧς ἔξωθεν μὲν 1) ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιά: πηδῶν πρὸς δεξιὰ (κρατεῖ ἁλτῆρας κύπτων), στλεγγὶς κρεμαμένη, ἀνὴρ πρὸς ἀριστερὰ κρατῶν διχαλῆ ῥάβδον, ἁλτὴρ κρεμάμενος, νεανίας πρὸς ἀριστερὰ ἐπὶ βραχείας ῥάβδου τῇ ἀριστερᾷ στηριζόμενος, σπόγγος κρεμάμενος, 2) ἀνὴρ καὶ ἄλλος παλαίοντες, κίων ἰωνικός, νεανίας πρὸς ἀριστερὰ φέρων ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου διχαλῆ ῥάβδον, στλεγγὶς κρεμαμένη· ἐν δὲ τῷ πυθμένι νεανίας καὶ ἀνὴρ κρατοῦντες ἑκάτερος ῥάβδον καὶ πρὸς δεξιὰ βαίνοντες. Ἔτι δὲ λίαν ἀξιόλογος εἶνε λήκυθος τῆς συλλογῆς Γ. Γελαδάκη, ἐξ Ἐρετρίας προερχομένη (ἀριθ. καταλ. 21), μελανόμορφος ἐρυθρόπεδος, ἐφ' ἧς παρίστανται ἀγένειοι κατὰ σειρὰν ἐξ ἀριστερῶν: 1) δρομεὺς (ἢ ἅλτης) πρὸς δεξιά, 2) αὐλῶν δυσὶν αὐλοῖς πρὸς δεξιά, 3) δισκοβολῶν (ἀμφοτέραις κρατῶν τὸν δίσκον) πρὸς δεξιά, 4) κρατῶν ῥάβδον τινὰ καὶ χαράσσων πιθανῶς σημεῖον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πρὸς ἀριστερὰ κύπτων.

Περὶ τῆς τάξεως τῶν ἀγωνισμάτων μνημονευθήτωσαν καὶ τὰ ἑξῆς. Παρὰ Φιλοστράτῳ Γυμν. 3 φέρεται: «ἔστι τοίνυν ἀγωνίας ξυμπάσης τὰ μὲν κοῦφα ταῦτα· στάδιον, δόλιχος, ὁπλῖται, δίαυλος, ἅλμα, (ἀκόντιον), τὰ βαρύτερα δὲ παγκράτιον. πάλη, πύκται, (δίσκος). πένταθλος δὲ ἀμφοῖν συνηρμόσθη· (τὸ) παλαῖσαι μὲν γὰρ καὶ δισκεῦσαι βαρεῖς, τὸ δὲ ἀκοντίσαι καὶ πηδῆσαι καὶ δραμεῖν κοῦφοί εἰσι. πρὸ μὲν δὴ Ἰάσονος καὶ Πηλέως ἅλμα ἐστεφανοῦτο ἰδίᾳ καὶ δίσκος ἰδίᾳ, καὶ τὸ ἀκόντιον ἤρκει ἐς νίκην κατὰ τοὺς χρόνους, οὓς ἡ Ἀργὼ ἔπλει· Τελαμὼν μὲν κράτιστα ἐδίσκευε, Λυγκεὺς δὲ ἠκόντιζεν, ἔτρεχον δὲ καὶ ἐπήδων οἱ ἐκ Βορέου (δηλ. τὸ μὲν ὁ Κάλαϊς, τὸ δὲ ὁ Ζήτης), Πηλεὺς δὲ ταῦτα μὲν ἦν δεύτερος, ἐκράτει δὲ ἁπάντων πάλῃ· ὁπότ' οὖν ἠγωνίζοντο ἐν Λήμνῳ, φασὶν Ἰάσονα Πηλεῖ χαριζόμενον συνάψαι τὰ πέντε καὶ Πηλέα τὴν νίκην οὕτω συλλέξασθαι, πολεμικώτατόν τε νομισθῆναι τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ διά τε τὴν ἀρετήν, ᾗ ἐχρῆτο ἐς τὰς μάχας, διά τε τὴν εἰς τὰ πέντε ἐπιτήδευσιν οὕτω πολεμικὴν οὖσαν, ὡς καὶ ἀκοντίζειν ἐν τοῖς ἄθλοις». Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ αἱρετώτερον νὰ μὴ προστεθῇ τὸ «ἀκόντιον» καὶ «δίσκος»,[1] διότι ἡ κατωτέρω αὐτόθι ἐν τῷ πεντάθλῳ τάξις ἑκατέρου ἀναγρά-

[1] Καὶ τὸ «τὸ» ἴσως, διὰ τὸ ὁμαλώτερον τῆς φράσεως.

φεται μόνον ἐν ἀμοιβαίᾳ ἀναφορᾷ (ὁ δίσκος βαρύτερος τοῦ ἀκοντίου),[1] ἄλλως δὲ καθ' ὅλου «τὰ βαρύτερα δὲ παγκράτιον, πάλη, πύκται»· πρβ. Γυμν. 11: «τοῦ γὰρ δὴ ἀγωνίσασθαι ἐν Ὀλυμπίᾳ δεινοῦ ὄντος χαλεπώτερον ἔτι τὸ γυμνάζεσθαι δοκεῖ. τὰ μὲν οὖν τῶν κούφων γυμνάζεται ὁ δολιχοδρόμος ὀκτώ που ἢ δέκα στάδια καὶ ὁ πένταθλός τι τῶν τριῶν,[2] οἱ δρομεῖς δίαυλον ἢ στάδιον ἢ ἄμφω· τί δεινὸν ἀπὸ τῶν τοιούτων; οὐδέν· . . . . ὁ δὲ βαρύτερος ἀθλητὴς (δηλ. «παγκράτιον, πάλη, πύκται» Γυμν. 3) γυμνάζεται . . . . καὶ τούτων οὕτω ταλαιπώρων ὄντων τὸ ἐπιπονώτατον οἱ παλαισταί εἰσιν· ὁ μὲν γὰρ πύκτης . . . . καὶ ὁ παγκρατιαστὴς . . . . πάλη δὲ ταὐτὸν μὲν ἐν προάγωνι, ταὐτὸν δὲ καὶ ἐν ἀγῶνι».

Ἐν Γυμν. 3 (ἀνωτ.) ἐν τῇ μνείᾳ τῶν ἐν Λήμνῳ ἀθλητῶν τὰ πέντε τοῦ πεντάθλου μέρη, ὡς καὶ ὑπὸ Fedde (σελ. 10) ὀρθῶς λέγεται, δὲν ἀναγράφονται διαρρήδην καθ' ἣν τάξιν ἐτελοῦντο, ἐν τῷ ὅλῳ δὲ χωρίῳ ἄλλως τε καὶ διὰ τρόπον λόγου τριχῇ καταλέγονται· εἰρήσθω ἐν τούτοις ὅτι ὁ δίσκος δίς, μὴ συμπεριλαμβανομένου ὡς εἰκὸς τοῦ πρώτου μέρους τοῦ χωρίου, προηγεῖται τοῦ ἀκοντίου, ἔτι δὲ ὅτι, ἐν ᾧ μέρει τοῦ χωρίου ἀναφέρονται τὰ ἴδια τῷ πεντάθλῳ τρία ἀγωνίσματα,[3] τὸ ἅλμα προηγεῖται τοῦ δίσκου καὶ ἀκοντίου (πρβ. *Faber* σελ. 484). Ὅτι ὁ Φιλόστρατος αὐτόθι προτάσσει τοῦ ἅλματος τὸν δρόμον («ἔτρεχον καὶ ἐπήδων»), δὲν ἔχει ἀπόλυτον

[1] Πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 30-31: «τὸν δὲ ἑκάστῳ τῶν ἀγωνισμάτων πρόσφορον ὧδε χρὴ ἐξετάζειν· ἔστω ὁ μὲν τὰ πέντε ἀγωνιούμενος βαρὺς μᾶλλον ἢ οἱ κοῦφοι, καὶ κοῦφος μᾶλλον ἢ οἱ βαρεῖς . . . .». Ἐν Φιλοστρ. Ἀπολλών. Τυαν. Β' 27 «ἀκοντίῳ τε καὶ δίσκῳ . . . . ἑαυτὸν ἐξήσκει, καὶ γὰρ τὸ σῶμα ἔρρωτο ὑπό τε ἡλικίας . . . . ὑπό τε τοῦ ὧδε γυμνάζεσθαι» ἀνεγράφη ἴσως πρῶτον τὸ κουφότερον, πρόκειται δὲ ἄλλως περὶ ἀσκήσεως.

[2] Τὸ τῶν τριῶν ἐννοεῖ τῶν τριῶν κούφων ἀγωνισμάτων «ἀκοντίσαι καὶ πηδῆσαι καὶ δραμεῖν», ἢ τῶν τῷ πεντάθλῳ ἰδίων δηλ. ἅλματος δίσκου ἀκοντίου (Γυμν. 3), πρβ. ἄλλως *Mie* σελ. 802 σημ. 28.

[3] Παρὰ Πολυδεύκει Γ' 151 (ἀνωτ.) ὡσαύτως τὸ ἅλμα προηγεῖται τῶν λοιπῶν δύο· ἐὰν δὲ τὸ ἀκόντιον αὐτόθι τίθεται πρὸ τοῦ δίσκου, τῇ τάξει ταύτῃ δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῇ σπουδαιότης μείζων ἢ τῇ τοῦ Φιλοστράτου, παρ' ᾧ τὰ τρία ἐγγύτερον ἀλλήλων παρατάσσονται. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως φέρονται τὰ τρία παρὰ Φιλοστράτῳ ἀλλαχοῦ (Γυμν. 31) ἐξετάζοντι τὸν ἑκάστῳ τῶν ἀγωνισμάτων πρόσφορον, ὧδε: ἀκόντιον, δίσκος, ἅλμα, καὶ πάλιν εὐθὺς κατωτέρω, ὅπου ἑρμηνεύεται τὸ πρόσφορον («ἀλυπότερον γὰρ . . .»), ἀντιστρόφως ἀπὸ τοῦ τελευταίου, ἤτοι τοῦ ἐγγύς, πρὸς τὰ ἄλλα (ἅλμα, δίσκος, ἀκόντιον).

κῦρος, διότι καὶ εὐθὺς πρὸ τοῦ ζεύγους τούτου ἀναγράφει τὸ ἕτερον («ἐδίσκευεν .... ἠκόντιζεν»), καίτοι πιθανῶς ἐν τοῖς ἀγῶσι καθ' ὅλου ἡ τάξις τῶν δύο ζευγῶν ἦτο ἀντίστροφος· καὶ τὸ μὲν ζεῦγος «ἔτρεχον καὶ ἐπήδων» ἀνέγραψεν ὁ συγγραφεὺς δεύτερον, ἴσως διότι ἀναφέρει ἰδίᾳ ὀνομαστὶ τὸν Τελαμῶνα καὶ Λυγκέα, συλλήβδην δὲ τοὺς Βορεάδας, τοῦ δὲ «ἐπήδων» προέταξε τὸ «ἔτρεχον» ὡς κοινότερον ἴσως, ἔτι δὲ ἀνωτέρω διὰ τὸν βαθμὸν ἴσως τῆς κουφότητος ποιεῖται ἀντιστρόφως μνείαν τῶν δύο («πηδῆσαι καὶ δραμεῖν»).

Ὁ δρόμος[1] φέρεται ὡς τὸ κουφότατον τῶν ἐν ἀγωνίᾳ (Φιλόστρ. Γυμν. 33, πρβ. καὶ 3, Statius Theb. VI 551), τὸ δὲ ἅλμα λέγεται ὑπὸ Φιλοστράτου κατὰ τοὺς νόμους «χαλεπώτερον» ἐν ἀγῶνι ἤτοι δυσχερὲς καὶ δεινὸν καὶ ἴσως ἐπικίνδυνον μᾶλλον ἐὰν δὴ μὴ ὑπῆρχον οἱ ἁλτῆρες[2] διότι ἀλλαχοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ (Γυμν. 3) καταλέγεται δὶς εἰς τὰ «κοῦφα», δὲν ἕπεται δὲ ἴσως ὅτι ἐννοεῖται καὶ ἐπιπονώτερον τοῦ δρόμου (πρβ. *Faber* σ. 468)· «τὸ ἐπιπονώτατον» δὲ πάντων ἦτο ἡ πάλη.[3] Ὅθεν, οὕτως ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, ἄδηλον φαίνεται ὁπότερον, ὁ δρόμος ἢ τὸ ἅλμα, προηγεῖτο τοῦ ἑτέρου ἐν τῷ ἀγῶνι, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυλά τις βεβαίως μεταξὺ θὰ παρείχετο τοῖς ἀθληταῖς.[4] Ἐν Παυσ. Γ' 11, 6 «καὶ γὰρ δρόμῳ τε ἐκράτει καὶ πηδήματι» προετάχθη ὁ δρόμος διὰ τὸ ὁμαλώτερον ἴσως τῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ κοινότερον τοῦ ἀγωνίσματος. Ἄλλοι λόγοι ὑπὲρ τῆς προτάξεως τούτου ἢ ἐκείνου φερόμενοι παραλείπονται ἐνθάδε.

Ὡσαύτως ἄδηλον εἶνε ἂν προηγεῖτο τοῦ ἀκοντίου ὁ δίσκος ἢ τἀνάπαλιν, οὐκ ὀλίγαι δὲ φέρονται ὑπὲρ ἑκατέρου μαρτυρίαι. Παρὰ Πιν-

[1] Ἐν τῷ πεντάθλῳ ἦτο ἐν χρήσει, ὡς φαίνεται, ὁ ἁπλοῦς δρόμος, διότι ἄλλως θὰ ἀνεφέρετό που ὁ δίαυλος· χάριν δὲ καὶ οἰκονομίας χρόνου, ἐννοεῖται, δὲν ἦτο ὁ δολιχός.

[2] Φιλόστρ. Γυμν. 55 (ὅρα ἀνωτ. τὸ χωρίον, καθ' ὃ ἄλλως προσετέθη καὶ τὸ αὔλημα)· δὲν εἶνε ὀρθὴ ἡ διόρθωσις «χαλεπώτατον», πρβ. ἀνάλογα χωρία ἀνωτ. κλπ., *Fedde* σ. 12, *Haggenmüller* σ. 28, *Henrich* σ. 53.

[3] Γυμν. 11. Περὶ πάλης πρβ. καὶ *Faber* 491, *Haggenmüller* 27. Ἐν τῷ πεντάθλῳ ἄλλως ἦτο ἐν χρήσει τὸ πρῶτον εἶδος τῆς πάλης, ἡ ὀρθὴ πάλη μέχρι καταβολῆς τοῦ ἀντιπάλου *Bötticher* Olymp.[2] 115. πρβ. *Henrich* 76.

[4] Ἴσως προηγεῖτο τοῦ δρόμου τὸ ἅλμα καὶ ἕνεκα τοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἐδύνατο νὰ παρασκευάζηται πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πεντάθλου χάριν τοῦ ἅλματος (ἐσκαμμένα) καὶ μετὰ τοῦτο χάριν τοῦ δρόμου· πάντα δὲ τὰ ἀγωνίσματα τοῦ πεντάθλου ἐτελοῦντο ἐν τῷ σταδίῳ ἀείποτε, πλὴν ἅπαξ (Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ' 4, 29 ἕνεκα μάχης, κατωτ. καὶ ἀνωτ. σελ. 19).

δάρῳ λ. χ. μνημονεύοντι ἐν ἀδιαφόρῳ, ὡς εἰκάσαι, τάξει τὰ ἀγωνίσματα, ὡς ἐκ τοῦ χωρίου Ἰσθμ. Β' 35 (περὶ τοῦ Νεμ. Ζ' 71 ἑξ. πρβ. κατωτ.) δὲν βεβαιοῦται ὅτι ὁ δίσκος προηγεῖτο τοῦ ἀκοντίου, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀντίστροφον ἐκ τῶν χωρίων Ἰσθμ. Α' 25, Ὀλ. Ι' 71 (μυθ. χρόν.).[1] Παρὰ Βακχυλίδῃ (Θ' κατ' ἐκδ. *Kenyon* 1897, Η' κατὰ *Blass* 1898, στίχ. 32 ἑξ.) ὁ δίσκος φέρεται πρὸ τοῦ ἀκοντίου[2] καὶ τῆς πάλης ὡς τελευταίου ἀγωνίσματος): «. . . δίσκον τροχοειδέα ρίπτων, | καὶ μελαμφύλλου κλάδον | ἀκτέας ἐς αἰπεινὰν προπέμπων | αἰθέρ' ἐκ χειρὸς βοὰν ὤτρυνε λαῶν, | ἢ τελευταίας ἀμάρυγμα πάλας· | τοιῷ[δ' ὑπερθ]ύμῳ σ[θένε]ι | γυια[λκέα σώ]ματα πρὸς γαίᾳ πελάσσας». Ἐπὶ εἰκόνων (*Henrich* σελ. 24, 78, πρβ. καὶ τὴν ἀνωτ. ἀναγραφομένην λήκυθον) ἀπαντᾷ ὁτὲ μὲν τὸ ἀκόντιον πρὸ τοῦ δίσκου, ὁτὲ δὲ τἀνάπαλιν (πρβ. *Mie* σ. 788).

Οὕτως ἐκ τῶν γνωστῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, ὧν καί τινες ἐν τοῖς ἑξῆς μνημονεύονται, ἀμφίβολον εἶνε ἂν δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἀσφαλὲς πόρισμα περὶ τῆς τάξεως τῶν εἰρημένων τεσσάρων ἀγωνισμάτων·[3] περὶ τῆς πάλης ὑπὸ πάντων σχεδὸν ὡς βέβαιον θεωρεῖται ὅτι ἦτο τὸ τελευταῖον ἄθλημα τοῦ πεντάθλου, τοῦτο δὲ εἰκάζεται[4] καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Ξενοφῶντος (Ἑλλην. Ζ' 4, 29), ὅπου περὶ τοῦ πεντάθλου τῆς 104ης ὀλυμπιάδος (364 π. Χρ.), «οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐκείνους (δηλ. τοὺς Ἠλείους) μὲν οὐκ ἄν ποτε ᾤοντο ἐλθεῖν ἐπὶ σφᾶς, αὐτοὶ δὲ σὺν Πισάταις διετίθεσαν τὴν πανήγυριν. καὶ τὴν μὲν ἱπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου· οἱ δ' εἰς πάλην ἀφικόμενοι οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ ἐπάλαιον. οἱ γὰρ Ἠλεῖοι σὺν τοῖς ὅπλοις παρῆσαν ἤδη εἰς τὸ τέμενος. οἱ δὲ Ἀρκάδες πορρωτέρω μὲν οὐκ ἀπήντησαν, ἐπὶ δὲ τοῦ Κλαδάου ποταμοῦ παρετάξαντο, ὃς παρὰ τὴν Ἄλτιν καταρρέων εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐμβάλλει. καὶ σύμμαχοι δὲ παρῆσαν αὐτοῖς . . . .» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 19). Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου συνάγεται ὅτι

[1] Περὶ τῶν Πινδαρικῶν χωρίων πρβ. καὶ κατωτέρω.

[2] Πρβ. ἐκ παρέργου περὶ γυμνασίου Horat. carm. I 8.

[3] Ἡ τοῦ Σιμωνιδείου ἐπιγράμματος φαίνεται πιθανωτάτη. Κατὰ *Mie* σ. 793 πρῶτον ἀγώνισμα ἦτο τὸ ἅλμα ἢ ὁ δρόμος, τὸ δὲ ἀκόντιον ἐτελεῖτο πιθανῶς εὐθὺς πρὸ τῆς πάλης (τελευταίου ἀγωνίσματος).

[4] Πρβ. πρὸς ἄλλοις λόγοις καὶ τὸ ἐν Λήμνῳ μυθικὸν πένταθλον καὶ κατωτ. τὸ πένταθλον τοῦ Ἱερωνύμου καὶ Τισαμενοῦ.

οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες καὶ τὸ πένταθλον ἐτελοῦντο τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ δὴ ἐκεῖνοι πρὸ τούτου, ἔτι δὲ ὅτι πάντα τὰ ἀγωνίσματα τοῦ πεντάθλου, συμπεριλαμβανομένης δηλ. καὶ τῆς πάλης αὐτοῦ, ἐτελοῦντο πάντοτε μὲν ἐν τῷ σταδίῳ, τότε δὲ τὰ μὲν δρομικὰ τοῦ πεντάθλου ἐτελέσθησαν ὡσαύτως αὐτόθι, μόνη δὲ ἡ πάλη αὐτοῦ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐτελεῖτο «οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ (δηλ. οὐχὶ ὅπου συνήθως ἐγίνετο, οὐχὶ ἐν τῷ σταδίῳ), ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ»·[1] λόγον δὲ εἶχεν ἡ κατ' ἐξαίρεσιν τότε μόνον γενομένη ἀλλαγὴ τοῦ τόπου τὴν ἔφοδον τῶν πολεμίων («οἱ γὰρ Ἠλεῖοι . . . .»). Ἡ λέξις δρομικὰ παρὰ Ξενοφῶντι ἀπαντᾷ μόνον ἐνταῦθα, ἐννοεῖ δὲ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἀγωνίσματα (πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς πάλης) ἕνεκα τοῦ ἐπιμήκους χώρου, ὅστις κυρίως πρὸς τὰ εἰρημένα τέσσαρα καὶ μάλιστα πρὸς τὸν δρόμον (τὸ ἀγώνισμα) ἀπῃτεῖτο, τοῦ δρόμου (ὡς χώρου), ἤγουν τοῦ σταδίου.[2] Ὁ Ξενοφῶν ἐν τῇ ὅλῃ ἀφηγήσει δὲν ἀναφέρει στάδιον (χῶρον), δρόμον δὲ λέγων (δἰς) ἐννοεῖ ἁπλῶς τὸ στάδιον ἤτοι τὸν χῶρον τοῦ σταδίου. Ἐν τῷ σταδίῳ δὲν ὑπῆρχον δρόμοι ἴδιοι· δρόμοι ὑπῆρχον ἐν τοῖς γυμνασίοις (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ γυμνασίου καὶ τῆς παλαίστρας, ὅπου καὶ περὶ τῶν ἐν Ἤλιδι), ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ γυμναστικῶν οἰκοδομημάτων· ἐν τῷ αὐτόθι γυμνασίῳ καὶ τῇ παλαίστρᾳ ἐτελοῦντο αἱ οἰκεῖαι ἀσκήσεις, οὐχὶ δὲ καὶ ἀγῶνες καὶ δὴ οὔτε ἄλλοτε οὔτε κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὀλυμπιάδα. Οἱ δ' εἰς πάλην ἀφικόμενοι εἶνε οἱ μετὰ τὰ τέσσαρα ἀγωνίσματα κριθέντες ἄξιοι (ἄδηλον ἂν δύο ἢ πλείονες) νὰ παλαίσωσι (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ πεντάθλου τοῦ Ἱερωνύμου κλπ.).

Ὡσαύτως πολλαχῶς ἀμφισβητεῖται τίς ἀνηγορεύετο νικητὴς (τοῦ

[1] Δηλ. τοῦ μεγάλου βωμοῦ, ἤτοι τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός (ὅρα τὸν τοπογραφικὸν πίνακα).

[2] Κατὰ τὸ χωρίον μετὰ τὴν ἱπποδρομίαν ἐτελέσθησαν τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου καὶ ἔπειτα ἡ πάλη αὐτοῦ. Ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι δρομικὰ ἐννοοῦνται ὁ δρόμος καὶ τὸ ἅλμα, τότε ἡ πάλη κατὰ τὸ χωρίον ἦτο τὸ τρίτον ἀγώνισμα· ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε πιθανόν, διότι καὶ ἄλλοθεν ἡ πάλη εἰκάζεται ὡς τὸ τελευταῖον ἀγώνισμα. Ὡσαύτως τὸ δρομικὰ ἕνεκα τοῦ πληθυντικοῦ δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι σημαίνει μόνον ἓν ἀγώνισμα, τὸν δρόμον· ἔτι δὲ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀντίκειται ὅτι ἡ πάλη τότε θὰ ἦτο τὸ δεύτερον ἀγώνισμα καὶ ὅτι κατὰ τὸ «οἱ δ' εἰς πάλην ἀφικόμενοι» εὐθὺς μετὰ τὸν δρόμον ὡς πρῶτον οὕτως ἀγώνισμα θὰ ἀπεκλείοντο πολλοί, ὅπερ ἀπίθανον.

πεντάθλου)· διότι πολλαὶ ἦσαν δυναταὶ περιπτώσεις, ἐξαίρεσις δὲ τὸ ἀποδειχθῆναί τινα πρῶτον ἐν ἑκάστῳ τῶν πέντε μερῶν τοῦ πεντάθλου·[1] τοιοῦτος ἴσως γενόμενος ἐνίκησε Διοφῶν Ἴσθμια καὶ Πύθια (ἀνωτ. σ. 71, 2)· πρβ. περὶ Σωγένους κατωτ. (ἰδίᾳ σχόλ. 1ον Πινδ. Νεμ. Ζ' 72 = 106).

Ἐν τῷ τῆς Λήμνου πεντάθλῳ (ἀνωτ.) φαίνεται ὅτι ὁ νικητής, ὁ Πηλεύς, ἦτο δεύτερος οὐ μόνον πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸν (τοὐλάχιστον πλέον τῶν ἄλλων ἀθλητῶν, διότι ἄλλως θὰ ἐμνημονεύετο) κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἀθλήματα, ἐν οἷς ἄλλοι ἐξῆλθον πρῶτοι, νικήσας δὲ τὸ τελευταῖον μέρος, τὴν πάλην, εὐλόγως ἀνερρήθη πενταθλονίκης.[2] Ὁ Πηλεὺς ἐγένετο δεκτὸς ἐν τῇ πάλῃ πιθανώτερον διὰ τόδε μόνον, ὅτι ἦτο δεύτερος ἐν πᾶσι τοῖς προηγουμένοις ἀγωνίσμασιν· ὁ τὰ τέσσαρα δηλ. (ἴσως οὐχὶ ὀλιγώτερα) δεύτερος ἐθεωρεῖτο οὕτως εἰπεῖν ἴσος ἑκάστῳ τῶν πρώτων ἀναδειχθέντων ἀθλητῶν καὶ μετεῖχε τῆς πάλης. Ὁ Ἰάσων, ὅτε χαριζόμενος τῷ Πηλεῖ συνῆψε τὰ πέντε ἀγωνίσματα εἰς ἕν, προεγίνωσκεν ὅτι ὁ Πηλεὺς πρὸς τῇ κατὰ τὴν πάλην νίκῃ ἔμελλε κατὰ τὰ ἄλλα τέσσαρα ἀγωνίσματα, ἢ κἂν κατὰ πλείονα ἢ οἱ ἄλλοι, νὰ ἔλθῃ δεύτερος· ἐὰν δὲ ὠνόμαζε διὰ μόνην τὴν πάλην πενταθλονίκην τὸν Πηλέα μηδαμῶς ἅμα ἄλλως, ὡς εἴρηται, πλεονεκτοῦντα, θὰ προεκάλει μομφὴν ἐπὶ προτιμήσει ἑνὸς ἀθλήματος· ἔπειτα θὰ ἦτο ἄλλως καὶ περιττὸν νὰ μνημονευθῇ ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου τὸ «ταῦτα μὲν ἦν δεύτερος» (πρβ. καὶ «Ἰάσονα Πηλεῖ χαριζόμενον συνάψαι τὰ πέντε καὶ Πηλέα τὴν νίκην οὕτω συλλέξασθαι»). Οὕτως ὁ Πηλεὺς εἶχε καὶ τὴν τοῦ πεντάθλου ἀνδρὸς σύμμετρον φυὴν (πρβ. Ἀριστοτ. ἀνωτ. σελ. 70).[3]

Κατ' ἄλλους ἑρμηνεύοντας τὸ «δεύτερος» τοῦ Φιλοστράτου «ἥττων» ἐν γένει, ὁ Πηλεὺς ἐνίκησεν ἐν τῷ πεντάθλῳ ὡς θεωρουμένης τῆς πάλης ἐν τοῖς πέντε ἀγωνίσμασι πρώτου ἐν ἴσοις (πρβ. *Mie*

[1] Πρβ. κατωτέρω Ἀριστείδ. Παναθην. ἔκδ. Dind. I σ. 317-8, Ξενοφ. Ἑλλην. Δ' 7, 5. Ὁ Πηλεύς, περὶ οὗ ἑξῆς ὁ λόγος, ἐνίκησε τὸ πένταθλον γενόμενος ἐν ἑνὶ μόνῳ ἀγωνίσματι πρῶτος· τὸ σύνηθες ἦτο νὰ νικήσῃ τις γενόμενος πλείονα πρῶτος.

[2] Παρ' ἀρχαίοις ὁ πένταθλος, ὃ σημαίνει 1) τὸν τὸ πένταθλον ἀγωνιζόμενον, 2) τὸν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ νικῶντα.

[3] Πρβ. Ἀρ. Πολ. Η' 3 ἑξ., ὅπου οἱ Λάκωνες ἐπαινοῦνται ὅτι ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν παίδων δὲν ἐμποιοῦσι τὴν «ἀθλητικὴν ἕξιν», χαχίζονται δὲ ὅτι θηριώδεις ἀπεργάζονται τοῖς πόνοις, ἐσφαλμένῳ τρόπῳ ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἀνδρείαν· ἀνωτ. σ. 51-2.

σελ. 808, οἷον καὶ παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς σχολείοις τὰ Ἑλληνικὰ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα).

Ὁ ἐν Λήμνῳ ἀγὼν μνημονεύεται καὶ παρ' ἄλλοις ἄλλως καὶ ἐν σχολίοις εἰς Αἴλιον Ἀριστείδην·[1] καὶ τὸ μὲν χωρίον τοῦ Ἀριστείδου (Παναθην. 341 b, ἐκδ. Dind. I σελ. 317-8) ἔχει ὧδε: «ἀλλὰ πάντες[2] ἐξ ἴσου ταῖς προθυμίαις κατὰ δύναμιν ἡμιλλῶντο, ὡς ὑπὲρ κοινῆς τῆς πατρίδος καὶ κοινῶν τῶν ἄθλων ἀγωνιζόμενοι, καὶ οὐχ ἑτέροις μὲν τοῦ κινδυνεύειν, ἑτέροις δὲ τοῦ δεσπόζειν, ἂν κρατήσωσι, προκειμένου . . . . ἀνδρείας δ' εἴ που δεήσαι, λῆρος ἅπαντα τἄλλα πρὸς ἐκείνους ἦν. ἐμοὶ μὲν (οὖν) οὐδὲ πένταθλοι δοκοῦσιν οἱ πάντα νικῶντες τοσοῦτον τοῖς πᾶσι κρατεῖν»· τὰ δὲ σχόλια (Dind. III σελ. 339, Frommel σελ. 112-3)[3] ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: «πένταθλοι. ἀντὶ τῶν[4] ἄθλος ἔχων πέντε ἀγωνίσματα, πάλην, δρόμον, ἀκόντιον, δίσκον, παγκράτιον· ἢ ἀντὶ τοῦ οἱ ε' ἐξαγωνιζόμενοι ἢ ἐν[5] τοῖς ε' ἀγωνίσμασι νικῶντες· οὐχ ὅτι πάντως[6] οἱ πένταθλοι πάντα νικῶσιν· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς γ' τῶν ε' πρὸς νίκην. Λέγεται δὲ πρῶτος Πηλεύς, ὅτε ἦν μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν, τοῦτον θεῖναι τὸν ἀγῶνα· τὰ δὲ πένταθλα ἦν ταῦτα· δρόμος, πάλη, δίσκος, ἀκόντιον, ἅλμα· οἱ δὲ παγκράτιον»· καὶ «πρᾶγμα εἶπεν ἀντὶ προσώπου· δέον γὰρ εἰπεῖν οἱ τοὺς πεντάθλους νικῶντες, ὁ δὲ εἶπεν οἱ πένταθλοι»· καὶ παρὰ Φωτίῳ (κωδ. 246, σελ. 409 Bekker, εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον «ἐμοὶ μὲν οὐδὲ πένταθλοι κλπ.») λέγεται: «πράγματα εἶπεν ἀντὶ προσώπου· δέον γὰρ εἰπεῖν οἱ τοὺς πεντάθλους νικῶντες, ὁ δὲ εἶπεν

[1] Περὶ τοῦ Ἀριστείδου (117-185 μ. Χρ.), σοφιστοῦ συγγραφέως ἐν Σμύρνῃ, σῴζεται σκωπτικὸν ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. παράρτ. 385):

χαίρετ' Ἀριστείδου τοῦ ῥήτορος ἑπτὰ μαθηταί,
τέσσαρες οἱ τοῖχοι καὶ τρία συψέλια

(δηλ· θρανία). Τοῦ Ἀριστείδου σῴζεται ἄγαλμα ἐν τῷ Οὐατικανῷ τῆς Ῥώμης (*Visconti* Iconogr. gr. I εἰκ. 31, *Helbig* Führer[2] II σελ. 162).

[2] Ὁ λόγος περὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων.

[3] Πρβ. ἐν κώδ. Schell. «ἐμοὶ μὲν οὐδ' οἱ πάντα νικῶντες πένταθλοι τοσοῦτο δοκοῦσι τοῖς πᾶσι κρατεῖν».

[4] Ἄλλως τοῦ.

[5] Ἄλλως οἱ ε' ἀγωνιζόμενοι ἢ οἱ ἐν.

[6] Ἄλλως πάντες· παρὰ Φωτίῳ (κῶδ. 246 σελ. 409 Bekker) ἀντὶ τοῦ πάντως κεῖται δὲ (ὅρα κατωτ.).

οἱ πένταθλοι. ἀντὶ τοῦ ἆθλος ἔχων πέντε ἀγωνίσματα, πάλην, δρόμον, ἀκόντιον, δίσκον, παγκράτιον· ἢ ἀντὶ τοῦ οἱ ε΄ ἀγωνιζόμενοι· ἢ οἱ ἐν τοῖς πέντε ἀγωνίσμασι νικῶντες· οὐχ ὅτι δὲ οἱ πένταθλοι πάντα νικῶσιν, ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τρία τῶν πέντε πρὸς νίκην. Λέγεται δὲ Πηλεύς, ὅτε ἦν μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν, τοῦτον θεῖναι τὸν ἀγῶνα πρῶτος· τὰ δὲ πέντε ἆθλα ἦν ἃ προείρηται· οἱ δὲ ἀντὶ τοῦ παγκρατίου τὸ ἅλμα συναριθμοῦσι». Ἀλλὰ εἰς ταῦτα, ἄλλως τε καὶ διότι διαφόρως αὐτόθι λέγονται καὶ παρατάσσονται τὰ ἀγωνίσματα, ἐν τοῖς καθ' ὅλου δὲν ἀποδίδοται πολλὴ σπουδαιότης.

Καὶ ταῦτα μὲν ἰδίᾳ περὶ τοῦ ἐν Λήμνῳ πεντάθλου τῶν Ἀργοναυτῶν. Καθ' ὅλου δὲ εἰρήσθωσαν ἐνθάδε τὰ ἑξῆς. Εἰς τὸ πένταθλον, ὡς εἰκός, προσήρχοντο ὅσοι ἐκ τῶν προγυμνασμάτων ἢ προαγώνων ἐφαίνοντο ἔχοντες ἐλπίδα τινὰ νίκης, ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι πιθανῶς ἀπεχώρουν ἢ ἀπεκλείοντο μετὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἀγωνίσματα, ἤγουν πρὸ τῆς πάλης, οἱ ἥκιστα ἐν αὐτοῖς ἀποδειχθέντες ἄξιοι,[1] ἔμενον δὲ οἱ ὁπωσοῦν ἱκανοὶ κριθέντες.[2] Ἐὰν κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἀγωνίσματα ἀπεδεικνύοντο τέσσαρες πρῶτοι, ὄντες ἅμα δεύτεροι ἐν ἄλλῳ ἄλλος ἀγωνίσματι, τότε πιθανῶς οὗτοι μόνοι ἐπάλαιον περὶ τοῦ στεφάνου, ἢ ἴσως τότε συμμετεῖχον τῆς πάλης οὐχὶ μόνοι οὗτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς τὰ τέσσαρα ἄριστοι, καὶ ἂν μέν τις τῶν εἰρημένων τὰ τέσσαρα πρώτων ἀπεδεικνύετο πρῶτος ἐν τῇ πάλῃ, εὐλόγως ἅτε δὶς πρῶτος γενόμενος ἐστεφανοῦτο, ἐὰν δέ τις τῶν ἄλλων, ἴσως οὗτος ἦτο ὁ στεφανούμενος, ὑποτιθεμένου ὅτι δευτέρα πάλη (τῶν πέντε) ὡς τελευταῖον ἀγώνισμα θὰ ἔκρινε τὴν νίκην ὑπὲρ τούτου. Ὡσαύτως ἐάν, μηδενὸς τῶν τεσσάρων πρώτων ὄντος ἀλλαχοῦ δευτέρου, ἐνίκα ἐν τῇ πάλῃ τις τῶν ἄλλων συμμετασχόντων αὐτῆς,[3] οὗτος εἰκότως ἀνηγορεύετο πενταθλονίκης. Ἐὰν δὲ τεσσάρων ὄντων πρώτων εἷς αὐτῶν ἦτο καὶ πλεονάκις δεύτερος, ἴσως οὗτος, ἅτε ἐν ὅλῳ ἀναλόγως κρεῖσσον συγκεκροτημένος, ἐστεφανοῦτο, ἵνα

[1] Κατὰ *Haggenmüller* σ. 51 ἰδίᾳ οἱ ἐν τοῖς τρισὶ τῷ πεντάθλῳ ἰδίοις.

[2] Ἐπόπται τοῦ πεντάθλου ἦσαν Ἑλλανοδίκαι τρεῖς τὸν ἀριθμὸν (ἀνωτ. σελ. 22 σημ. 1, πρβ. περὶ τῆς καθ' ὅλου ἐξετάσεως σελ. 33 καὶ 34, 1). Ἐθεωρεῖτο δὲ εἰκότως καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ πεντάθλου (πρβ. Ἀριστοτ. ἀνωτ.) πρβ. Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ΄ 4, 29 «οἱ δ' εἰς πάλην ἀφικόμενοι» (ἀνωτ.) καὶ Ἡρόδ. Θ΄ 33 «ἐλθὼν ἐς ἔριν» (κατωτ.).

[3] Ἐν περιπτώσει ὁμοίᾳ τῇ ἐν Λήμνῳ μόνοι ἴσως οἱ πέντε ἀθληταὶ μετεῖχον τῆς πάλης.

μὴ ἡ πάλη ἀποβαίνῃ πέρα τοῦ μέτρου ἐπικρατέστερον.[1] Πέρας, ἐὰν πρὸ τῆς πάλης δύο τῶν τεσσάρων πρώτων ἦσαν ἅμα ἑκάτερος δὶς δεύτερος, ἴσως ἡ πάλη ἔκρινεν ὁπότερος ἦτο πένταθλος.

Ἁπλουστέρα φαίνεται ἡ λύσις ἐν ἄλλαις περιπτώσεσι· καὶ δή, ἐὰν πρὸ τῆς πάλης ἀπεδεικνύοντο δύο δὶς πρῶτοι ἤγουν ἑκάτερος ἐν δυσὶν ἀθλήμασιν, ἡ πάλη μόνων πιθανῶς τῶν δύο τούτων ἔκρινε τὴν νίκην· ὡσαύτως δὲ τριῶν ὄντων πρώτων, καὶ δὴ τοῦ μὲν δίς, ἑκατέρου δὲ τῶν ἄλλων ἅπαξ, ἡ πάλη μόνων ἴσως τῶν τριῶν[2] ἀνεδείκνυε τὸν νικητὴν τοῦ πεντάθλου (*Mie* σελ. 814-5). Ἐνθάδε μνημονευθήτω τὸ πένταθλον τοῦ Ἱερωνύμου, περὶ οὗ ὁ Ἡρόδοτος καὶ Παυσανίας λέγουσι τὰ ἑξῆς· Ἡρόδ. Θ' 33: «Τισαμενῷ γὰρ μαντευομένῳ ἐν Δελφοῖσι περὶ γόνου ἀνεῖλε ἡ Πυθίη ἀγῶνας τοὺς μεγίστους ἀναιρήσεσθαι πέντε. ὁ μὲν δὴ ἁμαρτὼν τοῦ χρηστηρίου προσεῖχε γυμνασίοισι ὡς ἀναιρησόμενος γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἀσκέων δὲ πεντάεθλον παρὰ ἓν πάλαισμα ἔδραμε νικᾶν ὀλυμπιάδα, Ἱερωνύμῳ τῷ Ἀνδρίῳ ἐλθὼν ἐς ἔριν .... Σπαρτιῆται δὲ πρῶτα μὲν .... τέλος δὲ δείματος μεγάλου ἐπικρεμαμένου τοῦ Περσικοῦ τούτου στρατεύματος καταίνεον μετιόντες ....» καὶ κατωτ. Θ' 35: «οὕτω δὴ πέντε σφι μαντευόμενος ἀγῶνας τοὺς μεγίστους Τισαμενὸς ὁ Ἠλεῖος, γενόμενος Σπαρτιήτης, συγκαταιρέει ...... οἱ δὲ πέντε ἀγῶνες οἵδε ἐγένοντο, εἷς μὲν καὶ πρῶτος οὗτος ὁ ἐν Πλαταιῇσι ....»· Παυσ. Γ' 11,6: «Τισαμενῷ δὲ ὄντι Ἠλείῳ τῶν Ἰαμιδῶν λόγιον ἐγένετο ἀγῶνας ἀναιρήσεσθαι πέντε ἐπιφανεστάτους αὐτόν. οὕτω πένταθλον Ὀλυμπίασιν ἀσκήσας ἀπῆλθεν ἡττηθείς. καίτοι τὰ δύο γε ἦν πρῶτος· καὶ γὰρ δρόμῳ τε ἐκράτει καὶ πηδήματι Ἱερώνυμον Ἄνδριον. καταπαλαισθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἁμαρτὼν τῆς νίκης συνίησι τοῦ χρησμοῦ, διδόναι οἱ τὸν θεὸν μαντευομένῳ πέντε ἀγῶνας πολέμῳ κρατῆσαι. Λακεδαιμόνιοι δέ, οὐ γὰρ εἶχον ἀνηκόως ὧν Τισαμενῷ προεῖπεν ἡ Πυθία, πείθουσι μετοικήσαντα ἐξ Ἤλιδος μαντεύεσθαι Σπαρτιατῶν τῷ κοινῷ· καὶ σφισιν ὁ Τισαμενὸς ἀγῶνας πολέμου πέντε ἐνίκησε,

[1] Ἄλλως οἱ τὴν πάλην ἀσκοῦντες ἢ ἐπιτηδεύοντες καὶ πρὸς αὐτὴν ἰδίᾳ ἀποδυόμενοι ἀθληταὶ θὰ εἶχον ἀναλόγως μείζονα πιθανότητα νίκης.

[2] Ἐὰν γινομένων πρὸς τοῖς τρισὶ δεκτῶν καὶ ἄλλων ἐν τῇ πάλῃ ἐξήρχετο εἷς τούτων πρῶτος ἐν αὐτῇ, θὰ ἔδει ἴσως νὰ τελεσθῇ δευτέρα πάλη τῶν τεσσάρων· ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀπίθανον.

25. 7. 01.

πρῶτον μὲν Πλαταιᾶσιν ἐναντία Περσῶν . . . .», καὶ Παυσαν. Ϛ′ 14, 13: «ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Ἱερώνυμος Ἄνδριος, ὃς τὸν Ἠλεῖον Τισαμενὸν πενταθλοῦντα ἐν Ὀλυμπίᾳ κατεπάλαισε, τὸν [ἐν] Ἕλλησιν ὕστερον τούτων ἐναντία Μαρδονίου καὶ Μήδων Πλαταιᾶσι μαντευσάμενον. οὗτός τε δὴ ὁ Ἱερώνυμος ἀνάκειται, καὶ . . .». Ὁ ἀγὼν οὗτος διεξήγετο κυρίως ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Τισαμενοῦ ἐφαμίλλου ὄντος πρὸ τῆς πάλης τῷ Ἱερωνύμῳ, περὶ ἄλλων δὲ ἀθλητῶν ἐν τῷ πεντάθλῳ τούτῳ δὲν γίνεται μνεία, ἀλλ' ὑποτίθεται ὅτι κατὰ τὰ τέσσαρα πρῶτα τοὐλάχιστον ἀγωνίσματα δὲν ἦσαν μόνοι ὁ Τισαμενὸς καὶ Ἱερώνυμος (πρβ. «ἦν πρῶτος» Παυσαν., «ἐλθὼν ἐς ἔριν» Ἡρόδ.). Ὁ Ἱερώνυμος πρὸ τῆς πάλης ἦτο δεύτερος δρόμον καὶ πήδημα[1] ἴσως δὲ καὶ δίσκον καὶ ἀκόντιον (ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι δύο ἄλλοι ἐνίκησαν ταῦτα[2]), ἤγουν τέσσαρα ὡς ὁ Πηλεὺς (ἀνωτ. σελ. 77)· πιθανώτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ Ἱερώνυμος ἐνίκησε δίσκον καὶ ἀκόντιον μᾶλλον ἢ τοὐλάχιστον ἓν τούτων, ἂν δὲ ὁ Παυσανίας ἐν Γ′ 11, 6 παραλείπει τὰ περὶ δίσκου καὶ ἀκοντίου, πράττει τοῦτο διότι κυρίως τὰ κατὰ Τισαμενὸν θέλει νὰ μνημονεύσῃ, ἔτι δὲ καὶ δύναται νὰ ἐννοηθῇ παρὰ Παυσανίᾳ ὅτι τὰ δύο ταῦτα, περὶ ὧν μόνων δὲν γίνεται λόγος, ἐνίκησεν ὁ Ἱερώνυμος (πρβ. ὁ Τισαμενὸς «ἐκράτει . . Ἱερώνυμον»), διότι ἄλλως ἐδύνατο ὁ Παυσανίας παραλείπων ἀνωτέρω αὐτόθι τὸ περὶ Ἱερωνύμου νὰ γράψῃ μᾶλλον «καταπαλαισθεὶς δὲ ὑπὸ Ἱερωνύμου».[3] Οὕτως ὁ μὲν Ἱερώνυμος νικήσας ἔτι ἐν τῇ πάλῃ ἐνίκησε τὸ πένταθλον καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐτιμήθη διὰ μνημείου ἐν Ὀλυμπίᾳ (Παυσαν. Ϛ′ 14, 13), ὁ δὲ Τισαμενὸς μικροῦ δεῖν ἐνίκησε τὴν ὀλυμπιάδα ταύτην·[4] εἶχον δηλονότι ἴσως αἱ νῖκαι τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς τὰς τοῦ Τισαμενοῦ μετὰ τὴν πάλην ἀναλογίαν ὡς 3 πρὸς 2. Τὸ παρ' Ἡροδότῳ παρὰ ἓν πάλαισμα[5] ἐννοεῖ πιθανῶς παρὰ ἓν

[1] Ὁ Τισαμενὸς «δρόμῳ τε ἐκράτει καὶ πηδήματι Ἱερώνυμον».

[2] Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι εἷς ἄλλος ἐνίκησεν ἀμφότερα ταῦτα, διότι ἴσως θὰ ἐμνημονεύετο.

[3] Ἴσως δὲν εἶνε ἀδύνατον καὶ νὰ ὑποτεθῇ γενικώτερον τὸ «καταπαλαισθεὶς» ἴσον τῷ «ἡττηθείς».

[4] Ὁ ἀγὼν ἐγένετο κατὰ τὰ εἰρημένα χωρία πρὸ τῆς Τισαμενοῦ πρώτης μαντείας ἤτοι πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, καὶ δὴ τῷ 484 π.Χρ. ἢ μᾶλλον τῷ 480· *Rutgers* σελ. 35-36, *Fedde* σελ. 9, *Förster* ἀρ. 190, *Robert* ἐν Hermes 1900 σ. 178.

[5] Παρὰ Πινδάρῳ τὸ ἐν τῇ εἰς Σωγένη ᾠδῇ (ὅρα κατωτ.) Νεμ. Ζ′ 72 «παλαι-

ἀγώνισμα καὶ δὴ τὴν πάλην ἢ παρὰ τὴν τελευταίαν ἐν τῇ πάλῃ συμβολὴν ἢ καταβολήν· ἐὰν γὰρ ὁ Τισαμενὸς ἐνίκα καὶ ἐν τῇ πάλῃ, θὰ ἦτο πιθανῶς νικητὴς ἐν τῷ πεντάθλῳ ὡς τρία νικήσας[1] (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ «ἀποτριάξαι» κλπ.). Ὁ Τισαμενὸς ἐνίκησε δρόμον καὶ πήδημα, ἡττήθη δὲ οὐ μόνον ἐν τῇ πάλῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ δίσκῳ καὶ ἀκοντίῳ. Διότι, ἐὰν μὲν ὑποτεθῇ ἡ πάλη ὡς τὸ τρίτον ἀγώνισμα, ὁ Τισαμενὸς ἅτε νικήσας τὰ πρὸ αὐτῆς δύο καὶ δυνάμενος νὰ ἐλπίζῃ μετὰ τὴν πάλην νίκην καὶ δὴ στέφανον καὶ πλήρωσιν τοῦ χρησμοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ, δὲν θὰ ἀπήρχετο μετὰ τὴν ἐν πάλῃ ἧτταν· οὕτω καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι ἡ πάλη ἦτο τὸ τελευταῖον ἀγώνισμα (πρβ. καὶ Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ' 4, 29, ἀνωτ. σελ. 75)· ἐὰν δὲ ὁ Τισαμενὸς ἐνίκα καὶ τρίτον τι ἀγώνισμα, θὰ ἀνεφέρετο ὑπὸ τοῦ Παυσανίου, θὰ ἦτο δέ, ὡς εἴρηται, πιθανῶς καὶ πενταθλονίκης ὁ Τισαμενὸς ὡς τρία νικήσας. Ἐνθάδε μνημονευτέον καὶ τὸ πένταθλον Αὐτομήδους τοῦ Φλειασίου, ὅστις ἐνίκησε πεντάθλῳ Νέμεια γενόμενος μὲν πρῶτος ἤγουν νικήσας ἐν τρισὶν ἀγωνίσμασι, δίσκῳ ἀκοντίῳ πάλῃ, ἡττηθεὶς δὲ ἴσως ἐν τοῖς δυσὶν ἄλλοις (Βακχυλ. Θ' 32 ἑξ. ἐκδ. *Kenyon*, ἀνωτ. σελ, 75).

Τέλος δέ, ἐάν τις πρὸ τῆς πάλης ἢ πρὸ τοῦ τετάρτου ἀγωνίσματος ἐνίκα τρία,[2] ἐκηρύσσετο πιθανῶς οὗτος νικητὴς (πρβ. ἀνωτ. σ. 78-9 · σχολ. εἰς Ἀριστείδην «οὐχ ὅτι πάντως οἱ πένταθλοι πάντα νικῶσιν· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τρία τῶν πέντε πρὸς νίκην»), καὶ κατά τινας ὁ ἀγὼν διεκόπτετο (πρβ. κατωτ. σχολ. εἰς Πίνδ. Νεμ. Ζ' 74=109),

σμάτων» κατὰ τὴν πρώτην τῶν σχολίων γνώμην σημαίνει «ἀγωνισμάτων» (κατὰ *Faber* σ.482 εἴτε πάλης εἴτε καθ' ὅλου ἀγωνισμάτων). Ἀλλαχοῦ παρὰ Πινδάρῳ (Ὀλ. Θ' 13, Πυθ. Η' 35, Νεμ. Ι' 22) ἡ λέξις σημαίνει ἀείποτε τὴν πάλην (*Mie* σ. 811 σημ. 41)· πρβ. οὕτω καὶ διαφόρως παρὰ Θεοκρίτῳ ΙΘ' 111-4 (*Krause* Gymn. σ. 401, 491· *Grasberger* Erzieh. III σ. 205-6). Περὶ τῶν τριῶν παλαισμάτων τῆς πάλης ὅρα ἀνωτ. σελ. 43.

[1] «τὰ δύο» τοῦ Παυσανίου θεωροῦνται ὡς μέρη τῶν πέντε, ἴσως δὲ οὐχὶ ἀπιθάνως καὶ τῶν τριῶν.

[2] Ὁ Φάυλλος, δὶς πένταθλος γενόμενος ἐν Πυθίοις, κατὰ τὴν ἑτέραν τοὐλάχιστον νίκην ἐνίκησεν ἴσως τρία, ἤτοι ἅλμα καὶ δίσκον (κατὰ τὸ ἐπίγραμμα) καὶ πιθανῶς δρόμον (διότι καὶ ἄλλως ἦτο «δρομεὺς ἄριστος», σταδιονίκης ἐν τοῖς Πυθίοις), ἄδηλον δὲ εἶνε ἂν ἐνίκησε καὶ ἄλλα. Περὶ Φαΰλλου ἴδε *Krause* Olympia σ. 350 καὶ Pythien σ. 97, *Rutgers* σ. 156, *Preger* Inscript. graecae metricae ἀριθ. 142, *Förster* ἀρ. 794· κατωτ. ἐν τοῖς περὶ ἅλματος.

πιθανῶς παραιτουμένων διὰ συνείδησιν μειονεξίας τῶν ἀνταγωνιστῶν (σχολ. αὐτ. 72 = 106)· ἢ ἴσως ἐνδέχεται ὅτι ὁ ἀγὼν ἤγετο μέχρι καὶ τῆς πάλης, διότι συνέφερε τῷ νικητῇ ἢ τοῖς βουλομένοις τῶν ἀξίων ἀνταγωνιστῶν, καὶ δὴ ἐκείνῳ μὲν ἵνα ὡς πλεῖστα νικήσῃ,[1] τούτοις δὲ ὡς οὐχὶ μὲν ἔτι, ὡς εἰκός, περὶ τοῦ στεφάνου. ἀλλὰ χάριν μιᾶς ἢ δύο νικῶν φιλοτιμουμένοις ὥστε νὰ φανῶσιν ἐφάμιλλοί πως τῷ νικητῇ.[2] Κατά τινας ὁ ἀγὼν μετὰ τρεῖς νίκας ἀθλητοῦ τινος διεκόπτετο καὶ διὰ τόδε, ὅτι ἡ ἐναντία ὑπόθεσις θὰ ἀντέκειτο πρὸς τὴν ἄλλως μεμαρτυρημένην ὕπαρξιν τῆς ἀκονιτεὶ[3] (ἀνιδρωτὶ κλπ.) λεγομένης νίκης, ἥτις καὶ βεβαίως οὐδὲν ἧττον τῆς ἄλλης νίκης ἐτιμᾶτο (Ξενοφ. Ἀγησίλ. Ϛ' 3: «καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσι δὲ οὐδὲν ἧττον τοὺς ἀκονιτὶ ἢ τοὺς διὰ μάχης νικῶντας στεφανοῦσι»)·[4] τοιαύτη μερικὴ νίκη ἐν τῷ πεντάθλῳ ἦτο, ὡς ἀνωτέρω ὑπετέθη, δυνατή, ἄδηλον δὲ ἂν ἡ διακοπὴ τοῦ ἀγῶνος ἦτο καὶ ἐπιβεβλημένη· ἐν τῷ πεντάθλῳ ἀκονιτεὶ νίκη οὐδεμία, ὡς εἰκός, διαρρήδην μνημονεύεται, αἱ δὲ ἄλλαι φερόμεναι εἶνε ὀλίγαι καὶ δὴ τρεῖς μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ (ἐν παγκρατίῳ δύο: Δρομεὺς ὁ Μαντινεὺς τῷ 480 π. Χρ. «πρῶτος ὢν ἴσμεν ἀκονιτὶ» Παυσαν. Ϛ' 11, 4, καὶ Ἀντήνωρ τῷ 308 π. Χρ., ἀνωτ. σελ. 62, καὶ ἐν πυγμῇ μία Παυσαν. Ε' 21, 14), μία δὲ ἐν τοῖς Πυθίοις (πιθανῶς ἐν παγκρατίῳ Παυσαν. Ϛ' 7, 4), πρβ. καὶ περὶ τῆς πάλης Φιλόστρ. Γυμν. 11 (*Henrich* σελ. 74 ἑξ. καὶ ἐν Blätter σ. 373).

[1] Πρβ. ἴσως Ξενοφ. Ἑλλην. Δ' 7, 5 καὶ ἀνωτ. σελ. 77 περὶ Διοφῶντος καὶ Σωγένους.

[2] Τοῦ Χιόνιδος ἀναγράφεται ἰδίᾳ ἓν ἀγώνισμα, τὸ ἅλμα (Εὐσέβ. ἐν ὀλ. 29η, κατωτ. περὶ ἅλματος), ἐνίκησε δὲ οὗτος πιθανώτατα καὶ τὸν δρόμον τοῦ πεντάθλου, διότι ἦτο διάσημος δρομεύς· περὶ τῶν ἄλλων τοῦ πεντάθλου τούτου ἀγωνισμάτων καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νίκης δὲν γίνεται μνεία (πρβ. καὶ Παυσ.)· καὶ ἦσαν μὲν τῶν πρώτων ἀγωνισμάτων τοῦ πεντάθλου τὰ δύο ταῦτα, εἰρήσθω ὅμως ἐνθάδε ὅτι, ὡς ἐφημίσθη τὸ ἅλμα τοῦ Χιόνιδος (πρβ. καὶ τὸ εἰς Φάυλλον ἐπίγραμμα, ἀνωτ. σ. 82, 2), ἦτο ἑκάστοτε δυνατὸν νὰ φημισθῇ καὶ ἄλλου τινὸς τῶν ἀξίων ἀθλητῶν κατόρθωμα ὑπέροχον ἐν τῷ μετὰ τὰ τρία πρῶτα ἀγωνίσματα ἀγῶνι.

Ἀπίθανον εἶνε ὅτι ὁ ἐν τρισὶ τῶν τεσσάρων πρώτων ἀγωνισμάτων πρῶτος δὲν ἀνηγορεύετο πενταθλονίκης, ἂν οὗτος μὲν μὴ ἦτο τοὐλάχιστον δεύτερος ἐν τοῖς ἄλλοις δυσί, ἄλλος δέ τις ἦτο δεύτερος ἐν ἐκείνοις καὶ πρῶτος ἐν τούτοις (πρβ. κατωτ. περὶ σχολ. εἰς Αἰσχύλ. Ἀγαμέμν. 171). Ὁ νικῶν δὲ τὰ τέσσαρα πρῶτα ἦτο, ἐννοεῖται, ἀσφαλὴς περὶ τοῦ στεφάνου.

[3] Πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ κοτίνου.

[4] *Mie* σελ. 810, πρβ. καὶ *Boechk* Pind. I σελ. 542.

Κατ' ἄλλους ὁ ἀγὼν οὐδαμῶς διεκόπτετο, ἀλλ' ἤγετο μέχρι τέλους οὕτως, ὥστε ἡ πάλη νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὁριστικὴν κρίσιν.[1]

Τῆς ἐν τῷ πεντάθλῳ νίκης γίνεται μνεία καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ (Συμποσ. Προβλήμ. Θ΄ 2, 2 = Ἠθ. 737 e ἑξ.) ὧδε: «προὔτεινεν οὖν Ἑρμείας ὁ γεωμέτρης Πρωτογένει τῷ γραμματικῷ πρῶτος αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν τὸ ἄλφα προτάττεται τῶν γραμμάτων ἁπάντων· ὁ δὲ τὴν ἐν ταῖς σχολαῖς λεγομένην ἀπέδωκε· τὰ μὲν γὰρ φωνήεντα τῷ δικαιοτάτῳ λόγῳ πρωτεύειν τῶν ἀφώνων καὶ ἡμιφώνων· ἐν δὲ τούτοις τῶν μὲν μακρῶν ὄντων, τῶν δὲ βραχέων, τῶν δ' ἀμφότερα καὶ διχρόνων λεγομένων, ταῦτ' εἰκότως τῇ δυνάμει διαφέρειν· αὐτῶν δὲ τούτων πάλιν ἡγεμονικωτάτην ἔχειν τάξιν τὸ προτάττεσθαι τῶν ἄλλων δυεῖν ὑποτάττεσθαι δὲ μηδετέρῳ πεφυκός, οἷόν ἐστι τὸ ἄλφα· τουτὶ γὰρ οὔτε τοῦ ἰῶτα δεύτερον οὔτε τοῦ υ ταττόμενον ἐθέλειν ὁμολογεῖν οὐδὲ ὁμοπαθεῖν ὥστε συλλαβὴν μίαν ἐξ ἀμφοῖν γενέσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἀγανακτοῦν καὶ ἀποπηδῶν ἰδίαν ἀρχὴν ζητεῖν ἀεί· ἐκείνων δὲ ὁποτέρου βούλει προταττόμενον ἀκολουθοῦντι καὶ συμφωνοῦντι χρῆσθαι καὶ συλλαβὰς ὀνομάτων ποιεῖν, ὥσπερ τοῦ αὔριον καὶ τοῦ αὐλεῖν καὶ τοῦ Αἴαντος καὶ τοῦ αἰδεῖσθαι καὶ μυρίων ἄλλων· διὸ τοῖς τρισὶν ὥσπερ οἱ πένταθλοι περίεστι (δηλ. τὸ ἄλφα) καὶ νικᾷ, τὰ μὲν πολλὰ τῷ φωνᾶεν εἶναι, τὰ δ' αὖ φωνάεντα τῷ δίχρονον, ταῦτα δ' αὐτὰ τῷ πεφυκέναι καθηγεῖσθαι δευτερεύειν δὲ μηδέποτε μηδ' ἀκολουθεῖν».

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ ἄλφα παραβάλλεται πρὸς τοὺς πενταθλονίκας. Ὑπερέχει δὲ τῶν ἀνταγωνιστῶν ὁ πενταθλονίκης τοῖς τρισὶν ὡς ἑξῆς πιθανῶς: 1) εἶνε πρὸ τῆς πάλης εἷς τῶν πρώτων ἢ τῶν μελλόντων νὰ παλαίσωσι 2) εἶνε εἷς τῶν ἐν τῇ πάλῃ νικητῶν καὶ 3) ἐξέρχεται ἐκ τούτων νικητὴς (τοῦ πεντάθλου)· ἢ νοουμένου τοῦ «ὥσπερ οἱ πένταθλοι» περὶ τοῦ ἐν τῇ πάλῃ νικητοῦ (ἄνευ διορθώσεως τοῦ κειμένου) οὗτος εἶνε 1) εἷς τῶν νικητῶν κατὰ τὴν πρώτην κλήρωσιν τῶν ζευγῶν (ὅρα κατωτ. ἐν τοῖς περὶ ἐφεδρείας), 2) εἷς τῶν νικητῶν κατὰ τὴν δευτέραν κλήρωσιν, ἤτοι τὴν κλήρωσιν τῶν ἐκ νικητῶν ἀποτελουμένων ζευγῶν, 3) ὁ ἐν τέλει ἀποδεικνύμενος νικητής· ἢ τέλος ἴσως τὸ τοῖς τρισὶν ληπτέον γενικώτερον ἐν τῇ περὶ νίκης

[1] Περὶ ἀμφιβόλου κρίσεως καθ' ὅλου πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ κοτίνου.

καθιερωμένη ἐννοίᾳ τοῦ ἀριθμοῦ τρία,[1] οὗ καὶ πολλὴ ἐν τῇ γυμνασίᾳ καὶ ἀγωνίᾳ ἐγίνετο χρῆσις (πρβ. ἀνωτ. περὶ πάλης σελ. 43 καὶ περὶ δρόμου σελ. 38).[2] Ὁ ἀριθμὸς τρία ἐν τῷ πεντάθλῳ ἀπαντᾷ καὶ περί τινος τῶν περιπτώσεων τῆς νίκης ἐν Σχολ. εἰς Ἀριστείδην (ἀνωτ. σελ. 78-9) «ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τρία τῶν πέντε πρὸς νίκην»), ἔτι δὲ παρὰ Πολυδεύκει Γ′ 151, ὅπου καὶ τὰ εἰρημένα ἴδια τῷ πεντάθλῳ τρία ἀγωνίσματα, εὕρηται: «ἐπὶ δὲ πεντάθλου τὸ νικῆσαι ἀποτριάξαι λέγουσιν»· τὸ ἀποτριάξαι ἐν τῇ πάλῃ ὡς αὐτοτελεῖ ἀγωνίσματι ἴσον τῷ νικῆσαι (πρβ. καταβάλλειν) προῆλθεν ἐκ τῶν τριῶν πτώσεων ἤγουν ἡττῶν (ἀνωτ. σελ. 43), ἐκ τῆς πάλης δέ, ἥτις καὶ τὸ τελευταῖον ἀγώνισμα ἦτο ἐν τῷ πεντάθλῳ, εἰσήχθη καὶ ἐν τῷ πεντάθλῳ ἡ λέξις ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ νικῆσαι (ἴσως ἅπαξ καταβαλεῖν, πρβ. *Haggenmüller* σελ. 36-7), οὕτω δὲ μᾶλλον ἢ νικῆσαι ἐν τρισὶν (καθ' ὅλου ἢ τοῖς τῷ πεντάθλῳ ἰδίοις) ἀγωνίσμασιν ἑρμηνεύεται καὶ ἐνταῦθα παρὰ Πολυδεύκει. Ἀνάλογον τῷ «ἀποτριάξαι» τούτῳ εἶνε τὸ τοῦ σκωπτικοῦ ἐπιγράμματος (Ἀνθολ. ΙΑ′ 84, ἀνωτ. σελ. 55) «πέντε δ' ἀπ' ἄθλων πρῶτος ἐκηρύχθην πεντετριαζόμενος», ὅπου ἡ τελευταία λέξις σημαίνει ἁπλῶς «τριαζόμενος (δηλ. καταβαλλόμενος, ἡττώμενος) ἐν τοῖς πέντε ἀγωνίσμασι» (πρβ. ἕτερον σκωπτ. ἐπίγρ. Ἀνθολ. ΙΑ′ 82, *Haggenmüller* σελ. 37).

Ἐν Αἰσχύλου Ἀγαμέμνονι μετὰ τὰ περὶ Οὐρανοῦ κεῖται περὶ τοῦ Κρόνου (στίχ. 171): «ὃς δ' ἔπειτ' ἔφυ, τριακτῆρος οἴχεται τυχών»· ὁ λόγος περὶ τῆς Διὸς νίκης· περὶ τῆς λέξεως τοῦ στίχου τούτου τριακτὴρ (ὁ Ζεὺς) ἐν ἀρχαίῳ σχολίῳ φέρεται: «τριακτῆρος· ἐπὶ ἐλπίδι νίκης» καὶ ἐν νεωτέρῳ σχολίῳ: «τριακτῆρος· νικητοῦ· ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἐν τοῖς πεντάθλοις ἀποτριαζόντων ἐπὶ ἐλπίδι νίκης» (πρβ. καὶ *Henrich* σελ. 61). Ἂν ὑγιῶς ἔχῃ, ἐννοεῖ τὴν μεταφορὰν περὶ τοῦ πεντάθλου ὡς τελουμένου· ὅθεν τὸ ἀποτριάζειν ἐνταῦθα δὲν σημαίνει ὅ τι τὸ ἀποτριάξαι ἀνωτ. παρὰ Πολυδεύκει, παρ' ᾧ τοῦτο ἡρμηνεύθη ἐπὶ τῆς ἐν πάλῃ νίκης, ἐπὶ τριπλῆς νίκης, καὶ κατὰ

[1] Ἧττον πιθανὸν φαίνεται ὅτι ἐννοεῖται τὸ ἐν τρισὶν ἀγωνίσμασι νικᾶν. Καὶ ἄλλως ὑπ' ἄλλων ἑρμηνεύεται τὸ χωρίον, οἷον ὅτι οἱ ἐν τῷ πεντάθλῳ ἀγωνιζόμενοι ὑπερέχουσι τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις ἀγῶσι κατὰ τὰ ἴδια τῷ πεντάθλῳ τρία: ἅλμα, δίσκον, ἀκόντιον (*Mie* σ. 802· πρβ. σ. 805, 35 καὶ *Henrich* ἐν Blätt. f. d. Gymn. 1894 σ. 371).

[2] Πρβ. ἄλλως καὶ Τρίαξ (*Bechtel* und *Fick* Griech. Personennamen σ. 295).

μεταφορὰν ἐπὶ τῆς ἐν τῷ πεντάθλῳ. Τὸ ἀποτριαζόντων ἐνταῦθα ἄλλως ὑπ' ἄλλων ἑρμηνεύεται (πρβ. *Mie* σελ. 805)· ἂν μὴ ἐννοῆται περὶ τῶν ἐν περιπτώσει τινὶ[1] ἀγωνιζομένων, ἴσως λέγεται ἁπλῶς περὶ τῶν ἐν τῷ τελευταίῳ ἀγωνίσματι (τῇ πάλῃ) ἢ τελευταῖον ἀγωνιζομένων ἐπὶ ἐλπίδι νίκης (πρβ. *Haggenmüller* σελ. 37)· ἢ κατὰ *Lobeck* (Aglaophamus σελ. 353 σημ. b) τριακτὴρ ἐνταῦθα σημαίνει οὐχὶ ἁπλῶς τὸν νικητήν, ἀλλὰ τὸν ἔφεδρον (πρβ. κατωτ. περὶ ἐφεδρείας), «tertiarium sive ephedrum, qui victorem aggreditur fessum integer et ἀποτριάζει αὐτόν, ut Scholiastes ait, ἐπὶ ἐλπίδι νίκης, id est, victoriam speratam ei eripit».

Περὶ τοῦ παρὰ Φιλοστράτῳ Γυμν. 11 «γυμνάζεται . . . ὁ πένταθλός τι τῶν τριῶν» ὅρα ἀνωτ. σελ. 73, 2.

Περὶ τῆς ἐν τῷ πεντάθλῳ νίκης μνημονευθήτωσαν καὶ τὰ ἑξῆς χωρία (πρβ. *Faber* σελ. 488, *Henrich* σ. 70, *Mie* 798). Ἐν χειρογράφῳ Ἑιδελβέργης (*Fedde* σελ. 5) φέρεται: «πέντε παρ' Ἕλλησιν ἆθλοι· πυγμὴ πάλη δρόμος ἀκόντιον καὶ δίσκος. τὸ δὲ παγκράτιον σύνθετον ἦν ἐκ πυγμῆς καὶ πάλης· ἐξῆν γὰρ τῷ παγκρατιάζειν ἐθέλοντι οὐ μόνοις τοῖς νόμοις τῆς πάλης ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς πυγμῆς χρῆσθαι, ἵνα νικήσῃ. ὅ γε μὲν νικήσας κατὰ τοὺς πέντε ἀνωτέρω ρηθέντας ἄθλους πένταθλος ἐκαλεῖτο· ὁ δὲ μὴ τοὺς ἐν ἑκάστῳ περιβοήτους δυνηθεὶς νικῆσαι ἀλλὰ τοὺς δευτερεύοντας ὠνομάζετο πένταθλος μέν, ὕπακρος δέ». Καὶ ὁ μὲν ὁρισμός, ὅτι ὁ νικήσας τοὺς πέντε ἄθλους ἐκαλεῖτο πένταθλος, ἔχει ὀρθῶς· κατωτέρω ὅμως τὸ χειρόγραφον λέγει ὅτι διεκρίνετο ὁ κατ' ἐξοχήν, οὕτως εἰπεῖν, πένταθλος καὶ ὁ ὕπακρος πένταθλος. Ἡ μαρτυρία καθ' ὅλου ἀμφισβητεῖται, ὡς καὶ ἄλλως πλημμελῶς ἔχουσα· διότι καὶ ἡ τάξις τῶν ἀγωνισμάτων φέρεται ἐν αὐτῇ ἐσφαλμένως καὶ εἰς τὸ πένταθλον ἡ πυγμὴ ἀντὶ τοῦ ἅλματος καταλέγεται· πιθανώτατα δὲ τὸ χειρόγραφον ἐννοεῖ ὅτι κυρίως μὲν πένταθλος ἐκαλεῖτο ὁ ἐν τῷ πεντάθλῳ νικήσας καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῳ ἀγωνίσματι περιβοήτους ἤγουν τοὺς τῶν ἰδίᾳ ἕκαστον ἐπιτηδευόντων μετέχοντας τοῦ πεντάθλου (δρομεῖς καὶ παλαιστὰς καὶ κατὰ τὸ χειρόγραφον ἐσφαλμένως πύκτας), ὕπακρος δὲ πένταθλος ὠνομάζετο ὁ νικήσας τοὺς δευτερεύοντας, ἤτοι τοὺς μὴ ἰδίᾳ αὐτὰ ἐπιτη-

[1] Πρβ. λ. χ. ἀνωτ. σελ. 83, 2.

δεύοντας, καὶ οὕτως ὢν πρῶτος μὲν ἢ ἄκρος πρὸς τούτους, δεύτερος δὲ ἢ ὕπακρος πρὸς ἐκείνους· πρβ. Ψευδοπλάτ. Ἀντεραστ. 135 e: «δοκεῖς γάρ μοι λέγειν οἷον ἐν τῇ ἀγωνίᾳ εἰσὶν οἱ πένταθλοι πρὸς τοὺς δρομέας ἢ τοὺς παλαιστάς», [1] ὅπου καὶ ὀλίγῳ κατωτέρω ἀπαντᾷ σαφέστερον πλεονάκις ἡ λέξις ὕπακρος· ἐν Ἀντερασταῖς δηλονότι 135 d ἑξ. ὁ πρὸς Σωκράτη διαλεγόμενος «μή οὕτως μου, ἔφη, ὑπολάβῃς, ὦ Σώκρατες, ὡς λέγοντος ὅτι δεῖ ἑκάστην τῶν τεχνῶν τὸν φιλοσοφοῦντα ἐπίστασθαι ἀκριβῶς, ὥσπερ αὐτὸν τὸν τὴν τέχνην ἔχοντα, ἀλλ' ὡς εἰκὸς ἄνδρα ἐλεύθερόν τε καὶ πεπαιδευμένον . . .», ὁ δὲ Σωκράτης: «κἀγώ, ἔτι γὰρ αὐτοῦ ἠμφεγνόουν τὸν λόγον ὅ τι ἐβούλετο, Ἆρ' ἐννοῶ, ἔφην, οἷον λέγεις τὸν φιλόσοφον ἄνδρα; δοκεῖς γάρ μοι λέγειν οἷον ἐν τῇ ἀγωνίᾳ εἰσὶν οἱ πένταθλοι πρὸς τοὺς δρομέας ἢ τοὺς παλαιστάς. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τούτων μὲν λείπονται κατὰ τὰ τούτων ἆθλα καὶ δεύτεροί εἰσι πρὸς τούτους, τῶν δὲ ἄλλων ἀθλητῶν πρῶτοι καὶ νικῶσιν αὐτούς. τάχ' ἂν ἴσως τοιοῦτόν τι λέγοις καὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἀπεργάζεσθαι τοὺς ἐπιτηδεύοντας τοῦτο τὸ ἐπιτήδευμα· τῶν μὲν πρώτων εἰς ξύνεσιν περὶ τὰς τέχνας ἐλλείπεσθαι, τὰ δευτερεῖα δ' ἔχοντας τῶν ἄλλων περιεῖναι, καὶ οὕτως γίγνεσθαι περὶ πάντα ὕπακρόν τινα ἄνδρα τὸν πεφιλοσοφηκότα· τοιοῦτόν τινά μοι δοκεῖς ἐνδείκνυσθαι. Καλῶς γέ μοι, ἔφη, ὦ Σώκρατες, φαίνει ὑπολαμβάνειν τὰ περὶ τοῦ φιλοσόφου, ἀπεικάσας αὐτὸν τῷ πεντάθλῳ. ἔστι γὰρ ἀτεχνῶς τοιοῦτος οἷος μὴ δουλεύειν μηδενὶ πράγματι, μηδ' εἰς τὴν ἀκρίβειαν μηδὲν διαπεπονηκέναι, ὥστε διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς τούτου ἐπιμέλειαν τῶν ἄλλων ἁπάντων ὑπολελεῖφθαι, ὥσπερ οἱ δημιουργοί, ἀλλὰ πάντων μετρίως ἐφῆφθαι» καὶ κατωτέρω (136 c) ὁ Σωκράτης: «φέρε δή γνῶμεν, εἰ ἀληθῆ λέγεις, ποῦ καὶ χρήσιμοι ἡμῖν εἰσίν οἱ ὕπακροι οὗτοι; δῆλον γὰρ ὅτι ἑκάστου γε τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων φαυλότερός ἐστιν ὁ φιλόσοφος. Ὡμολόγει. Φέρε δὴ σύ, ἦν δ' ἐγώ, εἰ τύχοις ἢ αὐτὸς ἀσθενήσας ἢ τῶν φίλων τις τῶν σῶν, περὶ ὧν σὺ σπουδὴν μεγάλην ἔχεις, πότερον ὑγίειαν βουλόμενος κτήσασθαι τὸν ὕπακρον ἐκεῖνον τὸν φιλόσοφον εἰσάγοις ἂν εἰς τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἰατρὸν λάβοις; . . . . Οὐδεὶς ἄν, ἔφη, τοῦτό γε ἀμφισβητήσειεν, ὡς οὐχὶ τὸν ἰατρὸν καὶ μᾶλλον

[1] Πρβ. Ἀρριαν. Ἐπικτήτ. διατριβ. Γ' 1, 5: «καὶ ὁ πρὸς πενταθλίαν καλὸς ὁ αὐτὸς οὗτος πρὸς πάλην αἴσχιστος» ἤτοι εἶνε ἥκιστα ἀγαθὸς ἢ ἱκανὸς πρὸς πάλην ὡς ἴδιον ἀγῶνα (*Haggenmüller* σ. 42, 51, *Henrich* σ. 76).

καὶ πρότερον» καὶ κατωτέρω 138 d ὁ Σωκράτης: «πότερον οὖν καὶ περὶ ταῦτα λέγωμεν, ἔφην, πένταθλον αὐτὸν δεῖν εἶναι καὶ ὕπακρον, καὶ ἐν τούτοις τὰ δευτερεῖα ἔχοντα πάντων τὸν φιλόσοφον, καὶ ἀχρεῖον εἶναι, ἕως ἂν τούτων (δηλ. τῶν δημιουργῶν) τις ᾖ, ἢ πρῶτον μὲν τὴν αὑτοῦ οἰκίαν οὐκ ἄλλῳ ἐπιτρεπτέον οὐδὲ τὰ δευτερεῖα ἐν τούτῳ ἑκτέον, ἀλλ' αὐτὸν κολαστέον δικάζοντα ὀρθῶς, εἰ μέλλει εὖ οἰκεῖσθαι αὐτοῦ ἡ οἰκία; Ξυνεχώρει δή μοι. Ἔπειτά γε δήπου ἐάν τε οἱ φίλοι αὐτῷ διαίτας ἐπιτρέπωσιν, ἐάν τε ἡ πόλις τι προστάττῃ διακρίνειν ἢ δικάζειν, αἰσχρὸν ἐν τούτοις, ὦ ἑταῖρε, δεύτερον φαίνεσθαι ἢ τρίτον καὶ μὴ οὐχ ἡγεῖσθαι; Δοκεῖ μοι. Πολλοῦ ἄρα δεῖ ἡμῖν, ὦ βέλτιστε, τὸ φιλοσοφεῖν πολυμαθία τε εἶναι καὶ ἡ περὶ τὰς τέχνας πραγματεία». Ὁ διαλεγόμενος λέγει ὅτι φιλόσοφος εἶνε ὁ πολυμαθὴς ('Αντεραστ. 133 e), ὁ τῶν τεχνῶν ἔμπειρος πασῶν, εἰ δὲ μή, ὡς πλείστων γε καὶ μάλιστα τῶν ἀξιολόγων (135 b), ἐπειδὴ δὲ παρίσταται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἀδύνατον ἡ τελεία ἐκμάθησις πολλῶν καὶ μεγάλων [1], προστίθησιν ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη «ἑκάστην τῶν τεχνῶν τὸν φιλοσοφοῦντα ἐπίστασθαι ἀκριβῶς», ἀλλὰ ἀρκεῖ νὰ εἶνε πάντων τῶν πραγμάτων μετρίως ἐφημμένος· ἀρέσκει δὲ αὐτῷ ἡ ἀπεικασία τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὸν πένταθλον, διότι, ὡς οὗτος εἶνε δεύτερος μὲν πρὸς τοὺς δρομέας ἢ τοὺς παλαιστάς, πρῶτος δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀθλητὰς καὶ νικᾷ τούτους, οὕτως ὁ φιλόσοφος ὑπολείπεται μὲν τῶν πρώτων εἰς ξύνεσιν περὶ τὰς τέχνας, τὰ δευτερεῖα δ' ἔχων τῶν ἄλλων ὑπερέχει καὶ οὕτω γίγνεται περὶ πάντα ὕπακρός τις ἀνήρ, ἤγουν σχεδὸν ἢ οὕτως εἰπεῖν τρόπον τινὰ ἐν πᾶσιν ἄκρος.

Ἐν τῇ αὐτῇ ὡς ἐν Ἀντερασταῖς ἐννοίᾳ ὕπακρος εὕρηται παρὰ Λογγίνῳ (Περὶ ὕψους σελ. 199), ὅπου ὁ Ὑπερείδης συγκρινόμενος πρὸς τὸν Δημοσθένη ὑπολείπεται μὲν κατὰ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων ἢ ἀρετῶν, ὑπερέχει δὲ κατὰ τὸν ἀριθμόν: «εἰ δ' ἀριθμῷ, μὴ τῷ μεγέθει κρίνοιτο τὰ κατορθώματα, οὕτως ἂν καὶ Ὑπερείδης τῷ παντὶ προέχοι Δημοσθένους· ἔστι γὰρ αὐτοῦ πολυφωνότερος καὶ πλείους ἀρετὰς ἔχων καὶ σχεδὸν ὕπακρος ἐν πᾶσιν, ὡς ὁ πένταθλος, ὥστε τῶν μὲν πρωτείων ἐν ἅπασι τῶν ἄλλων ἀγωνιστῶν λείπεσθαι,

[1] Πρβ. Ἀντεραστ. 134 bc: «Ἆρ' οὖν οὕτω λέγεις, ἔφην ἐγώ, ὥσπερ ἐν τῇ τεκτονικῇ; καὶ γὰρ ἐκεῖ τέκτονα μὲν ἂν πρίαιο πέντε ἢ ἓξ μνῶν ἄκρον, ἀρχιτέκτονα δὲ οὐδ' ἂν μυρίων δραχμῶν . . . . . . Ξυνεχώρει . . . .»,

πρωτεύειν δὲ τῶν ἰδιωτῶν.[1] ὁ μέν γε Ὑπερείδης πρὸς τῷ πάντα ἔξω γε τῆς συνθέσεως μιμεῖσθαι τὰ Δημοσθένεια κατορθώματα καὶ τὰς Λυσιακὰς ἐκ περιττοῦ περιείληφεν ἀρετάς τε καὶ χάριτας». Πρβ. καὶ παρὰ Φωτίῳ (εἰς τὸν ὑπὸ ἀνωνύμου βίον τοῦ Πυθαγόρου, κῶδ. 249, σελ. 440 Bekker): «ὅτι ὁ ἄνθρωπος μικρὸς κόσμος λέγεται οὐχ ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων σύγκειται, τοῦτο γὰρ καὶ ἕκαστον τῶν ζῴων καὶ τῶν εὐτελεστάτων, ἀλλ' ὅτι πάσας ἔχει τὰς τοῦ κόσμου δυνάμεις. ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ εἰσὶ θεοί, ἔστι καὶ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἔστι καὶ τὰ ἄλογα ζῷα, ἔστι καὶ φυτά· πάσας δὲ ταύτας τὰς δυνάμεις ἔχει ὁ ἄνθρωπος. ἔχει γὰρ θείαν μὲν δύναμιν τὴν λογικήν, ἔχει τὴν τῶν στοιχείων φύσιν, τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν καὶ τοῦ ὁμοίου γεννητικήν. ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων λείπεται, καὶ ὥσπερ ὁ πένταθλος πάσας ἔχων τὰς δυνάμεις τῶν ἀθλημάτων ἐν ἑκάστῃ ἥττων ἐστὶ τοῦ ἕν τι ἐπιτηδεύοντος,[2] οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος πάσας ἔχων τὰς δυνάμεις ἐν ἑκάστῃ λείπεται. ἧττον μὲν γὰρ ἔχομεν τὴν λογικὴν δύναμιν ἤπερ οἱ θεοί, καὶ τὰ τῶν στοιχείων ὁμοίως ἧττον ἢ ἐκεῖνα, καὶ τὸν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν ἐνδεέστερα τῶν ἐν τοῖς ἀλόγοις, καὶ τὴν θρεπτικὴν καὶ αὐξητικὴν δύναμιν ἐλαττουμένας τῶν ἐν τοῖς φυτοῖς. ὅθεν ἐκ ποικίλων δυνάμεων συνεστῶτες δύσχρηστον τὸν βίον ἔχομεν. ἕκαστον γὰρ τῶν ἄλλων ὑπὸ μιᾶς φύσεως οἰακίζεται, ἡμεῖς δὲ ὑπὸ τῶν διαφόρων δυνάμεων ἀντισπώμεθα, οἷον ποτὲ μὲν ὑπὸ τοῦ θείου ἀναγόμεθα ἐπὶ τὰ κρείττω, ποτὲ δὲ τοῦ θηριώδους ἐπικρατήσαντος ἐπὶ τὰ χείρω». Ὡσαύτως παρὰ Διογένει Λαερτίῳ (Θ' 37) ὁ Δημόκριτος ἀπεικάζεται πρὸς πένταθλον: «εἴπερ οἱ Ἀντερασταὶ Πλάτωνός εἰσι, φησὶ Θράσυλλος, οὗτος ἂν εἴη ὁ παραγενόμενος ἀνώνυμος, τῶν περὶ Οἰνοπίδην καὶ Ἀναξαγόραν ἕτερος, ἐν τῇ πρὸς Σωκράτην ὁμιλίᾳ διαλεγόμενος περὶ φιλοσοφίας, ᾧ, φησίν, ὡς πεντάθλῳ ἔοικε ὁ φιλόσοφος. Καὶ ἦν ὡς ἀληθῶς ἐν φιλοσοφίᾳ πένταθλος· τὰ γὰρ φυσικὰ, καὶ τὰ ἠθικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ, καὶ τοὺς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ περὶ τεχνῶν πᾶσαν εἶχεν ἐμπειρίαν»,[3]

[1] Πρβ. τοὺς «δευτερεύοντας» ἐν τῷ εἰρημένῳ χειρογράφῳ σελ. 86.

[2] Ἄλλως: « . . . . τὰς δυνάμεις ἐν ἑκάστῃ ἥττων ἐστὶ τοῦ ἕν τι ἐπιτηδεύοντος τῶν ἀθλημάτων».

[3] Τὸ χωρίον εἰκάζεται ἐνιαχοῦ βεβλαμμένον· πρβ. ἀνωτ. τὰ χωρία τῶν Ἀντεραστῶν 135 e ἑξ. κλπ. καὶ 132 a «ἐφαινέσθην μέντοι ἢ περὶ Ἀναξαγόρου ἢ περὶ Οἰνοπίδου ἐρίζειν», καὶ 132 c)· τὸ «τὰ γὰρ φυσικὰ» συμπληροῦται ὑπό τινων κατὰ τὰ

πρβ. Σουίδ. λ. πένταθλος (πρβ καὶ λ. Ἐρατοσθένης· τὸν Ἐρατοσθένη ἐπεκάλεσαν Βῆτα ἢ πένταθλον διὰ τὴν ποικίλην παιδείαν)· πρβ. καὶ Ἀριστοφάνη τὸν Βυζάντιον, ἐπονομασθέντα πένταθλον διὰ τὸν αὐτὸν λόγον (*Christ* Griech. Litteraturgesch.[2] σελ. 392 σ. 2 καὶ Platon. Stud. σελ. 56 πρβ. Ψευδοπλάτ. Ἀντεραστ. 135 e). Πρβ. καὶ Ξενοφ. Ἑλλην. Δ' 7, 5: «ἅτε δὲ νεωστὶ τοῦ Ἀγησιλάου ἐστρατευμένου εἰς τὸ Ἄργος, πυνθανόμενος ὁ Ἀγησίπολις τῶν στρατιωτῶν μέχρι μὲν ποῖ πρὸς τὸ τεῖχος ἤγαγεν ὁ Ἀγησίλαος, μέχρι δὲ ποῖ τὴν χώραν ἐδῄωσεν, ὥσπερ πένταθλος πάντῃ ἐπὶ τὸ πλέον ὑπερβάλλειν ἐπειρᾶτο».

Λόγος πολὺς καὶ ἀμφισβήτησις ὑφίσταται περὶ τοῦ παρὰ Πινδάρῳ (Νεμ. Ζ') πεντάθλου τοῦ Σωγένους καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν ἑξῆς στίχων (70 ἑξ.):

Εὐξενίδα πάτραθε Σώγενες, ἀπομνύω
μὴ τέρμα προβὰς ἄκονθ' ὥτε χαλκοπάραον ὄρσαι
θοὰν γλῶσσαν, ὃς ἐξέπεμψας παλαισμάτων
αὐχένα καὶ σθένος ἀδίαντον, αἴθωνι πρὶν ἀελίῳ γυῖον ἐμπεσεῖν.
εἰ πόνος ἦν, τὸ τερπνὸν πλέον πεδέρχεται.
ἔα με· νικῶντί γε χάριν, εἴ τι πέραν ἀερθεὶς
ἀνέκραγον, οὐ τραχύς εἰμι καταθέμεν·
εἴρειν στεφάνους ἐλαφρόν· ἀναβάλεο. Μοῖσά τοι
κολλᾷ χρυσὸν[1] . . . .

Ἡ ᾠδὴ ἐποιήθη εἰς Σωγένη, Αἰγινήτην τοῦ γένους τῶν Εὐξενιδῶν, νικήσαντα κατὰ τὴν 54ην Νεμεάδα (467 π.Χρ.) πεντάθλῳ παίδων.[2]

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον ἑρμηνεύεται πολλαχῶς, ἄλλως τε καὶ ὡς ἑξῆς. Ἡ ᾠδὴ αἰνίσσεται παιᾶνά τινα τοῦ Πινδάρου· ἐν στίχ. 64

παρὰ Σουίδᾳ ἐν λέξ. πένταθλος εἰς «ἤσκητο γὰρ τὰ φυσικά». Ὅρα ἔκδ. *Hübner* 1833, II σελ. 363-4.— Πρβ. ἐκ παρέργου τὸν νῦν λεγόμενον ἐγκυκλοπαιδικόν, οἷον λ. χ. mutatis mutandis δεινὸν κοινωνιολόγον, δημοσιογράφον κλπ.

[1] Ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκδόσει *Christ* 1896 σελ. 291 (καὶ σημ.) ὧδε: «γλῶσσαν· ὅ σ' ἐξέπεμψεν . . . . . . ἔα με νικῶντί γε χάριν — εἴ τι πέραν ἀερθεὶς ἀνέκραγον, οὐ τραχύς εἰμι καταθέμεν — εἴρειν στεφάνους· ἐλαφρὸν ἀναβάλεο, Μοῖσά, τοι· κόλλα χρυσόν».

[2] Ἐν τοῖς Νεμείοις τὸ πένταθλον τῶν παίδων εἰσήχθη τῷ 469 π. Χρ. (περὶ τοῦ Σχολ. Πινδ. Νεμ. Ζ' ἐν τῇ Ὑποθέσει πρβ. πρὸς ἄλλοις τελευταῖον *Christ* Pind, 1896).

(94) κατὰ τὸν σχολιαστὴν ὁ Πίνδαρος ἐννοεῖ: «οὐ μέμψαιτο ἂν οὖν με Ἀχαιὸς ἀνὴρ ἐπὶ τῷ δοκεῖν μικρολόγον παρεστακέναι τὸν Νεοπτόλεμον, ὅτι εἶπον αὐτὸν περὶ κρεῶν μεμαχῆσθαι καὶ διὰ τοῦτο ἀπολωλέναι. καθόλου γὰρ ἀπολογεῖσθαι βούλεται περὶ τοῦ Νεοπτολέμου θανάτου πρὸς τοὺς Αἰγινήτας· ἐκεῖνοι γὰρ ᾐτιῶντο τὸν Πίνδαρον, ὅτι γράφων Δελφοῖς τὸν Παιᾶνα ἔφη ἀμφιπόλοισι μαρνάμενον | μοιριᾶν τιμᾶν[1] ἀπολωλέναι (δηλ. τὸν Νεοπτόλεμον). ἀπολογούμενος γάρ τι ἀντεισήγαγε τοῦτο ὁ Πίνδαρος, ὅτι οὐκ ἔφησε περὶ χρημάτων γεγονέναι τῷ Νεοπτολέμῳ τὴν μάχην, ἀλλὰ περὶ τῶν νομιζομένων τιμῶν τοῖς Δελφοῖς»· καὶ κατωτ. εἰς στίχ. 102 (150) ὁ σχολιαστὴς ἀναφέρει τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοδήμου, μαθητοῦ τοῦ Ἀριστάρχου, καθ' ἣν ὁ Πίνδαρος «μεμφθεὶς ὑπὸ Αἰγινητῶν ἐπὶ τῷ δοκεῖν ἐν Παιᾶσιν εἰπεῖν τὸν Νεοπτόλεμον ἐπὶ ἱεροσυλίᾳ ἐληλυθέναι εἰς Δελφούς, νῦν ὥσπερ ἀπολογεῖται εἰπών, ὅτι οὐχ ἱεροσυλῶν ἐτελεύτησεν, ἀλλ' ὑπὲρ κρεῶν φιλοτιμηθεὶς ἀνῃρέθη». Τὰ εἰς τοὺς εἰρημένους στίχους σχόλια ἔχουσιν ὧδε:

Στίχ. 70 (103): «Εὐξενίδα πάτραθε Σώγενες· πρὸς αὐτὸν τὸν Σωγένη ἀπέστρεψε τὸν λόγον . . . . . Ἄλλως. φατρία ἐν Αἰγίνῃ ἀπὸ Εὐξένου, ἧς ἐστιν ὁ Σωγένης. ὁ δὲ λόγος· ὦ Σώγενες, ὑπομνύω τῇ Εὐξενίδα πάτρᾳ, μὴ τέρμα προβὰς θοὰν ὄρσαι γλῶσσαν, ὡς ἄκοντα χαλκοπάρῃον. τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν πεντάθλων μετενήνοχε τῶν τὸ ἀκόντιον παρὰ τὸ ὡρισμένον τέρμα βαλλόντων διὰ τῶν[2] ἐξάθλων γινομένων. ἄλλως ἐγώ, φησί, καθίημι τοῦ σκοποῦ· ἡ γλῶσσά μου ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἀνήνεκται, οὐχ ὑπερπέπτωκε τὸ τέρμα, ὡς ἀκόντιον. τοῦτο δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ πένταθλός ἐστιν ὁ Σωγένης. ἄλλως ὁ νοῦς· ὄμνυμι τῇ φατρίᾳ τῶν Εὐξενιδῶν, περὶ σοῦ λέγων μὴ ὥσπερ ἀκοντισταί, οἳ δι' ἀπληστίαν ἰσχύος ὑπερβάλλουσι τὸ τέρμα καὶ τὸ ὡρισμένον, καθ' οὗ δεῖ πέμψαι, οὕτω κἀγὼ τὴν ἀλήθειαν».[3]

Στίχ. 72 (106) «ὃς ἐξέπεμψας παλαισμάτων αὐχένα· ἀπὸ

[1] Πρβ. κατωτ. περὶ τῶν νομιζομένων τιμῶν καὶ περὶ κρεῶν (πρβ. στ. 40 ἐξ. καὶ σχολ. εἰς στ. 48=70) ἤτοι θυμάτων (μηρίων, ἂν ἐπετρέπετο) ὡς ἐν σχολ. εἰς 42 (62) «ἔλασεν . . . μαχαίρᾳ· φασι τοῦ Νεοπτολέμου θύοντος τοὺς Δελφοὺς ἁρπάζειν τὰ θύματα, ὡς ἔθος αὐτοῖς· τὸν δὲ Νεοπτόλεμον δυσανασχέτως ἔχοντα διακωλύειν· αὐτοὺς (δὲ) διαχρήσασθαι αὐτὸν ξίφη ἔχοντας».

[2] Ἴσως γραπτέον καὶ διὰ τοῦτο, πρβ. *Faber* σελ. 474, ἢ καὶ οὕτως.

[3] Κοινὴ γραφή: τῇ ἀληθείᾳ.

τοῦ πρὸς αὐτὸν λόγου εἰς τὸν περὶ αὐτοῦ μετέστη· ὅστις ὁ Σωγένης τῶν τοῦ πεντάθλου ἀγωνισμάτων ἐξέπεμψεν ἑαυτοῦ τὸ γυῖον ἄνευ ἱδρῶτος πρὶν ἐπιπεσεῖν τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα. ἐκ δὲ τούτου τὸ τῆς ἀθλήσεως ἐράσμιον καὶ ταχὺ χαρακτηρίζει. ἔνιοι δὲ ὡς νικήσας, φασί, τὸ ἀκόντιον ἐστέφθη, οὐκέτι μέντοι ἐπάλαισε, παραιτησαμένων[1] αὐτὸν τῶν ἄλλων. ἐπεὶ δὲ οἱ παλαίοντες χρονοτριβοῦσι καὶ τὸν πλείονα χρόνον ἐν τῷ ἡλίῳ μένουσι, διὰ τοῦτό φησι· πρὶν ἁλίῳ γυῖον ἐμπεσεῖν, τουτέστι πρὸ τοῦ ἐκλυθῆναι τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ ἡλίου διὰ τὴν πάλην, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν· πρὶν παλαῖσαί σε».

Στίχ. 74 (109) «εἰ πόνος ἦν· εἰ καὶ κάματος, ἦν, φησίν, ἐν τῷ ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ μείζων ἡ ἐκ τῆς νίκης ἡδονή. ὁ ἄκων, φησίν, αἴτιος γενόμενος τῆς παντελοῦς νίκης οὐκ ἐποίησε χρείαν σε ἔχειν τοῦ διὰ πάλης σε περιγενέσθαι τῶν ἀνταγωνιστῶν, ἀλλά σου ἄβρεκτον τὸν αὐχένα ἐξέπεμψε τοῦ ἀγῶνος».

Στίχ. 75 (110) «ἔα με νικῶντί γε χάριν· τὸ ὑπερβατὸν οὕτως· ἔα με, εἴ τι περ ἂν ἀερθεὶς ἀνέκραγον, νικῶντί γε χάριν φέρειν».

Στίχ. 76 (112) «οὐ τραχύς εἰμι καταθέμεν· οὐ γάρ εἰμι ἀηδής, φησί, καὶ ἀπηνὴς τοῖς νικῶσι τὰ ἐγκώμια θέσθαι».

Στίχ. 77 (113) «εἴρειν στεφάνους ἐλαφρόν· πρὸς αὐτὸν διαλέγεται. ὁ δὲ νοῦς· ἐπὶ τούτοις τοῖς κατορθώμασιν ἐλαφρῶς συντιθέναι καὶ πλέκειν στεφάνους παραιτοῦ, ἀντὶ τοῦ μέγα τι καὶ ἀξιοπρεπὲς ἐφάρμοζε τῇ νίκῃ ἐγκώμιον».

Στίχ. 76 (114) «ἀναβάλλεο· Μοῖσά τι κολλᾷ χρυσόν· ἤτοι ἡ Μοῦσα ἡ ἐγκωμιαστικὴ ποικίλως κοσμεῖ τοὺς ἐπαινουμένους, οἷον ἡ Μοῦσα πᾶσι χρῆται τοῖς ἐγκωμίοις. ꝭ Ἄλλως. λέγειν τι ἐλαφρὸν περὶ τῶν ἱερῶν στεφάνων ἀναβάλλου, οἷον μὴ λέγε κοῦφα περὶ τῶν νικώντων, ἀλλὰ μᾶλλον μεγάλα λέγων αὔξανε αὐτούς. ꝭ ἀντὶ τοῦ ἀνακρούου καὶ ἄρχου τι λέγειν ἐλαφρῶς περὶ τῶν στεφάνων· εἰ μείζονα εἴρηκας αὐξητικὸς ὤν, νῦν ἐλαφρῶς ἄρχου τι λέγειν περὶ αὐτῶν».

Περὶ τῆς ἑρμηνείας τοῦ χωρίου ἀναγραφήτω ἐνθάδε ἡ μία τῶν εἰρημένων σχολίων γνώμη: «ἀπὸ τοῦ πρὸς αὐτὸν λόγου εἰς τὸν περὶ

[1] Κατὰ *Boeckh* Pind. I 542 οὕτως ἴσως ἐνόει καὶ ὁ Ἀρίσταρχος γενομένην τὴν νίκην τοῦ Σωγένους καὶ οὐχὶ ὡς ὁ σχολιαστὴς μνημονεύει λέγων εἰς στίχ. 38 (56) «ὡς μὲν Ἀρίσταρχος, ὅτι νικήσας καὶ χαρισάμενος τὴν ἀνάρρησιν τῷ Σωγένει Νεοπτόλεμος ἦν Ἠπειρώτης τὸ γένος, ὅπερ οὐχ οὕτω φησὶν ἔχειν ὁ Δίδυμος».

αὐτοῦ μετέστη. ὅστις ὁ Σωγένης τῶν τοῦ πεντάθλου ἀγωνισμάτων ἐξέπεμψεν ἑαυτοῦ τὸ γυῖον ἄνευ ἱδρῶτος, πρὶν ἐπιπεσεῖν τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα. ἐκ δὲ τούτου τὸ τῆς ἀθλήσεως ἐράσμιον καὶ ταχὺ χαρακτηρίζει. ἔνιοι δ' ὡς . . ., φασί . . .». Ἐκ τούτου πιθανῶς εἰκάζεται περὶ τοῦ Σωγένους οὐχὶ ὅτι κράτιστα ἀκοντίσας (ἢ καὶ τοῖς τέσσαρσιν πρώτοις ἀθλήμασιν ὑπερτερήσας) καὶ παραιτησαμένων τῶν ἀνταγωνιστῶν ἀπαλλαγεὶς τῆς πάλης ἐνίκησεν, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι ἀγωνισάμενος καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ μέρει τοῦ πεντάθλου, τῇ πάλῃ,[1] καὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς πέντε ἀγωνίσμασιν,[2] ἐνίκησε ταχέως καὶ ἀπόνως τοὺς ἀνταγωνιστάς, πολλῷ ἥττονας ὄντας, ἔχων τὸν αὐχένα καὶ τὸ σθένος τοῦ σώματος ἀκμαῖα καὶ ἄβροχα (ἄνευ ἱδρῶτος)·[3] καὶ μετὰ πόνον μὲν ἡ ἡδονὴ μείζων, τιμῆς ὅμως ἡ νίκη ἀξία.[4]

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἀπὸ τοῦ «ἀπομνύω . . .» μέχρι τοῦ «γλῶσσαν» μέρος τοῦ χωρίου δὲν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σωγένη ἀλλὰ μόνον πρὸς τὸν ποιητήν· οὗτος δηλονότι ἀπομνύει μὴ τέρμα προβὰς ὄρσαι[5] θοὰν γλῶσσαν ἄκονθ' ὥτε χαλκοπάραον. Ἐνταῦθα δὲν κεῖται μία μόνη εἰκών. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τέρμα προβὰς εἰρήσθω ὅτι ὑπῆρχε μὲν βεβαίως καὶ ἐν τῷ ἀκοντίῳ τόπος ὡρισμένος, ἀφ' οὗ ἠκόντιζον, ὡς ἐν τῷ δρόμῳ ἅλματι καὶ δίσκῳ ὑπῆρχε τόπος, ἀφ' οὗ ἔτρεχον,[6] ἐπήδων καὶ ἐδίσκευον (πρβ. ὕσπληξ, βατήρ, βαλβίς)· καὶ ὄνομα μὲν ἴδιον τῷ τοιούτῳ ἐν τῷ ἀκοντίῳ τόπῳ οὐδαμοῦ ἀνα-

[1] Ὅτι ὁ Σωγένης ἠγωνίσατο πάντα μέχρι καὶ τῆς πάλης τὰ ἀθλήματα, εἰκάζεται καὶ ὑπὸ *Dissen* (ἐν *Boeckh* Pind. III 433 ἑξ., πρβ. ἄλλως καὶ κατωτ.)· πρβ. καὶ Γερμαν. μετάφρ. Πινδ. *C. F. Schnitzer* 1866 σελ. 31, 36, 107.

[2] Τὸ παλαισμάτων (στ. 72) κατὰ τὸ εἰρημένον σχόλιον σημαίνει «ἀγωνισμάτων»· πρβ. ἄλλως ἀνωτ. σελ. 81, 5.

[3] Ἂν ἄλλως ἐπετρέπετο, θὰ ἐδύνατο νὰ διορθωθῇ «ὃν (δηλ. ἄκοντα) ἐξέπεμψας (πρβ. Βακχυλ. Θ' 34 «προπέμπων», Πολυδ. Γ' 151 «δίσκον ἐκπέμψαι») . . . ἀδίαντος».

[4] Τῷ ἐν στίχ. 77 εἴρειν στεφάνους ἐλαφρὸν πρβ. Ἰσθμ. Β' 33, Νεμ. Ε' 19 ἑξ. Κατὰ *Christ* ἄλλως (ἀνωτ. σελ. 90 σημ. 2), πρβ. σχόλια (ἀνωτ.) εἰς στίχ. 77-8 (113-4). Ἀναβάλεο πρὸς ἑαυτὸν διαλέγεται ὁ ποιητής, ὡς λ.χ. πολλάκις ἀναλόγως ἐν Ὀλυμπ. Θ'.

[5] Ὡς πρὸς τὸν ἀόριστον τοῦ ἀπαρεμφάτου πρβ. καὶ Πυθ. Α' 43, Νεμ. Ϛ' 26, Νεμ. Θ' 54, δύναται δὲ καὶ νὰ ἐννοηθῇ ὡς γεγραμμένου τοῦ ὅλου ποιήματος. Πρβ. κατωτ. στίχ. 74, 76, Ὀλυμπ. Η' 55, Πυθ. Η' 19, Νεμ. Α' 19, *Boeckh*, *Dissen*.

[6] Περὶ τῶν ἄκρων ἢ περάτων τοῦ σταδίου ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἁπλοῦν δρόμον καὶ πρὸς τὸν δίαυλον καὶ δολιχὸν πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ σταδίου.

γράφεται, διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν δίσκον συγγένειαν τοῦ ἀκοντίου, βλήματος ὡσαύτως ὄντος, ἥρμοττε βαλβὶς μᾶλλον ἢ τέρμα· διότι τέρμα καθ' ὅλου σημαίνει τέλος μᾶλλον ἢ ἀρχήν,[1] καὶ ἐπὶ τοῦ ἀκοντίου δὲ τέρμα ἦν τὸ τέλος, πρὸς ὃ ἠκόντιζον, ὡς ἀπαντᾷ καὶ ἐν σχολίῳ εἰς στίχ. 70 (103, ἀνωτ.): «τοῦτο δὲ ἀπὸ τῶν πεντάθλων μετενήνοχε τῶν τὸ ἀκόντιον παρὰ τὸ ὡρισμένον τέρμα βαλλόντων διὰ τῶν ἐξάθλων[2] γινομένων». Ἡ ἑρμηνεία ὅμως τοῦ σχολιαστοῦ τούτου ἔχει, ὡς εἰκάσαι, πλημμελῶς ἐνταῦθα, ἀπιθάνως ἐννοοῦσα τὸ προβάς, ἁρμόττει δὲ μᾶλλον ἄλλῳ χωρίῳ τοῦ Πινδάρου, Πυθ. Α' 42 ἐξ. (κατωτ.). Σκοπὸς ἐν τῇ βολῇ τοῦ ἀκοντίου (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ εἴδους τῆς βολῆς), «οὐχ ὑπερπέπτωκε τὸ τέρμα», «ὑπερβάλλουσι τὸ τέρμα καὶ τὸ ὡρισμένον, καθ' οὗ δεῖ πέμψαι», ἀναγράφεται καὶ κατωτέρω ἐν τοῖς εἰς τὸν αὐτὸν στίχον 70 σχολίοις (ἀνωτ.), οὕτω δὲ (ultra terminum . . . . .) ἑρμηνεύεται ὑπό τινων (*Boeckh* κλπ.) τὸ τέρμα προβάς. Ἀλλὰ τὸ τέρμα προβάς, εἰ καὶ ἡ ἔννοια τῆς ὑπερβολῆς ἢ τοῦ περιττοῦ ἐνδέχεται νὰ προέρχηται καὶ ἐκ τοῦ ἀκοντίου,[3] ὡς ἐκ τοῦ ἅλματος ἢ τοῦ «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα», ἢ ἐκ τοῦ δρόμου (πρβ. «θοὰν γλῶσσαν», τέρμα δρόμου, ὁδοῦ κλπ.), δὲν φαίνεται ἀναγκαίως ἔχον συνάφειον πρὸς τὸ ἀκόντιον, πιθανώτερον δὲ λέγεται ἐνταῦθα ἀπολύτως, ἤτοι ὑπερβὰς (πρβ. Πινδάρου Σχόλια Πατμιακά, ἐκδ. ὑπὸ Ἰω. Σακκελίωνος μετὰ προλόγου ὑπὸ Δ. Σεμιτέλου Ἀθήνησι 1875, σελ. 128 «προβάς· ὑπερβάς», καὶ Ἡσύχ. «προβάς· ὑπερ-

[1] Παρ' Ὁμήρῳ ἐν τῇ δισκοβολίᾳ τῶν Φαιάκων διὰ τοῦ ἐν Ὀδυσσ. θ 193 τέρματα (=τέρμα) δὲν ἐννοεῖται καὶ ἡ ἀρχὴ ἤτοι βαλβίς, ἀλλὰ μόνον τὸ τέλος, πρβ. τὸ ἐν στίχ. 195 σῆμα (τὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ὑπερβάντος κατὰ πολὺ διὰ τοῦ δίσκου σήματα πάντα τῶν Φαιάκων στ. 192, πρβ. στ. 129, οἱονεὶ ὡς ἀπρόσιτον τέρμα, ὅπερ καὶ ἑξῆς οὐδεὶς τῶν Φαιάκων, ὡς λέγει ἡ Ἀθηνᾶ, «ἵξεται οὐδ' ὑπερήσει»)· πρβ. *Mie* 795. Ἀναλόγως περὶ τῆς ἁρματοδρομίας ἐν Ἰλιάδ. Ψ 358 τὸ τέρματα σημαίνει τὸν καμπτῆρα (πρβ. νύσσα στ. 332, τέρματα στ. 333, 309, τέρμα 323, σῆμα 326), δὲν ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς τὴν ἄφεσιν.

Τὸ παρ' Ἡσυχίῳ «βαλβιδοῦχον· τερματοῦχον» δηλοῖ ὅτι βαλβὶς σημαίνει καὶ τέρμα (τέλος), οὐχὶ δὲ ἀναγκαίως καὶ τἀνάπαλιν. Πρβ. Πολυβ. Γ' 147 «ἵνα δὲ παύονται, τέλος καὶ τέρμα καὶ βατήρ, ἐνίοις δὲ καὶ βαλβίς», *Krause* Gymn. I 140-1.

[2] Πρβ. ἀνάλογα Λουκιαν. Ὑπὲρ τῶν εἰκ. 18 «ἐξαγώνια καὶ πόρρω τοῦ πράγματος . . . . ἔκμετρα ἔδοξε καὶ ὑπὲρ τὸν πόδα» καὶ Λουκ. Ἀνάχ. 19 «μὴ ἐξαγώνια μηδὲ πόρρω τοῦ σκοποῦ» (*Boeckh* Pind. II σ. 482, 2).

[3] Τὸ ἐν Horat. carm. Α' 8, 12 «*trans finem* jaculo nobilis expedito» ἔχει μόνον, ἐννοεῖται, ἀγαθὴν ἔννοιαν καὶ δηλοῖ κατόρθωμα.

βάς») τὸ προσῆκον ὅριον ἢ μέτρον (πρβ. κατωτ. στίχ. 75 «πέραν ἀερθείς», τὸ Ὁμηρικὸν «φύγεν ἕρκος ὀδόντων», ὑπερβὰς τὸν ὀδόν, ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα κλπ.).

Ἡ δὲ εἰκὼν «ἄκονθ' ὥτε χαλκοπάραον», ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ «θοὰν γλῶσσαν» ἀσυνάπτως πρὸς τὸ τέρμα προβάς, ἀπεικάζει δηλονότι ὁ ποιητὴς τὴν ταχεῖαν (ἢ ὀξεῖαν) γλῶσσαν πρὸς χαλκοπάρειον ἀκόντιον. Συγγενέστατον χωρίον εἶνε τὸ ἐν Πυθ. Α' 42 ἑξ., ἔνθα ὁ Πίνδαρος λέγει: «ἄνδρα δ' ἐγὼ κεῖνον | αἰνῆσαι μενοινῶν ἔλπομαι | μὴ χαλκοπάραον ἄκονθ' ὡσείτ' ἀγῶνος βαλεῖν ἔξω παλάμᾳ δονέων, | μακρὰ δὲ ρίψαις ἀμεύσασθ' ἀντίους»· ὡσαύτως ὁ ποιητὴς περὶ ἑαυτοῦ λέγει καὶ ἐν Ἰσθμ. Β' 35, Ὀλυμπ. ΙΓ' 93, Νεμ. Θ' 55, πολλάκις δὲ δὲν λαμβάνει τὰς εἰκόνας ἐκ τῆς ἀθλήσεως τοῦ ὑμνουμένου νικητοῦ, ἀλλ' ὅπως ἑκάστοτε βούλεται· αἱ ᾠδαὶ λ.χ. Πυθ. Α' (ἀνωτ.). Νεμ. Θ' («ἀκοντίζων» στίχ. 55), καὶ Ἰσθμ. Β' («δισκήσαις ἀκοντίσσαιμι» στίχ. 35) ἀναφέρονται εἰς ἅρματα (πρβ. *Haggenmüller* σελ. 20).

Κατ' ἄλλους δὲ ὁ Πίνδαρος ἐν τῷ χωρίῳ τῆς εἰς Σωγένη ᾠδῆς ἀναφερόμενος εἰς τὸν εἰρημένον παιᾶνα ἢ καὶ εἰς τὴν παρέκβασιν ὀμνύει ὅτι δὲν ἔπραξεν ὡς ἀκοντισταί, ὧν τὸ ἀκόντιον ριπτόμενον παρανόμως (ἤτοι ἂν ἐπάτουν ὑπὲρ τὸν ὡρισμένον τόπον, ἀφ' οὗ[1] ὤφειλον νὰ ἀκοντίσωσιν) ἀποκλείει[2] αὐτοὺς τοῦ ἀγῶνος,[3] ἀλλ' ἐμόχθησεν, ὅπως καὶ διὰ τῆς ἀπολογίας ἐπέλθῃ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Αἰγινήτας διαλλαγὴ καὶ μείζων ἀποβῇ ἡ κοινὴ ἐπ' αὐτῇ καὶ τοῖς ἐπινικίοις ἡδονή, ἢ ὅπως τηρήσῃ τὸ προσῆκον μέτρον, ἀληθῶς ἐπαινῶν καὶ ψέγων (πρβ. τελευταῖον *Fedde* σελ. 17, *Faber* σ. 474, *Haggenmüller* σ.18 πρβ. ἀνωτ. στίχ. 68-9, Νεμ. Η' 38 ἑξ., *Christ* Pind. ἔκδ. 1896, κλπ.). Κατ' ἄλλους δὲ πάλιν ὁ Πίνδαρος ὀμνύει ὅτι ἐν τῷ παιᾶνι δὲν προέβη τὰ διαγεγραμμένα ὅρια ὡς ἀκοντιστὴς

[1] Οὕτως ἑρμηνεύεται κοινῶς νῦν ἀπὸ τοῦ *Pinder* (σελ. 92) καὶ ἑξῆς τὸ τέρμα προβάς.

[2] Ἀρχαιοτάτη γραφὴ εἶνε ἐξέπεμψας· πάντες σχεδὸν παραδέχονται τὴν γραφὴν ἐξέπεμψε(ν) (πρβ. *Haggenmüller* σελ. 19 γνωμικὸς ἀόριστος).

[3] Ὁ Πίνδαρος αἰνίσσεται ποιητικὸν ἀγῶνα ἑαυτοῦ πρὸς ἄλλους ποιητάς, οἷον τὸν Σιμωνίδην καὶ Βακχυλίδην, ἐν Πυθ. Α' 45. (κατὰ τὰ Πατμιακὰ Σχόλια σελ. 30 ἄλλως: ἀντίους ἐννοεῖ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἱέρωνος), Νεμ. Θ' 54 (πρβ. Ἰσθμ. Β' 36=51 καὶ σχολ.), σχολ. εἰς Ὀλ. Β' 94-6 (154-8).

παραβαίνων τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐποίησεν ὡς ἀκοντιστής, ὅστις νικηφόρως ἀκοντίσας, ἀπαλλάσσεται τῆς πάλης,[1] τοῦ τελευταίου ἀγωνίσματος τοῦ πεντάθλου· κατὰ τὴν ἑρμηνείαν ταύτην δὲν ἐννοεῖται ὅτι μόνη ἡ ἐν τῷ ἀκοντίῳ ἔξοχος νίκη ἀνεδείκνυε πενταθλονίκην τὸν ἀγωνιστήν, ἀλλ' ὅτι αὕτη ὡς τρίτη νίκη, ὑποτιθεμένων καὶ δύο προηγουμένων, ἀπήλλασσε τῆς πάλης (παλαισμάτων πρβ. ἀνωτ. σελ. 81, 5. 93, 2) τὸν ἀθλητὴν καὶ ἐπόριζεν αὐτῷ τὸν στέφανον· κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκδοχὴν εἰκάζεται ὅτι ὁ ποιητὴς τοιαύτην πιθανῶς τὴν νίκην τοῦ Σωγένους αἰνίσσεται (πρβ. πρὸς ἄλλοις *Mie* σ. 812, πρβ. 810 ἑξ.), καὶ ὅτι ὁ ἀγὼν μετὰ τρεῖς νίκας ἐπαύετο, ἔτι δὲ ὅτι τὸ ἀκόντιον ἦν τὸ προτελευταῖον ἀγώνισμα, διότι, ἂν μεταξὺ τοῦ ἀκοντίου καὶ τῆς πάλης ἐτελεῖτο ἄλλο ἀγώνισμα (λ.χ. ὁ δίσκος), θὰ ἐμνημονεύετο, ἢ ἄλλη θὰ ἦτο ἡ ἔκφρασις τοῦ ποιητοῦ.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου, μνημονευθήτωσαν καὶ τὰ περὶ τοῦ εἴδους τῆς βολῆς τοῦ ἀκοντίου. Ἐν τοῖς γυμνασίοις τὸ ἀκόντιον ἐβάλλετο εἰς μῆκος ἢ πρὸς σκοπόν, ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν ἀμφισβητεῖται ὁπότερον εἶδος ἦν ἐν χρήσει. Καθ' ὅλου ὑπὲρ μὲν τῆς εἰς μῆκος βολῆς φέρονται τὰ ἑξῆς χωρία: Ὁμήρ. Ἰλ. Π 589 ἑξ., Ψ 637, Ὀδ. θ 229, Βακχυλ. Θ' (Η') 33 ἑξ. (ἀνωτ. σ. 75), Horat. carm. I 8 «saepe disco, saepe trans finem jaculo nobilis expedito», Λουκιαν. Ἀνάχ. 27, *Bekker* Ἀνέκδ. 67, 29 «ὑπερδεδίσκηκας πονηρίᾳ πάντας· οἷον ὑπερβέβληκας. ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ὑπερδισκευόντων ἀλλήλους. ὅμοιον τὸ ὑπερηκόντισας».[2] Κατὰ σκοποῦ δὲ βολὴ ἀναφέρεται παρὰ Silius Ital. περὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Σκιπίωνος Pun. XVI 568 καὶ 570 (*meta*)· παρ' Εὐριπίδῃ δὲ (Φοίν. 140) περὶ τῶν

[1] Κατὰ *Dissen* (ἀνωτ. σελ. 93 σημ. 1) ὁ ποιητὴς λέγει ὅτι δὲν ἀπέφυγε τὸν κόπον, ὡς ἀθληταὶ οἵτινες δι' ἐξόχου ἀκοντίσεως ἀναγκάζουσι τοὺς ἀνταγωνιστὰς εἰς παραίτησιν τῆς πάλης, ἀλλά, ὡς ὁ Σωγένης ἠγωνίσατο τά τε ἄλλα καὶ τὴν πάλην, οὕτω καὶ περὶ τοῦ κατωτέρω πλεκομένου στεφάνου ἐμόχθησεν (ὁ Πίνδαρος). Ἄλλως τὸ εἰ πόνος ἦν κατὰ τοὺς πλείστους καθ' ὅλου ἐννοεῖται οὐχὶ περὶ τοῦ Σωγένους, ἀλλὰ περὶ τοῦ Πινδάρου (οὕτως ἢ γενικῶς *Haggenmüller* σ. 20).

[2] Τὸ ἐν σκωπτικῷ ἐπιγράμματι Ἀνθολ. ΙΑ' 84 (ἀνωτ. σελ. 55) «κυλλὸς δ' ἠκόντιζεν ἀμείνονα» δύναται οὐχὶ ἀπεικότως να δηλοῖ βολὴν εἰς μῆκος, διότι ἄλλως ὁ ποιητὴς ἐδύνατο νὰ γράψῃ τυφλὸς μᾶλλον ἀντὶ τοῦ κυλλός, ἀλλὰ καὶ πρὸς σκοπὸν ἕνεκα τοῦ ἀμείνονα.

Αἰτωλῶν ἐν πολέμῳ, οἵτινες καὶ σφενδονῆται ἄριστοι ἦσαν, ἀπαντᾷ «λόγχαις τ' ἀκοντιστῆρες εὐστοχώτατοι»· πρβ. ἐν γυμνασίῳ παρ' Ἀντιφῶντι Τετραλ. Β' (κατωτ. περὶ ἀκοντίου). Παρὰ δὲ Πινδάρῳ περὶ μὲν τῶν κατὰ Σωγένη ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, ἄλλα δὲ χωρία εἰσὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τῆς ἐν Πυθ. Α' 43-45 (ἀνωτ. σελ. 95) εἰκόνος ὁ ποιητὴς ἐλπίζει νὰ μὴ γένηται ἔξαθλος ἀκοντίζων πλαγίως τῇ ὡρισμένῃ γραμμῇ, ἀλλὰ μακρὰν ρίπτων νὰ ὑπερβάλῃ τοὺς ἀντιπάλους· τὸ χωρίον εἶνε μᾶλλον ὑπὲρ τῆς εἰς μῆκος βολῆς.

Ἐκ τοῦ ἐν Ἰσθμ. Β' 35 (51) «μακρὰ δισκήσαις ἀκοντίσσαιμι τοσοῦθ' ὅσον ὀργὰν | Ξεινοκράτης ὑπὲρ ἀνθρώπων γλυκεῖαν ἔσχεν»[1] δηλοῦται, ὅπερ καὶ ἄλλοθεν γνωστόν, ἡ εἰς μῆκος βολὴ τοῦ δίσκου, περὶ δὲ τοῦ ἀκοντίου ἐξάγεται τὸ αὐτὸ ἢ μᾶλλον, ἂν τὸ ἀκοντίσσαιμι ἐννοηθῇ γενικώτερον (πρβ. ἐξακοντίζειν, ἐκτοξεύειν, ἐκσφενδονᾶν) ἴσον τῷ «βάλλειν» (περὶ τοῦ δίσκου), οὐδὲν (πρβ. ἀνωτ. σελ. 95)· ὅτι δὲ ὁ Πίνδαρος συμπυκνοῖ τὰς εἰκόνας, εἶνε γνωστὸν (ἀνωτ. χωρίον Σωγένους, Ὀλυμπ. ΙΓ' 93, *Mie* σελ. 796, 814).

Ἀνάλογον ἴσως ἔννοιαν, τὴν τοῦ «τοξεύειν», ἔχει καὶ τὸ ἀκοντίζων ἐν τῇ εἰκόνι Νεμ. Θ' 54-55 (παραλειπομένου, κατὰ τὰ ἐν σελ. 95 εἰρημένα, ὅτι ἡ ᾠδὴ εἶνε ἐπὶ νίκῃ ἅρματος): « . . . . ὑπὲρ πολλῶν[2] . . . . νίκαν, ἀκοντίζων σκοποῖ' ἄγχιστα Μοισᾶν» (πρβ. ἄλλως καὶ *Faber* σ. 473, *Mie* σ.796)· οὕτω καὶ ἐντεῦθεν δὲν ἐξάγεται ἀναγκαίως ἐπὶ σκοποῦ βολὴ ἀκοντίου· ὡσαύτως δὲ περὶ βελῶν καὶ Μουσῶν ὁ λόγος καὶ ἐν Ὀλυμπ. Θ' 5-8 «ἑκαταβόλων Μοισᾶν ἀπὸ τόξων . . . . τοιοῖσδε βέλεσσιν», Ὀλ. Α' 114-5 «ἐμοὶ μὲν ὦν Μοῖσα καρτερώτατον βέλος ἀλκᾷ τρέφει», Νεμ. ϛ' 26 «ἔλπομαι μέγα Ϝειπὼν σκοποῦ ἄντα τυχεῖν ὥτ' ἀπὸ τόξου ἱείς· εὔθυν' ἐπὶ τοῦτον ἐπέων, ὦ Μοῖσ', ἄγ' οὖρον εὐκλεΐα», πρβ. Ὀλ. Β' 91-8 «πολλά μοι ὑπ' ἀγκῶνος ὠκέα βέλη ἔνδον ἐντὶ φαρέτρας . . . . ἔπεχε νῦν

[1] Πρβ. σχολ. «μακρῶς καὶ μεγάλως τὸν ἐμὸν λόγον ρίψας, φησί, καὶ τὸν νικηφόρον ἐγκωμιάζων, ὑπερβαλοῦμαι τοὺς ἄλλους, ὁπόσον καὶ ὁ Ξενοκράτης τρόπον γλυκὺν καὶ σπουδαιότερον πάντων ἀνθρώπων ἔσχεν».

[2] Πρβ. κατὰ τὴν ἔννοιαν Ὀλ. Β' 91 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 95 σημ. 3· Ἰσθμ. Β' 36 «Ξεινοκράτης ὑπὲρ ἀνθρώπων», Ὀλ. Ι' 72 «Νικεὺς . . . ὑπὲρ ἀπάντων», *Boeckh* Pind. III 203.

σκοπῷ τόξον, ἄγε θυμέ, τίνα βάλλομεν ἐκ μαλθακᾶς αὖτε φρενὸς εὐκλέας οἰστοὺς ἱέντες;». Ἄλλο χωρίον συγγενὲς εἶνε τὸ ἐν Ὀλ. ΙΓ΄ 93 ἑξ. «ἐμὲ δ' εὐθὺν ἀκόντων ἱέντα ῥόμβον παρὰ σκοπὸν οὐ χρὴ τὰ πολλὰ βέλεα καρτύνειν χεροῖν. Μοίσαις γὰρ ἀγλαοθρόνοις ἑκὼν[1] Ὀλιγαιθίδαισίν τ' ἔβαν ἐπίκουρος . . .»· τῶν εἰς τὸ χωρίον σχολίων ἀναγραφήτω ἓν νεώτερον: «ἐμὲ δ' εὐθύν· τὰ μὲν τοῦ Βελλεροφόντου καὶ τοῦ Πηγάσου οὕτως ἔσχεν· ἐμὲ δὲ ἱέντα εὐθὺν ῥόμβον ἀκόντων, ἤγουν σκοπὸν θέμενον ἐπαινεῖν Ξενοφῶντα, οὐ χρὴ κρατύνειν τὰ πολλὰ βέλη ἐν ταῖν χεροῖν παρὰ σκοπόν, ἤγουν οὐ δεῖ παρεκβάσει πολλῇ χρῆσθαι καὶ τοὺς πλείους τῶν ἐπαίνων εἰς ἑτέρους ἀναλίσκειν»· καὶ ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου δὲν συνάγεται σκοπὸς ἀκοντίου· διότι τὸ παρὰ σκοπὸν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ κατὰ τὰ ἐν Πυθ. Α΄43 (ἀνωτ.), ἢ τὸ βέλεα δὲν ἀναφέρεται ἀναποσπάστως εἰς τὸ ἀκόντων, ἀλλὰ φέρει δευτέραν εἰκόνα (πρβ. ἀνωτ., *Faber* σ. 474, *Mie* σ. 796).

Τέλος ἄλλο παρὰ Πινδάρῳ χωρίον ἔρχεται τὸ ἐν Ὀλ. Ι΄ 71 «ἄκοντι Φράστωρ δ' ἔλασε[2] σκοπόν». Ἐν νεωτέρῳ σχολίῳ εἰς στίχ. 64 (76) φέρεται «ὁ Φράστωρ δὲ δι' ἄκοντος ἔλασεν, ἤγουν ἀφῆκεν, ἔπεμψεν ἐπὶ τὸν σκοπόν, τουτέστιν εὐστόχως ἠκόντισεν», ἐν δὲ ἀρχαιοτέρῳ εἰς στίχ. 71 (85) «ἄκοντι δὲ Φράστωρ· ἀκοντίῳ ἀγωνισάμενος ἔρριψε κατὰ σκοποῦ. οἱ δὲ τὸ ἤλασε σκοπὸν ἀντὶ τοῦ τὴν νίκην εὐτύχησε φασίν», καὶ ἐν γλώσσ. γ «ἔλασε· ἐκέρδησε», «σκοπόν· τὸν ἀγῶνα». Ὁ λόγος περὶ μυθικῶν ἀγώνων, τῶν ὑπὸ Ἡρακλέους ἐν Ὀλυμπίᾳ τεθέντων,[3] ἀναγράφονται δὲ κατὰ τὴν καὶ ἐν ἔπειτα χρόνοις εἰκαζομένην τάξιν ἓξ ἀγῶνες, στάδιον πάλη πυγμὴ τέθριππον ἄκων δίσκος (οὔπω πένταθλον), καὶ οἱ ἐν ἑκάστῳ νικηταί, ἐν οἷς ὁ Φράστωρ (ὄνομα πλαστὸν ἕνεκα τοῦ σκοποῦ *Christ* Pind. ἐκδ. 1896) ἐν τῷ ἄκοντι· αἱ λέξεις τοῦ χωρίου καὶ ἡ ἑξῆς ἐρχομένη περὶ τοῦ δίσκου ἀντίθεσις «μᾶκος δὲ Νικεὺς ἔδικε πέτρῳ, χέρα κυκλώσαις, ὑπὲρ ἁπάντων» εἶνε μᾶλλον ὑπὲρ τῆς πρὸς σκοπὸν βολῆς καὶ δὴ ἀκοντίου, μὴ ὑποτι-

[1] Ἄνευ παραγράμματος πρὸς τὸ «ἀκόντων».

[2] Πρβ. Πίνδ. Νεμ. Ζ΄ 42-3 «ἵνα χρεῶν νιν ὕπερ μάχας ἔλασεν ἀντιτυχόντ' ἀνὴρ μαχαίρᾳ».

[3] Παυσ. Ε΄ 8, 4, Hyginus fabul. 273 (ὁ Ἡρακλῆς «contendit pammachio, quod nos pancratium vocamus, . . » καὶ ἄλλως κατωτ. αὐτ. «Arg[iv]is . . · Hercules Iovis filius pammachio», πρβ. ἀνωτ. σελ. 57, 1 περὶ ἀθλητῶν παμμάχων), ἀνωτ. σελ. 47, 2· πρβ. ἄλλως Hyg. περὶ Ἀργοναυτῶν κατωτ. σ. 99.

θεμένου ὅτι καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἀλλαχοῦ ἀνωτέρω, τὸ ἄκοντι κεῖται ἀντὶ τοῦ τόξῳ (κυρίως, οὐχὶ μεταφορικῶς ἐνταῦθα)· ἄλλως εἰκάζεται ὅτι τὸ ἔλασε σκοπὸν ἐννοεῖται τροπικῶς, ἔβαλε μέχρι τοῦ σκοποῦ, τοῦ τέρματος, ἤγουν ἅπαν τὸ ὡρισμένον μῆκος, ἤτοι ἐννοεῖται ἴσον τῷ ἐν στίχ. 64 ἀρίστευσεν καὶ τῷ ἐν στ. 67 ἔφερε τέλος (*Faber* σ. 473, *Mie* σ. 796).

Κατὰ τοὺς συνδυάζοντας τὰ δύο εἴδη, τὸ εἰς μῆκος καὶ τὸ ἐπὶ σκοποῦ, δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἐτίθετο χάριν καὶ εὐχερεστέρας μετρήσεως τέρμα τι πρὸς ὃ ἐρρίπτετο τὸ ἀκόντιον· καὶ οἱ μὲν πλαγίως, ἤγουν ἔξω τῆς πρὸς τοῦτο κατὰ μῆκος ὡρισμένης εὐθείας γραμμῆς καὶ τοῦ τέρματος, βάλλοντες δὲν ἐκρίνοντο, τῶν δὲ ἄλλων ἐμετρεῖτο ἡ βολή, ἤτοι ἐτίθετο, ὡς καὶ ἐν τῷ δίσκῳ, σῆμα ὅπου κατὰ πρῶτον ἔπιπτε τὸ ἀκόντιον. Ἐτίθετο δὲ πιθανῶς μακρότατα τὸ τέρμα· διότι, ἂν δύο ἢ πλείονες ἀθληταὶ ἐτύγχανον τοῦ τέρματος, ἡ νίκη θὰ ἦτο ἀμφίρροπος καὶ θὰ ὡρίζετο νέον ἀπωτέρω τέρμα. Οὕτως εἶνε εὐνοητοτέρα καὶ πᾶσα ἔξοχος βολή, οἷον ἡ παρ' Ὁρατίῳ ἐν γυμνασίοις (carm. Α' 8, 12) ἢ καὶ ἄλλως ἴσως ἡ τοῦ Φράστορος ἀνωτ. παρὰ Πινδάρῳ.[1]

Ἅλμα.

Krause Gymnast. σ. 383 ἑξ. καὶ ἐν *Pauly* Real-Encycl. III σ. 1004, 1013, *Grasberger* Erzieh. I σ. 298 ἑξ., 395 ἑξ., III σ. 195-6, *Guhl und Koner* Leben der Griechen[6] σ. 364· πρβ. καὶ ἄλλας πηγὰς ἀνωτ. σελ. 69.

Περὶ τοῦ ἅλματος ὅρα καὶ ἐν τῷ ἀγῶνι τῶν Ἀργοναυτῶν ἀνωτ. σ. 72[2] ἑξ., 77 ἑξ. (πρβ. ἄλλως καὶ Hyginus fabul. 273 «fecerunt [δηλ. ἀγῶνας] Argonautae in Propontide Cyzico regi Aenei filio, quem Iason imprudens noctu in litore occiderat, [cursu] saltu luctatione et iaculo»).

[1] Πρβ. περὶ τοῦ εἴδους ἑκατέρου ἢ ἀμφοτέρων πρὸς ἄλλαις πηγαῖς *Grasberger* Erz. III σ. 197 ἑξ., *Faber* σ. 470 ἑξ., *Haggenmüller* 28, 55-7 (πρβ. 18 ἑξ.), *Mie* 796, *Stengel* Kultusalt.[2] 182, *Blümner* Leben und Sitten II 113, *Henrich* 55 (πρβ. 77), *Krause* Gymn. I 471-2, *Bötticher* Olymp.[2] 115, *Fedde* 17 ἑξ., *Christ* Pind. ἐκδ. 1896 (σελ. 11-12, 85, 105, 117-8, 307, 338).

[2] Ἐν σελ. 72 στίχ. 10 ἀντὶ *Γ.* γράφε *Ἠλ.*

Κατὰ Στησίχορον ἐν Ἄθλοις (παρ' Ἀθηναίῳ Δ' 172 e) τὸ ἅλμα φέρεται ἐπὶ Ἀμφιαράου (νικήσαντος ἐν αὐτῷ). Παρ' Ὁμήρῳ ἐν Ἰλιάδι κατὰ τοὺς Πατροκλείους ἀγῶνας τὸ ἅλμα δὲν ἀπαντᾷ (ὑπὸ Κοίντου Σμυρναίου Δ' 465-7 ἀναγράφεται ἐν Τροίᾳ καὶ τὸ ἅλμα καὶ νικητὴς ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀρκάδων Ἀγαπήνωρ: «οἱ δ' ἄρα δηριόωντες ἐφ' ἅλματι πολλοὶ ἀνέσταν· | τῶν ἄρ' ὑπέρθορε πολλὸν ἐυμμελίης Ἀγαπήνωρ | σήματα. τοὶ δ' ὁμάδησαν ἐπ' ἀνέρι μακρὰ θορόντι»)· ἐν δὲ Ὀδυσσείᾳ τὸ ἅλμα εἶνε γνωστὸν καὶ τελεῖται παρὰ Φαίαξι (θ 103,128).—Ὁ τόπος καθ' ὅλου, ὅπου ἐπήδων, ἦν ἐσκαμμένος καὶ ἕνεκα τοῦ χώματος ἢ τιθεμένης ἄμμου μαλακός, ἵνα μὴ πάσχωσιν οἱ πόδες ἐκ τῆς κρούσεως ἐν τῇ ἅλσει καὶ ἵνα χάριν τῆς μετρήσεως ἀποτυπῶται τὸ βῆμα πρὸς ἐπίθεσιν σήματος (διὰ χαράξεως βόθρου ἢ ἄλλως, πρβλ. Σχολ. εἰς Πινδ. Νεμ. Ε' 19 = 34)· τὸ πρὸς τοῦτο ἐσκαμμένον διάστημα ἦτο 50 ποδῶν, πρβ. Ζηνόβιον Παροιμ. ϛ' 23: «ὑπὲρ τοὺς ἐσκαμμένους πεντήκοντα πόδας εἰς τὸ στερεὸν ἥλατο» δηλ. Φάυλλος ὁ Κροτωνιάτης, ὅστις ἐπήδησεν ἐν τοῖς Πυθίοις τὸ ἔτι οὐ μόνον ἀνυπέρβλητον ἀλλὰ καὶ ἀνέφικτον 55 ποδῶν διάστημα (ὑπὸ πολλῶν νῦν τὸ ἅλμα τοῦ Φαΰλλου θεωρεῖται ὡς τριπλοῦν)·[1] πρβ. Φωτ. Λεξ. Β' σ. 243 Ν «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα· . . . λέγεται δὲ ἀπὸ Φαΰλλου τοῦ πεντάθλου τοῦ Κροτωνιάτου εἰρῆσθαι ὃς πεντήκοντα ποδῶν πρότερον ὄντων τῶν σκαμμάτων πρῶτος αὐτὸς ὑπερέβαλε τοῖς πηδήμασι ταῦτα ὡς τὸ ἐπίγραμμα λέγει τῆς εἰκόνος αὐτοῦ· πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα . . . . . ἀπολειπομένων», Τζέτζ. Βίβλ. Ἱστορ. ΙΒ' 644 «τοῦ ἅλματος καὶ δίσκου δὲ τούτου τὸ μέτρον μάθε· ἓξ ἐπὶ πεντήκοντα . . . . ἀπολειπομένων». Ὁ εἰρημένος χῶρος ἐλέγετο σκάμμα ἢ ἐσκαμμένα,

[1] Ὁ Φάυλλος ἦτο «τρὶς πυθιονίκης» (Ἡρόδ. Η' 47), ἤτοι δὶς πεντάθλῳ καὶ ἅπαξ σταδίῳ (Παυσ. Ι' 9, 2), «δρομεὺς ἄριστος» (Σχολ. Ἀριστοφ. Ἀχ. 214), πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἡγεῖτο ἐπὶ ἰδιοστόλου πλοίου τῶν Κροτωνιατῶν, οἵτινες (Ἀχαιοὶ τὸ γένος) μόνοι τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν, ἤτοι Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας, ἐβοήθησαν τῇ Ἑλλάδι κινδυνευούσῃ (πρβ. καὶ Πλούτ. Ἀλέξ. ΛΔ'). Ὁ Φάυλλος ἐδίσκευσεν ὡσαύτως τὸ παμμήκιστον, 95 πόδας κατὰ τὸ «εἰς εἰκόνα Φαΰλλου πεντάθλου Κροτωνιάτου» ἐπίγραμμα (Ἀνθολ. Παράρτ. 297):

πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα πόδας πήδησε Φάυλλος,
δίσκευσεν δ' ἑκατὸν πέντ' ἀπολειπομένων.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ κατὰ Παυσανίαν «οὐκ ἔστιν αὐτῷ νίκη» (πρβλ. ἄλλως Σχολ.

κατ' ἄλλους δὲ ἐσκαμμένα ἦτο ἰδίᾳ τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ σκάμματος, μεθ' ὃ ἤρχετο τὸ στερεὸν (πρβ. τὸ ἐκ τοῦ Φαΰλλου παροιμιῶδες «ὑπὲρ τὸ σκάμμα» ἢ «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι» ἢ «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν»· Πλάτ. Κρατύλ. 418 a: «δοκῶ τε ἤδη μακρότερα τοῦ προσήκοντος ἐρωτᾶν καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι»). Κατὰ Σουΐδαν ἡ ἀρχὴ τοῦ τῶν πεντάθλων σκάμματος ἢ κατ' ἄλλους τὸ τοῦ σκάμματος μέρος, ἀφ' οὗ ἥλλοντο, ἐκαλεῖτο βατήρ· ἴσως εἶχεν ἐλαστικήν τινα διάταξιν ἤτοι σανίδα, ἣν ἐπάτουν μετὰ προηγουμένην ὁρμήν, ὡς εἰκάζεται ἐν τῷ πεντάθλῳ, πρβ. Πολυδ. Γ' 151: «καὶ ὅθεν ἅλλεται (δηλ. ὁ πένταθλος) βατήρ, ἀφ' οὗ καὶ τὸ τὸν βατῆρα κέκρουκεν· τὸ δὲ μέτρον τοῦ πηδήματος κανών, ὁ δὲ ὅρος τὰ ἐσκαμμένα· ὅθεν ἐπὶ τῶν τὸν ὅρον ὑπερπηδώντων οἱ παροιμιαζόμενοι λέγουσι πηδᾶν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα», καὶ Παροιμιογρ. Α' σ. 221: «αὐτὸν κέκρουκας τὸν βατῆρα τῆς θύρας· οἷον ἐπ' αὐτὰ ἀφῖξαι τὰ πράγματα». Τὸ διάστημα, ὅπερ ἕκαστος ἅλτης ἐπήδα, θὰ ἐμετρεῖτο, ὡς καὶ νῦν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ

Ἀριστοφ. ἀνωτ. «ὀλυμπιονίκης, ὁπλιτοδρόμος περιώνυμος, ὃν ἐκάλουν ὁδόμετρον· ἦν δὲ καὶ πένταθλος . . . .», ὅπου καὶ περὶ ἄλλου ὁμωνύμου ὀλυμπιονίκου κλπ., *Wernicke* De Pausaniae stud. Herod. σ. 77 ἑξ., ἀλλὰ πρβ. *Krause* Olymp. σ. 350 καὶ Gymn. II σ. 97, *Rutgers* σ. 156, *Preger* Inscr. gr. metr. ἀρ. 142, *Förster* ἀρ. 794). Πρβ. ἀνωτ. σ. 82, 2.

Περὶ τοῦ Χιόνιδος φέρεται παρ' Εὐσεβίῳ ἐν ὀλ. 29ῃ (=664 π.Χρ.): «Χίονις Λάκων στάδιον. οὗ τὸ ἅλμα ποδῶν ἦν νβ'»· τὸ νβ' διορθοῦται ὑπό τινων κβ' κατὰ τὴν Ἀρμεν. μεταφρ. cujus unus saltus erat XXII cubitorum (Gr. pedum), *Schoene* Εὐσέβ. Χρον. I σ.198, ὁ δὲ Rutgers (σ.12) προτείνει: «ποδῶν ἦν λβ'» ἢ «πήχεων ἦν κβ'»· ὁ Χίονις ἐνίκησε δρόμον ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, καὶ δὴ ἐνταῦθα σταδίῳ μὲν τετράκις ἑξῆς (668-656 π. Χρ.), διαύλῳ δὲ τρὶς (Παυσ. Γ' 14, 3, Δ' 23, 4 καὶ 10, Η' 39, 3, πρβ. ϛ' 13, 2)· παρ' Εὐσεβίῳ ἀναφέρεται οὗτος σταδιονίκης τρίς, τῷ 664-656, τῷ δὲ 668: «Χάρμις Λάκων στάδιον. ὃς σύκοις ξηροῖς ἤσκει» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 46, 1 καὶ σελ. 83, 2), *Rutgers* σ. 10 ἑξ., *Förster* ἀρ. 39 κλπ.

Εἰρήσθω ἐνθάδε περὶ τῶν χρονικῶν ὅτι τῷ 1896 κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀγῶνας ὁ Connolly (Suffolk Ἀμερικῆς) ἐπήδησε τριπλοῦν ἅλμα 13·71 μέτρ., ὁ δὲ Clark (Boston Ἀμερικῆς) ἁπλοῦν 6·35. Προστεθήτω ὅτι ὁ Garett (Princeton Ἀμερικῆς) κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας ἐδίσκευσεν 29·15 (τότε αὐτόθι ὁ Π. Παρασκευόπουλος, Ἀρκὰς Γορτύνιος, νῦν ἰατρός, ἐν Παρισίῳ χάριν ἰατρικῶν σπουδῶν διατρίβων, 28·955). Κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἐφ' ἔτος (1901, ἐν Ἀθήναις) Πανελληνίων ἀγώνων ὁ Ν. Γεωργαντᾶς, ἐκ Τριπόλεως, ὑπερέβη τὸ τέως μήκιστον σῆμα, δισκεύσας 34·04. Ἐν Παρισίῳ δὲ κατὰ τοὺς πανεθνεῖς ἀγῶνας τοῦ 1900, ὡς εὐγενῶς ἀνεκοινώθη ἡμῖν ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Παπαμιχαλοπούλου, πρώην Ὑπουργοῦ, καὶ τοῦ κ. Γ. Μαυράκη, ἰατροῦ, Ἐφόρου τοῦ Πανελλ. Γυμν. Συλλόγου, ὁ Παρασκευόπουλος ἐδίσκησε τὸ ἀκρότατον, 34·50, ὁ δὲ Bauer, Οὖγγρος, τὸ ἄκρον ἄωτον, 36·04.

ἐσκαμμένα βλέποντος χεῖλους τοῦ βατῆρος μέχρι τοῦ κατὰ τὰ ἐσκαμμένα ἀποτυπουμένου, ὡς εἴρηται, ἴχνους, ἤτοι τοῦ ὀπισθίου ἄκρου τῶν ποδῶν (τῆς ὄπισθεν πατούσης τῶν δύο πτερνῶν). Τὸ ἅλμα ἦτο κατά τινας ἁπλοῦν (διπλοῦν δὲν εἶνε πιθανὸν) ἢ κατ' ἄλλους τριπλοῦν, ὡς καὶ τὰ νῦν πολλάκις (παρ' ἡμῖν τὰς τρεῖς), πρβ. τὸ ἑξῆς χωρίον (*Bekker* 'Ανέκδ. σ. 224), ὅπερ καὶ πρῶτον ὑπὸ Fedde (σελ. 13 ἑξ.) ἐν τῷ παρόντι ζητήματι ἐμνημονεύθη: «βατήρ· τὸ ἄκρον τοῦ τῶν πενταέθλων σκάμματος, ἀφ' οὗ ἅλλονται τὸ πρῶτον· Σέλευκος (πρβ. καὶ Ἡσύχιον). Σύμμαχος δὲ τὸ μέσον, ἀφ' οὗ ἀλλόμενοι πάλιν ἐξάλλονται· ἄμεινον ὡς Σέλευκος. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν τῆς θύρας οὐδόν, ὃν Ὅμηρος βηλόν, οἱ δὲ τραγικοὶ βαλόν». Ἴσως ἐνταῦθα ἐννοοῦνται δύο σημεῖα, τὸ μὲν ἐν τῇ τοῦ σκάμματος ἀρχῇ, ἀφ' ἧς ἡ ὁρμή, τὸ δὲ ἐν τῷ μέσῳ, ἀφ' οὗ τὸ κυρίως ἅλμα, πρβ. ἀνωτ. σελ. 100 σημ. 1, ὅπου τὸ ἁπλοῦν ἅλμα τοῦ Clark εἶνε ἴσον που τῷ ἡμίσει τοῦ τριπλοῦ ἅλματος τοῦ Connolly· οὕτω τὸ ὑπερβαίνειν τὰ ἐσκαμμένα ἦτο ἴσως πηδᾶν πλέον τῶν 25 ποδῶν, ἤτοι πλέον τῶν τοῦ ὅλου σκάμματος 50 ποδῶν. Ὑπ' ἄλλων οἱ 50 πόδες θεωροῦνται ἀπὸ τοῦ βατῆρος μέχρι τέλους τῶν ἐσκαμμένων. Τὸ ἅλμα λέγεται καὶ δίαλμα ἐν τρισὶ χωρίοις, ἔτι δὲ ἐν χειρογράφῳ Φλωρεντίας ἐν ᾧ παρέχεται καὶ ὁ ὁρισμὸς τοῦ διάλματος ἤτοι ἅλματος («δίαλμα τὸ κατὰ γῆς ἅλλεσθαι συνημμένοις καὶ μὴ διεστηκόσι ποσί»)· τὸ χωρίον τοῦτο ὅλον, ὅπερ ἐδημοσιεύθη πρῶτον ὑπὸ *Pinder* σ. 22, καὶ δύο τῶν ἄλλων ὅρα λ. χ. καὶ παρὰ *Fedde* σελ. 4, τὸ δὲ ἄλλο (« . . . . εἴδη παιγνίων γυμναστικῶν, πέντε· πυγμὴ δρόμος δίαλμα δίσκος καὶ πάλη») ἐδημοσιεύθη πρῶτον ὑπὸ *Faber* σελ. 469 (πρβ. *Haggenmüller* σελ. 60)· πρβ. καὶ πηδήματα παρὰ Ἀρτεμιδώρῳ (Ὀνειροκρ. Α' 57).

Κατὰ τὴν ἅλσιν ἐκράτουν δύο ἁλτῆρας, ἕνα ἐν ἑκατέρᾳ χειρί. Οἱ ἁλτῆρες, ἄγνωστοι παρ' Ὁμήρῳ, εἰσήχθησαν πιθανῶς ἅμα τῷ πεντάθλῳ, ἦσαν δὲ λίθινοι ἢ μεταλλικοὶ (Λουκιανοῦ Ἀνάχαρ. 27 «ἀσκοῦνται ἡμῖν, ἔτι καὶ μολυβδίδας χειροπληθεῖς ἐν ταῖν χεροῖν ἔχοντες», πρβ. Λουκ. Λεξιφ. 5 «ὁ δὲ μολυβδαίνας χερμαδίους ἀράγδην ἔχων ἐχειροβόλει» δηλ. ἐν τῷ γυμνασίῳ). Τὸ σχῆμα τῶν ἁλτήρων ἦτο διττόν· καὶ οἱ μέν, πιθανῶς οἱ ἀρχαιότεροι, ἦσαν οἷον ᾠοῦ ἡμίτομον (κατὰ μῆκος) μετ' εὐρείας ὀπῆς ἢ δύο κοιλοτήτων κατὰ τὸ

κυρτὸν πρὸς ἔνθεσιν τοῦ ἀντίχειρος καὶ τῶν ἄλλων δακτύλων (πρβ. ἁλτῆρα γρανίτου λίθου ἐν τῷ Μουσείῳ, αἴθ. Η ἐν τῇ ὑαλοσκεπεῖ προθήκῃ)· τούτους περιγράφει ὁ Παυσανίας ἐν Ε΄ 26, 3 «Ἀγών τε ἐν τοῖς ἀναθήμασίν ἐστι τοῖς Μικύθου φέρων ἁλτῆρας· οἱ δὲ ἁλτῆρες οὗτοι παρέχονται σχῆμα τοιόνδε· κύκλου παραμηκεστέρου καὶ οὐκ ἐς τὸ ἀκριβέστατον περιφεροῦς εἰσὶν ἥμισυ, πεποίηται δὲ ὡς καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν διιέναι καθάπερ δι' ὀχάνων ἀσπίδος» (πρβ. «ἁλτῆρας ἀρχαίους» Ε΄ 27, 12 καὶ ϛ΄ 3, 10). Οἱ δὲ ὕστεροι ἁλτῆρες ἦσαν παρεμφερεῖς τοῖς εἰρημένοις θεωρουμένου ὡς ἐλλείποντος τοῦ μέσου μέρους τῆς κάτω ἐπιφανείας, ἤγουν εἶχον σχῆμα καμπύλον πως ἢ τοξοειδές, καὶ τὸ μὲν μέσον, ἀφ' οὗ καὶ ἐλαμβάνοντο, ἦσαν ἰσχνότεροι, ἑκατέρωθεν δὲ ἀπέληγον εἰς κορύνην, ὥς που οἱ νῦν πρὸς σωμασκίαν ἐν χρήσει ὄντες ἀμφίσφαιροι· ἐνίοτε ἔλειπεν ἡ ὀπίσθιος κορύνη. Διὰ τῶν ἁλτήρων ὁ πηδῶν προσηλαφρύνετο καὶ δὴ μακρότερον ἐπήδα, τὸ δὲ βῆμα ἀπέβαινεν ἑδραῖον καὶ εὐκρινέστερον ἐπὶ τοῦ χώματος. Τῶν ἁλτήρων ἐγίνετο χρῆσις καὶ ἐν τῇ σωμασκίᾳ ἵνα ἐνισχύωνται οἱ μύες τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὤμων καὶ τοῦ θώρακος. Πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 55: «ἁλτὴρ δὲ πεντάθλων μὲν εὕρημα, εὕρηται δὲ ἐς τὸ ἅλμα, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται, οἱ γὰρ νόμοι τὸ πήδημα χαλεπώτερον [1] ἡγούμενοι τῶν ἐν ἀγῶνι τῷ τε αὐλῷ [2] προσεγείρουσι τὸν πηδῶντα καὶ τῷ ἁλτῆρι προσελαφρύνουσι, πομπός τε γὰρ τῶν χειρῶν ἀσφαλὴς καὶ τὸ βῆμα ἑδραῖόν τε καὶ εὔσημον ἐς τὴν γῆν ἄγει. τουτὶ δὲ ὁπόσου ἄξιον οἱ νόμοι δηλοῦσιν· οὐ γὰρ ξυγχωροῦσι διαμετρεῖν τὸ πήδημα, ἢν μὴ ἀρτίως ἔχῃ τοῦ ἴχνους. γυμνάζουσι δὲ οἱ μὲν μακροὶ τῶν ἁλτήρων ὤμους τε καὶ χεῖρας, οἱ δὲ σφαιροειδεῖς καὶ δακτύλους. παραληπτέοι δὲ καὶ κούφοις ὁμοίως καὶ βαρέσιν ἐς πάντα γυμνάσια, πλὴν τοῦ ἀναπαύοντος».

Εἴδη ἅλματος καθ' ὅλου ἦσαν κυρίως τὸ πηδᾶν εἰς μῆκος, πρὸς ἄλλοις δὲ καὶ εἰς ὕψος (ἀναπηδᾶν ἢ ἀναθρώσκειν· «ἐς τὸ ἄνω» Λουκιαν. Ἀνάχ. 5, «πηδῆσαι δὲ καὶ ἀναθορεῖν» Ξενοφ. Λακεδ. πολιτ. Β΄ 3), ἀπὸ ὕψους ἢ εἰς βάθος πηδᾶν, «ὑπεράλλεσθαι τάφρον, εἰ δέοι, ἢ εἴ τι ἄλλο ἐμπόδιον» (Λουκιαν. Ἀνάχ. 27)· ἴσως ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐγίνετο κοντοῦ χρῆσις ἐν τῷ τελευταίῳ εἴδει (ἐν τῷ πολέμῳ

[1] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 74, 2.
[2] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 69 ἑξ.

ἡ ὑπερπήδησις τάφρου καὶ ἀνάβασις ἵππου ἐγίνετο διὰ τοῦ δόρατος). Ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ ἅλμα (καὶ ὁ δίσκος καὶ τὸ ἀκόντιον) ἐτελεῖτο μόνον ὡς μέρος τοῦ πεντάθλου καὶ ἦτο μόνον εἰς μῆκος ἅλμα.

Δίσκος.

Ἡ δισκοβολία ἦτο τῶν ἀρχαιοτάτων ἐν γένει εἰδῶν τῆς γυμνασίας καὶ ἀγωνίας. Διὰ τοῦ δίσκου ὁ Ἀπόλλων ἐφόνευσεν ἐκ ζηλοτυπίας τὸν Ὑάκινθον,[1] ὁ δὲ Περσεὺς ἐν Λαρίσῃ τῆς Θεσσαλίας[2] ἐκ παραδρομῆς τὸν πάππον Ἀκρίσιον, πατέρα τῆς Δανάης, βασιλέα τοῦ Ἄργους· διὰ τοῦ δίσκου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Τελαμῶνος ἢ τοῦ Πηλέως ὁ ἑτεροθαλὴς αὐτῶν ἀδελφὸς Φῶκος. Ὡς δισκοβόλοι φέρονται ὁ Ὠρίων, ὅς καὶ κατά τινας «ἀνῃρέθη δισκεύειν Ἄρτεμιν προκαλούμενος» (Ἀπολλόδ. Α΄ 4, 3, 5), ὁ Ἀμφιάραος καὶ ἄλλοι.[3] Παρ' Ὁμήρῳ ἀπαντᾷ ἡ δισκοβολία κατὰ τοὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ ἀγῶνας (Ἰλιάδ. Ψ 826)· ἔτι οἱ Μυρμιδόνες (ἐν ἀρχῇ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου Ἰλιάδ. Β 774) καὶ οἱ Φαίακες (Ὀδ. θ 129 πρβ. ἑξῆς) τέρπονται δισκοβολοῦντες, καὶ καθ' ὅλου δὲ τῶν ἀγώνων φίλοι ὄντες οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἐξετίμων τοὺς τούτων ἀπείρους· ὁ Φαίαξ Εὐρύαλος ἐκλαμβάνων τὸν Ὀδυσσέα κυβερνήτην πλοίου καὶ ἔμπορον λέγει αὐτῷ: ... οὐδ' ἀθλητῆρι ἔοικας (Ὀδ. θ 164), ὅτι δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς θεωρεῖ τοῦτο ὡς ὕβριν, ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὀργῆς μεθ' ἧς ἀποκρίνεται: ξεῖν' οὐ καλὸν ἔειπες· ἀτασθάλῳ ἀνδρὶ ἔοικας, θέλων δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐμπειρίαν ἁρπάζει δίσκον μείζονα τῶν ἄλλων καὶ στιβαρώτερον καὶ ἐκσφενδονᾷ αὐτὸν μακρότατα πάντων. Ὡσαύτως οἱ μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης «πάροιθεν Ὀδυσσῆος μεγάροιο δίσκοισιν τέρποντο . .» (Ὀδ. δ 625, ρ 167). Ἦτο δὲ τότε ὁ δίσκος λίθινος ἢ μεταλλικὸς (σόλος αὐτοχόωνος Ἰλιάδ. Ψ 826), κατόπιν δὲ χαλκοῦς, φακοειδὴς τὸ

[1] Φιλόστρ. Εἰκόν. Α΄ κδ΄, ὅπου περιγράφεται καὶ ἡ βαλβὶς (ἡ θέσις, ἀφ' ἧς ἐν γένει ἐβάλλετο ὁ δίσκος, πρβ. ἀνωτ. σελ. 93) ὡς μικρὸν ἀνάχωμα («βαλβὶς μικρὰ καὶ ἀποχρῶσα ἑνὶ ἑστῶτι»).

[2] Παυσ. Β΄ 16, 3, Ἀπολλόδ. Β΄ 4, 4, 2. Καθ' Ὑγῖνον (Fabulae 63 καὶ 273) ἐν Σερίφῳ.

[3] Περὶ ἐξόχου βολῆς ἐν γυμνασίᾳ μετὰ συναφείας πρὸς τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ πρβ. Φιλόστρ. Ἡρωϊκ. 676 (περὶ τοῦ Πρωτεσιλάου). Πρβ. Πίνδαρ. Ἰσθμ. Α΄ 25 (περὶ Κάστορος καὶ Ἰολάου).

σχῆμα, ἔχων διάμετρον μὲν περ. 0·30 βάρος δὲ περὶ τὰ 2 χιλιόγραμμα, ὁ δὲ τῶν παίδων (ἀλλαχοῦ, πρβ. ἀνωτ. σελ. 29 σημ. 3) ἐλάσσων τὸ μέγεθος (Παυσ. Α΄ 35, 5 περὶ τοῦ μεγέθους τῶν ὀστῶν τοῦ Αἴαντος: «πεντάθλου γὰρ παιδὸς εἶναί οἱ κατὰ δίσκον μάλιστα τὰ ἐπὶ τοῖς γόνασιν ὀστᾶ, καλουμένας δὲ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν μύλας»). Πῶς ὁ δίσκος ἐκρατεῖτο (ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ πρὸ τῆς βολῆς) καὶ ἐβάλλετο διὰ τῆς δεξιᾶς, μανθάνομεν ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Λουκιανοῦ[1] καὶ Φιλοστράτου καὶ ἐξ ἀρχαίων μνημείων (πρβ. λ. χ. μιμήματα τοῦ περιφήμου δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος). Ὁ δίσκος ἐρρίπτετο ἀπὸ τῆς βαλβῖδος εἰς μῆκος, πρὸς μέτρησιν δὲ ἐτίθετο σῆμα ἐπὶ τοῦ μέρους, ὅπου κατὰ πρῶτον καταπίπτων ἥπτετο τοῦ ἐδάφους («ποῦ ὁ δίσκος ἐν πρώτῃ καταφορᾷ ἔπεσε» Εὐστάθ. εἰς Ὁμήρ. Ὀδυσσ. θ 202, σ. 1591, 42). Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐν τοῖς περὶ τοῦ Θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων ὁ Παυσανίας (Ϛ΄ 19, 4) λέγει: «ἐν τούτῳ τῷ θησαυρῷ δίσκοι τὸν ἀριθμὸν ἀνάκεινται τρεῖς, ὅσους ἐς τοῦ[2] πεντάθλου τὸ ἀγώνισμα ἐσκομίζουσι». Ὁ δίσκος ἐρρίπτετο ὑφ' ἑκάστου δισκοβόλου πιθανῶς ἅπαξ μόνον (εἰ καὶ δύναται καὶ ὁ ἄριστος δισκοβόλος τὸ πρῶτον νὰ ἀποτύχῃ, ἀλλὰ πρβ. καὶ βάλλειν ἔξω τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ τοῦ ἀκοντίου), καὶ ἐπεστρέφετο ἑκάστοτε ὁπωσδήποτε εἰς τὴν βαλβῖδα.[3] Περὶ τῆς πρὸς αὐλὸν τελέσεως τοῦ ἀγῶνος τούτου ἰδὲ ἀνωτ. σ. 69.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ ηὑρέθη χαλκοῦς δίσκος (διάμ. 0·34), ὃν κατὰ τὴν

[1] Πρβ. καὶ (περὶ χαλκοῦ δίσκου) «ἐκεῖνο τοίνυν ἄνω τε ἀναρριπτοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐς τὸ πόρρω φιλοτιμούμενοι ὅστις ἐπὶ μήκιστον ἐξέλθοι καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλοιτο, καὶ ὁ πόνος οὗτος ὤμους τε αὐτῶν κρατύνει καὶ τόνον τοῖς ἄκροις ἐντίθησιν» (Λουκιαν. Ἀνάχ. 27).

[2] Ἐν χειρογράφοις φέρεται τρεῖς ἐς ὅσους τοῦ. Βεβαίως τὸ ἐς μεταθετέον πρὸ τοῦ τοῦ. Πολλοὶ γράφοντες τρεῖς οὓς (ἢ ὅσους) ἐς τοῦ φρονοῦσιν ὅτι τούτων (ἢ τοσούτων τὸν ἀριθμὸν) ἐγίνετο χρῆσις ἐν τῷ πεντάθλῳ (ὑποτιθεμένου ὅτι ἐγίνετο χρῆσις πλειόνων τοῦ ἑνὸς δίσκων, ἴσως καὶ διότι θὰ ἐπήρχετο ἔλλειψις δίσκου ἐὰν ὑπῆρχεν εἷς μόνος καὶ ἐφθείρετο, οἱ δίσκοι εἶχον βεβαίως τὸ αὐτὸ μέγεθος καὶ βάρος). Ἀλλὰ πιθανωτέρα ἡ γνώμη ὅτι τὸ ὅσους (ἐν τῷ τρεῖς ὅσους ἐς τοῦ) νοητέον κατὰ μέγεθος, ἢ γραπτέον οἵους (ὡς καὶ κατὰ Haggenmüller σελ. 17), ἢ ἴσως τρεῖς ἴσοι (δηλ. κατὰ μέγεθος ὅμοιοι) οἷς ἐς τοῦ. Οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν τῷ θησαυρῷ δίσκοι ἦσαν ἀναθήματα, πολυτιμότεροι τῶν εἰς τὸ ἀγώνισμα ἐν χρήσει ὄντων.

[3] Τὸ ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Κέω (*Pridik* De Cei ins. r. σ. 137, 167, *Michel* Recueil d'inscr. ἀρ. 402 στ. 28) διδόναι τῷ νικῶντι «ἀκοντιστῇ ἀνδρὶ λόγχας τρεῖς» ἆθλον, ὡς ὀρθῶς καὶ ὁ *Mie* ἐν σελ. 795 λέγει, οὐδὲν εἰς τὸ περὶ δίσκου ἢ ἀκοντίου ζήτημα συμβάλλεται.

ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴν ἀνέθηκε νικήσας τῷ 241 μ. Χρ. ἐν τῷ πεντάθλῳ Πόπλ(ιος) Ἀσκληπιάδης Κορίνθιος πένταθλος εὐχαριστήριον Διεὶ Ὀλυμπίῳ, Ὀλ(υμπιάδι) σνε'. Δίσκος ὡραῖος χαλκοῦς ἐξ Αἰγίνης προερχόμενος σῴζεται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου, ἔχων 0·21 διάμετρον καὶ περ. 2 χιλιογρ. βάρος· ἐπ' αὐτοῦ εἶνε κεχαραγμένοι δύο γυμνοὶ ἀθληταὶ (εἷς ἐπὶ ἑκατέρας τῆς ἐπιφανείας), ὧν ὁ μὲν πηδᾷ κρατῶν δύο ἁλτῆρας, ὁ δὲ ἀκοντίζει. Ἐννοεῖται ὅτι τῶν δύο τούτων δίσκων οὐδέποτε ἐγένετο χρῆσις πρὸς γυμνασίαν ἢ ἀγωνίαν.

Μνημονευθήτω ἐνθάδε καὶ ὁ ἐπὶ Παυσανίου σῳζόμενος δίσκος, ἐφ' οὗ ἦν κεχαραγμένη ἡ ἐκεχειρία τοῦ Ἰφίτου (ἀνωτ. σελ. 18). Πρβ. καὶ ἀνωτ. σελ. 100 σημ. 1 περὶ Φαΰλλου κλπ.

Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ ηὑρέθη ἐν τῷ ἀρχαϊκῷ ἐδάφει τοῦ ΝΑ. μέρους τοῦ Πελοπίου μέγας λίθος[1] ψαμμίτης, ᾠοειδής πως τὸ σχῆμα, ὕψ. 0·33, πλάτ. 0·68, πάχ. 0·39 (βάρους 112 ὀκάδων, ἤτοι περ. 143 $^1/_2$ χιλιογρ.), φέρων ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 1) σπειρηδὸν κεχαραγμένην, ἐκ δεξιῶν ἐπὶ τὰ λαιὰ ἀρχομένην· ἡ ἐπιγραφὴ ἀναγομένη εἰς τὴν 6ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἔχει ὧδε: «Βυβοντετερειχεριυπερκεφαλαμυπερεβαλετοοφο.α», ἤτοι κατά τινα τῶν ἀναγνώσεων πιθανωτάτην: «Βύβων τέτερει χερὶ ὑπερκέφαλά μ' ὑπερεβάλετο ὁ Φό[λ;]α» ἢ «ὑπὲρ κεφαλάμ (μ') ὑπερεβάλετο κλπ.»· δι' αὐτῆς δηλοῦται ὅτι ὁ Βύβων (ἐκ τῆς γραφῆς εἰκάζεται Ἐρετριεὺς ἢ ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν παράλειψιν τοῦ ἐθνικοῦ πιθανώτερον Ἠλεῖος), υἱὸς τοῦ Φόλα, ἀνύψωσε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς (τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ) ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸν λίθον (ἐπιγρ. ἐμέ, τόνδε τὸν λίθον).[2] — Προστεθήτω ὅτι ἐν Θήρᾳ ηὑρέθη λίθος μέλας ἡφαίστειος, ὡσαύτως που ᾠοειδής, ἔχων περίμετρον τὸ μὲν 2·18, τὸ δὲ 1·90, τρὶς (καὶ $^1/_3$) τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ βαρύτερος (βάρος 480 χιλιογρ. ἤτοι 374 ὀκάδ.)· ὁ λίθος οὗτος, ὃν νῦν μόλις τέσσαρες ἄνδρες μετακυλινδοῦσι, φέρει ἐπιγραφήν, καθ' ἣν Εὐμάστας υἱὸς Κριτοβούλου ἦρεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς γῆς· ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε σπειρηδὸν κεχαραγμένη, ἀρχαϊκή, ἴσως ὀλίγῳ νεωτέρα τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰρημένης, ἔμμετρος (δακτυλικὸν ἑξάμετρον), ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς «Εὐμάστας με ἆρεν

[1] Νῦν ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ (αἴθ· Γ).

[2] Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἀφῆκεν εἶτα τὸν λίθον νὰ πέσῃ πρὸς τὸ ὄπισθεν μέρος. Ergebn. V 717 (πρβ. Ἐφ. Ἀρχ. 1895 σ. 127).

ἀπὸ χθονὸς ῾ο Κριτοβώλο».[1] Πρβ. καὶ τὸν λίθον τοῦ Ἕκτορος (Ὅμηρ. Ἰλιάδ. Μ 445 ἑξ.):

445 Ἕκτωρ δ' ἁρπάξας λᾶαν φέρεν, ὅς ῥα πυλάων
ἑστήκει πρόσθε, πρυμνὸς παχύς, αὐτὰρ ὕπερθεν
ὀξὺς ἔην· τὸν δ' οὔ κε δύ' ἀνέρε δήμου ἀρίστω
ῥηιδίως ἐπ' ἄμαξαν ἀπ' οὔδεος ὀχλίσσειαν,
οἷοι νῦν βροτοί εἰσ'· ὁ δέ μιν ῥέα πάλλε καὶ οἶος.
⟨τόν οἱ ἐλαφρὸν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.⟩
ὡς δ' ὅτε ποιμὴν ῥεῖα φέρει πόκον ἄρσενος οἰὸς
χειρὶ λαβὼν ἑτέρῃ, ὀλίγον δέ μιν ἄχθος ἐπείγει,
ὣς Ἕκτωρ ἰθὺς σανίδων φέρε λᾶαν ἀείρας,
. . . .
459 . . . . πέσε δὲ λίθος εἴσω
βριθοσύνῃ, μέγα δ' ἀμφὶ πύλαι μύκον, οὐδ' ἄρ' ὀχῆες
ἐσχεθέτην, σανίδες δὲ διέτμαγεν ἄλλυδις ἄλλη
λᾶος ὑπὸ ῥιπῆς.

καὶ τὸν λίθον, ὃν ἦρεν ὁ Τίτορμος (ἀνωτ. σελ. 45).[2]

Ἀκόντιον.

Τὸ ἀκοντίζειν φέρεται ἐν Ὀλυμπίᾳ ὡς ἀγὼν ἤδη ἐπὶ Ἡρακλέους, ὅτε καὶ ἐνίκησεν ὁ Φράστωρ (Πίνδ. Ὀλ. Ι' 71, ἀνωτ. σελ. 98).[3] Παρ' Ὁμήρῳ ἐν Τροίᾳ κατὰ τοὺς ἐπὶ Πατρόκλῳ ἀγῶνας τίθεται ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τέλει καὶ ἀγὼν ἀκοντίου, ἀνίστανται δὲ ὅπως μετάσχωσιν αὐτοῦ ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ θεράπων τοῦ Ἰδομενέως Μη-

[1] *Hiller v. Gaertringen* Inscr. Græc. insul. III 449 καὶ Thera σελ. 153, πρβ. τοῦ αὐτοῦ Die archaische Kultur der Insel Thera (Vortrag gehalten . . . auf der 44. Versammlung deutscher Philologen zu Dresden), Berlin 1897 σελ 29.

[2] Σημειωθήτω ἐνθάδε ὅτι κατὰ τοὺς ἐφ' ἔτος (ε'-η' ἀπριλίου 1901) ἐν τῷ σταδίῳ Ἀθηνῶν τελεσθέντας πανελληνίους (ἀθλητικῶν καὶ γυμναστικῶν συλλόγων) ἀγῶνας ὁ εἰκοσαέτης Γεώργιος Σπυρ. Μάνεσης, Ἀθηναῖος, πατρόθεν Κύθνιος, φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς (ἀπέθανε τῇ 3ῃ Ἰουνίου 1901), ἦρεν εὐχερῶς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν (καὶ ἔρριψε, ἤτοι ἀφῆκε νὰ πέσῃ, πρὸ αὐτοῦ) τῇ μὲν ἑτέρᾳ χειρὶ σιδηρᾶν ἀμφίσφαιρον ῥάβδον βάρους 66 $^1/_4$ ὀκ., ἀμφοτέραις δὲ ἄλλην τοιαύτην ῥάβδον βάρους 96 $^1/_4$ ὀκ.

[3] Πρβ. ἀλλαχοῦ (Πίνδ. Νεμ. Γ' 45 ἔκδ. *Christ* 1896) περὶ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις παῖς ἔτι ὢν λέγεται ἐν θήρᾳ «βραχυσίδαρον ἄκοντα πάλλων», δηλ. βραχὺ ἀκόντιον μετὰ βραχείας σιδηρᾶς αἰχμῆς (κατὰ τὸν Σχολιαστὴν «καθὸ βραχυσίδαρός ἐστιν ἡ ἀκὴ πρὸς τὸ ξύλον τοῦ δόρατος συγκρινομένη» ἢ ὅτι «παιδικῷ δόρατι ἐχρήσατο ἀναλόγῳ τῇ ἡλικίᾳ).

ριόνης, ἀλλ' ὁ 'Αχιλλεὺς (ἐν θαυμασίῳ χωρίῳ τῆς 'Ιλιάδος Ψ 890 ἑξ.) εὐλόγως ἀποτρέπει τὸν μεταξὺ βασιλέως καὶ θεράποντος ἀγῶνα ἐπαινῶν ὡς ἄριστον τὸν 'Αγαμέμνονα καὶ ἀπονέμων τούτῳ μὲν τὸ πρῶτον βραβεῖον, τῷ δὲ Μηριόνῃ τὸ δεύτερον. 'Αλλαχοῦ ἐν 'Ιλιάδος Ψ 637 ὁ Νέστωρ ἀφηγεῖται περὶ ἑαυτοῦ «δουρὶ δ' ὑπειρέβαλον . . .»· πρβ. καὶ καθ' ὅλου 'Ιλιάδ. Π 589. 'Εν 'Οδυσσείας θ 229 ὁ 'Οδυσσεὺς καυχᾶται ὅτι ἀκοντίζει διὰ τοῦ δόρατος ὅσον οὐκ ἄλλος τις διὰ τοῦ βέλους, εἰρήσθω δὲ καὶ ὅτι κατὰ τοὺς Πατροκλείους ἀγῶνας προτίθεται καὶ μονομαχία διὰ δόρατος ('Ιλιάδ. Ψ 811 ἑξ.), καθ' ἣν ὁ μὲν Αἴας διατρυπᾷ τὴν ἀσπίδα τοῦ Διομήδους, οὗτος δὲ παραφυλάττων μικροῦ δεῖν θανασίμως ἔτρωσε τὸν Αἴαντα κατὰ τὸν λαιμόν, ἐξ οὗ καὶ καταπαύεται ὁ ἀγών.

Τὸ ἀκόντιον ἦτο εἶδος δόρατος, βραχὺ (περ. 3 πήχ.) καὶ κοῦφον, ξύλου μελίας ἢ ἄλλου ("Ομηρ. πρβ. καὶ Βακχυλ. Θ'=Η' στ. 34, ἀνωτ. σελ. 75), φέρον μεταλλικὴν αἰχμήν· εἶχε δὲ παρὰ τὸ ὄπισθεν ἄκρον λωρίδα τινὰ ἢ ἀγκύλην δέρματος (αἰγείου κλπ.), εἰς ἣν ἐμβάλλοντες τὸν λιχανὸν καὶ τὸν μέσον δάκτυλον ἐώθουν τὴν χεῖρα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐξεσφενδόνων αὐτό.[1] 'Εν τῷ πεντάθλῳ τὸ ἀκόντιον, καθάπερ καὶ ὁ δίσκος, ἐβάλλετο ἀπὸ ὡρισμένου τόπου ἅπαξ ὑφ' ἑκάστου ἀθλητοῦ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 105 καὶ σημ. 3)· ὑπῆρχον δὲ πλείονα ὅμοια, ἐννοεῖται, ἀκόντια, διότι καὶ ἐκάμπτετο ἡ ἀκωκὴ κατὰ τὴν βολήν. Περὶ τῆς εἰς μῆκος ἢ κατὰ σκοποῦ βολῆς ἐγένετο λόγος ἀνωτ. σελ. 96 ἑξ. "Οτι καὶ τὸ ἀκόντιον ἐτέλουν ὑπ' αὐλοῦ, εἰκάζεται ἀνωτ. σελ. 69.

Τὸ ἀκόντιον ἠσκεῖτο κυρίως χάριν τοῦ πολέμου καὶ τῆς θήρας. Τὸ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἐν χρήσει ὂν ἐβάλλετο πρὸς σκοπὸν ἢ εἰς μῆκος, ἦτο δὲ ἀμβλύαιχμον[2] ἢ ράβδος ἀνάλογος πιθανῶς καὶ τῇ ἡλικίᾳ, ἢ καὶ ἀληθὲς ἀκόντιον, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς 'Αντιφῶντος Τετραλογίας Β', ἧς ἡ ὑπόθεσις εἶνε ὅτι ἐν 'Αθήναις μειράκιόν τι (λέγεται καὶ νεανίσκος, καὶ νήπιον ἵνα κινηθῇ ὁ ἔλεος) «μελετῶν μετὰ τῶν ἡλίκων ἀκοντίζειν ἐπὶ τῷ γυμνασίῳ» (Β' 2, 3) βάλλον πρὸς σκοπὸν ἔτρωσεν

[1] Πρβ. περὶ δινήσεων καὶ περιστροφῶν τοῦ ἀκοντίου Σχολ. Πινδ. 'Ολ. ΙΓ' 93 (133), Φιλόστρ. Γυμν. 31 (πρβ. Πίνδ. Πυθ. Α' 44).

[2] Πρβ. καὶ τὰ κατὰ τὸ ἄκρον ἐσφαιρωμένα ἢ σφαιρωτὰ ἀκόντια «καὶ δόρυ ὡσαύτως πεπραγματευμένον» ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ ἀφ' ἵππου βάλλειν (Ξενοφ. Περὶ ἱππικῆς Η'10).

ἀκουσίως παῖδα, ὅστις «ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ καλούμενος ὑπὸ τοῦ παιδοτρίβου ὃς ὑπεδέχετο [1] τοῖς ἀκοντίζουσι τὰ ἀκόντια» (Β' 3, 6) ἔτυχε διατρέχων ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς πορείας τοῦ ἀκοντίου καὶ «ἀκοντισθεὶς διὰ τῶν πλευρῶν ὑπὸ τούτου τοῦ μειρακίου παραχρῆμα ἀπέθανεν» (Β' 1, 1).

Ὁπλιτῶν δρόμος.

Krause Gymnast. σελ. 353 ἑξ., *Bötticher* Olymp.[2] σελ. 93-4, *Stengel* Kultusalt.[2] σελ. 184 κλπ.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγὼν λέγεται παρ' ἀρχαίοις ὁπλίτης δρόμος, ὁπλίτης, ὁπλιτῶν δρόμος, ὅπλου δρόμος, ὅπλον κλπ. (κατωτ.).

Καταχωρίζονται ἐνθάδε οἰκεῖά τινα ἀρχαῖα χωρία. Πλούταρχ. Ἠθ. 639 e «ταῦτά μοι πάντα μιμήματα δοκεῖ καὶ γυμνάσματα τῶν πολεμικῶν εἶναι· καὶ γὰρ ὁπλίτης ἐπὶ πᾶσιν εἰσάγεται, μαρτυρούμενος ὅτι τοῦτο τὸ τέλος ἐστὶ τῆς σωμασκίας καὶ τῆς ἁμίλλης»· Παυσαν. (πρβ. ἔκδ. *Frazer*) Ε' 8, 10 «τῶν δὲ ὁπλιτῶν ὁ δρόμος ἐδοκιμάσθη μὲν ἐπὶ τῆς πέμπτης ὀλυμπιάδος καὶ ἑξηκοστῆς (520 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ), μελέτης, ἐμοὶ δοκεῖν, ἕνεκα τῆς ἐς τὰ πολεμικά· τοὺς δὲ δραμόντας ἀσπίσιν ὁμοῦ πρῶτος Δαμάρετος ἐκράτησεν Ἡραιεύς»· Παυσ. Γ' 14, 3 (περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ νικῶν τοῦ Χιόνιδος, πρβ. ἀνωτ. σελ. 100 σημ. 1) «τὸν δὲ σὺν τῇ ἀσπίδι δρόμον ἐπὶ ἀγῶνι λήγοντι οὐ συνέβαινεν εἶναί πω»· Παυσ. Ι' 34, 5 (περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ νικῶν τοῦ Μνησιβούλου, Ἐλατέως περιοδονίκου, 161 μ. Χρ.) «νίκας .... σταδίου καὶ τοῦ σὺν τῇ ἀσπίδι διαύλου»· Παυσ. Β' 11, 8 (περὶ τῶν νικῶν τοῦ Κραναοῦ [πρβ. *Kalkmann* σελ. 74, 6] ἢ Γρανιανοῦ, Σικυωνίου, 145 μ. Χρ. κλπ., *Rutgers* Ἀφρικ. σελ. 94, *Förster* ἀρ. 697, 702, 703, 707, 708) «νίκας ἀνείλετο Ὀλυμπίασι δύο μὲν πεντάθλου, καὶ σταδίου τὴν τρίτην, διαύλου δὲ ἀμφότερα, καὶ γυμνὸς καὶ μετὰ τῆς ἀσπίδος»· Παυσ. Ϛ' 10, 4 «γεγόνασιν ἑκάστῳ νῖκαι, Δαμαρέτῳ (πρβ. ἀνωτ.) μὲν πέμπτῃ ἐπὶ ταῖς ἑξήκοντα ὀλυμπιάδι, ὅτε ἐνομίσθη πρῶτον ὁ τοῦ ὅπλου δρόμος, καὶ ὡσαύτως τῇ ἐφεξῆς·

[1] «ὡς ὑποδέχοιτο» καὶ ἀνωτ. «ἐν τῷ γυμνασίῳ» ἔκδ. *Blass* 1892.

πεποίηται ὁ ἀνδριὰς ἀσπίδα τε κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχων τοῖς ἐφ' ἡμῶν καὶ κράνος ἐπὶ τῇ κεφαλῇ καὶ κνημῖδας ἐπὶ τοῖς ποσί. ταῦτα μὲν δὴ ἀνὰ χρόνον ὑπό τε Ἠλείων καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων τῶν ἄλλων ἀφῃρέθη τοῦ δρόμου» Παυσ. Ι' 7, 7 (περὶ τῶν Πυθίων, πρβ. ἀνωτ. σελ. 14) «τρίτῃ δὲ πυθιάδι ἐπὶ ταῖς εἴκοσι προστιθέασιν ὁπλίτην δρόμον· καὶ ἐπ' αὐτῷ Τιμαίνετος ἐκ Φλειοῦντος ἀνείλετο τὴν δάφνην, ὀλυμπιάσιν ὕστερον πέντε ἢ Δαμάρετος Ἡραιεὺς ἐνίκησεν» πρβ. καὶ Νόμους τοῦ Πλάτωνος 833 a ἑξ.: «σταδιοδρόμον δὴ πρῶτον ὁ κήρυξ ἡμῖν, καθάπερ νῦν, ἐν τοῖς ἀγῶσι παρακαλεῖ· ὁ δὲ εἴσεισιν ὅπλα ἔχων· ψιλῷ δὲ ἆθλα οὐ θήσομεν ἀγωνιστῇ. πρῶτος δὲ εἴσεισιν ὁ τὸ στάδιον ἁμιλλησόμενος σὺν τοῖς ὅπλοις, δεύτερος δὲ ὁ τὸν δίαυλον, καὶ τρίτος ὁ τὸν ἐφίππιον (πρβ. ἀνωτ. σελ. 37, 1), καὶ δὴ καὶ τέταρτος ὁ τὸν δόλιχον (περὶ τῆς τάξεως τῶν τοῦ ἀνόπλου δρόμου εἰδῶν πρβ. ἀνωτ. σ. 35), καὶ πέμπτος δὲ ὃν ἀφήσομεν πρῶτον ὡπλισμένον, ἑξήκοντα μὲν σταδίων μῆκος, πρὸς ἱερὸν Ἄρεώς τι, καὶ πάλιν βαρύτερον ὁπλίτην ἐπονομάζοντες λειοτέρας ὁδοῦ διαμιλλώμενον» καὶ περὶ τῆς ὁπλομαχίας αὐτ. 833 de (πρβ. ἀνωτ. σελ. 108 καὶ περὶ τῶν ἐν Σπάρτῃ ἀνωτ. σελ. 52). Πολυδ. Γ' 151 «καὶ ὁ τὸν ὁπλίτην δίαυλον θέων».

Ὁ ὁπλίτης δρόμος ἦτο, ὡς κοινῶς πιστεύεται, ὁ τελευταῖος ἀγὼν ἐν Ὀλυμπίᾳ (Ἀρτεμίδωρ. Ὀνειροκρ. Α' 63: «τὸ δὲ ὅπλον λεγόμενον ἐπὶ πάντων πᾶσι παρολκὰς σημαίνει· τελευταῖον γὰρ καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ ἆθλον. τοῖς δὲ νοσοῦσι δι' αὐτὸ τοῦτο θάνατον σημαίνει», Πλούτ. Ἠθ. 639 e, Παυσ. Γ' 14, 3)· ἀλλ' ἐν τῷ παρὰ Φωτίῳ καταλόγῳ τοῦ Φλέγοντος (πρβ. ἀνωτ. σ. 38,2) καὶ τῇ ἐξ Ὀξυρρύγχου παπύρῳ (ἀνωτ. σ. 31 ἑξ.) ἀναγράφεται τελευταῖος τῶν γυμνικῶν ἀγώνων πρὸ τῶν ἱππικῶν, δὲν εἶνε δὲ ἀπίθανον ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀνωτέρω εἰρημένοις συγγραφεῦσιν ὁ τῶν ὁπλιτῶν δρόμος ἐννοεῖται μετὰ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, εἰ μὴ μετὰ τὰ τρία εἴδη τοῦ ἀόπλου δρόμου (*Mie* Quaestiones agon. 36 πρβ. Παυσ. Ε' 9, 3 [ἀνωτ. σελ. 29 ἑξ.], πρβ. Πλάτ. Νόμ. 833 b, Ἀνθολ. Παλ. ΙΑ' 85 σκωπτ. [ἀνωτ. σελ. 55], Olymp. Ergebn. V σελ. 117, *Robert* ἐν Hermes 1900, 150-55). Οἱ ὁπλιτοδρόμοι ἔτρεχον (κατά τινας χρόνους, εἰ μὴ πάντοτε) τὸ στάδιον μετ' ἐπιστροφῆς, ὡς οἱ διαυλοδρόμοι (πρβ. ἀνωτ. καὶ Ἀριστοφ. Ὄρν. 291 ἑξ. «ἀλλὰ μέντοι τίς ποθ' ἡ λόφωσις ἡ τῶν ὀρνέων; | ἢ 'πὶ τὸν δίαυλον ἦλθον; ΕΠ. ὥσπερ οἱ Κᾶρες μὲν οὖν |

ἐπὶ λόφων οἰκοῦσιν, ὤγάθ', ἀσφαλείας οὕνεκα»), οὐχὶ ὅμως εἰς τάξεις διῃρημένοι, ἀλλά, ὡς οἱ τοῦ δολιχοῦ καὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων, ἴσως καὶ ἵνα μὴ δι' ἐπαναλήψεως τοῦ ἀγῶνος σφόδρα καταπονῶνται, ἅπαντες ὁμοῦ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 37, Παυσ. Ε' 12, 8 «κεῖνται δὲ αὐτόθι [δηλ. ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς] καὶ ἀσπίδες χαλκαῖ πέντε καὶ εἴκοσι τοῖς ὁπλιτεύουσιν εἶναι φορήματα ἐς τὸν δρόμον»)· ἔθεον δὲ κατὰ μὲν τοὺς πρώτους χρόνους φέροντες κράνος καὶ ἀσπίδα (πρβ. περὶ ἀποβατῶν ἀνωτ. σελ. 66) καὶ κνημῖδας, μικρὸν δὲ πρὸ τῶν μέσων τῆς 5ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἑξῆς ἄνευ κνημίδων, ὕστερον δέ, ὡς ἐπὶ Παυσανίου, φέροντες μόνον ἀσπίδα, ἥτις ἦν καὶ τὸ βαρύτατον καὶ τῇ τῶν χειρῶν κινήσει ἐν τῷ δρόμῳ ἐμποδιώτατον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ μάλιστα χρήσιμον. Ὁ ὁπλίτης εἰσήχθη τῷ 520 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐνίκησε δὲ τότε Δαμάρετος ὁ Ἡραιεὺς (ἀνωτ.), περὶ οὗ ὁ Παυσανίας ἐν τοῖς περὶ Ἡραίας τῆς Ἀρκαδίας λέγει (Η' 26, 2) «ἀθλητὰς δέ, ὁπόσοι γεγόνασιν Ἀρκάσιν, ὑπερῆρκε τῇ δόξῃ Δαμάρετος Ἡραιεύς, ὃς τὸν ὁπλίτην δρόμον ἐνίκησεν ἐν Ὀλυμπίᾳ πρῶτος».

Κηρύκων καὶ σαλπικτῶν ἀγῶνες.

Παυσ. Ε' 22, 1: «ἔστι δὲ βωμὸς ἐν τῇ Ἄλτει τῆς ἐσόδου πλησίον τῆς ἀγούσης ἐς τὸ στάδιον· ἐπὶ τούτου θεῶν μὲν οὐδενὶ θύουσιν Ἠλεῖοι, σαλπιγκταῖς δὲ ἐφεστηκόσιν αὐτῷ καὶ τοῖς κήρυξιν ἀγωνίζεσθαι καθέστηκε».[1]

Οἱ ἀγῶνες τῶν κηρύκων καὶ σαλπικτῶν ἐτελοῦντο κατά τινας τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς πανηγύρεως,[2] οὕτω δὲ καὶ ἐδύναντο οἱ ἐν αὐτοῖς νικηταὶ μετὰ τοῦτο νὰ κηρύττωσι καὶ σαλπίζωσι (πρβ. ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ) τὰ δέοντα ἐν τῇ αὐτῇ πανηγύρει.

Οἱ ἀγῶνες οὗτοι εἰσήχθησαν τῷ 396 π. Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐνίκησαν δὲ τότε κατ' Ἀφρικανὸν (παρ' Εὐσεβίῳ) κήρυξ μὲν ὁ Κράτης σαλπικτὴς δὲ ὁ Τίμαιος, Ἠλεῖοι. Περὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν κηρύκων ὁ Πολυδεύκης λέγει (Δ' 91-2): «καὶ ἦν ἀγώνισμα σάλπιγγος πρεσβύ-

[1] Περὶ τῆς θέσεως πρβ. *Flasch* Olympia σελ. 1090.

[2] Πρβ. Λουκιαν. Περεγρ. 32, *Mie* Quaest. agon. (Rostock 1888) σ. 35, *Robert* ἐν Hermes 1900 σ. 162, ἀνωτ. σελ. 31.

τερον. εἰς δὲ φιλοτιμίαν τῶν ἐπ' αὐτῷ προελθόντων οἵ τε καλούμενοι πέδες συνετέθησαν, ἔλεγχον ἔχοντες εἰς μῆκος πνεύματος, καὶ ἡ τῶν περὶ τοὺς νεὼς οἰκοδομημάτων ἔκδοσις σαφηνείας τινὸς δεομένη. πρότερον δ' Ὀλυμπίασι τῶν ἐπιχωρίων κηρυττόντων, οἳ ταῖς ἱερουργίαις ὑποδιηκονοῦντο, πρῶτος τῶν ξένων ἠγωνίσατο τὰ Ὀλύμπια Ἀρχίας Ὑβλαῖος,[1] καὶ τρεῖς ὀλυμπιάδας ἐφεξῆς ἐνίκα. ἐνίκα δὲ καὶ Πυθοῖ, καὶ εἰκών τις ἦν αὐτῷ Πυθικὴ καὶ ἐπίγραμμα

Ὑβλαίῳ κάρυκι τόδ' Ἀρχίᾳ, Εὐκλέος υἱῷ,
δέξαι ἄγαλμ' εὔφρων, Φοῖβ', ἐπ' ἀπημοσύνᾳ,
ὃς τρὶς ἐκάρυξεν τὸν Ὀλυμπίᾳ αὐτὸς ἀγῶνα
οὔθ' ὑπὸ σαλπίγγων οὔτ' ἀναδείγματ'[2] ἔχων»·

τῷ νικῶντι παρείχετο πρὸς τῷ στεφάνῳ ἡ τιμὴ τοῦ ἐκφωνεῖν τὰ ὀνόματα τῶν νικητῶν. Περὶ δὲ τῶν σαλπικτῶν πρβ. Πολυδ. Δ' 87 «παρῆλθε μὲν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἡ σάλπιγξ ἐκ τῆς ἐμπολεμίου μελέτης, ἐφ' ἑκάστῃ δὲ τῇ κλήσει τῶν ἀγωνιστῶν ἐπιφθέγγεται ἐκ τοιᾶσδε τῆς αἰτίας. Ἕρμων ἦν κωμῳδίας ὑποκριτής· λαχὼν δὲ μετὰ πολλοὺς ὁ μὲν ἀπῆν τοῦ θεάτρου, τῆς φωνῆς ἀποπειρώμενος, τῶν δὲ πρὸ αὐτοῦ πάντων ἐκπεσόντων Ἕρμωνα μὲν ὁ κήρυξ ἀνεκάλει, ὁ δ' οὐχ ὑπακούσας, ζημίᾳ πληγείς, εἰσηγήσατο τοῦ λοιποῦ τῇ σάλπιγγι τοὺς ἀγωνιστὰς ἀνακαλεῖν». Ἐπιτάδης ὁ σαλπικτὴς λέγεται ὅτι διικνεῖτο τῇ σάλπιγγι εἰς πεντήκοντα ἀρχαῖα στάδια. Δεινὸς δὲ σαλπικτὴς ἦτο κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος Ἡρόδωρος ὁ Μεγαρεύς, 10κις (ἢ 17κις) περιοδονίκης· οὗτος εἶχε μέγεθος πήχεων (ἀρχαίων) $3^1/_2$ ἢ 4, ἔτρωγε δὲ ἄρτων μὲν χοίνικας ἕξ, κρεῶν δὲ λίτρας εἴκοσιν οἵων ἂν εὑρήκῃ, καὶ ἔπινε χόας δύο· ὑπεστρώννυτο ἄρκτου δοράν, καὶ λεοντῆν ἐπεβέβλητο· ἐσάλπιζεν ἅμα σάλπιγξι δυσί, καὶ ὁπότε σαλπίζοι, χαλεπὸν ἦν πλησιάζειν πληττομένους διὰ μέγεθος πνεύματος· ἐπλήρου δὲ τῷ πνεύματι τὰ μέγιστα τῶν στρατοπέδων, εἰ καὶ ἐκ μηκίστου φθέγξαιτο· περιεῖπε δ' αὐτὸν ἐν τοῖς μάλιστα ὁ πολιορκητὴς Δημήτριος, οὗ καὶ πολιορκοῦντος τὸ Ἄργος τῷ 303 π. Χρ., οὐ δυναμένων τῶν στρατιωτῶν τὴν μηχανὴν προσαγαγεῖν τῷ τείχει

[1] Τῆς Σικελίας· ἐνίκησε πιθανῶς κατὰ τὰ μέσα τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος (πρβ. *Preger* Inscript. gr. metr. ἀριθ. 143, *Förster* ἀρ. 351 [καὶ Nachträge], 356, 361).

[2] Πρβ. Ἡσύχ. «ἀναδείγματα· ταινίας περὶ τραχήλοις».

διὰ τὸ βάρος, ὁ Ἡρόδωρος δύο σάλπιγγας λαβὼν καὶ στερρὸν σαλπίγξας τοσοῦτον μένος τοῖς στρατιώταις ἐνέπνευσεν, ὥστε ρύμη πολλὴ καὶ δρόμος προσεγένετο τῆς μηχανῆς. Ἐφάμιλλος δὲ αὐτῷ δύναται νὰ ὀνομασθῇ καὶ Ἀγλαῒς ἡ Μεγακλέους, ἔργον καὶ τέχνην ἔχουσα τὸ σαλπίζειν· ἐσάλπιγξε δὲ ἐν τῇ πρώτῃ ἀχθείσῃ μεγάλῃ πομπῇ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ πομπικὸν καὶ εἶχε περίθετον κόμην καὶ λόφον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὸ δὲ δεῖπνον αὐτῆς ἦτο κρεῶν μὲν λίτραι δώδεκα, ἄρτων δὲ χοίνικες τέσσαρες καὶ ἔπινε οἴνου χοᾶ (Πολυδ. Δ' 88, Ἀθήναιος 414-5, Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Α' 26). Κατὰ Rutgers (Ἀφρ. Ὀλ. ἀναγρ. σελ. 154) σαλπικτὴς ἴσως ἦτο καὶ ὁ πολυστέφανος ὀλυμπιονίκης Κοννᾶς, ὅστις «πενιχρὸς ἦν μηδὲν ἔχων ἀλλ' ἢ τὸν κότινον» (Σχολ. εἰς Ἀριστοφ. Ἱππ. 534, πρβ. καὶ ἐπίγραμμα Κρατίνου αὐτόθι καὶ Σουΐδ. ἐν λέξ. Κοννᾶς).

Ἆθλα.

Ἡ στεφάνωσις τῶν νικητῶν ἐτελεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν καὶ δὴ τοῦ γεραρωτάτου αὐτῶν κατά τινας μὲν τῇ ἡμέρᾳ τῆς νίκης ἑκάστης, κατ' ἄλλους δὲ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς πανηγύρεως (ὅρα ἀνωτ. σελ. 34).[1] Ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἐδίδετο ἔτι προχείρως ἴσως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης κλάδος (ράβδος, σπάδιξ) φοίνικος.[2]

[1] Εἰρήσθω τὸ παρ' Αἰλιανῷ (Ποικ. Ἱστ. Θ' 31): «ἀθλητὴς Κροτωνιάτης ὀλυμπιονίκης ἀπιὼν πρὸς τοὺς Ἑλλανοδίκας, ἵνα λάβῃ τὸν στέφανον, ἐπίληπτος γενόμενος ἀπέθανε κατενεχθεὶς μετὰ πτώματος». Περὶ ἄλλου λέγεται παρὰ Παυσανίᾳ (Γ' 18,7): «τὰ δὲ ἐν Ἀμύκλαις θέας ἄξια, ἀνὴρ πένταθλός ἐστιν ἐπὶ στήλης ὄνομα Αἴνητος· τούτῳ νικήσαντι Ὀλυμπίασι καὶ ἔτι στεφανουμένῳ γενέσθαι τοῦ βίου τὴν τελευτὴν λέγουσι». Πρβ. ἐν τῷ ἀγῶνι τὸν παγκρατιαστὴν Ἀρραχίωνα ἀνωτ. σ. 57 καὶ τὸν (ἐν Νεμείοις) πύκτην Κρεύγαν ἀνωτ. σελ. 52· πρβ. ἔτι ἀποθανόντας Ἴκκον καὶ τὸν ἐν τῇ πυγμῇ ἀνταγωνιστὴν τοῦ Διογνήτου (ἀνωτ. σελ. 53), τὸν ἀνταγωνιστὴν Τηλεμάχου, υἱοῦ τοῦ Ἀκνονίου, Θεσσαλοῦ (ἄγνωστον ποῦ, *Homolle* ἐν Bull. de corr. hell. 1897 σελ. 592 ἑξ., *Preuner* Delph. Weihgeschenk σελ. 3, 5, 58, ἀνωτ. σελ. 18, 1), τὸν Ἆπιν ὃν ἀπέκτεινεν ὁ Αἰτωλὸς (υἱὸς τοῦ Ἐνδυμίωνος βασιλεύσας μετὰ τὸν Ἐπειόν, ἀνωτ. σελ. 16) ἐπελάσας τὸ ἅρμα τεθέντων ἐπ' Ἀζᾶνι ἄθλων (σημειωθήτω ἐνθάδε ὅτι ἕνεκα τούτου ὁ Αἰτωλὸς ἔφυγεν εἰς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Αἰτωλίαν, διεδέξατο δὲ τὴν βασιλείαν τῶν Ἐπειῶν [Ἐπειοὶ ἐκαλοῦντο τότε οἱ ἔπειτα Ἠλεῖοι] ὁ Ἠλεῖος, υἱὸς τῆς Εὐρυκύδας [θυγατρὸς τοῦ Ἐνδυμίωνος] καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, πατὴρ τοῦ Αὐγέου, Παυσ. Ε' 1, 8-9) κλπ.

[2] Ὁ κλάδος οὗτος ἐθεωρεῖτο κοινὸν σύμβολον τῆς νίκης, προσεδίδετο δὲ καὶ παν-

Ὁ ἀθλητὴς ἐνίοτε ἐτύγχανε τοῦ στεφάνου ἄνευ ἀγῶνος, μὴ κεκονιμένος, ὅτε καὶ ἐλέγετο νικᾶν ἀκονιτεί.[1] Οὕτω νικητὴς ἀνηγορεύετο λ. χ. ὅτε οἱ ἀνταγωνισταὶ δὲν προσήρχοντο παντάπασιν ἢ κατὰ προθεσμίαν, ἢ ὅτε ἕνεκα τῆς γνωστῆς ῥώμης καὶ τέχνης ἀθλητοῦ τινος οἱ ἀντίπαλοι δὲν ἐτόλμων νὰ μετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος, ἢ ὅτε οὗτοι ἀθλήσαντες ἐν προγενεστέρῳ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀγῶνι ἦσαν κατάπονοι καὶ δὲν ἐδύναντο νὰ ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα, οἷον συνέβη λ. χ. τῷ 480 π. Χρ., ὅτε, διὰ τὸν τελευταῖον τοῦτον λόγον ἀδυνατήσαντος τοῦ περιβοήτου Θεαγένους (ἀνωτ. σελ. 56), ἐνίκησε παγκράτιον ἀκονιτεὶ ὁ ὡς ἀντίπαλος ἀναγεγραμμένος Δρομεὺς ὁ Μαντινεύς.

Ἄλλου τινὸς πλεονεκτήματος ἐτύγχανεν ὁ λεγόμενος ἔφεδρος.[2] Ἐν τῇ πάλῃ (τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῇ ἐν τῷ πεντάθλῳ), ἐν τῇ πυγμῇ καὶ ἐν τῷ παγκρατίῳ ἠγωνίζοντο εἰς ἀθλητὴς πρὸς ἕνα (οὐχὶ πλείονες τῶν δύο ἅμα). Ὅτε δὲ οἱ ἀθληταὶ ἦσαν πλείονες τῶν δύο, διὰ κληρώσεως ὡρίζετο τίνα ἕκαστος ἔμελλε νὰ ἔχῃ ἀνταγωνιστήν. Οὕτως ἔφεδρος ἐκαλεῖτο ὁ ἀθλητής, ὅστις, ὅτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀθλητῶν ἦτο περιττός, διὰ τῆς εἰς ζεύγη κληρώσεως ἔμενεν ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ (ἐλάγχανεν ὕστατος) καὶ περιέμενε νὰ μετάσχῃ τοῦ ἀγῶνος ἀκμαῖος ὤν· ὅθεν ἡ ἐφεδρεία ἦτο οὐ μικρὰ εὐτυχία, ἀλλὰ καὶ ἐνδοξότερον ἐθεωρεῖτο τὸ στεφανωθῆναί τινα ἀνέφεδρον γενόμενον.[3] Ὁ Λουκιανὸς (Ἑρμότ. 40 ἑξ.) περιγράφει τὰ κατὰ τὴν κλήρωσιν ὧδε: «κάλπις

ταχοῦ κατόπιν ἐν τοῖς ἀγῶσι, καὶ πολλαχοῦ ἐν τῇ τέχνῃ φέρεται. Ὁ φοίνιξ καὶ ἡ ἐλαία λέγεται ὅτι ἀνέθηλαν τὸ πρῶτον ἐν Δήλῳ, ὅτε ἡ Λητὼ ἀπέβη ἐκεῖσε, ὅπου καὶ μετὰ ἐννέα ἡμερῶν ὠδῖνας (διὰ ζηλοτυπίαν τῆς Ἥρας) ἁψαμένη αὐτῶν εὐθὺς ἀπεκύησεν (ἔτεκε τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμιν)· ἐν Δήλῳ δὲ καὶ ὁ Θησεὺς ἐκ Κρήτης ὑποστρέφων ἐποιήσατο ἀγῶνα τῷ Ἀπόλλωνι καὶ ἀποσπάσας κλάδους τοῦ ἱεροῦ φοίνικος ἐστεφάνωσε τοὺς νικῶντας. Μνημονευθήτω καὶ ἡ παρὰ Πλουτάρχῳ (Συμποσ. προβλήμ. Η′ 4 = Ἠθ. 723 ἑξ.) πρὸς ἄλλαις ἑρμηνεία, καθ' ἣν ὁ φοίνιξ καθιερώθη ὡς μακρόβιον καὶ ἐμπεδόφυλλον ἢ ἀείφυλλον ἤτοι τὰ αὐτὰ φύλλα διατηροῦν φυτόν. Πρβ. καὶ Παυσ. Η′ 48, 2-3, Ϛ′ 23, 5, *Krause* Ol. σ. 168, *Christ* σ. LXVII, ἀνωτ. σ. 34,2.

[1] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 83.

[2] Πρβ. *P. Gardner* ἐν Journ. of Hell. Stud. 1880 σελ. 219, *Holwerda* ἐν Arch. Zeit. 1881 σ. 171 ἑξ., *Bötticher*[2] σ. 116 ἑξ., *Fedde* Der Fünfkampf der Hellenen 1888 σ. 25, 1, *Christ* σ. LXXIX ἑξ., *Stengel* Kultusalt.[2] σ. 183.

[3] Πρβ. καὶ καθ' ὅλου Παυσ. Ϛ′ 1, 2 «οὐδὲ ὁπόσων ἑστήκασιν ἀνδριάντες, οὐδὲ τούτοις πᾶσιν ἐπέξειμι, ἐπιστάμενος ὅσοι τῷ παραλόγῳ τοῦ κλήρου καὶ οὐχ ὑπὸ ἰσχύος ἀνείλοντο ἤδη τὸν κότινον».

ἀργυρᾶ πρόκειται ἱερὰ τοῦ θεοῦ· ἐς ταύτην ἐμβάλλονται κλῆροι μικροί, ὅσον δὴ κυαμιαῖοι τὸ μέγεθος, ἐπιγεγραμμένοι. ἐγγράφεται δὲ ἐς δύο μὲν ἄλφα ἐν ἑκατέρῳ, ἐς δύο δὲ τὸ βῆτα, καὶ ἐς ἄλλους δύο τὸ γάμμα καὶ ἑξῆς κατὰ τὰ αὐτά, ἢν πλείους οἱ ἀθληταὶ ὦσι, δύο ἀεὶ κλῆροι τὸ αὐτὸ γράμμα ἔχοντες. προσελθὼν δὴ τῶν ἀθλητῶν ἕκαστος προσευξάμενος τῷ Διὶ καθεὶς τὴν χεῖρα ἐς τὴν κάλπιν ἀνασπᾷ τῶν κλήρων ἕνα καὶ μετ' ἐκεῖνον ἕτερος, καὶ παρεστὼς μαστιγοφόρος ἑκάστῳ ἀνέχει αὐτοῦ τὴν χεῖρα οὐ παρέχων ἀναγνῶναι ὅ τι τὸ γράμμα ἐστὶν ὃ ἀνέσπακεν. ἁπάντων δὲ ἤδη ἐχόντων ὁ ἀλυτάρχης, οἶμαι, ἢ τῶν Ἑλλανοδικῶν αὐτῶν εἷς — οὐκέτι γὰρ τοῦτο μέμνημαι — περιιὼν ἐπισκοπεῖ τοὺς κλήρους ἐν κύκλῳ ἑστώτων καὶ οὕτω τὸν μὲν τὸ ἄλφα ἔχοντα τῷ τὸ ἕτερον ἄλφα ἀνεσπακότι παλαίειν ἢ παγκρατιάζειν συνάπτει, τὸν δὲ τὸ βῆτα τῷ τὸ βῆτα ὁμοίως καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ὁμογράμμους κατὰ ταὐτά· οὕτω μὲν γάρ, ἢν ἄρτιοι ὦσιν οἱ ἀγωνισταί, οἷον ὀκτὼ ἢ τέτταρες ἢ δώδεκα, ἢν δὲ περιττοί, πέντε ἑπτὰ ἐννέα, γράμμα τι περιττὸν ἑνὶ κλήρῳ ἐγγραφὲν συμβάλλεται αὐτοῖς, ἀντίγραφον ἄλλο οὐκ ἔχον. ὃς δ' ἂν τοῦτο ἀνασπάσῃ, ἐφεδρεύει περιμένων, ἔστ' ἂν ἐκεῖνοι ἀγωνίσωνται· οὐ γὰρ ἔχει τὸ ἀντίγραμμα· καὶ ἔστι τοῦτο οὐ μικρὰ εὐτυχία τοῦ ἀθλητοῦ, τὸ μέλλειν ἀκμῆτα τοῖς κεκμηκόσι συμπεσεῖσθαι»· πρβ. Ἰουλιαν. σελ. 317 Sp. «μετὰ τοῦτο ὁ Ζεὺς ἤρετο τοὺς θεούς, πότερον χρὴ πάντας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα καλεῖν ἢ καθάπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι γίνεται, ὁ τοῦ πολλὰς ἀνελομένου νίκας κρατήσας, ἑνὸς περιγενόμενος οὐδὲν ἔλαττον δοκεῖ κἀκείνων γεγονέναι κρείσσων, οἳ προσεπάλαισαν μὲν οὐδαμῶς αὐτῷ, τοῦ κρατηθέντος δὲ ἥττους ἐγένοντο».[1] Καὶ ἐὰν μὲν οἱ ἀθληταὶ ἦσαν τρεῖς, διῃροῦντο διὰ τῆς εἰρημένης

[1] Περὶ τοῦ τελευταίου ζεύγους πρβ. καὶ Παυσ. Ϛ' 10, 2, ἔνθα ὁ πύκτης Γλαῦκος (ἀνωτ. σελ. 56) «ἐτιτρώσκετο ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιζομένων, καὶ ἡνίκα πρὸς τὸν λειπόμενον ἐξ αὐτῶν ἐπύκτευεν . . . οὕτω γε δὴ βιαιοτέραν ἐς τὸν ἀνταγωνιζόμενον ἐνεγκὼν τὴν πληγήν, αὐτίκα εἶχε τὴν νίκην», καὶ Παυσ. Η' 40, 2 (περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀρραχίωνος, ἀνωτ. σελ. 57) «ὡς γὰρ δὴ πρὸς τὸν καταλειπόμενον ἔτι τῶν ἀνταγωνιστῶν ἐμάχετο ὑπὲρ τοῦ κοτίνου, ὁ μὲν προέλαβεν ὅστις δὴ ὁ ἀνταγωνιζόμενος, καὶ τοῖς ποσὶ τὸν Ἀρραχίωνα εἶχεν ἐζωκώς, καὶ τὸν τράχηλον ἐπίεζεν ἅμα αὐτοῦ ταῖς χερσίν· ὁ δὲ Ἀρραχίων ἐκκλᾷ τῶν ἐν τῷ ποδὶ τοῦ ἀνταγωνιζομένου δάκτυλον, καὶ Ἀρραχίων τε τὴν ψυχὴν ἀφίησιν ἀγχόμενος, καὶ ὁ ἄγχων τὸν Ἀρραχίωνα ὑπὸ τοῦ δακτύλου τῆς ὀδύνης κατὰ τὸν καιρὸν ἀπαγορεύει τὸν αὐτόν. Ἠλεῖοι δὲ ἐστεφάνωσάν τε καὶ ἀνηγόρευσαν νικῶντα τοῦ Ἀρραχίωνος τὸν νεκρόν».

κληρώσεως εἰς ἓν ζεῦγος καὶ ἕνα ἔφεδρον, ἠγωνίζετο δὲ πρῶτον τὸ ζεῦγος, ὁ δὲ ἐντεῦθεν νικητὴς ἠγωνίζετο ἔπειτα πρὸς τὸν ἔφεδρον περὶ τοῦ στεφάνου ἤτοι περὶ τῆς ὁριστικῆς νίκης. Ἐὰν δὲ ἦσαν τέσσαρες, διῃροῦντο εἰς δύο ζεύγη, οἱ δὲ νικηταὶ τούτων ἠγωνίζοντο εἶτα πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ στεφάνου. Ἐὰν δὲ οἱ ἀθληταὶ ἦσαν πλείονες, μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς πρώτης κληρώσεως ἐγίνετο πιθανῶς δευτέρα, ἤγουν ἐκληροῦντο οἱ τῆς πρώτης νικηταὶ καὶ ὁ ἐπὶ περιττοῦ ἀριθμοῦ λαχὼν ἔφεδρος, καὶ τρίτη καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι οὗ ἔμενεν ἓν μόνον ζεῦγος, ὅπερ καὶ ἠγωνίζετο περὶ τοῦ στεφάνου·[1] οὕτω σπανιώτερον ἐτύγχανε νὰ κληρωθῇ τις ἔφεδρος πλέον ἢ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν τούτου ἴσως ἐδίδετο κατὰ τὰς ἔπειτα κληρώσεις τῷ ἅπαξ λαχόντι ἐφέδρῳ εἷς τῶν διπλῶν κλήρων ὥστε πάντως νὰ ἔχῃ ἀνταγωνιστήν. Ἔν τινι ἐπιγραφῇ τῆς Ὀλυμπίας τοῦ 49 μ. Χρ., ἐν ῇ ἀναφέρεται παγκράτιον ἑπτὰ παίδων, φαίνεται ὅτι πρῶτον μὲν ἀγωνίζονται τρία ζεύγη εἷς δὲ παραμένει ἔφεδρος, ἔπειτα ἀγωνίζονται οἱ τρεῖς νικηταὶ καὶ ὁ ἔφεδρος ἀποτελοῦντες δύο ζεύγη, τέλος δὲ οἱ δύο νικηταὶ ἀγωνίζονται πρὸς ἀλλήλους καὶ στεφανοῦται ὁ ἕτερος, Π. Κορνήλιος Ἀρίστων, Ἐφέσιος, ἀνέφεδρος γενόμενος (Olympia Ergebnisse V 225). Πρβ. Erg. V 174, V 164, Πίνδ. Ὀλ. Η' 68, Πυθ. Η' 81.[2] Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ παγκρατιαστοῦ Τιβ. Κλαυδ. Ρούφου (ἀνωτ. σελ. 30,2 καὶ κατωτ. ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ Μουσείου ἀρ. 15) ἀπαντᾷ «καὶ πάντας μὲν ἀνέφεδρος ἐπανκρατίασε τοὺς κλήρους τοῖς δοκιμωτάτοις λαχὼν ἀνδράσιν, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ καὶ ἀρετῆς καὶ εὐψυχίας ἦλθεν, ὥστε περὶ τοῦ στεφάνου πανκρατιάζων πρὸς ἄνδρα λελονχότα

[1] Ἔφεδρος, ὡς εἰκός, ἐλάγχανε καὶ ἐπὶ ἀρτίων ἀριθμῶν, οἷον 6, 10, ἐν τῇ δευτέρᾳ κληρώσει, διότι οἱ τῆς πρώτης νικηταὶ ἦσαν 3, 5 κλπ., δὲν ἔμενε δὲ ἔφεδρος ὅτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀθλητῶν ἦτο ὅρος γεωμετρικῆς ἢ κατὰ πηλίκον προόδου ἐχούσης λόγον τὸ 2, οἷον 4, 8, 16 κλπ.

[2] Πρβ. καὶ μεταφορικῶς Αἰσχύλ. Χοηφ. 866-68: «τοιάνδε πάλην μόνος ὢν ἔφεδρος δισσοῖς μέλλει θεῖος Ὀρέστης ἅψειν. εἴη δ' ἐπὶ νίκῃ», Σοφοκλ. Αἴαντ. 609-10 «καί μοι δυσθεράπευτος Αἴας ξύνεστιν ἔφεδρος» (Σχολ. «πρὸς τοῖς πρώτοις κακοῖς ὥσπερ δεύτερόν ἐστί μοι κακὸν τὸ τοῦ Αἴαντος ξυνεστηκός· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἔφεδρος. Ἔφεδρος δέ ἐστιν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὁ μεταπαυόμενος εἰς τὸ ἀγωνίζεσθαι τοῖς νικῶσιν· ἐνταῦθα οὖν φησίν· ὅτι ἔσχατος καὶ ὡς ἔφεδρος ἐλείφθη μοι ὁ Αἴας εἰς κακόν»), Ἀριστοφ. Βάτρ. 792 (ὁ Σοφοκλῆς λέγεται ἔφεδρος ἐν τῷ περὶ τοῦ τραγῳδικοῦ θρόνου ἀγῶνι, μέλλων διαγωνιεῖσθαι πρὸς Εὐριπίδην ἐὰν οὗτος ἐνίκα τὸν Αἰσχύλον).

ἐφεδρείαν καλλείω λογίσασθαι τῆς ψυχῆς ὑπεριδεῖν ἢ τῆς περὶ τὸν στέφανον ἐλπίδος».

Ἐν ἀμφιρρόπῳ ἀγῶνι καθ' ὅλου, ὡς ἐπὶ τοῦ Ρούφου, φαίνεται ὅτι ἡ νίκη ἐκρίνετο ἱερά, ὁ δὲ στέφανος οὐδενὶ ἐδίδετο, ἀνετίθετο δὲ τῷ Διὶ (ἐποίουν αὐτὸν ἱερόν· πρβ. *Stengel* Kultusalt.[2] σελ. 186).

Περὶ τῶν τοῖς παραβαίνουσι τὸν νόμον ἐπιβαλλομένων ἐπιτιμίων ἤτοι προστίμων ὅρα κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ Ζανῶν.

Τὰ ἔπαθλα ἤτοι βραβεῖα τῶν νικητῶν ἐν Ἑλλάδι (ἆθλα, νικητήρια ἢ ὁμοῦ ἆθλα νικητήρια) ἦσαν ἀλλαχοῦ καὶ ἄλλοτε ἄλλα, ὁτὲ μὲν στέφανος, ὁτὲ δὲ δῶρα ἢ χρήματα, ὅθεν καὶ τῶν ἀγώνων οἱ μὲν ἐκαλοῦντο στεφανῖται, φυλλῖται, φυλλοφόροι, οἱ δὲ ἐλέγοντο θεματικοὶ (θέματα = προτιθέμενα ἔπαθλα, οἷον τρίποδες, φιάλαι κλπ.), δωρῖται, χρηματῖται, ἀργυρῖται, ταλαντιαῖοι·[1] τινὲς ἦσαν ἀμφότερα, θεματικοί τε καὶ στεφανῖται. Παρ' Ὁμήρῳ ἐν τοῖς Πατροκλείοις ἀγῶσι τὰ ἆθλα εἶνε γυναῖκες, ἵπποι, ἡμίονοι, βόες, ὅπλα, τρίποδες, λέβητες, φιάλαι, κρατῆρες, χρυσός, σίδηρος. Καθ' ὅλου ὅμως οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀπέδιδον τοσαύτην ἀξίαν εἰς τὰ πράγματα, ὅσην εἰς τὴν δόξαν, ἣν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὰς νίκας ἐκτῶντο. Καὶ τὰ παρ' Ὁμήρῳ δὲ ἔπαθλα θεωρητέα μᾶλλον ὡς ἐνθυμήματα τῆς τιμῆς.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ ὁ στέφανος ἦτο θαλλὸς ἀγρίας ἐλαίας (κοτίνου) κεκαμμένος καὶ διὰ ταινίας ἐρίου ξανθοῦ συνδεδεμένος· ἐδόθη δὲ ὁ ἀγριελάινος στέφανος μετὰ τὴν μυθικὴν ἵδρυσιν (ἀνωτ. σ. 15) κυρίως πάλιν, κατὰ χρησμὸν τῆς Πυθίας, μόλις τῇ 7ῃ ὀλυμπιάδι (752 π. Χρ.), καὶ ἐκ τούτου τοῦ χρόνου μέχρι τῶν ἐσχάτων ὁ ἀγὼν ἦτο στεφανίτης. Τοῦ στεφάνου ἑκάστου ὁ κλάδος[2] προήρχετο ἐξ ὡρισμένου κοτίνου, ὅστις ἐλαία καλλιστέφανος καλούμενος ὑπῆρχε πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς κατὰ τὸν ὀπισθόδομον παρὰ τὸν βωμὸν τῶν καλ-

[1] Πρβ. Πολυδεύκους Ὀνομαστικὸν (ἔκδ. *Bethe* 1900) Γ' 153: «τοὺς μὲν οὖν καλουμένους ἱεροὺς ἀγῶνας, ὧν τὰ ἆθλα ἐν στεφάνῳ μόνῳ, στεφανίτας ἐκάλεσαν καὶ φυλλίνας, τοὺς δ' ὀνομαζομένους θεματικοὺς ἀργυρίτας». Ἱεροὶ κυρίως καὶ μεγάλοι ἀγῶνες ἀποτελοῦντες τὴν λεγομένην περίοδον ἦσαν τὰ Ὀλύμπια, Πύθια, Ἴσθμια, Νέμεια (ἀνωτ. σελ. 14 καὶ 40, 3). *Krause* Ol. σελ. 6 ἑξ., *Grasberger* Erz. III σελ. 328, *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. II σελ. 2058 ἑξ. κλπ.

[2] Στέφανοι ἐδίδοντο ἐν ὅλῳ 18 τὸν ἀριθμόν, εἷς δηλ. ἐν τῷ ἀγωνίσματι ἑκάστῳ.

λιστεφάνων Νυμφῶν·[1] ἀπεκόπτετο δὲ διὰ χρυσοῦ μαχαιρίου ὑπὸ παιδὸς ἀμφιθαλοῦς, οὗ δηλονότι ἔζων ὅ τε πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ· οἱ στέφανοι πρὸ τῆς ἀπονομῆς προετίθεντο κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐπὶ τρίποδος ἐπιχάλκου, ὅστις καὶ διετηρεῖτο εὐλαβῶς ἐπὶ Παυσανίου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διός, κατόπιν δὲ κατὰ τὴν 5ην ἑκατονταετηρίδα καὶ ἑξῆς (Παυσ. Ε' 12, 5, Ε' 20, 1-3) ἐπὶ πολυτίμου τραπέζης, ἥτις ἀπέκειτο ἐν τῷ Ἡραίῳ, ἦτο δὲ ἔργον τοῦ Κωλώτου·[2] ἡ τράπεζα αὕτη ἦτο πεποιημένη ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, κεκοσμημένη διὰ ποικίλων παραστάσεων ἐν αἷς καὶ ἡ διάθεσις τοῦ ἀγῶνος (ἴδε κατωτ. ἐν τοῖς περὶ Ἡραίου). Οἱ στέφανοι κομιζόμενοι ὑπὸ τῶν νικητῶν εἰς τὰς πατρίδας ἀνετίθεντο ἐν γένει ἐν τῷ ναῷ τοῦ πολιούχου θεοῦ.

Πάντων τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων λαμπρότατος καὶ ἐνδοξότατος ἦτο ὁ Ὀλυμπικός,[3] εὐλόγως δὲ τῷ νικητῇ ἡ τελευταία ἡμέρα τῆς πανηγύρεως ἐφαίνετο ἡ εὐδαιμονεστάτη ἐν τῷ βίῳ. Τότε κατὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ στεφάνου ἀνεφωνεῖτο ὑπὸ τοῦ κήρυκος τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ ἑκάστου καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος, ἀνευφημοῦντος τοῦ πλήθους τῶν Πανελλήνων· ἦν δ' ὅτε καὶ ὅπου καὶ δῶρα ὁ νικητὴς ἐδέχετο παρὰ τῶν παρεστώτων ἢ ἐδικαιοῦτο αὐτὸς περιερχόμενος νὰ συλλέγῃ (ἐπαγερμός) καὶ στεφάνους ἐλάμβανε παρὰ τῶν θεατῶν καὶ ἐβάλλετο δι' ἀνθέων (φυλλοβολία).[4] Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐτελοῦντο καὶ αἱ εὐχαριστήριοι τῷ Διὶ θυσίαι ὑπὸ τῶν νικητῶν ἀνάλογοι πρὸς τοὺς πόρους αὐτῶν, ἄλλαι δὲ τοῖς ἄλλοις θεοῖς καὶ πλούσιαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς αἱ ὑπὸ τῶν Ἠλείων καὶ τῶν θεωρῶν τῶν οἰκείων Ἑλληνίδων πόλεων.[5] Ὕμνοι ἀντήχουν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἐπικώμια πρὸς μουσικὰ ὄργανα. Συμπόσια δὲ ἐδίδοντο τὸ μὲν δημοσίᾳ δαπάνῃ ὑπὸ τῶν Ἠλείων πρὸς πάντας τοὺς νικητὰς ἐν τῷ ἑστιατορίῳ τοῦ πρυτανείου, τὸ δὲ ὑπὸ τῶν φίλων καὶ οἰκείων τῶν νικητῶν. Εὔποροι

[1] Παυσαν. Ε' 15, 3.

[2] Κωλώτης, Πάριος, μαθητὴς τοῦ Φειδίου καὶ βοηθὸς ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Διός (Plinius Nat. Hist. XXXIV 87, XXXV 54, πρβ. *Overbeck* Schriftquellen ἀρ. 844 ἑξ.).

[3] Πρβ. καὶ Λουκιαν. Ἁρμονίδης 4: «πᾶν γὰρ ἤδη στάδιον ἧττον φοβερὸν τῷ Ὀλύμπια τὰ μεγάλα νενικηκότι».

[4] *Krause* Olymp. σ. 158, 173· πρβ. ἄλλως καὶ κατωτ. περὶ τοῦ Διαγόρου.

[5] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 34.

νικηταί, ἡγεμόνες, ὡς ὁ Ἀναξίλας καὶ Λεώφρων, ἢ ἰδιῶται, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης, εἰστίων ἀφειδῶς τὸ πλῆθος (ἀνωτ. σελ. 67), Ἐμπεδοκλῆς δὲ ὁ Ἀκραγαντῖνος, πάππος τοῦ ὁμωνύμου φιλοσόφου,[1] Πυθαγορικὸς καὶ τῶν ἐμψύχων ἀπεχόμενος, φυτοφάγος, ὅτε ἐνίκησεν ἵππῳ Ὀλύμπια (τῷ 496 π. Χρ.), βοῦν ἐκ μέλιτος καὶ ἀλφίτων καὶ σμύρνης καὶ λιβανωτοῦ καὶ τῶν πολυτελεστάτων ἀρωμάτων ἀναπλάσας διένειμε τοῖς ἐν τῇ πανηγύρει.

Τὰ ὀνόματα τῶν νικητῶν μετὰ τοῦ εἴδους τῶν ἀγωνισμάτων ἀνεγράφοντο ἐπὶ λίθων (πρβ. καὶ ἀνωτ. σελ. 18, 1), ἐνιαχοῦ δὲ ἀπηθανατίζοντο καὶ διὰ τιμητικῶν στηλῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν ἄλλοις δημοσίοις τόποις καὶ δι' εἰκόνων διασήμων ζωγράφων, πλεῖστα δὲ ἀριστουργήματα ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τὴν γένεσιν εἶχον ἐκ τῶν ἀγώνων. Οἱ νικηταὶ ἀπέλαυον τῆς τιμῆς νὰ ἐξυμνῶνται ὑπὸ τῶν δοκιμωτάτων ποιητῶν, τοῦ Πινδάρου, Σιμωνίδου, Εὐριπίδου. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν δὲν ἀπηξίωσε νὰ ἐγχαραχθῶσιν ἐπὶ νομισμάτων αἱ ἀνωτέρω (σελ. 68) εἰρημέναι ἱππικαὶ νῖκαι· τοὐναντίον δὲ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἔτρεφε πολλὴν στοργὴν πρὸς τὸ τῶν ἀθλητῶν γένος, ὅτε δὲ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεπειρῶντο ἂν ἐβούλετο νὰ ἀγωνίσηται ἐν Ὀλυμπίᾳ στάδιον (διότι ἦτο ὠκύπους), «εἴ γε, ἔφη, βασιλεῖς ἔμελλεν ἕξειν ἀνταγωνιστάς» (Πλούτ. Ἀλέξ. § 3 καὶ 4, πρβ. Ἠθ. 471 f).

Ὡς τιμὴ καὶ ἆθλον τῷ νικητῇ παρείχετο ἡ ἄδεια νὰ ἱδρύσῃ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄγαλμα μετὰ τὴν νίκην ἤ, ὡς ἐνίοτε, πολλῷ ὕστερον,[2] εἴτε

[1] Περὶ τῆς συγχύσεως τοῦ ὀνόματος ἐν Διογ. Λαερτ. Η' 52-3 καὶ ἐν Ἀθην. Α' 3 e κλπ. ἰδὲ *Rutgers* σελ. 30-31, *Förster* ἀρ. 163.

[2] Πρβ. κατωτέρω σ. 126 σημ. 2. Πρὸς τῷ ἀνδριάντι τοῦ νικητοῦ ἱδρύθη ποτὲ καὶ ὁ τοῦ γυμναστοῦ (κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος) Παυσ. Ϛ' 3, 6 «Κρατῖνος δὲ ἐξ Αἰγείρας τῆς Ἀχαιῶν τότε ἐγένετο κάλλιστος τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ σὺν τέχνῃ μάλιστα ἐπάλαισε. καταπαλαίσαντι δὲ αὐτῷ τοὺς παῖδας προσαναστῆσαι καὶ τὸν παιδοτρίβην ὑπὸ Ἠλείων ἐδόθη» (*Rutgers* σ. 130, *Förster* ἀρ. 433). Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι περὶ τὸ 520 π. Χρ. ὀλυμπιονίκης (ἄγνωστον ἐν τίνι ἀγωνίσματι) «καὶ κάλλιστος Ἑλλήνων τῶν κατ' ἑωυτὸν» ἦτο καθ' Ἡρόδοτον (Ε' 47) Φίλιππος ὁ Κροτωνιάτης, «διὰ δὲ τὸ ἑωυτοῦ κάλλος ἠνείκατο παρὰ Ἐγεσταίων τὰ οὐδεὶς ἄλλος· ἐπὶ γὰρ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἡρώιον ἱδρυσάμενοι θυσίῃσι αὐτὸν ἱλάσκονται» (*Rutgers* σ. 156, *Förster* ἀρ. 138· πλεῖστοι ὀλυμπιονῖκαι ἦσαν Κροτωνιᾶται, πρβ. καὶ τὴν παροιμίαν ὑγιέστερον Κρότωνος; Στράβ. 262, *Müller* Dorier² II σ. 302)· ὡσαύτως κάλλιστος λέγεται ὁ Μελαγκόμας καὶ ὁ ὁμώνυμος υἱός («κάλλιστος ἀνθρώπων, οὐ τῶν νῦν μόνον, ἀλλ', ὡς ἔνεστιν εἰκάζειν ἐκ τῆς ὑπερβολῆς, καὶ ἁπάντων ἁπλῶς τῶν ἐξ ἅπαντος τοῦ χρόνου ὠνομασμένων ἐπὶ κάλλει, ὅσοι θνητοὶ ἐγένοντο.....» (Δίων Χρυσόστ. ΚΘ' 537 R.,

ἰδίᾳ δαπάνῃ εἴτε τῶν οἰκείων ἢ τῆς πατρίδος, ἢ ἄλλης πόλεως (ἐπὶ Παυσ. ἐσῴζοντο 230 ἀνδριάντες ὀλυμπιονικῶν), ηὑρέθησαν δὲ πλεῖσται ἐπιγραφαὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀνήκουσαι εἰς τοιαῦτα ἀγάλματα (πᾶσαι εἰς χαλκᾶ)·[1] τὰ ἐπὶ ταῖς νίκαις ἀγάλματα ἀπηγορεύετο νὰ ὑπερβαίνωσι τὸ φυσικὸν μέγεθος,[2] κατεσκευάζοντο δὲ κατὰ ἓν ἢ πλείονα τυπικὰ σχήματα· ἀνδριάντα ὅμως εἰκονικόν, ἤτοι εἰκονίζοντα αὐτοῦ τοῦ νικητοῦ τὴν μορφήν, φαίνεται ὅτι ἐπὶ μὲν ἱππικῶν ἀγώνων παρείχετο τῷ ἅπαξ νικήσαντι νὰ ἱδρύσῃ, ἐπὶ δὲ τῶν γυμνικῶν μόνῳ τῷ τρὶς ἐν Ὀλυμπίᾳ νικήσαντι (πρβ. καὶ τρισολυμπιονίκης ὁ Νέρων ἐν Φιλοστράτου Ἀπολλων. Τυαν. Ε′ 8, 194).[3] Παρατεθήτωσαν ἐνθάδε ἃ γράφει ὁ Παυσανίας ἀρχόμενος τοῦ 2ου βιβλίου τῶν περὶ Ἠλείας (ϛ′ 1,1-2) «Ἕπεται δέ μοι τῷ λόγῳ τῷ ἐς τὰ ἀναθήματα τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη ποιήσασθαι καὶ ἵππων ἀγωνιστῶν μνήμην καὶ ἀνδρῶν ἀθλητῶν τε καὶ ἰδιωτῶν ὁμοίως. τῶν δὲ νικησάντων Ὀλυμπίασιν οὐχ ἁπάντων εἰσὶν ἑστηκότες ἀνδριάντες, ἀλλὰ καὶ ἀποδειξάμενοι λαμπρὰ ἐς τὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλοις ἔργοις, ὅμως οὐ τετυχήκασιν εἰκόνων. τούτους ἐκέλευσεν ἀφεῖναί με ὁ λόγος, ὅτι οὐ κατάλογός ἐστιν ἀθλητῶν ὁπόσοις γεγόνασιν Ὀλυμπικαὶ νῖκαι, ἀνα-

πρβ. 534 R., *Krause* ἐν *Pauly* Real-Encycl. IV σ. 1729 κλπ., *Rutgers* σ. 155, *Förster* ἀρ. 629· ἀνωτ. σελ. 49).

[1] Ὁ Παυσανίας (Ε′ 21, 1) διάκρισιν ποιούμενος περιγράφει ἐν Ὀλυμπίᾳ ἰδίᾳ τὰ ἀναθήματα καὶ τοὺς ἀνδριάντας λέγων ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν «οἵ τε ἀνδριάντες καὶ ὁπόσα ἄλλα, τὰ πάντα ἐστὶν ὁμοίως ἀναθήματα· ἐν δὲ τῇ Ἄλτει τὰ μὲν τιμῇ τῇ ἐς τὸ θεῖον ἀνάκειται, οἱ δὲ ἀνδριάντες τῶν νικώντων ἐν ἄθλου λόγῳ σφίσι καὶ οὗτοι δίδονται» (πρβ. Ε′ 25, 1: «εἰκόνας δὲ οὐ τιμῇ τῇ πρὸς τὸ θεῖον, τῇ δὲ ἐς αὐτοὺς χάριτι ἀνατεθείσας τοὺς ἀνθρώπους, λόγῳ σφᾶς τῷ ἐς τοὺς ἀθλητὰς ἀναμίξομεν»). Ταῦτα ἴσως περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐν Ὀλυμπίᾳ· διότι κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν βάθρων ἐπιγραφὰς τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος καὶ ἑξῆς (πρβ. καί τινας ἀρχαιοτέρας ἐμμέτρους) οἱ ἀνδριάντες ἀνέκειντο τῷ Διί. Κατ' ἄλλους πάντα τὰ ἐν τῇ Ἄλτει ἦσαν ἀναθήματα τῷ Διί, ἡ δὲ πρότερον παράλειψις ἐγίνετο χάριν συντομίας· ἢ τὸ ἓν δὲν αἴρει τὸ ἄλλο. *Dittenberger* ἐν Olympia Ergebn. V σελ. 235 ἑξ., 241 ἑξ., *Reisch* σελ. 35 ἑξ., *Preuner* Delph. Weihgeschenk σελ. 30, 87 ἑξ.

[2] Λουκιαν. Ὑπὲρ τῶν εἰκόνων § 11· φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἐξαιρέσεις, πρβ. ἀνωτ. σελ. 58.

[3] Plin. Nat. Hist. XXXIV 4,16· *Dittenberger* ἐν Ergebn. V σελ. 295 ἑξ., 236· ὁ Ξενόμβροτος (Παυσ. ϛ′ 14, 12) ἐνίκησε πιθανῶς τῷ 448 π. Χρ., ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ξενόδικος τῷ 444 (*Robert* σ. 179-181)· καὶ τὰ προειρημένα ἰδανικὰ ἀγάλματα ἐθεωροῦντο ὡς εἰκονικά, *Kekulé* ἐν Deutsche Litt.-Zeit. 1890, 349, *Preuner* Delph. Weihg. σ. 32, 90.

θημάτων δὲ ἄλλων τε καὶ εἰκόνων συγγραφή. οὐδὲ ὁπόσων ἑστήκασιν ἀνδριάντες, οὐδὲ τούτοις πᾶσιν ἐπέξειμι, ἐπιστάμενος ὅσοι τῷ παραλόγῳ τοῦ κλήρου[1] καὶ οὐχ ὑπὸ ἰσχύος ἀνείλοντο ἤδη τὸν κότινον. ὁπόσοις δὲ ἢ αὐτοῖς εἶχεν ἐς δόξαν ἢ καὶ τοῖς ἀνδριᾶσιν ὑπῆρχεν ἄμεινον ἑτέρων πεποιῆσθαι, τοσαῦτα καὶ αὐτὸς μνησθήσομαι». Τὰ ἀρχαιότατα ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγάλματα νικητῶν κατὰ Παυσανίαν ἦσαν δύο, τὸ μὲν ἐκ ξύλου κυπαρίσσου, τοῦ Πραξιδάμαντος, πύκτου Αἰγινήτου νικήσαντος τῷ 544 π. Χρ., τὸ δὲ ἐκ ξύλου συκῆς, τοῦ Ρηξιβίου, Ὀπουντίου παγκρατιαστοῦ νικήσαντος τῷ 536· ἔκειντο δὲ ἀμφότερα «οὐ πρόσω τῆς Οἰνομάου κίονος» (πρὸς ΒΑ. τοῦ ναοῦ τοῦ Διός)· τὸ πρῶτον ἦτο ἐπὶ Παυσανίου ἧσσον τοῦ ἑτέρου πεπονηκός (Παυσ. ϛ' 18, 7). Ἴσως ὅμως τὸ ἀρχαιότατον ἄγαλμα νικητοῦ ἦτο τοῦ Εὐτελίδα, Λακεδαιμονίου νικήσαντος πάλην καὶ πένταθλον παίδων (628 π. Χρ., πρβ. ἀνωτ. σελ. 29 σημ. 3)· ὁ Παυσανίας (ϛ' 15, 8) εἶδε καὶ τοῦτο καὶ ὀνομάζει ἀρχαῖον, ἡ δ' ἐπιγραφὴ τοῦ βάθρου ἦτο ἤδη ἀμυδρὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου.[2]

Ἄλλαι τιμαὶ ἀπενέμοντο τῷ νικητῇ ἅμα ἐπανακάμπτοντι εἰς τὴν πατρίδα. Πλὴν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων ἐξήρχοντο καὶ οἱ προῦ-

[1] Πρβ. ἀνωτ. περὶ ἐφεδρείας σελ. 114 ἑξ..

[2] Περὶ τοῦ σχήματος τῶν ἀρχαϊκῶν γυμνῶν ἀγενείων ἀγαλμάτων (κούρων) πρβ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀρραχίωνος ἀνωτ. σελ. 57-8, Παυσ. Η' 40, 1 «τά τε ἄλλα ἀρχαῖος καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ τῷ σχήματι· οὐ διεστᾶσι μὲν πολὺ οἱ πόδες, καθεῖνται δὲ παρὰ πλευρὰν αἱ χεῖρες ἄχρι τῶν γλουτῶν. πεποίηται μὲν δὴ ἡ εἰκὼν λίθου, λέγουσι δὲ καὶ ἐπίγραμμα ἐπ' αὐτὴν γραφῆναι. καὶ τοῦτο μὲν ἠφάνιστο ὑπὸ τοῦ χρόνου». Τοιούτους κούρους (θεοὺς ἢ θνητοὺς) κατέχει λιθίνους πολλοὺς τὸν ἀριθμὸν τὸ μουσεῖον Ἀθηνῶν (αἴθ. Α' ἀριστερά· εἷς, ἀριθ. 20, Ἀπόλλων εὑρεθεὶς ἐν Πτῴῳ τῆς Βοιωτίας, φέρει ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν μηρῶν ἐπίγραμμα τῶν ἀναθέντων)· τούτων οἱ τελευταῖον εἰς τὸ μουσεῖον εἰσαχθέντες εἶνε δύο Ἀττικοί, εὑρεθέντες κατὰ τὰ Ἀνατολικὰ τῆς Ἀττικῆς, ὁ μὲν (ἀριθ. 1904) τῷ 1893 (Β. Λεονάρδος ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1895, σελ. 75-84, 192), ὁ δὲ (ἀριθ. 1906) τῷ 1900. Κάλλιστα σῳζόμενος εἶνε ὁ λεγόμενος Τενεάτης Ἀπόλλων· τὸ ἄγαλμα τοῦτο εἶνε πλῆρες (οἱ βραχίονες καὶ τὰ σκέλη ηὑρέθησαν ἀποκεκομμένα καὶ συνεκολλήθησαν), ηὑρέθη δὲ τῷ 1846 ἐν τῷ νῦν χωρίῳ Ἀθίκια (12 νέα στάδια πρὸς Ν. τῆς Κορίνθου)· πρὸς ΝΔ. τοῦ χωρίου τούτου ἔκειτο ἡ ἀρχαία Τενέα (νῦν χωρία Κλένιαι, ὄνομα παρεφθαρμένον ἐκ τοῦ τῶν ἀρχαίων Κλεωνῶν), περὶ ἧς ὁ Παυσανίας λέγει (Β' 5, 4) «οἱ δὲ ἄνθρωποί φασιν οἱ ταύτῃ Τρῶες εἶναι, αἰχμάλωτοι δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκ Τενέδου γενόμενοι ἐνταῦθα Ἀγαμέμνονος δόντος οἰκῆσαι· καὶ διὰ τοῦτο θεῶν μάλιστα Ἀπόλλωνα τιμῶσιν»· τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄγαλμα ἠγοράσθη τότε αὐτόθι ὑπὸ τοῦ βαρώνου Prokesch, νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ 1854 κεῖται ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Μονάχου (*Wolters* Gipsabg. ἀρ. 49).

χοντες μετὰ τῶν ἄλλων πολιτῶν ὅπως ὑποδέξωνται αὐτὸν εἰσελαύνοντα ἐπὶ τεθρίππου λευκῶν ἵππων, κατ' ἔθος δὲ καθηρεῖτο μέρος τοῦ τείχους καὶ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, διότι δὴ οὐ μέγα τειχῶν ὄφελος εἰς πόλιν ἔχουσαν ἄνδρας δυναμένους νὰ μάχωνται καὶ νικῶσι (Πλούτ. Ἠθ. 639 e).[1] Τῷ 412 π.Χρ., ὅτε ἐνίκησεν Ὀλύμπια σταδίῳ Ἐξαίνετος ὁ Ἀκραγαντῖνος, ὅστις καὶ τῷ 416 ὡσαύτως ἐνίκησε, «κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ἐφ' ἅρματος, συνεπόμπευον δ' αὐτῷ χωρὶς τῶν ἄλλων συνωρίδες τριακόσιαι λευκῶν ἵππων, πᾶσαι παρ' αὐτῶν τῶν Ἀκραγαντίνων».[2] Ὅτε ὁ Νέρων[3] ἐξ Ἑλλάδος ἐπιστρέφων (πρβ. ἀνωτ. σελ. 21) εἰσήλαυνεν εἰς Ῥώμην, ἐγένετο αὐτῷ κατὰ Δίωνα Κάσσιον (ΞΓ' 20) τοιάδε τις ὑποδοχή· «τοῦ τε τείχους τι καθῃρέθη καὶ τῶν πυλῶν περιερράγη, νενομίσθαι τινῶν λεγόντων ἑκάτερον τοῖς ἐκ τῶν ἀγώνων στεφανηφόροις γίνεσθαι», προηγοῦντο δὲ οἱ φέροντες τοὺς 1808 τὸν ἀριθμὸν στεφάνους τῶν τοῦ Νέρωνος νικῶν καὶ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι ἀνατείνοντες ἐπὶ δοράτων σανίδια, ἐφ' ὧν ἀνεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἀγωνίσματος καὶ ὅτι Νέρων Καῖσαρ πρῶτος πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος Ῥωμαίων ἐνίκησεν αὐτό· ἔπειτα αὐτὸς ἐφ' ἅρματος ἐπινικίου, ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἔχων[4] καὶ κότινον ἐστεφανωμένος, τὴν Πυθικὴν δάφνην προτείνων· καὶ οὕτω διά τε τοῦ ἱπποδρόμου καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς μετά τε τῶν στρατιωτῶν καὶ μετὰ τῶν ἱππέων τῆς τε βουλῆς διελθὼν ἐς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ Παλάτιον, πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ λυχνοκαυτούσης καὶ θυμιώσης, πάντων δὲ τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν

[1] Οἱ τοιαύτας πομπὰς ἐπιτρέποντες ἀγῶνες ἐκαλοῦντο εἰσελαστικοί, ludi iselastici, certamina iselastica (παρὰ τὸ εἰσελαύνειν· πρβ. ἄλλως εἰσηλύσια παρὰ τὸ εἰσέρχεσθαι). Vitruv. IX 1, Plin. Ep. 118 (119), 119 (120) *Krause* Ol. σ. 195 ἑξ., 439, καὶ ἐν *Pauly* R.-E. IV σ. 272, *Grasberger* Erz. III σ. 334, *Reisch* ἐν *Pauly-Wissowa* R.-E. I σ. 849, *Fränkel* Inschr. v. Pergamon 269.

[2] Διόδ. ΙΓ' 82 πρβ. καὶ 34 καὶ ΙΒ' 82, Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Β' 8, Εὐσέβ.

[3] τρισολυμπιονίκης (Φιλόστρ. Ἀπολλών. Τυαν. Ε' 8, 194).

[4] Πρβ. περὶ ἄλλου ὀλυμπιονίκου παρὰ Λουκιανῷ ἐν βίῳ Δημώνακτος (Κυπρίου φιλοσόφου Σωκρατικοῦ μὲν μᾶλλον, Κυνικοῦ δὲ τῷ σχήματι καὶ τῇ τοῦ βίου ῥᾳστώνῃ, φίλου τοῦ Λουκιανοῦ) § 16η: «ἐπεὶ δέ τις ἀθλητὴς καταγελασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι ἐσθῆτα ὤφθη ἀνθινὴν ἀμπεχόμενος ὀλυμπιονίκης ὤν, ἐπάταξεν αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ καὶ αἷμα ἐρρύη, οἱ μὲν παρόντες ἠγανάκτουν ὡς αὐτὸς ἕκαστος τετυπτημένος καὶ ἐβόων ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον ἰέναι, ὁ δὲ Δημῶναξ «μηδαμῶς, ἔφη, ὦ ἄνδρες, πρὸς τὸν ἀνθύπατον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν ἰατρόν».

τῶν βουλευτῶν ὅτι μάλιστα, συμβοώντων: «οὐᾶ Ὀλυμπιονῖκα, οὐᾶ Πυθιονῖκα, οὐᾶ Αὔγουστε Αὔγουστε· Νέρωνι τῷ Ἡρακλεῖ, Νέρωνι τῷ Ἀπόλλωνι· ὡς εἷς περιοδονίκης, εἷς ἀπ' αἰῶνος, Αὔγουστε Αὔγουστε. ἱερὰ φωνή· μακάριοι οἵ σου ἀκούοντες»· πρβ. Sueton. Nero 25.

Ἔτι δὲ καὶ πολλαὶ ἄλλαι τιμαὶ καὶ ἀμοιβαὶ ἀπενέμοντο τοῖς νικηταῖς ὑπὸ τῆς πατρίδος αὐτῶν καυχωμένης ὡσαύτως ἐπὶ τῇ νίκῃ. Ἦσαν ἐλεύθεροι τῶν δημοσίων χορηγιῶν, κατὰ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἑορτὰς ἐτύγχανον προεδρίας οὐ μόνον αὐτοὶ ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ οἱ οἰκεῖοι, ἐξελέγοντο ἐνίοτε στρατηγοὶ ἐν πολέμῳ, παρὰ δὲ Λακεδαιμονίοις ἐν πολέμῳ ἐτύγχανον ἐξαιρέτου τιμῆς, νὰ μάχωνται περὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα τεταγμένοι (Πλούτ. Ἠθ. 639 e). Περὶ τοῦ Στομίου, Ἠλείου πεντάθλου, νικήσαντος ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸ τοῦ 371 π. Χρ. ἢ κατ' εἰκασίαν Robert (ἐν Hermes 1900 σελ. 169) τῷ 456 π. Χρ., ὁ Παυσανίας λέγει (ϛ′ 3, 2): «καὶ ἀνὴρ Ἠλεῖος ἀνάκειται Στόμιος . . . . Στομίῳ δὲ πενταθλοῦντι ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Νεμείων τρεῖς ὑπῆρξεν ἀνελέσθαι νίκας. τὸ δὲ ἐπίγραμμα τὸ ἐπ' αὐτῷ καὶ τάδε ἐπιλέγει, τῆς ἵππου τε Ἠλείοις αὐτὸν ἡγούμενον ἀναστῆσαι τρόπαια, καὶ ἄνδρα τοῖς πολεμίοις στρατηγοῦντα ἀποθανεῖν ὑπὸ τοῦ Στομίου, μονομαχήσαντά οἱ κατὰ πρόκλησιν. εἶναι δὲ αὐτὸν ἐκ Σικυῶνος οἱ Ἠλεῖοί φασι καὶ ἄρχειν Σικυωνίων· στρατεῦσαι δὲ ἐπὶ Σικυῶνα αὐτοὶ φιλίᾳ Θηβαίων ὁμοῦ τῇ ἐκ Βοιωτίας δυνάμει. φαίνοιτο ἂν οὖν ἡ ἐπὶ Σικυῶνα Ἠλείων καὶ Θηβαίων στρατεία γεγενῆσθαι μετὰ τὸ ἀτύχημα Λακεδαιμονίοις τὸ ἐν Λεύκτροις» (πρβ. Διόδ. ΙΕ′ 68, 69, *Rutgers* σελ. 115, *Förster* ἀριθ. 335).[1] Ἐν Ἀθήναις ὁ Σόλων

[1] Πρβ. ἄλλον Παυσ. ϛ′ 16, 2 (Ε′ 2, 5)· ἀνωτ. σ. 62 (περὶ Φρύνωνος πρβ. *Rutgers* Ἀφρικ. Ὀλ. ἀναγρ. σελ. 13-4). Μνημονευθήτω ἐνθάδε καὶ ὁ Μεσσήνιος Γόργος, νικήσας Ὀλύμπια πεντάθλῳ (Παυσ. ϛ′ 14, 11)· οὗτος οὐδενὸς ἦν δεύτερος Μεσσηνίων πλούτῳ καὶ γένει, ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτοῦ ἐνδοξότατος τῶν ἀθλητῶν καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν στεφάνων οὐδενὸς ἐλείπετο τῶν καθ' αὐτόν, κατόπιν δὲ καταλιπὼν τὴν ἄθλησιν καὶ ἐπὶ τὸ πολιτεύεσθαι καὶ τὸ πράττειν τὰ τῆς πατρίδος ὁρμήσας οὐκ ἐλάττω δόξαν τῆς πρότερον ἐκτήσατο· τῷ 220 π. Χρ. μετέβη ὡς πρεσβευτὴς πρὸς Φίλιππον Γ′ (Πολύβ. Ζ′ 10, 2, Ε′ 5, 4). Σημειωθήτω ὅτι ἄλλος (Ἠλεῖος) εἶνε ὁ Γόργος, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας λέγει (ϛ′ 15, 9): «μόνῳ δ' ἀνθρώπων ἄχρι ἐμοῦ τῷ Γόργῳ τέσσαρες μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ γεγόνασιν ἐπὶ πεντάθλῳ, διαύλου δὲ καὶ ὅπλου μία ἐφ' ἑκατέρου νίκη». Εἰρήσθω ἄλλως ἐνθάδε καὶ ὁ ἐν τῷ πεντάθλῳ ὑπὸ Ἱερωνύμου ἡττηθεὶς Τισαμενός, ὃν οἱ Σπαρτιᾶται πολίτην ποιήσαντες προσέλαβον ὡς μάντιν «ἅμα Ἡρακλειδέων τοῖσι βασιλεῦσι ἡγεμόνα τῶν πολέμων» (Ἡρόδ. Θ′ 33 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 80 ἑξ.).

ἔταξε διὰ νόμου πεντακοσίας μὲν δραχμὰς τῷ ὀλυμπιονίκῃ, ἑκατὸν δὲ τῷ ἰσθμιονίκῃ καὶ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ἄλλων,[1] κατόπιν δὲ παρείχετο καὶ σίτησις διὰ βίου ἐν τῷ πρυτανείῳ. Ἦτο δέ, κατὰ Διονύσιον, τοῖς νικηταῖς «ἀθάνατος ἡ δόξα· καὶ παραχρῆμα μὲν γίνεται ἑκάστῳ τούτων εὐφημεῖσθαι καὶ δακτυλοδεικτεῖσθαι ἐπὶ τοῖς καλλίστοις, νικᾶν, στεφανοῦσθαι, ἀναγορεύεσθαι, διὰ μιᾶς πράξεως καὶ νίκης, οὐ μιᾶς πόλεως γενόμενον, ἀλλὰ σχεδὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης· ἕκαστος γὰρ τῶν παρόντων τῆς ἀρετῆς ἀποδεχόμενος τῇ εὐνοίᾳ, ὡς πολίτην αὐτοῦ προσοικειοῦται. τὸ τοῦ Ὁμήρου δὴ τοῦτο· 'ἐρχόμενον δ' ἀνὰ τὴν πανήγυριν θεὸν ὣς εἰσορόωσιν·' οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πανήγυριν ὅποι ἂν αὐτὸν ἴδωσι μόνον . . . μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν ἡ μνήμη ἀπὸ τῶν ἀνδριάντων καὶ τῶν εἰκόνων . . .».[2]

Οὕτως ὁ στέφανος ἔν τινι τῶν τεσσάρων μάλιστα ἱερῶν ἀγώνων ἦν ὁ μυχαίτατος παντὸς ἀθλητοῦ πόθος, διότι παρεῖχεν αὐτῷ τὴν ἐπὶ γῆς ἀθανασίαν καὶ μόνον οὐ μέχρι Ὀλύμπου ἀνύψου καὶ ἐδόξαζεν αὐτόν.[3] Ὁ Πίνδαρος μακαρίζων Φρικίαν τὸν Θεσσαλόν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐνίκησε καὶ τὸν υἱὸν εἶδε νικητήν, λέγει: «μόνον ὁ χάλκεος οὐρανὸς οὔ ποτ' ἀμβατὸς αὐτῷ»[4] καὶ περὶ ἄλλου: «μὴ μάτευε Ζεὺς

[1] Πλούτ. ἐν βίῳ Σόλωνος 23: «τῷ δ' Ἴσθμια νικήσαντι δραχμὰς ἔταξεν ἑκατὸν δίδοσθαι, τῷ δ' Ὀλύμπια πεντακοσίας», Διογ. Λαέρτ. Α' 55: «συνέστειλε δὲ καὶ τὰς τιμὰς τῶν ἐν ἀγῶνι ἀθλητῶν, ὀλυμπιονίκῃ μὲν τάξας πεντακοσίας δραχμάς, ἰσθμιονίκῃ δὲ ἑκατόν, καὶ ἀνάλογον ἐπὶ τῶν ἄλλων . . . .», πρβ. *Krause* Olymp. σελ. 199, 2, Die Pythien κλπ. σελ. 117, 11 καὶ 183, 6.

[2] Διον. Ἁλικ. Ῥητορικὴ Ζ' 4. Ὅμηρ. Θ 173 «ἐρχ. δ' ἀνὰ ἄστυ θεὸν ὣς εἰσορ.».

[3] Πλάτ. Πολιτ. 465 d «τοῦ μακαριστοῦ βίου, ὃν οἱ ὀλυμπιονῖκαι ζῶσι», Λουκ. Ἀνάχ. «ὁρᾷς . . . . . τοὺς ἀγωνιστὰς ἐπαινουμένους, τὸν δὲ νικήσαντα αὐτῶν ἰσόθεον νομιζόμενον». Πρβ. περὶ Θεαγένους ἀνωτ. σελ. 56 καὶ περὶ Εὐθύμου κατωτ. (ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου ἀριθ. 18). Περὶ τοῦ Λακεδαιμονίου Ἱπποσθένους λέγεται ἐν Σπάρτῃ ὑπὸ Παυσανίου Γ' 15,7: «πλησίον δέ ἐστιν Ἱπποσθένους ναός, ᾧ γεγόνασιν αἱ πολλαὶ (ὁ *Cobet* De Philostrati libello Περὶ γυμν. σ. 68 προστίθησιν Ὀλυμπικαὶ) νῖκαι πάλης· σέβουσι δὲ ἐκ μαντεύματος τὸν Ἱπποσθένην ἅτε Ποσειδῶνι τιμὰς νέμοντες» (κατὰ Cobet αὐτ. ὁ Παυσανίας ἐπλανήθη ἐκ Ποσειδῶνος ἱπποσθενοῦς· ὁ Ἱπποσθένης ἀναφέρεται ὑπὸ Φιλοστράτου Γυμν. 1 ἐν τοῖς διασήμοις ἀθληταῖς, ἐνίκησε δὲ ἑξάκις πάλη Ὀλύμπια καὶ δὴ παίδων μὲν τῷ 632 π. Χρ., ὅτε καὶ πρῶτον εἰσήχθη ἡ παίδων πάλη, ἀνδρῶν δὲ πεντάκις ἑξῆς, τῷ 624-608, Παυσ. Ε' 8, 9, Γ' 13, 9, Εὐσέβ. ἐν ὀλυμπ. 37η).

[4] Πίνδ. Πυθ. Ι' 27. Ὁ Φρικίας ἐνίκησεν Ὀλύμπια ὁπλίτῃ δρόμῳ (τῷ 508 καὶ 504 π. Χρ.) καὶ Πύθια δρόμῳ. Περὶ τῶν νικῶν αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ ὅρα *Rutgers* σελ. 28, 31, 32, 158, *Förster* Die Sieger ἀρ. 151, 155, 166 (καὶ Nachträge), 178.

γενέσθαι· πάντ' ἔχεις».[1] 'Αλλ' ὁ ἀξιολογώτατος ὡς εἴρηται, ἱερώτατος καὶ ἀρχαιότατος πάντων τῶν ἀγώνων ἦτο ὁ ἐν 'Ολυμπίᾳ, ὕπατον δὲ τῶν ἀγαθῶν ἐκρίνετο ὁ 'Ολυμπικὸς κότινος. Ὅτε οἱ περὶ Ξέρξην Πέρσαι ἐν Θερμοπύλαις ἐρωτήσαντες, τί ἐποίουν τότε οἱ Ἕλληνες, ἔμαθον ὅτι ἦγον 'Ολύμπια καὶ ἐθεώρουν ἀγῶνα γυμνικὸν καὶ ἱππικὸν καὶ ὅτι τὸ ἔπαθλον δὲν ἦτο χρήματα ἀλλὰ στέφανος κοτίνου, Τριτανταίχμης ὁ 'Αρταβάνου «τοῦ γνώμην θεμένου μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν 'Ελλάδα», στρατηγός, ἐξάδελφος τοῦ Ξέρξου, δὲν ἠνέσχετο σιγῶν, ἀλλ' εἶπεν ἐς πάντας τάδε: «παπαί, Μαρδόνιε, κοίους ἐπ' ἄνδρας ἤγαγες μαχησομένους ἡμέας, οἳ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῦνται ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς!».[2] 'Ως «ἄριστον μὲν ὕδωρ»[3] (ἄρχεται τῶν 'Ολυμπικῶν ᾠδῶν ὁ Πίνδαρος), ὡς δὲ ὁ χρυσὸς ἐξέχει πάντων κτημάτων λάμπων ὡς νύκτωρ αἰθόμενον πῦρ, καὶ ὡς οὐδεὶς θαλπερώτερος τοῦ ἡλίου φαεινὸς ἀστήρ, οὕτως οὐδεὶς ἀγὼν εἶνε τοῦ 'Ολυμπικοῦ ὑπέρτερος . . . . . «ὁ νικῶν δὲ λοιπὸν ἀμφὶ βίοτον ἔχει μελιτόεσσαν εὐδίαν ἀέθλων γ' ἕνεκεν». Τῶν εὐδαιμονεστάτων δὲ θνητῶν ἦτο βεβαίως καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἀνωτέρω (σελ. 26 ἑξ.) μνημονευθείσης Φερενίκης, Διαγόρας ὁ Δαμαγήτου, Ρόδιος πυγμάχος. Ἦτο ἐπιφανὴς τὸ γένος, ἐκ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῶν 'Ερατιδῶν, πρὸς γυναικῶν δὲ Μεσσήνιος καταγόμενος ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ 'Αριστομένους· ἐνίκησε δὲ πλείστας νίκας (ἐνιαχοῦ πολλάκις) κατά τε τοὺς τέσσαρας

[1] Πίνδ. 'Ισθμ. Δ' 14 ἐν ᾠδῇ εἰς Φυλακίδαν παγκρατιαστὴν Αἰγινήτην (περ. 480 π. Χρ.).

Πρβ. ἄλλως Πίνδ. 'Ολ. Ε' 24· καὶ Πίνδ. 'Ισθμ. Ϛ' 44:

«. . . . . τὰ μακρὰ δ' εἴ τις
παπταίνει, βραχὺς ἐξικέσθαι χαλκόπεδον θεῶν ἕδραν».

[2] 'Ηρόδοτ. Ζ' 82, Η' 26.

[3] Πιθανωτάτη ἡ ἑρμηνεία τοῦ 'Αριστοτέλους (Ρητορ. Α' 7) «τὸ ἄφθονον τοῦ σπανίου μεῖζον, ὅτι ἡ χρῆσις ὑπερέχει, ὅθεν λέγεται ἄριστον μὲν ὕδωρ»· κατὰ τὰ εἰς Πίνδαρον Πατμιακὰ Σχόλια (ἐκδ. ὑπὸ 'Ιω. Σακκελίωνος, 'Αθήνησι 1875, σελ. 3) τὸ ὕδωρ λέγεται ἄριστον ὡς «κράτιστον καὶ χρησιμώτατον παρὸ εἰσὶ τὰ λοιπὰ τρία στοιχεῖα, πῦρ ἀὴρ καὶ γῆ»· καὶ ἐν ἄλλοις σχολίοις οὕτω καὶ ἄλλως, οἷον ὅτι, ὡς τὸ ὕδωρ εἶνε χρειωδέστερον καὶ διαπρεπέστατον τῶν ἄλλων τριῶν στοιχείων, οὕτως ὁ ἐν 'Ολυμπίᾳ ἀγὼν προέχει τῶν ἄλλων τριῶν ἱερῶν ἀγώνων, ὅτι τὸ ὕδωρ, ὡς ὁ Θαλῆς ἐπίστευε, εἶνε τὸ πρῶτον στοιχεῖον καὶ ἡ πηγὴ τῶν πάντων (πρβ. Ὅμηρ. 'Ιλ. Ξ 201, 246, 302) κλπ. Περὶ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ χρυσοῦ πρβ. καὶ Πίνδ. 'Ολ. Γ' 42. *Christ* Pind. ἐκδ. 1896 σελ. 3.

μεγάλους ἀγῶνας, ἐν οἷς Ὀλύμπια τῷ 464 π. Χρ., καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ Πίνδαρος ὑμνεῖ τὸν Διαγόραν διὰ τῆς 7ης Ὀλυμπικῆς ᾠδῆς, ἐν ᾗ καὶ πελώριον λέγει αὐτόν, οὕτω δὲ καὶ πάλαι αὕτη ἐτιμήθη, ὥστε ἀναγραφεῖσα χρυσοῖς γράμμασιν ἀνέκειτο ἐν Λίνδῳ (τῆς Ρόδου) ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀθηνᾶς. Ὀλυμπιονῖκαι ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Διαγόρου, Δαμάγητος (ὁ πρεσβύτατος αὐτῶν, ὁμώνυμος τῷ πάππῳ, παγκρατιαστὴς νικήσας, ὡς δηλοῦται ἐκ παπύρου [*Robert* σ. 171], τῷ 452 καὶ 448 π. Χρ.), Ἀκουσίλαος (νικήσας πυγμὴν τῷ 448) καὶ Δωριεύς, ἔτι δὲ καὶ δύο θυγατριδοῖ, Εὐκλῆς υἱὸς τῆς Καλλιπατείρας καὶ Πεισίρροδος[1] υἱὸς τῆς Φερενίκης. Τῶν ἓξ τούτων «Ροδίων ἀθλητῶν», τοῦ Διαγόρου καὶ τοῦ ἐκείνου γένους, οἱ ἀνδριάντες ἵσταντο ἐν Ὀλυμπίᾳ (πρὸς Α. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς παρὰ τὸν ταῦρον τῶν Ἐρετριέων) «συνεχεῖς τε ἀλλήλοις καὶ ἐν κόσμῳ τοιῷδε . . .» (Παυσαν. Ϛ′ 7, 1-7, πρβ. Ε′ 6, 7-8, Δ′ 24, 3), κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου (Ὀλυμ. Ζ′) ὁ μὲν τοῦ Διαγόρου ἦτο 4 (ἀρχαίων) πήχεων καὶ 5 δακτύλων, ὁ δὲ τοῦ Δαμαγήτου 4 πήχεων «παγκράτιον προβεβλημένος», ὁ δὲ τοῦ Ἀκουσιλάου «τῇ μὲν ἀριστερᾷ ἱμάντα ἔχων πυκτικόν, τὴν δὲ δεξιὰν ὡς πρὸς εὐχὴν ἀνατείνων»· τούτων ηὑρέθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ βάθρον τοῦ Εὐκλέους (νῦν ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου ἀρ. 13) καὶ μέρη τινὰ ἄλλων.[2] Ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν τοῦ Διαγόρου, ὁ Δωριεύς, ὁ καὶ ἄλλως ἐν τῇ ἱστορίᾳ γνωστότατος (Θουκυδ., Ξενοφ. [Ἑλλην.], Διόδωρ.· κατ' Ἀνδροτίωνα [ἀπόσπ. 49[ἐθανατώθη ἐν Σπάρτῃ), ἐγένετο περιοδονίκης, ἐν Ὀλυμπίᾳ δ' ἐνίκησε παγκρατίῳ τρὶς ἐφεξῆς, τῷ 432, 428 καὶ 424. Τῷ 448 π. Χρ. ὁ Διαγόρας ἦλθεν εἰς Ὀλυμπίαν ὁμοῦ μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τῶν δύο πρεσβυτέρων κατὰ Παυσανίαν, Δαμαγήτου καὶ Ἀκουσιλάου· τότε δὲ οὗτοι νικήσαντες κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁ μὲν παγκρατίῳ ὁ δὲ πυγμῇ (πρβ. πάπυρον), ἔφερον τὸν πατέρα ἐπὶ τῶν ὤμων διὰ τῆς πανηγύρεως βαλλόμενον δι' ἀνθέων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ εὐδαιμονιζόμενον ἐπὶ τοῖς νεανίσκοις, Λάκων δέ τις παρατυχών, κατὰ Κικέ-

[1] Περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος ἴδε *Rutgers* σελ. 135, 159, *Förster* ἀρ. 314.

[2] Περὶ τοῦ τῆς ἱδρύσεως χρόνου καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους θέσεως τῶν ἀνδριάντων, τὸ μὲν κατ' Ἀριστοτέλη καὶ Ἀπολλᾶν (πρβ. Σχολ. Πινδ. ἀνωτ.) τὸ δὲ κατὰ Παυσανίαν, ὅρα γνώμας Purgold (ἐν Erg. V 151), Dittenberger (V 151, πρβ. 159, 152, 153, σ. 237) καὶ Robert (ἐν Hermes 1900 σ. 194 πρβ. σ. 171, 179, 191). Ἀνωτ. σ. 16 ἑξ. (ἐν σελ. 26 στίχ. 20 ἀντὶ *5*, γράφε *15*,· ἐν σελ. 54 στ. 11 γρ. *Ἰάσονι*).

ρωνα, καὶ πάμμεγα νομίζων ὅτι τρεῖς Ὀλυμπιονῖκαι ἐκ μιᾶς οἰκίας προῆλθον εἶπε τὸ καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ κατόπιν μνημονευόμενον: «κάτθανε, Διαγόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβήσει».[1]

Μουσικοὶ ἀγῶνες δὲν ἐτελοῦντο ἐν Ὀλυμπίᾳ,[2] ὅπου καί, ὡς κοινῶς εἰκάζεται, δὲν ὑπῆρχε θέατρον (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ βουλευτηρίου), παρείχετο ὅμως καὶ εἰς ἄνδρας τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν καὶ εἰς καλλιτέχνας νὰ τύχωσιν εὐρυτέρας φήμης ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον ἐπιδεικνύοντες ἐκεῖ τὰ ἑαυτῶν ἔργα.[3] Ὡς πρῶτος ἀναφέρεται ὅτι ἐποιήσατο τοιαύτην ἐπίδειξιν, ἤτοι διάλεξιν, ὁ Ἡρόδοτος, ἀναγνοὺς ἀπὸ τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς[4] μέρος τῶν ἱστοριῶν, καὶ τόσον κατεκήλησε τοὺς παρόντας ὥστε αἱ τὸ πόνημα ἀποτελοῦσαι ἐννέα βίβλοι ἐπεκλήθησαν Μοῦσαι, ἐγνώσθη δὲ οὕτω μᾶλλον ἢ αὐτοὶ οἱ Ὀλυμπιονῖκαι καὶ ἐδακτυλοδεικτεῖτο ὁ τὰς μάχας τὰς Περσικὰς Ἰαστὶ συγγεγραφώς, ὁ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων ὑμνήσας· ἀλλ', ὡς εἰκάζεται, ἡ παράδοσις αὕτη προῆλθεν ἐκ τῶν περὶ ἄλλης ἐπιδείξεως, τῆς ἐν τοῖς μεγάλοις Παναθηναίοις (445 π. Χρ.), δι' ἣν καὶ ἔλαβε 10 τάλαντα (= 60000 ἀρχ. δραχμῶν) ἐπὶ Περικλέους· ὡσαύτως ὕστερον ἐπλάσθη ὅτι ἐν τῇ ἀκροάσει τῶν ἱστοριῶν τούτων παρὼν καὶ ὁ Θουκυδίδης ἐδάκρυσεν ἐκ συγκινήσεως, ὅτι τοῦτο ἰδὼν

[1] Κικέρων ἐν Τουσκλανοῖς Διαλόγοις I 46, 111: «accessit ad senem et gratulatus *morere, Diagora*, inquit, *non enim in caelum ascensurus es*». Τὸ χωρίον τοῦ Πλουτάρχου (βίος Πελοπίδου § 34) ἔχει ὧδε: «οὐ γάρ, ὡς Αἴσωπος ἔφασκε, χαλεπώτατός ἐστιν ὁ τῶν εὐτυχούντων θάνατος, ἀλλὰ μακαριώτατος, εἰς ἀσφαλῆ χώραν τὰς εὐπραξίας κατατιθέμενος τῶν ἀγαθῶν καὶ τύχην μεταβάλλεσθαι μὴ ἀπολείπων· διὸ βέλτιον ὁ Λάκων τὸν ὀλυμπιονίκην Διαγόραν, ἐπιδόντα μὲν υἱοὺς στεφανουμένους Ὀλυμπίασιν, ἐπιδόντα δ' υἱωνοὺς καὶ θυγατριδοῦς, ἀσπασάμενος «κάτθανε, εἶπε, Διαγόρα· οὐκ εἰς τὸν Ὄλυμπον ἀναβήσει» (ἐν ἄλλοις λόγοις: δὲν θὰ εὐδαιμονήσῃς μᾶλλον ἢ σήμερον). Πρβ. καὶ Aul. Gell. (Noct. Attic. III 15, 3), καθ' ὃν ὁ Διαγόρας ἐξέπνευσε τότε ἐν τῷ σταδίῳ τῆς Ὀλυμπίας ὑπὸ χαρᾶς ἐν φιλήμασι καὶ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν υἱῶν (ἐσφαλμένως ὁ Γέλλιος λέγει ὅτι καὶ ὁ τρίτος υἱός (luctator) τοῦ Διαγόρου ἐνίκησε τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ· διότι πάλη τότε κατὰ τὸν πάπυρον ἐνίκησε Χείμων ὁ Ἀργεῖος). Πρβ. Ἐμμ. Λυκούδης ἐν Πανηγ. Τεύχει «Ἑστίας» 1896 σελ. 49 ἑξ., Σπ. Βάσης ἐν ἐφημ. «Ἑστία» 21ης ἀπριλίου 1896.

[2] Πλὴν ἅπαξ ἐπὶ Νέρωνος (ἀνωτ. σελ. 21).

[3] Πρβ. ἄλλως καὶ ἐν Ἤλιδι Παυσ. Ϛ' 23, 7: «ἐν τούτῳ τῷ γυμνασίῳ καὶ βουλευτήριόν ἐστιν Ἠλείοις, καὶ ἐπιδείξεις ἐνταῦθα λόγων τε αὐτοσχεδίων καὶ συγγραμμάτων ποιοῦνται παντοίων· καλεῖται δὲ Λαλίχμιον, τοῦ ἀναθέντος ἐπώνυμον».

[4] Λουκιανοῦ Ἡρόδοτ. 1, Περὶ τῆς Περεγρ. τελ. 32, Δραπέται 7, πρβ. Ψευδολογιστὴς 5, *Krause* Olymp. σ. 183 ἑξ.

ὁ Ἡρόδοτος εἶπε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Θουκυδίδου: «ὦ Ὄλορε, ὀργᾷ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς μαθήματα», καὶ ὅτι ἐκ τούτου παρεκινήθη ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ὁ Θουκυδίδης νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου («κτῆμά τε ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται» Α΄ 22, 4). Ὁ Λυσίας ἀνέγνω τῷ 388 π. Χρ. τὸν Ὀλυμπιακὸν λόγον, δι' οὗ ἀνεμίμνησκε μὲν τοὺς Ἕλληνας ὅτι ὁ Ἡρακλῆς συνέστησε τὸν ἐκεῖ ἀγῶνα καὶ σύλλογον ἵνα γένηται τοῖς Ἕλλησιν ἀρχὴ τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας, παρώτρυνε δὲ τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀποκλείσωσι τῆς πανηγύρεως τοὺς θεωροὺς τοῦ Διονυσίου καὶ ἐλευθερώσωσι τὴν Σικελίαν, οὕτω δ' ἐξήγειρε τὰ πλήθη, ὥστε τινὰς τολμῆσαι διαρπάζειν τὰς ὑπὸ τοῦ Συρακοσίου τυράννου ἀποσταλείσας διαχρύσους καὶ πολυτελῶς κεκοσμημένας σκηνάς, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ διεσύρησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους· διότι ὁ Διονύσιος, «σφόδρα γὰρ εἰς τὴν ποιητικὴν ὑπῆρχε μεμηνώς», εἶχεν ἀποστείλας καὶ ῥαψῳδοὺς τοὺς κρατίστους, ὅπως ἐν τῇ πανηγύρει τὰ ποιήματα αὐτοῦ προφερόμενοι ποιήσωσιν ἔνδοξον τὸν Διονύσιον· ἡ ἀξία τῶν ποιημάτων δὲν ἦτο ἐφάμιλλος τῇ ὄντως θαυμασθείσῃ εὐφωνίᾳ τῶν ὑποκριτῶν. Συγχρόνως δὲ ἦσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ὑπὸ τοῦ Διονυσίου ἀπεσταλμένα εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ τέθριππα πλείω, διαφέροντα πολὺ τῶν ἄλλων κατὰ τὸ τάχος· ἐπειδὴ δὲ τελουμένου τοῦ ἀγῶνος συνέβη κατὰ τύχην τὰ μὲν νὰ ἐκπέσωσιν ἐκ τοῦ δρόμου, τὰ δὲ ἀλλήλοις ἐμπεσόντα νὰ συντριβῶσιν, ἔτυχε δὲ κατόπιν καὶ ἡ ναῦς τῶν θεωρῶν κατὰ τὴν ἐπάνοδον νὰ ἐκπέσῃ εἰς Τάραντα τῆς Ἰταλίας, οἱ ναῦται σωθέντες διήγγελλον ὅτι διὰ τὴν κακίαν τῶν ποιημάτων οὐ μόνον οἱ ῥαψῳδοῦντες ἀλλὰ σὺν τούτοις τά τε τέθριππα καὶ ἡ ναῦς ἐξέπεσον (Λυσ. Ὀλυμπ., Διόδ. ΙΔ΄ 109, ΙΕ΄ 7, Διον. Ἁλικ. Λυσ. 29). Γοργίας ὁ Λεοντῖνος (Σικελίας) ἐπεδείξατο τὴν περὶ τὸ λέγειν δεινότητα, συνεβούλευε δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ αὐτοῦ λόγῳ σύμπνοιαν κατὰ τῶν βαρβάρων· εἰς τὸν Γοργίαν κατόπιν ἀνιδρύθη ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπό τινος ἀπογόνου ἄγαλμα, οὗ καὶ ηὑρέθη τὸ βάθρον (ὅρα ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ Μουσείου ἀριθ. ἐπιγρ. 14). Ἱππίας ὁ Ἠλεῖος ἐμεγαλαυχεῖτο ὅτι ὅσα ἐν Ὀλυμπίᾳ (440 π. Χρ.) ἔφερεν ἦσαν τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν ἔργα, δακτύλιος μετὰ γλυφῆς, καὶ ἄλλη σφραγίς, καὶ στλεγγὶς καὶ λήκυθος, καὶ αὐτὰ τὰ ὑποδήματα καὶ ὁ χιτωνίσκος καὶ ἡ πολυτελὴς ζώνη καὶ τὸ

ἱμάτιον, ἔτι δὲ ὅτι ἦλθεν ἔχων παντοῖα ποιήματα καὶ λόγους παντοδαποὺς καὶ ἔπη καὶ τραγῳδίας καὶ ὅτι πασῶν τῶν εἰρημένων τεχνῶν καὶ περὶ πλείστων ἄλλων ἐπιστήμων ἦτο καὶ μνημονικώτατος.[1] Ἀναξιμένης ὁ Λαμψακηνὸς (ἢ Χῖος) σοφιστὴς ἀπήγγελλε λόγους αὐτοσχεδίους. Ὁ Ἰσοκράτης συνέταξε τὸν Πανηγυρικὸν οἱονεὶ ὡς λόγον ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀπαγγελθέντα (κατ' Αἰλιανὸν Ποικ. Ἱστ. ΙΓ' 11: «ὃν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐπεδείξατο»). Πρόδικος ὁ Κεῖος, Πῶλος ὁ Ἀκραγαντῖνος (Σικελίας), ὁ Δημοσθένης ὡς ἀρχιθέωρος[2] καὶ ἄλλοι συχνοὶ ἦλθον εἰς τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ πανήγυριν. Ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐμπνευσθεὶς ἔγραψεν ἔπειτα πρὸς ἀπαγγελίαν ἢ καὶ ἀπήγγειλε Δίων ὁ Χρυσόστομος (περ. 100 μ. Χρ.) τὸν Ὀλυμπικὸν λόγον, ἐν ᾧ καὶ ἐξυμνεῖ τὸ χρυσελεφάντινον τοῦ Διὸς ἄγαλμα (πρβ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός). Λιβάνιος ὁ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ θρησκείᾳ παραμείνας σοφιστής, διδάσκαλος Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, εἶδε τοὺς ἀγῶνας ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου.

Ἵνα παραλίπωμεν πολλοὺς ἄλλους μεταγενεστέρους σοφιστάς, ὧν καὶ αἱ ἐπιδείξεις, ρητορικαὶ καὶ ἄλλαι διαλέξεις καὶ ἀναγνώσεις προσκάλουν πολλαχοῦ, ὡς δὴ μικροῦ ὄντος τοῦ εὖγε καὶ «ὡς οὐκέτι τοῦ καλῶς καὶ τοῦ σοφῶς καὶ τοῦ ἀληθῶς ἐξαρκοῦντος», τὰς ἀμέτρους τῶν φίλων εὐφημίας, τὸ μεγάλως, θείως, θεοφορήτως, δαιμονίως, ἀπροσίτως (Πλούτ. Ἠθ. 45 f, 543 e), καὶ τὸν χαριέστατον Λουκιανόν, ὅστις τοὐλάχιστον τετράκις ἢ πεντάκις εἶδε τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνας, καὶ τὸν ὡσαύτως εἰς Ὀλυμπίαν μεταβάντα Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα[3] (2ον ἥμισυ τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος), τὸν παράδοξον ἐκεῖνον φιλόσοφον μάγον καὶ θαυματοποιόν, οὗ τὸν ἄλλως χρηστὸν καὶ ἀσκητικὸν βίον οἱ ἐθνικοὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἀντέταξαν πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ, μνημονεύομεν (κατὰ Λουκιανὸν) Περεγρῖνον τὸν ἐκ

[1] Πλάτ. Ἱππ. ἐλάττ. 368 c, Cicero De orat. III 32, 127. Ὁ Ἱππίας «τὸ μὲν μνημονικὸν οὕτω τι καὶ γηράσκων ἔρρωτο, ὡς καὶ πεντήκοντα ὀνομάτων ἀκούσας ἅπαξ ἀπομνημονεύειν αὐτὰ καθ' ἣν ἤκουσε τάξιν» (Φιλόστρ. Βίοι σοφιστῶν ΙΑ').

[2] Δείναρχ. κ. Δημοσθ. 81-2· ὁ χρόνος κατωτ. σ. 133 ἐν τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου.

[3] Τὰ Τύανα πόλις ὀχυρὰ τῆς Καππαδοκίας. Ὁ βίος τοῦ Ἀπολλωνίου σῴζεται ἐν 8 βιβλίοις συγγεγραμμένος ὑπὸ Φιλοστράτου («Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον») τῇ αἰτήσει τῆς αὐτοκρατείρας Ἰουλίας Δόμνης (αὕτη ἀπέθανε τῷ 217 μ. Χρ.)· πρβ. ἄλλως τὸν Agathodämon τοῦ Γερμανοῦ Wieland.

Παρίου τοῦ Ἑλλησπόντου ἀλλόκοτον κυνικὸν φιλόσοφον καὶ ἀγυρτήν, ὅστις καὶ Πρωτέα ἑαυτὸν ἔχαιρεν ὀνομάζων. Ὑπὸ δοξοκοπίας ἐλαυνόμενος καὶ πολλὰς ἐν τῷ βίῳ ὑποστὰς περιπετείας κατῆλθεν εἰς Ὀλυμπίαν. Ἐνταῦθα δὲ ἰδὼν τὸ ὑδραγωγεῖον (πρβ. κατωτ. περὶ τῆς Ἐξέδρας), ὅπερ κατασκευάσας ὁ Ἡρῴδης ἔπαυσε δίψει ἀπολλυμένους τοὺς πανηγυριστάς, κακῶς ἠγόρευεν αὐτὸν ὡς καταθηλύναντα τοὺς Ἕλληνας, δέον τοὺς θεατὰς τῶν Ὀλυμπίων διακαρτερεῖν διψῶντας καὶ νὴ Δία γε καὶ ἀποθνήσκειν πολλοὺς αὐτῶν ὑπὸ σφοδρῶν τῶν νόσων, αἳ τέως διὰ τὸ ξηρὸν τοῦ χωρίου ἐν πολλῷ τῷ πλήθει ἐπεπόλαζον· καὶ ταῦτα ἔλεγε πίνων τοῦ αὐτοῦ ὕδατος· τότε δὲ μικροῦ δεῖν ἐφόνευσαν αὐτὸν διὰ λίθων ἐπιδραμόντες ἅπαντες, μόλις δ' ἐσώθη ὁ γενναῖος καταφυγὼν ἐπὶ τὸν Δία· κατὰ δὲ τὴν ἑξῆς Ὀλυμπιάδα συντάξας λόγον τινὰ ἀπήγγειλε πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔπαινον ὑπὲρ τοῦ τὸ ὕδωρ διοχετεύσαντος καὶ ἀπολογίαν ὑπὲρ τῆς τότε φυγῆς. Τέλος δὲ βλέπων ἑαυτὸν ἀμελούμενον ὑφ' ἁπάντων ἐβουλεύσατο τελευταῖον τόλμημα καὶ διέδωκε λόγον δημοσίᾳ εὐθὺς ἀπ' Ὀλυμπίων τῶν ἔμπροσθεν ὡς ἐς τοὐπιὸν καύσων ἑαυτόν. Μετωνόμασεν ἔπειτα ἑαυτὸν ἀντὶ Πρωτέως Φοίνικα, διότι τὸ ὁμώνυμον Ἰνδικὸν ὄρνεον ἐδοξάζετο ὅτι προβεβηκὸς εἰς ἔσχατον γῆρας ἐπέβαινε πυρᾶς, προέλεγε δὲ ὅτι θὰ λατρευθῇ ὡς δαίμων νυκτοφύλαξ. Πράγματι δὲ καὶ ἐξεπλήρωσε τὴν περὶ τῆς πυρᾶς ἐπαγγελίαν· ἀπὸ τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐξεφώνησε τὸν ἑαυτοῦ ἐπιτάφιον, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν ὅτι ἤθελε νὰ ἐπιθῇ «χρυσῷ βίῳ χρυσῆν κορώνην», διότι ὁ Ἡρακλείως ζήσας Ἡρακλείως ἔπρεπε νὰ ἀποθάνῃ καὶ ἀναμιχθῇ τῷ αἰθέρι, καὶ ὅτι ἔδρα τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, ἵνα διδάξῃ αὐτοὺς νὰ καταφρονῶσι τοῦ θανάτου καὶ ἐγκαρτερῶσι τοῖς δεινοῖς. Καὶ οἱ μὲν ἀνοητότεροι τῶν ἀνθρώπων ἐδάκρυον καὶ ἐβόων: «σῴζου τοῖς Ἕλλησιν», οἱ δὲ ἀνδρωδέστεροι ἀνέκραζον: «τέλει τὰ δεδογμένα». Πέρας δὲ μετὰ πολλὰς ἀναβολὰς βλέπων ὅτι τὸ πλῆθος δὲν ἀπέτρεπεν αὐτὸν τοῦ αὐθορμήτου διαβήματος, ἄνελπις ἤδη καὶ οὐδεμίαν διορῶν διέξοδον, ὥρισε τόπον 20 σταδίους ἀπέχοντα ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας κατὰ τὸν ἱππόδρομον βαινόντων πρὸς ἀνατολὰς («ἀπήειν εὐθὺ τῆς Ἁρπίνης, ἔνθα ἦν ἡ πυρά»), ὥραν δὲ τὰς μέσας νύκτας. Ἐκεῖ δὲ ἐν μέσῳ ἀπείρου πλήθους ὑπὸ τὸ σέλας τῆς σελήνης, «ἔδει γὰρ κἀκείνην θεάσασθαι τὸ κάλλιστον τοῦτο ἔργον», προβαίνει μετὰ τῶν Κυ-

νικῶν ὀπαδῶν εἰς τὴν πυρὰν τὴν ἐκ δᾴδων τὰ πολλὰ μετὰ φρυγάνων παρεσκευασμένην καὶ εἰπών: «δαίμονες μητρῷοι καὶ πατρῷοι δέξασθέ με εὐμενεῖς» ἐπήδησεν ὁ κακοδαίμων εἰς τὸ πῦρ καὶ κατεφλέχθη τῷ 169 μ. Χρ. Τὴν βακτηρίαν τοῦ Περεγρίνου ἀγοράσας τις ταλάντου ἐπὶ Λουκιανοῦ κατεῖχεν ὡς κειμήλιον. Λουκ. Περὶ τῆς Περεγρ. τελευτῆς, πρβ. Δραπ. 1. 2. 7, β. Δημών. 21, Πρὸς ἀπαίδ. 14.

Οἰνοπίδης ὁ Χῖος ἀστρονόμος ἀνέθηκεν ἐν καιρῷ Ὀλυμπίων χαλκοῦν πινάκιον ἐγγράψας ἐν αὐτῷ τὴν ἀστρολογίαν τοῦ μεγάλου ἐνιαυτοῦ, τοῦ κατ' αὐτὸν ἐκ 59 ἐτῶν συγκειμένου.[1] Ἀετίων ὁ ζωγράφος ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐξέθηκεν ἣν ἔγραψεν εἰκόνα τοῦ γάμου τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ρωξάνης, πάγκαλόν τι χρῆμα, ἀμοιβὴν δὲ τοῦ εἰκονισθέντος γάμου ἔλαβεν ἀληθῆ γάμον· τοσοῦτον γὰρ ἡ εἰκὼν ἤρεσε τῷ Ἑλλανοδίκῃ Προξενίδᾳ, ὥστε οὗτος ἔδωκε τῷ Ἀετίωνι τὴν θυγατέρα εἰς γάμον. Ὁ ἐπιφανὴς δὲ ζωγράφος Ζεῦξις ἐπέδειξεν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὁπόσον πλοῦτον εἶχε κτησάμενος ἐκ τῆς τέχνης.

Ἀλλὰ καὶ ἔνδοξοι σοφοὶ καὶ ποιηταὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες δὲν ἀπηξίουν νὰ θεῶνται τοὺς ἀγῶνας. Οὕτω λέγεται ὅτι ἐπὶ τῆς 58ης ὀλυμπιάδος (548-545 π. Χρ.) Θαλῆς ὁ Μιλήσιος (τῶν ἑπτὰ σοφῶν) «ἐτελεύτησεν ἀγῶνα θεώμενος γυμνικὸν ὑπό τε καύματος καὶ δίψους καὶ ἀσθενείας, ἤδη γηραιός» (Διογ. Λαέρτ. Α' 39). Ἄλλος σοφός, Χείλων ὁ Λακεδαιμόνιος, εἶδε τοὺς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνας, ἦν δὲ κατὰ τὸν Λαέρτιον «γέρων περὶ τὴν πεντηκοστὴν δευτέραν ὀλυμπιάδα . . . . ἐτελεύτησε δ', ὥς φησιν Ἕρμιππος, ἐν Πίσῃ, τὸν υἱὸν ὀλυμπιονίκην ἀσπασάμενος πυγμῆς. ἔπαθε δὲ τοῦτο ὑπερβολῇ τε χαρᾶς καὶ ἀσθενείᾳ πολυετίας. καὶ αὐτὸν πάντες οἱ κατὰ τὴν πανήγυριν ἐντιμότατα παρέπεμψαν. ἔστι δὲ καὶ εἰς τοῦτον ἐπίγραμμα ἡμῶν:

φωσφόρε, σοί, Πολύδευκες, ἔχω χάριν, οὕνεκεν υἱὸς
  Χείλωνος πυγμῇ χλωρὸν ἕλεν κότινον·
εἰ δ' ὁ πατὴρ στεφανοῦχον ἰδὼν τέκνον ἤμυσεν ἡσθείς,
  οὐ νεμεσητόν· ἐμοὶ τοῖος ἴτω θάνατος».[2]

[1] Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Ι' 7, *Krause* Ol. σ. 187, *Bähr* ἐν *Pauly* Real-Encycl. V σ. 880, *Bötticher*[2] σ. 143.

[2] Διογ. Λαέρτ. Α' 72-3. Ὀλυμπ. 52α = 572—569 π. Χρ. Ἀλλαχοῦ ὅμως ὁ Διογένης (Α' 68) λέγει ὅτι κατὰ τὴν 55ην (ἢ 56ην) ὀλυμπιάδα ὁ Χείλων γέγονεν ἔφορος. Οἱ χρόνοι δὲν φαίνονται πάντες ἀκριβεῖς (πρβ. περὶ Πίσης ἀνωτ. σελ. 16, 1)· κατὰ Krause (Olympia σελ. 408) ἀντὶ «πυγμῆς» ἴσως γραπτέον «πάλης» (πρβ.

Εἰς τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ πανήγυριν ἡ περιεργία ἐώθει τὸν Ἀναξαγόραν,[1] τὸν Πλάτωνα,[2] περὶ οὗ μάλιστα λέγεται ὅτι ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ἀσκηθεὶς ἐν τῇ πάλῃ ἐνίκησε Πύθια καὶ Ἴσθμια, τὸν Ἀρίστιππον, τὸν Διογένη,[3] τὸν Πίνδαρον, τὸν Σιμωνίδην. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ, μήπω γνώριμος γεγονώς, διημιλλᾶτο τῷ Κίμωνι περὶ δεῖπνα καὶ σκηνὰς καὶ τὴν ἄλλην λαμπρότητα καὶ παρασκευήν, τοῦτο δὲ οὐκ ἤρεσκε τοῖς Ἕλλησιν· ὅτε ὅμως ὕστερον μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν (480 π. Χρ.) ἦλθεν εἰς Ὀλυμπίαν (πιθανῶς τῷ 472), ἀνηγέρθησαν ἐν τῷ σταδίῳ πάντες οἱ θεαταὶ καὶ ἀμελήσαντες τῶν ἀθλητῶν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐθεῶντο ἐκεῖνον καὶ τοῖς ξένοις ἐπεδείκνυον ἅμα θαυμάζοντες καὶ κροτοῦντες, ὥστε καὶ ἡσθεὶς πρὸς τοὺς φίλους ὡμολόγησεν

ἀνωτ. σ. 51)· καὶ ἀντίκειται μὲν πρὸς τὴν διόρθωσιν τὸ ἐπίγραμμα, ὅπου τὸ «πάλῃ» θὰ προσέκρουε πρὸς τὸ μέτρον, ἀλλὰ τὸ ἐπίγραμμα ἐποιήθη κατὰ τὴν εἰρημένην περὶ πυγμῆς μαρτυρίαν. Πρβ. Plinius Natur. Hist. VII 32, 119, Tertullianus De anima 29, 52, *Müller* Dorier[1] II σ. 307 (πρβ. ἔκδ. 2αν [*F. W. Schneidewin* 1844] σελ. 302), *Rutgers* σ. 121-2, *Förster* ἀρ. 108.

[1] Πρβ. Διογ. Λαέρτ. Β' 10 «ἀλλὰ καὶ εἰς Ὀλυμπίαν ἐλθόντα ἐν δερματίνῳ καθίσαι, ὡς μέλλοντος ὕσειν· καὶ γενέσθαι».

[2] Ὁ Πλάτων, ὡς λέγεται (Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Δ' 9), ἐν Ὀλυμπίᾳ συσκηνώσας μετ' ἀγνώστων ἀνθρώπων ἄγνωστος καὶ αὐτὸς ὢν αὐτοῖς προσηνέχθη ἀφελῶς καὶ ἀτύφως, ὡσαύτως δὲ εὖ μάλα φιλοφρόνως ὑπεδέξατο αὐτοὺς ὕστερον ἐλθόντας εἰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἀναγνωρισθεὶς ἐθαυμάσθη ὅτι καὶ ἄνευ τῶν συνήθων λόγων ἐδύνατο νὰ καταθέλγῃ τοὺς συνόντας.

Περὶ τῶν ὀλίγων τοῦ Σωκράτους ἀποδημιῶν ὅρα Πλάτ. Κρίτ. ΙΔ', Ἀθήν. 216 b, Διογ. Λαέρτ. Β' 23, *Krause* Ol. σ. 10, 7.

Σημειωθήτω ἐνθάδε τὸ περὶ ἀνδριάντος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ὀλυμπίᾳ χωρίον Παυσ. ϛ' 4, 8 «τὸν δὲ ἕτερον, ὅτῳ μηδέν ἐστιν ἐπίγραμμα, μνημονεύουσιν ὡς Ἀριστοτέλης ἐστὶν ὁ ἐκ τῶν Θρᾳκίων Σταγείρων, καὶ αὐτὸν ἤτοι μαθητὴς ἢ καὶ στρατιωτικὸς ἀνέθηκεν ἀνὴρ ἅτε παρὰ Ἀντιπάτρῳ καὶ πρότερον ἰσχύσαντα παρὰ Ἀλεξάνδρῳ».

Περὶ τοῦ Εὐριπίδου λέγεται ὅτι ἤσκησε κατ' ἀρχὰς παγκράτιον ἢ πυγμήν, ὅτι ἑκκαιδεκέτης ὢν ἤχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς Ὀλυμπίαν τῷ 464 π.Χρ. ἵνα μετάσχῃ ἀγῶνος παίδων ἀλλὰ διὰ τὸ ἀμφίβολον τῆς ἡλικίας (ἢ διὰ τὸ ἀσθενὲς τοῦ σώματος) δὲν ἐγένετο δεκτός, καὶ ὅτι κατόπιν ἐνίκησεν ἐν τοῖς Ἐλευσινίοις καὶ Θησείοις (βίος Εὐριπ. καὶ Gellius Noct. Att. XV 20, *Krause* Olymp. σ. 135)· ὕστερον ὅμως ἐποίει: «κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους. οἳ πρῶτα μὲν ζῆν οὔτε μανθάνουσιν εὖ οὔτ' ἂν δύναιντο . . . .» (Ἀπόσπ. 284).

Περὶ συγχύσεως τοῦ φιλοσόφου Πυθαγόρου καὶ τοῦ ὁμωνύμου ἀθλητοῦ ἀνωτ. σ. 55.

[3] Περὶ τοῦ Διογένους φέρεται: «ἐπανῄει ἀπὸ Ὀλυμπίων· πρὸς οὖν τὸν πυθόμενον εἰ ὄχλος ἦν πολύς, πολὺς μέν, εἶπεν, ὁ ὄχλος, ὀλίγοι δὲ ἄνθρωποι (Διογ. Λαέρτ. VI 60 πρβ. καὶ 43). Καὶ παρ' Αἰλιανῷ (Ποικ. Ἱστ. Θ' 34): «Διογένης ἐς Ὀλυμπίαν ἐλθὼν καὶ θεασάμενος ἐν τῇ πανηγύρει Ῥοδιακούς τινας νεανίσκους πολυ-

ὅτι ἀπεῖχε τὸν καρπὸν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος αὐτῷ πονηθέντων.[1]

Ἐν Ὀλυμπίᾳ ὡς ἱερῷ καὶ κοινῷ τόπῳ συνόδου τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τοῖς μεγάλοις ἀγῶσιν, ἔστιν ὅτε αἱ πόλεις ἐβουλεύοντο περὶ τῶν κοινῶν, συνῆπτον συμμαχίας καὶ ἐχάρασσον ἐπὶ στηλῶν ἢ ἄλλως εἰς κοινὴν θέαν συνθήκας καὶ ἄλλα ψηφίσματα (Θουκ. Γ' 8 ἑξ., Ε' 18, Παυσ. Ε' 23, 4). Ὁ Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν εἰς Ἑλλάδα τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν, ἥτις καὶ κατὰ πρόσταγμα αὐτοῦ ἀνεγνώσθη ἐν Ὀλυμπίᾳ διὰ τοῦ νικήσαντος κήρυκος (324 π. Χρ.),: «βασιλεὺς Ἀλέξανδρος τοῖς ἐκ τῶν Ἑλληνίδων πόλεων φυγάσι. τοῦ μὲν φεύγειν ὑμᾶς οὐχ ἡμεῖς αἴτιοι γεγόναμεν, τοῦ δὲ κατελθεῖν εἰς τὰς ἰδίας πατρίδας ἡμεῖς ἐσόμεθα, πλὴν τῶν ἐναγῶν. γεγράφαμεν δὲ Ἀντιπάτρῳ περὶ τούτων, ὅπως τὰς μὴ βουλομένας τῶν πόλεων κατάγειν ἀναγκάσῃ», (Διόδ. ΙΗ' 8, πρβ. ΙΖ' 109, Πλούτ. Ἠθ. 221 a, Δείναρχ. κ. Δημοσθ. 81-2, ἀνωτ. σ. 129, 2). Ἐπὶ τοῦ βάθρου τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου σῴζεται κεχαραγμένη κρίσις περὶ τῶν ὁρίων τῶν Μεσσηνίων καὶ Λακεδαιμονίων (κατωτ. μετὰ τὰ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός). Περὶ τῆς ὑπὸ Νέρωνος τῇ Ἑλλάδι δοθείσης ἐλευθερίας ὅρα Sueton. Nero 24 (πρβ. 23· *Rutgers* σελ. 88-9, πρβ. ἀνωτ. σ. 21,[2] 68,122), *Holleaux* ἐν Bull. de c. h. XII σ. 510-28, Παυσ. Ζ' 17, 3-4. *Krause* Ol. σ. 155-6,187-8, *Bötticher* σ. 142, *Stengel* σ. 187.

Γνωσταὶ νῖκαι ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰσὶ πλέον ἢ 850 (*Förster* II σ. 26, *Robert* ἐν Hermes 1900). Τῶν γνωστῶν ὀλυμπιονικῶν τελευταῖος ἀναγράφεται ὁ Ἀρτάβασδος (Οὐαραζδάτης, Varaztad, Ardavazd)· ἦτο Ἀρμένιος (Ἀρταξατηνὸς ἴσως) ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀρσακιδῶν, ἐνίκησε δὲ Ὀλύμπια πυγμῇ, πιθανῶς τῷ 385 μ. Χρ. (ἢ τῷ 381 ἢ 389)· ὁ Ἀρταύασδος ἦτο νέος, εὔψυχος, καλὸς τὴν μορφήν, εὐρω-

τελῶς ἠσθημένους, γελάσας τῦφος, ἔφη, τοῦτό ἐστιν. εἶτα περιτυχὼν Λακεδαιμονίοις ἐν ἐξωμίσι φαύλαις καὶ ῥυπώσαις ἄλλος, εἶπεν, οὗτος τῦφος».

[1] Πλούταρχ. Θεμ. 5, 17 (πρβ. 25: «Θεμιστοκλέα, πέμψαντος εἰς Ὀλυμπίαν Ἱέρωνος ἵππους ἀγωνιστάς, καὶ σκηνήν τινα κατεσκευασμένην πολυτελῶς στήσαντος, εἰπεῖν ἐν τοῖς Ἕλλησι λόγον, ὡς χρὴ τὴν σκηνὴν διαρπάσαι τοῦ τυράννου, καὶ κωλῦσαι τοὺς ἵππους ἀγωνίσασθαι» καὶ Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. Θ' 5), Παυσαν. Η' 50, 3, Αἰλ. Ποικ. Ἱστ. ΙΓ' 43. Τοιαύτη τιμὴ ἀπενεμήθη καὶ τῷ «ἐσχάτῳ Ἑλλήνων» Φιλοποίμενι τῷ Μεγαλοπολίτῃ ἐν Νεμέᾳ (Πλούτ. Φιλ. 1, 11, Παυσ. ἀνωτ.), ἀναφέρεται δὲ καὶ περὶ τοῦ Πλάτωνος ἐν Ὀλυμπίᾳ (Διογ. Λαέρτ. Γ' 25).

Περὶ τῶν ἄλλων εἰρημένων ἀνδρῶν πρβ. *Krause* Ol. σ. 10,183 ἑξ., *Stengel*[2] σ. 187.

[2] Σελ. 21 στ. 7-8 γρ. συνετρίβη, ἐπιτεθεὶς δὲ αὖθις καὶ πειραθεὶς δὲν.

στότατος καὶ ἀκοντιστὴς κράτιστος, κατεστάθη δὲ ἔπειτα, ἀρχομένου τοῦ 391, ὑπὸ Θεοδοσίου 1ου βασιλεὺς τῆς Ἀρμενίας καὶ ἦρξε τέσσαρα σχεδὸν ἔτη, μεθ' ὃ καθηρέθη ὑπ' αὐτοῦ. *Rutgers* σ. 99-100, *Bötticher* σ. 87, *Förster* ἀρ. 751, *Frazer* Paus. III σ. 489.

Τῷ 393 μ.Χρ. (293η ὀλυμπ.) ἐτελέσθησαν, ὡς εἴρηται, τὰ τελευταῖα Ὀλύμπια,[1] μετὰ ταῦτα δὲ τῷ αὐτῷ ἢ τῷ ἐπομένῳ ἔτει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς (πρβ. καὶ *Flasch* Olympia κλπ., κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός).[2]

---

[1] Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι ἐφ' ἔτος (13η μαΐου μ. μ. 1901), ἐτελέσθησαν ἐν Ὀλυμπίᾳ (ἐπὶ τοῦ ἀσκάφου χώρου τοῦ γυμνασίου) γυμναστικοὶ ἀγῶνες τῶν μαθητῶν (Δημοτικῶν σχολείων, Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ Γυμνασίων) Ἀχαΐας καὶ Ἠλείας· οἱ τῶν Γυμνασίων μαθηταὶ ἐτέλεσαν καὶ διὰ κοντῶν καὶ κορυνῶν ξυλίνων γυμνάσματα. Τὸ πρῶτον ἆθλον ἀπενεμήθη εἰς τὰ δύο Δημοτικὰ σχολεῖα Ἀμαλιάδος, εἰς τὸ πλῆρες Ἑλληνικὸν σχολεῖον Πύργου καὶ εἰς τὰ Γυμνάσια Πατρῶν καὶ Πύργου.

[2] Σημειωθήτω ἐνθάδε ὅτι ἀνωτ. σελ. 9 στίχ. 17 ἑξ. ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Στράβωνος (Η' 343) «μεστὴ δ' ἐστὶν ἡ γῆ πᾶσα Ἀρτεμισίων . . . ἀνθέων (πλέ)ως τὸ πολύ . . .» τὸ (πλέ)ως εἶνε κατά τινα τῶν διορθώσεων τοῦ κειμένου, ἔχοντος ὧδε «ἀνθέων ὡς τὸ πολύ . . .». Ἀνωτ. σελ. 11 στίχ. κάτ. 8 γρ. ᾄσματος· σ. 22 στ. 7 πρβ. σ. 47, 2· σ. 23 στ. 17 γρ. (πρὸ τοῦ πρβ.· σ. 24 σημ. 1 στ. 1 Ἀλέξανδρος· σ. 25 στ. 19-20 «θύεται δὲ τῷ Διὶ καὶ ἄνευ τῆς πανηγύρεως»· σ. 38 στ. κάτ. 8 ἀντὶ *1* γρ. 2· σ. 43 πρβ. Ἀνθολ. Θ' 588· σ. 46 στ. 3 ἀντὶ εἰς γρ. ἐπὶ· σ. 47 σημ. 2 στ. 1 ἀντὶ *40, 1* γρ. *40, 3*· σ. 51 στ. 17 πρβ. ἔκδ. 3ην (*Blümner*) § 37· σ. 57 σημ. 1 γρ. παμμάχων (πρβ. σ. 98, 3 καὶ σ. 86)· σ. 60 στ. 11 γρ. *KZ' 7 b* (πρβ. *7 a*)· σ. 60 στ. κάτ. 3 *Treu* καὶ στ. κάτ. 2 *Preuner*· σ. 61 στ. 17 πᾶσαι· σ. 62 στ. 21 πρόσθες *Rutgers* σ. *13-4*· σ. 63 στ. 2 ἄλειπτος (πρβ. *Schoene* Εὐσέβ. I σ. 206) ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ τε καὶ ἐν ἐπιγραφῇ *H. von Proll* ἐν Ath. Mittb. d. d. Inst. 1900 σ. 125· σ. 75 στ. 7 γρ. (πρὸ τοῦ καὶ· σ. 76 στ. κάτ. 3 προς τὴν· σ. 84 στ. 12 εἰρήσθω ὅτι ἐν ἀττ. ἐπιγραφαῖς δυοῖν μὲν ἀπαντᾷ μέχρι τοῦ 329 π.Χρ. καὶ ὀλίγῳ ὕστερον, δυεῖν δὲ ἀπὸ 329-229 π.Χρ., *Meisterhans* Gramm. der att. Inschr.[3] (*Schwyzer*) σ. 157 (πρβ. αὐτ. σ. 199 ἑξ.)· σ. 91 στ. κάτ. 8 ἀπὸ σ. 92 στ. 20 νοῦς· σ. 94 στ. 13 στίχον καὶ στ. 19 συνάφειαν· σ. 119 στ. 9 δὲ οἱ νικηταὶ· σ. 128 στ. κάτ. 10 πρόσθες Πλούτ. Ἠθ. *636 d*. Ὅρα καὶ σελ. 99, 2 καὶ 126, 2 καὶ 133, 1.

Ἀνωτ. ἐν σελ. 100 σημ. 1 προστεθήτω ὅτι κατὰ τὸν «New York Herald» (Aug. 18, 1901) ὁ Peter O'Connor, Ἰρλανδός, εἶνε ἐν τῷ ἅλματι ὁ κορυφαῖος, πηδήσας ἐφ' ἔτος (Aug. 5, 1901) ἐν Δουβλίνῳ μεθ' ὁρμὴν ἀπὸ μὲν σανίδος (στενῆς, στερεᾶς) ὡς βατῆρος (from a «board» take off) 24 πόδ. 11 3/4 δακτ., ἀπὸ δὲ ἐδάφους χλόης (from a «grass» take off) 23 π. 10 1/4 δ., ἐν δὲ τῷ δίσκῳ ὁ κράτιστος εἶνε ὁ John Flanagan, Ἀμερικανός, δισκεύσας ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ (Aug. 17, 1901) 118 π. 9 1/2 δ.

Β'. Η ΟΛΥΜΠΙΑ

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Ὀλυμπίων τὰ ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον στίφη τῶν Γότθων εἰσέβαλον τῷ 395 μ. Χρ. εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου καὶ ἐπί τινα χρόνον διέμειναν συλῶντα πᾶν ὅ,τι πολύτιμον. Κατόπιν ἐπισκήπτουσιν εἰς Ὀλυμπίαν ἀλλεπάλληλοι καταστροφαί· μετὰ τὸ 426 μ. Χρ., ὅτε καὶ ἐνεπρήσθη ὁ ναὸς[1] κατ' αὐτοκρατορικὴν ἐντολὴν καὶ λήγουσιν αἱ περὶ τούτου ἔγγραφοι μαρτυρίαι, δεινοὶ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἐγένοντο σεισμοί,[2] ὧν ἐνταῦθα θεωρητέοι οἱ μέχρι τοῦ 580 μ. Χρ. (μέχρι τοῦ 578 τὸ πολὺ καταβαίνουσι καὶ οἱ χρόνοι χιλίων που νομισμάτων εὑρεθέντων ὁμοῦ ἐντὸς κοινοῦ πηλίνου ἀγγείου πρὸς Ἀνατ. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐν ὑστέρῳ τοίχῳ συγκειμένῳ κατὰ μέγα μέρος ἐκ συντριμμάτων τοῦ ναοῦ)· τῶν σεισμῶν τούτων περὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ δὴ τῆς Ὀλυμπίας μνημονευτέοι μόνοι οἱ τοῦ 6ου αἰῶνος, ὀλεθριώτατος δὲ ἐγένετο ὁ τοῦ 522 καὶ μάλιστα ὁ τοῦ 551 μ. Χρ., καθ' ὃν καὶ ἐν Πάτραις ὑπὲρ τετρακισχιλίους ἀνθρώπους ἐφονεύθησαν· οἱ τελευταῖοι οὗτοι πιθανῶς σεισμοὶ κατέρριψαν ἐν Ὀλυμπίᾳ τοὺς ὑπερμεγέθεις κίονας μετὰ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ τὰ ἄλλα τότε περισῳζόμενα οἰκοδομήματα.

Κατὰ τὴν ἀνὰ τὴν χώραν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ τῷ 5ῳ αἰῶνι ᾠκοδομήθη ἡ πρώτη χριστιανικὴ Ἐκκλησία μεταξὺ τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ Λεωνιδαίου, ἐπὶ τῶν λειψάνων δὲ τῶν πέριξ ἀρχαίων κτισμάτων ᾤκησαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, οἵτινες καὶ εἰς προφύλαξιν ἀπὸ

[1] Σχόλ. εἰς Λουκιαν. Ρητόρων διδάσκ. 9 (221 Jac.)· κατὰ Κεδρηνὸν (Σύνοψις ἱστορ. 327 b) ἄλλως, ἐπὶ Θεοδοσίου 1ου, πρβ. *Rutgers* Ἀφρικ. ὀλυμπ. ἀναγρ. σελ. 100. Πρβ. *Frazer* Paus. III σ. 531.

[2] Αἱ παρὰ Βυζαντίνοις συγγραφεῦσι περὶ τῶν σεισμῶν μαρτυρίαι συνειλεγμέναι καὶ κατατεταγμέναι παρὰ Κ. Σ. Σάθᾳ (πρβ. *Bötticher* Olympia[2] σ. 33).

τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος λήγοντος εἰσβαλλόντων ἀλλοφύλων ἀνήγειραν μέγα τραπεζιόσχημον τεῖχος διὰ τῶν ἐθνικῶν ἤτοι Ἑλληνικῶν λειψάνων (οἷον τοῦ Μητρῴου, Ποικίλης Στοᾶς, Λεωνιδαίου, Βουλευτηρίου, τοῦ Θησαυροῦ τῶν Γελῴων καὶ τοῦ τῶν Μεγαρέων). Τοῦ Βυζαντιακοῦ τούτου τείχους, οὗ ἕκαστος τοῖχος εἶχε τριῶν μέτρων πάχος, τὴν μὲν βόρειον πλευρὰν ἀπετέλει κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ ναὸς τοῦ Διός, τὴν δὲ νοτίαν ἡ Νοτία Στοά, ἑκατέραν δὲ τῶν λοιπῶν πλευρῶν ἐσχημάτιζε σκέλος καθῆκον ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ἄκρον τῆς Νοτίας Στοᾶς.[1]

Περὶ τοὺς αὐτούς που τοῖς εἰρημένοις σεισμοῖς χρόνους ἐγένετο καὶ ἡ πρώτη πλήμμυρα τοῦ Κλαδέου, ὅστις ὑπερβὰς τὴν κεκανονισμένην κοίτην[2] ἐπέχωσε δι' ἄμμου ὡς ἑνὸς μέτρου τὰ πρὸς Δ. τῆς Ἄλτεως μέρη ἀπὸ τοῦ Γυμνασίου ἕως τοῦ Λεωνιδαίου.

Μετὰ ταῦτα ἀπαντῶσιν ἄλλαι χριστιανικοῦ λαοῦ οἰκήσεις ἐπὶ τῶν ἐπικεχωμένων ἀρχαίων λειψάνων μεταξὺ τοῦ σταδίου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Τὰ ἐρείπια τῶν ἄνευ ἀσβέστου ἐκτισμένων πενιχρῶν τούτων οἰκίσκων κατερρίφθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς πρὸς ἐξαίρεσιν τῶν αὐτόθι ἐνῳκοδομημένων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Εἰς τοὺς χρόνους τούτους ἀνάγονται καὶ ληνοειδῆ κατασκευάσματα τοῦ γεωργικοῦ καὶ ποιμενικοῦ ἐκείνου λαοῦ, ἔτι δὲ καὶ μεγάλα πήλινα ἀγγεῖα ἐν τῷ ἐδάφει τῶν εἰρημένων οἰκημάτων κεχωμένα (ὑπεράνω τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἤτοι τοῦ νῦν ἀνεσκαμμένου ἐδάφους). Χριστιανικῶν δὲ χρόνων τυγχάνουσιν ὄντες καὶ πάντες οἱ τάφοι οἱ πολλαχοῦ τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Ἐκκλησίᾳ εὑρεθέντες.

Κυρίως ὅμως ἡ καθολικὴ τῆς Ὀλυμπίας ἐπίχωσις ἀποδίδοται εἰς ἑτέραν τοῦ Κλαδέου πλήμμυραν μετὰ ἕνα που αἰῶνα ὕστερον γενομένην· ἐκ ταύτης ἐκαλύφθη διὰ παχυτάτου (3-5 μέτρων) στρώματος ἄμμου ἅπας ὁ χῶρος πλὴν τῶν ὑψοῦ κειμένων Θησαυρῶν. Οὗ-

[1] Τὸ τεῖχος ἐσῴζετο μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς ὕψος ὡς τεσσάρων μέτρων, κατηδαφίσθη δὲ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ὅπως ἐξαχθῶσι τὰ ἐν αὐτῷ ἐνεκτισμένα ἀρχαῖα γλυπτὰ καὶ ἐπιγεγραμμένα καὶ ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα. Τὸ σχῆμα τοῦ τείχους ὅρα ἐν τῷ τοπογραφικῷ πίνακι. Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι πολλὰς ὁμολογῶ χάριτας τῷ κ. Prof. Dr. W. Dörpfeld ἄλλως τε καὶ ἐπὶ τῇ περὶ τοῦ πίνακος εὐγενεῖ συστάσει.

[2] Σῴζονται λείψανα τοῦ ἀναλήμματος τῆς πάλαι ἀριστερᾶς ὄχθης.

τως ὁ Κλάδαος παρεκκλίνας τῆς κοίτης ἐπήνεγκε μὲν ζημίας κατὰ τὰ δυσμικά, διεφύλαξεν ὅμως διὰ τῶν ταφῶν ἐκείνων τὰ λοιπὰ τῆς Ὀλυμπίας. Ἐπίκουρα εἰς τοῦτο προσῆλθον καὶ τὰ ἐκ τοῦ Κρονίου λόφου κατολισθάνοντα βαθμηδὸν ἐκ τῶν βροχῶν χώματα, ἅτινα καὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον καταχώσαντα τὴν Ἐξέδραν τοῦ Ἡρώδου μετὰ πολλῶν ἀγαλμάτων καὶ πλείονας Θησαυρούς. Τοὐναντίον ὁ Ἀλφειὸς ὁσημέραι καὶ πρὸς βορρᾶν ἐκτεινόμενος καὶ συμπαρασύρας ὅσα ἐδυνήθη, ἤτοι ἅπαντα τὸν ἱππόδρομον καὶ ἐν μέρει τὸ νότιον ἀνάχωμα τοῦ σταδίου, μόλις ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τοῦ κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς Ὀλυμπίας ὀκτωγώνου οἰκοδομήματος.

Ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος λήγοντος (μετὰ τὸ 587 ἢ 589 μ.Χρ.) οἱ εἰς Πελοπόννησον κατελθόντες βόρειοι λαοὶ ἐγκαθίστανται καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀπὸ τοῦ 8ου δὲ ἕως τοῦ 13ου αἰῶνος οὐδὲν περὶ Ὀλυμπίας μανθάνεται ἐκ τῶν γραπτῶν μαρτυριῶν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 13ου αἰῶνος καταλαμβάνεται ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ Φράγκων ἱπποτῶν (ὁ Champlitte ἀπέβη τῷ 1205 παρὰ τὰς Πάτρας· Villehardouin)· ἐκ χειρογράφου δὲ ἀνωνύμου συγγραφέως τοῦ 14ου αἰῶνος ἐμφαίνεται ὅτι ξένα ὀνόματα κατεστάθησαν ἀντὶ πολλῶν Ἑλληνικῶν, ἔτι δὲ εἰκάζεται ὅτι τότε τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ χωρίον ὠνομάζετο Serviana ἢ Servia· μνημονευθήτω πρὸς τούτοις ὅτι θέσις τις πρὸς Ν. τοῦ νῦν χωρίου Μιράκα [2] ὀνομάζεται Φραγκονήσι. Τῷ 1516 ἐν Ἑνετικῷ Χάρτῃ ἡ χώρα γράφεται διὰ τοῦ καὶ νῦν διασωθέντος ὀνόματος Ἀντίλαλος (πρβ. τὸ ὄνομα τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς). Τῷ 1688 ἐν τῇ «Topographia Italiae» μνημονεύεται τὸ πρῶτον ἡ Ὀλυμπία, κοινῶς τότε Langanico καλουμένη (πρβ. λαγγάδιον, λόγγος). Ὅρα Ergebnisse I.

---

[1] Προστεθήτω ὅτι καὶ τῆς τῶν Ἀλβανῶν εἰς Πελοπόννησον καθόδου ἴχνη ἀναφαίνονται καὶ ἐν ὀνόμασι τῶν περὶ τὴν Ὀλυμπίαν χωρίων οἷον τοῦ πρὸς ΒΒΔ. τῆς Ὀλυμπίας Κριεκουκίου (= κεφαλὴ ἐρυθρά).

[2] Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει $^{40}/_{60}$ τῆς ὥρας πρὸς ΛΑΒ. τῆς Ὀλυμπίας· πρβ. κατωτ. ἐν τέλει τῆς τοπογραφίας.

Ἀνασκαφαί.

Πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρξαντο νὰ προτρέπωσι πεπαιδευμένοι ἐξ Ἑσπερίας ἄνδρες, ἐν οἷς πρῶτος ὁ Γάλλος κληρικὸς Bernard de Montfaucon. Οὗτος τῷ 1723 (14η Ἰουνίου ν.) γράφων τῷ φιλαρχαίῳ καρδιναλίῳ Quirini διορισθέντι ἐπισκόπῳ Κερκύρας συνέχαιρε μὲν αὐτῷ ἐπὶ τῇ εἰς Ἑλλάδα μεταβάσει, συνίστη δὲ ἰδίᾳ τὴν σκαφικὴν ἔρευναν τῆς πάλαι πλήρους ἀγαλμάτων, ἀναγλύφων καὶ ἐπιγραφῶν Ὀλυμπίας καὶ προέλεγεν ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Παυσανίου στηριζόμενος πλούσιον αὐτόθι ἄμητον εὑρημάτων.

Μετὰ 40 ἔτη ὁ Γερμανὸς J.Winckelmann (γενν. τῷ 1717), ὁ καὶ πρῶτος κυρίως τὰς ἀρχὰς τῆς ἀρχαίας τέχνης προενεγκών, ὁ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν ἔνθεος ἀνήρ, ἐν μὲν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐκφράζει τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ ἐν Ἤλιδι καὶ Πίσῃ εὑρήματα ἔμελλον ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν νὰ ὦσι δαψιλῆ, ἐν ἐπιστολαῖς δὲ λέγει ὅτι διὰ τῆς εἰς Γερμανίαν τελευταίας μεταβάσεως ἐπεδίωκεν ἅμα τὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν δι' 100 ἐργατῶν καὶ ὅτι περὶ τούτου ἔμελεν αὐτῷ οὐχὶ ἧττον ἢ περὶ νέας ἐκδόσεως τοῦ εἰρημένου συγγράμματος· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατερχόμενος πάλιν εἰς Ἰταλίαν ἀπέθανεν ἀώρως, δολοφονηθεὶς ἐν Τεργέστῃ τῷ 1768.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἄγγλος Chandler κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1766 εἶδεν ἐν Ὀλυμπίᾳ μέγαν δωρικὸν ναόν, ὅστις, ὡς φαίνεται, ἦτο ὁ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Fauvel (1787) τὸ πρῶτον ὡς ναὸς τοῦ Διὸς ἀναγνωρισθείς. Ἐκ τῶν δύο πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ λήξαντος αἰῶνος ἔχομεν περὶ Ὀλυμπίας εἰδήσεις τῶν Ἄγγλων Leake, Dodwell, Gell, Cockerell, τοῦ λόρδου J. Spencer Stanhope, τοῦ Γάλλου Pouqueville. Τῷ 1821 ἔκκλησις ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Sickler γενομένη πρὸς συλλογὴν ἐράνων χάριν ἀνασκαφῶν ἀπέβη φρούδη ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐκραγεῖσαν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

Τῆς πρώτης σκαφικῆς ἐρεύνης ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔναρξις ἐγένετο τῇ 28η ἀπριλίου 1829 ὑπὸ τῶν ἐπιστημόνων καὶ καλλιτεχνῶν, οἵτινες ἀπέβησαν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Maison Γαλλικοῦ στρατοῦ. Ὁ ναὸς τοῦ Διὸς ἀποκαλυφθεὶς κατεμετρήθη, τὰ κύρια

δὲ εὑρήματα ἦσαν τρεῖς ἀνάγλυπτοι πλάκες (μετόπαι τοῦ ναοῦ τοῦ Διός), αἵτινες καὶ μετηνέχθησαν εἰς Παρίσιον, κεῖνται δὲ ἐν τῷ Λούβρῳ.[1] Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται μόλις ἓξ ἑβδομάδας διαρκέσασαι ἐπαύθησαν κατὰ διάταγμα τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας Ἰωάννου Καποδιστρίου.

Τῷ 1836 ὁ πρίγκιψ Pückler-Muskau ἐπιδιώκει διὰ τοῦ L. Ross, Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος, νὰ τύχῃ ἀδείας ἀνασκαφῶν, σκοπῶν εἶτα καὶ μουσεῖον νὰ ἱδρύσῃ ἐν Ὀλυμπίᾳ· ἄδεια τότε δὲν ἐδόθη. Τῷ 1853 ἐκ Γερμανίας ὁ Ross ποιεῖται ἔκκλησιν πρὸς συλλογὴν συμβολῶν, ἀλλὰ τὸ συλλεγὲν χρηματικὸν ποσὸν ἦτο ἀνεπαρκές.

Τῷ ἀειμνήστῳ Ἐ. Κουρτίῳ, καθηγητῇ ἐν Βερολίνῳ καὶ παιδαγωγῷ τοῦ Διαδόχου Φριδερίκου (τοῦ ἔπειτα τῷ 1888 Αὐτοκράτορος), προώριστο νὰ ἴδῃ τὸ ὄνειρον πληρούμενον.[2] Τῷ 1852 ἐποιήσατο ἐν Βερολίνῳ ἐνθουσιώδη διάλεξιν, δι' ἧς παρώτρυνε νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ ἀποκάλυψις τῶν κόλπων τοῦ ἱεροῦ τῆς τέχνης ἐδάφους, ἵνα προενεχθῶσιν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων· παρῆσαν δὲ ἐκεῖ καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ Διάδοχος, οἵτινες καὶ ὑπέσχοντο πᾶσαν ἀρωγήν.[3] Τῷ 1874 ὑπεγράφη ἐν Ἀθήναις σύμβασις Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας ὑπὸ Ἰ. Δηλιγιάννη (ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν), Π. Εὐστρατιάδου (Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων), E. von Wagner (Πρεσβευτοῦ τῆς Γερμανίας), καὶ Ἐ. Κουρτίου. Ἡ σύμβασις ψηφισθεῖσα ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων τῇ 30ῇ Ὀκτωβρίου 1875 ἔχει μετὰ τοῦ οἰκείου νόμου ὡς ἑξῆς:

[1] Τὰ ἀνάγλυφα εἶνε τῆς μετόπης τῶν Στυμφαλίδων ὀρνίθων, τῆς τοῦ Νεμείου λέοντος, τῆς τοῦ ἐν Κνωσῷ (τῆς Κρήτης) ταύρου κλπ. Ὅρα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Μουσείου τὰ ἐκ γύψου ἐκμαγεῖα. *Blouet* Expédition scient. de Morée I σελ. 56 ἑξ., *Michon* Les sculptures d'Olympie conservées au Louvre ἐν Revue archéol. 1895 σ. 78 ἑξ., 150 ἑξ.

[2] Ἐπὶ τῇ 80ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων τοῦ Κουρτίου ἐποιήθη δαπάνῃ φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ἀνδρὸς προτομὴ αὐτοῦ, ἔργον τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ Schaper. Ἡ προτομὴ ἀδείᾳ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας τιμώσης τὸν ἑορτάζοντα παρεχωρήθη νὰ ἱδρυθῇ ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ὀλυμπίας· τὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς ἐτελέσθησαν ἐπισήμως αὐτόθι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῇ 7ῃ Ἀπριλίου 1895· ἡ προτομὴ νῦν ἱδρυμένη ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου. Ὁ Κούρτιος ἀπέθανε τῇ 29ῃ Ἰουνίου (11ῃ Ἰουλίου ν.) 1896.

[3] *Curtius* Olympia, ein Vortrag im wissenschaftl. Verein zu Berlin, 1852.

«ΝΟΜΟΣ ΦΜΑ'

Περὶ κυρώσεως Συμβάσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας περὶ ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ψηφισάμενοι ὁμοφώνως μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάττομεν·

Ἄρθρον 1. Ἡ τὴν 13/25 Ἀπριλίου 1874 συνομολογηθεῖσα καὶ ὑπογραφεῖσα ἐν Ἀθήναις, μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, Σύμβασις, περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργείας ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, συγκειμένη ἐξ ἄρθρων ἕνδεκα, ὧν τὸ κείμενον ἕπεται, ἔχει πλήρη καὶ νόμιμον ἰσχύν.

Ἄρθρον 2. Ὁ παρὼν νόμος, ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ παρ' Ἡμῶν σήμερον κυρωθείς, δημοσιευθήτω διὰ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθήτω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9ῃ Νοεμβρίου 1875.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Α. Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ

Ἐθεωρήθη καὶ ἐτέθη ἡ μεγάλη τοῦ Κράτους σφραγίς.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 12ῃ Νοεμβρίου 1875.

Ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Ὑπουργὸς
Ι. ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Δηλοποιοῦμεν ὅτι διαπραχθείσης ἐν Ἀθήναις τὴν δεκάτην τρίτην (εἰκοστὴν πέμπτην) Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ τετάρτου ἔτους μεταξὺ Ἡμῶν καὶ τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Συμβάσεως περὶ ἐπιχειρήσεως ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας, ἧς τὸ κείμενον ἕπεται·

ΣΥΜΒΑΣΙΣ

Αἱ Κυβερνήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐπιθυμοῦσαι νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ κοινοῦ ἀρχαιολογικὰς ἀνασκαφὰς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀποφασίσασαι νὰ συνάψωσιν ἐπὶ τούτῳ Σύμβασιν, συνέθεντο τὰ ἑξῆς·

Ἄρθρον 1. Αἱ δύο Κυβερνήσεις θέλουσι διορίσει, ἑκάστη, ἕνα ἐπίτροπον, ἔργον ἔχοντα νὰ ἐπιτηρῇ τὰς εἰς τὰς προρρηθείσας ἀνασκαφὰς ἀναγομένας ἐργασίας, κατὰ τοὺς κατωτέρω ὑποδεικνυομένους ὅρους.

Ἄρθρον 2. Ἡ θέσις, ὅπου ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ληφθήσεται ὡς ἀφετηρία τῶν ἀνασκαφῶν, αἵτινες γενήσονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας.

Αἱ δύο Κυβερνήσεις δύνανται νὰ συνεννοηθῶσι κατόπιν πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Ἄρθρον 3. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐπιτρέπουσα τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ἐπὶ τῆς προμνησθείσης Ὀλυμπιακῆς χώρας, ὑπόσχεται νὰ παρέχῃ πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τοὺς ἐπιτρόπους πρὸς εὕρεσιν ἐργατῶν καὶ συμφωνίαν περὶ τῶν ἡμερομισθίων, ὡς καὶ διατήρησιν τῆς εὐταξίας ἐπὶ τοῦ τόπου τῶν ἀνασκαφῶν. Θέλει ἐξασφαλίσει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῶν ἐν λόγῳ ἐπιτρόπων, μεταχειριζομένη πρὸς τοῦτο, ἂν ἡ ἀνάγκη τὸ καλέσῃ, καὶ αὐτὴν τὴν ἔνοπλον δύναμιν, μὴ ἐπιτρεπομένου ὅμως, ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει, νὰ ἀθετηθῶσιν οἱ νόμοι τοῦ Κράτους. Ἀναδέχεται ὡσαύτως νὰ ἀποζημιώσῃ δι' ἐξόδων της τοὺς ἰδιοκτήτας ἤ, ἐφ' οἵῳ δήποτε τίτλῳ, κατόχους ψιλῶν γαιῶν, εἴτε χέρσων, εἴτε καλλιεργημένων.

Ἄρθρον 4. Ἡ Γερμανία ἀναδέχεται εἰς βάρος της πάσας τὰς δαπάνας τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤτοι μισθοὺς ὑπαλλήλων, ἡμερομίσθια ἐργατῶν, κατασκευὴν ἐπιστέγων καὶ παραπηγμάτων, ἂν χρειασθῶσι τοιαῦτα κτλ. Ἡ Γερμανία ἀναδέχεται προσέτι νὰ πληρώσῃ, κατὰ τοὺς νόμους τῆς χώρας, ἢ τὰς μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν καλλιεργητῶν ὑπαρχούσας συμφωνίας, πάσας τὰς ἀποζημιώσεις, τὰς διὰ φυτείας καὶ παντοειδῆ οἰκοδομήματα εὑρισκόμενα

ἐπὶ ἐθνικῶν γαιῶν, καὶ αἵτινες ἤθελον πηγάσει ἐξ ἀπαιτήσεων, στηριζομένων ἐπὶ πραγματικῶν καὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων τῶν ἰδιωτῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ ἀποζημιώσεις αὗται, αἱ ἐνδεχόμεναι, οὐδέποτε θέλουσιν ὑπερβῇ τὸ ποσὸν τριακοσίων (300) δραχμῶν κατὰ στρέμμα καὶ ἂν ἔτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἤθελε δωρήσει μέρος τι οἱονδήποτε τῶν ἐθνικῶν τούτων γαιῶν εἰς ἰδιώτας.

Ἡ Ἑλλὰς ὑποχρεοῦται καὶ αὕτη νὰ διευκολύνῃ δι' ὅλων τῶν εἰς τὴν διάθεσίν της μέσων τὴν ἐκνίκησιν καὶ ἔξωσιν τῶν καλλιεργητῶν, οἵτινες εὑρίσκονται ἤδη ἐν κατοχῇ τῶν γαιῶν, ὅπου ἤθελεν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ γίνωσιν ἀνασκαφαί.

Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ τῆς ἀνασκαφῆς ἐργασίαι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δύνανται ν' ἀνασταλῶσιν ἢ ἐμποδισθῶσιν, ἕνεκα ἐνδεχομένων ἐνστάσεων ἢ ἀπαιτήσεων ἐκ μέρους ἰδιωτῶν, εἴτε τῶν σημερινῶν καλλιεργητῶν.

Ἄρθρον 5. Ἡ Γερμανία ἐπιφυλάσσεται τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορίζειν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ὀλυμπίας τὰς γαίας, ὅπου ἤθελεν εἶναι πρέπον νὰ γίνωσιν ἀνασκαφαί, ὡς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ προσλαμβάνειν καὶ ἀποπέμπειν ἐργάτας καὶ τοῦ διευθύνειν πάντα τὰ ἔργα ἐν τῷ συνόλῳ, ὡς καὶ ἐν ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν μερῶν αὐτῶν.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἑλλὰς ἔσται ἰδιοκτήτρια πάντων τῶν προϊόντων τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος οὗ τινος ἤθελεν ἐπέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις ὡς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν. Ἀπὸ μόνης δὲ τῆς θελήσεώς της θέλει ἐξαρτᾶσθαι τὸ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γερμανίαν, πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἀπὸ κοινοῦ γενομένων ἐργασιῶν, καὶ ἕνεκα τῶν θυσιῶν, εἰς ὅσας θέλει ὑποβληθῇ ἡ Γερμανία διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, τὰ διπλᾶ ἢ ὅμοια (doubles ou répétitions) τῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας εὑρεθησομένων καλλιτεχνημάτων.

Ἄρθρον 7. Ἡ Γερμανία ἕξει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τοῦ λαμβάνειν ἐκμαγεῖα καὶ ἀποτυπώματα πάντων τῶν ἀντικειμένων, ὅσα ἂν ἀνακαλυφθῶσι διὰ τῶν προκειμένων ἀνασκαφῶν. Ἡ τοῦ ἀποκλειστικοῦ τούτου δικαιώματος διάρκεια ὁρίζεται εἰς πέντε ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως ἑκάστου ἀντικειμένου. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις παρέχει προσέτι εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ δικαίωμα, ἀλλ' οὐχὶ δικαίωμα ἀποκλειστικόν, τοῦ λαμβάνειν ἐκμαγεῖα καὶ ἀποτυπώματα πάντων τῶν ἀρχαίων, ὅσα ἂν εὑρίσκωνται ἤδη ἐν κατοχῇ τῆς Ἑλληνικῆς

Κυβερνήσεως, ἢ ὅσα ἂν αὕτη ἀνακαλύψῃ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος, χωρὶς τῆς συμπράξεως τῆς Γερμανίας, ἐξαιρουμένων ὅμως ἐκείνων, ὅσα τὸ ἁρμόδιον Ὑπουργεῖον ἤθελε κηρύξει ἐπιδεκτικὰ βλάβης ἢ φθορᾶς, ὡς ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς ἀποτυπώσεως.

Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Γερμανία ἐπιφυλάσσονται ἀποκλειστικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ δημοσιεύειν τὰ ἐπιστημονικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ ἐξαγόμενα τῶν ἀνασκαφῶν τῶν γενομένων δι' ἐξόδων τῆς Γερμανίας. Πᾶσαι αὗται αἱ δημοσιεύσεις γενήσονται περιοδικῶς ἐν Ἀθήναις Ἑλληνιστὶ καὶ δαπάναις τῆς Ἑλλάδος, γενήσονται δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ Γερμανιστὶ μὲ σχήματα, πίνακας καὶ εἰκόνας, ἅτινα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χαράσσωνται καὶ ἐκτελῶνται εἰμὴ ἐν Γερμανίᾳ. Τὴν δευτέραν ταύτην ὑποχρέωσιν ἀναλαμβάνει ἡ Γερμανία, ὑποσχομένη ἐν ταὐτῷ νὰ δίδῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα 15 μὲν τοῖς 100 ἐπὶ τῶν ἀντιτύπων τῆς α' ἐκδόσεως τῶν σχημάτων, πινάκων καὶ εἰκόνων, 35 δὲ τοῖς 100 ἐπὶ τῶν ἀντιτύπων ὅσα ἂν ἐκτυπωθῶσι κατόπιν.

Ἄρθρον 8. Ἄν, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, συμβῇ, ὥστε ὁ Ἕλλην ἐπίτροπος, ὁ ἔργον ἔχων νὰ ἐπιτηρῇ τὰς ἐργασίας, νὰ ἐγείρῃ ἀντιρρήσεις κατὰ τῶν ἐργασιῶν, ὅσας ἤθελον διατάξει οἱ Γερμανοὶ λόγιοι, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐν Ἀθήναις Γερμανικὴ πρεσβεία θέλουσιν ἀποφασίζει ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀνεκκλήτως περὶ τούτου.

Ἄρθρον 9. Ἡ παροῦσα Σύμβασις θέλει μένει ἰσχύουσα ἐπὶ δέκα ἔτη ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐγκριθῇ ὑπὸ τῆς Νομοθετικῆς Ἐξουσίας.

Ἄρθρον 10. Ἑκατέρα τῶν δύο τούτων συναλλαττομένων Κυβερνήσεων ὑποχρεοῦται νὰ ὑποβάλῃ τὸ ταχύτερον τὴν παροῦσαν Σύμβασιν εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν Νομοθετικῶν Σωμάτων τῆς χώρας της· πλὴν ἐννοεῖται ὅτι οὐδετέρα αὐτῶν ὑποχρεοῦται νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, εἰμὴ ἀφοῦ ἡ ῥηθεῖσα Σύμβασις ἐγκριθῇ ὡς ἀνωτέρω.

Ἄρθρον 11. Ἡ παροῦσα Σύμβασις κυρωθήσεται ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς Νομοθετικῆς ἐγκρίσεως, αἱ δὲ ἐπικυρώσεις ἀνταλλαγήσονται ἐν Ἀθήναις, ἐν διαστήματι δύο μηνῶν ἢ καὶ ταχύτερον, εἰ τοῦτο δυνατόν.

Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω ὁ κύριος Ἰωάνν. Δεληγιάννης, Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐτοῦ Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος, σὺν τῷ κυρίῳ Π. Εὐστρατιάδῃ, Γενικῷ Ἐφόρῳ τῶν ἀρχαιοτήτων, ἀφ' ἑνός,

καὶ ὁ κ. de Wagner, Ἔκτακτος Ἀπεσταλμένος καὶ Πληρεξούσιος Ὑπουργὸς τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἐν Ἀθήναις, σὺν τῷ καθηγητῇ κ. Ἐ. Κουρτίῳ, εἰδικῷ ἐπιτετραμμένῳ, ἀφ' ἑτέρου, ἔχοντες τὴν προσήκουσαν ἐντολὴν παρὰ τῶν ἰδίων Κυβερνήσεων, ὑπέγραψαν τὴν παροῦσαν Σύμβασιν καὶ ἐπέθεντο τὰς ἑαυτῶν σφραγῖδας.

Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις, εἰς διπλοῦν, τὴν 13/25 Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ τετάρτου ἔτους.

(Τ. Σ.) ΙΩ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ — (Τ. Σ.) Ε. DE WAGNER
(Τ. Σ.) Π. ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΔΗΣ — (Τ. Σ.) Ε. CURTIUS

Ἐγκρίνομεν, ἐπικυροῦμεν καὶ ἐπιβεβαιοῦμεν τὴν ἀνωτέρω Σύμβασιν κατὰ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα, ὑποσχόμενοι δι' Ἡμᾶς καὶ τοὺς Ἡμετέρους Κληρονόμους καὶ Διαδόχους νὰ φυλάττωμεν αὐτὴν πιστῶς χωρὶς νὰ προσβάλωμεν αὐτὴν ἢ νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ προσβληθῇ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον.

Ὅθεν, εἰς πίστωσιν, ὑπεγράψαμεν τὴν παροῦσαν πρᾶξιν τῆς ἐπικυρώσεως, ἐφ' ἧς ἐτέθη ἡ τοῦ Βασιλείου ἡμῶν σφραγίς.

Ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις, τὴν δεκάτην τρίτην (εἰκοστὴν πέμπτην) Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου σωτηρίου ἔτους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Ι. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ »

Αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἤρξαντο τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου 1875, διήρκεσαν δὲ μέχρι τῆς 8ης Μαρτίου 1881. Αἱ ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους καταβληθεῖσαι δαπάναι ἀνῆλθον εἰς ἓν ἑκατομμύριον χρυσῶν δραχμῶν.

Τὰς ἐργασίας διηύθυνον ἐκ Βερολίνου μὲν ὁ E. Curtius καὶ ὁ ἀρχιτέκτων καθηγητὴς Fr. Adler καὶ εἷς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γερμανικοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἄλλοτε ἄλλοι, οἱ ἑξῆς ἀρχαιολόγοι καὶ ἀρχιτέκτονες: G. Hirschfeld, Treu, Weil, Furtwängler, Purgold, Ad. Bötticher, Streichert, Steinbrecht, Bohn, Dörpfeld, Borrmann, Graef, Gräber.

Ἔφοροι τῶν ἀρχαιοτήτων ἦσαν ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς

καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ἀδελφοὶ Ἀθανάσιος (μέχρι τοῦ 1878) καὶ Κωνσταντῖνος Δημητριάδαι, μετὰ τῆς προσηκούσης γνώσεως καὶ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ αὐταπαρνησίας μοχθήσαντες ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ὑπηρεσίας.

Τῷ 1881 διορισθείσης ἑξαμελοῦς ἐπιτροπείας, συγκειμένης ἐκ τοῦ Παναγιώτου Εὐστρατιάδου (τότε Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων), Εὐθυμίου Καστόρχη (καθηγητοῦ τῶν Λατινικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ 1881 προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας),[1] Κυριακοῦ Μυλωνᾶ (ὑφηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας), Georg Treu (νῦν διευθυντοῦ τοῦ ἐν Δρέσδῃ Μουσείου), Karl Purgold (νῦν διευθυντοῦ τοῦ ἐν Γόθᾳ μουσείου) καὶ Richard Borrmann (νῦν καθηγητοῦ ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ Βερολίνου), ἐγένετο ἡ ἐν ἄρθρῳ 6ῳ τῆς συμβάσεως μνημονευομένη παραχώρησις.

• Μνημεῖα κατὰ χώραν.

Ὁ εἰς Ὀλυμπίαν κατερχόμενος ἔχει νὰ ἐπισκεφθῇ τὰ ἐν ὑπαίθρῳ ἤτοι κατὰ χώραν καὶ τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ μνημεῖα· ποτέρα τῶν ἐπισκέψεων τούτων εἶνε αἱρετώτερον νὰ προηγηθῇ, τοῦτο ὁρίζεται ἰδίᾳ κατὰ τὸν καιρόν.

Ἐκ τοῦ μουσείου καταβαίνομεν ἐντὸς 7 λεπτῶν τῆς ὥρας πρὸς Ν. εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Κλαδάου ξυλίνην γέφυραν, ἥτις καὶ κεῖται κατὰ τὰ δυσμικὰ τῆς νοτίας στοᾶς τοῦ γυμνασίου παρὰ τὴν παλαίστραν.

Ὁ πολὺ ὀλίγον χρόνον ἔχων ἐπισκέπτης μεταβαίνει ἐκ τῆς παλαίστρας διὰ πύλης; κειμένης ἐν μέσῳ τοῦ Δ. τοίχου τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως,[2] εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός, ὅθεν καὶ καθορᾷ τὰ πλεῖστα τῶν μνημείων, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸ Ἡραῖον, ἐξέρχεται δὲ βαίνων μεταξὺ τοῦ Φιλιππείου καὶ τοῦ πρυτανείου διὰ τοῦ προπυλαίου τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς γεφύρας τοῦ Κλαδάου.

[1] Ὁ Εὐστρατιάδης (πατρὶς αὐτοῦ ἡ Μυτιλήνη) ἀπέθανε τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1888. Ὁ Καστόρχης (πατρὶς αὐτοῦ ἡ Δημητσάνα, τῆς Γορτυνίας) ἀπέθανε τῇ 26ῃ Ἰουνίου 1889.

[2] Ἀνωτ. σελ. 10 σημ. 3.

Ὁ δὲ μᾶλλον εὐκαιρῶν δύναται νὰ χαράξῃ ὡς ἑξῆς τὴν πορείαν. Ἀπὸ τῆς παλαίστρας ἀρχόμενος καταβαίνει εἰς τὸν Θεηκολεῶνα καὶ τὴν Βυζάντιακὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Λεωνίδαιον καὶ διὰ τῆς παρὰ τοῦτο Πομπικῆς εἰσόδου ἀνέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διός· μεθ' ὃ καταβαίνει ἔμπροσθεν τῆς Ἀνατ. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τούτου πρὸς Ν. εἰς τὸ βουλευτήριον· ἔπειτα διὰ τῆς Ρωμαϊκῆς πύλης ἀνέρχεται κατὰ μῆκος τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς, θεᾶται τὰ βάθρα τῶν Ζανῶν καὶ διὰ τῆς Κρυπτῆς εἰσόδου εἰσέρχεται εἰς τὸ Δ. τοῦ σταδίου ἄκρον, ἐξ οὗ καὶ ἀναβαίνει εἰς τοὺς Θησαυρούς. Ἐντεῦθεν καταβὰς εἰς τὸ Μητρῷον στρέφεται πρὸς Δ., παρέρχεται τὴν Ἐξέδραν τοῦ Ἡρῴδου καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ Ἡραῖον. Τέλος δὲ μεταξὺ Ἡραίου καὶ Πελοπίου βαίνει διὰ τοῦ Φιλιππείου καὶ πρυτανείου εἰς τὸ προπύλαιον τοῦ γυμνασίου καὶ ἐξέρχεται διὰ τῆς εἰρημένης γεφύρας.

Τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ πορείᾳ ἀκολουθεῖ πρὸς εὐχέρειαν τοῦ ἐπισκέπτου καὶ ἡ ἐνθάδε περιγραφὴ πλὴν ὅτι τὸ γυμνάσιον διὰ τὴν πρὸς τὴν παλαίστραν συνάφειαν προτάσσεται[1].

Ἄποψις καλὴ ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. τοῦ Ἡραίου καὶ τῶν Θησαυρῶν ὑψώματος, γενικωτέρα δὲ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Κρονίου, εἰς ἣν ἡ ἀνάβασις τὰ νῦν εὐχερεστέρα ἀπὸ τοῦ δυσμικοῦ μέρους ἢ ἀπὸ τοῦ 2ου (ἢ 3ου) Θησαυροῦ ὅθεν ἦν τὸ πάλαι.

Γυμνάσιον καὶ παλαίστρα.

Παυσαν. Ε' 15, 8: «ἐν τούτῳ δὲ οἵ τε δρόμοι τῷ γυμνασίῳ καὶ τοῖς ἀθληταῖς εἰσὶν αἱ παλαῖστραι».

Καὶ Παυσαν. Ϛ' 21, 2: «ἐν τῷ γυμνασίῳ τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ πεντάθλοις μὲν καθεστήκασιν ἐν αὐτῷ καὶ δρομεῦσιν αἱ μελέται . . . . ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ἐλάσσων περίβολος ἐν ἀριστερᾷ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς τὸ γυμνάσιον, καὶ αἱ παλαῖστραι τοῖς ἀθληταῖς εἰσὶν ἐνταῦθα.[2] τῆς

[1] Ὁ ἐπισκέπτης δύναται καὶ ἐκ τῆς παλαίστρας νὰ ἴδῃ τὸ νότιον τοῦ γυμνασίου.

[2] Πρβ. καὶ περὶ τῶν ἐν Ἤλιδι Παυσαν. Ϛ' 23, 1-7: «Ἐν δὲ Ἤλιδι τὰ ἄξια μνήμης γυμνάσιόν ἐστιν ἀρχαῖον· καὶ ὅσα ἐς τοὺς ἀθλητὰς πρὶν ἢ ἐς Ὀλυμπίαν ἀφικνεῖσθαι νομίζουσιν, ἐν τούτῳ σφίσι τῷ γυμνασίῳ δρᾶν καθέστηκε. πλάτανοι μὲν ὑψηλαὶ διὰ τῶν δρόμων πεφύκασιν ἐντὸς τοίχου· ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται Ξυστός, ὅτι Ἡρακλεῖ τῷ Ἀμφιτρύωνος ἐς ἄσκησιν ἐγίνετο, ὅσαι τῶν ἀκανθῶν ἐφύοντο ἐνταῦθα ἐπὶ ἑκάστῃ ἡμέρᾳ σφᾶς ἀναξύειν. χωρὶς μὲν δὴ ἐς ἅμιλλαν τῶν δρομέων ἐστὶν

στοᾶς δὲ τῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τοῦ γυμνασίου προσεχεῖς τῷ τοίχῳ τῶν ἀθλητῶν εἰσὶν αἱ οἰκήσεις, ἐπί τε ἄνεμον τετραμμέναι Λίβα καὶ ἡλίου δυσμάς»· περὶ τῶν οἰκήσεων τῶν ἀθλητῶν πρβ. κατωτ. ἐν τέλει ἐν τοῖς περὶ Θερμῶν.

Τόπος, ἐν ᾧ ἐγίνοντο αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις τῶν παίδων ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους καὶ ἑξῆς, ἦσαν αἱ παλαῖστραι, ἱδρύματα ἰδιωτικά, ἐπιβλεπόμενα ὡς εἰκὸς ὑπὸ τῆς πολιτείας. Οἱ παῖδες εἰσερχόμενοι μετὰ τοῦ παιδαγωγοῦ ἠσκοῦντο διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ παιδοτρίβου ἐπὶ εἰσιτητηρίῳ ἀργυρίῳ καὶ διδάκτροις τὰ τῆς στοιχειώδους σωμασκίας καὶ γυμνασίας καὶ τῆς ἄλλης ἀγωγῆς, τὰ τῆς εὐκοσμίας, τοὺς τρόπους τοῦ φέρεσθαι καὶ εἴ τι ἄλλο· τοιαῦται παλαῖστραι ὑπῆρχον πολλαὶ ὀνομαζόμεναι ἀπὸ τοῦ διδασκάλου ἢ τοῦ κυρίου, λ. χ. Τιμαγήτου παλαίστρα (Θεόκρ. Β' 8, 96) κλπ. Ἀπὸ δὲ τοῦ 16ου ἔτους καθ' ὅλου οἱ νέοι μετέβαινον εἰς τὰ γυμνάσια, μεγάλα δημόσια οἰκοδομήματα μετὰ στοῶν, αἰθουσῶν, περιπάτων, κήπων κλπ., ἐν οἷς ἐτελειοῦντο περὶ τὴν γυμνασίαν καὶ οἱ βουλόμενοι αὐτῶν ἐξεπαιδεύοντο ἰδίᾳ ὑπὸ τῶν γυμναστῶν, βοηθουμένων ὑπὸ ἀλειπτῶν (ὕστερον ἰατραλειπτῶν) κλπ., περὶ τὰ τῆς ἀγωνίας.[1] Ἡ φυσικὴ ἐφηβεία ἐν Ἀθήναις (πρβ.

ἀποκεκριμένος δρόμος, ὀνομάζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἱερός, χωρὶς δὲ ἔνθα ἐπὶ μελέτῃ δρομεῖς καὶ οἱ πένταθλοι θέουσιν. ἔστι δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ καλούμενον Πλέθριον· ἐν δὲ αὐτῷ συμβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι αὐτοὺς καθ' ἡλικίαν ἢ καὶ αὐτῷ διαφέροντας τῷ ἐπιτηδεύματι· συμβάλλουσι δὲ ἐπὶ πάλῃ . . . 4 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος ἐλάσσων γυμνασίου περίβολος, ὃς ἔχεται μὲν τοῦ μείζονος, τετράγωνον δὲ ὀνομάζουσιν ἐπὶ τῷ σχήματι. καὶ παλαῖστραι τοῖς ἀθλοῦσιν ἐνταῦθα ποιοῦνται, καὶ συμβάλλουσιν αὐτόθι τοὺς ἀθλητὰς οὐ παλαίσοντας ἔτι, ἐπὶ δὲ ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς . . . . 5 Ἔστι δὲ καὶ τρίτος γυμνασίου περίβολος, ὄνομα μὲν Μαλθὼ τῆς μαλακότητος τοῦ ἐδάφους ἕνεκα, τοῖς δὲ ἐφήβοις ἀνεῖται τῆς πανηγύρεως τὸν χρόνον πάντα . . . 7 Ἐν τούτῳ τῷ γυμνασίῳ καὶ βουλευτήριόν ἐστιν Ἠλείοις, καὶ ἐπιδείξεις ἐνταῦθα λόγων τε αὐτοσχεδίων καὶ συγγραμμάτων ποιοῦνται παντοίων· καλεῖται δὲ Λαλίχμιον, τοῦ ἀναθέντος ἐπώνυμον».

[1] Μετὰ τοῦ εἰς τοὺς ἀγῶνας κατερχομένου μαθητοῦ μετέβαινε πολλάκις καὶ ὁ γυμναστής, διότι καὶ εἰς αὐτὸν ἀντανεκλῶντο ἐν μέρει αἱ πρὸς τὸν νικῶντα ἀπονεμόμεναι τιμαὶ καὶ ἡ ἀπὸ στεφάνου εὔκλεια· ἐν Ὀλυμπίᾳ ὤμνυον καὶ οἱ γυμνασταὶ μετὰ τῶν ἀθλητῶν πρὸ τῶν ἀγώνων (Παυσ. Ε' 24, 9· πρβ. ἀνωτ. σελ. 26 περὶ τῆς Φερενίκης). Περὶ τοῦ παρ' Ἰσοκράτει (Π. ἀντιδ. 181) «διττὰς ἐπιμελείας κατέλιπον ἡμῖν, περὶ μὲν τὰ σώματα τὴν παιδοτριβικήν, ἧς ἡ γυμναστικὴ μέρος ἐστί, περὶ δὲ τὰς ψυχὰς τὴν φιλοσοφίαν» ὅρα *Grasberger* Erz. I 267. Περὶ τῶν ἐν Ξενοφ. Ἀθην. πολιτ. Β' 10 ἀσκητηρίων τῶν πλουσίων καὶ τοῦ δήμου πρβ. *Krause* Gymn. σ. 110 ἑξ. καὶ ἐν *Pauly*

μελλέφηβοι) διεκρίνετο τῆς δημοσίας ἢ ἐπισήμου, καθ' ἣν οἱ ἔφηβοι ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς δημότας (Ἀριστοτ. Ἀθην. πολιτ. ΜΒ΄), ὅτε καὶ ὤμνυον τὸν γνωστὸν ὅρκον, καὶ ἐτέλουν μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους τὴν στρατιωτικὴν θητείαν φρουροῦντες καὶ περιπολοῦντες τὴν χώραν. Ὁ «ὅρκος τῶν Ἀθήνησιν ἐφήβων» εἶχεν ὧδε:

«Οὐ καταισχυνῶ τὰ ὅπλα (τὰ ἱερά), οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην ὅτῳ ἂν στοιχήσω· ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ (ὑπὲρ) ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν· τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, πλείω δὲ καὶ ἀρείω, ὅσην ἂν παραδέξωμαι· καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ κρινόντων (ἐμφρόνως), καὶ τοῖς θεσμοῖς τοῖς ἱδρυμένοις πείσομαι καὶ οὕςτινας ἂν ἄλλους τὸ πλῆθος ἱδρύσηται ὁμοφρόνως· καὶ ἄν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς ἢ μὴ πείθηται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πάντων· καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω· ἵστορες θεοὶ (τούτων) Ἄγλαυρος, Ἐνυάλιος, Ἄρης, Ζεύς, Θαλλώ, Αὐξώ, Ἡγεμόνη».[1]

Ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπῆρχε καὶ παλαίστρα καὶ ἄλλοι τόποι χάριν ἄλλων γυμνασμάτων· αὐτόθι ἠσκοῦντο καὶ οἱ ἄνδρες ἀθληταί,[2] προσήρχοντο δὲ καὶ ἄλλοι ἄνδρες ἄλλως τε καὶ χάριν τῆς ἐκ τῶν λόγων ψυχαγωγίας.[3]

Ὁ Βιτρούβιος (λατ. συγγραφεὺς Ἀρχιτεκτονικῆς, ἐπὶ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου) κατὰ προγενεστέρας Ἑλληνικὰς πηγὰς ἀναγράφων τὸ

Real-Encycl. III σ. 986, *P. Girard* Éducation athénienne 1889 σελ. 25 ἑξ. (μεταφρ. ἑλλην. [Ἀθηναίων ἀγωγή] ὑπὸ Ἀλ. Καράλη 1894 σελ. 26 ἑξ.). Πρβ. *Krause* Gymn. σ. 120, 218 ἑξ., *Grasberger* Erzieh. I σ. 244 ἑξ. § 3 καὶ 4, *Hermann* Privatalt.[3] (*Blümner*) § 36 καὶ 37, *Blümner* Leben und Sitten I σ. 130 ἑξ., *Guhl* und *Koner* Leben der Griechen und Römer[6] (*Engelmann*) σ. 361.

[1] Πολυδ. Ὀνομαστικὸν Η΄ 105, Στοβαίου Ἀνθολόγιον ΜΓ΄ 48· πρβ. Λυκοῦργ. κατὰ Λεωκρ. 76 ἑξ. (ἔκδ. Χρίστου Β. Λώλου Ἀθήν. 1900), κλπ., *Grasberger* Erz. III 29, *Gilbert* Handbuch der gr. Staatsalt.[1] I σ. 296 (ἑλλην. μεταφρ. ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου [Ἐγχ. ἀρχ. τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἑλλ.] σελ. 388), *S. Reinach* Traité d'épigr. σ. 409, *Busolt* Staatsalt.[2] σ. 305 ἑξ., *Schoemann*[4] σ. 379 κλπ.

[2] Περὶ τῶν τόπων, ἔνθα ἠσκοῦντο οἱ ἀθληταὶ Λᾴδας καὶ Στράτων, πρβ. ἀνωτ. σελ. 40, 1 καὶ σελ. 48.

[3] Πρβ. ἄλλως καὶ ἐν Ἤλιδι ἐν τῷ Λαλιχμίῳ, ὀνομαζομένῳ ἀπὸ τοῦ ἀναθέτου, ἀνωτ. σ. 127, 3 καὶ 146, 2. Περὶ τῆς ὀνομασίας πρβ. καὶ ἄλλα πρὸς ἄλλους σκοποὺς ὡρισμένα οἰκοδομήματα, τὴν στοὰν Ἀγνάπτου (παρὰ τὸν ἱππόδρομον Ὀλυμπίας, κατωτ.) ἀπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος, τὸ Λεωνίδαιον (κατωτ.) κλπ.

οἰκοδομικὸν διάγραμμα, καθ' ὃ ἐν τοῖς καθ' ὅλου ἱδρύοντο παρ' Ἕλλησι τὰ δημόσια ἀσκητήρια, καλεῖ αὐτὰ ἀπὸ τοῦ μέρους παλαίστρας. Ἦσαν δὲ ταῦτα κατὰ Βιτρούβιον αὐλαὶ περίστυλοι σχήματος τετραγώνου ἢ ἐπιμήκους ὀρθογωνίου ἔχουσαι περίμετρον διαύλου ἤτοι δύο σταδίων πρὸς περίπατον πέριξ. Τῶν στοῶν αἱ μὲν τρεῖς ἦσαν ἁπλαῖ, ἡ δὲ τετάρτη πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἥλιον τετραμμένη εἶχε διπλῆν κιονοστοιχίαν, ἵνα μὴ εἰσελαύνῃ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς ὑπὸ τῆς πνοῆς τοῦ ἀνέμου φερόμενον. Ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν ὑπῆρχον εὐρύχωροι ἐξέδραι ἤτοι αἴθουσαι μετὰ θρανίων, ὅπου φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ οἱ ταῖς περὶ τοὺς λόγους σπουδαῖς ἀσμενίζοντες ἐδύναντο νὰ συζητῶσι καθήμενοι. Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ πλευρᾷ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ τὸ ἐφηβεῖον εὐρυτάτη ἐξέδρα μεθ' ἑδωλίων ἔχουσα μῆκος τριπλάσιον τοῦ πλάτους· καὶ ἐπὶ δεξιὰ μὲν τοῦ ἐφηβείου ἔκειτο τὸ κωρυκεῖον,[1] ἔπειτα ἐγγύτατα τὸ κονιστήριον καὶ κατὰ τὴν γωνίαν τὸ ψυχρὸν λουτρόν, ἐπ' ἀριστερὰ δὲ τοῦ ἐφηβείου τὸ ἐλαιοθέσιον, ὁ ψυκτήριος οἶκος, ἐξ οὗ εἰς τὸ προπνιγεῖον (θερμαστήριον) κατὰ τὴν γωνίαν, πυριατήριον (ἐξιδρωτήριον) θολωτὸν (μῆκος διπλάσιον τοῦ πλάτους) μετὰ λακωνικοῦ (ἄλλως ξηροῦ βαλανείου, οἷον ἀτμολούτρου) καὶ θερμοῦ λουτροῦ.[2] — Καὶ ταῦτα μὲν ἀπετέλουν τὸ ἓν μέρος τοῦ γυμνασίου, ἔξωθεν δὲ συνεπλήρουν τὸ ὅλον ἄλλαι στοαὶ τρεῖς, μία μὲν κατὰ τὴν ἐκ τοῦ περιστυλίου ἔξοδον, δύο δὲ σταδιαῖαι τὸ μῆκος ἢ χάριν σταδίου. Τούτων ἡ μὲν πρὸς βορρᾶν τετραμμένη ἦτο διπλῆ καὶ μάλα εὐρεῖα, αἱ δὲ λοιπαὶ ἁπλαῖ ἔχουσαι ἐν μέσῳ μὲν ταπεινότερον τὸ δάπεδον χάριν τῶν γυμναζομένων, πέριξ δέ, παρὰ τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας, διαδρόμους ὑψηλοτέρους πρὸς δίοδον τῶν ἐνδεδυμένων· τοιαύτη στοὰ ἐκαλεῖτο παρ' Ἕλλησι ξυστὸς (ἐν χει-

[1] Ἐνταῦθα ἐγίνετο ἡ κωρυκοβολία ἢ κωρυκομαχία, καθ' ἣν ὁ κώρυκος, σάκκος δερμάτινος μεγέθους ἄλλοτε ἄλλου, πεπληρωμένος ἄμμου ἢ κεγχραμίδων ἤτοι κοκκίων σύκων κλπ., ἐξηρτημένος μετέωρος ἐκ τῆς ὀροφῆς διὰ σχοινίου τρόπον ἐκκρεμοῦς ἐβάλλετο συχνῶς παλλόμενος καὶ ἀνελαμβάνετο διὰ τῶν βραχιόνων ἢ τῶν ἄκρων χειρῶν τεταμένων πρὸ τοῦ στέρνου· συνεβάλλετο εἰς ἐπίρρωσιν τῶν μυῶν (πρβ. ἀνωτ. περὶ πυγμῆς σελ. 50), παρηγγέλλετο δὲ καὶ κατὰ τῆς πολυσαρκίας· περὶ τῆς λέξεως πρβ. Εὐστάθ. εἰς Ὀδύσσ. 1446, 4. 1534, 47. 53. κώρυκος θύλακος συνερραμμένος ὅτι παρὰ τὸ χωρεῖν Ἰωνικῶς λέγεται. *Krause* Gymnastik σ. 103-4, 313-4, 657, *Hermann* Privatalt.[3] (*Blümner*) § 37 σελ. 349.

[2] Πρβ. ἐν Ὀλυμπίᾳ τὰς πρὸς ΒΑ. καὶ ΝΔ. τῆς παλαίστρας Ρωμαϊκὰς θέρμας.

μῶνος καιρῷ οἱ ἀθληταὶ ἠσκοῦντο ἐν καταστέγοις σταδίοις). Παρὰ τὸν ξυστὸν καὶ τὴν διπλῆν στοὰν ἀφωρίζοντο ὑπαίθριοι περίπατοι παραδρομίδες, παρὰ Ρωμαίοις ξυστά, ἔνθα οἱ ἀθληταὶ ἐγυμνάζοντο ἐν εὐδίᾳ ἐκ τοῦ ξυστοῦ προερχόμενοι· ἀπετέλουν δὲ ταῦτα παράδεισοι, φυτεῖαι ἢ πλατανῶνες μεταξὺ τῶν δύο στοῶν καὶ περίπατοι μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ θέσεις πρὸς ἀνάπαυσιν ἐπὶ δαπέδου, ἐκ πηλίνων συντριμμάτων κατεστρωμένου. Μετὰ δὲ τὸν ξυστὸν ὑπῆρχε στάδιον τοιοῦτον, ὥστε πλῆθος ἀνθρώπων ἐν ἀνέσει νὰ θεᾶται τοὺς γυμναζομένους. Προστεθήτωσαν πρὸς ἄλλοις τὰ μὴ διαρρήδην ὑπὸ Βιτρουβίου μνημονευόμενα, τὸ σφαιριστήριον καὶ τὸ ἀποδυτήριον (χῶρος ἀνάλογος πρὸς τὸ γαλλιστὶ vestiaire), πρὸς ὃ καὶ ἐπωφθαλμίων οἱ λωποδύται ἤτοι ἱματιοκλέπται.[1]

Τὰ γυμναστικὰ οἰκοδομήματα ἐθεωροῦντο τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν, ὁ δὲ Παυσανίας ἐν τοῖς περὶ τῶν ἐν Φωκίδι Πανοπέων ἀμφιβάλλει ἂν πρέπει νὰ ὀνομάσῃ πόλιν τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀμοιροῦσαν πρὸς τοῖς ἄλλοι; καὶ γυμνασίου καὶ θεάτρου καὶ ἀγορᾶς (Παυσαν. Ι' 4, 1). Ἐκοσμοῦντο δὲ τὰ γυμναστικὰ οἰκοδομήματα διὰ ποικίλων καλλιτεχνημάτων· ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον ἀγάλματα τοῦ Ἑρμοῦ (ἐναγωνίου),[2] Ἀπόλλωνος,[3] Ἡρακλέους καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων, ἔτι δὲ ἀνδριάντες ἀθλητῶν καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν.

Ἐν Ὀλυμπίᾳ τὰ δύο παρακείμενα οἰκοδομήματα, τὰ κοινῶς ὡς γυμνάσιον καὶ παλαίστρα διακρινόμενα, ἦσαν, ὡς εἴρηται (πρβ. σελ. 34), ὡρισμένα ὡς ἀσκητήρια τῶν ἀθλητῶν. Ἡ θέσις καὶ τὸ μέγεθος αὐτῶν συμφωνεῖ τοῖς ὑπὸ Παυσανίου λεγομένοις.[4]

Γυμνάσιον. Εὐρὺς χῶρος ὑπαίθριος μετὰ στοῶν (κατὰ τὰς τρεῖς πιθανῶς ἢ καὶ τὰς τέσσαρας πλευράς). Τὰ τοῦ δυσμικοῦ μέρους ἄλλως τε καὶ ἕνεκα τῆς παρεκκλίσεως τοῦ Κλαδέου εἰσὶν ἄδηλα. Ἡ ἀνατολικὴ στοά, ἧς ἀνεσκάφη τὸ νότιον καὶ βόρειον ἄκρον, ἔβλεπε πρὸς Δ. φέρουσα δύο κιονοστοιχίας παρ' ἀλλήλας, δωρικοῦ ρυθμοῦ,

[1] Ὁ Διογένης (κατὰ Διογένη τὸν Λαέρτιον Ϛ' 52) ἰδὼν μειρακύλλιον ἱματιοκλέπτην ἐν βαλανείῳ εἶπε παράγραμμα: «ἐπ' ἀλειμμάτιον ἢ ἐπ' ἄλλ(ο) ἱμάτιον;».

[2] Ἡ παλαίστρα ἐθεοποιήθη νομιζομένη ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἑρμοῦ ἐφευροῦσα ἐν Ἀρκαδίᾳ τὴν πάλην (Φιλόστρ. Εἰκ. Β' λϐ', πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 16).

[3] Πρβ. καὶ Πλούτ. Ἠθ. 724 c «πύκτῃ μὲν Ἀπόλλωνι Δελφούς, δρομαίῳ δὲ Κρῆτας ἱστοροῦσι θύειν καὶ Λακεδαιμονίους».

[4] Πρβ. περὶ τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ Καβαδίας Ἱερ. Ἀσκλ. σ. 143, 155.

τὴν μὲν κατὰ τὸ πρόσωπον (πρὸς Δ.), τὴν δὲ ἐν μέσῳ,[1] καὶ ἔχουσα ἐν ὅλῳ μῆκος μὲν σταδίου καὶ πλέον (210·51 μέτρ.), πλάτος δὲ 11·78. Ἦτο δὲ κεκλεισμένη διὰ τοίχου κατὰ τὴν Α. καὶ τὰς δύο μικρὰς πλευράς· ὡσαύτως κεκλεισμένον ἦτο καὶ τοῦ δυσμικοῦ προσώπου ἑκάτερον τὸ ἄκρον μέχρι ἀντικρὺ τοῦ 3ου ἐσωτερικοῦ κίονος. Ἐκ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ κίονος τούτου[2] κοιλοτήτων, αἷς ἀντιστοιχοῦσιν ἄλλαι ἐπὶ τοῦ Α. καὶ Δ. τοίχου, ἔτι δὲ ἐξ εὑρεθέντων αὐτόθι λίθων φερόντων διπλᾶς ἐντομάς, οἷοι σῴζονται κατὰ χώραν κατὰ τὰ δύο ἄκρα τοῦ σταδίου, φαίνεται ὅτι ἐν τῇ στοᾷ ταύτῃ κατὰ τὰ δύο ἄκρα ὑπῆρχε παρομοία τῇ ἐκεῖ διάταξις (ἄφεσις καὶ τέρμα· ὅρα κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ σταδίου)· οὕτω τὸ μεταξὺ μῆκος εἶνε ἑνός που σταδίου (192·27). Ἐκ τοῦ σταδιαίου τούτου μήκους, τῶν κατὰ τὸν τρίτον ἐσωτερικὸν κίονα εἰρημένων λειψάνων καὶ τοῦ ὑποστέγου τῆς στοᾶς ταύτης συνάγεται ὅτι ἐνταῦθα ἐγίνοντο ἐν βροχῇ ἢ καύσωνι τὰ δρομικὰ προγυμνάσματα (πρβ. καὶ Παυσαν. ἀνωτ. σελ. 146). Ἡ στοὰ αὕτη δὲν κεῖται κατ' ὀρθὴν γωνίαν πρὸς τὴν νοτίαν στοὰν καὶ τὴν παλαίστραν. Ἡ νοτία στοά, ὡσαύτως δωρικοῦ ρυθμοῦ ἀλλὰ ἁπλῆ, προσερείδεται (ἄνευ ἰδίου νοτίου τοίχου) εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς παλαίστρας παραλλήλως αὐτῷ διήκουσα· τὸ δυσμικὸν μέρος τῆς στοᾶς ταύτης παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ Κλαδάου.

Τὰ ἀνώτερα μέρη τοίχων δὲν σῴζονται, ἦσαν δ' ἐκτισμένα διὰ πλίνθων. Αἱ εἰρημέναι δύο στοαὶ (ἀνατολικὴ καὶ νοτία) ᾠκοδομήθησαν πιθανῶς κατὰ τὴν 2αν π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα.

Περὶ τῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ Ὀλυμπίας ὀνομάτων τῶν ὀλυμπιονικῶν ὁ Παυσανίας (ϛ' 6, 3) λέγει «Παραβάλλοντι δὲ τῷ Λαστρατίδα πατρὶ ὑπῆρξε μὲν διαύλου παρελθεῖν δρόμῳ, ὑπελίπετο δὲ καὶ ἐς τοὺς ἔπειτα φιλοτιμίαν, τῶν νικησάντων Ὀλυμπίασι τὰ ὀνόματα ἀναγράψας ἐν τῷ γυμνασίῳ τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 18, 1).

Κατὰ τὴν 2αν π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα (ἢ τὴν ἀρχὴν τῆς 1ης π. Χρ.), μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ γυμνασίου, ἡ παλαίστρα συνεδέθη μετ' αὐτοῦ διὰ προπυλαίου[3] ρυθμοῦ κορινθιακοῦ· τοῦτο κεῖται μεταξὺ τῶν

[1] Οἱ κίονες πιθανῶς τῆς μὲν τοῦ προσώπου κιονοστοιχίας ἦσαν ραβδωτοί, τῆς δὲ ἐσωτερικῆς ἀρράβδωτοι. *Graef* ἐν Ergebn. II σ. 127-8.

[2] Ἐκ τοῦ 3ου νοτίου κίονος εἰκάζονται τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ ἐκ βορρᾶ 3ου.

[3] Πρβ. *Borrmann* ἐν Ergebn. II σελ. 121 ἑξ.

οἰκείων ἄκρων τῆς ἀνατ. καὶ τῆς νοτ. στοᾶς τοῦ γυμνασίου ὡς εἴσοδος ἐξ ἀνατολῶν (πρβ. Παυσ. ἀνωτ. «τῆς ἐσόδου τῆς ἐς τὸ γυμνάσιον»). Τὸ προπύλαιον (πρβ. τὰ προπύλαια τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκροπόλεως) ἐπὶ ἑκατέρου προσώπου (Ἀνατ. καὶ Δυσμ.) ἔφερε τέσσαρας κίονας καὶ δι' αὐτῶν τρεῖς διόδους, ὧν ἡ μέση, εὐρυτέρα τῶν ἄλλων δύο, ὡρίζετο ἑκατέρωθεν καὶ ὑπὸ τεσσάρων ἄλλων κιόνων καὶ ἑνὸς ἡμικίονος (ἐν μέσῳ), εἰς ὃν ἀπέληγε τοῖχος ἐκτισμένος ἐγκαρσίως πρὸς ἐπιμήκη τοῖχον ἐπὶ τῶν μακρῶν πλευρῶν κείμενον· ἑκάτερος ὁ ἐγκάρσιος τοῖχος ἐχώριζε μὲν τὴν οἰκείαν πλαγίαν δίοδον, ἔφερεν ὅμως θύρωμα· ἑκάτερος ὁ μακρὸς τοῖχος ἀπέληγε κατὰ τὰ ἄκρα εἰς ἡμικίονα. Οἱ κίονες ἔφερον 20 ραβδώσεις· κιονόκρανά τινα κεῖνται αὐτόθι. Ἐπὶ τῆς ζῳφόρου ἦσαν ἀνεγλυμμένα βούκρανα, ρόδακες κλπ.

Παλαίστρα. Ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ παλαίστρα, ὁ κατὰ Παυσανίαν «ἐλάσσων περίβολος» τοῦ γυμνασίου, εἶνε ὀλίγῳ ἀρχαιοτέρα τοῦ γυμνασίου καὶ δὴ καὶ τοῦ προπυλαίου, ἀνάγεται δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς 3ης ἢ τὴν ἀρχὴν τῆς 2ας π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· συμφωνεῖ δὲ ἐν μέρει πρὸς τὸ κατὰ Βιτρούβιον διάγραμμα. Εἶνε τετράγωνον οἰκοδόμημα (ἑκάστη πλευρὰ περ. 66 μ.) ἔχον αὐλὴν ἐν μέσῳ (χάριν τῶν ἀσκήσεων τῆς πυγμῆς καὶ πάλης ἐν εὐδίᾳ) περιβαλλομένην ὑπὸ στοᾶς (δωρικοῦ ρυθμοῦ, περιμέτρου ἑνὸς σταδίου) καὶ πολλῶν αἰθουσῶν μεγάλων καὶ μικρῶν.[1] Ἡ νοτία πλευρὰ φέρει κατὰ τὸ πρὸς τὴν αὐλὴν πρόσωπον κιονοστοιχίαν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, κατὰ δὲ τὰ ἄκρα αὐτῆς εὕρηνται δύο εἴσοδοι (πρόθυρα) κεκοσμημέναι ἑκατέρα διὰ δύο κιόνων κορινθιακοῦ ρυθμοῦ καὶ ἄγουσαι εἰς μικρὰ δωμάτια (θυρωρεῖα· ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς ἦτο ἑστία ἢ βωμός). Τρίτον θύρωμα, ἁπλοῦν, ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τῆς παλαίστρας συνδέον αὐτὴν μετὰ τοῦ γυμνασίου.

Τῶν αἰθουσῶν αἱ μὲν ἔχουσι τὰς εἰσόδους ἁπλᾶς, αἱ δὲ διὰ κιόνων ἰωνικῶν κοσμουμένας, τινὲς δὲ φέρουσι καὶ θρανία. Ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς ἡ μέση αἴθουσα (φέρει πέριξ θρανία) ἦτο πιθανῶς τὸ ἐφηβεῖον, ἑκατέρωθεν δὲ τὸ κονιστήριον καὶ τὸ ἐλαιοθέσιον (τὸ μὲν ἐν

[1] Μένει ἄσκαφον τὸ βόρειον ἥμισυ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ καὶ τούτου τοῦ μέρους τὸ διάγραμμα εἶνε γνωστόν. Ἄξια θέας εἶνε τὰ κατὰ τὸ δυσμικὸν τῆς παλαίστρας στρώματα τῆς ἐπιχώσεως· τὸ κάτω ἀμμῶδες στρῶμα προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης πλημμύρας τοῦ Κλαδέου.

δεξιᾷ, τὸ δὲ ἐν ἀριστερᾷ), ἐν δὲ τῇ ΒΑ. γωνίᾳ, ὅπου καὶ δεξαμενὴ (βάθ. 1·38), ἦτο τὸ ψυχρὸν λουτρόν. Ἓν τῶν ἀποδυτηρίων ἴσως ἦτο τὸ παρὰ τὴν ΝΔ. εἴσοδον δωμάτιον.

Οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι ἤτοι αἱ τέσσαρες μεγάλαι πλευραὶ τοῦ κτιρίου εἶχον τὰ ἀνώτερα μέρη διὰ πλίνθων ᾠκοδομημένα. Οἱ κίονες ηὑρέθησαν πεπτωκότες· τινὲς ἐπανιδρύθησαν μετὰ τὰς ἀνασκαφάς. Οἱ κίονες τοῦ δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ οἱ πλεῖστοι ἰωνικοὶ δὲν ἔφερον ραβδώσεις κατὰ τὸ εἴσω κάτω ἥμισυ μέρος· ἄλλοι δὲ ἰωνικοὶ κίονες ἦσαν ἀρράβδωτοι μὲν τὰ κάτω, ραβδωτοὶ δὲ τὰ ἄνω· αἱ διαφοραὶ αὗται προήρχοντο ἴσως διότι κατὰ τὰ ἄλλα αἱ ραβδώσεις ἐκρίθησαν περιττὸς κόσμος, ἢ διότι ἔμελλον νὰ φθείρωνται ὑπὸ τῶν διαβαινόντων. Τὰ ἐπίκρανα κλπ. ἔφερον κοσμήματα γραπτὰ διὰ χρώματος κυανοῦ καὶ ἐρυθροῦ. Ὁ θριγκὸς καὶ ἡ στέγη ἦσαν ἐκ ξύλου, πιθανῶς δὲ κατεστράφησαν ἐκ πυρκαϊᾶς, ὡς εἰκάζεται ἐκ πολλαχοῦ εὑρεθέντων τεμαχίων ξύλων ἀπηνθρακωμένων μετὰ τέφρας· ἄλλως δὲ ἴσως προϋπῆρχεν αὐτόθι ἄλλο κτίσμα πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς παλαίστρας.

Ἐν τῇ αὐλῇ παρὰ τὴν βόρειον πλευρὰν ἀπέναντι τοῦ ἐφηβείου τὸ ἔδαφος εἶνε παραδόξως πως ἐπεστρωμένον διὰ πλίνθων εἰς πλάτος μὲν 5·44, μῆκος δὲ 24·20 (ἄδηλον ἂν ἐξετείνετο ἔτι πρὸς Δ.)·[1] τῶν πλίνθων αἱ μέν εἰσιν ἁπλαῖ κεραμίδες στέγης ἐπίπεδοι[2] (0·56 πρὸς 0·68), αἱ δὲ ἔχουσαι μέγεθος ἑκάστη □ 0·40 φέρουσιν ἐγκαρσίως ραβδώσεις· εἶνε δὲ οὕτω τεταγμέναι ὥστε ἐκεῖναι μὲν σχηματίζουσι διὰ διπλῆς σειρᾶς κατὰ μῆκος διάδρομον (πλάτ. 1·12), αἱ δὲ ραβδωταὶ κεῖνται κατὰ 4 σειρὰς ἑκατέρωθεν (πλάτ. 1·60), πρὸς τῇ βορειοτάτῃ δὲ σειρᾷ σῴζεται ἔτι μία σειρὰ ἁπλῶν κεραμίδων. Ὁ σκοπὸς τοῦ δαπέδου τούτου διατελεῖ ὢν ἀσαφής· τὰ δύο

[1] Τὸ δυσμικὸν μέρος τοῦ ἐδάφους τούτου ἀπεκαλύφθη τῷ 1884 ὑπὸ τοῦ τότε Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων κ. Κωνσταντίνου Δημητριάδου ἀνασκάψαντος ἅμα καὶ τὸν ἐν παλαιοτέροις τοπογραφικοῖς πίναξι κατὰ τὸ ΒΔ. τῆς παλαίστρας ὡς ἄσκαφον δηλούμενον τετράγωνον χῶρον. Ὅρα, ὡς νῦν ἔχει, ἐν Ergebn. II πίν. LXXIII καὶ ἐν τῷ τοῦ παρόντος βιβλίου τοπογραφικῷ πίνακι.

[2] Εἰρήσθω ὅτι τῶν οἰκοδομημάτων ἡ στέγη ἐκαλύπτετο διὰ διττῶν κεράμων, τῶν σωλήνων καὶ τῶν καλυπτήρων· καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐστρώννυντο κάτω καὶ ἦσαν συνήθως ἐπίπεδοι, ἔχοντες τὰ τρία χείλη ἄνω ἐξέχοντα ὀλίγον, ὑποκάτω δὲ αὔλακα καὶ ἐγκοπήν, οὗτοι δὲ ἐτίθεντο ἐπὶ τῶν καλυπτέων ἄκρων ἐκείνων καὶ ἦσαν κοιλόκυρτοί πως καὶ ἐπιμήκεις.

ραβδωτὰ τμήματα κατὰ Fedde[1] ἦσαν ὡρισμένα ὡς τόπος ἀσκήσεως τοῦ ἅλματος, οὗ εὐχερῶς ἅμα ἐμετρεῖτο καὶ τὸ μῆκος διὰ τὸ ἴσον μῆκος τῶν πλίνθων, ἐδύνατο δὲ ὁ βατὴρ νὰ ᾖ κινητός, ὥστε τὸ τελευταῖον πάτημα νὰ γίνηται ἐπὶ τοῦ ἀστρώτου καὶ μαλακοῦ ἐδάφους, τῶν ἐσκαμμένων (πρβ. ἀνωτ. περὶ ἅλματος σελ. 100)· ἴσως δὲ ἄλλως τὸ πήλινον δάπεδον ἦτο ὡρισμένον πρὸς ἄσκησιν τῆς πυγμῆς,[2] ἢ ὡς θέσις τῶν γυμναστῶν καὶ Ἑλλανοδικῶν πρὸς θέαν τῶν ἀσκήσεων καὶ χάριν τῆς προκρίσεως, ἢ πρὸς ἄσκησιν τῆς πάλης, πρβ. καὶ τὸ ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἤλιδος Πλέθριον (Παυσ. Ϛ' 23, 2, Λουκιαν. Περεγρ. 31).[3] Περὶ τούτου σημειωθήτω ὅτι ἐν τῷ γυμνασίῳ Ὀλυμπίας ἐγίνοντο αἱ ἀσκήσεις πάντων τῶν εἰδῶν τοῦ δρόμου, ἔτι δὲ αἱ τοῦ πεντάθλου (πάντων ἢ μόνων τῶν δρομικῶν ἤγουν τῶν τεσσάρων πρώτων ἀγωνισμάτων αὐτοῦ· παρὰ Ξενοφῶντι Ἑλλην. Ζ' 4, 29 [ἀνωτ. σ. 75-6] ὁ λόγος, ἐννοεῖται, περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ ἀγώνων) Παυσ. Ϛ' 21, 2· περὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ παλαίστρας Παυσ. Ϛ' 21, 2. Περὶ γυμνασίου καὶ παλαίστρας τῆς Ἤλιδος Παυσ. Ϛ' 23, 2-5. Τὰ χωρία τοῦ Παυσανίου ὅρα ἀνωτ. σελ. 146 ἑξ.

Θεηκολεών.[4]

Ἡ κατοικία τῶν θεηκόλων ἦτο πιθανῶς τὸ πρὸς Ν. τῆς παλαίστρας σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐδύναντο ἀμέσως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Ἄλτιν διὰ τῆς μικρᾶς πύλης τοῦ δυσμικοῦ τοίχου αὐτῆς. Ἦτο δὲ οἱονεὶ κοινόβιον ἀποτελούμενον ἐκ δύο τετραπλεύρων οἰκοδομημάτων, τοῦ μὲν Ἑλληνικῶν χρόνων (μετὰ τὸ 350 π. Χρ.), τοῦ δὲ Ρωμαϊκῶν (ἱδρυμένου ἐν μέρει ἐπὶ τῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεμελίων). Καὶ τὸ μὲν πρῶτον (δυσμικόν, περ. ☐ 19μ.) σύγκειται ἐξ αὐλῆς πλακοστρώτου, ἐν τῷ κέντρῳ κειμένης (ἐν τῇ ΒΑ. γωνίᾳ κυλινδρικὸν φρέαρ καλῶς σῳζόμενον βάθους νῦν

[1] *Fedde* Der Fünfkampf der Hellenen (Breslau 1888) σελ. 13 ἑξ.

[2] Πρβ. περὶ τῆς ἐν Ἤλιδι παλαίστρας Παυσ, Ϛ' 23, 4. Ἄλλως Πλούτ. Ἠθ. 638 d «οὔτε γὰρ δρόμον οὔτε πυγμὴν ἐν παλαίστραις διαπονοῦσιν, ἀλλὰ πάλης καὶ παγκρατίου τὸ περὶ τὰς κυλίσεις».

[3] Πρβ. *Graef* ἐν Ergebn. II σελ. 115.

[4] Παυσ. Ε' 15, 8, πρβ. Ε' 15, 10, ἀνωτ. σελ. 23.

7·50), καὶ ἐξ ὀκτὼ δωματίων (τριῶν ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς)· τὸ 2ον ἤγουν τὸ μέσον δωμάτιον ἑκάστης πλευρᾶς ἔφερε πρὸς τὴν αὐλὴν δύο κίονας (μεταξὺ παραστάδων)· οἱ κίονες ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ, μόνον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ ραβδωτοί, τὸ δὲ ἐπιστύλιον ἦτο ἰωνικοῦ. Εἴσοδοι εἰς τὸ οἰκοδόμημα ὑπῆρχον τοὐλάχιστον δύο, ἡ μὲν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου τῆς βορείου πλευρᾶς, ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς νοτίας· τὸ τελευταῖον τοῦτο δωμάτιον, ὡς ἐξ ἑστίας εἰκάζεται, ἦτο μαγειρεῖον. Κατόπιν ἐν Ἑλληνικοῖς χρόνοις προσετέθησαν πρὸς ἀνατολὰς ἕτερα τρία δωμάτια. Τὸ δὲ Ρωμαϊκὸν ἦτο μεῖζον μέν, κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ καθ' ὅλου διάγραμμα ᾠκοδομημένον· σύγκειται δηλ. ἐξ αὐλῆς, περιβαλλομένης ὑπὸ στοᾶς, καὶ ἐκ πλειόνων (πέριξ) δωματίων, ὧν ἄνωθεν ἴσως ὑπῆρχεν ἕτερος ὄροφος. Ἄδηλον ἂν ὑπῆρχε συνάφεια τοῦ οἰκοδομήματος πρὸς τὴν Βυζαντιακὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ πρὸς Ν. αὐτῆς ἐπίμηκες κτίσμα.

Τὸ Α. τοῦ κτιρίου κεῖται παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἔξωθεν τῆς Ἄλτεως κατὰ μῆκος φέρουσαν.

Ἡρῷον.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ εἰρημένου ἱερατείου ὑπάρχει μικρότερον κτίσμα περιφερὲς (διάμ. ἐσωτερ. 8·04), περιεχόμενον ἐν ἐφαπτομένῳ τετραγώνῳ περιβόλῳ. Ἡ εἴσοδος ἦν ἐπὶ τοῦ δυσμικοῦ μέρους, οὗ ἔμπροσθεν ὑπῆρχεν οἱονεὶ πρόδομος μετὰ κιόνων ἐκτεινόμενος νοτιώτερον διὰ προεκτάσεως καὶ τοῦ δυσμικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου· ὡσαύτως προεξετείνετο πρὸς Ν. καὶ ὁ ἀνατολικὸς τούτου τοῖχος, οὕτω δὲ ἐσχηματίζετο πρὸς Ν. τοῦ περιφεροῦς οἰκοδομήματος ἐπίμηκες δωμάτιον, ἐν ᾧ ηὑρέθησαν θεμέλιά τινα ἀνήκοντα πιθανῶς εἰς βωμόν. Τὰ ἄνω τοῦ περιφεροῦς κτίσματος ἦσαν ἐκ ξύλου ἢ ὠμῶν πλίνθων, ἡ δὲ στέγη, ὡς ἐκ λειψάνων κεραμίδων εἰκάζεται, κωνική. Ἐν τῷ κύκλῳ πρὸς τῷ νοτίῳ μέρει ἵστατο κατὰ γῆς ἄνευ βάσεως βωμὸς μικρὸς (ὕψους 0·37, πλάτ. 0·54, πάχ. 0·38) χάριν ἐμπύρων θυσιῶν, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων λειψάνων τέφρας καὶ ἀνθράκων· ὁ βωμὸς ἦτο ἐκ γῆς καὶ τέφρας κεκαλυμμένος ἄνω διὰ πλίνθου καὶ ἐπικεχριμένος τὰς τρεῖς ὁρατὰς καθέτους πλευρὰς διὰ 13-15 ἐπαλλήλων κονιαμάτων· ἐπὶ τούτων, προερχομένων ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς

ἐπιχρίσεων, παρετηρήθησαν κλάδοι κοτίνου (ἢ δάφνης) κλπ. πρασινωποῦ καὶ κεραμεοῦ χρώματος καὶ ἐπιγραφαὶ ἥρωος, ἥρωορ,[1] ἡρώων (ἅπαξ) καὶ ἥρω (γενικῆς πτώσεως ἑνικοῦ ἀριθμοῦ ἢ ἀτελῶς γεγραμμένον). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τούτων τὸ οἰκοδόμημα ἔχει νῦν εὐλόγως τὸ εἰρημένον ὄνομα. Ἥρως καὶ ἥρωες πιθανῶς ἐννοοῦνται οἱ ἀρχαιότατοι μάντεις, μάλιστα μὲν ὁ Ἴαμος (ὁ ἐνδοξότατος γενάρχης τῶν Ἠλείων μάντεων, γεννηθεὶς ἐν Ἀρκαδίᾳ), ἔτι δὲ ὁ Κλυτίος (ἔκγονος καὶ δὴ υἱδοῦς τοῦ Ἀμφιαράου, μετοικήσας εἰς Ἦλιν), καὶ κατὰ τρίτον ἀπίθανον λόγον ὁ Τελλίας· ἐκ τῶν δύο πρώτων κατήγοντο οἱ καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς τῆς Ὀλυμπίας ἀπαντῶντες Ἰαμίδαι καὶ Κλυτιάδαι μάντεις.[2] Τὸ οἰκοδόμημα ἀνάγεται ἴσως εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου χρόνους, εἰκάζεται δὲ ὅτι εἶνε τὸ κατὰ Παυσανίαν πρὸ τοῦ Θεηκολεῶνος κείμενον οἴκημα, ἐν ᾧ βωμὸς τοῦ Πανός.[3] Ἐν τῷ κύκλῳ κατὰ τὸ ΒΔ. ηὑρέθησαν λείψανα καμίνου (ἀσβέστου) ἀναγομένης εἰς τοὺς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλυμπίας χρόνους.

Λόγου ἀνωτέρω γενομένου περὶ τοῦ παρ' Ἠλείοις ρωτακισμοῦ (πρβ. καὶ παρ' Ἐρετριεῦσι, Λάκωσι κλπ.), καταχωρισθήτω ἑξῆς κατωτέρω τὸ περὶ τοῦ Τενεδίου Δημοκράτους ἐπὶ χαλκῆς πλακὸς σῳζόμενον ψήφισμα (ἀνωτ. σελ. 48)· περὶ τοῦ Δημοκράτους ὁ Παυσανίας (ϛ' 17, 1) λέγει: «ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀξιολογώτατα ἀνδρὶ ποιουμένῳ τὴν ἔφοδον ἐν τῇ Ἄλτει κατὰ τὰ ἡμῖν εἰρημένα· εἰ δὲ ἀπὸ τοῦ Λεωνιδαίου πρὸς τὸν βωμὸν τὸν μέγαν ἀφικέσθαι τῇ δεξιᾷ θελήσειας, τοσάδε ἔστι σοι τῶν ἀνηκόντων ἐς μνήμην. Δημοκράτης

[1] Ἥρωορ κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν Ἠλείων = ἥρωος (πρβ. ἀνωτέρω σελ. 17 σημ. 4). Ὁ βωμὸς μετηνέχθη εἰς τὸ μουσεῖον (αἴθουσα Γ)· ὡσαύτως ἐν τῷ μουσείῳ ἀπόκεινται καὶ ἐπιγεγραμμένα κονιάματα τοῦ βωμοῦ (ἐν αἰθούσῃ Η ἐν τῇ ὑαλοσκεπεῖ προθήκῃ).

[2] Πίνδαρ. ἐν Ὀλυμπ. ϛ', Παυσαν. Γ' 11, 6, Γ' 12, 8, Δ' 16, 1, ϛ' 2, 5, ϛ' 17, 6, Η' 10, 5, Ι' 1, 8-11, Ι' 13, 7, Ἡρόδ. Η' 27, Θ' 37 ἑξ. (περί τινος τῶν Τελλιαδῶν).

[3] Παυσαν. Ε' 15, 8: «ἔστι δὲ πρὸ τοῦ καλουμένου Θεηκολεῶνος οἴκημα· τούτου δὲ ἐν γωνίᾳ τοῦ οἰκήματος Πανὸς ἵδρυται βωμός». Ὁ βωμὸς οὗτος ὑποτίθεται ὅτι εἶνε ὁ ἐν τῷ ἐπιμήκει δωματίῳ εἰρημένος· ἄλλως δὲ θὰ ἐνομίζετο ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ «Ἥρωος» ἐξελήφθη ὡς «Πανός», πρβ. δὲ καὶ ὀλίγῳ κατωτέρω παρὰ Παυσανίᾳ Ε' 15, 9 βωμὸν τοῦ Πανὸς (ἐν τῷ πρυτανείῳ). Πρβ. ἄλλως καὶ Παυσ. Ε' 15, 12: «Ἠλεῖοι δὲ καὶ ἥρωσι καὶ γυναιξὶ σπένδουσιν ἡρώων, ὅσοι τε ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Ἠλείᾳ καὶ ὅσοι παρὰ Αἰτωλοῖς τιμὰς ἔχουσιν».

Τενέδιος καὶ Ἠλεῖος Κριάννιος, οὗτος μὲν ὅπλου λαβὼν νίκην, Δημοκράτης δὲ ἀνδρῶν πάλης. ἀνδριάντας δὲ τοῦ μὲν Μιλήσιος Διονυσικλῆς, τοῦ δὲ Κριαννίου Μακεδὼν Λῦσός ἐστιν ὁ ἐργασάμενος»· ἡ περὶ ἧς εἴρηται χαλκῆ στήλη (ὕψ. 0·55, πλάτ. 0·24) ηὑρέθη τῷ 1876 πρὸς Ν. τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (νῦν κεῖται ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου, ἀριθ. 6442), φέρει δὲ τάδε:[1]

Θεόρ. Τύχα.
ὑπὸ ἑλλανοδικᾶν τῶν περὶ
Αἰσχύλον, Θυίω.
ὅπωρ, ἐπεὶ Δαμοκράτηρ Ἀγήτορορ
Τενέδιορ πεπολιτευκὼρ παρ' ἀμέ,
αὐτόρ τε καὶ ὁ πατάρ, καὶ ἐστεφανωμέ-
νορ τόν τε τῶν Ὀλυμπίων ἀγῶνα καὶ
ἄλλοιρ καὶ πλείονερ, ἐπανιτακὼρ ἐν τὰν
ἰδίαν τάν τε τῶ πατρὸρ θεαροδοκίαν δια-
δέδεκται καὶ ὑποδέχεται τοῖρ θεαροῖρ,
ὁμοίωρ δὲ καὶ τοῖρ λοιποῖρ τοῖρ παρ' ἀμέων
τὰν πᾶσαν χρείαν ἐκτενέωρ καὶ ἀπρο-
φασίστωρ παρέχεται, φανερὰν ποιέων
τὰν ἔχει εὔνοιαν ποτὶ τὰν πόλιν, καθὼρ
πλείονερ ἀπεμαρτύρεον τῶμ πολιτᾶν·
ὅπωρ δὲ καὶ ἁ πόλερ καταξίαιρ φαίναται
χάριτερ ἀνταποδιδῶσσα τοῖρ αὐτᾶρ
εὐεργέταιρ, ὑπάρχην Δαμοκράτη πρό-
ξενον, καὶ εὐεργέταν δ' ἦ-
μεν τᾶρ πόλιορ αὐτὸν καὶ γένορ, καὶ τὰ
λοιπὰ τίμια ἦμεν αὐτοῖ, ὅσσα καὶ τοῖρ ἄλ-
λοιρ προξένοιρ καὶ εὐεργέταιρ ὑπάρχει παρὰ
τᾶρ πόλιορ. ἦμεν δὲ καὶ ἀσφάλειαν καὶ πολέμω
καὶ εἰράναρ καὶ γᾶρ καὶ βοικίαρ ἔγκτησιν καὶ

[1] Ἰδὲ πρὸς ἄλλοις *Blass* ἐν *Collitz* Samml. griech. Dial.-Inschr. ἀρ. 1172, Γ. Παπανδρέου Περὶ τῆς τῶν Ἠλείων διαλέκτου (Ἀθήν. 1897) σελ. 127 (πρβ. τοῦ αὐτοῦ Ἠλειακά, Ἀθήν. 1888, σελ. 27), *Dittenberger* und *Purgold* ἐν Ergebn. V 39, *Michel* Recueil d'inscr. 197. Πρβ. *Förster* ἀρ. 461.

ἀτέλειαν καὶ προεδρίαν ἐν τοῖρ Διονυσιακοῖρ ἀγώνοιρ, τᾶν τε θυσιᾶν καὶ τιμᾶν πασᾶν μετέχην, καθὼρ καὶ τοὶ λοιποὶ θεαροδόκοι καὶ εὐεργέται μετέχοντι. δόμεν δὲ αὐτοῖ καὶ Δαμοκράτη τὸν ταμίαν ξένια τὰ μέγιστα ἐκ τῶν νόμων. τὸ δὲ ψάφισμα τὸ γεγονὸρ ἀπὸ τᾶρ βωλλᾶρ γραφὲν ἐγ χάλκωμα ἀνατεθᾶι ἐν τὸ ἰαρὸν τῶ Διὸρ τῶ Ὀλυμπίω· τὰν δὲ ἐπιμέλειαν τᾶρ ἀναθέσιορ ποιήασσαι Αἰσχίναν τὸν ἐπιμελητὰν τᾶν ἵππων. περὶ δὲ τῶ ἀποσταλᾶμεν τοῖρ Τενεδίοιρ τὸ γεγονὸρ ψάφισμα ἐπιμέλειαν ποιήαται Νικόδρομορ ὁ βωλογράφορ, ὅπωρ δοθᾶι τοῖρ θεαροῖρ τοῖρ ἐμ Μίλητον ἀποστελλομένοιρ ποτὶ τὰν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Διδυμείων.

Κατὰ τὰς ἀρχαϊκὰς τῶν Ἠλείων ἐπιγραφὰς τηρεῖται ἐν τῇ μεταγραφῇ ἡ ψίλωσις. Θυίω (μηνὸς) ἀντιστοιχεῖ τῷ Νοεμβρίου. ὑπὸ ἑλλανοδικᾶν χρονικῶς (γενικὴ πτῶσις ἀντὶ αἰτιατικῆς). Περὶ τῶν ἑλλανοδικῶν (τότε δέκα: τρεῖς τοῦ τῶν ἵππων δρόμου κλπ.) ὅρα *Förster* De hellanodicis Olympicis (Leipzig 1879), ἀνωτ. σελ. 22 καὶ 47, 2.

Βυζαντιακὴ Ἐκκλησία. Φειδίου ἐργαστήριον.

Ἡ Βυζαντιακὴ Ἐκκλησία (πρὸς Ν. τοῦ Ἡρῴου), ἀπεκαλύφθη ἤδη ὑπὸ τῶν Γάλλων τῷ 1829. Ἵδρυται ἐπὶ μετασκευασθέντος ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος ναοσχήμου (μήκ. 32·18 [100 ὀλυμπ. ποδ.], πλάτ. 14·50), ἔχοντος τὴν εἴσοδον ἐξ ἀνατολῶν μετὰ προδόμου καὶ σηκοῦ, οἵτινες διὰ διπλῆς κιονοστοιχίας δωρικοῦ ρυθμοῦ (ἄνευ ραβδώσεων) διῃροῦντο ἑκάτερος εἰς τρία κλίτη ἤτοι μοίρας.

Ὁ Leake ἐνταῦθα ἤκαζεν ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ διαγράμματι (1846) τὴν θέσιν τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου· πρβ. Παυσ. Ε′ 15,1 «ἔστι δὲ οἴκημα ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως, καλεῖται δὲ ἐργαστήριον Φειδίου καὶ ὁ Φειδίας καθ᾽ ἕκαστον τοῦ ἀγάλματος ἐνταῦθα εἰργάζετο. ἔστιν οὖν

βωμὸς ἐν τῷ οἰκήματι θεοῖς πᾶσιν ἐν κοινῷ. ὀπίσω δὲ ἀναστρέψαντι αὖθις ἐς τὴν Ἄλτιν ἐστὶν ἀπαντικρὺ τοῦ Λεωνιδαίου. τὸ δὲ ἐκτὸς μὲν τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ τὸ Λεωνίδαιον, τῶν δὲ ἐσόδων πεποίηται τῶν ἐς τὴν Ἄλτιν κατὰ τὴν πομπικήν, ἣ μόνη τοῖς πομπεύουσίν ἐστιν ὁδός . . . .». Ἐκ τῆς θέσεως τοῦ οἰκοδομήματος τούτου (βλέπει πρὸς Α., ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ τοῦ Διός), ἐκ τῶν διαστάσεων αὐτοῦ, ἴσων πρὸς τὰς τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς θύρας (πλ 4 54, ὕψ. περ. 9 μ.), τῆς εἰς μοίρας διαιρέσεως κλπ. εἰκάζεται καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Adler ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονευόμενον ἐργαστήριον Φειδίου· ὁ Ἀθηναῖος καλλιτέχνης διὰ πρακτικοὺς ἢ αἰσθητικοὺς λόγους εἶχεν ἀνάγκην χώρου ἀναλόγου πως πρὸς τὸν σηκόν, ἐν ᾧ ἔμελλε νὰ ἀνασταθῇ τὸ περιβόητον χρυσελεφάντινον τοῦ Διὸς ἄγαλμα. Ὑπ' ἄλλων ἀμφισβητοῦνται τὰ τοῦ ἀρχῆθεν σκοποῦ τοῦ οἰκοδομήματος. Τὰ καθ' ἕκαστον τοῦ ἀγάλματος παρεσκευάζοντο πιθανῶς ἐν τῷ πρὸς Ν. τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμήκει κτίσματι (ἰδὲ κατωτ.). Κατόπιν ἴσως ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος οἰκοδομήματι συνήρχοντο οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερεῖς.[1]

Ἐν τῷ προδόμῳ ὑπὸ τὴν στρῶσιν τῆς Ἐκκλησίας εὕρηται ἐπιμήκης κοιλότης πυελώδης (μήκ. 6·15, πλ. 1·25), ρωμαϊκῶν πιθανῶς χρόνων· ἴσως ἐνταῦθα ἔκειτο καὶ ὁ κατὰ Παυσανίαν (ἀνωτέρω) βωμὸς «θεοῖς πᾶσιν ἐν κοινῷ».

Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε τὸ μὲν Ἑλληνικῶν χρόνων, τὸ δὲ πλεῖστον Ρωμαϊκῶν καὶ Βυζαντιακῶν. Τὸ Ἑλληνικὸν δάπεδον κεῖται βαθύτερον τοῦ χριστιανικοῦ, συγκειμένου ἐν μέρει ἐκ λίθων τοῦ Φιλιππείου, τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρῴδου, τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς κλπ.

Ὡς Βυζαντιακὴ ἐκκλησία μετεποιήθη τὸ οἰκοδόμημα κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τοῦ 5ου μ. Χρ. αἰῶνος (πρβ. τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς 426 μ. Χρ.), ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους· ἐπὶ γὰρ τῆς εἰσόδου ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ ἱδρύθη ἡ κόγχη (Ἱερόν, Ἅγιον Βῆμα) μετὰ Ἁγίας Τραπέζης καὶ θρανίου, ὁρισθεῖσα πρὸς Δ. διὰ μαρμαρίνου διατρήτου ἐρύματος, ἐπὶ δὲ τῶν μακρῶν

[1] *Adler* ἐν Ergebn. II σ. 93 ἑξ., *Flasch* Olympia σ. 1070, 1104 Μ ἑξ., *Bötticher* Olympia[2] σ. 317 ἑξ., *Curtius* Altäre von Olympia σ. 19. Πρβ. καθ' ὅλου Ἱμέριον (σοφιστὴν ἐκ Βιθυνίας, τοῦ 4ου μ. Χρ. αἰῶνος) 18, 4: «μικρὸν μὲν ἐργαστήριον τοῦ Φειδίου, ἀλλὰ Ζεὺς ἐν αὐτῷ καὶ ἡ Παρθένος ἐπλάττετο».

πλευρῶν ἐμεγεθύνθησαν δύο παράθυρα (τὸ δυσμικώτατον ἑκατέρας) εἰς θύρας, ὧν τῇ νοτίᾳ ὡς κυρίᾳ εἰσόδῳ προσετέθη μικρὸν πρόπυλον· ἔτι δὲ ἐν τῷ δυσμικῷ μέρει ᾠκοδομήθησαν δύο δωμάτια (ἐν τῷ ἑτέρῳ ηὑρέθησαν χριστιανικοὶ τάφοι) καὶ νάρθηξ μετὰ τεσσάρων κιόνων, ἐξ οὗ ἡ εἴσοδος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὴν κυρίως ἐκκλησίαν, διαιρεθεῖσαν ὡσαύτως διὰ κιόνων εἰς τρεῖς μοίρας· ἐνταῦθα σῴζονται καὶ λείψανα τοῦ ἄμβωνος μετ' ἀναβαθμῶν ἑκατέρωθεν. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ηὑρέθησαν δύο πλάκες μαρμάριναι (ὕψ. περ. 1 μ.) φέρουσαι ἐπιγραφὰς (Erg. V 656, 657) τοῦ 5ου μ. Χρ. αἰῶνος (πρβ. τὸν ἀνωτέρω χρόνον) ἀναγραφούσας τὸν ἱδρυτὴν καὶ τὸν ἐργάτην τῆς στρώσεως τοῦ ἐδάφους· τούτων ἡ μὲν (ἀριθ. ἐπιγρ. 484) ἔχει ὡς ἑξῆς: « † Κυριακὸς ὁ εὐ|λαβέστατος | ἀναγνώστης κ(αὶ) | ἐμφυτευτὴς | τῆς κτήσεος[1] | ὑπὲρ σωτηρίας | ἑαυτοῦ εὐξάμε|νος ἐκαλιέργη|σεν τὴν στρῶσιν † », ἡ δὲ (ἀριθ. ἐπιγρ. 486) ὧδε: « † Κ(ύρι)ε Ἰ(ησο)ῦ Χ(ριστ)έ, βοήθι τῶ δ|ούλω σου Ἀνδρέα, τῶ | ἀναγνώστη † | κ(αὶ) μαρμαραρίω †». Εἰς τὴν στρῶσιν δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο πρὸς ἄλλοις χρῆσις καὶ λίθου, ὅστις προέρχεται ἐκ τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρῴδου καὶ εἶνε πρόσθιον μέρος (ὕψ. νῦν ὡς 0·33, πλάτ. 0·85, πάχ. 0·20) βάθρου Φαυστίνης τῆς πρεσβυτέρας (ὅρα τὸ ἄγαλμα αὐτῆς ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Ε) καθ' ἣν φέρει ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 491, Erg. V 613): «Φαυστεῖναν, αὐτοκράτορος | Ἀντωνείνου Εὐσεβοῦς γυναῖκ[α, | Ἡρώδης]»· κατὰ τὴν εἰρημένην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρῆσιν τοῦ λίθου τούτου ἐχαράχθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν παρὰ τὴν ἐπιγραφὴν (κατὰ τὴν κάτω ἀριστερὰν γωνίαν) σταυρός.

Τὸ πρὸς Ν. τῆς Ἐκκλησίας ἐπίμηκες (περ. 57 μ.) οἰκοδόμημα θεωρεῖται ὡς τὸ οἴκημα τῶν φαιδ(ρ)υντῶν,[2] περὶ ὧν πρβ. Παυσ. Ε' 14, 5: «ταύτῃ τῇ Ἐργάνῃ καὶ οἱ ἀπόγονοι Φειδίου, καλούμενοι δὲ

[1] Μισθούμενος κτήματα, ἐνταῦθα πιθανῶς τῆς ἐκκλησίας, δυνάμενος νὰ κληροδοτήσῃ καὶ μεταβιβάσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο.

[2] Τὸ φαιδυντὴς (μόνον οὕτως ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς) εἰκάζεται ἀρχαιότερον τοῦ φαιδρυντής, Erg. V 466· πρβ. περὶ Ὀλυμπίας καὶ Ἀθηνῶν Corp. Inscr. Att. III 283 (καὶ 1058) καὶ 291 (καὶ 928) = *Michel* Recueil 860 40 καὶ 52 (πρβ. *H. von Prott* ἐν Ath. Mitth. des d. Inst. 1898 σ. 212)· περὶ Ἐλευσῖνος Σκιᾶς ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1894 σ. 178 στ. 26 (Δραγούμης αὐτ. 1900 σ. 79 στ. 29).

14. 9. 01.

φαιδρυνταί, γέρας παρὰ Ἠλείων εἰληφότες τοῦ Διὸς τὸ ἄγαλμα ἀπὸ τῶν προσιζανόντων καθαίρειν, οὗτοι θύουσιν ἐνταῦθα πρὶν ἢ λαμπρύνειν τὸ ἄγαλμα ἄρχονται». Ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ Φειδίου ἐργαστήριον.

Λεωνίδαιον.

Τὸ πρὸς νότον τῆς Βυζαντιακῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀντικρὺ τῆς πομπικῆς εἰσόδου μέγα οἰκοδόμημα ἐβεβαιώθη ἐκ τῆς ἐπὶ τμημάτων τοῦ ἐπιστυλίου περισωθείσης ἐπιγραφῆς ὅτι εἶνε τὸ Λεωνίδαιον, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας μετὰ τὰ περὶ ἐργαστηρίου τοῦ Φειδίου (ἀνωτ.) λέγει (Ε' 15, 2): «τὸ δὲ ἐκτὸς μὲν τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ τὸ Λεωνίδαιον, τῶν δὲ ἐσόδων πεποίηται τῶν ἐς τὴν Ἄλτιν κατὰ τὴν πομπικήν, ἣ μόνη τοῖς πομπεύουσίν ἐστιν ὁδός. τοῦτο δὲ ἀνδρὸς μὲν τῶν ἐπιχωρίων ἐστὶν ἀνάθημα Λεωνίδου, κατ' ἐμὲ δὲ ἐς αὐτὸ Ρωμαίων ἐσῳκίζοντο οἱ τὴν Ἑλλάδα ἐπιτροπεύοντες. διέστηκε δὲ ἀγυιὰν ἀπὸ τῆς ἐσόδου τῆς πομπικῆς. τοὺς γὰρ δὴ ὑπὸ Ἀθηναίων καλουμένους στενωποὺς ἀγυιὰς ὀνομάζουσιν οἱ Ἠλεῖοι» (πρβ. καὶ Ε' 15, 4 καὶ ϛ' 17, 1). Τὸ ἐπιστύλιον ἔφερε μεγάλοις γράμμασι τὴν προειρημένην ἐπιγραφήν, ἥτις συμπεπληρωμένη ἔχει ὧδε: «Λεωνίδης Λεώτου Νάξιος ἐποί[ησε καὶ ἀνέθηκε Διὶ Ὀλυμπίωι]».[1] Τὸ οἰκοδόμημα κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν τέχνην ἀνάγεται εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, πάντως δὲ εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ δυσμικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως. Τὰ λείψανα τῆς ἐπιγραφῆς ἀναγινώσκονται ἐπὶ τμημάτων πώρων λίθων ἀποκειμένων νῦν ἐν τῷ μουσείῳ (ἐν αἰθ. Ζ καὶ ἐν τῷ προδόμῳ, ἀριθ. 19), ἐξ αὐτῶν δὲ συνάγεται ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ ἦτο δὶς κεχαραγμένη, πιθανῶς ἐπὶ τῆς Β. καὶ Ν. πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος, δὲν εἶνε δὲ ἀδύνατον ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ πλευραὶ ἔφερον τοιαύτην τινὰ ἐπιγραφήν. Ἕνεκα τῆς ἐπὶ Ρωμαίων μετασκευῆς τοῦ οἰκοδομήματος ἡ ἐπιγραφὴ ἢ δὲν ἐφαίνετο παντάπασιν ἐπὶ Παυσανίου ἢ διὰ τὸ δυσδιάκριτον κακῶς ἀνεγνώσθη (ΗΛΕΙΟΣ ἀντὶ ΝΑΞΙΟΣ), διὰ τοῦτο δὲ ὑπὸ Παυσανίου ὁ ἀναθέτης λέγεται ἐπιχώριος (Ἠλεῖος) καὶ οὐχὶ Νάξιος. Τῷ αὐτῷ, ὡς φαίνεται, Ναξίῳ ἀνδρὶ ἀνέθηκεν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἄγαλμα ἡ

[1] *Treu* ἐν Ath. Mitth. des d. Inst. 1888 σ. 317-26. Erg. V 651.

ἐν Ἀρκαδίᾳ Ψωφίς, καθ' ἃ λέγει ὁ Παυσανίας (ϛ' 16, 5) ἀναγράφων αὐτὸ μετὰ τὸ τοῦ ἡμεροδρόμου Φιλωνίδου (κατωτέρω σελ. 166), ἤτοι οὐ μακρὰν τοῦ Λεωνιδαίου, ὡς ἑξῆς: «μετὰ δὲ τοῦτον Βριμίας ἐστὶν Ἠλεῖος, κρατήσας ἄνδρας πυγμῇ, Λεωνίδα τε ἐκ Νάξου τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ, Ψωφιδίων ἀνάθημα Ἀρκάδων, Ἀσάμωνός τε εἰκὼν...»· τῷ ἀγάλματι τούτῳ ἀνῆκει βάθρον (μέλανος ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·29, πλ. 0·57, πάχ. 0·52) χαλκοῦ ἀγάλματος εὑρεθὲν παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Λεωνιδαίου καὶ φέρον ἐπιγραφήν, ἥτις ἀνάγεται εἰς τοὺς αὐτοὺς τῇ τοῦ ἐπιστυλίου χρόνους, συμπεπληρωμένη δ' ἔχει ὧδε: «ἁ [πό]λ[ις ἁ Ψωφιδίων] | Λεωνί[δ]ην Λεώτο[υ Νάξιον] | Διὶ Ὀλυμπίωι ἀνέ[θ]η[κεν]»·[1] ὑπὲρ τῆς ταυτότητος τῶν πραγμάτων μαρτυρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός, ὁ χρόνος τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως τοῦ βάθρου (νῦν κεῖται πρὸς ΝΑ. τῆς Βυζαντιακῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ ἐπιμήκει οἰκοδομήματι). Αἱ πλευραὶ τοῦ οἰκοδομήματος ἔχουσι μῆκος 73·51 πρὸς 80·18. Ἔξωθεν περιθέει στοὰ 138 κιόνων ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ὕψους πάλαι 5·55 (μετὰ 20 ραβδώσεων· ἡ πλίνθος τῆς βάσεως τῶν κιόνων δὲν εἶνε ὡς συνήθως ἁπλῆ, ἀλλὰ περικοσμεῖται δι' ἀναγλύπτου κόσμου). Ἡ στεφάνη τῆς στέγης ἦτο ἐκ πλίνθων ὀπτῆς γῆς μεθ' ὡραίων ἐκτύπων κλωνῶν καὶ μαιάνδρου καὶ λεοντοκράνων (ὑδρορροῶν) καὶ ἀνθεμίων (πολλὰ τεμάχια ἐν τῷ μουσείῳ ἐν αἰθ. Α καὶ Β).

Τοῦ κυρίου οἰκοδομήματος ἑκάστη πλευρὰ διήρητο συμμετρικῶς εἰς πολλὰς αἰθούσας, τὸ κέντρον δὲ ἦτο αὐλὴ τετράγωνος περιβαλλομένη ὑπὸ στοᾶς ἐκ 44 κιόνων δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἧς τὸ τρίγλυφον καὶ γεῖσον ἐκοσμοῦντο διὰ γραπτῶν φύλλων καὶ μαιάνδρου.

Ἐπὶ Ρωμαίων τὸ οἰκοδόμημα ὑπέστη μετασκευὴν τῶν δωματίων καὶ τῆς κεντρικῆς αὐλῆς, ἥτις καὶ ἐσκάφη εἰς δύο δεξαμενάς, μίαν μὲν κρικοειδῆ, ἄλλην δὲ μετὰ καμπῶν παρὰ τὴν στοάν· οὕτω δὲ καὶ ἔμενον δύο μετὰ φυτειῶν νησῖδες, εἰς ἃς ἦγον ὑπὲρ τὸ ὕδωρ ξύλινα γεφύρια· ἐνταῦθα ηὑρέθη ὡραία μαρμαρίνη κεφαλὴ Ἀφροδίτης (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ, αἰθ. Η ἐν τῇ ὑαλοσκεπεῖ προθήκῃ).

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ Λεωνιδαίου μένει ἄσκαφον πλὴν εὐρείας τάφρου ὀρυχθείσης πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ νοτίου ἄκρου τοῦ οἰκοδομήματος.[2]

[1] Erg. V 294, πρβ. *Förster* I σελ. 30.
[2] Αὐτόθι ἐφάνη καὶ ὑπόνομος καθήκων πρὸς τὸν Ἀλφειόν.

Τὴν χρῆσιν τοῦ οἰκοδομήματος ἐπὶ Ρωμαίων γινώσκομεν ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου τοῦ Παυσανίου· κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα αὐτόθι κατέλυον καὶ οἱ θεωροὶ τῶν πόλεων καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἄνδρες· ἀλλὰ καὶ πρότερον ἐν Ἑλληνικοῖς χρόνοις ὡς τοιούτου ξενῶνος πιθανῶς ἐγίνετο χρῆσις τοῦ οἰκοδομήματος. Ἴχνη τροχῶν ἁμαξῶν διακρίνονται κατὰ τὴν ΒΑ. καὶ ΒΔ. γωνίαν τῆς ἐξωτερικῆς στοᾶς.

Εἴσοδοι Ἄλτεως. Ἱπποδάμειον.

Ἀντικρὺ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ Λεωνιδαίου εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ὑπὸ Παυσανίου μνημονευομένην πομπικὴν εἴσοδον (ὅρα τὸ χωρίον Ε' 15, 2 ἀνωτ. ἐν τοῖς περὶ Λεωνιδαίου). Αὕτη διὰ δύο ἡμικιόνων διήρητο εἰς τρεῖς διόδους, ὧν ἔμπροσθεν πρὸς Δ. ὑπῆρχε καὶ πρόστασις τετράστυλος. Καὶ φαίνεται μὲν μικρὰ ὡς πρὸς πομπάς, ἀλλ' ἐτύγχανεν ἐπαρκὴς οὖσα ἄλλως τε καὶ διότι δὲν μαρτυρεῖται ἂν εἰσήρχοντο ὀχήματα καὶ ἱππεῖς εἰς τὴν Ἄλτιν. Κατόπιν ὑπεράνω αὐτῆς ἐφέρετο ἐπὶ τόξων ἐκ πλίνθων ὑδραγωγεῖον διοχετευθὲν ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἐκ τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρώδου· τούτου σῴζονται ἔτι λείψανα.

Ἐπὶ τοῦ Δ. τοίχου τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως ὁ Παυσανίας μνημονεύει δὶς καὶ ἄλλην δίοδον, ἣν καλεῖ ἔξοδον, καὶ δὴ πρῶτον ἐν Ε' 15, 8: «τὸ πρυτανεῖον δὲ Ἠλείοις ἔστι μὲν τῆς Ἄλτεως ἐντός, πεποίηται δὲ παρὰ τὴν ἔξοδον ἥ ἐστι τοῦ γυμνασίου πέραν», καὶ ἔπειτα ἐν τοῖς περὶ Φιλιππείου (Ε' 20, 10): «τοῦτο τὸ οἴκημα ἔστι μὲν κατὰ τὴν ἔξοδον τὴν κατὰ τὸ Πρυτανεῖον ἐν ἀριστερᾷ»· ἡ ἔξοδος αὕτη εἶνε ἡ πρὸς Β. μεταξὺ τοῦ Πρυτανείου καὶ τοῦ προπυλαίου τοῦ Γυμνασίου εὑρεθεῖσα ταυτόσχημος καὶ σύγχρονος τῇ πομπικῇ εἰσόδῳ. Προστεθήτω ὅτι μικρὰ δίοδος εὕρηται καὶ ἐν μέσῳ τοῦ εἰρημένου τοίχου (ἀνωτ. σ. 154). Ἅπας ὁ εἰρημένος Δ. τοῖχος τῆς Ἄλτεως μετὰ τῶν διόδων ἀνάγεται εἰς Ρωμαϊκοὺς χρόνους, λείψανα δὲ ἀρχαιοτέρου δυσμικοῦ τοίχου Ἑλληνικῶν χρόνων ηὑρέθησαν πρὸς Α. αὐτοῦ παραλλήλως.

Εἰσελθόντες εἰς τὴν Ἄλτιν διὰ τῆς πομπικῆς εἰσόδου βλέπομεν δύο καὶ τρεῖς σειρὰς βάθρων, ὧν οἱ ἀνδριάντες ἦσαν τὸ πλεῖστον ἔφιπποι· καὶ τὰ μὲν τούτων κεῖνται ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς Ἄλτεως, τὰ δὲ καταντικρὺ τῆς πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐκτεινομένης ἀντηρίδος, καὶ

ἄλλα ἐπὶ τοῦ ἀναλήμματος τούτου. Διὰ μέσου τῶν τελευταίων δύο σειρῶν ἀγαλμάτων ἦγεν ἐπὶ Παυσανίου ἡ πομπικὴ ὁδός, ἥτις καὶ ἡ μόνη ἦτο ἐπ' αὐτοῦ (ἀνωτ. Ε' 15, 2)· ἀλλὰ καὶ πρότερον, ὡς φαίνεται, πρὸ τῆς εἰκαζομένης ἐπεκτάσεως τοῦ νοτίου ὁρίου τῆς Ἄλτεως, παρὰ τὴν πρώτην σειρὰν βαίνουσα ἡ πομπὴ ἐκ νότου ἔκαμπτε διὰ τῶν δύο ἄλλων πρὸς ἀνατολάς, ὅπου καὶ τίθεται ἀρχαιοτέρα τις εἴσοδος, (πρβ. κατωτ. δίοδον πρὸς Β. τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς τριμεροῦς εἰσόδου). Πράγματα ὅμως παρέχει ὁ ὁρισμὸς τῆς θέσεως τοῦ Ἱπποδαμείου ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν πομπικὴν εἴσοδον.

Ἡ πομπικὴ εἴσοδος πρὸς τῷ εἰρημένῳ παρὰ τὸ Λεωνίδαιον χωρίῳ ἀναφέρεται παρὰ Παυσανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ δίς· καὶ ἐν μὲν Ε' 15, 7 μετὰ τοὺς βωμοὺς τοῦ ἱπποδρόμου φέρεται: «ἐσελθόντων δὲ αὖθις διὰ τῆς πομπικῆς[1] ἐς τὴν Ἄλτιν εἰσὶν ὄπισθεν τοῦ Ἡραίου Κλαδέου τε τοῦ ποταμοῦ καὶ Ἀρτέμιδος βωμοί . .», ἐν δὲ Ϛ' 20, 7 πρὸ τῶν περὶ τοῦ σταδίου ἀπαντᾷ: «ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως κατὰ τὴν πομπικὴν ἔσοδον Ἱπποδάμειον καλούμενον . . . .».

Τὸ δὲ Ἱπποδάμειον ἀναφέρεται παρὰ Παυσανίᾳ ἐν Ε' 22, 2, ὅπου παρ' αὐτὸ μνημονεύεται ὡς «ἥμισυς κύκλος» βάθρον τῶν ἐν τῷ Ἰονίῳ Ἀπολλωνιατῶν, κυρίως δὲ λόγος περὶ τοῦ Ἱπποδαμείου γίνεται ἐν Ϛ' 20,7 ὡς ἑξῆς: «ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως κατὰ τὴν πομπικὴν ἔσοδον Ἱπποδάμειον καλούμενον ὅσον πλέθρου[2] χωρίον περιεχόμενον θριγκῷ. ἐς τοῦτο ἅπαξ κατὰ ἔτος ἕκαστον ἔστι ταῖς γυναιξὶν ἔσοδος, αἳ θύουσι τῇ Ἱπποδαμείᾳ καὶ ἄλλα ἐς τιμὴν δρῶσιν αὐτῆς. τὴν δὲ Ἱπποδάμειάν φασιν ἐς Μιδέαν τὴν ἐν τῇ Ἀργολίδι ἀποχωρῆσαι, ἅτε τοῦ Πέλοπος ἐπὶ τῷ Χρυσίππου[3] θανάτῳ μάλιστα ἐς ἐκείνην ἔχοντος τὴν ὀργήν· αὐτοὶ δὲ ὕστερον ἐκ μαντείας κομίσαι φασὶ τῆς Ἱπποδαμείας τὰ ὀστᾶ ἐν Ὀλυμπίᾳ[4]». Κατὰ ταῦτα τὸ Ἱπποδάμειον ἐπὶ

[1] Ἐνταῦθα ἴσως μᾶλλον περιεμένετο ἡ κατὰ τὸ πρυτανεῖον εἴσοδος, ἡ ὑπὸ Παυσανίου, ὡς εἴρηται, ἔξοδος καλουμένη.

[2] Τὸ πλέθρον ὡς μέτρον μήκους ἦτο 100 πόδες· ὡς μέτρον ἐπιφανείας εἶχεν ἐμβαδὸν 10000 τετραγ. ποδῶν, ἴσον χώρῳ τετραγώνῳ, οὗ ἑκάστη πλευρὰ 100 πόδες.

[3] Υἱὸς Πέλοπος καὶ νύμφης Ἀξιόχης ἢ Δαναΐδος, φονευθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀτρέως καὶ Θυέστου, υἱῶν τοῦ Πέλοπος καὶ τῆς Ἱπποδαμείας, ἢ ὑπ' αὐτῆς ταύτης, ἥτις ἀνέπειθεν αὐτοὺς νὰ φονεύσωσι τὸν Χρύσιππον «εἰδυῖα ἔσεσθαι ἔφεδρον βασιλείας. τῶν δ' ἀρνησαμένων, αὐτὴ τῷ μύσει τὰς χεῖρας ἔχρισε» (Πλούταρχ. Ἠθ. 313 e κλπ.).

[4] Ὑπὸ Hitzig (ἐν Jahrbb. für kl. Phil. 1888 σ. 50) γράφεται «ἐς Ὀλυμπίαν.»

Παυσανίου έκειτο κατά την πομπικήν είσοδον καὶ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως, ὡς εἰκὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ Παυσανίου τὸ τέμενος τοῦτο, καθάπερ καὶ τὸ Πελόπιον καὶ ὁ Οἰνομάου οἶκος, ἐντὸς τῆς Ἄλτεως συμπεριελαμβάνετο. Καὶ κατά τινας μὲν τίθεται κατὰ τὰ Ἀνατ. τῆς Ἄλτεως· ἀλλ' ἐὰν πομπικὴ εἴσοδος εἶνε ἡ παρὰ τὸ Λεωνίδαιον εἰρημένη, συνάγεται ὅτι ἐνταῦθά που ἑτέρωθεν αὐτῆς ἐντὸς τῆς Ἄλτεως ἔκειτο καὶ τὸ Ἱπποδάμειον. Οὕτως, εἰ καὶ μόλις ὁ χῶρος ἐπιτρέπει, τίθεται ὑπό τινων μεταξὺ τοῦ πρὸς ΒΔ. τοῦ Βουλευτηρίου ἡμικυκλίου βάθρου καὶ τῆς Δ. καὶ Ν. σειρᾶς βάθρων καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τῆς Ἄλτεως,[1] λαμβανομένου ὡς τοιούτου τοίχου ἐπὶ Παυσανίου τοῦ σῳζομένου (ὁ πρὸς ΝΔ. αὐτοῦ χῶρος δὲν εἶνε ἀνεσκαμμένος). Ἐὰν δὲ ἡ πομπικὴ εἴσοδος ἐν τοῖς δυσὶ τῶν ἀνωτέρω περὶ αὐτῆς εἰρημένων τελευταίοις χωρίοις ἀναγράφεται κατὰ τὰ Α. τῆς Ἄλτεως, εἰς τοῦτο ἡ κατὰ τὰ ΝΔ. θέσις αὐτῆς, ὡς φαίνεται, δὲν ἀντίκειται, ἄλλως τε καὶ διότι ὁ Παυσανίας ἐν Ε' 14, 4 λέγει περὶ τῶν βωμῶν «ἐπακολουθήσει δὲ ὁ λόγος μοι τῇ ἐς αὐτοὺς τάξει, καθ' ἥν τινα Ἠλεῖοι θύειν ἐπὶ τῶν βωμῶν νομίζουσι» καὶ ἐν Ε' 14, 10 διαρρήδην «μεμνήσθω δέ τις οὐ κατὰ στοῖχον τῆς ἱδρύσεως ἀριθμουμένους τοὺς βωμούς, τῇ δὲ τάξει τῇ Ἠλείων ἐς τὰς θυσίας συμπερινοστοῦντα ἡμῖν τὸν λόγον». Περὶ ἄλλων εἰκασιῶν πρβ. *Frazer* Paus. III σ. 491 καὶ 570.

Ἐν τῇ παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς Ἄλτεως εἰρημένῃ σειρᾷ βάθρων τὸ ἀπὸ νότου δεύτερον τῶν τεσσάρων βάθρων ἔφερεν ἐφ' ἵππου ἀνδριάντα Μάρκου Μαικιλίου Ρούφου, ἀνθυπάτου (Ἀχαΐας, ἐννοεῖται)· τὸ βάθρον, λίθου ψαμμίτου κιρροῦ, κατὰ χώραν εὑρεθὲν ἔχει μῆκος ἐν ὅλῳ 2·30, φέρει δὲ ἐπὶ τοῦ προσθίου τῶν καθέτων λίθων τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (ἀρ. 610): «ἡ πόλις ἡ τῶν Ἠλείων Μᾶρκον | Μαικίλιον Ροῦφον ἀνθύπατον | Διὶ Ὀλυμπίωι»· ἀνθύπατος Ἀχαΐας ἀπαντᾷ ἀλλαχοῦ Marcus *Metilius* Rufus, ἄδηλον δὲ ἂν εἶνε ὁ αὐτός, διαφόρως γεγραμμένος, ἢ ἄλλος (Marcus *Maecilius* Rufus). Τιθεμένου κατὰ Dörpfeld (ἐν Ath. Mitth. des d. Inst. 1888 σελ. 329 ἑξ.) ὅτι ἐπὶ Νέρωνος μετάθεσίς τις τοῦ περιβόλου καὶ τῆς εἰσόδου τῆς Ἄλτεως ἐγένετο κατὰ τὰ ΝΔ., εἰκάζεται ὅτι ἀνθυπάτου ἀνδριὰς δὲν ἐδύνατο νὰ ἱδρυθῇ ἐν ἀφανεῖ μετὰ τοῦτο γενομένῳ τόπῳ

[1] Ὅρα *Flasch* Olympia σελ. 1097.

καὶ δὴ ὅτι ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ρούφου ἵδρυτο ἤδη αὐτόθι ὅτε ἡ πομπικὴ ὁδὸς ἦγεν ἔμπροσθεν τῶν τεσσάρων βάθρων, ἤτοι πρὸ τοῦ 67 μ. Χρ. (Ergebn. V 334· ἀνωτ. σελ. 21).

Ἄλλος ἀνδριὰς μνημονευθήτω ὁ Μετέλλου τοῦ Μακεδονικοῦ. Οὗτος ἔκειτο ἐν τῇ δευτέρᾳ κατὰ τὴν εἰρημένην γωνίαν σειρᾷ βάθρων, τῇ ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διηκούσῃ. Τὸ βάθρον (ὑπολεύκου ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·40-0·405, πλ. 0·635, πάχ. 0·61) φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 607): «Δάμων Νικάνορος Μακεδὼν ἀπὸ | Θεσσαλονίκης Κόϊντον Καικέλιον | Κοΐντου Μέτελλον, στρατηγὸν ὕπατον | Ρωμαίων, Διὶ Ὀλυμπίωι | ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ εὐνοίας ἧς ἔχων διατε|λεῖ εἴς τε αὐτὸν καὶ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς λοιποὺς | Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας». Ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ βάθρου κοιλοτήτων εἰκάζεται ὅτι ὁ ἀνδριὰς ἦτο χαλκοῦς, φυσικοῦ μεγέθους, ἱστάμενος καὶ κρατῶν πιθανῶς δόρυ τῇ δεξιᾷ. Ὁ Μέτελλος εἶνε ὁ γνωστὸς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ Κριτολάου καὶ Διαίου στρατηγὸς τῶν Ρωμαίων (ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κορίνθου)· ὁ ἀνδριὰς ἱδρύθη τῷ 143 π. Χρ., ὅτε ὁ Μέτελλος ἐγένετο ὕπατος, ἢ ὕστερον (Ergebn. V 325).

Τῶν ἐπὶ τοῦ προειρημένου ἀναλήμματος βάθρων (πρὸς Ν. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς) δύο σῴζουσι μόνον τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου (ἀριθ. 613 καὶ 614· τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· τὰ ἀγάλματα ἄγνωστα): «Σοφοκλῆς ἐπόησε»· ὁ ἀγαλματοποιὸς οὗτος δὲν εἶνε ἄλλοθεν γνωστός.[1] Ἄλλο βάθρον αὐτόθι ἐπιγεγραμμένον (τελευταῖον πρὸς Δ., ἀρ. 615) ἔφερε τὸν ἀνδριάντα Φιλωνίδου, τοῦ ἡμεροδρόμου καὶ μετρητοῦ τῆς πορείας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (ἀνωτ. σ. 39).[2] Σημειωθήτω ἐνθάδε περὶ τῶν δολιχοδρόμων καὶ ἡμεροδρόμων τὸ εἰς Πλάτ. Πρωταγ. 335 e σχόλιον: «δολιχοδρόμοι εἰσὶν οἱ τὸν δόλιχον τρέχοντες, οὗ αἰτία ἥδε· δρομοκήρυκες ἐξ Ἀρκαδίας . . . . καὶ ἐγύμναζεν ἐν τῷ πολέμῳ (πρβ. Φιλόστρ. Γυμν. 4, ἀνωτ. σελ. 39). ἡμεροδρόμοι δὲ οἱ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι ταχύτατα διακονούμενοι» ἦγουν οἷοί πως καὶ οἱ σήμερον ταχυδρόμοι. Προστεθήτω καὶ τὸ περὶ τοῦ δρόμου, ὃν κατὰ Πλούταρχον (Ἀριστείδ. 20) διήνυσεν ὁ Εὐχίδας ὁ Πλαταιεύς· ὅτε γὰρ οἱ ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς

[1] Ergebn. V 640 καὶ 639. Ὁ ἀγαλματοποιὸς ἀπαντᾷ ἔτι μόνον ἐν Erg. V 229.
[2] Παυσ. Ϛ′ 16, 5, πρβ. καὶ τὸ ἀνωτ. σελ. 39 σημ. 2 τεμάχιον (ἀριθ. 165).

κατὰ τὸν χρησμὸν ἐδέησεν, ἀποσβεσθέντων πάντων τῶν αὐτόθι πυρῶν ὡς μεμιασμένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων, νὰ θυσιάσωσι διὰ καθαροῦ πυρὸς ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας, ὁ Εὐχίδας «ὑποσχόμενος ὡς ἐνδέχεται τάχιστα κομιεῖν τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ πῦρ ἧκεν εἰς Δελφούς. ἁγνίσας δὲ τὸ σῶμα . . . . καὶ λαβὼν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ, δρόμῳ πάλιν εἰς τὰς Πλαταιὰς ἐχώρει καὶ πρὸ ἡλίου δυσμῶν ἐπανῆλθε, τῆς αὐτῆς ἡμέρας χιλίους σταδίους ἀνύσας. ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ τὸ πῦρ παραδούς, εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν»· πρβ. καὶ ἄνωτ. σελ. 39-40.

Ἐντεῦθεν παρὰ τὴν εἰρημένην πομπικὴν εἴσοδον ἀναβαίνομεν ἐπὶ τοῦ ἀναχώματος, ἐφ' οὗ καὶ ὁ μέγας ναός.

Ναὸς τοῦ Διός.

Ὁ Παυσανίας (Ε' 10, 1 ἑξ.) λέγει: «πολλὰ μὲν δὴ καὶ ἄλλα ἴδοι τις ἂν ἐν Ἕλλησι, τὰ δὲ καὶ ἀκοῦσαι θαύματος ἄξια· μάλιστα δὲ τοῖς Ἐλευσῖνι δρωμένοις καὶ ἀγῶνι τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ μέτεστιν ἐκ θεοῦ φροντίδος. τὸ δὲ ἄλσος τὸ ἱερὸν τοῦ Διός, παραποιήσαντες τὸ ὄνομα, Ἄλτιν [1] ἐκ παλαιοῦ καλοῦσι· καὶ δὴ καὶ Πινδάρῳ ποιήσαντι ἐς ἄνδρα ὀλυμπιονίκην ᾆσμα Ἄλτις ἐπωνόμασται τὸ χωρίον. 2 Ἐποιήθη δὲ ὁ ναὸς καὶ τὸ ἄγαλμα τῷ Διὶ ἀπὸ λαφύρων, ἡνίκα Πίσαν οἱ Ἠλεῖοι καὶ ὅσον τῶν περιοίκων ἄλλο συναπέστη Πισαίοις πολέμῳ καθεῖλον. Φειδίαν δὲ τὸν ἐργασάμενον τὸ ἄγαλμα εἶναι καὶ ἐπίγραμμά ἐστιν ἐς μαρτυρίαν ὑπὸ τοῦ Διὸς γεγραμμένον τοῖς ποσί:

Φειδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖός μ' ἐποίησε.

Τοῦ ναοῦ δὲ Δώριος μέν ἐστιν ἡ ἐργασία, τὰ δὲ ἐκτὸς περίστυλός ἐστι. πεποίηται δὲ ἐπιχωρίου πώρου. ὕψος μὲν δὴ αὐτοῦ τὸ ἐς τὸν ἀετὸν ἀνῆκον εἰσίν οἱ ὀκτὼ πόδες καὶ ἑξήκοντα, εὖρος δὲ πέντε καὶ ἐνενήκοντα, τὰ δὲ ἐς μῆκος τριάκοντά τε καὶ διακόσιοι. τέκτων δὲ ἐγένετο αὐτοῦ Λίβων ἐπιχώριος. κέραμος δὲ οὐ γῆς ὀπτῆς ἐστίν, ἀλλὰ κεράμου τρόπον λίθος ὁ Πεντέλησιν εἰργασμένος. τὸ δὲ εὕρημα ἀνδρὸς

[1] Πρβ. ἄνωτ. σελ. 10, 3.

Ναξίου λέγουσιν εἶναι Βύζου, οὗ φασὶν ἐν Νάξῳ τὰ ἀγάλματα ἐφ'ὧν ἐπίγραμμα εἶναι

Νάξιος Εὔεργός με γένει Λητοῦς πόρε, Βύζεω
παῖς, ὅς πρώτιστος τεῦξε λίθου κέραμον.

ἡλικίαν δὲ ὁ Βύζης οὗτος κατὰ'Αλυάττην (ἦν) τὸν Λυδὸν καὶ'Αστυάγην τὸν Κυαξάρου, βασιλεύοντα ἐν Μήδοις. 4 Ἐν δὲ'Ολυμπίᾳ λέβης ἐπίχρυσος ἐπὶ ἑκάστῳ τοῦ ὀρόφου τῷ πέρατι ἐπίκειται, καὶ Νίκη κατὰ μέσον μάλιστα ἕστηκε τὸν ἀετόν, ἐπίχρυσος καὶ αὕτη. ὑπὸ δὲ τῆς Νίκης τὸ ἄγαλμα ἀσπὶς ἀνάκειται χρυσῆ, Μέδουσαν τὴν Γοργόνα ἔχουσα ἐπειργασμένην. Τὸ ἐπίγραμμα δὲ τὸ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι τούς τε ἀναθέντας δηλοῖ καὶ καθ' ἥντινα αἰτίαν ἀνέθεσαν· λέγει γὰρ δὴ οὕτω:

ναὸς μὲν φιάλαν χρυσέαν ἔχει, ἐκ δὲ Τανάγρας
τοὶ Λακεδαιμόνιοι συμμαχία τ' ἀνέθεν
δῶρον ἀπ' 'Αργείων καὶ 'Αθαναίων καὶ 'Ιώνων,
τὰν δεκάταν νίκας εἵνεκα τῶ πολέμω.[1]

ταύτης τῆς μάχης μνήμην καὶ ἐν τῇ 'Ατθίδι ἐποιησάμην συγγραφῇ, τὰ'Αθήνησιν ἐπεξιὼν μνήματα. 5 τοῦ δὲ ἐν 'Ολυμπίᾳ ναοῦ τῆς ὑπὲρ τῶν κιόνων περιθεούσης ζώνης κατὰ τὸ ἐκτὸς ἀσπίδες εἰσὶν ἐπίχρυσοι μία καὶ εἴκοσιν ἀριθμόν, ἀνάθημα στρατηγοῦ Ρωμαίων Μομμίου κρατήσαντος 'Αχαιῶν πολέμῳ καὶ Κόρινθόν τε ἑλόντος καὶ Κορινθίους τοὺς Δωριέας ποιήσαντος ἀναστάτους. 6 Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς....».

'Ο ναὸς τοῦ Διός, ὁ καὶ μέγας πάλαι καλούμενος, εἶνε περίπτερος (φέρει περίστασιν, ἤγουν στοὰν πέριξ), δωρικοῦ ρυθμοῦ. 'Ο ἀρχιτέκτων ἦτο 'Ηλεῖος, ὀνόματι Λίβων. 'Ο ναὸς εἶνε ᾠκοδομημένος ἐξ ὀγκολίθων ἐγχωρίου πώρου (λίθος κογχυλιάτης ἢ κογχυλίας), λατομηθέντος ἐν τοῖς πέριξ τῆς 'Ολυμπίας πέραν τοῦ 'Αλφειοῦ. Τοῦ μεγέθους πολλῶν τοιούτων τοῦ ναοῦ λίθων παρέχει ἔννοιαν τμῆμα τοῦ ἐπιστυλίου ἄκρον ἤτοι γωνιαῖον,[2] βεβλαμμένον νῦν κατακείμενον παρὰ

[1] Φιάλαν ἐννοεῖ τὸ ἐπίγραμμα (στίχ.1) τὴν ἀσπίδα, διότι τοιοῦτόν που σχῆμα εἶχε (μικρόν, ἐννοεῖται) ἡ φιάλη τῶν ἀρχαίων (πρβ. καὶ κατωτ. τὴν ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων ἀσπίδα). τοὶ = οἱ. τῶ πολέμω (γεν.) = τοῦ πολέμου· πρβ. κατωτέρω περὶ τοῦ ἀναθήματος. 'Ανωτέρω «εἰσίν οἱ» = «εἰσίν αὐτῷ».

[2] 'Εν τῷ δωρικῷ ρυθμῷ οἱ κίονες ἵστανται ἀμέσως, ἤγουν ἄνευ ἰδίας βάσεως, ἐπὶ

τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ ναοῦ· τοῦτο εἶχε μῆκος 5·75 μέτρ. καὶ ὕψος 1·75, ἵστατο δὲ ἄνωθεν τῶν κιόνων τῆς εἰρημένης γωνίας. Τὰ ὁρατὰ πώρινα μέρη τοῦ ναοῦ ἦσαν ἐπικεχριμένα διὰ κονιάματος ἐπαληλιμμένου πολλαχοῦ διὰ χρωμάτων, ἰδίᾳ κυανοῦ (οἷον ἐπὶ τῶν τριγλύφων) καὶ ἐρυθροῦ.

Τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ σύγκειται ἐκ τοῦ στερεοβάτου (ἑπτὰ δόμων, ἤτοι στρωμάτων λίθων) καὶ τῆς εὐθυντηρίας καὶ τῶν τριῶν ᾿ειθισμένων ἀναβαθμῶν, δι᾽ ὧν ἡ εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ πρόσοδος·[1] οἱ ἀναβαθμοὶ οὗτοι ἔχουσιν ὕψος 0·48 (οἱ δύο κάτω) καὶ 0·56 (ὁ ἀνώτατος), κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἐφ᾽ ἧς καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ, ἐξετείνετο ἐν ὑστέροις χρόνοις μακρὰ στρῶσις μετ᾽ ἀραιῶν καὶ ταπεινοτέρων ἀναβαθμῶν πρὸς εὐχερεστέραν πρόσβασιν. Αἱ λεγόμεναι καμπύλαι γραμμαὶ παρατηροῦνται μὲν ἐν μέρει ἐν τῷ

τοῦ στυλοβάτου. Ἐπὶ τῶν κιόνων στηρίζεται ὁ θριγκός, συγκείμενος ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦ διαζώματος καὶ τοῦ γείσου. Τὸ ἐπιστύλιον, ἤτοι τὸ ἀμέσως ἐπὶ τῶν κιοκράνων στηριζόμενον μέρος, σύγκειται ἐκ τμημάτων ἐπιμήκων, ὧν ἕκαστον ἀντιστοιχεῖ ἐπὶ τοῦ μεταξονίου διαστήματος, ἤτοι ἐκτείνεται ἀπὸ τοῦ ἄξονος τοῦ ἑνὸς κίονος εἰς τὸν τοῦ παρακειμένου (τὰ δύο ἄκρα τμήματα εἶνε μείζονα τῶν λοιπῶν κατὰ ἥμισυ μετόπης ἐν τῷ δωρ. ρυθμῷ). Τὸ διάζωμα, ἤτοι τὸ ἄνωθεν τοῦ ἐπιστυλίου μέρος, ἐν τῷ δωρικῷ ρυθμῷ, ἐν ᾧ καὶ τρίγλυφον λέγεται, σύγκειται ἐκ πολλῶν μετοπῶν καὶ τριγλύφων, ἐναλλὰξ παρ᾽ ἀλλήλας ἱσταμένων (μιᾶς μετόπης καὶ μιᾶς τριγλύφου) καὶ ὡρισμένων τὸν ἀριθμὸν οὕτως, ὥστε καθ᾽ ἑκάτερον τὸ ἄκρον τῆς διάζωμα φερούσης πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ὑπάρχει τρίγλυφος, ὡσαύτως δὲ ἄνωθεν ἑκάστου κίονος ἀντιστοιχεῖ τρίγλυφος καὶ ἄλλαι ἀντιστοίχως τοῖς μετακιονίοις ἢ μεταστυλίοις, ἤγουν τοῖς μεταξὺ τῶν κιόνων διαστήμασι· καὶ αἱ μὲν τρίγλυφοι φέρουσι τρεῖς καθέτους ἐξοχάς, ὧν ἡ μὲν μέση χωρίζεται ἀφ᾽ ἑκατέρας τῶν λοιπῶν δι᾽ ἐγγλυφῆς, αὗται δὲ κατὰ τὸ ἔξω ἄκρον φέρουσιν ἥμισυ ἐγγλυφῆς ὡσαύτως καθέτου· αἱ δὲ μετόπαι εἶνε πλάκες ὁτὲ μὲν ἁπλαῖ, ὁτὲ δὲ κεκοσμημέναι δι᾽ ἀναγλύφων (πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ κυρίως ναοῦ τοῦ Διός). Τὸ γεῖσον ἐξέχει ἔμπροσθεν· ὑπὲρ τὸ διάζωμα, φέρει δὲ ὑποκάτω ἐν τῷ δωρικῷ ρυθμῷ ἀντιστοίχως ἑκάστῃ τριγλύφῳ καὶ μετόπῃ ἀνὰ 18 δισκοειδεῖς ἐξοχάς, τὰς λεγομένας σταγόνας. Ἀέτωμα ἢ ἀετὸς εἶνε ὁ ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου μέρους τῶν δύο μικρῶν πλευρῶν τοῦ οἰκοδομήματος τριγωνικὸς χῶρος, τύμπανον δὲ τὸ ἐν τῷ βάθει τοῦ ἀετώματος τοίχωμα.

[1] Κατ᾽ ἐπιγραφὴν τῆς Ἐπιδαύρου τὰ θεμέλια, ἐφ᾽ ὧν ἐστηρίζοντο οἱ κίονες τῆς περιστάσεως τοῦ αὐτόθι ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀποτελοῦνται ἐκ τῆς στοιβῆς ἤγουν τοῦ ὑπὸ γῆν μέρους, ὅπερ ἄνω ἔληγεν εἰς δόμον (ἐν μέρει ὁρατὸν) καλούμενον ὑπευθυντηρίαν, καὶ ἐκ τῆς κρηπῖδος, ἤτοι τῶν ἐπὶ τῆς ὑπευθυντηρίας τριῶν ἀναβαθμῶν ὧν ὁ ἀνώτατος (στυλοβάτης) ἔφερε τοὺς κίονας· στοιβὴ λέγεται καὶ τὸ θεμέλιον τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ. Ἀναλόγως δὲ τὸ ἐκ πλακῶν δάπεδον τοῦ ναοῦ (καὶ τὸ τῆς περιστάσεως) καλεῖται αὐτόθι στρῶμα, τὸ δὲ ὑπ᾽ αὐτὸ θεμέλιον στορὰ (Καββαδίας Ἱερὸν Ἀσκλ. σ. 37 ἑξ.).

οἰκοδομήματι, ἐνταῦθα ὅμως, ὡς εἰκάζεται, δὲν ἐγένοντο ἀρχῆθεν κατ' ἀρχιτεκτονικὸν διάγραμμα, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ καθιζήσεως· τὸ αὐτὸ δὲ ῥητέον καὶ περὶ τοῦ Ἡραίου. Ἡ ἐπὶ τῶν τριῶν ἀναβαθμῶν περίστασις (περιστύλιον) εἶχεν 6 μὲν κίονας ἐφ' ἑκατέρας τῆς στενῆς πλευρᾶς (Ἀν. καὶ Δυσμ.), 13 δὲ ἐφ' ἑκατέρας τῆς μακρᾶς (ἀριθμουμένων καὶ ἐνταῦθα τῶν γωνιαίων κιόνων). Τὸ ὅλον μετὰ τῶν τριῶν ἀναβαθμῶν ὕψος τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς ἄκρας ἤτοι μέσης κορυφῆς ἦτο 20·25 (68 πόδ. κατὰ Παυσανίαν). Ὁ στυλοβάτης (τὸ ἄνω δάπεδον, ἐφ' οὗ, ὡς εἴρηται, οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου) κεῖται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὕψους ἐφ' οὗ καὶ ὁ τοῦ Ἡραίου, ἔχει δὲ πλάτος μὲν 27·66 (86 $^1/_4$ ὀλυμπ. ποδ., κατὰ Παυσανίαν 95 πόδ.), μῆκος δὲ 64·12 (200 ὀλ. ποδ.). Ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ποὺς ἐν τοῖς μέτροις τοῦ Παυσανίου ἐννοεῖται ὁ ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἰσχύων (0·296) καὶ ὅτι ἐν τῷ κατὰ Παυσανίαν μέτρῳ τοῦ μήκους τοῦ ναοῦ (230 πόδ.= 68·08 μ.) συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἔμπροσθεν (πρὸς ἀνατολὰς) τοῦ ναοῦ πρόσβασις· ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων ὅμως ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐγίνετο, ὡς εἰκάζεται, χρῆσις τοῦ Αἰγιναίου ἢ Φειδωνείου ποδὸς (0·328) καὶ ἑτέρου μικρῷ αὐτοῦ ἐλάσσονος, ὀλυμπικοῦ νῦν καλουμένου (0·321· πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ σταδίου 0·32045). *Dörpfeld* ἐν Ergebn. II σελ. 5 ἑξ.

Οἱ κίονες τῆς περιστάσεως ἔχουσιν 20 ραβδώσεις (ἡ χορδὴ ἑκάστου διαξέσματος κάτω 0·35), διάμετρον δὲ πάνυ μεγάλην (κάτω διάμ. ἐπὶ μὲν τῶν στενῶν πλευρῶν 2·25 μ. [=7 ὀλ. ποδ.], ἐπὶ δὲ τῶν μακρῶν πλευρῶν 2·21),[1] τὸ δὲ ὕψος αὐτῶν εἰκάζεται 10·43 μ. (32 Φειδ. ποδ.). Συνέκειντο δὲ οἱ κίονες ἐκ σπονδύλων ἢ τυμπάνων συνδεδεμένων ἀλλήλοις διὰ ξυλίνων γόμφων. Κίονές τινες τῆς Ν. πλευ-

[1] Χάριν συγκρίσεως πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ὀλυμπίας ἀναγραφήτωσαν καὶ ἄλλων τριῶν μεγάλων ναῶν τὰ μέτρα: τὸ πλάτος καὶ μῆκος τοῦ στυλοβάτου καὶ ἡ διάμετρος τῶν κιόνων τοῦ ἐν Ἀθήναις Παρθενῶνος (δωρ. ρυθμοῦ), τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπιείου (κορινθ. ρυθμοῦ) καὶ τοῦ ἐν Τεγέᾳ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς (δωρ. ρυθμοῦ). Ἡ τῶν κιόνων διάμετρος ἐν τοῖς ναοῖς τούτοις εἶνε μικροτέρα ἢ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ὀλυμπίας.

	πλάτ.	*μῆκ.*	*διάμ. κιόνων*
Παρθενὼν	30·86	69·51	1·905
Ὀλυμπίειον (Ἀθηνῶν)..	41·—	107·75	1·49-1·70
Τεγέας ναὸς	22·—	47·—	1·42
Ὀλυμπίας ναὸς	27·66	64·12	2·25

ρᾶς κεῖνται χαμαὶ ὡς ἔπεσον ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ. Μεταξὺ τῶν κιόνων ὑπολείπονται τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν χαλκῶν ἀγαλμάτων ἱδρυμένων ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου ἄνευ βάθρων (ὅρα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῶν μετακιονίων τῆς νοτίας πλευρᾶς).

Τὸ ἐπιστύλιον, ὕψους 1·76, συνέκειτο ἐκ τριῶν ὄπισθεν ἀλλήλων ἱσταμένων λίθων. Ἄνωθεν τοῦ ὑπὲρ τοὺς κίονας ἐπιστυλίου, ἐπὶ τῶν μετοπῶν, αἵτινες ἐνταῦθα ἦσαν ἁπλαῖ πλάκες ἄνευ ἀναγλύφων, ἀνετέθησαν ὑπὸ τοῦ Μομμίου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κορίνθου (146 π. Χρ.) χαλκαῖ ἀσπίδες 21 ἐπίχρυσοι, καὶ δὴ 10 μὲν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν μετοπῶν, 11 δὲ ἐπὶ τῶν παρακειμένων μετοπῶν τῆς νοτίας πλευρᾶς ἵνα ὁρῶνται ἀπὸ τῆς πομπικῆς ὁδοῦ· ἐκ τῶν ἐπὶ λίθων ἰχνῶν εἰκάζεται ὅτι αἱ ἀσπίδες εἶχον διάμετρον περ. 1·05. Ἄνωθεν τῶν μετοπῶν καὶ τοῦ γείσου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἐν τῷ ἀετώματι ὑπῆρχον τὰ ἀγάλματα τῆς πρὸς ἁρματοδρομίαν παρασκευῆς τοῦ Πέλοπος καὶ Οἰνομάου· ἀντιστοίχως δὲ ἐν τῷ ἀετώματι τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς ἦσαν τὰ ἀγάλματα τῆς μάχης τῶν Λαπιθῶν πρὸς τοὺς Κενταύρους. Τὰ ἀγάλματα τῶν δύο ἀετωμάτων εἶνε πεποιημένα ἐκ καλλίστου Παρίου μαρμάρου, σχεδὸν ὁμοίου τῷ λεγομένῳ λυχνίτῃ λίθῳ·[1] κεῖνται δὲ νῦν ἀνιδρυμένα ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου.

Τὴν κορυφὴν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος καὶ δὴ καὶ τοῦ ὅλου προσώπου τοῦ ναοῦ ἐκόσμει, κατὰ Παυσανίαν, ἐπίχρυσος Νίκη[2] ἐπὶ βάθρου φέροντος ἔμπροσθεν ἐφηρμοσμένην χρυσῆν ἀσπίδα, ἑκατέρωθεν δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων γωνιῶν τοῦ ἀετώματος ἵστατο λέβης ἐπίχρυσος (πιθανῶς ἐπὶ τρίποδος). Τοῦ βάθρου τῆς ἀσπίδος ταύτης, ἣν ἐπίτηδες πολύτιμον κατασκευάσαντες ἀνέθεσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν ἐν Τανάγρᾳ νίκην τοῦ 457 π. Χρ., ηὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τεμάχιον[3] (ὑπολεύκου Πελοποννησιακοῦ πιθανῶς μαρμάρου), ἐφ' οὗ σῴζεται μέρος τοῦ παρὰ Παυσανίᾳ (ἀνωτ. σ.168) ἀπαντῶντος ἐπιγράμματος καὶ λείψανα δύο ἔτι στίχων μὴ ἀναγραφομένων ὑπὸ Παυσα-

[1] Ἐκ λυχνίτου, τοῦ ἀρίστου Παρίου μαρμάρου, εἶνε ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

[2] Εἰκάζεται ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ δυσμικοῦ ἀετώματος κορυφῆς ἦτο ἱδρυμένη ἀντιστοίχως ὁμοία ἐπίχρυσος Νίκη.

[3] Ἡ κάτω πλευρὰ αὐτοῦ εἶνε λοξή, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἡ ὅλη κάτω ἐπιφάνεια τοῦ βάθρου ἦτο γωνιώδης πρὸς ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῆς τοῦ ἀετώματος κορυφῆς, παρεμβαίνοντος καὶ ὑποβάθρου μεταξύ.

νίου· τὸ τεμάχιον τοῦτο (εἰς τρία τεθραυμένον) φέρει τὰ ἑξῆς (ἀριθ. ἐπιγρ. 994, 233, 231):

...................ν ἔχει, ἐγ δὲ .....
...................μαχία τ' ἀν .....
...................ναίων καὶ .....
...................εκα τοῦ [1] πο.....
...................Κορ[ινθ]ι ......
...................ρ ....

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἦτο ἐκ ξύλου, ἡ δὲ στεφάνη καὶ οἱ κέραμοι (οἵ τε σωλῆνες καὶ οἱ καλυπτῆρες) ἦσαν νησιωτικοῦ μαρμάρου, ἴσως Ναξίου.[2] Ἡ στεφάνη ἔφερεν ὡραῖα γραπτὰ ὑπέρυθρα ἀνθέμια καὶ μαιάνδρους ἐπὶ κυανοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τόπους ἀναγλύπτους λεοντοκεφαλὰς (ἀπόκεινται ἐν αὐλῇ τοῦ μουσείου· κεραμίδας ὅρα νῦν ἐν τῷ Πελοπίῳ). Τὰ ἐκ μαρμάρου Πεντελῆς προέρχονται ἐξ ἐπισκευῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Τὸ δάπεδον τῆς ἐξωτερικῆς στοᾶς ἦτο ἐπεστρωμένον διὰ χαλίκων καὶ ἐπαληλιμμένον ἄνω δι' ἐπιχρίματος. — Ἡ εἴσοδος τοῦ ναοῦ ἦτο, ὡς συνήθως, ἐξ ἀνατολῶν. Ὁ ναὸς διήρηται εἰς τρεῖς χώρους, πρόναον (Ἀνατ.), σηκὸν (ἐν μέσῳ) καὶ ὀπισθόδομον (Δυσμ.). Ὁ πρόναος ἔμπροσθεν καὶ ὁ ὀπισθόδομος ἔφερον ἀνὰ δύο κίονας μεταξὺ παραστάδων, ἄνωθεν δὲ ἐπιστύλιον καὶ ἐπὶ τούτου διάζωμα συγκείμενον ἐκ τριγλύφων καὶ μετοπῶν. Καὶ αἱ μὲν τρίγλυφοι εἶνε πώριναι· αἱ δὲ μετόπαι, καλλίστου Παρίου μαρμάρου,[3] φέρουσιν ἀνεγλυμμένους τοὺς 12 ἄθλους τοῦ Ἡρακλέους, ἓξ μὲν ἐπὶ τοῦ προνάου, ἓξ δὲ ἐπὶ τοῦ ὀπισθοδόμου (ὅρα ἐν τῇ κεντρικῇ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου. Ἐπιστύλιον καὶ διάζωμα δὲν ἔφερον αἱ μακραὶ πλευραὶ τοῦ κυρίως ναοῦ). Καὶ ὁ μὲν πρόναος ἐκλείετο διὰ κιγκλίδων μετὰ τριῶν διφύλλων θυρωμάτων· ὁ δὲ ὀπισθόδομος πρὸς μὲν τὸν σηκὸν ἦτο κεκλεισμένος διὰ τοίχου ἄνευ θυρώματος, ἐκ δυσμῶν δὲ ἀνοικτὸς (πρβ. Παυσ. Ε'

[1] τοῦ πο[λέμου]· ἄλλως τε καὶ ἐκ τοῦ τύπου τούτου τῆς γενικῆς (οὐχὶ ὡς παρὰ Παυσανίᾳ τῷ πολέμῳ) εἰκάζεται ὅτι γραφὴ εἶνε ἡ Κορινθιακὴ (πρβ. καὶ 5ον στίχον) καὶ οὐχὶ ἡ Λακωνική· ἄδηλον ἂν μετὰ τὸ τετράστιχον ἀνεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου τῆς ἀσπίδος ἢ ἡ πόλις Κορινθίων. Ὅρα Ergebn. V 253 (πρβ. ἄλλως V 947 τεμάχιον χαλκοῦ ἐλάσματος).

[2] *Lepsius* Griechische Marmorstudien σ. 123, 128.

[3] Τοῦ αὐτοῦ τῷ τῶν ἐναετίων ἀγαλμάτων (ἀνωτ. σ. 171).

10, 9: «ὑπὲρ δὲ τοῦ ὀπισθοδόμου τῶν θυρῶν»), ἔφερε δὲ μακρὸν λίθινον θρανίον καὶ ἦτο τόπος διαλέξεων καὶ ἐπιδείξεων (πρβ. ἀνωτ. σ. 127 ἑξ.). Ἐν τῷ προδόμῳ ἦσαν ἀνιδρυμένα παντοῖα ἀναθήματα, τὸ δὲ δάπεδον αὐτοῦ ἐκοσμήθη ὕστερον (ἐν Ἑλληνικοῖς χρόνοις, μετὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος) δι' ὡραίου ψηφοθετήματος, τοῦ ἀρχαιοτάτου πάντων τῶν Ἑλληνικῶν. Τὸ ψηφοθέτημα τοῦτο (ἀπεκαλύφθη τῷ 1829 ὑπὸ τῶν Γάλλων· τὸ ἔπειτα ἐν ταῖς Γερμανικαῖς ἀνασκαφαῖς σῳζόμενον ἐκαλύφθη πρὸς προφύλαξιν) κατελάμβανεν ἅπαν τὸ ἔδαφος τοῦ προνάου πλὴν μέρους κατὰ τὸ Β. κατεχομένου ὑπὸ ἀναθημάτων προγενεστέρων. Παρίσταντο δὲ δι' αὐτοῦ δύο Τρίτωνες, ἑκάτερος ἐντὸς πλουσίου τετραγώνου πλαισίου ἐκ μαιάνδρων διπλῶν καὶ ἀνθεμίων· τοῦ πρὸς Β. ψηφώματος ὁ Τρίτων φέρει ἐπὶ τῆς οὐρᾶς παῖδα καὶ διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ κώπην, τῇ δὲ δεξιᾷ φυσᾷ διὰ στρόμβου ἤτοι κόχλου· οἱ χάλικες (πιθανῶς τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τοῦ Κλαδάου, 0·01 τὸ μέγεθος) τοῦ μὲν πεδίου εἶνε μέλανες κυανίζοντες, τῆς δὲ παραστάσεως εἶνε παντοίων χρωμάτων, ἐρυθροί, κίτρινοι, λευκοὶ κλπ. Ἐπὶ τοῦ ψηφώματος τούτου εὕρηνται λείψανα ἑτέρου ἐκ μειζόνων ποικιλοχρόων μαρμάρων ρωμαϊκῶν χρόνων (ὑπό τινων ἀποδίδοται τῷ Ἀγρίππᾳ· τοιούτου ψηφώματος λείψανα ηὑρέθησαν καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ στοᾷ καὶ ἐν τῷ σηκῷ). Ἐν τῷ προνάῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπῆρχε καὶ σύμπλεγμα τῆς Ἐκεχειρίας καὶ τοῦ Ἰφίτου (ἀνωτέρω σελ. 17 ἑξ., Παυσ. Ε' 10, 10: «τὰς θύρας δὲ ἐσιόντι τὰς χαλκᾶς ἔστιν ἐν δεξιᾷ πρὸ τοῦ κίονος Ἴφιτος ὑπὸ γυναικὸς στεφανούμενος Ἐκεχειρίας, ὡς τὸ ἐλεγεῖον τὸ ἐπ' αὐτοῖς φησίν»· πρβ. Παυσ. Ε' 26, 2)· αὐτόθι ἐν τῇ ΒΑ. γωνίᾳ «καὶ ἵπποι Κυνίσκας χαλκοῖ, σημεῖα Ὀλυμπικῆς νίκης. οὗτοι μέγεθος μὲν ἀποδέουσιν ἵππων, ἑστήκασι δὲ ἐν τῷ προνάῳ τοῖς ἐσιοῦσιν ἐν δεξιᾷ.[1] κεῖται δὲ καὶ τρίπους ἐπίχαλκος, ἐφ' οὗ πρὶν ἢ τὴν τράπεζαν ποιηθῆναι προετίθεντο τοῖς νικῶσιν οἱ στέφανοι» (Παυσ. Ε' 12, 5, πρβ. Ε' 20, 1, ἀνωτ. σελ. 34, 113).

Ὁ σηκός,[2] οὗ ἡ εἴσοδος εἶχε πλάτος 4·80, διῄρητο διὰ διπλοῦ

[1] Τὸ βάθρον ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ (αἴθ. Θ). Ἕτερον ἀνάθημα τῆς Κυνίσκας ἀλλαχοῦ πάλαι ἱδρυμένον ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω σελ. 67.

[2] Ὁ σηκὸς ἦτο ἑκατόμπεδος (μήκους, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τοίχων, 100 ποδῶν = 32·06 μ.).

στοίχου ἐξ 7 κιόνων, κατὰ μῆκος τεταγμένων ἑκατέρωθεν, εἰς τρία κλίτη ἢ μοίρας, κατελείπετο δὲ καὶ ὄπισθεν (πρὸς Δ.) κενὸς χῶρος, ὥστε οἱ θεαταὶ περιερχόμενοι διὰ τῶν πλαγίων κλιτῶν νὰ βλέπωσι πανταχόθεν τὸ ἐν τῷ δυσμικῷ μέρει τοῦ μέσου κλίτους ἱδρυμένον ἄγαλμα· ἀλλά, ἵνα μὴ οἱ προσερχόμενοι ἐγγίζωσι πολὺ πλησίον, τὰ μετακιόνια (πλὴν τοῦ 1ου καὶ 2ου ἐξ ἀνατολῶν ἑκατέρωθεν) καὶ τὸ ὄπισθεν τοῦ βάθρου τοῦ ἀγάλματος ἐκλείοντο δι' ἐρυμάτων ἢ δρυφάκτων· τὰ πρῶτα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν σῳζομένων λειψάνων, ἦσαν πώριναι πλάκες ἐπαληλιμμέναι δι' ἐπιχρίματος, ὑψηλαὶ ὅσον πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπόν. Τὸ διάφραγμα ἔμπροσθεν ἐξετείνετο πρὸς τῷ 2ῳ ἐξ ἀνατολῶν ἑκατέρωθεν κίονι καθ' ἅπαν τὸ πλάτος τοῦ σηκοῦ, ἔφερε δὲ τρία οἰκεῖα θυρώματα· τῶν μετακιονίων τὸ μὲν 3ον καὶ 4ον καὶ 5ον (ἑκατέρωθεν) ἐκλείοντο διὰ τῶν εἰρημένων διαφραγμάτων, τὰ δὲ λοιπὰ πρὸς δυσμὰς (6ον καὶ 7ον) ἐφράσσοντο διὰ μεταλλικῶν πιθανῶς δρυφάκτων, τοιαύτη δὲ πιθανῶς κιγκλὶς ἀπέκλειε καὶ τὰ ὄπισθεν τοῦ βάθρου.

Ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐσωτερικῶν κιόνων ὑπῆρχον ἄλλοι σχηματίζοντες ἄνω στοάν, εἰς ἣν οἱ βουλόμενοι ἀνέβαινον διὰ κλιμάκων ἑκατέρωθεν (παρὰ τὸ 1ον ἐξ ἀνατολῶν μεταστύλιον), ἵνα καὶ ἀφ' ὑψηλοτέρου διὰ περιδρόμου θεῶνται τὸ ἄγαλμα. Ἄλλη δὲ κλῖμαξ, σκολιά, ἦγεν πρὸς τὸ ὑπόστεγον ἤτοι τὸ μεταξὺ τῆς ὀροφῆς καὶ τῆς στέγης (Παυσαν. Ε' 10,10: «ἑστήκασι δὲ καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ κίονες καὶ στοαί τε ἔνδον ὑπερῷοι καὶ πρόσοδος δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἄγαλμά ἐστι. πεποίηται δὲ καὶ ἄνοδος ἐπὶ τὸν ὄροφον σκολιά»). Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ καὶ δὴ τὸ ἄγαλμα ἐφωτίζετο πιθανῶς διὰ μόνης τῆς θύρας· ἐξ εὑρεθέντων τεμαχίων τινῶν πλίνθων εἰκάζεται ὅτι ὀπαῖα ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς στέγης πρὸς φωτισμὸν τοῦ εἰρημένου ὑποστέγου. Ἐξ ἀνατολῶν δὲ πάλιν πρὸς δυσμὰς τὸ ἔδαφος τοῦ μέσου κλίτους τοῦ σηκοῦ διῄρητο εἰς τρεῖς μοίρας. Καὶ τὴν μὲν ὄπισθεν (δυσμικὴν) μοῖραν τοῦ σηκοῦ, τὴν μεταξὺ τῶν τριῶν τελευταίων βορείων καὶ τῶν ἀντιστοίχων νοτίων κιόνων, κατελάμβανεν ἅπασαν τὸ βάθρον (ὕψ. 1·09), ἐφ' οὗ ἦν τὸ ἄγαλμα τοῦ Διός. Ὁ χῶρος οὗτος (6·65 × 9·93) θεωρεῖται ἀνάλογος πρὸς βάθρον καθημένου ἀγάλματος, εἰκάζεται δὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἑπτάκις μεῖζον ἀνδρικοῦ σώματος· ὁ Παυσανίας (Ε' 11, 9) λέγει: «μέτρα δὲ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἐς

ὕψος τε καὶ εὖρος ἐπιστάμενος γεγραμμένα οὐκ ἐν ἐπαίνῳ θήσομαι τοὺς μετρήσαντας, ἐπεὶ καὶ τὰ εἰρημένα αὐτοῖς μέτρα πολύ τι ἀποδέοντά ἐστιν ἢ τοῖς ἰδοῦσι παρέστηκεν ἐς τὸ ἄγαλμα δόξα, ὅπου γε καὶ αὐτὸν τὸν θεὸν μάρτυρα ἐς τοῦ Φειδίου τὴν τέχνην γενέσθαι λέγουσιν. ὡς γὰρ δὴ ἐκτετελεσμένον ἤδη τὸ ἄγαλμα ἦν, ηὔξατο ὁ Φειδίας ἐπισημῆναι τὸν θεὸν εἰ τὸ ἔργον ἐστὶν αὐτῷ κατὰ γνώμην· αὐτίκα δ' ἐς τοῦτο τοῦ ἐδάφους κατασκῆψαι κεραυνόν φασιν, ἔνθα ὑδρία καὶ ἐς ἐμὲ ἐπίθημα ἦν ἡ χαλκῆ». Τὸ βάθρον τοῦ ἀγάλματος ἦτο λίθου Ἐλευσινιακοῦ μέλανος (ὡς δεῖγμα κεῖνται νῦν τεμάχια προχείρως ἀνιδρυμένα κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν αὐτοῦ). Ἡ δὲ μέση μοῖρα (ἐνταῦθα κατά τινας ὕπαιθρον· πρβ. ἄλλως ἀνωτέρω) ἦτο ἐπεστρωμένη κατὰ τὸ μεῖζον δυσμικὸν τμῆμα διὰ μέλανος Ἐλευσινιακοῦ λίθου μετὰ πλαισίου (λευκοῦ, Πεντεληκοῦ μαρμάρου) ὅπερ ὑπερεῖχεν ὀλίγον ἵνα, κατὰ Παυσανίαν (Ε' 11, 10-11, ὅπου τὸ πλαίσιον λέγεται «κρηπὶς» ἀλλ' ἐσφαλμένως «Παρίου» μαρμάρου), περιορίζῃ τὸ πρὸς συντήρησιν τοῦ ἐλέφαντος τοῦ ἀγάλματος ἐπιχεόμενον ἔλαιον (Παυσαν. Ε' 11, 10-11: «ὅσον δὲ τοῦ ἐδάφους ἐστὶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος, τοῦτο οὐ λευκῷ, μέλανι δὲ κατεσκεύασται τῷ λίθῳ. περιθεῖ δὲ ἐν κύκλῳ τὸν μέλανα λίθου Παρίου κρηπίς, ἔρυμα εἶναι τῷ ἐλαίῳ τῷ ἐκχεομένῳ. ἔλαιον γὰρ τῷ ἀγάλματί ἐστιν ἐν Ὀλυμπίᾳ συμφέρον, καὶ ἔλαιόν ἐστι τὸ ἀπεῖργον[1] μὴ γίνεσθαι τῷ ἐλέφαντι βλάβος διὰ τὸ ἑλῶδες τῆς Ἄλτεως. ἐν Ἀκροπόλει δὲ τῇ Ἀθηναίων τὴν καλουμένην Παρθένον οὐκ ἔλαιον, ὕδωρ δὲ ἐς τὸν ἐλέφαντα ὠφελοῦν ἐστιν· ἅτε γὰρ αὐχμηρᾶς τῆς ἀκροπόλεως οὔσης διὰ τὸ ἄγαν ὑψηλόν, τὸ ἄγαλμα ἐλέφαντος πεποιημένον ὕδωρ καὶ δρόσον τὴν ἀπὸ τοῦ ὕδατος ποθεῖ. ἐν Ἐπιδαύρῳ δὲ ἐρομένου μου καθ' ἥντινα αἰτίαν οὔτε ὕδωρ τῷ Ἀσκληπιῷ σφίσιν οὔτε ἔλαιόν ἐστιν ἐγχεόμενον, ἐδίδασκόν με οἱ περὶ τὸ ἱερὸν ὡς καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ καὶ ὁ θρόνος ἐπὶ φρέατι εἴη πεποιημένα». Πρβ. καὶ Παυσαν. Ζ' 27, 2 ἐν τοῖς περὶ Πελλήνης [τῆς Ἀχαΐας]: «κατὰ δὲ τὴν ὁδὸν ἐς αὐτὴν τὴν πόλιν ἐστὶν Ἀθηνᾶς λίθου μὲν ἐπιχωρίου ναός, ἐλέφαντος δὲ τὸ ἄγαλμα καὶ χρυσοῦ· Φειδίαν δὲ εἶναι τὸν εἰργασμένον φασί, ... λέγουσι δὲ οἱ Πελληνεῖς καὶ ἄδυτον τῆς Ἀθηνᾶς καθήκειν ἐς βάθος τῆς γῆς,

[1] Ὑπὸ Γ. Παπαβασιλείου (ἐν Ἀθηνᾷ 1899 σελ. 201) γράφεται: «συμφέρον ἅτε ἀπεῖργον».

εἶναι δὲ τὸ ἄδυτον τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀγάλματος τῷ βάθρῳ, καὶ τὸν ἀέρα ἐκ τοῦ ἀδύτου νότιόν τε εἶναι καὶ δι' αὐτὸ τῷ ἐλέφαντι ἐπιτήδειον»).[1] Ἐν τῇ εἰρημένῃ μέσῃ μοίρᾳ εἰκάζεται ὅτι ἵσταντο βάθρα μετ' ἀγαλμάτων κλπ. καὶ ὁ παρὰ Παυσανίᾳ Ε' 14, 4 ἐντὸς τοῦ ναοῦ βωμὸς τοῦ Διός. Ἡ δὲ τρίτη ἤτοι ἔμπροσθεν μοῖρα τοῦ σηκοῦ ἔμενεν ἐλευθέρα εἰς τὴν ἐξ ἀνατολῶν πρόσοδον τοῦ πλήθους·[2] ἐχωρίζετο δέ, ὡς ἐρρήθη, ἀπὸ τῆς μέσης μοίρας διὰ διαφράγματος φέροντος ἐν μέσῳ θύρωμα.

Τὴν δυσμικὴν μοῖραν κατεῖχεν, ὡς εἴρηται, τὸ πολυύμνητον τοῦ Διὸς ἄγαλμα, ὅπερ ὁ Φειδίας, ὡς πολλαχόθεν μαρτυρεῖται, ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐνεπνεύσθη στίχων (Ἰλιάδ. Α 528-530):

«Ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
«ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
«κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον».

Τοῦ ἀγάλματος ἀμυδρὰν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἔννοιαν ἐκ τῆς τοῦ Παυσανίου ἰδίᾳ περιγραφῆς καὶ ἐξ Ἠλειακῶν νομισμάτων (πρβ. καὶ *Bötticher* Olympia² σ. 314, *Frazer* Paus. III σ. 530 ἑξ.). Ὁ Παυσανίας (Ε' 11, 1, ἑξ.) λέγει: «καθέζεται μὲν δὴ ὁ θεὸς ἐν θρόνῳ χρυσοῦ πεποιημένος καὶ ἐλέφαντος, στέφανος δὲ ἐπίκειταί οἱ τῇ

[1] Ὑπό τινων εἰκάζεται ὅτι τὸ ἔλαιον ἐνεχεῖτο διὰ σωληνίσκων ἀδιακρίτων εἰς τὸν ξύλινον πυρῆνα ἤτοι σκελετὸν (τὸν κάνναβον) τοῦ ἀγάλματος χάριν τοῦ ξύλου (πρβ. Παυσ. Θ' 41, 7 περὶ μύρου κατασκευαζομένου ἐν Χαιρωνείᾳ: «τὸ δὲ ἐκ τῶν ῥόδων ποιούμενον, εἰ καὶ ἀγάλματα εἰργασμένα ξύλου χρίοις, ῥύεται καὶ ταῦτα σηπεδόνος», *Frazer* Paus. Ε' 11, 10). Πρβ. ἄλλως Ἀ. Ρουσόπουλος Παρθενὼν² 1895 σελ. 42, 63 ἑξ.

[2] Τὸ ἄγαλμα ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐκαλύπτετο διὰ παραπετάσματος ἐξ ἐρέας, ὅπερ ἦτο «κεκοσμημένον ὑφάσμασιν Ἀσσυρίοις καὶ βαφῇ πορφύρας τῆς Φοινίκων», ἀνάθημα Ἀντιόχου 4ου Ἐπιφανοῦς, βασιλέως τῆς Συρίας (175-164 π. Χρ.)· ἡ αὐλαία αὕτη καθειλκύετο εἰς τὸ ἔδαφος διὰ καλῳδίων (Παυσ. Ε' 12. 4).—Μετὰ τοῦτο ὁ Παυσανίας (Ε' 12, 5 ἑξ.) ἀναγράφει τὰ ἐν τῷ σηκῷ ἢ ἐν τῷ προνάῳ («ἔνδον ἢ ἐν τῷ προνάῳ» πρβ. ἀνωτ.) ἀναθήματα καὶ κατωτέρω (Ε' 12, 8): «ἐν δὲ τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναῷ Νέρωνος ἀναθήματα τρεῖς μὲν ἐς κοτίνου φύλλα στέφανοι, τέταρτος δὲ ἐς δρυός ἐστι μεμιμημένος. κεῖνται δὲ αὐτόθι καὶ ἀσπίδες χαλκαῖ πέντε καὶ εἴκοσι τοῖς ὁπλιτεύουσιν εἶναι φορήματα ἐς τὸν δρόμον (πρβ. ἀνωτ. σελ. 111). στῆλαι δὲ ἄλλαι τε ἑστήκασι καὶ ἡ πρὸς Ἀθηναίους καὶ Ἀργείους τε καὶ Μαντινέας ἔχουσα ὅρκον παρὰ Ἠλείων ἐς συμμαχίαν ἐτῶν ἑκατὸν» (420 π. Χρ., πρβ. Θουκυδ. Ε' 43-7, Corp. Inscr. Attic. IV 1, 46 b).

κεφαλῇ μεμιμημένος ἐλαίας κλῶνας. ἐν μὲν δὴ τῇ δεξιᾷ φέρει Νίκην ἐξ ἐλέφαντος καὶ ταύτην καὶ χρυσοῦ, ταινίαν τε ἔχουσαν καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ στέφανον· τῇ δὲ ἀριστερᾷ τοῦ θεοῦ χειρὶ ἔνεστι σκῆπτρον μετάλλοις τοῖς πᾶσι διηνθισμένον. ὁ δὲ ὄρνις ὁ ἐπὶ τῷ σκήπτρῳ καθήμενός ἐστιν ὁ ἀετός. χρυσοῦ δὲ καὶ τὰ ὑποδήματα τῷ θεῷ καὶ ἱμάτιον ὡσαύτως ἐστί· τῷ δὲ ἱματίῳ ζῴδιά τε καὶ τῶν ἀνθῶν τὰ κρίνα ἐστὶν ἐμπεποιημένα. 2 Ὁ δὲ θρόνος ποικίλος μὲν χρυσῷ καὶ λίθοις, ποικίλος δὲ καὶ ἐβένῳ τε καὶ ἐλέφαντί ἐστι· καὶ ζῷά τε ἐπ' αὐτοῦ γραφῇ μεμιμημένα καὶ ἀγάλματά ἐστιν εἰργασμένα. Νῖκαι μὲν δὴ τέσσαρες, χορευουσῶν παρεχόμεναι σχῆμα, κατὰ ἕκαστον τοῦ θρόνου τὸν πόδα, δύο δέ εἰσιν ἄλλαι πρὸς ἑκάστου πέζῃ ποδός. τῶν ποδῶν δὲ ἑκατέρῳ τῶν ἔμπροσθεν παῖδές τε ἐπίκεινται Θηβαίων ὑπὸ σφιγγῶν ἡρπασμένοι, καὶ ὑπὸ τὰς σφίγγας Νιόβης τοὺς παῖδας Ἀπόλλων κατατοξεύουσι καὶ Ἄρτεμις. 3 τῶν δὲ τοῦ θρόνου μεταξὺ ποδῶν τέσσαρες κανόνες εἰσίν, ἐκ ποδὸς ἐς πόδα ἕτερον διήκων ἕκαστος. τῷ μὲν δὴ κατ' εὐθὺ τῆς ἐσόδου κανόνι, ἑπτά ἐστιν ἀγάλματα ἐπ' αὐτῷ· τὸ γὰρ ὄγδοον ἐξ αὐτῶν οὐκ ἴσασι τρόπον ὅντινα ἐγένετο ἀφανές. εἴη δ' ἂν ἀγωνισμάτων ἀρχαίων ταῦτα μιμήματα· οὐ γάρ πω τὰ ἐς τοὺς παῖδας ἐπὶ ἡλικίας καθειστήκει τῆς Φειδίου·[1] τὸν δὲ αὐτὸν ταινίᾳ τὴν κεφαλὴν ἀναδούμενον ἐοικέναι τὸ εἶδος Παντάρκει λέγουσι, μειράκιον δὲ Ἠλεῖον τὸν Παντάρκην παιδικὰ εἶναι τοῦ Φειδίου· ἀνείλετο δὲ καὶ ἐν παισὶν ὁ Παντάρκης πάλης νίκην ὀλυμπιάδι ἕκτῃ πρὸς ταῖς ὀγδοήκοντα. 4 Ἐπὶ δὲ τῶν κανόνων τοῖς λοιποῖς ὁ λόχος ἐστὶν ὁ σὺν Ἡρακλεῖ μαχόμενος πρὸς Ἀμαζόνας· ἀριθμὸς μὲν δὴ συναμφοτέρων ἐς ἐννέα ἐστὶ καὶ εἴκοσι, τέτακται δὲ καὶ Θησεὺς ἐν τοῖς συμμάχοις τῷ Ἡρακλεῖ. ἀνέχουσι δὲ οὐχ οἱ πόδες μόνοι τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ κίονες ἴσοι τοῖς ποσὶ μεταξὺ ἑστηκότες τῶν ποδῶν. ὑπελθεῖν δὲ οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ὑπὸ τὸν θρόνον, ὥσπερ γε [καὶ] ἐν Ἀμύκλαις ἐς τὸ ἐντὸς τοῦ θρόνου παρερχόμεθα· ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἐρύματα τρόπον τοίχων πεποιημένα τὰ ἀπείργοντά ἐστι. 5 Τούτων τῶν ἐρυμάτων ὅσον μὲν ἀπαντικρὺ τῶν θυρῶν ἐστίν, ἀλήλιπται κυανῷ μόνον, τὰ δὲ λοιπὰ αὐτῶν παρέχεται Παναίνου γραφάς. ἐν δὲ αὐταῖς ἔστι μὲν οὐρανὸν καὶ γῆν Ἄτλας ἀνέχων, παρέστηκε δὲ καὶ Ἡρακλῆς ἐκδέξασθαι τὸ ἄχθος

[1] Τὸ χωρίον διορθοῦται ἄλλως ὑπ' ἄλλων (πρβ. *Frazer* Paus. I σ. 584). Περὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀγώνων τῶν παίδων ὅρα ἀνωτ. σελ. 29.

ἐθέλων τοῦ Ἄτλαντος, ἔτι δὲ Θησεύς τε καὶ Πειρίθους, καὶ Ἑλλάς τε καὶ Σαλαμὶς ἔχουσα ἐν τῇ χειρὶ τὸν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν ἄκραις ποιούμενον κόσμον, Ἡρακλέους τε τῶν ἀγωνισμάτων τὸ ἐς τὸν λέοντα τὸν ἐν Νεμέᾳ, καὶ τὸ ἐς Κασάνδραν παρανόμημα Αἴαντος, Ἱπποδάμειά τε ἡ Οἰνομάου σὺν τῇ μητρί, καὶ Προμηθεὺς ἔτι ἐχόμενος μὲν ὑπὸ τῶν δεσμῶν, Ἡρακλῆς δὲ ἐς αὐτὸν ἦρται· λέγεται γὰρ δὴ καὶ τόδε ἐς τὸν Ἡρακλέα, ὡς ἀποκτείναι μὲν τὸν ἀετὸν ὃς ἐν τῷ Καυκάσῳ τὸν Προμηθέα ἐλύπει, ἐξέλοιτο δὲ καὶ αὐτὸν Προμηθέα ἐκ τῶν δεσμῶν. τελευταῖα δὲ ἐν τῇ γραφῇ Πενθεσίλειά [1] τε ἀφιεῖσα τὴν ψυχὴν καὶ Ἀχιλλεὺς ἀνέχων ἐστὶν αὐτήν, καὶ Ἑσπερίδες δύο φέρουσι τὰ μῆλα ὧν ἐπιτετράφθαι λέγονται τὴν φρουράν. [2] Πάναινος μὲν δὴ οὗτος ἀδελφός τε ἦν Φειδίου, καὶ αὐτοῦ καὶ Ἀθήνησιν ἐν Ποικίλῃ τὸ Μαραθῶνι ἔργον ἐστὶ γεγραμμένον. [3] 7 Ἐπὶ δὲ τοῖς ἀνωτάτω τοῦ θρόνου πεποίηκεν ὁ Φειδίας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀγάλματος τοῦτο μὲν Χάριτας τοῦτο δὲ Ὥρας, τρεῖς ἑκατέρας. εἶναι γὰρ θυγατέρας Διὸς καὶ ταύτας ἐν ἔπεσίν ἐστιν εἰρημένα· Ὅμηρος δὲ ἐν Ἰλιάδι ἐποίησε τὰς Ὥρας καὶ ἐπιτετράφθαι τὸν οὐρανόν, καθάπερ τινὰς φύλακας βασιλέως αὐλῆς. Τὸ ὑπόθημα δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Διὸς τοῖς ποσίν, ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ καλούμενον θρανίον, λέοντάς τε χρυσοῦς καὶ Θησέως ἐπειργασμένην ἔχει μάχην τὴν πρὸς Ἀμαζόνας, τὸ Ἀθηναίων πρῶτον ἀνδραγάθημα ἐς οὐχ ὁμοφύλους. 8 Ἐπὶ δὲ τοῦ βάθρου τοῦ τὸν θρόνον τε ἀνέχοντος καὶ ὅσος ἄλλος κόσμος περὶ τὸν Δία, ἐπὶ τούτου

[1] Θυγάτηρ τοῦ Ἄρεως, βασιλὶς τῶν Ἀμαζόνων, φονευθεῖσα ἐν τῷ Τρωικῷ πολέμῳ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις καὶ ἰδὼν αὐτὴν θνήσκουσαν ἑάλω ὑπὸ ἔρωτος διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν νεότητα καὶ ἀνδρείαν αὐτῆς.

[2] Περὶ τῆς διατάξεως τῶν γραφῶν πρβ. καὶ *E. Gardner* ἐν Journ. of Hellen. Stud. XIV σ. 233 ἑξ., Ν. Γ. Πολίτης ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ Α' σ. 98 καὶ 227 ἑξ., *Frazer* Paus. III σ. 536 ἑξ. καὶ V σ. 613.

[3] Παυσ. Α' 15, 3, Α' 21, 2. Ὁ Πάναινος ἤκμασε κατὰ Πλίνιον κατὰ τὴν 83ην ὀλυμπιάδα (448-45), ἦτο δὲ κατ' αὐτὸν μέν, ὡς καὶ κατὰ Παυσανίαν, ἀδελφὸς τοῦ Φειδίου, κατὰ Στράβωνα δὲ ἀνεψιὸς αὐτοῦ (Στράβ. 354: «πολλὰ δὲ συνέπραξε τῷ Φειδίᾳ Πάναινος ὁ ζωγράφος, ἀδελφιδοῦς ὢν αὐτοῦ καὶ συνεργολάβος, πρὸς τὴν τοῦ ξοάνου διὰ τῶν χρωμάτων κόσμησιν καὶ μάλιστα τῆς ἐσθῆτος. δείκνυνται δὲ καὶ γραφαὶ πολλαί τε καὶ θαυμασταὶ περὶ τὸ ἱερὸν ἐκείνου ἔργα. ἀπομνημονεύουσι δὲ τοῦ Φειδίου, διότι πρὸς τὸν Πάναινον εἶπε πυνθανόμενον πρὸς τί παράδειγμα μέλλοι ποιήσειν τὴν εἰκόνα τοῦ Διός, ὅτι πρὸς τὴν Ὁμήρου δι' ἐπῶν ἐκτεθεῖσαν τούτων ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι . . .»· Plin. Nat. Hist. XXXV 54 καὶ 57-58, XXXVI 177, *Overbeck* Schriftquellen σ. 485, *Frazer* Paus. E' 11, 6).

τοῦ βάθρου[1] χρυσᾶ ποιήματα, ἀναβεβηκὼς ἐπὶ ἅρμα Ἥλιος, καὶ Ζεύς τέ ἐστι καὶ Ἥρα, ** παρὰ δὲ αὐτὸν Χάρις· ταύτης δὲ Ἑρμῆς ἔχεται, τοῦ Ἑρμοῦ δὲ Ἑστία· μετὰ δὲ τὴν Ἑστίαν Ἔρως ἐστὶν ἐκ θαλάσσης Ἀφροδίτην ἀνιοῦσαν ὑποδεχόμενος· τὴν δὲ Ἀφροδίτην στεφανοῖ Πειθώ. ἐπείργασται δὲ καὶ Ἀπόλλων σὺν Ἀρτέμιδι, Ἀθηνᾶ τε καὶ Ἡρακλῆς, καὶ ἤδη τοῦ βάθρου πρὸς τῷ πέρατι Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν, Σελήνη τε ἵππον ἐμοὶ δοκεῖν ἐλαύνουσα.[2] τοῖς δέ ἐστιν εἰρημένα ἐφ' ἡμιόνου τὴν θεὸν ὀχεῖσθαι καὶ οὐχ ἵππου, καὶ λόγον γέ τινα ἐπὶ τῷ ἡμιόνῳ λέγουσιν εὐήθη».

Ἂν δὲ τοιούτους ἔφερον κόσμους ὁ θρόνος καὶ τὸ ὑποπόδιον καὶ τὸ βάθρον, ταῦτα πάντα οὐδαμῶς ἐμείουν αὐτοῦ τοῦ ἀγάλματος τὴν σεμνὴν χάριν, τὸ ἄρρητον κάλλος, τὸ θεῖον μεγαλεῖον, «ὥσπερ ἂν εἴ τις τοῦ Διὸς τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ τὸ μὲν ὅλον κάλλος τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ὂν μὴ βλέποι μηδὲ ἐπαινοίη μηδὲ τοῖς οὐκ εἰδόσιν ἐξηγοῖτο, τοῦ ὑποποδίου δὲ τό τε εὐθυεργὲς καὶ τὸ εὔξεστον θαυμάζοι καὶ τῆς κρηπῖδος τὸ εὔρυθμον, καὶ ταῦτα πάνυ μετὰ πολλῆς φροντίδος διεξιών».[3] Δεκάδες χωρίων ὅλαι πλείστων ἀρχαίων συγγραφέων περιγράφουσιν ἢ ἐξαίρουσιν ἐν ὁμοφώνῳ θαυμασμῷ τὸ ἄγαλμα ὡς τὸ πρῶτον ἢ ἓν τῶν ἑπτὰ τοῦ κόσμου θεαμάτων. Οὕτως Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἀπέμενον ἔκθαμβοι, ὡς ὁ μεγαλόφρων καὶ φιλάνθρωπος Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος, ὅστις τὸ ἄγαλμα θεασάμενος (167 π. Χρ.) ἐξεπλάγη ὡσεὶ τὸν Δία παρόντα προσβλέπων, ἔθυσε δὲ δαψιλέστερον τοῦ εἰωθότος «καὶ τοιοῦτον εἶπεν, ὅτι μόνος αὐτῷ δοκεῖ Φειδίας τὸν παρ' Ὁμήρῳ Δία μεμιμῆσθαι· διότι μεγάλην ἔχων προσδοκίαν τῆς Ὀλυμπίας, μείζω τῆς προσδοκίας εὑρηκὼς εἴη τὴν ἀλήθειαν»·[4] Ἀπολλώνιος δὲ ὁ Τυανεὺς (ἀνωτ. σελ. 129) ἰδὼν «ἐς τὸ ἕδος τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ χαῖρε, εἶπεν, ἀγαθὲ Ζεῦ,

[1] Περὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ μέλανος ἐδάφους (ἀνωτ. σ. 175-6) *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 12, *Löwy* ἐν Stren. Helbig. σ. 180, *Robert* ἐν Hermes 1900 σ. 186, 1.

[2] Ἀνωτέρω μετὰ τὸ «Ἥρα» συμπληροῦται «καὶ Ἥφαιστος» (πρβ. Παυσ. Θ' 35, 4). Περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ βάθρου πρβ. *Frazer* Paus. Ε' 11. 8, *Thomas Davidson* ἐν Amer. Journ. of Philology 1881 σ. 352 ἑξ. Περὶ Σελήνης πρβ. καὶ Κ. Μυλωνᾶς ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1893 σ. 218 ἑξ. πίν. ιε'.

[3] Λουκιαν. Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν § 27.

[4] Πολύβ. Λ' 15, 3, Livius XLV 28. Ὁ Λ. Αἰμ. Παῦλος ἦτο Ῥωμαῖος ὕπατος, στρατηγὸς νικηφόρος, ἀφιλόπλουτος, ῥήτωρ ἀγαθός, ἐγκρατὴς τῆς Ἑλλην. γλώσσης.

σὺ γὰρ οὕτω τι ἀγαθός, ὡς καὶ σαυτοῦ κοινωνῆσαι τοῖς ἀνθρώποις».[1] Ἄλλοι ἐν τοῖς συγγράμμασιν ἐναμίλλως ἀποθαυμάζουσιν οἱ μὲν καὶ τὸ μέγεθος, ὥστε καὶ ἐμμέτρως ὡς ὁ Καλλίμαχος ἐν ἰάμβῳ νὰ ἀναγράφωσι τὰ μέτρα ἢ εἰς πήχεις 100 νὰ ἀναβιβάζωσι τὸ ὕψος,[2] οἱ δέ, ὡς Δίων ὁ Χρυσόστομος, τὴν μακαρίαν εἰκόνα καὶ «πάντων ὅσα ἔστιν ἐπὶ γῆς ἀγάλματα κάλλιστον καὶ θεοφιλέστατον», φάσμα «θεσπέσιον καὶ λαμπρόν . . . .», «τῷ γὰρ ὄντι τοιοῦτος (δηλ. ὁ Ζεὺς τοῦ Φειδίου) ἡμῖν προσορᾶν ἔοικε, πάνυ εὔνους καὶ κηδόμενος, ὥστ' ἔμοιγε μικροῦ φθέγγεσθαι δοκεῖ», καὶ ἀλλαχοῦ: «ὁ δὲ ἡμέτερος (δηλ. Ζεὺς) εἰρηνικὸς καὶ πανταχοῦ πρᾷος, οἷος ἀστασιάστου καὶ ὁμονοούσης τῆς Ἑλλάδος ἐπίσκοπος· ὃν . . . ἥμερον καὶ σεμνὸν ἐν ἀλύπῳ σχήματι, τὸν βίου καὶ ζωῆς καὶ συμπάντων δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, κοινὸν ἀνθρώπων καὶ πατέρα καὶ σωτῆρα καὶ φύλακα, ὡς δυνατὸν ἦν θνητῷ διανοηθέντι μιμήσασθαι τὴν θείαν καὶ ἀμήχανον φύσιν»· ἐτίμων δὲ καὶ μάλα τὸν Φειδίαν, «τὸν σοφὸν τοῦτον καὶ δαιμόνιον ἐργάτην τοῦ σεμνοῦ καὶ παγκάλου δημιουργήματος», ὅστις ἦτο «ὁ τὰς τῶν θεῶν εἰκόνας ἢ μόνος ἰδὼν ἢ μόνος δείξας», «εἰς ἐκεῖνον γὰρ (δηλ. τὸν Δία) τὸ πᾶν τῆς ἑαυτοῦ τέχνης κατέκλεισε»· ἤ, ὡς ὁ Κικέρων, ἔκρινον ὅτι τῷ τεχνίτῃ ἐκείνῳ δὲν παρίστατο ἁπλῶς ἀνήρ τις ὡς πρότυπον, ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἐνῴκει ὑπερφυής τις τοῦ καλοῦ ἰδέα, ἡ κατὰ Πλάτωνα ἀγέννητος καὶ ἀεὶ οὖσα, ἣν διὰ τῆς φαντασίας προσβλέπων ὁ καλλιτέχνης τὴν τέχνην καὶ τὴν χεῖρα προσήρμοττεν. Ἄλλοι πάλιν γράφουσιν ὅτι οὕτω τὸ τοῦ ἔργου κάλλος καὶ μεγαλεῖον ἥψατο τοῦ θείου, ὥστε ἐφαίνετο ὡς εἰ μέγα τι προσετέθη τῇ πατρίῳ θρησκείᾳ, ἢ ὅτι «ἀλλ' εἰς Ὀλυμπίαν μὲν ἀποδημεῖτε, ἵν' ἴδητε τὸ ἔργον τοῦ Φειδίου, καὶ ἀτύχημα ἕκαστος ὑμῶν οἴεται τὸ ἀνιστόρητος τούτων ἀποθανεῖν»,[3] ἢ ὅτι «Διὸς Κρόνος μὲν ἐν οὐρανῷ, Φειδίας δ' ἐν Ἤλιδι πατήρ ἐστι. ὃν μὲν γὰρ ἀθάνατος φύσις ἐγέννησεν, ὃν δὲ Φειδίου χεῖρες μόναι δυνάμεναι θεοὺς τίκτειν. μακάριος ὁ καὶ θεασάμενος τὸν βασιλέα τοῦ κόσμου μόνος, καὶ δεῖξαι δυνηθεὶς

[1] Φιλόστρ. Ἀπολλων. Τυαν. Δ' κη'.

[2] Περὶ τοῦ μεγέθους ὁ Στράβων (Η' 353) λέγει: «ἁπτόμενον δὲ σχεδόν τι τῇ κορυφῇ τῆς ὀροφῆς ὥστ' ἔμφασιν ποιεῖν, ἐὰν ὀρθὸς γένηται διαναστάς, ἀποστεγάσειν τὸν νεών». Εἰκάζεται νῦν ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο ἑπτάκις μεῖζον ἀνδρικοῦ σώματος (ἀνωτ. σελ. 174, ὅπου καὶ τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου Ε' 11, 9).

[3] Ἀρριαν. Ἐπικτ. διατρ. Α' 6, 23.

ἄλλοις τὸν κεραυνοῦχον . . . . τοιγαροῦν τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἑπτὰ θεαμάτων θαυμάζομεν μόνον, τοῦτο δὲ καὶ προσκυνοῦμεν· ὡς μὲν γὰρ ἔργον τέχνης παράδοξον, ὡς δὲ μίμημα Διὸς ὅμοιον». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ζεύς, οὗ τὴν γνώμην ᾐτήσατο εὐξάμενος ὁ Φειδίας, ἐξεδήλωσεν, ὡς ἐλέγετο, ἐπὶ ἐκτελεσμένῳ τῷ ἀγάλματι εὐαρέστησιν διὰ κεραυνοῦ παρ' αὐτὸ κατασκήψαντος (Παυσ. Ε′ 11, 9, ἀνωτ. σ.175).

Παραλειπομένων δὲ πλείστων ἄλλων ἀρχαίων ῥήσεων, ἀναγραφήτωσαν ἐνθάδε τὸ «εἰς τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὸς ἄγαλμα» ἐπίγραμμα (Ἀνθολογ. Πλανούδ. Δ′ 81):

Ἢ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων,
Φειδία, ἢ σύ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος

καὶ ἡ θαυμασία ἀποστροφή, ἣν ὑπὸ ποιητικοῦ ἑλκόμενος οἴστρου πρὸς τὸν Φειδίαν ποιεῖται Δίων ὁ Χρυσόστομος ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ ἢ Περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας (399 R.):

«Ὦ βέλτιστε καὶ ἄριστε τῶν δημιουργῶν, ὡς μὲν ἡδὺ καὶ προσφιλὲς ὅραμα καὶ τέρψιν ἀμήχανον θέας εἰργάσω πᾶσιν Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, ὅσοι ποτὲ δεῦρο ἀφίκοντο πολλοὶ πολλάκις, οὐδεὶς ἀντερεῖ. τῷ γὰρ ὄντι καὶ τὴν ἄλογον ἂν ἐκπλήξειε τοῦτό γε τῶν ζώων φύσιν, εἰ δύναιντο προσιδεῖν μόνον, ταύρων τε τῶν ἀεὶ πρὸς τόνδε τὸν βωμὸν ἀγομένων, ὡς ἑκόντας ὑπέχειν τοῖς καταρχομένοις, εἴ τινα παρέξουσι τῷ θεῷ χάριν, ἔτι δὲ ἀετῶν τε καὶ ἵππων καὶ λεόντων, ὡς τὸ ἀνήμερον καὶ ἄγριον σβέσαντας τοῦ θυμοῦ πολλὴν ἡσυχίαν ἄγειν, τερφθέντας ὑπὸ τῆς θέας· ἀνθρώπων δέ, ὃς ἂν ᾖ παντελῶς ἐπίπονος τὴν ψυχήν, πολλὰς ἀπαντλήσας συμφορὰς καὶ λύπας ἐν τῷ βίῳ μηδὲ ὕπνον ἡδὺν ἐπιβαλλόμενος, καὶ ὃς δοκεῖ μοι κατ' ἐναντίον στὰς τῆσδε τῆς εἰκόνος ἐκλαθέσθαι πάντων ὅσα ἐν ἀνθρωπίνῳ βίῳ δεινὰ καὶ χαλεπὰ γίγνεται παθεῖν. οὕτω σύγε ἀνεῦρες καὶ ἐμηχανήσω θέαμα, ἀτεχνῶς

νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθες ἁπάντων.[1]

τοσοῦτον φῶς καὶ τοσαύτη χάρις ἔπεστιν ἀπὸ τῆς τέχνης».

Τοιαῦτά τινα περὶ τοῦ Διὸς τοῦ Φειδίου οἱ ἀρχαῖοι ἀποφαίνονται.

[1] Ὁμήρου Ὀδυσσ. δ 221 (« . . . . ἐπίληθον ἁπάντων»).

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπ' αἰῶνας ὑμνηθὲν τοῦτο καλλιτέχνημα, ἄλλως τε καὶ ὑπόξυλον ὄν, ὑπέκειτο πρὸς ἄλλοις κινδύνοις καὶ ὑπὸ τοὺς ἀμεταστρόφους τῆς φύσεως νόμους. Ἤδη ἐκ παλαιοῦ παρὰ πᾶσαν τῶν Ἠλείων καὶ ἰδίᾳ τῶν φαιδυντῶν ἐπιμέλειαν καὶ θεραπείαν (σελ. 160) τὰ ἐπὶ τοῦ σκελετοῦ (πρβ. ὁ κάναβος) ἐπικεκολλημένα παρ' ἄλληλα ἐλεφάντινα πέταλα, ἐξ ὧν συνίσταντο τὰ γυμνὰ τοῦ ἀγάλματος, ἐχαλῶντο ἢ ἐρρήγνυντο,[1] ἐδέησε δὲ νὰ συναρμοσθῶσιν, ὡς λέγεται, ὑπὸ Δαμοφῶντος,[2] τοῦ τεχνίτου τῶν ἐν Λυκοσούρᾳ ἀνευρεθέντων κολοσσιαίων ἀγαλμάτων·[3] «ἀμφὶ δὲ Ἰούλιον Καίσαρα τὸ μέγα τῶν Ἑλλήνων καὶ Ὀλυμπικὸν ἄγαλμα . . . κεραυνῷ πρὸς τοῦ θεοῦ βληθὲν ἀναγράφουσι». Ἂν δὲ διέφυγε τὸν παρὰ Καλιγόλα κίνδυνον (σ. 20), ἀλλ' ἐπὶ Παυσανίου ἓν τῶν ὀκτὼ τοῦ θρόνου ἔργων ἔλειπεν, ὁ δὲ Λουκιανὸς εὐτραπέλως μνημονεύει τὰς τοῖς πλοκάμοις τοῦ ἀγάλματος ἐπενεχθείσας βλάβας.[4] Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 384 μ. Χρ. τὸ ἄγαλμα ἵστατο ἔτι κατὰ χώραν,[5] τέλος δὲ πιθανῶς μεταξὺ τῆς καταλύσεως τῶν ἀγώνων (μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ 393) καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Γότθων (395), πρὸ τῆς ἐμπρήσεως τοῦ ναοῦ (426), μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐγένετο κατόπιν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς (ὁ ἐμπρησμὸς κατὰ Κεδρηνὸν καὶ Ζωναρᾶν συνέβη τῷ 475· ἀνωτ., σ. 135).[6]

[1] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 175-6.

[2] Παυσαν. Δ' 31, 6.

[3] Παυσ. Η' 37, 3 ἑξ., πρβ. «Πρακτικὰ» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας 1896 σελ. 111 ἑξ.

[4] Λουκιαν. Τίμων 4: «οἱ δὲ καὶ αὐτῷ σοι (δηλ. τῷ Διὶ) τὰς χεῖρας Ὀλυμπίασιν ἐπιβεβλήκασι, καὶ σὺ ὁ ὑψιβρεμέτης ὤκνησας ἢ ἀναστῆσαι τοὺς κύνας ἢ τοὺς γείτονας ἐπικαλέσασθαι, ὡς βοηδρομήσαντες αὐτοὺς συλλάβοιεν ἔτι συσκευαζομένους πρὸς τὴν φυγήν· ἀλλ' ὁ γενναῖος καὶ Γιγαντολέτωρ καὶ Τιτανοκράτωρ ἐκάθησο τοὺς πλοκάμους περικειρόμενος ὑπ' αὐτῶν, δεκάπηχυν κεραυνὸν ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ»· καὶ Λουκιαν. Ζεὺς τραγῳδὸς 25: «ΖΕΥΣ: . . . . ἐπεί τοί γε εἴ μοι ἐπ' ἐξουσίας τὸ πρᾶγμα ἦν, εἴασα ἄν, οἴει, τοὺς ἱεροσύλους πρῴην ἀπελθεῖν ἀκεραυνώτους ἐκ Πίσης δύο μου τῶν πλοκάμων ἀποκείραντας, ἓξ μνᾶς ἑκάτερον ἕλκοντα;». — Τὸ παρὰ Κικέρωνι (De deor. nat. III 34) φερόμενον (ὅτι Διονύσιος ὁ Β' aureum ei [δηλ. Iovi] detraxit amioulum grandi pondere, quo Iovem ornarat . . . Gelo, καὶ ὅτι σκώπτων ἐπέβαλεν αὐτῷ ἐρεοῦν ἱμάτιον ὡς δὴ ἐν πάσῃ τοῦ ἔτους ὥρᾳ πρόσφορον) ἑρμηνεύεται περὶ τοῦ ἐν Συρακούσαις Διὸς (πρβ. Αἰλιαν. Π. Ἱστ. Α' 20, Κλήμ. Ἀλεξ. Προτρ. § 52).

[5] Πρβ. Θεμίστιον (ῥήτορα «εὐφραδῆ», «βασιλέα λόγων», ἐκ Παφλαγονίας περ. 330-390 μ. Χρ.) 248 a, 310 a, πρβ. 13 a, 202 b, 249 c (τῆς ἐν Παρισίῳ ἐκδόσεως τοῦ 1684· εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι ἐν 139 ab γίνεται λόγος περὶ τοῦ Μελαγκόμα, ἀνωτ. σελ. 49), *Bötticher*[2] σελ. 30.

[6] Τὰς περὶ τοῦ ἀγάλματος πηγὰς ὅρα ἐν *Overbeck* Schriftquellen σελ. 125 ἑξ.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς δὲν ὑπάρχει ρητὴ μαρτυρία. Περὶ τὸ 445 π. Χρ. ὁ Ἡρόδοτος (Β΄ 7) ἀναφέρει τὸν ναόν.[1] Ὁ Παυσανίας (Ε΄ 10, 2 [ἀνωτ. σ. 167], πρβ. Ϛ΄ 22, 1-4) λέγει ὅτι ὁ ναὸς καὶ τὸ ἄγαλμα ἐποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἀπὸ τῶν λαφύρων τῶν κατακτηθέντων Πισατῶν καὶ ἄλλων περιοίκων· τοῦτο δὲ εἰκότως ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τὴν ἐπὶ Πύρρου υἱοῦ τοῦ Πανταλέοντος γενομένην ἅλωσιν τῆς Πίσης (σελ. 19), ἀλλά, ὡς ἀλλαχόθεν εἰκάζεται (Στράβ. Η΄ 355, 362, πρβ. Ἡρόδ. Δ΄ 148), εἰς τὸν μετὰ τὴν ἐσχάτην κατάλυσιν τῶν Μεσσηνίων χρόνον, ἤτοι εἰς τὸ τοῦ 3ου Μεσσηνιακοῦ πολέμου τέλος (455 π. Χρ.), ὅτε καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι χάριν εἰδότες τοῖς Ἠλείοις «ἐπὶ τοσοῦτόν γε συνέπραξαν ὥστε τὴν χώραν ἅπασαν τὴν μέχρι Μεσσήνης Ἠλείαν ρηθῆναι καὶ διαμεῖναι μέχρι νῦν, Πισατῶν δὲ καὶ Τριφυλίων καὶ Καυκώνων μηδ' ὄνομα λειφθῆναι».

Ἀνάλογον πόρισμα περὶ τοῦ ἀπωτάτω καὶ τοῦ ὑστάτου χρονικοῦ ὅρου ἐξάγεται ἐκ τῆς τοῦ ναοῦ λατύπης, ἤτοι τῶν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀποπιπτόντων συντριμμάτων τῶν λίθων, ἥτις ηὑρέθη τὸ μὲν ὑπεράνω βάθρων τινῶν γνωστοῦ χρόνου, τὸ δὲ ὑποκάτω ἄλλων (πρβ. κατωτ. περὶ τῶν βάθρων τῶν ἐν Τροίᾳ ἡρώων καὶ τοῦ ἐκ Μαντινείας Πραξιτέλους καὶ τοῦ Μικύθου), ἐξ αὐτῆς δὲ εἰκάζεται ὅτι πρὸ μὲν τοῦ 484 δὲν ἐγένετο ἔναρξις τῆς οἰκοδομίας τοῦ ναοῦ, κατὰ δὲ τὴν 82αν ὀλυμπιάδα (452-449) ἡ ἐργασία ἦν ἤδη τοὐλάχιστον ἱκανῶς προκεχωρηκυῖα. Ἐὰν δὲ τὰ περὶ τοῦ 3ου Μεσσηνιακοῦ πολέμου εἰρημένα ἔχωσιν ὀρθῶς, ἐπειδὴ ἐν τῇ καθ' ὅλου ἐργασίᾳ ἐμφαίνεται τὸ ὁμόρρυθμον καὶ ἑνιαῖον ἔστι δ' ὅπου καὶ ἐσπευσμένον, συνάγεται ὅτι οὐ πολλοῖς ἔτεσι πρὸ τῆς εἰρημένης ὀλυμπιάδος ἤρξατο ἡ οἰκοδόμησις τοῦ ναοῦ καὶ ὅτι οὐ μακρὰ ἔτη διήρκεσε· περὶ δὲ τῆς χρυσῆς ἀσπίδος, ἥτις ἀνετέθη ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κορυφῆς τοῦ ναοῦ μετὰ τὴν ἐν Τανάγρᾳ νίκην τοῦ 457, δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἱδρύθη οὐχὶ εὐθὺς μετὰ τὴν νίκην, ἀλλ' ἔτεσί τισιν ὕστερον. Κατ' ἄλλους ὁ ναὸς ἦν ἤδη τότε μέχρι κορυφῆς ᾠκοδομημένος. Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς οὐχ ἧττον δυσχερὴς εἶνε ὁ λόγος. Τὸ ἄγαλμα εἰκάζεται ὅτι ἦν ἀρχῆθεν ὡρισμένον νὰ κατασκευασθῇ ἐγκαίρως ἄλλως τε καὶ διότι ἐποιήθη ἐξ ὧν καὶ ὁ ναὸς χρημάτων, ὃν δὲ τὸ ἐνδοξότατον τοῦ Φειδίου ἔργον τίθεται εἰς τὴν ἀκμὴν

τοῦ καλλιτέχνου, ἥτις ὑπὸ Πλινίου (Nat. Hist. XXXIV 49) ἀνάγεται εἰς τὴν 83ην ὀλυμπιάδα (448-445), ὅτε καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῷ ναῷ ἐργασθέντων γνωστῶν καλλιτεχνῶν συμπίπτουσιν οἱ χρόνοι. Συνάφειαν πρὸς τὸν χρόνον τοῦ ἀγάλματος ἔχει καὶ ἡ μνεία τοῦ Παντάρκους, μειρακίου Ἠλείου φίλου τῷ Φειδίᾳ, νικήσαντος τῷ 436 π. Χρ. παῖδας πάλῃ κατὰ Παυσανίαν Ε′ 11 3, (ἀνωτ. σ. 177, 1, πρβ. *Flasch* Olympia σελ. 1099). Περὶ τούτου ὁ Παυσανίας αὐτόθι προτάσσει ὅτι ἓν τῶν ἔργων τῶν κοσμούντων τὸν θρόνον τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διός, ἀναδούμενος ταινίᾳ τὴν κεφαλήν, ἦτο, ὡς ἐλέγετο ἐπὶ Παυσανίου, ὅμοιον τὴν μορφὴν τῷ Παντάρκει, ἐν δὲ ϛ′ 10, 6 ἀναγράφει ἄγαλμα τοῦ Παντάρκους ἐν τῇ Ἄλτει ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ νίκῃ ἄνευ μνείας τοῦ τεχνίτου, ἐξ οὗ νῦν εἰκάζεται ὅτι δὲν ἦτο ἔργον τοῦ Φειδίου, ἐν δὲ ϛ′ 4, 5 ἀναφέρεται ἔργον τοῦ Φειδίου, παῖς ἄγνωστος ἀναδούμενος ταινίᾳ τὴν κεφαλήν· τούτων μόνον τὸ ἐν ϛ′ 10, 6 ἀναφέρεται εἰς τὸν Παντάρκη, τὰ δὲ λοιπὰ δύο, ὡς εἰκάζεται, δὲν εἶχον πρὸς ἄλληλα συνάφειαν (*Furtwängler* Meisterwerke σελ. 62).[1] Κατ' ἄλλους δὲ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς ἐποιήθη μετὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἄλλου καλλιτεχνήματος τοῦ Φειδίου, τῆς ἐν τῷ Παρθενῶνι Ἀθηνᾶς, ἤτοι μετὰ τὸ 438, πότε δὲ ἐπερατώθη, εἶνε ἄδηλον, διότι καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου τοῦ Φειδίου εἶνε ἄγνωστος, ὁπωσδήποτε ὅμως ἐπερατώθη καὶ ἱδρύθη πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Περὶ τῶν χρόνων καθ' ὅλου πρβ. *Flasch* Olympia σελ. 1098 ἑξ., *Frazer* Pausan. III σ. 492, 533, IV σ. 11, 37 κλπ.

Ἄδηλον εἶνε, ἂν πρὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ σῳζομένου ναοῦ τοῦ Διὸς ὑπῆρχεν ἀρχαιότερος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου. Ἐκ τῶν πέριξ εὑρεθέντων πολλῶν ἀρχαϊκῶν ἀναθημάτων καὶ μελαίνης κόνεως εἰκάζεται ὅτι, ἂν δὲν προϋπῆρχε ναὸς ἐλάσσων, ἀλλὰ πιθανῶς ὁ χῶρος κατείχετο ὑπὸ βωμῶν. Κατ' ἄλλην γνώμην ἐν τοῖς πρότερον χρόνοις ὁ Ζεὺς συνελατρεύετο ὁμόναος καὶ ὁμόθρονος τῇ Ἥρᾳ ἐν τῷ Ἡραίῳ.

[1] Κατὰ μεταγενεστέρους συγγραφεῖς ὁ Φειδίας ἐπέγραψεν ἐπὶ δακτύλῳ τοῦ Διὸς «Παντάρκης καλός» (παραδίδοται καὶ ἄλλως [ἐσφαλμένως, ὡς εἰκάζεται] ὡς Ἀργεῖος ὁ Παντάρκης), *Overbeck* Ant. Schriftquellen ἀριθ. 740-3, *Pape* Eigennamen. Ὁ ἐν Παυσαν. ϛ′ 15, 2 Παντάρκης, Ἠλεῖος, εἶνε πιθανῶς τῆς αὐτῆς οἰκίας, νεώτερος τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀναγόμενος εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 3ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ἡ καλλιστέφανος ἐλαία, ἐξ ἧς ἐκόπτοντο οἱ κλάδοι τῶν τοῖς ὀλυμπιονίκαις ἀπονεμομένων στεφάνων (ἀνωτ. σελ. 117).

Πρὸς Β. καὶ μάλιστα πρὸς Α. τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εὕρηνται τὰ βάθρα πολλῶν ἀγαλμάτων. Καὶ πρὸς Β. μὲν τοῦ ναοῦ μνημονευτέον ἐπίμηκες βάθρον (μήκ. 12 μ.), ἐφ' οὗ πιθανῶς ἵδρυντό τινα τῶν πολλῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ Μικύθου (ἢ Σμικύθου) ἀνατεθέντων ἀγαλμάτων· οὗτος χρηστῶς ἄρξας ἀπὸ τοῦ 476 π. Χρ. ὡς ἐπίτροπος τῶν τέκνων τοῦ Ἀναξίλα, τυράννου τοῦ Ρηγίου (ἀποικίας τῶν Χαλκιδέων ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ), μετῴκησε μετὰ τὸ 467 εἰς Τεγέαν·[1] τούτου πιθανῶς τοῦ βάθρου εἶνε δύο τεμάχια μαρμάρου λευκοῦ φέροντα μέρη δύο ἐπιγραφῶν ὁμοίων ἀλλήλαις, ἐξ οὗ εἰκάζεται ὅτι ἡ αὐτὴ ἐπιγραφὴ ἦτο ἐγλυμμένη πλέον ἢ ἅπαξ ἤτοι ἐπὶ διαφόρων ἴσως πλευρῶν τοῦ βάθρου (τῶν τεμαχίων τὸ μὲν μεῖζον ὕψ. περ. 0·29, πλ. 0·98, πάχ. 0·75, ἀριθ. 510, κεῖται ἐν τῷ ἀνεσκαμμένῳ χώρῳ, τὸ δὲ ἄλλο, ἀριθ. 9, ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Κ)· ἡ ἐπιγραφὴ κατὰ τὸ μεῖζον τεμάχιον συμπεπληρωμένον (πρβ. *Kaibel* ἐν Hermes περιοδικῷ XXVIII σ. 60 ἑξ., Ergebn. V 267 καὶ 268 καὶ [πέντε πολὺ μικρὰ τεμάχια] 269) ἔχει ὡς ἑξῆς: «[Μίκυθος ὁ Χοίρου Ρηγῖνος καὶ Μεσσή]νιος, Fοικέων ἐν Τεγέηι, | [τἀγάλματα τάδε θεοῖς ἀνέθηκε πᾶσι]ν καὶ θεαῖς πάσαις· | [παιδὸς δὲ νόσον φθινάδα νοσέοντος κ]αὶ χρημάτων ὅσσα Fοι πλεῖστα ἐγέν[ετο δυνατὸν | ἰητροῖς δαπανηθέντων, ἐς Ὀλυμπίην] ἐλθών, ἔπειτα εὐξάμεν|[ος . . . . . ἀνέθηκεν]»· τὸ βάθρον εἶνε ἄξιον

[1] Παυσαν. Ε' 26, 2-6: «τὰ δὲ ἀναθήματα Μικύθου πολλά τε ἀριθμὸν καὶ οὐκ ἐφεξῆς ὄντα εὕρισκον, ἀλλὰ Ἰφίτου μὲν τοῦ Ἠλείου καὶ Ἐκεχειρίας στεφανούσης τὸν Ἴφιτον, τούτων μὲν τῶν εἰκόνων ἔχεται τοσάδε ἀναθήματα τῶν Μικύθου, Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν τε καὶ Ἑστία· Γλαῦκος δὲ ὁ ποιήσας ἐστὶν Ἀργεῖος. παρὰ δὲ τοῦ ναοῦ τοῦ μεγάλου τὴν ἐν ἀριστερᾷ πλευρὰν ἀνέθηκεν ἄλλα, Κόρην τὴν Δήμητρος καὶ Ἀφροδίτην . . . . ποιητῶν δὲ Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον . . . ., τεθῆναι δὲ ὑπὸ τοῦ Μικύθου καὶ ἄλλα ὁμοῦ τούτοις λέγουσι, Νέρωνα δὲ ἀφελέσθαι φασὶ καὶ ταῦτα . . . . οἰκεῖν δὲ τὰ μὲν ἐπιγράμματα ἐν Τεγέᾳ ⟨οὔ⟩ φησιν αὐτόν, τὰ δὲ ἀναθήματα ἀνέθηκεν ἐς Ὀλυμπίαν εὐχήν τινα ἐκτελῶν ἐπὶ σωτηρίᾳ παιδὸς νοσήσαντος νόσον φθινάδα . . .» (κατὰ τὰς ἀνευρεθείσας ἐπιγραφὰς ἀναγνωστέον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ «ἐν Τεγέᾳ φησὶν», ἄνευ τοῦ «οὔ»), πρβ. Παυσ. Ε' 24, 6, Ἡρόδ. Ζ' 170, Διόδωρ. ΙΑ' 48, 59, 66, Στράβ. 253.

λόγου ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς χρονικὴν συνάφειαν· ηὑρέθη κείμενον ἐπὶ στρώματος λατύπης τοῦ ναοῦ, ἱδρύθη δὲ πιθανῶς οὐχὶ πρὸ τοῦ 460 π. Χρ.

Πρὸς Α. τοῦ βάθρου τοῦ Μικύθου εὑρεθὲν (σχεδὸν ὅλον) ἐπανιδρύθη τὸ ἐκ ψαμμίτου λίθου βάθρον ἀγάλματος τοῦ Δρωπίωνος βασιλέως τῆς Παιονίας, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἡ Παιονία (ἀνωτ. σελ. 16), ἥτις πρότερον μεταξὺ (ἀπὸ Φιλίππου καὶ ἑξῆς) ἀνῆκε τῇ Μακεδονίᾳ, ἐγένετο πάλιν τῇ 3ῃ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδι ἐλεύθερον κράτος· ἡ ἐπιγραφὴ (ἀριθ. 553) ἔχει ὡς ἑξῆς: «[Δρω]πίωνα Λέοντος,[1] | [βα]σιλέα Παιόνων | [κ]αὶ κτίστην, τὸ κοινὸν | [τ]ῶν Παιόνων ἀνέθηκε ἀ[ρ]ετῆς ἕνεκεν | καὶ εὐνοίας τῆς ἐς αὐτοὺς» (Ergebn. V 303, *Dittenberger* Sylloge Inscr. graec.[2] 208).

Πρὸς Α. δὲ τοῦ ναοῦ (32 μέτρ. πρὸς ἀνατολὰς τῆς ΒΑ. αὐτοῦ γωνίας) παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους εὕρηται κατὰ χώραν εὐμέγεθες (περ. 3 μ.×1·19) ἐπιγεγραμμένον βάθρον (Παρίου ἢ Ναξίου μαρμάρου, ἀριθ. ἐπιγρ. 575) ἀναθήματος τῶν Ἐρετριέων, χαλκοῦ ταύρου, οὗ ηὑρέθη τὸ ἕτερον κέρας καὶ τὸ δεξιὸν οὖς (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Η)· ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ βάθρου φαίνονται τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν ἵστατο ὁ ταῦρος βλέπων πρὸς νότον, ἔτι δὲ ἐπιμήκης ἐντομὴ ἐν ᾗ πιθανῶς ὑπῆρχε πλὰξ χαλκῆ ἐπιγεγραμμένη· ἐπὶ τοῦ Α. χείλους τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ βάθρου εἶνε κεχαραγμένη μεγάλοις γράμμασι (ὕψ. γραμμ. 0·055) τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀρχομένης ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Φιλέσιος ἐποίε
Ἐρετριε̃ς τõι Δί,

ἤτοι κατὰ τὴν κοινὴν γραφήν: «Φιλήσιος ἐποίει· Ἐρετριῆς (-εῖς) τῷ Διὶ» (Ergebn. V 248, Παυσαν. Ε' 27, 9 «βοῶν δὲ τῶν χαλκῶν ὁ μὲν Κορκυραίων, ὁ δὲ ἀνάθημα Ἐρετριέων, τέχνη δὲ Ἐρετριέως ἐστὶ Φιλησίου»). Πλησίον τοῦ βάθρου τούτου ηὑρέθη οὐχὶ κατὰ χώραν τὸ τοῦ Ἀθηναίου παγκρατιαστοῦ Καλλίου (Πεντελησίου μαρμάρου, ὕψ. 0·31, πλ. 0·775, πάχ. 0·915, ἀριθ. ἐπιγρ. 576, Ergebn. V 146, ἀνωτ. σελ 30 καὶ 58).

Αὐτόθι που πρὸς ΒΔ. ἐσῴζοντο ἐπὶ Παυσανίου τὰ θεμέλια τῆς τοῦ

[1] Ἐντεῦθεν ἀποδείκνυται ὀρθὴ ἡ εἰκασία ὅτι ἐν Παυσ. Ι' 13, 1 (περὶ ἀναθήματος τοῦ Δρωπίωνος ἐν Δελφοῖς) ἀντὶ **Δέοντος** γραπτέον **Λέοντος**.

Οἰνομάου οἰκίας (πρβ. αὐτόθι καμπὴν ὑδραγωγείου) καὶ ξύλινος κίων (ἡ Οἰνομάου κίων), ὅστις πεπονηκὼς ὑπὸ τοῦ χρόνου συνείχετο ὑπὸ δεσμῶν αὐτόθι ἐν ὑποστέγῳ τετρακιονίῳ ὡς μόνον λείψανον τῆς οἰκίας κεραυνωθείσης· πρὸ τοῦ κίονος πινάκιον χαλκοῦν ἔφερε τάδε:

καὶ γὰρ ἐγὼ κλεινῶν εἰμ' ὦ ξένε λείψανον οἴκων,
στῦλος ἐν Οἰνομάου πρίν ποτ' ἐοῦσα δόμοις·
νῦν δὲ παρὰ Κρονίδην κεῖμαι τάδ' ἔχουσα τὰ δεσμὰ
τίμιος· οὐδ' ὀλοὴ δαίσατο φλόξ με πυρός.

Πρὸς τούτοις ὁ Παυσανίας ἀναγράφει ὅτι γινομένου ὀρύγματος ἐγγύτατα τοῦ κίονος πρὸς ἀνίδρυσιν βάθρου χαλκοῦ ἀγάλματος Ὀλυμπιονίκου, Ρωμαίου συγκλητικοῦ, ηὑρέθησαν «καὶ ὅπλων καὶ χαλινῶν καὶ ψαλίων θραύσματα», ἃ καὶ αὐτὸς ὁ Παυσανίας εἶδεν ὀρυσσόμενα (Ε' 20, 6-8, πρβ. ϛ' 18, 7· σελ. 16, 121)· πρβ. Ε' 14, 7: «ἔνθα δὲ τῆς οἰκίας τὰ θεμέλιά ἐστι τῆς Οἰνομάου, δύο ἐνταῦθά εἰσι βωμοί, Διός τε Ἑρκείου· τοῦτον[1] ὁ Οἰνόμαος ἐφαίνετο αὐτὸς οἰκοδομήσασθαι τῷ δὲ Κεραυνίῳ Διὶ ὕστερον ἐποιήσαντο, ἐμοὶ δοκεῖν, βωμόν, ὅτ' ἐς τοῦ Οἰνομάου τὴν οἰκίαν κατέσκηψεν ὁ κεραυνός».

Παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους κεῖνται κατὰ χώραν τρία ἡμικύκλια βάθρα ἀγαλμάτων, δι' ὧν, ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιγραφῶν κεχαραγμένων ἐπὶ (ὑποκοίλων ἔμπροσθεν) λίθων τῶν βάθρων, ἐν μέρει ἐτιμῶντο ἐπιφανεῖς Ἠλεῖαι γυναῖκες· εἷς λίθος (ὕψους 0·70, πλάτ. 0·88, ὑπολεύκου ἀσβεστολίθου, ἀριθ. ἐπιγρ. 567) φέρει τάδε: «ἡ πόλις ἡ τῶν Ἠλείων | Δαμὼ Θεοτίμου Ἠλε[ί]|αν ἀρε[τῆς] ἕνεκεν»· πρὸς τῷ ἀγάλματι τῆς Δαμοῦς καὶ ἄλλῳ τινὶ (ἀρ. 632) ὑπῆρχον αὐτόθι ἀγάλματα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Δαμοῦς Γλαύκου καὶ τῆς γυναικὸς ἴσως αὐτοῦ (ἀριθ. 528 αβ), ἔτι δὲ ἄγαλμα τοῦ Νικέα (ἀρίθ. 198 + 569), υἱοῦ ἢ πατρὸς τοῦ ὀλυμπιονίκου Ἀγιλόχου· ἀνάγονται εἰς τὸ μέσον τῆς 1ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος (Ergebn. V 408-412).

Ἐν τῇ βορείῳ πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους εὕρηται τὸ βάθρον τοῦ ἀγάλματος τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου τιμηθέντος ἐνταῦθα (μετὰ τὸ 146 π. Χρ.) καὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ πολλαχοῦ διὰ τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐνέργειαν· τὸ βάθρον (ὑποκίρρου ἀσβεστολίθου, ὕψ. 0·36,

[1] Πρβ. Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾷ ΙΑ' σελ. 202. «Διός τε Ἑ. καὶ Κεραυνίου· καὶ τὸν μὲν (;)», ἢ «Διὸς Κ. τε καὶ (;) Ἑρκείου· τοῦτον».

πλ. καὶ πάχ. περ. 0·75) φέρει τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 562): «ἡ πόλις ἡ τῶν Ἠλείων Πολύβιον | Λυκόρτα Μεγαλοπολείτην» (Ergebn. V 302).

Πρὸς Α. τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ (15 μ. ἀπ' αὐτῆς) κεῖται ὑπόβαθρον πώρινον τοξοειδὲς καὶ καταντικρὺ αὐτοῦ ἄλλο περιφερές· ἐνταῦθα πιθανῶς ἦσαν τὰ κατὰ Παυσανίαν (Ε' 25, 8· πρβ. Ὁμήρου Ἰλιάδ. Η 123 ἑξ.) ἀγάλματα τῶν ἐν Τροίᾳ Ἑλλήνων ἀριστέων, ἔργον τοῦ Αἰγινήτου Ὀνάτα· οὗτοι μετὰ πρόκλησιν τοῦ Ἕκτορος συνεφώνησαν ὅπως ἡ πρὸς αὐτὸν μονομαχία ἀνατεθῇ τῷ ἀνδρὶ οὗ θὰ ἐξήγετο ὁ κλῆρος· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ μείζονος βάθρου ἵσταντο ἔνοπλοι οἱ ἀνδρειότατοι τῶν Ἑλλήνων ἐννέα, ἐν οἷς Ἀγαμέμνων, Διομήδης, οἱ δύο Αἴαντες, ὁ Ἰδομενεύς,[1] ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπὶ δὲ τοῦ περιφεροῦς βάθρου ὁ Νέστωρ κρατῶν τὸ τοὺς κλήρους φέρον κράνος τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἐπὶ τοῦ μείζονος βάθρου ἐσῴζοντο ἐπὶ Παυσανίου ὀκτὼ ἀγάλματα (τὸ ἔνατον, τὸ τοῦ Ὀδυσσέως, μετηνέχθη, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ τοῦ Νέρωνος εἰς Ῥώμην), τούτων δὲ μόνον τὸ τοῦ Ἀγαμέμνονος ἔφερε τὸ ὄνομα γεγραμμένον (ἐκ δεξιῶν ἐπὶ τὰ λαιά)· ἐπὶ τοῦ μείζονος βάθρου ὑπῆρχε καὶ ἐπίγραμμα:

τῷ Διὶ τ(οὶ) Ἀχαιοὶ τἀγάλματα ταῦτ' ἀνέθηκαν,
ἔγγονοι ἀντιθέου Τανταλίδα Πέλοπος.

Τὰ δύο βάθρα ηὑρέθησαν ὑπὸ στρῶμα λατύπης τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ἐκ τούτου δὲ ἐξάγεται ὅτι εἶνε ἀρχαιότερα αὐτοῦ.

Νίκης Παιωνίου βάθρον.[2] Πλησίον τοῦ εἰρημένου βάθρου τῶν ἐν Τροίᾳ ἡρώων (πρὸς τὰ ΝΑ. αὐτοῦ), 37 μ. πρὸς ἀνατολὰς τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, κεῖται τὸ βάθρον τῆς ὑπὸ Παιωνίου ποιηθείσης Νίκης, ἀναθήματος τῶν Μεσσηνίων καὶ Ναυπακτίων (Παυσ. Ε' 26, 1. Ὅρα ἐν τῇ κεντρικῇ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου). Τὸ βάθρον

[1] Τὸ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος αὐτοῦ ἐπίσημον ἦτο ἀλεκτρυών. Ὁ Ἰδομενεὺς ἦτο ἀπόγονος τοῦ Μίνω, ἕλκων τὸ γένος ἀπὸ Ἡλίου τοῦ πατρὸς τῆς Πασιφάης, «Ἡλίου δὲ ἱερόν φασιν εἶναι τὸν ὄρνιθα καὶ ἀγγέλλειν ἀνιέναι μέλλοντος τοῦ ἡλίου». Ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἐγέγραπτο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαλματοποιοῦ ἐν ἐπιγράμματι:

πολλὰ μὲν ἄλλα σοφοῦ ποιήματα καὶ τόδ' Ὀνάτα
ἔργον, ὃν Αἰγίνῃ γείνατο παῖδα Μίκων.

[2] Πρβ. *Purgold* ἐν Ergebn. II σελ. 153.

εἶχε σχῆμα τριγωνικῆς κολούρου πυραμίδος, ἦτο δὲ ἱδρυμένον ἐπὶ πωρίνου τετραγώνου θεμελίου ὡς ἑξῆς: ἐπὶ τοῦ θεμελίου τούτου ἔκειτο τριγωνικὸς σπόνδυλος ὑπώχρου ἀσβεστολίθου, ἐπὶ τούτου δὲ ἵσταντο οἱ τὸ καθ' αὐτὸ βάθρον ἀποτελοῦντες τριγωνικοὶ σπόνδυλοι, πάντες Παρίου ἢ Ναξίου μαρμάρου, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἄγαλμα εἶνε πεποιημένον· οἱ μαρμάρινοι οὗτοι σπόνδυλοι ἦσαν 14 τὸν ἀριθμὸν ἔχοντες ὕψος 9 μ. ἐν ὅλῳ· τῶν σπονδύλων τούτων ἀπώλοντο μὲν 6, ηὑρέθησαν δὲ 8, ὧν τρεῖς μὲν ἐπανιδρύθησαν ἐπὶ τῆς βάσεως, δύο δὲ ἔμειναν χαμαὶ παρ' αὐτὴν δι' ἔλλειψιν ἀνιδρυτικῶν μηχανημάτων, τρεῖς δὲ ἐστάθησαν ἐν τῷ μουσείῳ ὑπὸ τὸ ἄγαλμα. Τῶν εἰρημένων 14 ὁ μὲν ἀνώτατος (ἐπίκρανον, νῦν ἐπανιδρυμένον ὑπὸ τὸ ἄγαλμα) καὶ ὁ κατώτατος φέρουσι γλυπτὸν κόσμημα, οἱ δὲ μεταξὺ αὐτῶν 12 ἐμειοῦντο τὸ πλάτος ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὁμαλῶς (ἄνευ διακοπῆς ἦτο μικρῶν ἀναβαθμῶν). Τῶν 12 δὲ τούτων οἱ κατώτατοι τρεῖς εἶνε ἐπιγεγραμμένοι, καὶ δὴ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀνωτάτου τῶν τριῶν κεχάρακται ἡ κυρία ἐπιγραφὴ (τῆς ἀναθέσεως καὶ τοῦ τεχνίτου, νῦν ἐν τῷ μουσείῳ 3ον μάρμαρον ὑπὸ τὸ ἄγαλμα), ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ τοῦτον δύο σπονδύλων μακρὰ μεταγενεστέρα ἐπιγραφή, περὶ ἧς παρακατιόντες λέγομεν. Ὁ πάλαι ἄνωθεν τῶν τριῶν ἐπιγεγραμμένων ἱδρυμένος σπόνδυλος (νῦν πρὸς Ν. τῆς βάσεως) φέρει ἔμπροσθεν τετράγωνον ἐγγλυφὴν (ὕψ. 0·605, πλ. 0·47. βάθ. 0·015) μετὰ τεσσάρων βοθρίων (βάθ. 0·07), ἐν ᾗ ἦν ποτε, πρὸς ταῦτα ἡρμοσμένη, χαλκῆ στήλη (πλὰξ) ἐπιγεγραμμένη. Ἄνωθεν τοῦ σπονδύλου τούτου ἵδρυτο ἕτερος, ὅστις νῦν κεῖται πρὸς Β. τῆς βάσεως, καὶ ὑπὲρ τοῦτον ὑπῆρχον 5 (ἀπολωλότες). Ἐπὶ τοῦ ἀνωτάτου τῶν 5 ἔκειτο ἄλλος (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ ὑπὸ τὸ ἐπίκρανον), ὅστις ἐπὶ τῶν τριῶν πλευρῶν φέρει γόμφων κοιλότητας, περὶ ἃς χῶρός τις (ὡς τετράγωνος;) φαίνεται τὴν ὄψιν λευκότερός πως τῆς λοιπῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου· ἐκ τούτων δὲ εἰκάζεται ὅτι ἐν αὐταῖς ἦσαν προσηρμοσμένα χαλκᾶ κοσμήματα, ἴσως ἀσπίδες ἐπίχρυσοι ἀναφερόμεναι εἰς τὴν νίκην ἢ τὰς νίκας τῶν εἰρημένων ἀναθετῶν. Τέλος ἄνωθεν τοῦ τελευταίου τούτου σπονδύλου, ἤτοι μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπικράνου, ἵστατο ἕτερος (ἐλλείπων). Πρὸς τοῖς εἰρημένοις κοσμήμασιν ὑπῆρχον πιθανῶς καὶ ἐπὶ τῶν ἐλλειπόντων σπονδύλων ἄλλα καὶ ἐπιγραφαὶ ἐγχάρακτοι ἢ καὶ ἐπικεχρωσμέναι, ποικίλλουσαι τὸ βάθρον, τὸν κατὰ Παυσανίαν κίονα.

Τῶν τριγωνικῶν λίθων εὑρεθέντων πάντων χαμαί, ἄδηλον εἶνε τίς τῶν τριῶν πλευρῶν ἦτο ἡ κυρία ὄψις τοῦ μνημείου, εἰκάζεται ὅμως ἄλλως τε καὶ διὰ τὴν καταντικρύ που θέσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ὅτι ἡ ἡ ὄψις αὕτη ἤγουν τὸ ἄγαλμα καὶ ἡ κυρία ἐπιγραφὴ ἔβλεπε πρὸς δυσμάς. Ἡ δὲ μακρὰ ἐπιγραφή, ἤτοι ἡ μεταγενεστέρα, ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο μνεία, ἦτο ἐγλυμμένη, ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς ἐπιφανείας εἰκάζεται, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ βάθρου βλέπουσα πρὸς ΒΑ. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη (ἀριθ. 625, Ergebn. V 52) φέρει ἐν κεφαλίδι τάδε:

Κρίσις περὶ χώρας
Μεσσανίοις καὶ Λακεδαιμονίο[ις].

Ὑπὸ τοὺς δύο τούτους στίχους ἕπονται οἱ τὴν κυρίως ἐπιγραφὴν ἀποτελοῦντες 68 στίχοι ἐν δυσὶ στήλαις (στίχ. 3-40 καὶ 41-70). Ἡ ἀμφισβητουμένη χώρα, περὶ ἧς καὶ ἐκ παλαιοτάτου ἤριζον οἱ δύο γείτονες (πρβ. τοὺς Μεσσηνιακοὺς πολέμους), εἶνε οἱ Δενθάλιοι παρὰ τὸ Ταΰγετον ἐπὶ τῆς δυσμικῆς ὑπωρείας. Τῆς ὑποθέσεως ἀναχθείσης εἰς Ῥώμην, ἐξεδόθη δόγμα τῆς συγκλήτου, καθ' ὃ τὰ πράγματα ὤφειλον νὰ μένωσιν ὅπως ὅτε ὁ Μόμμιος ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα (146 π. Χρ.), ἀνετέθη δὲ τοῖς Μιλησίοις νὰ κρίνωσιν, ὁπότεροι, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἢ οἱ Μεσσήνιοι, κατεῖχον τότε τὴν χώραν. Οἱ Μιλήσιοι δὲ ἀπεφήναντο ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων διὰ ψήφων 584 κατὰ 16. Τῆς κρίσεως ταύτης ἀντίγραφον αἰτησάμενοι οἱ Μεσσήνιοι διὰ πρεσβείας παρὰ τῶν Μιλησίων καὶ πέμψαντες αὐτὸ πρὸς τοὺς Ἠλείους ἔτυχον τῆς ἀδείας ὅπως ἀναγραφῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ. Οὕτως ἐν τῇ ἐκ τριῶν μερῶν συγκειμένῃ ἐπιγραφῇ φέρεται: 1) ἡ περὶ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναγραφῆς τῆς κρίσεως πρόθυμος ἄδεια τῶν Ἠλείων (στίχ. 3-28, ἐν δωρικῇ διαλέκτῳ): «πρεσβευτᾶν παραγενομένων παρὰ τᾶς πόλιος | τῶμ Μεσσανίων .... ἔδοξε τοῖς συνέδροις, ἀπόκρι|σιν δόμεν, διότι τάν τε συγγένειαν καὶ φιλίαν τὰν ὑπάρ|χουσαν ποτὶ τὰμ πόλιν τῶμ Μεσσανίων ἀνανεοῦν|ταί τε καὶ ἐπὶ πλεῖομ προάξοντι κλπ.»· 2) ἐπιστολὴ τῶν Μιλησίων πρὸς τοὺς Ἠλείους (στίχ. 29-40): «Μιλησίων οἱ πρυτάνεις καὶ οἱ ἡιρημένοι ἐπὶ τῆι φυλακῆι | Ἠλείων τοῖς ἄρχουσι καὶ τοῖς συνέδροις χαίρειν· παρα|γενομένωμ πρὸς ἡμᾶς πρεσβευτῶν παρὰ Μεσσηνίων | ... ... καὶ | παρακαλούντων δοῦναι αὐτοῖς ἀντίγραφον πρὸς ὑ|μᾶς τῆς γεγε-

νημένης κρίσεως . . . . . . κατὰ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου . . . . . ., ὑπο|[τ]άξαντες αὐτὴν τῆι ἐπιστολῆι ἐδώκαμεν τοῖς πρεσβευ|[τ]αῖς, ὅπως διακομίσωσιν αὐτὴμ πρὸς ὑμᾶς ἐσφραγισμέ|[νην] τῆι [δημ]οσίαι σφραγῖδι»· 3) ἡ κρίσις τῶν Μιλησίων (στίχ 41-70): «ἐπὶ στεφανηφόρου Εἰρηνίου . . . ., μηνὸς Καλαμαιῶνος δευτέραι, ὡς δὲ . . . ἀφ' ἧ[ς ἡμέρας τὸ] | δόγμα ἐγένετο, ἐκκλησία συνήχθη κυρία ἐ[ν τῶι θεά]|τρωι ἐν τῆι προειρημένηι ἡμέραι, καθότι Λα[κεδαιμό]|νιοι καὶ Μεσσήνιοι συνωμολογήσαντο, καὶ ἀπ[ε]κληρώθη | κριτήριον ἐκ παντὸς τοῦ δήμου τὸ μέγισ[τ]ον ἐκ τῶν | νόμων, κριταὶ ἑξακόσιοι . . . . . .· τῶν ψήφων, αἷς ἔδοξεν κατεισ[χῆσθαι] | ἡ χώρα ὑπὸ Μεσσηνίων καὶ ὅπως οὗτοι οὕτω[ς κα]|τέχωσιν, πεντακόσιαι ὀγδοήκοντα τέσσα|ρες· αἷς κατεισχῆσθαι ὑπὸ Λακεδαιμονίω[ν,] | δεκαέξ». Ἡ κρίσις ἀνάγεται εἰς τοὺς ὀλίγον πρὸ τοῦ 135 π. Χρ. χρόνους (μετὰ τὸ 146 π. Χρ.).

Πρὸς Δ. τοῦ βάθρου τῆς Νίκης μέγα ἐπιγεγραμμένον βάθρον μαρμάρου λευκοῦ κυανίζοντος (τῶν Δολιανῶν τῆς Ἀρκαδίας[1]), εὑρεθὲν ὑπὸ τὴν λατύπην τοῦ ναοῦ τοῦ Διός (ἀρχαιότερον ἄρα αὐτοῦ), ἔφερε δύο ἀναθήματα, ὧν ἑκάτερον ὑπὸ δύο τεχνιτῶν ἐξειργασμένον· ὁ ἀναθέτης Πραξιτέλης (οὐχὶ ὁ καλλιτέχνης), ἐκ Μαντινείας μὲν ἕλκων τὸ γένος, εἰς Σικελίαν δὲ εἶτα μετοικήσας, ἵδρυσε τὸ ἀνάθημα πρὸ τοῦ 484 π. Χρ., ὅτε οἱ Καμαριναῖοι (τῆς Σικελίας) καταστραφείσης τῆς πόλεως μετῴκησαν εἰς Συρακούσας, ἢ κατ' ἄλλους ὀλίγον μετὰ τὸ 484 καὶ πρὸ τοῦ 461, ὅτε κατῳκίσθη πάλιν ἡ Καμάρινα. Αἱ ἐπιγραφαὶ (ἀριθ. 634, Ergebn. V 630, 266, 631) ἔχουσιν ὧδε:

ξυνὸν Ἀθανοδώρω τε | καὶ Ἀσωποδώρω τόδε Ϝέργον· |
χὠ μὲν Ἀχαιός, ʽο δ' ἐξ Ἄργεος | εὐρυχόρω.

Πραξιτέλης ἀνέθηκε Συρακόσιος τόδ' ἄγαλμα |
καὶ Καμαριναῖος· πρόσθα (δ)ὲ Μαντινέαι |
Κρίνιος ʽυιὸς ἔναιεν ἐν Ἀρκαδίαι πολυμήλο(ι) |
ʽεσλὸς ἐών, καί Ϝοι μνᾶμα τόδ' ἐστ' ἀρετᾶς.[2]

Ἄτωτος ἐποίϜηʽε Ἀργεῖος | κ'Ἀργειάδας ʽΑγελάιδα τ'Ἀργείω.

[1] *Lepsius* Griech. Marmorstudien σελ. 105.

[2] ἐσλὸς=ἐσθλός· Ϝοι= οἱ, αὐτῷ. Πρβ. *Dittenberger* und *Purgold* Inschriften von Olympia (Ergebn. V) 30, Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1898 σελ. 256-7.

Πρὸς ΝΑ. τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ηὑρέθη (οὐχὶ κατὰ χώραν) ἐπιγεγραμμένον μέρος τοῦ περιφεροῦς βάθρου (φαιοῦ κυανίζοντος Πελοποννησιακοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0·78, διαμ. 1·27) ὑπερμεγέθους ἀγάλματος τοῦ Διός, περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (Ε' 24, 3) λέγει: «τοῦ ναοῦ δέ ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ μεγάλου Ζεὺς πρὸς ἀνατολὰς ἡλίου, μέγεθος μὲν δυόδεκα ποδῶν, ἀνάθημα δὲ λέγουσιν εἶναι Λακεδαιμονίων, ἡνίκα ἀποστᾶσι Μεσσηνίοις δεύτερα τότε ἐς πόλεμον κατέστησαν. ἔπεστι δὲ καὶ ἐλεγεῖον ἐπ' αὐτῷ·

δέξο ἄναξ Κρονίδα Ζεῦ 'Ολύμπιε καλὸν ἄγαλμα
ἱλάῳ θυμῷ τοῖς Λακεδαιμονίοις».

'Αμφίβολον ἂν ἐννοεῖται ὁ Μεσσηνιακὸς πόλεμος τῆς 7ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἢ ὁ τοῦ 464 π. Χρ. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου γραμμάτων τὸ ἐπίγραμμα ἀνάγεται εἰς τὸν δεύτερον χρόνον ἢ μᾶλλον εἰς τὴν 6ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ἀλλ' ἴσως ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐξ ἀνανεώσεως. Τὸ ἐπὶ τοῦ λίθου (κεχαραγμένον ὡς εἷς στίχος) ἐπίγραμμα (ἀριθ. 635) ἔχει ὡς ἑξῆς:

[δέξ]ο, Ϝάν[αξ] Κρονίδα, [Ζ]εῦ 'Ολύνπιε, καλὸν ἄ[γ]αλμα
'ιλ(ά)Ϝω[ι [1] θυ]μῶι [τ]οῖ(λ) Λακεδαιμονίο[ις].

Κατά τινας γράφεται 'ιλhϜῶ[ς (γρ. 'ίλαϜο[ς;) δά]μωι [τ]ῶι Λακεδαιμονίω[ν] (πρβ. Παυσ. Ε' 10, 4, ὅπου τὸ νῦν γραφόμενον τοὶ Λακεδαιμόνιοι φέρεται ἐν χειρογράφοις κακῶς τοῖς Λακεδαιμονίοις). Περὶ τῶν ἀναγνώσεων κλπ. ὅρα *Dittenberger* und *Purgold* ἐν Ergebn. V 252, *Purgold* ἐν Ergebn. II σελ. 147 ἑξ., *Bötticher* [2] σ. 329, *Frazer* Paus. Ε' 24, 3.

Καταβαίνοντες πρὸς Ν., ἤτοι πρὸς τὸ βουλευτήριον, πρὸς 'Ανατ. μικρᾶς διόδου εὑρίσκομεν βάθρον (ἀσβεστολίθου, ὕψ. ὡς 0·34, πλ. καὶ πάχ. 0·79) τοῦ ὀλυμπιονίκου Τηλεμάχου, 'Ηλείου τὴν πατρίδα κατὰ Παυσανίαν (Ϛ' 13,11)· ἡ ἐπιγραφὴ (ἀριθ. 628, Erg.V 177) «Τηλέμαχος Τηλεμάχ[ου] | 'Ολύμπια τεθρίππωι, Πύθια κέλητ[ι]. | Φιλωνίδης ἐποίησε» ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἢ εἰς τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 3ης. 'Ο Φιλωνίδης, ὡς δηλοῦται ἐκ τοῦ h τῆς καταλήξεως τοῦ ὀνόματος, δὲν ἦτο 'Ηλεῖος.

[1] Πιθανωτάτη εἶνε ἡ εἰκασία ὅτι τὸ μετὰ τὸ λ γράμμα τῆς πρώτης λέξεως τοῦ 2ου στίχου ἐχαράχθη πλημμελῶς Ϝ ἀντὶ α ὑπὸ τοῦ λιθουργοῦ πλανηθέντος ἐκ τοῦ ἑπομένου Ϝ.

Αὐτόθι που κεῖται νῦν ἐπιγεγραμμένον βάθρον Παρίου μαρμάρου, ὅπερ ἔφερεν ἀνδριάντα διασήμου ἀθλητοῦ, πιθανῶς τοῦ Δωριέως (υἱοῦ τοῦ Διαγόρου, ἀνωτ. σ. 125 ἑξ.) ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Θεαγένους (ἀνωτ. σελ. 56). Ὁ λίθος οὗτος ηὑρέθη 10 μέτρ. πρὸς Δ. τοῦ βάθρου τῆς Νίκης, ἔχει δὲ ὕψ. περ. 0·30, πλ. 0·535, πάχ. περ. 0·79 καὶ ἔφερεν ἐπιγραφήν, ἧς σῴζονται λέξεις τινὲς ἀγωνιστικαὶ (ἀριθ. 630, 667, 668)· ἐκ τούτων δηλοῦται ὅτι ὁ ἀθλητὴς ἐνίκησε πολλαχοῦ πολλάκις παγκράτιον καὶ πυγμήν, οἷον «[Ὀλυμπίαι πανκράτ]ιον .... Πυθοῖ πὺξ ἀκονιτεὶ .... [Ἰσθ]μοῖ πὺξ .... [Ἰσθ]μοῖ πὺξ | [καὶ πα]νκράτιο[ν] ..... Νεμῆι πὺξ .....» (Ergebn. V 153). Παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Δωριέως καὶ παρ' ἀλλήλους ἵδρυντο καὶ τῶν ἄλλων πέντε Ροδίων ἀθλητῶν οἱ ἀνδριάντες. Καὶ τοῦ μὲν βάθρου τοῦ Διαγόρου ηὑρέθησαν (ἐν τῷ ΒΑ. μέρει τοῦ ἀνεσκαμμένου χώρου) πέντε ἐπιγεγραμμένα τεμάχια ἀποτελοῦντα τὸ ὄνομα: «Δια[γόρ]ας Δαμ[αγ]ήτου Ρό[διος]» (ἀριθ. 288, 977, 981, 208, 984, Ergebn. V 151· ἀπόκεινται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ). Τοῦ δὲ βάθρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Διαγόρου Δαμαγήτου (ὁμωνύμου τῷ πάππῳ) τεμάχιον ὅρα ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου, ἀρ. 445· αὐτόθι καὶ τὸ βάθρον τοῦ Εὐκλέους (θυγατριδοῦ τοῦ Διαγόρου), ἀριθ. 13. Τοῦ Ἀκουσιλάου, ἀδελφοῦ τοῦ Δωριέως, καὶ τοῦ Πεισιρρόδου, ἀνεψιοῦ (δηλ. ἐξαδέλφου) τοῦ Εὐκλέους, δὲν ηὑρέθησαν τὰ βάθρα.

Πρὸς Ν. ἔτι, πρὸς Δ. τῆς Ρωμαϊκῆς εἰσόδου (σ. 194), κεῖται ἐπίμηκες (12 μ.) βάθρον, ὅπερ ἔφερεν ἕνδεκα ἀνδριάντας εἰκονίζοντας τὸν ὕπατον Μόμμιον καὶ τοὺς δέκα ἐκ Ρώμης ἀπεσταλμένους πρέσβεις τοὺς ἐπὶ τοῖς ἐν Ἀχαΐᾳ πράγμασιν ἤτοι ἐπὶ τὴν τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν καὶ διοίκησιν περὶ αὐτὸν τεταγμένους· τὸ ἔργον ἱδρύθη κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 146 π. Χρ. χρόνους. Οἱ νῦν πλησίον ἀποκείμενοι ἐπιγεγραμμένοι λίθοι (ἀριθ. ἐπιγρ. 591-594) «Λεύκιος Μόμμιος ὁ ὕπατος κλπ.» ηὑρέθησαν ἐνῳκοδομημένοι ἐν τῇ Α. πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους· ἐκ τοῦ βάθρου καὶ τῶν ἐπιγραφῶν εἰκάζεται ὅτι οἱ ἀνδριάντες ἴσως ἀλλαχοῦ ἐν τῇ Ἄλτει πρότερον ἱδρυμένοι μετετέθησαν ἐνταῦθα ἢ ὅτι τὸ βάθρον ἀνεκαινίσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος καὶ ὅτι ἴσως ἐκ τοῦ χρόνου τούτου προέρχονται καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται.[1]

[1] *Dittenberger - Purgold* ἐν Erg. V 320-4 καὶ σ. 800, *Purgold* ἐν Erg. II σ. 159 ἑξ.

Πρὸς Α. τοῦ βάθρου τοῦ Μομμίου κεῖται ἡ βάσις μεγάλης ἀψιδοειδοῦς εἰσόδου τριμεροῦς, ρυθμοῦ κορινθιακοῦ, Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐκ λίθου ἀρχαιοτέρων βάθρων κλπ. συγκειμένη· ἡ εἴσοδος αὕτη εἰκάζεται ὅτι ἐπὶ Νέρωνος ἱδρυθεῖσα ἴσως κατηργήθη κατόπιν, γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι ὁ Νέρων ἀπεκόμισεν εἰς Ρώμην ἀγάλματα ἐξ Ὀλυμπίας (Παυσαν. Ε' 25, 8, Ε' 26, 3). Πρβ. κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τῆς ΝΑ. στοᾶς.

Βουλευτήριον.

Τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ βουλευτήριον μνημονεύεται παρὰ Ξενοφῶντι καὶ Παυσανίᾳ. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἀρκαδικοῦ πολέμου (Ἑλλην. Ζ' 4, 29-31, πρβ. ἀνωτ. σ. 19 καὶ 75) λέγει: «καὶ τὴν μὲν ἱπποδρομίαν ἤδη ἐπεποιήκεσαν (δηλ. οἱ Ἀρκάδες κλπ.) καὶ τὰ δρομικὰ τοῦ πεντάθλου· οἱ δ' εἰς πάλην ἀφικόμενοι οὐκέτι ἐν τῷ δρόμῳ, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ δρόμου καὶ τοῦ βωμοῦ ἐπάλαιον . . . . Ἐπεὶ μέντοι κατεδίωξαν (δηλ. οἱ Ἠλεῖοι) εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ τῆς Ἑστίας ἱεροῦ (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ πρυτανείου) καὶ τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου, ἐμάχοντο μὲν οὐδὲν ἧττον καὶ ἐώθουν πρὸς τὸν βωμόν, ἀπὸ μέντοι τῶν στοῶν τε καὶ τοῦ βουλευτηρίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ βαλλόμενοι καὶ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ μαχόμενοι, ἀποθνήσκουσιν ἄλλοι τε τῶν Ἠλείων καὶ αὐτὸς ὁ τῶν τριακοσίων ἄρχων Στρατόλας». Ὁ δὲ Παυσανίας ἀναγράφων τὰ ἀγάλματα Διὸς (Ε' 22-24) μνημονεύει τρὶς τὸ βουλευτήριον καὶ δὴ 1) ἐν Ε' 23, 1: «παρεξιόντι δὲ παρὰ τὴν ἐς τὸ βουλευτήριον ἔσοδον Ζεύς τε ἕστηκεν . . .»· 2) ἐν Ε' 24, 1: «ἀπὸ δὲ τοῦ βουλευτηρίου πρὸς τὸν ναὸν ἐρχομένῳ τὸν μέγαν ἔστιν ἄγαλμα ἐν ἀριστερᾷ Διὸς . . .»· 3) ἐν Ε' 24, 9: «ὁ δὲ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ πάντων ὁπόσα ἀγάλματα Διὸς μάλιστα ἐς ἔκπληξιν ἀδίκων ἀνδρῶν πεποίηται, ἐπίκλησις μὲν Ὅρκιός ἐστιν αὐτῷ» (ἐνταῦθα ὤμνυον οἱ ἀθληταὶ κλπ., ὅρα ἀνωτ. σ. 33). Οὕτω τινὲς μὲν κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος εἰκάζουσιν ὅτι τὸ βουλευτήριον καὶ τὸ θέατρον κεῖνται ἴσως ἐν τῷ πρὸς ΒΔ. τῆς Ἄλτεως ἀσκάφῳ χώρῳ (κατὰ *Lange* Haus und Halle σ. 330 τὸ θέατρον ἔκειτο ὅπου ὕστερον ἱδρύθη ἡ παλαίστρα), ἄλλοι δὲ φρονοῦσιν ὅτι τὸ παρὰ μόνῳ τῷ Ξενοφῶντι μνημονευόμενον

ἐν Ὀλυμπίᾳ θέατρον δηλοῖ θέσεις θεατῶν ἐν τῷ σταδίῳ[1] καὶ δὴ ὅτι θέατρον ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν ὑπῆρχεν,[2] εἰκάζουσι δὲ ὅτι τὸ βουλευτήριον ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἐν συναφείᾳ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ πρὸς Ν. τῆς Ἄλτεως σύμπλεγμα τριῶν οἰκοδομημάτων· ἄλλοι δὲ ἰδίᾳ ἕνεκα τῆς μακρὰν θέσεως τοῦ σταδίου ἑρμηνεύουσι πιθανῶς τὸ παρὰ Ξενοφῶντι θέατρον γενικώτερον ὡς τόπους θέας τὸ μὲν φυσικούς, τὸ δὲ ᾠκοδομημένους, ἄλλως τε καὶ διότι μουσικοὶ ἀγῶνες δὲν ἐτελοῦντο ἐν Ὀλυμπίᾳ (πρβ. σ. 127).[3]

Τὸ βουλευτήριον κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶνε τὸ ἀνωτέρω πρὸς Ν. τῆς Ἄλτεως μνημονευθὲν καὶ κοινὴν ἔμπροσθεν πρὸς ἀνατολὰς στοὰν φέρον τριμερὲς οἰκοδόμημα.[4] Καὶ τὸ μὲν βόρειον καὶ νότιον αὐτοῦ τμῆμα ἔχουσι περίεργον σχῆμα, ἑκάτερον δηλ. εἶνε ἐπίμηκες τετράγωνον κυρτούμενον ἐν τῇ δυσμικῇ πλευρᾷ εἰς ἡμικύκλιον (πρῶτον ἐνταῦθα ἐν ἀρχαίῳ Ἑλληνικῷ οἰκοδομήματι), τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο τούτων τμημάτων ἢ πτερύγων κτίσμα εἶνε τετράγωνον (☐ 14 μ.) φέρον βάσιν ἐν τῷ μέσῳ. Ἑκατέρα ἡ πτέρυξ εἶχε κατὰ τὴν εἴσοδον (πρὸς Α.) τρεῖς κίονας μετὰ δρυφάκτου, διῄρητο δὲ διὰ κιονοστοιχίας (7 κιόνων) κατὰ μῆκος εἰς δύο μοίρας ἢ κλίτη· ὁ δυσμικὸς δὲ ἡμικύκλιος χῶρος ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰθούσης διὰ

[1] Πρβ. καὶ ἐν Ἀττικῇ ἐπιγραφῇ τοῦ 329 π. Χρ. Corp. Inscr. Att. II 176 στίχ. 15 ἑξ. περὶ Εὐδήμου Πλαταιέως, ὅστις «ἐπ]ι[δέδ]ω[κεν] | εἰς τὴν ποίησιν τοῦ σταδ[ί]ου | καὶ τοῦ θεάτρου τοῦ Παναθη[ναϊ]|κοῦ χίλια ζεύγη» (πρβ. ἄλλως ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ Πειραιῶς «ἡδ[ω]λιασμένην τὴν θέαν» C. I. A. II 573)· Ergebn. II σ. 78, *Dörpfeld* und *Reisch* Das griech. Theater σ. 31, 282.

Ἐν Παυσ. Ḥʹ 50, 3 (περὶ Θεμιστοκλέους, ἀνωτ. σελ. 132) «τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ θέατρον» δηλοῦνται οἱ θεαταὶ τῶν ἀγώνων· παρὰ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ Ὁμιλ. Βʹ Πρὸς τοὺς ἐγκαλ. ὑπὲρ τ. μήκους κλπ. (ἔκδ. Montfaucon τ. III,109) «τοῦ θεάτρου ἑστῶτος» καὶ Ὁμ. Αʹ Πρὸς τ. ἐγκαταλείψαντας τ. σύναξιν τ. Ἐκκλ. κλπ. (αὐτ.σ.59) «τοῦ θεάτρου καθημένου» (περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ Ὀλυμπίων, πρβ. Γ. Β. Τσοκόπουλος ἐν «Ἁρμονίᾳ» περιοδ. Ἀθην. 1901 σελ. 1-11), πρβ. Ὁμιλ. Αʹ (§ ζʹ) εἰς Πράξ. Ἀποστ. «τοῦ θεάτρου λοιπὸν ἀναστάντος». *Krause* Olymp. σ. 52, 189, 208.

[2] Πρβ. Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Εʹ 7 = 192 (περὶ Νέρωνος ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἀνωτ. σ. 21): «τραγῳδίαν δ' ἐπαγγεῖλαι καὶ κιθαρῳδίαν ἀνδράσιν, οἷς μήτε θέατρόν ἐστι μήτε σκηνὴ πρὸς τὰ τοιαῦτα, στάδιον δὲ αὐτοφυὲς καὶ γυμνὰ πάντα» (πρβ. Ϛʹ 10 = 110).

[3] Πρβ. «τοῦ πρὸς ταῦτα προσήκοντος θεάτρου»· ὁ Ξενοφῶν ἀνωτ. λέγει δρόμον (δίς), δὲν κρίνει δὲ ἀναγκαῖον νὰ εἴπῃ στάδιον.

[4] Πρβ. περὶ Ἐλευσῖνος Φίλιος ἐν «Πρακτικοῖς» τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας 1887 σ. 57 καὶ Éleusis (1896) σελ. 73, Σκιᾶς ἐν «Πρακτικοῖς» 1894 σελ. 15, 1895 σελ. 159, Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1894 σελ. 200, 1.

τοίχου φέροντος δύο δικλίδας θύρας καὶ διῃρεῖτο διὰ τοίχου εἰς δύο τομεῖς συγκοινωνοῦντας ἀλλήλοις διὰ θυρώματος, ἐφωτίζετο δὲ πιθανῶς διὰ θυρίδων.

Αἱ δύο πτέρυγες (περ. 30·65 μήκ. καὶ 13·78 πλάτ.) ἦσαν Δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀνάγονται δὲ εἰς χρόνους διαφόρους. Ἐπὶ τῆς προσόψεως ἔφερον, ὡς εἴρηται, τρεῖς κίονας μεταξὺ παραστάδων καὶ θριγκὸν μετὰ διαζώματος (τριγλύφων κλπ.) διαθέοντα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλευρῶν (ἀρχιτεκτονικὰ μέρη μετὰ γραπτῶν κοσμημάτων κεῖνται νῦν χαμαὶ κατὰ τὴν βόρειον πτέρυγα)· ἐπὶ τῆς προσόψεως ὑπῆρχε πιθανῶς καὶ ἀέτωμα. Καὶ ἡ μὲν βόρειος πτέρυξ, ἀρχαιοτέρα τῆς νοτίας καὶ ἧττον αὐτῆς περισῳζομένη, ἐπὶ μὲν τοῦ γείσου δὲν εἶχε σταγόνας, ἐπὶ δὲ τοῦ κανόνος τοῦ ἐπιστυλίου ἔφερεν οὐχὶ ὡς συνήθως 6 ἀλλὰ 5 σταγόνας ἐμβεβλημένας προσθέτους, ᾠκοδομήθη δὲ πιθανῶς τῇ 6ῃ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδι. Ἡ δὲ νοτία πτέρυξ ἀνάγεται κατὰ τὴν τέχνην εἰς τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἔχει δὲ παραδόξως πως τοὺς δύο μακροὺς τοίχους οὐχὶ παντάπασιν εὐθεῖς καὶ παραλλήλους, ἀλλ' ἠρέμα καμπυλουμένους οὕτως, ὥστε τὸ ὅλον σχῆμα τῆς πτέρυγος ταύτης εἶνε ἐλλειψοειδὲς κόλουρον, ὡς εἰπεῖν, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον· ὁ λόγος τῆς τοιαύτης οἰκοδομίας διατελεῖ ὢν ἄγνωστος· σταγόνες δὲν ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ γείσου καὶ τοῦ ἐπιστυλίου. Οἱ ἐσωτερικοὶ κίονες ἦσαν ἄνευ βάσεως, ἀρράβδωτοι, πιθανῶς Δωρικοῦ ρυθμοῦ· ἡ ἐπ' αὐτῶν στηριζομένη στέγη ἦτο ξυλίνη.

Οἱ ἡμικύκλιοι χῶροι ὑποτίθεται ὅτι ἦσαν θησαυροί, ἐν οἷς ἀπετίθεντο τὰ τῆς διοικήσεως χρήματα ἢ σκεύη (οὐχὶ ἱερὰ) καὶ ἔγγραφα. Ὑπό τινων πρεσβεύεται ὅτι τὸ μεταξὺ τῶν δύο πτερύγων τετράγωνον κτίσμα ἔχον ἐπὶ τῆς Α. πλευρᾶς κίονας ἔφερεν ἐπὶ τῆς εἰρημένης κρηπῖδος στῦλον πρὸς ὑποστήριξιν στέγης καὶ ὅτι ἐν μὲν τῷ κτίσματι τούτῳ ἐγίνοντο αἱ συνεδρίαι τῆς Ὀλυμπικῆς Βουλῆς, ἐν δὲ τοῖς δυσὶν ἄλλοις οἰκοδομήμασιν ἦσαν τὰ γραφεῖα τῆς διοικήσεως. Κατ' ἄλλους δὲ ἐν μὲν ταῖς μεγάλαις αἰθούσαις τῶν πτερύγων συνήδρευον ἡ Βουλὴ καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι,[1] ἐν δὲ τῷ τετραγώνῳ κτίσματι

[1] Πρβ. ἀλλαχοῦ «τοῦ τε βουλευτηρίου καὶ τοῦ ἀρχείου» *Hicks* Greek inscr. in the Brit. Mus. 443 = *Michel* Recueil d'inscr. 1203 (ἐπιγρ. Ἰάσου Καρίας, τῆς 2ας π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος).

ὡρκοῦντο, ὡς εἴρηται, οἱ ἀθληταὶ κλπ. τὸν νενομισμένον ὅρκον πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὁρκίου Διός, ὅπερ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἵστατο ἐπὶ τῆς εἰρημένης βάσεως ἐν ἀστέγῳ τῷ κτίσματι, διότι οἱ ὅρκοι ἐδίδοντο ἐν ὑπαίθρῳ.

Σύγχρονος πιθανῶς τῷ κεντρικῷ κτίσματι καὶ νεωτέρα τῆς νοτίας πτέρυγος εἶνε ἡ ἔμπροσθεν πρὸς Α. τῶν τριῶν οἰκοδομημάτων, ὡς εἴρηται, διήκουσα στοά, ἧς βάσεις τινὲς σῴζονται ἔτι κατὰ χώραν. Αὕτη ἀναγομένη ἴσως εἰς τὴν 3ην ἢ 2αν π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ἦτο ἰωνικοῦ ρυθμοῦ φέρουσα 27 μὲν κίονας ἔμπροσθεν, ἀνὰ τρεῖς δὲ ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν (τῶν γωνιαίων κιόνων δὶς ἀριθμουμένων)· οἱ κίονες εἶχον οὐχί, ὡς συνήθως, 24, ἀλλὰ 20 ραβδώσεις· ἐξικνεῖτο δὲ τὸ ὕψος μέχρι που τοῦ ἐπιστυλίου τῶν δύο πτερύγων. Ἐν ὑστέροις Ρωμαϊκοῖς χρόνοις ἱδρύθησαν πρὸς Α. τῆς στοᾶς ταύτης τρεῖς δωρικαὶ κιονοστοιχίαι σχηματίζουσαι αὐλὴν τραπεζιόσχημον. Πρβ. *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 76, *Flasch* Olympia σ. 1092, 1104 J, *Frazer* Paus. Ε΄ 24, 9.

Νοτία Στοά.

Οὕτω κατὰ συνθήκην, ἀγνώστου ὄντος τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος, καλεῖται νῦν ἐκ τῆς θέσεως τὸ πρὸς Ν. τοῦ βουλευτηρίου οἰκοδόμημα. Ἔχει μῆκος 80·65, πλάτος δὲ 14·08· ἦτο δὲ πρὸς Β. μὲν σχεδὸν ἅπασα τοίχῳ κεκλεισμένη, ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων πλευρῶν (Δ., Ν. καὶ Α.) ἀνοικτὴ πρὸς τὰς ἐνταῦθα τρεῖς ὁδούς, ἵνα καὶ ἔξωθεν τῆς Ἄλτεως συνέρχηται τὸ πλῆθος. Κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας πλευρὰς ἐπὶ κρηπῖδος, ἐκ τριῶν ἀναβαθμῶν λευκοῦ ἀσβεστολίθου συγκειμένης, ἵσταντο κίονες δωρικοῦ ρυθμοῦ (μετὰ τοῦ οἰκείου θριγκοῦ) 34 μὲν ἐπὶ τῆς Ν., 6 δὲ ἐπὶ τῆς Δ. καὶ 6 ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς. Ἐπὶ τῶν δύο μικρῶν πλευρῶν, τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυσμικῆς, ὑπῆρχε καὶ ἀέτωμα. Ἦτο δὲ ἡ στοὰ διῃρημένη κατὰ μῆκος διὰ 17·κιόνων (ψαμμίτου λίθου), κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, εἰς δύο κλίτη. Οἱ ἐσωτερικοὶ οὗτοι κίονες ἀνάγονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς μοναρχίας, πιθανῶς τοῦ Ἀδριανοῦ, τὸ δὲ λοιπὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν 3ην ἢ 2αν π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα.

Νοτανατολικὴ Στοά.

Παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς Ἄλτεως, πρὸς νότον τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς εὕρηται οἰκοδόμημα ἐκ τεσσάρων αἰθουσῶν περιβαλλομένων πρὸς Β., Α. καὶ Ν. ὑπὸ στοᾶς ἐκ πώρου λίθου, δωρικοῦ ρυθμοῦ· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ προσώπου (πρὸς Δ.) ἔφερε 19 κίονας, ἐπὶ δὲ τῶν δύο στενῶν πλευρῶν ἀνὰ 8, ποικίλα δὲ γραπτὰ κοσμήματα ἐπὶ τῶν οἰκείων μερῶν τοῦ θριγκοῦ. Τὸ οἰκοδόμημα, οὗ ὁ σκοπὸς διατελεῖ ὢν ἄγνωστος,[1] ἀνάγεται πιθανῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἤδη ἦτο ἱδρυμένη ἡ πρώτη (ἀρχαιοτέρα) στοὰ τῆς Ἠχοῦς· ἔχει δὲ νῦν τὸ ὄνομα ἐκ τῆς θέσεως.

Ἐπὶ τῶν θεμελίων τῆς στοᾶς ταύτης καὶ πρὸς Α. αὐτῆς καὶ τοῦ νοτίου ἄκρου τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς ἐξετάθη ὕστερον μέγα ρωμαϊκὸν οἴκημα, ὅπερ, ὡς εἰκάζεται ἐκ σωλῆνος μολυβδίνου αὐτόθι εὑρεθέντος καὶ φέροντος Λατινικὴν σφραγῖδα NERONIS·AVG· δηλ. *Neronis Aug(usti)*, ἀνάγεται εἰς μετασκευὴν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ΝΑ. στοᾶς γενομένην ἐπὶ Νέρωνος (πρβ. τὴν εἰς Ὀλυμπίαν κάθοδον αὐτοῦ, 67 μ. Χρ., ἀνωτ. σελ. 21)· ὁ εἰρημένος σωλὴν (δίχα τεθραυμένος, μήκ. σῳζ. 0·55, διαμ. 0·07, Ergebn. V 915), προέρχεται ἐξ ὑδραγωγείου λήγοντος εἰς αὐλὴν περίστυλον ἐν τῷ ἀνατολικῷ τμήματι τοῦ οἰκήματος κειμένην (πέριξ τάφρος ὑδραγωγός), εἰκάζεται δὲ ὅτι ἡ μετασκευὴ ἐγένετο ἵνα ἐνταῦθα καταλύσῃ ὁ Νέρων. Τὸ δυσμικὸν τοῦ οἰκήματος συνεδεῖτο δι' ἐπιμήκους στοᾶς μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς εἰσόδου τῆς Ἄλτεως (ἀνωτ. σελ. 194). Πρὸς Β. τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ οἰκήματος ἐγένετο κατόπιν ἄλλη ἐπέκτασις, ἥτις καὶ ἀπέκοψε τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ ἀναχώματος τοῦ σταδίου καὶ τὸ Ν. ἄκρον τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς Ἄλτεως· ἐνταῦθα σῴζεται δάπεδον κατ' ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα ἐψηφωμένον. Ὡσαύτως δὲ πρὸς Α. καὶ ΝΑ. ἐγένετο μετασκευὴ καὶ ἐπέκτασις, ἐξ ἧς καὶ σῴζονται λεί-

[1] Ἴσως ἐνταῦθα πάλαι τε καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν μετασκευὴν τοῦ οἰκοδομήματος ἦν ἡ τιμητικὴ θέσις ἐν τῇ πομπῇ ἢ καὶ τὸ κατάλυμα τῶν Ἑλλανοδικῶν καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐν Ὀλυμπίᾳ διατριβὴν (πρβ. τὴν καλουμένην Προεδρίαν Παυσαν. Ε' 15, 4, *Flasch* Olympia σελ. 1071, 1092, 1104 Η).

ψανα οἰκήματος μετὰ ὀκτωγώνου θολωτοῦ ἐκ πλίνθων κτίσματος πιθανῶς μετὰ θερμῶν, ὑστέρων Ρωμαϊκῶν χρόνων.

Ποικίλη Στοὰ ἢ Στοὰ τῆς Ἠχοῦς.

Παυσαν. Ε΄ 21, 17: «τὸ δὲ (δηλ. ἄλλο ἄγαλμα Ζανὸς ἀνάκειται) τῆς Ἄλτεως πρὸ τῆς Ποικίλης στοᾶς καλουμένης, ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφαὶ τὸ ἀρχαῖον. εἰσὶ δὲ οἳ τὴν στοὰν ταύτην καὶ Ἠχοῦς ὀνομάζουσι· βοήσαντι δὲ ἀνδρὶ ἑπτάκις ὑπὸ τῆς ἠχοῦς ἡ φωνή, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ πλέον ἔτι ἀποδίδοται»· καὶ κατὰ Πλούταρχον καὶ Λουκιανὸν καὶ Πλίνιον ἡ στοὰ λέγεται ἑπτάφωνος[1] (πρβ. Ἀντίλαλος ἀνωτ. σελ. 137). Κατὰ Dörpfeld (ἐν Erg. II σελ. 70 ἑξ.) εἰκάζεται ὅτι αἱ γραφαὶ ἦσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς ἀρχαιοτέρας ἤτοι ἀνατολικῆς στοᾶς (πρβ. κατωτ.) καὶ ὅτι ἐκ ταύτης ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τῆς νεωτέρας στοᾶς τὸ ὄνομα Ποικίλη.

Ἡ στοὰ κεῖται πρὸς Β. τῆς ἀνωτέρω εἰρημένης ΝΑ. στοᾶς ἐντὸς τῆς Ἄλτεως, ἧς καὶ ἀποτελεῖ ἅμα τὸ μέγιστον πρὸς Α. καλλιτεχνικὸν ὑπόστεγον ὅριον, ἐξ οὗ ἑωρῶντο τὰ περιφανέστατα τῆς Ὀλυμπίας οἰκοδομήματα καὶ ἡ πομπὴ καὶ αἱ θυσίαι. Ἦτο δὲ δωρικοῦ ρυθμοῦ, μήκους 97·81 μ. ($^1/_2$ σταδ.) καὶ πλάτους 9·81. Οἱ ἀναβαθμοὶ ἦσαν λευκοῦ νησιωτικοῦ μαρμάρου, φέροντες ἐγλυμμένας ταινίας ὡς οἱ τοῦ Φιλιππείου (κατωτ.), πρὸς ὃ καὶ ἄλλως κατὰ τὴν τέχνην πολλὴν εἶχε συγγένειαν. Τὰ λοιπὰ τοῦ οἰκοδομήματος ἦσαν ἐκ πώρου, ἡ δὲ στεφάνη πηλίνη (ὀπτῆς γῆς· ὅρα ἐν τῷ μουσείῳ, ἐν αἰθ. Α καὶ Β). Τὸ πρόσωπον, πρὸς Δ. βλέπον, ἐκοσμεῖτο διὰ 44 κιόνων καὶ ἐπὶ ἑκατέρου τοῦ ἄκρου διὰ παραστάδος, αἱ δὲ ἄλλαι πλευραὶ ἦσαν κεκλεισμέναι διὰ τοίχων. Τὰ ἔνδον διῄρητο διὰ κιονοστοιχίας εἰς δύο μοίρας.

Ἡ στοὰ ἀνάγεται εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, οἰκοδομηθεῖσα κατά τινας ἴσως ὑπὸ Φιλίππου. Ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις, πιθανῶς μετὰ τὸν Ἀδριανόν, ἡ στοὰ ὑπέστη μετασκευὴν (πρβ. τεμάχια τῆς πηλίνης στεφάνης Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν χρό-

[1] Πλούτ. Ἠθ. 502 d: «τὴν μὲν γὰρ ἐν Ὀλυμπίᾳ στοὰν ἀπὸ μιᾶς φωνῆς πολλὰς ἀντανακλάσεις ποιοῦσαν ἑπτάφωνον καλοῦσι», Λουκ. Περεγρ. 40, Plinius Nat. Hist. XXXVI 100.

νων ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Α)· οὕτω λ. χ. οἱ κίονες τοῦ προσώπου ἐτέθησαν πυκνότερον καὶ δύο ἔτι κίονες αὐτόθι προσετέθησαν, εἰς τὴν μετασκευὴν δὲ ταύτην πιθανῶς ἀνάγονται καὶ τὰ σῳζόμενα θεμέλια τῆς εἰρημένης ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας. Ἡ στοὰ κατεστράφη ἐπὶ Βυζαντίνων, οἵτινες καὶ ἐποιήσαντο χρῆσιν τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτῆς ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους (πρβ. ἀνωτ. σελ. 136 καὶ 159). Ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀνατολικώτερον ἑτέρα παρεμφερὴς στοά, πιθανῶς οὐχὶ πολλῷ ὕστερον τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς οἰκοδομηθεῖσα (ὁ Α. αὐτῆς τοῖχος ἦν ἅμα καὶ ὁ τῆς Ἄλτεως), ἥτις κατηδαφίσθη ὅτε ἐδέησε νὰ ἀνυψωθῇ τὸ δυσμικὸν ἀνάχωμα τοῦ σταδίου.

Ἔμπροσθεν τῆς Ποικίλης στοᾶς σῴζονται πολλὰ βάθρα ἀγαλμάτων· τὸ μάλιστα ἀξιόλογον εἶνε τὸ ἐν μέσῳ που αὐτῆς ἐπίμηκες βαθροειδὲς κτίσμα, ὅπερ ἔμπροσθεν μὲν (πρὸς Δ.) ἐν μέσῳ ἐτέμνετο δι' ἡμικυκλίων ἀναβαθμῶν, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄκρων ἔφερεν ἀνὰ ἕνα μέγιστον κίονα (ὕψ. 10 μ., ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, Παρίου μαρμάρου)· ἐπὶ τῶν κιόνων τούτων ἵσταντο τὰ ἀγάλματα Πτολεμαίου 2ου (Φιλαδέλφου, βασιλεύσαντος ἀπὸ 285 ἕως 247 π. Χρ.) καὶ Ἀρσινόης, τῆς ἀδελφῆς καὶ γυναικὸς αὐτοῦ. Ἡ πλίνθος τῆς βάσεως τοῦ κίονος ἑκατέρου ἦτο ὡσαύτως Παρίου μαρμάρου (ὕψ. 0·19, πλάτ. καὶ πάχ. 1·23), ἔφερε δὲ ἔμπροσθεν ἐγλυμμένην τὴν οἰκείαν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφήν· ἑκατέρας τῆς ἐπιγραφῆς ηὑρέθησαν τρία τεμάχια (ἀριθ. 155, 176· 144, 157, 156), ἐξ ὧν διὰ συμπληρώσεως ἐξάγονται αἱ ἐπιγραφαί, ἡ μὲν ὧδε:

βασιλέα Π[τολεμαῖον βασιλέως]
Πτολεμ[αίου καὶ βασ]ιλί[σσης Βερενίκης]
Καλλικ[ρ]άτη[ς Βοΐσκ]ου Σά[μιος]
Διὶ [Ὀλυμπ]ίωι,

ἡ δὲ ὡς ἑξῆς:

βασ[ίλ]ισσαν [Ἀρσινόην βα]σιλέως
Πτολεμαίου [καὶ βασιλίσση]ς Βερενίκης
Καλλικράτη[ς Βοΐσκου] Σάμιος
Διὶ Ὀ[λυμπίωι].

Τὰ ἀγάλματα ἀνετέθησαν ἀμφότερα ὑπὸ τοῦ γνωστοῦ ἀνδρὸς τῆς

βασιλικῆς αὐλῆς Καλλικράτους, τοῦ ναυάρχου, κατὰ τὰ τελευταῖα πιθανῶς ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Φιλαδέλφου (Ergebn. V 306 καὶ 307, *Dittenberger* Sylloge inscr. graec.[1] 152, *Michel* Recueil d'inscr. 1089).—Ἐνταῦθα κατά τινας μὲν ἦτο ἐν ταῖς πομπαῖς ἡ θέσις τῶν ἐν τέλει ἀνδρῶν (πρβ. Προεδρία Παυσ. Ε′ 15,4, ἀνωτ. σ. 198,1), κατ' ἄλλους δὲ τὸ βῆμα ὅπου ἠγωνίζοντο οἱ κήρυκες καὶ σαλπικταὶ (Παυσ. Ε′ 22, 1, ἀνωτ. σελ. 111).

Ἐν τοῖς βορειοτέροις σῴζονται τὰ θεμέλια ἡμικυκλίου ὑποβάθρου λίθου ψαμμίτου· οἱ λίθοι φέρουσιν ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας κεχαραγμένα ἀτέχνως τεκτονικὰ σήματα χάριν τῆς προσαρμογῆς γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ι, Η· ἐν δεξιᾷ παρὰ τὸν λίθον η ὑπῆρχε πάλαι καὶ ἄλλος λίθος, ὅστις βεβαίως ἔφερε θ. Ὑπὸ τὸ Ι εἶνε κεχαραγμένον μικρὸν Γ, δι' οὗ ἴσως ἐσκοπεῖτο ἐκ περισσοῦ νὰ διακριθῇ τὸ Ι ἀπὸ τοῦ Η δηλουμένης ὡς 3ης ἐκ δεξιῶν τῆς θέσεως τοῦ λίθου Ι. Ergebn. V 686.

Ζᾶνες.

Παυσ. Ε′ 21, 2 ἑξ.: αἰόντι γὰρ ἐπὶ τὸ στάδιον τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Μητρῴου ἔστιν ἐν ἀριστερᾷ κατὰ τὸ πέρας τοῦ ὄρους τοῦ Κρονίου λίθου τε πρὸς αὐτῷ τῷ ὄρει κρηπὶς καὶ ἀναβασμοὶ δι' αὐτῆς· πρὸς δὲ τῇ κρηπῖδι ἀγάλματα Διὸς ἀνάκειται χαλκᾶ. ταῦτα ἐποιήθη μὲν ἀπὸ χρημάτων ἐπιβληθείσης ἀθληταῖς ζημίας ὑβρίσασιν ἐς τὸν ἀγῶνα, καλοῦνται δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Ζᾶνες. 3 πρῶτοι δὲ ἀριθμὸν ἓξ ἐπὶ τῆς ὀγδόης ἔστησαν καὶ ἐνενηκοστῆς ὀλυμπιάδος· Εὔπωλος γὰρ Θεσσαλὸς χρήμασι διέφθειρε τοὺς ἐλθόντας τῶν πυκτῶν, Ἀγήτορα Ἀρκάδα καὶ Πρύτανιν Κυζικηνόν, σὺν δὲ αὐτοῖς καὶ Φορμίωνα Ἁλικαρνασέα μὲν γένος, ὀλυμπιάδι δὲ τῇ πρὸ ταύτης κρατήσαντα. τοῦτο ἐξ ἀθλητῶν ἀδίκημα ἐς τὸν ἀγῶνα πρῶτον γενέσθαι λέγουσι, καὶ πρῶτοι χρήμασιν ἐζημιώθησαν ὑπὸ Ἠλείων Εὔπωλος καὶ οἱ δεξάμενοι δῶρα παρὰ Εὐπώλου. δύο μὲν δὴ ἐξ αὐτῶν ἔργα Κλέωνος Σικυωνίου· τὰ δὲ ἐφεξῆς τέσσαρα ὅστις ἐποίησεν, οὐκ ἴσμεν. 4 τῶν δὲ ἀγαλμάτων τούτων παρέντι τρίτον τε ἐξ αὐτῶν καὶ τέταρτον, γεγραμμένα ἐλεγεῖά ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις. ἐθέλει δὲ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ἐλεγείων δηλοῦν ὡς οὐ χρήμασιν ἀλλὰ ὠκύτητι τῶν πο-

δῶν καὶ ὑπὸ ἰσχύος σώματος Ὀλυμπικὴν ἔστιν εὑρέσθαι νίκην. τὸ δ' ἐπὶ τῷ δευτέρῳ φησὶν ὡς τὸ ἄγαλμα ἕστηκε τιμῇ τε τῇ ἐς τὸ θεῖον καὶ ὑπὸ εὐσεβείας τῆς Ἠλείων, καὶ ἀθληταῖς παρανομοῦσιν εἶναι δέος. πέμπτῳ δὲ καὶ ἕκτῳ, τῷ μέν ἐστιν ἡ τοῦ ἐπιγράμματος γνώμη τά τε ἄλλα ἐς ἔπαινον Ἠλείων καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ τῇ ζημίᾳ τῶν πυκτῶν, ἐπὶ δὲ τῷ ὑπολοίπῳ διδασκαλίαν πᾶσιν Ἕλλησιν εἶναι τὰ ἀγάλματα μηδένα ἐπὶ Ὀλυμπικῇ νίκῃ διδόναι χρήματα.

«5 Εὐπώλου δὲ ὕστερόν φασιν Ἀθηναῖον Κάλλιππον ἀθλήσαντα πένταθλον ἐξωνήσασθαι τοὺς ἀνταγωνιουμένους χρήμασι, δευτέραν δὲ ἐπὶ ταῖς δέκα τε καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάδα εἶναι ταύτην. ἐπιβληθείσης δὲ τῷ Καλλίππῳ καὶ τοῖς ἀνταγωνισαμένοις ζημίας ὑπὸ Ἠλείων, ἀποστέλλουσιν Ὑπερείδην Ἀθηναῖοι πείσοντα Ἠλείους ἀφεῖναί σφισι τὴν ζημίαν. ἀπειπόντων δὲ Ἠλείων τὴν χάριν, ἐχρῶντο ὑπεροψίᾳ τοιᾷδε ἐς αὐτοὺς οἱ Ἀθηναῖοι, οὔτε ἀποδιδόντες τὰ χρήματα καὶ Ὀλυμπίων εἰργόμενοι, πρίν ἢ σφισιν ὁ θεὸς ὁ ἐν Δελφοῖς οὐ πρότερον ἔφησεν ὑπὲρ οὐδενὸς χρήσειν πρὶν ἢ τὴν ζημίαν ἀποδοῖεν Ἠλείοις. 6 οὕτω δὴ ἀποδόντων ἐποιήθη τῷ Διὶ ἀγάλματα, ἓξ μὲν καὶ ταῦτα, γέγραπται δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἐλεγεῖα οὐδέν τι δεξιώτερα ἐς ποίησιν ἢ τὰ ἔχοντα τὴν ζημίαν τὴν Εὐπώλου. γνῶμαι δέ εἰσι τῶν ἐπιγραμμάτων, πρῶτον μὲν ἀνατεθῆναι τὰ ἀγάλματα μαντείᾳ τοῦ θεοῦ τιμήσαντος τὰ ἐς τοὺς πεντάθλους δόξαντα Ἠλείοις. τὸ δὲ ἐπὶ τῷ δευτέρῳ καὶ ὡσαύτως ἐπὶ τῷ τρίτῳ Ἠλείους ἐπαινοῦντά ἐστιν ἐπὶ τῶν πεντάθλων τῇ ζημίᾳ. 7 τὸ τέταρτον δὲ ἐθέλει λέγειν τὸν Ὀλυμπίασιν ἀγῶνα ἀρετῆς εἶναι καὶ οὐ χρημάτων. τὰ δὲ ἐπιγράμματα ἐπὶ τῷ πέμπτῳ τε καὶ ἕκτῳ, τὸ μὲν αὐτῶν δηλοῖ καθ' ἥντινα αἰτίαν ἀνετέθη τὰ ἀγάλματα, τὸ δὲ ἀναμιμνήσκει τοῦ χρησμοῦ τοῦ Ἀθηναίοις ἐλθόντος ἐκ Δελφῶν.

«8 Τῶν δὲ κατειλεγμένων τὰ ἐφεξῆς ἀγάλματα δύο μέν ἐστιν ἀριθμόν, ἀνετέθη δὲ ἐπιτεθείσης παλαισταῖς ἀνδράσι ζημίας· [οἵτινες δὲ ἐκαλοῦντο, ἐμέ γε ἢ τοὺς Ἠλείων λέληθεν ἐξηγητάς.] ἐπιγράμματα μὲν [γὰρ] καὶ ἐπὶ τούτοις τοῖς ἀγάλμασιν ἔπεστι, λέγει δὲ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῶν ὡς τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ Ρόδιοι χρήματα ὑπὲρ ἀνδρὸς ἀδικίας ἐκτείσαιεν παλαιστοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ὡς ἀνδρῶν ἐπὶ δώροις παλαισάντων ἀπὸ τῶν ἐπιβληθέντων χρημάτων αὐτοῖς γένοιτο τὸ ἄγαλμα. 9 τὰ δὲ ἐπίλοιπα ἐς τοὺς ἀθλητὰς τούτους οἱ ἐξηγηταὶ λέγουσιν

οἱ Ἠλείων, ὀγδόην μὲν ἐπὶ ταῖς ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάδα εἶναι, λαβεῖν δὲ Εὔδηλον παρὰ Φιλοστράτου χρήματα, τοῦτον δὲ εἶναι τὸν Φιλόστρατον Ῥόδιον. τούτῳ τῷ λόγῳ διάφορα ὄντα εὕρισκον τὰ Ἠλείων ἐς τοὺς ὀλυμπιονίκας γράμματα· ἔστι γὰρ δὴ ἐν τοῖς γράμμασι τούτοις Στράτωνα Ἀλεξανδρέα ὀλυμπιάδι ὀγδόῃ μετὰ τὰς ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐπὶ ἡμέρας ἀνελέσθαι τῆς αὐτῆς παγκρατίου καὶ πάλης νίκην. Ἀλεξανδρείας δὲ τῆς ἐπὶ τῷ Κανωβικῷ τοῦ Νείλου στόματι Ἀλέξανδρος μὲν οἰκιστὴς ἐγένετο ὁ Φιλίππου, λέγεται δὲ καὶ πρότερον ἔτι πόλισμα Αἰγυπτίων ἐνταῦθα οὐ μέγα εἶναι Ῥακῶτιν. 10 Στράτωνος δὲ τούτου τρεῖς μὲν ἡλικίᾳ πρότερον, τοσοῦτοι δὲ ἄλλοι μετ' αὐτόν εἰσι δῆλοι τὸν κότινον παγκρατίου τε ἆθλα εἰληφότες καὶ πάλης, καὶ πρῶτος μὲν ἐξ αὐτῆς Ἤλιδος Κάπρος, Ἑλλήνων δὲ τῶν πέραν Αἰγαίου Ῥόδιός τε Ἀριστομένης καὶ Μαγνήτων τῶν ἐπὶ Ληθαίῳ Πρωτοφάνης. Οἱ δὲ ὕστερον τοῦ Στράτωνος Μαρίων τε πόλεως ἐκείνῳ τῆς αὐτῆς καὶ Στρατονικεὺς Ἀριστέας, τὰ δὲ παλαιότερα ἥ τε χώρα καὶ ἡ πόλις ἐκαλεῖτο Χρυσαορίς, ἕβδομος δὲ Νικόστρατος ἐκ τῶν ἐπὶ θαλάσσῃ Κιλίκων, οὐδὲν τοῖς Κίλιξιν αὐτοῦ μετὸν εἰ μὴ ὅσα τῷ λόγῳ. 11 τοῦτον τὸν Νικόστρατον νήπιον παῖδα ἔτι ἐκ Πρυμνησσοῦ λῃσταὶ τῆς Φρυγῶν ἥρπασαν, οἰκίας ὄντα οὐκ ἀφανοῦς· κομισθέντα δὲ αὐτὸν ἐς Αἰγέας ὠνήσατο ὅστις δή. χρόνῳ δὲ ὕστερον τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ὄνειρον γίνεται· λέοντος δὲ ἔδοξεν ὑπὸ τῷ σκίμποδι κατακεῖσθαι σκύμνον, ἐφ' ᾧ ἐκάθευδεν ὁ Νικόστρατος. Νικοστράτῳ μὲν δή, ὡς ηὐξήθη, καὶ ἄλλαι νῖκαι καὶ Ὀλυμπίασιν ἐγένοντο παγκρατίου καὶ πάλης (πρβ. ἀνωτ. σελ. 47, 2).

«12 Χρήμασι δὲ ὑπὸ Ἠλείων ἕτεροί τε ὕστερον καὶ Ἀλεξανδρεὺς ἐζημιώθη πύκτης ὀλυμπιάδι ἐπὶ ταῖς διακοσίαις ὀγδόῃ τε καὶ δεκάτῃ. ὄνομα μὲν τῷ ζημιωθέντι Ἀπολλώνιος, ἐπίκλησις δὲ ἦν Ῥάντης· καί πως καὶ ἐπιχώριον τὸ ἐς τὰς ἐπικλήσεις τοῖς Ἀλεξανδρεῦσίν ἐστιν. οὗτος ὁ ἀνὴρ ἀδικεῖν ὑπὸ Ἠλείων κατεγνώσθη πρῶτος Αἰγυπτίων· 13 κατεγνώσθη δὲ οὐ δοῦναι χρήματα ἢ λαβεῖν αὐτός, ἀλλὰ τοιόνδε ἄλλο ἐς τὸν ἀγῶνα ἐξυβρίσαι. ἀφίκετο οὐκ ἐς τὸν εἰρημένον καιρόν, καὶ αὐτὸν ὑπὸ Ἠλείων πειθομένων τῷ νόμῳ ἐλείπετο τοῦ ἀγῶνος εἴργεσθαι. τὴν γὰρ οἱ πρόφασιν, ὡς ἐν ταῖς Κυκλάσι νήσοις ὑπὸ ἀνέμων κατείχετο ἐναντίων, Ἡρακλείδης γένος καὶ αὐτὸς Ἀλεξανδρεὺς ἤλεγχεν ἀπάτην οὖσαν· ὑστερῆσαι γὰρ χρήματα ἐκ τῶν ἀγώνων αὐ-

τὸν ἐκλέγοντα τῶν ἐν Ἰωνίᾳ. 14 οὕτω δὴ τόν τε Ἀπολλώνιον καὶ εἰ δή τις ἄλλος ἧκεν οὐ κατὰ προθεσμίαν τῶν πυκτῶν, τούτους μὲν οἱ Ἠλεῖοι τοῦ ἀγῶνος ἀπελαύνουσι, τῷ Ἡρακλείδῃ δὲ τὸν στέφανον παριᾶσιν ἀκονιτεί. ἐνταῦθα ὁ Ἀπολλώνιος κατεσκευάσατό τε τοῖς ἱμᾶσιν ὡς ἐς μάχην, καὶ ἐσδραμὼν ἐπὶ τὸν Ἡρακλείδην ἥπτετο ἐπικειμένου τε ἤδη τὸν κότινον καὶ καταπεφευγότος ἐς τοὺς Ἑλλανοδίκας. τούτῳ μὲν δὴ ἔμελλε τὸ κοῦφον τοῦ νοῦ βλάβος μέγα ἔσεσθαι. 15 Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα δύο τέχνης τῆς ἐφ' ἡμῶν ἀγάλματα. ἕκτῃ γὰρ ἐπὶ ταῖς εἴκοσι καὶ διακοσίαις ὀλυμπιάδι πύκτας ἄνδρας ὑπὲρ αὐτῆς μαχομένους τῆς νίκης ἐφώρασαν συνθεμένους ὑπὲρ λήμματος. ἀντὶ τούτων μὲν ἐγένετο ζημία· ποιηθέντων δὲ ἀγαλμάτων Διὸς τὸ μὲν ἐν ἀριστερᾷ τῆς ἐς τὸ στάδιον ἐσόδου, τὸ δὲ ἕτερον αὐτῶν ἕστηκεν ἐν δεξιᾷ. τοῖς δὲ πύκταις τούτοις Δίδας τε ὄνομα ἦν, καὶ τῷ τὰ χρήματα δόντι αὐτῶν Σαραπάμμων· νομοῦ δὲ ἦσαν τοῦ αὐτοῦ, νεωτάτου τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, καλουμένου δὲ Ἀρσινοίτου. 16 Θαῦμα μὲν δὴ καὶ ἄλλως ἐν οὐδενὸς λόγῳ τὸν θεὸν θέσθαι τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ δέξασθαί τινα ἢ δοῦναι δῶρα ἐν τῷ ἀγῶνι· μείζονος δὲ ἔτι θαύματος, εἴ γε καὶ αὐτῶν ἐτόλμησεν ἤδη τις Ἠλείων. λέγεται δὲ ὡς Δαμόνικος τολμήσειεν Ἠλεῖος δευτέρᾳ πρὸς ταῖς ἑκατὸν καὶ ἐνενήκοντα ὀλυμπιάδι· συνεστηκέναι μὲν γὰρ παλαίοντας ἐπὶ τῷ στεφάνῳ τόν τε τοῦ Δαμονίκου παῖδα Πολύκτορα καὶ Σώσανδρον γένος Σμυρναῖον, ὁμώνυμον τῷ πατρί, Δαμόνικον δέ, ἅτε περισσῶς ἐπιθυμοῦντα γενέσθαι τῷ παιδὶ τὴν νίκην, δοῦναι τοῦ Σωσάνδρου τῷ παιδὶ χρήματα. 17 ὡς δὲ ἐγεγόνει τὰ πραχθέντα ἔκπυστα, ἐπιβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι ζημίαν. ἐπιβάλλουσι δὲ οὐ τοῖς παισίν, ἀλλὰ ἐς τοὺς πατέρας ἔτρεψαν τὴν ὀργήν· οὗτοι γὰρ δὴ καὶ ἠδίκουν. ἀπὸ ταύτης τῆς ζημίας ἀγάλματα ἐποιήθη· καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ Ἠλείων ἀνάκειται γυμνασίῳ, τὸ δὲ τῆς Ἄλτεως πρὸ τῆς Ποικίλης στοᾶς καλουμένης, ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφαὶ τὸ ἀρχαῖον. εἰσὶ δ' οἳ τὴν στοὰν ταύτην καὶ Ἠχοῦς ὀνομάζουσι· βοήσαντι δὲ ἀνδρὶ ἑπτάκις ὑπὸ τῆς ἠχοῦς ἡ φωνή, τὰ δὲ καὶ ἐπὶ πλέον ἔτι ἀποδίδοται.

« 18 Παγκρατιαστὴν δέ φασιν Ἀλεξανδρέα, ὄνομα δὲ εἶναί οἱ Σαραπίωνα, τοῦτον ἐν ὀλυμπιάδι τῇ πρώτῃ μετὰ τὰς διακοσίας ἐς τοσοῦτο δεῖσαι τοὺς ἀνταγωνιστὰς ὥστε ἡμέρᾳ μιᾷ πρότερον ἢ ἐσκληθήσεσθαι τὸ παγκράτιον ἔμελλεν ἀποδράντα οἴχεσθαι. τοῦτον ζημιω-

θέντα ἐπὶ δειλίᾳ μόνον τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων καὶ αὐτῶν μνημονεύουσιν Αἰγυπτίων.

«(Ε′ 22, 1) Ταῦτα μὲν τὰ κατειλεγμένα ἐπὶ αἰτίαις τοιαῖσδε ποιηθέντα εὕρισκον. . . .».

Κατὰ τὸ βόρειον τῆς Ἄλτεως μεταξὺ τοῦ Μητρῴου καὶ τῆς Κρυπτῆς καλουμένης εἰσόδου τοῦ σταδίου ἵσταντο τὰ χαλκᾶ ἀγάλματα τοῦ Διός, ἅτινα κατεδικάζοντο νὰ ἱδρύσωσιν ὅσοι ἐφωρῶντο κατορθώσαντες διὰ χρημάτων τὴν νίκην ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἢ ἄλλως τοὺς ἀθλητικοὺς νόμους παραβαίνοντες. Τὰ ἀγάλματα ταῦτα, ὧν καὶ νῦν σῴζονται 16 βάθρα, ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Ζᾶνες (= Ζῆνες, πληθυντ. τοῦ Ζεὺς), ἔκειντο δὲ ἐν προσφορωτάτῃ θέσει ὅπως ὁρώμενα καὶ ὑπὸ τῶν μελλόντων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Στάδιον ἀθλητῶν ἀποτρέπωσιν αὐτοὺς πάσης παρανομίας. Τούτων τὰ ἓξ πρῶτα κατεδικάσθησαν τῷ 388 π. Χρ. νὰ ἀνεγείρωσιν Εὔπωλος Θεσσαλὸς πύκτης καὶ οἱ ἀνταγωνισταὶ αὐτοῦ, ἐκεῖνος μὲν ὡς διαφθείρας διὰ χρημάτων οὗτοι δὲ ὡς δωροδόκοι· ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἔργου τοῦ ἐκ Σικυῶνος Κλέωνος, ἐδηλοῦτο ἐν ἐπιγράμματι ὅτι οὐχὶ διὰ χρημάτων ἀλλὰ δι' ὠκύτητος τῶν ποδῶν καὶ δι' ἰσχύος σώματος ἐπιτυγχάνεται ἡ ὀλυμπικὴ νίκη· τὸ δεύτερον (ἐκ δυσμῶν) βάθρον, μέλανος ἀσβεστολίθου, σῴζει τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου (Κλέων Σικυώνιος ἐποί[ησεν]», ἀρ. ἐπιγρ. 534), ἀνεγράφετο δ' ἐπ' αὐτοῦ ὅτι ἵστατο «ἀθληταῖς παρανομοῦσιν εἶναι δέος κλπ.»· τὸ ἄγαλμα, ὡς ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ βάθρου ἰχνῶν εἰκάσαι, ἦτο ἀνδρικοῦ που μεγέθους, ἐστηρίζετο δὲ τῷ δεξιῷ ποδὶ ἔχον τὸ ἄλλο σκέλος κεκαμμένον καὶ ἁπτόμενον τοῦ βάθρου διὰ τοῦ προσθίου ἄκρου·[1] τὴν αὐτὴν δὲ στάσιν εἶχον καὶ οἱ ἄλλοι

[1] Τὸ βάθρον (ἀριθ. 534, Ergebn. V 637) ἔχει ὕψ. 0·345, πλάτ. καὶ πάχ. 0·81. Τοῦ Κλέωνος ἄλλο ἔργον, Ἀφροδίτη χαλκῆ, μνημονεύεται ὑπὸ Παυσανίου ἐν τῷ Ἡραίῳ (μετὰ τὰ περὶ Ἑρμοῦ, Ε′ 17, 3). Πρὸς ἄλλοις ὁ Κλέων ἐποίησε κατὰ Παυσανίαν καὶ ἄγαλμα τοῦ ἐκ Κλείτορος τῆς Ἀρκαδίας Κριτοδάμου, νικήσαντος πυγμῇ παῖδας (Ϛ′ 8, 5)· τούτου ηὑρέθη (πρὸ τῆς ΝΑ. στοᾶς) τὸ βάθρον (ἀριθ. 676, Erg. V 167), εἶνε δὲ μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. 0·27, πλάτ. σῳζ. 0·77, πάχ. 0·365, καὶ φέρει ἐπιγραφὴν (τοῦ 1ου ἡμίσεος τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος): «Κριτόδαμος | Λίχα Κλειτόριος. | Κλέων ἐπόησε | Σικυώνιος»· τὸ ὄνομα τοῦ ἀθλητοῦ παρὰ Παυσανίᾳ φέρεται διττῶς, Κριτόδαμος καὶ κατωτέρω Δαμόκριτος· κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν τὸ πρῶτον εἶνε τὸ ὀρθόν. Πρβ. ἐν τῷ μουσείῳ αἴθ. Κ ἀριθ. 8 καὶ 457.

Ζᾶνες. Εἰς τὴν ἵδρυσιν τῶν ἐφεξῆς ἓξ Ζανῶν κατεδικάσθησαν τῷ 332 Κάλλιππος Ἀθηναῖος καὶ οἱ ἐν τῷ πεντάθλῳ ἀντίπαλοι αὐτοῦ. Δύο ἄλλα ἱδρύθησαν τῷ 68 π. Χρ. ὑπὸ Ροδίων παλαιστῶν, ἔτι δὲ ἓν τῷ 92 μ. Χρ. ὑπὸ Ἀπολλωνίου Ἀλεξανδρέως καὶ ἄλλα ὑπὸ Αἰγυπτίων τῷ 125 μ. Χρ. δύο, ὧν τὸ μὲν ἐν ἀριστερᾷ τῆς εἰς τὸ στάδιον εἰσόδου, τὸ δὲ ἐν δεξιᾷ. Ἄλλα δύο τοιαῦτα ἀγάλματα ἐστάθησαν ἐκ τῶν χρημάτων, εἰς ἃ κατεδικάσθησαν τῷ 12 π. Χρ. οἱ γονεῖς παλαιστῶν παίδων, ὅ τε δοὺς χρήματα χάριν τῆς νίκης τοῦ υἱοῦ Δαμόνικος Ἠλεῖος καὶ ὁ πατὴρ τοῦ δεξαμένου Σώσανδρος Σμυρναῖος· τούτων τὸ μὲν ἀνέκειτο κατὰ Παυσανίαν ἐν τῷ γυμνασίῳ τῆς Ἤλιδος (πρβ. καὶ Παυσ. Ϛ' 23, 4), τὸ δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ πρὸ τῆς Ποικίλης Στοᾶς. Πρὸς ἄλλοις κατεδικάσθη νὰ ἀποτείσῃ πρόστιμον καὶ ὁ παγκρατιαστὴς Σαραπίων Ἀλεξανδρεὺς (25 μ. Χρ.), διότι ἐκ δειλίας διὰ τοὺς ἀνταγωνιστὰς μόνος πάντων ἀνθρώπων ᾤχετο ἀποδρὰς τῇ προτεραίᾳ τῆς τελέσεως τοῦ παγκρατίου.

Παρὰ τὴν Κρυπτὴν κεῖται νῦν μέγα βάθρον (μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. 0·26, πλ. 1·52, πάχ. 0·80), ὅπερ ἔφερε χαλκοῦν ἄγαλμα φυσικοῦ που μεγέθους ποιηθὲν ὑπὸ Δαιδάλου, ἐκγόνου τοῦ πρεσβυτέρου Πολυκλείτου (*Robert* σ. 192· πρβ. ἐν προδόμῳ μουσείου ἀρ. 13 κλπ.)· φέρει ἐπιγραφήν: «Δαίδαλος ἐπόησε Πατροκλέος | Σικυώνιος» (ἀρ. 536, Erg. V 635). Τὸ βάθρον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας φέρει ἐπιμήκη κοιλότητα, ἐν ᾗ ἦτο ἐφηρμοσμένη χαλκῆ πλάξ, ἐπὶ δὲ τῆς προσθίας καὶ ἀριστερᾶς ἐπιφανείας φέρει τεκτονικὸν ἀγκῶνα, ἐν δεξιᾷ δὲ συνείχετο μετ' ἄλλου, πιθανῶς τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα ἄλλου Σικυωνίου τεχνίτου (ἴσως τοῦ ἀνωτέρω εἰρημένου Κλέωνος· νῦν ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Κ, ἀριθ. 8 καὶ 457).

Αὐτόθι κεῖται νῦν καὶ βάθρον ἀγάλματος Ἑλλανοδίκου τινὸς ἀνατεθέντος ὑπὸ τῆς (ἐξ Ἤλιδος) γυναικὸς αὐτοῦ· ηὑρέθη παρὰ τὸ Α. ἄκρον τῆς Κρυπτῆς, εἶνε δὲ ὑπολεύκου ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·31. πλ. 0·64, πάχ. 0·42-0·45, ἀριστερὰ ἔμπροσθεν ἐλλιπές, καὶ φέρει ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 537, Ergebn. V 422) καλῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων: «.............ίου Ἠλεία | ....η, τὸν ἑαυτῆς | [ἄνδρα, ἑλλην]οδικήσαντα, | [Διὶ Ὀ]λυνπίωι»· ὁ λίθος φέρει καὶ ἐπὶ τῆς κάτω ἐπιφανείας κοιλότητας ἐκ ποδῶν ἀγάλματος εἰργασμένας ἐν καλοῖς Ἑλληνικοῖς χρόνοις· ἐκ τούτου δηλοῦται ὅτι τὸ

βάθρον ἀνῆκεν ἐν ἀρχῇ ἄλλῳ ἀγάλματι καὶ ὅτι ἀνεστράφη ἵνα ἐπ' αὐτοῦ ἱδρυθῇ τὸ ἄγαλμα τοῦ ἑλλανοδίκου.

Κρυπτή.

Παυσαν. ϛ' 20, 8: «ἔστι δὲ ἐπὶ τῷ πέρατι τῶν ἀγαλμάτων ἃ ἐπὶ ζημίᾳ ἐποιήσαντο ἀθλητῶν, ἐπὶ τούτῳ τῷ πέρατί ἐστιν ἣν Κρυπτὴν ὀνομάζουσιν ἔσοδον· διὰ δὲ αὐτῆς τούς τε Ἑλλανοδίκας ἐσιέναι ἐς τὸ στάδιον καὶ τοὺς ἀγωνιστάς[1]».

Παρελθόντες τοὺς Ζᾶνας ἐκ τῆς Ἄλτεως εἰσερχόμεθα διὰ τῆς Κρυπτῆς λεγομένης εἰσόδου εἰς τὸ στάδιον. Ἔμπροσθεν πρὸς δυσμὰς τῆς εἰσόδου ἱδρύθη ἔπειτα πρόπυλον δύο κιόνων φερόντων 20 ραβδώσεις καὶ ἑνὸς ἡμικίονος ἑκατέρωθεν, μετὰ θριγκοῦ, ρυθμοῦ κορινθιακοῦ. Ἡ μεταξὺ τῶν κιόνων δίοδος ἦτο θύρωμα, τὰ δὲ ἑκατέρωθεν ἦσαν κεκλεισμένα διὰ τοιχίων ὅσον ἔδει ὑψηλῶν. Τὸ πρόπυλον ἀνάγεται εἰς τὴν 1ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα. Ἡ εἰς τὸ στάδιον εἴσοδος ἦτο πρότερον ἁπλῆ τάφρος, πλατεῖα δίοδος ἀσκεπής, ὁριζομένη διὰ τοίχων, κατόπιν δέ, ὅτε ἀνυψώθησαν μᾶλλον τὰ ἀναχώματα τοῦ σταδίου, ἐν χρόνοις πιθανῶς ὀλίγῳ ἀρχαιοτέροις τοῦ εἰρημένου προπύλου ἐστεγάσθη διὰ λίθων,[2] δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη Κρυπτή. Ἡ θόλος αὕτη εἶχε μῆκος 32·10 μ. (ἤτοι 100 ποδ.), πλάτος 3·70 καὶ ὕψος 4·45. Οἱ ἄνω δόμοι ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἦσαν πεπτωκότες, ἀνεγερθέντων δέ τινων ἀποκατέστη τὸ ἀρχαῖον σχῆμα· σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἐν τῇ ἐπανιδρύσει παραλειφθέντος ἑνὸς λίθου, νῦν φαίνεται (ἔμπροσθεν) κατὰ τὸ μέσον τῆς κορυφῆς ἁρμός· τὸ κυρίως τόξον (τὸ ἄνω μέρος, τὸ ἐπὶ τῶν καθέτων τοίχων) συνέκειτο πάλαι ἐκ 15 σφηνοειδῶν λίθων οὕτως ὥστε κατὰ τὴν κορυφὴν ὑπῆρχε λίθος καὶ οὐχὶ ἁρμός. Ἐν τοῖς ἁρμοῖς τῶν λίθων τῆς Ν. πλευρᾶς φαίνονται πλεῖσται κοιλότητες γενόμεναι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων πτωχῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐξαγωγὴν τῶν τοὺς λίθους συνδεόντων μεταλλικῶν συν-

[1] Ἐν τῇ τελευταίᾳ προτάσει προστίθεται ὑπὸ Siebelis τὸ ρῆμα «καθέστηκε» (πρβ. Παυσ. ϛ' 24, 1).

[2] Καὶ τὸ τοιοῦτον θολικὸν σχῆμα καθ' ὅλου ἦτο γνωστὸν ἤδη ἐν τοῖς Ἑλληνιστικοῖς καλουμένοις χρόνοις.

δέσμων. Πρὸς τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ καθ' ἅπαν τὸ μῆκος διέθεε θρανίον ἐκ πωρίνων ὀγκολίθων.

Στάδιον.

Παυσαν. ϛ' 20, 8-10: «τὸ μὲν δὴ στάδιον γῆς χῶμά ἐστι, πεποίηται δὲ ἐν αὐτῷ καθέδρα τοῖς τιθεῖσι τὸν ἀγῶνα. ἔστι δὲ ἀπαντικρὺ τῶν Ἑλλανοδικῶν βωμὸς λίθου λευκοῦ· 9 ἐπὶ τούτου καθεζομένη τοῦ βωμοῦ θεᾶται γυνὴ τὰ Ὀλύμπια, ἱέρεια Δήμητρος Χαμύνης, τιμὴν ταύτην ἄλλοτε ἄλλη λαμβάνουσα παρὰ Ἠλείων. παρθένους δὲ οὐκ εἴργουσι θεᾶσθαι. πρὸς δὲ τοῦ σταδίου τῷ πέρατι, ᾗ τοῖς σταδιαδρόμοις ἄφεσις πεποίηται, Ἐνδυμίωνος μνῆμα (Παυσ. Ε' 1, 5, ἀνωτ. σελ. 16 καὶ 113, 1) ἐνταῦθα λόγῳ Ἠλείων ἐστίν. 10 Ὑπερβαλόντι δὲ ἐκ τοῦ σταδίου, καθότι οἱ Ἑλλανοδίκαι καθέζονται, κατὰ τοῦτο χωρίον ἐς τῶν ἵππων ἀνειμένον τοὺς δρόμους καὶ ἡ ἄφεσίς ἐστι τῶν ἵππων[1] (ἕπονται τὰ περὶ τοῦ ἱπποδρόμου, τιθεμένου νῦν πρὸς Ν. [καὶ Α.] τοῦ σταδίου παραλλήλως).

Τὸ στάδιον εἶνε ἐπίμηκες παραλληλόγραμμον ὀρθογώνιον κοῖλον, ἤγουν ἐπίπεδον ἄνευ τῆς λεγομένης σφενδόνης[2] ἔχον τὰ πέριξ ἐπικλινῆ. Ἐκτείνεται δὲ πρὸς ΒΑ. κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κρονίου καὶ τοῦ παρὰ τοῦτο λόφου, καὶ τὸ μὲν βόρειον αὐτοῦ (ἴσως καὶ μέρος τοῦ Α.) ἐσχηματίσθη δι' ἐπικλινοῦς ἀποτομῆς τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους,

[1] Ἐνταῦθα ὁ Παυσανίας μετὰ τὴν περιγραφὴν τῆς ἀφέσεως τῶν ἵππων λέγει (ϛ' 20, 15): «παρερχομένου δὲ τοῦ ἱπποδρόμου παρήκουσαν ἐς πλέον τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν, ἔστιν ἐπὶ τῆς μείζονος (δηλ. τῆς νοτίας) πλευρᾶς, οὔσης χώματος, κατὰ τὴν διέξοδον τὴν διὰ τοῦ χώματος τὸ τῶν ἵππων δεῖμα ὁ Ταράξιππος . . . .» καὶ ϛ' 21 1-2: «τὸ δὲ ἕτερον τοῦ ἱπποδρόμου μέρος (δηλ. ἡ βόρειος πλευρὰ) οὐ χῶμα γῆς ἐστίν, ὄρος δὲ οὐχ ὑψηλόν. ἐπὶ τῷ πέρατι τοῦ ὄρους ἱερὸν πεποίηται Δήμητρι ἐπίκλησιν Χαμύνῃ. καὶ οἱ μὲν ἀρχαῖον τὸ ὄνομα ἥγηνται· χανεῖν γὰρ τὴν γῆν ἐνταῦθα τὸ ἅρμα τοῦ Ἅδου καὶ αὖθις μύσαι (δηλ. κατὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Περσεφόνης· πρβ. καὶ χαμαί, χθονία θεά)· οἱ δὲ Χάμυνον ἄνδρα Πισαῖον Πανταλέοντι ἐναντιούμενον τῷ Ὀμφαλίωνος τυραννοῦντι ἐν Πίσῃ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 19) καὶ ἀπόστασιν βουλεύοντι ἀπὸ Ἠλείων, ἀποθανεῖν φασὶν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πανταλέοντος, καὶ ἀπὸ τοῦ Χαμύνου τῆς οὐσίας τῇ Δήμητρι οἰκοδομηθῆναι τὸ ἱερόν. 2 Ἀγάλματα δὲ ἀντὶ τῶν ἀρχαίων Κόρην καὶ Δήμητρα λίθου τοῦ Πεντελῆσιν Ἀθηναῖος ἀνέθηκεν Ἡρώδης». Ἀνωτέρω πρὸ τοῦ «τὸ ἅρμα» προστίθεται «ἵνα δέξαιτο» (πρβ. *Frazer* Paus. I σελ. 589). Πρβ. *Kern* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl. ἄρθρ. «Demeter» § 18.

[2] Ἔχον καὶ τὰς μικρὰς πλευρὰς εὐθείας, δηλ. κατ' οὐδετέραν χαμπτόμενον εἰς ἡμικύκλιον· ἡ σφενδόνη ἀπαντᾷ ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις.

αἱ δὲ λοιπαὶ πλευραὶ διὰ τεχνητῶν ἐρεισμάτων (ἀναχωμάτων ὕψ. ὡς 6 $^1/_2$ μ. καὶ πλέον).[1] Ἑδώλια λίθινα εἰκάζεται ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ σταδίου, ἐκάθητο δὲ τὸ πλῆθος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, πιθανῶς τρόπον ἀναβαθμῶν προσηκόντως ἐσκαμμένου.[2] Ὑπῆρχε δὲ θέσις πάλαι μὲν μέχρι 30 χιλιάδων, ὕστερον μετὰ δευτέραν ἀνύψωσιν τῶν ἀναχωμάτων μέχρι 45 χιλιάδων θεατῶν· πιθανῶς μέρος ἦτο διὰ σανίδων ἠδωλιασμένον χάριν τῶν ἐν τέλει ἀνδρῶν. Οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐκάθηντο κατά τε τοὺς δρομικοὺς (καὶ ἰδίᾳ ἴσως τὸν δόλιχον) καὶ τοὺς ἄλλους γυμνικοὺς ἀγῶνας ἐπὶ ἰδίας «καθέδρας» ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σταδίου (πιθανῶς κατὰ τὸ μέσον μᾶλλον ἢ τὸ ἀνατολικόν),[3] ἀπέναντι δὲ αὐτῶν ἤτοι ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς ἐκάθητο ἐπὶ βάθρου μαρμάρου λευκοῦ ἡ ἱέρεια Δήμητρος Χαμύνης, ἡ μόνη τῶν ἐγγάμων γυναικῶν ἀξιουμένη νὰ θεᾶται τὰ Ὀλύμπια (πρβ. ἀνωτ. σ. 24 ἑξ.). Ὡς ἀντηρὶς τῶν ἀναχωμάτων καὶ ὅριον τοῦ ἐπιπέδου τοῦ σταδίου ἀνηυρέθη πέριξ (πλὴν πρὸς Α.) ἔρυμα ἐκ πώρων λίθων πλάτους 0,40. Παρ' αὐτὴν δὲ πρὸς τὰ ἔσω ἐν ἀποστάσει περ. 1 μ. τὸ ἐπίπεδον τοῦ σταδίου περιέθεε λίθινος ὀχετὸς ἀσκεπὴς (οὐχὶ κρυπτὸς) μετὰ λεκανῶν κατὰ τόπους χρήσιμος ἐν μὲν τῇ πανηγύρει πρὸς διοχέτευσιν ρυτοῦ ποτίμου ὕδατος, ἄλλως δὲ πρὸς ἐκροὴν τῶν ἐξ οὐρανοῦ ὑδάτων, ἥτις ποτὲ πορρωτέρω ἐγίνετο κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ σταδίου διὰ κρυπτοῦ ὀχετοῦ.

Τὸ ἐπίπεδον τοῦ σταδίου ἔχει μῆκος κατὰ τὸ μέσον τῶν δύο στενῶν πλευρῶν τοῦ ὀχετοῦ μετρούμενον 212 $^3/_4$ μ. Πλάτος δὲ (κατὰ τὰς δύο μακρὰς πλευρὰς τοῦ ὀχετοῦ) ἔχει διάφορον καὶ δὴ πρὸς Δ. μὲν 28·60, πρὸς Α. δὲ 29 70 καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἔτι μεῖζον (ἔστιν ὅπου λ. χ. 30·70), ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι σχηματίζει ἔντασιν. Ἐκ τῶν δύο ἀνεσκαμμένων στενῶν πλευρῶν τοῦ σταδίου, τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυσμικῆς, ἐβεβαιώθη ὅτι τὸ καθ' αὐτὸ στάδιον, ἤγουν τὸ διάστημα, ὅπερ διέτρεχον οἱ δρομεῖς, ἦτο ἀκριβέστατα μονίμως ὡρισμένον

[1] Πρβ. περὶ τοῦ ἱπποδρόμου, καὶ Παυσ. Β' 29, 11.

[2] Πρβ. ὅμως ἄλλως ἑδώλια τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ σταδίου (Καββαδίας Ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ σελ. 98 ἑξ.).

[3] Πρβ. ἄλλως *Hermann* Gottesdienstl. Alt.² σελ. 327· Παυσ. Ε' 9, 4-6, Ϛ' 3, 7, ἀνωτ. σελ. 21 ἑξ.

κατὰ τὰ δύο ἄκρα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους,[1] ἦτο δέ, μετρούμενον ὡς ἑξῆς ῥηθήσεται, 193·27 μ. Τὰ δύο ἄκρα τοῦ κυρίως σταδίου ἔχουσι τὸ αὐτὸ σχῆμα, ὁρίζονται δῆλον ὅτι ἑκάτερον διὰ μακρᾶς στρώσεως ἐκ λίθων (λευκοῦ ἀσβεστολίθου) πλάτους 0·48 (περ. 11 μ. ἀπὸ τῆς βάσεως τοῦ δυσμικοῦ ἀναχώματος καὶ περ. 9 ½ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ)· ἐπὶ τῆς στρώσεως ταύτης (ὕσπληξ) ἵσταντο οἱ ἀγωνισταὶ κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων διὰ ξυλίνων ἴσως πασσάλων ἢ ῥάβδων ἐνιδρυμένων ἐπὶ τετραγώνων κοιλοτήτων, αἵτινες εἶνε κατὰ τόπους ἐνεγλυμμέναι ἐπὶ τῆς στρώσεως· ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασις τῶν κοιλοτήτων τούτων εἶνε 1·24–1·41, οὕτω δὲ ὑπῆρχον θέσεις 20 δρομέων,[2] λαμβανόντων αὐτὰς διὰ κλήρου· οἱ δρομεῖς πρὸς ἀκριβῆ καὶ ἀσφαλῆ στάσιν ἐπὶ τῆς στρώσεως κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δρόμου εἶχον ἕκαστος τοὺς πόδας ἐπὶ δύο γωνιωδῶν ἐντομῶν,[3] παρ' ἀλλήλας ἐγλυμμένων μεταξὺ τῶν δοκῶν κατὰ μῆκος τῆς στρώσεως, καὶ δὴ τὴν μὲν τῶν πτερνῶν ἐπὶ τῆς μιᾶς ἐντομῆς, τὴν δὲ ἐπὶ τῆς ἑτέρας. Τὸ μῆκος, ὅπερ διέτρεχον οἱ ἀγωνισταί, μετρούμενον ἀπὸ ἑνὸς σημείου μιᾶς ἐντομῆς μέχρι τοῦ οἰκείου σημείου τῆς ἀντιστοίχου ἐντομῆς τοῦ ἀντιθέτου ἄκρου, εἶνε 192 27, ἐπειδὴ δέ, ὡς γνωστόν, πᾶν στάδιον ἦτο 600 ποδῶν, ὁ Ὀλυμπικὸς πούς[4] εἶχε μῆκος 0·32045. Οὕτω καὶ τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ στάδιον ἦτο τὸ μέγιστον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν.

Τῶν δύο ἄκρων τοῦ σταδίου τὸ ἕτερον (ἴσως τὸ Δ.) ἦν ὡρισμένον ὡς τέρμα παντὸς δρομικοῦ ἀγῶνος ἕνεκα τῆς μονίμου καθέδρας τῶν

[1] Τὸ ἀρχαῖον στάδιον ἐν γένει ἦτο ἴσον σχεδὸν τῷ ⅕ τοῦ σήμερον σταδίου ἤτοι χιλιομέτρου.

[2] Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον 21 θέσεις, ὧν ἡ κατὰ τὴν βόρειον ἄκραν πολλῷ ἐλάσσων τῶν ἄλλων· κατὰ τὸ δυσμικὸν ἄκρον μία τῶν κοιλοτήτων, ἐν μέσῳ τῆς στρώσεως, εἶνε μείζων (0·10).

[3] Τοιαῦται ἐντομαὶ ὑπῆρχον καὶ ἐν τῇ Α. στοᾷ τοῦ γυμνασίου (ἀνωτ. σελ. 151).

[4] Κατὰ τὸν μῦθον ὁ πούς οὗτος ἦτο τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις πρῶτος μετρήσας διὰ τῶν αὐτοῦ ποδῶν ὥρισε τὸ μῆκος τοῦ σταδίου 600 πόδας· ὑπὸ δὲ τῶν Συρακοσίων ἐλέγετο (ὁ Παυσανίας Ε' 8, 8 προστίθησιν «ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα») ὅτι καὶ Λύγδαμις ὁ πολίτης αὐτῶν πρῶτος νικήσας παγκρατίῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 648 π. Χρ. εἶχε μέγεθος καὶ πόδα Ἡρακλέους· περὶ αὐτοῦ ὁ Φιλόστρατος (Γυμναστ. 12) λέγει: «μέγας δὲ οὕτω τις ὁ Σικελιώτης ἦν, ὡς τὸν πόδα ἰσόπηχυν εἶναι· τὸ γοῦν στάδιον ἀναμετρῆσαι λέγεται τοσούτοις ἑαυτοῦ ποσίν, ὅσοι τοῦ σταδίου πήχεις νομίζονται»· πρβ. παρ' Εὐσεβίῳ Χρον. ἐκδ. *Schoene* I σ. 198 «ὑπερμεγέθης, ὃς στάδιον ἐξεμέτρησε τοῖς αὐτοῦ ποσί, μόνας ἑξακοσίας παραθέσεις ποιησάμενος». Πρβ. ἀνωτ. σελ. 36.

Ἑλλανοδικῶν, ἄφεσις δὲ ἦν ἐπὶ μὲν τοῦ σταδίου [1] τὸ ἀντίθετον πρὸς τὸ τέρμα ἄκρον, ἐπὶ δὲ τοῦ διαύλου καὶ δολίχου διὰ τὸ ἄρτιον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διανυτομένων σταδίων αὐτὸ τὸ τέρμα. Αἱ εἰρημέναι ῥάβδοι ἦσαν, ὡς εἴρηται, ὅρια μεταξὺ τῶν δρομέων ἑκάστων· ἐν τῷ διαύλῳ καὶ δολίχῳ θέοντες ἀπὸ τοῦ τέρματος μέχρι τῆς καταντικρὺ ἕκαστος θέσεως (τοῦ ἀντιθέτου ἄκρου) ὑπέστρεφον [2] εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν τοῦ τέρματος· τοῦτο δ' ἐποίουν, ὡς εἰκός, ἅπαξ μὲν οἱ διαυλοδρόμοι, πλεονάκις δὲ οἱ δολιχοδρόμοι (ἀνωτ. περὶ τῶν ἀγώνων σελ. 36· πρβ. ἄλλως Φιλόστρ. Γυμν. 11).

Ὅταν δι' ἀνασκαφῶν ἀποκαλυφθῇ ἅπας ὁ χῶρος τοῦ σταδίου καὶ ἀναφανῇ εὐκρινέστερον τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ σχῆμα, πρὸς τῷ περὶ ἑδωλίων ζητήματι κλπ. λυθήσεται πιθανῶς καὶ τὸ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐδηλοῦτο τὸ σημεῖον ὅπου ἐπερατοῦντο τὰ ὑπὸ τῶν Ἠλείων παρθένων ἐν τοῖς Ἡραίοις διανυτόμενα $^5/_6$ τοῦ σταδίου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 41).[3]

Ἱππόδρομος.

Ὁ Παυσανίας μετὰ τὰ περὶ σταδίου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 208) γράφει (Ϛ' 20, 10 ἑξ.) τάδε: «ὑπερβαλόντι δὲ ἐκ τοῦ σταδίου, καθότι οἱ Ἑλλανοδίκαι καθέζονται, κατὰ τοῦτο χωρίον ἐς τῶν ἵππων ἀνειμένον τοὺς δρόμους καὶ ἡ ἄφεσίς ἐστι τῶν ἵππων. παρέχεται μὲν οὖν σχῆμα ἡ ἄφεσις κατὰ πρῷραν νεώς, τέτραπται δὲ αὐτῆς τὸ ἔμβολον ἐς τὸν δρόμον. καθότι δὲ τῇ Ἀγνάπτου στοᾷ προσεχής ἐστιν ἡ πρῷρα, κατὰ τοῦτο εὐρεῖα γίνεται. δελφὶς δὲ ἐπὶ κανόνος κατὰ ἄκρον μάλιστα τὸ ἔμβολον πεποίηται χαλκοῦς. 11 Ἑκατέρα μὲν δὴ πλευρὰ τῆς

[1] Καὶ ὁ Παυσανίας (Ϛ' 20, 9) ποιεῖται διάκρισιν τῆς τοῦ ἁπλοῦ δρόμου ἀφέσεως: «πρὸς δὲ τοῦ σταδίου τῷ πέρατι, ἣ τοῖς σταδιαδρόμοις ἄφεσις πεποίηται, Ἐνδυμίωνος μνῆμα ἐνταῦθα λόγῳ Ἠλείων ἐστίν».

[2] Ἄδηλον ἂν κάμπτοντες κοινὴν ῥάβδον (πρβ. τὴν ἐν τῷ Δ. ἄκρῳ μεγάλην κοιλότητα 0·10) ἢ τὴν οἰκείαν ἕκαστος, ἢ ἄνευ τοιαύτης καμπῆς· ἴσως ἐν τῷ διαύλῳ διαφόρως ἢ ἐν τῷ δολίχῳ.

[3] Πρβ. τὴν διὰ μικρῶν στηλῶν ἑκατέρωθεν εἰς 6 μέρη διαίρεσιν τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ σταδίου (ἐλάσσονος τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ), οὗ καὶ τὸ μὲν πλάτος εἶνε 23·05, τὸ δὲ (ὑπὸ τῶν δρομέων διανυτόμενον) μῆκος κατὰ μὲν τὴν Ν. πλευρὰν 181·08 (πούς 0·3018), κατὰ δὲ τὴν Β. πλευρὰν 181·30 (Καββαδίας Ἱερὸν Ἀσκλ. σ. 96). Κατὰ Dörpfeld (ἐν Athen. Mitth. des d. Inst. 1890 σ. 167 ἑξ.) ὁ Ἀττικὸς πούς εἶνε 0·328 (ἐκ τοῦ σταδίου 196·80). Πρβ. ἀνωτ. σελ. 170.

ἀφέσεως πλέον ἢ τετρακοσίους πόδας παρέχεται τοῦ μήκους, ᾠκοδόμηται δὲ ἐν αὐταῖς οἰκήματα. ταῦτα κλήρῳ τὰ οἰκήματα διαλαγχάνουσιν οἱ ἐσιόντες ἐς τὸν ἀγῶνα τῶν ἵππων. πρὸ δὲ τῶν ἁρμάτων ἢ καὶ τῶν ἵππων τῶν κελήτων, διήκει πρὸ αὐτῶν καλῴδιον ἀντὶ ὕσπληγος. βωμὸς δὲ ὠμῆς πλίνθου, τὰ ἐκτὸς κεκονιαμένος, ἐπὶ ἑκάστης ὀλυμπιάδος ποιεῖται κατὰ τὴν πρῷραν μάλιστά που μέσην.[1] 12 Ἀετὸς δὲ ἐπὶ τῷ βωμῷ χαλκοῦς κεῖται, τὰ πτερὰ ἐπὶ μήκιστον ἐκτείνων. ἀνακινεῖ μὲν δὴ τὸ ἐν τῷ βωμῷ μηχάνημα ὁ τεταγμένος ἐπὶ τῷ δρόμῳ· ἀνακινηθέντος δὲ ὁ μὲν ἐς τὸ ἄνω πεποίηται πηδᾶν ὁ ἀετός, ὡς τοῖς ἥκουσιν ἐπὶ τὴν θέαν γίνεσθαι σύνοπτος, ὁ δελφὶς δὲ ἐς ἔδαφος πίπτει. 13 Πρῶται μὲν δὴ ἑκατέρωθεν αἱ πρὸς τῇ στοᾷ τῇ Ἀγνάπτου χαλῶσιν ὕσπληγες, καὶ οἱ κατὰ ταύτας ἑστηκότες ἐκθέουσιν ἵπποι πρῶτοι· θέοντές τε δὴ γίνονται κατὰ τοὺς εἰληχότας ἑστάναι τὴν δευτέραν τάξιν, καὶ τηνικαῦτα χαλῶσιν αἱ ὕσπληγες αἱ ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει· διὰ πάντων τε κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον συμβαίνει τῶν ἵππων, ἔστ' ἂν ἐξισωθῶσιν ἀλλήλοις κατὰ τῆς πρῴρας τὸ ἔμβολον. τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἤδη καθέστηκεν ἐπίδειξις ἐπιστήμης τε ἡνιόχων καὶ ἵππων ὠκύτητος. 14 Τὸ μὲν δὴ ἐξ ἀρχῆς Κλεοίτας ἐστὶν ἄφεσιν μηχανησάμενος, καὶ φρονῆσαί γε ἐπὶ τῷ εὑρήματι, ὡς καὶ ἐπίγραμμα ἐπὶ ἀνδριάντι τῷ Ἀθήνησιν ἐπιγράψαι

ὃς τὴν ἱππάφεσιν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὕρατο πρῶτος,
τεῦξέ με Κλεοίτας υἱὸς Ἀριστοκλέους.

Κλεοίτα δέ φασιν ὕστερον Ἀριστείδην σοφίαν τινὰ καὶ αὐτὸν ἐς τὸ μηχάνημα ἐσενέγκασθαι.

α (Παυσαν. Ϛ' 20, 15 ἑξ.) Παρεχομένου δὲ τοῦ ἱπποδρόμου παρή-

[1] Πρβ. καὶ ἄλλους βωμοὺς ἐν Παυσ. Ε' 15, 5-6: «ἰόντι δὲ ἐπὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἵππων ἔστι βωμός, ἐπίγραμμα δὲ ἐπ' αὐτῷ Μοιραγέτα· δῆλα οὖν ἐστὶν ἐπίκλησιν εἶναι Διὸς ὃς τὰ ἀνθρώπων οἶδεν, ὅσα διδόασιν αἱ Μοῖραι καὶ ὅσα μὴ πέπρωταί σφισι. πλησίον δὲ καὶ Μοιρῶν βωμός ἐστιν ἐπιμήκης, μετὰ δὲ αὐτὸν Ἑρμοῦ, καὶ δύο ἐφεξῆς Διὸς Ὑψίστου. ἐν δὲ τῶν ἵππων τῇ ἀφέσει, ἐν μὲν τῷ ὑπαίθρῳ τῆς ἀφέσεως κατὰ μέσον που μάλιστα Ποσειδῶνος Ἱππίου καὶ Ἥρας εἰσὶν Ἱππίας βωμοί, πρὸς δὲ τῷ κίονι Διοσκούρων. τῆς δὲ πρὸς τὸν ἔμβολον καλούμενον ἐσόδου τῇ μὲν Ἄρεως Ἱππίου, τῇ δὲ Ἀθηνᾶς Ἱππίας βωμός. ἐς δὲ αὐτὸν τὸν ἔμβολον ἐσελθόντων Τύχης ἐστὶν ἀγαθῆς βωμὸς καὶ Πανός τε καὶ Ἀφροδίτης, ἐνδοτάτω δὲ τοῦ ἐμβόλου Νυμφῶν ἃς Ἀκμηνὰς καλοῦσιν. ἀπὸ δὲ τῆς στοᾶς ἣν οἱ Ἠλεῖοι καλοῦσιν Ἀγνάπτου, τὸν ἀρχιτέκτονα ἐπονομάζοντες τῷ οἰκοδομήματι, ἀπὸ ταύτης ἐπανιόντι ἐστὶν ἐν δεξιᾷ βωμὸς Ἀρτέμιδος».

κουσαν ἐς πλέον τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν, ἔστιν ἐπὶ τῆς μείζονος πλευρᾶς, οὔσης χώματος, κατὰ τὴν διέξοδον τὴν διὰ τοῦ χώματος τὸ τῶν ἵππων δεῖμα ὁ Ταράξιππος. σχῆμα μὲν βωμοῦ περιφεροῦς ἐστί, παραθέοντας δὲ κατὰ τοῦτο τοὺς ἵππους φόβος τε αὐτίκα ἰσχυρὸς ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως φανερᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου λαμβάνει ταραχή· τά τε δὴ ἅρματα καταγνύουσιν ὡς ἐπίπαν, καὶ οἱ ἡνίοχοι τιτρώσκονται. καὶ τοῦδε ἡνίοχοι ἕνεκα θυσίας θύουσι, καὶ γενέσθαι σφίσιν ἵλεων εὔχονται τὸν Ταράξιππον. 16 Ἕλληνες δὲ οὐ κατὰ τὰ αὐτὰ νομίζουσιν ἐς τὸν Ταράξιππον, ἀλλ' οἱ μὲν εἶναι τάφον ἀνδρὸς αὐτόχθονος καὶ ἀγαθοῦ τὰ ἐς ἱππικήν,, καὶ ὄνομα Ὠλένιον αὐτῷ τίθενται· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ τὴν Ὠλενίαν ἐν τῇ Ἠλείᾳ πέτραν φασὶν ὀνομασθῆναι. οἱ δὲ τὸν Φλειοῦντος Δαμέωνα, μετασχόντα Ἡρακλεῖ τῆς ἐπὶ Αὐγέαν καὶ Ἠλείους στρατείας, αὐτόν τε ἀποθανεῖν καὶ τὸν ἵππον ἐφ' ᾧ ἐπωχεῖτο ὑπὸ Κτεάτου λέγουσι τοῦ Ἄκτορος, καὶ τὸ μνῆμα κοινὸν Δαμέωνι καὶ τῷ ἵππῳ γενέσθαι. 17 Λέγουσι δὲ καὶ ὡς Μυρτίλῳ κενὸν ἐνταῦθα ἠρίον ποιήσειε Πέλοψ, καὶ θύσειέ τε αὐτῷ τὸ ἐπὶ τῷ φόνῳ μήνιμα ἰώμενος, καὶ ἐπονομάσαι Ταράξιππον, ὅτι τῷ Οἰνομάῳ διὰ τοῦ Μυρτίλου τῆς τέχνης ἐταράχθησαν αἱ ἵπποι. τοῖς δέ ἐστιν εἰρημένον ὡς αὐτὸς Οἰνόμαος ὁ τοὺς ἱππεύοντάς ἐστιν ἐν τῷ δρόμῳ βλάπτων. ἤκουσα δὲ καὶ ἐς τὸν Πορθάωνος Ἀλκάθουν ἀγόντων τὴν αἰτίαν, ὡς ἐνταῦθα μέρη λάβοι γῆς ὁ Ἀλκάθους ἀποθανὼν ὑπὸ Οἰνομάου τῶν Ἱπποδαμείας γάμων ἕνεκα· ἅτε δὲ ἀτυχήσαντα ἐν ἱπποδρόμῳ, βάσκανόν τε εἶναι τοῖς ἱππεύουσι καὶ οὐκ εὐμενῆ δαίμονα. 18 Ἀνὴρ δὲ Αἰγύπτιος Πέλοπα ἔφη παρὰ τοῦ Θηβαίου λαβόντα Ἀμφίονος κατορύξαι τι ἐνταῦθα ἔνθα καλοῦσι τὸν Ταράξιππον, καὶ ὑπὸ τοῦ κατορωρυγμένου ταραχθῆναι μὲν τῷ Οἰνομάῳ τότε, ταράσσεσθαι δὲ καὶ ὕστερον τοῖς πᾶσι τὰς ἵππους. ἠξίου δὲ οὗτος ὁ Αἰγύπτιος εἶναι μὲν Ἀμφίονα, εἶναι δὲ καὶ τὸν Θρᾷκα Ὀρφέα μαγεῦσαι δεινόν, καὶ αὐτοῖς ἐπᾴδουσι θηρία τε ἀφικνεῖσθαι τῷ Ὀρφεῖ, καὶ Ἀμφίονι ἐς τὰς τοῦ τείχους οἰκοδομίας τὰς πέτρας. ὁ δὲ πιθανώτατος, ἐμοὶ δοκεῖν, τῶν λόγων Ποσειδῶνος ἐπίκλησιν εἶναι τοῦ Ἱππίου φησίν. 19 Ἔστι δὲ καὶ ἐν Ἰσθμῷ Ταράξιππος Γλαῦκος ὁ Σισύφου· γενέσθαι δὲ αὐτῷ τὴν τελευτὴν λέγουσιν ὑπὸ τῶν ἵππων, ὅτε Ἄκαστος τὰ ἆθλα ἔθηκεν ἐπὶ τῷ πατρί. ἐν Νεμέᾳ δὲ τῇ Ἀργείων ἥρως μὲν ἦν οὐδεὶς ὅστις ἔβλαπτε τοὺς ἵππους, πέ-

τρας δὲ ὑπὲρ τῶν ἵππων τὴν καμπὴν ἀνεστηκυίας χρόαν πυρρᾶς, ἡ ἀπ' αὐτῆς αὐγή, κατὰ ταὐτὰ καὶ εἰ πῦρ, ἐνεποίει φόβον τοῖς ἵπποις. ἀλλὰ γὰρ ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Ταράξιππος πολὺ δή τι ὑπερηρκώς ἐστιν ἐς ἵππων φόβον. Ἐπὶ δὲ νύσσης μιᾶς Ἱπποδαμείας ἐστὶν εἰκὼν χαλκῆ, ταινίαν τε ἔχουσα καὶ ἀναδεῖν τὸν Πέλοπα μέλλουσα ἐπὶ τῇ νίκῃ.

«(Παυσαν. ϛ' 21,1) Τὸ δὲ ἕτερον τοῦ ἱπποδρόμου μέρος οὐ χῶμα γῆς ἐστίν, ὄρος δὲ οὐχ ὑψηλόν. ἐπὶ τῷ πέρατι τοῦ ὄρους ἱερὸν πεποίηται Δήμητρι ἐπίκλησιν Χαμύνῃ» (πρβ. ἀνωτ. σ. 208 καὶ 209).

Ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱππόδρομος κατεστράφη ἄρδην, ὡς εἰκάζεται, ὑπὸ τοῦ Ἀλφειοῦ, καθ' ὅλου δὲ μόνον εἶνε γνωστὴ ἡ θέσις αὐτοῦ. Ἔκειτο πρὸς ΝΑ. καὶ Α. τοῦ σταδίου παραλλήλως μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ποταμοῦ. Τὸ μῆκος ἦτο πιθανῶς 4 στάδια[1] ἤτοι 769·08 μ., καὶ δὴ ἡ περίοδος (πρβ. δίαυλος, περίδρομος, Δίων Κάσσ. ΜΘ' 43) 8 στάδια (1538·16 μ.), τὸ δὲ πλάτος 320 μ. (ἓν στάδιον καὶ 4 πλέθρα· πρβ. ἀνωτ. σελ. 164 σημ. 2). Περὶ τῶν δρόμων φαίνεται ὅτι ὁ τοῦ τελείων ἵππων τεθρίππου ἦτο 12 περίοδοι (18458 μ., πρβ. Πίνδαρ. Ὀλυμπ. Γ' 33 «δωδεκάγναμπτον τέρμα δρόμου ἵππων», Ὀλ. Β' 55, ϛ' 75 [Σχολ. «δωδεκάκυκλον δρόμον»], Πυθ. Ε' 33), τῆς δὲ πώλων συνωρίδος περίοδοι 3, τῆς δὲ τελείων ἵππων συνωρίδος καὶ τοῦ πώλων τεθρίππου 8, τῆς δὲ διὰ τελείου κέλητος ἱππασίας 6 (πρβ. ἄλλως ἐν Χαλκίδι ἵππωι δίαυλον, σ. 32, 1· πρβ. ἐνθάδε σημ. 1).

Τῶν δύο μακρῶν πλευρῶν τοῦ ἱπποδρόμου τὴν μὲν βόρειον (πιθανῶς μήκ. 3 σταδ. καὶ 1 πλέθρου) ἐσχημάτιζεν ὕψωμα φυσικὸν («οὐ χῶμα γῆς, ὄρος δὲ οὐχ ὑψηλόν»), ἡ δὲ νοτία πλευρὰ ἦτο μακροτέρα τῆς βορείου, κατεσκευασμένη ἅπασα δι' ἀναχώσεως. Τῶν δὲ μικρῶν πλευρῶν ἡ μὲν ἀνατολική, ὅπου καὶ τίθεται ἡ τῶν ἵππων καὶ ἁρμάτων εἴσοδος (διέξοδος),[2] εἶχεν ἡμικύκλιον σχῆμα, τὴν δὲ δυσμικὴν πλευρὰν ἢ κατ' ἄλλους τὸ νότιον ἥμισυ αὐτῆς κατεῖχεν ἡ στοὰ τοῦ Ἀγνάπτου ὀνομασθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος. Ἔμπροσθεν τῆς στοᾶς ταύτης ἔκειτο ἡ ἄφεσις ἐν σχήματι πρῴρας πλοίου, κατὰ Παυσανίαν, ἐχούσης τὸ μὲν ἔμβολον πρὸς τὸν δρόμον ἤτοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὴ

[1] Τὸ παρὰ Παυσ. Ε' 12, 6 δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα· ἀλλαχοῦ Ξενοφ. Κύρου Παιδ. Η' 3, 25 «ἔδειξε τέρμα ὡς ἐπὶ πέντε σταδίων χωρίου». Πρβ. ἄλλως περὶ τοῦ λεγομένου ἱππίου δρόμου ἀνωτ. σελ. 37 σημ. 1.

[2] Παυσ. ϛ' 20, 15, ἀνωτ. σελ. 213.

μᾶλλον πρὸς τὴν νοτίαν πλευράν, τὴν δὲ βάσιν ἀνοικτὴν πρὸς τὴν στοὰν (πρβ. τὰ περὶ βωμῶν ἀνωτ. σ. 212 σημ. 1). Καταντικρὺ τοῦ μέσου τῆς ἡμικυκλίου πλευρᾶς ἐν ἱκανῇ ἀποστάσει ἵστατο στῦλος, νύσσα (πρβ. καμπή, καμπτήρ), ἑτέρα δὲ νύσσα ἵστατο ἐπὶ τοῦ κατὰ μῆκος ἄξονος τοῦ ἱπποδρόμου ἀπαντικρύ που τοῦ ἐμβόλου καὶ ἐν ἱκανῇ ὡσαύτως ἀπ'αὐτοῦ πρὸς ΒΑ. ἀποστάσει· ἡ δυσμικὴ αὕτη νύσσα ἔφερε χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Ἱπποδαμείας μελλούσης νὰ στεφανώσῃ διὰ ταινίας τὸν Πέλοπα ἐπὶ τῇ νίκῃ. Παρὰ τὰς δύο νύσσας ὤφειλον οἱ ἀγωνιζόμενοι νὰ κάμπτωσιν ἐπ' ἀριστερά,[1] θέοντες πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀφέσεως ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ ἱπποδρόμου καὶ ἔπειτα κάμπτοντες μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς νύσσης καὶ τῆς ἡμικυκλίου πλευρᾶς αὐτοῦ πρὸς τὴν βόρειον καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς καταντικρὺ τῆς δυσμικῆς νύσσης καθήμενοι οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔκρινον τίς τῶν ἀγωνιστῶν ἔφθανε πρῶτος εἰς τὴν μεταξὺ ταύτην γραμμὴν κατὰ τὸν τελευταῖον δρόμον.

Ἡ θέσις, ἐξ ἧς οἱ ἀγωνισταὶ ἀφίεντο εἰς δρόμον, ἡ ἄφεσις[2] ἢ ἱππάφεσις, εἶχε κατ' ἐπίνοιαν τοῦ Κλεοίτα, υἱοῦ τοῦ Ἀριστοκλέους[3], γωνιώδη, ὡς εἴρηται, τὴν διάταξιν ἐν σχήματι πρῴρας, ἧς ἡ μὲν κορυφὴ εἶχεν, ὡς εἰκάζεται, περ. 60^0 γωνίαν, τὰ δὲ σκέλη ἔχοντα ἑκάτερον μῆκος πλέον τῶν τετρακοσίων ποδῶν ἔληγον εἰς τὴν στοὰν τοῦ Ἀγνάπτου. Ἐπὶ τῶν δύο σκελῶν, ἤτοι πλευρῶν, τῆς πρῴρας παρετάσσοντο ἐν οἰκήμασι τὰ ἅρματα ἢ καὶ οἱ κέλητες ἵπποι κατὰ τοὺς οἰκείους ἀγῶνας, πρὸ αὐτῶν δὲ ὡς ὕσπληξ διῆκε καλῴδιον· διδομένου δὲ τοῦ σημείου, ἐξέθεον κατὰ σειρὰν καὶ κατὰ ζεύγη ἀπὸ τῶν ἀπωτάτω κειμένων, ἤγουν εἷς ἀγωνιστὴς ἐξ ἑκατέρου τοῦ σκέλους τῆς πρῴρας, ἵνα μηδεὶς πλεονεκτῇ·[4] ὅτε δῆλα δὴ τὸ ὄπισθεν

[1] Πρβ. Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Ψ 336, 338.

[2] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 37 σημ. 1.

[3] Ἴσως ὁ Ἀριστοκλῆς οὗτος εἶνε ὁ ποιήσας τὸ γνωστὸν ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον τοῦ ὁπλίτου Ἀριστίωνος, ὅπερ ἀπόκειται ἐν τῷ Ἀθήνησι Μουσείῳ (αἴθ. Α' ἀριθ. 29) καὶ ἐσφαλμένως νῦν παρὰ τῷ λαῷ λέγεται Μαραθωνομάχος· τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ Μηδικοῦ πολέμου, ἀναγόμενον εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 6ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Ἀριστοκλῆς ἐλέγετο καὶ υἱὸς τοῦ Κλεοίτα, ὁ καὶ μαθητὴς αὐτοῦ (πρβ. *Frazer* Paus. Α' 24, 3, Ε' 24, 5, ϛ' 20, 14).

[4] Τὰ δύο σκέλη κατά τινας μὲν κατέληγον εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς στοᾶς τοῦ Ἀγνάπτου ἤτοι ἅμα τῆς ὅλης δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ ἱπποδρόμου, κατ' ἄλλους δὲ μόνον κατὰ τὸ νότιον ἥμισυ τῆς πλευρᾶς ταύτης· κατὰ τούτους καὶ ἡ πρῷρα ἦτο ἴσως οὕτως

ζεῦγος ἔφθανεν εἰς τὸ εὐθὺς ἔμπροσθεν, καταπίπτοντος ἢ εἰς τὰ ἔνδον ἀφελκομένου τοῦ οἰκείου καλῳδίου ἐξώρμα εὐθὺς τὸ ἔμπροσθεν τοῦτο ζεῦγος καὶ οὕτως ἐφεξῆς μέχρι τοῦ ἐμβόλου, ἐντεῦθεν δὲ μετὰ τὴν ἐξίσωσιν πάντων ἐπεδείκνυτο ἅμα μὲν ἡ ταχύτης τῶν ἵππων, ἅμα δὲ ἡ τέχνη τῶν ἡνιόχων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὰς καμπάς·[1] μάλιστα δὲ κίνδυνος ὑπῆρχε κατὰ τὸν λεγόμενον Ταράξιππον. Οὗτος ἦτο βωμὸς περιφερής, ἴσως ἀρχαῖον μνῆμα, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τῆς νοτίας πλευρᾶς καὶ τὴν διέξοδον (ἀνωτ. σελ. 214) κάταντικρύ που τῆς ἀνατολικῆς νύσσης, ἐκαλεῖτο δὲ οὕτω ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα («ἀπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως φανερᾶς») ἐμπιπτούσης τῶν ἵππων ταραχῆς, ἐξ ἧς καὶ ἅρματα πολλάκις συνετρίβοντο καὶ ἡνίοχοι ἐτιτρώσκοντο. Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀνόματος ὑπῆρχον πολλαὶ ἑρμηνεῖαι, ἐν αἷς καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἐταράχθησαν αἱ τοῦ Οἰνομάου ἵπποι διὰ τῆς τέχνης τοῦ Μυρτίλου[2] ἢ ὅτι «αὐτὸς Οἰνόμαος ὁ τοὺς ἱππεύοντάς ἐστιν ἐν τῷ δρόμῳ βλάπτων», τῷ δὲ Παυσανίᾳ πιθανώτατον ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἐπίθετον τοῦ Ἱππίου Ποσειδῶνος.[3]

Τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος ἐδίδετο ἀπὸ μηχανήματος, δι' οὗ χαλκοῦς ἀετὸς τὰ πτερὰ ἐπὶ μήκιστον ἐκτείνων, κατὰ τὸ μέσον τῆς πρῴρας κείμενος, συνεδεῖτο μετὰ χαλκοῦ δελφῖνος πεποιημένου κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ἐμβόλου· ἀνακινουμένου γὰρ τοῦ μηχανήματος ἀνυψοῦτο μὲν ὁ ἀετὸς ὥστε νὰ καθορᾶται ὑπὸ τῶν θεατῶν, κατέπιπτε δὲ εἰς τὸ ἔδαφος ὁ δελφίς· καὶ ὁ μὲν ἀετὸς ἑρμηνεύεται ὅτι

ἐστραμμένη, ὥστε αἱ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς νύσσης (ὅπου καὶ ἡ πρώτη καμπὴ) ἀποστάσεις τῶν ἐπὶ ἑκατέρου τοῦ σκέλους οἰκημάτων νὰ ὦσιν ἴσαι ἀλλήλαις.

[1] Πρβ. *Fränkel* Inschr.v. Perg. 10 (*Wilhelm* ἐν AMdI. XVI σ. 347, *E. Hoffmann* Syll. epigr. 334, *Förster* 436, πρβ. Διογ. Λαέρτ. Δ' 30· περὶ τοῦ Ὀλύμπια τεθρίππῳ πώλων μεταξὺ 284 καὶ 264 π. Χρ. νικήσαντος Ἀττάλου, πατρὸς τοῦ βασιλέως Ἀττάλου Α') στ. 3 ἑξ.: «... ἀθρόα (δηλ. τὰ ἅρματα) δ' ὕσπληξ | πάντα διὰ στρεπτοῦ τείν[ατ' ἔ]χουσα χάλω· | [ἣ] μέγ' [ἐπ]α[χ]ήσασα θοὰς ἐξήλασε πώλους, | αἱ δ[ὲ] διὰ σταδίου (δηλ. ἱπποδρόμου) ... Ἑλλάνων ταῖς τόχ[α μυ]ριάσιν. | φήμα δ' εἰς Φιλέταιρον ἀοίδιμος ἦλθε καὶ οἴκους | Περγάμου Ἀλείωι τ[ει]σαμένα στεφάνωι».

[2] Πρβ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐν τῷ μουσείῳ.

[3] Ὑπό τινων νῦν εἰκάζεται ὅτι ἡ ταραχὴ προήρχετο ἐκ τῆς αὐτῶν τῶν ἵππων σκιᾶς, ἣν αἴφνης ἑώρων πρῶτον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καμπήν, ἢ ἴσως ἐκ τῆς διεξόδου. Περὶ τῶν ἀλλαχοῦ ἀγώνων ὅρα καὶ περιγραφὴν ἐν Ὁμήρου Ἰλιάδι Ψ 362 ἑξ. (πρβ. καὶ τὴν πρόσεξιν ἣν ὁ Νέστωρ συνίστησι τῷ υἱῷ ἐν στίχ. 334 ἑξ.), Σοφοκλ. Ἠλέκτρᾳ 698 ἑξ., Πινδ. Πυθ. Ε' 33, 49 (Σχολ. εἰς στίχ. 45, 64, 66).

ἐπέτετό πως ἄνω ὡς σύμβολον τοῦ Διός, ὁ δὲ δελφὶς ὅτι κατεδύετο εἰς τὴν θάλασσαν ὡς σύμβολον τοῦ Ἱππίου Ποσειδῶνος (πρβ. ἀνωτ. σελ. 212 σημ. 1). Τὸ σημεῖον τοῦτο ἄδηλον εἶνε ἂν ἑωρᾶτο ὑπὸ τῶν ἀγωνιστῶν, ἴσως δὲ τοὐλάχιστον κατὰ τὴν μεταξὺ τοῦ ἐμβόλου καὶ τῆς δυσμικῆς νύσσης ἐξίσωσιν ἤχει σάλπιγξ (πρβ. καὶ τὰ περὶ τῆς ἵππου τοῦ Φειδόλα Παυσαν. ϛ' 13, 9, ἀνωτ. σελ. 65· Σοφοκλ. Ἠλέκτρᾳ 711).[1]

Περὶ τῶν ἱππικῶν ἀγώνων ὅρα ἀνωτ. σελ. 63 ἑξ.

Θησαυροί.

Παυσαν. ϛ' 19, 1 ἑξ.: «ἔστι δὲ λίθου πωρίνου κρηπὶς ἐν τῇ Ἄλτει, πρὸς ἄρκτον τοῦ Ἡραίου,[2] κατὰ νώτου δὲ αὐτῆς παρήκει τὸ Κρόνιον. ἐπὶ ταύτης τῆς κρηπῖδός εἰσιν οἱ θησαυροί, καθὰ δὴ καὶ ἐν Δελφοῖς Ἑλλήνων τινὲς ἐποίησαν τῷ Ἀπόλλωνι θησαυρούς. ἔστι δὲ θησαυρὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ Σικυωνίων καλούμενος, Μύρωνος δὲ ἀνάθημα τυραννήσαντος Σικυωνίων. 2 τοῦτον ᾠκοδόμησεν ὁ Μύρων νικήσας ἅρματι τὴν τρίτην καὶ τριακοστὴν ὀλυμπιάδα. ἐν δὲ τῷ θησαυρῷ καὶ θαλάμους δύο ἐποίησε, τὸν μὲν Δώριον, τὸν δὲ ἐργασίας τῆς Ἰώνων. χαλκοῦ μὲν δὴ αὐτοὺς ἑώρων εἰργασμένους· εἰ δὲ καὶ Ταρτήσσιος χαλκὸς λόγῳ τῷ Ἠλείων ἐστίν, οὐκ οἶδα. 3 Ταρτήσσιον δὲ εἶναι ποταμὸν ἐν χώρᾳ τῇ Ἰβήρων λέγουσι, στόμασιν ἐς θάλασσαν κατερχόμενον δυσί, καὶ ὁμώνυμον αὐτῷ πόλιν, ἐν μέσῳ τοῦ ποταμοῦ τῶν ἐκβολῶν κειμένην. τὸν δὲ ποταμὸν μέγιστόν τε ὄντα τῶν ἐν Ἰβηρίᾳ καὶ ἄμπωτιν παρεχόμενον Βαῖτιν ὠνόμασαν οἱ ὕστερον. εἰσὶ δ' οἳ Καρπίαν Ἰβήρων πόλιν καλεῖσθαι νομίζουσι τὰ ἀρχαιότερα Ταρτησσόν. 4 ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲ ἐπιγράμματα ἐπὶ τῷ ἐλάσσονί ἐστι τῶν θαλάμων, ἐς μὲν τοῦ χαλκοῦ τὸν σταθμόν, ὅτι πεντακόσια εἴη τάλαντα, ἐς δὲ τοὺς ἀναθέντας, Μύρωνα εἶναι καὶ τὸν Σικυωνίων δῆμον. ἐν τούτῳ τῷ θησαυρῷ δίσκοι τὸν ἀριθμὸν ἀνάκεινται τρεῖς, ὅσους ἐς τοῦ πεντάθλου τὸ ἀγώνισμα ἐσκομίζουσι. καὶ ἀσπὶς ἐστιν ἐπίχαλκος γραφῇ

[1] Πρβ. καὶ καθ' ὅλου πηγογραφίαν παρὰ *Stengel* Kultusalt.[2] σ. 179 ἑξ., *Frazer* Paus. ϛ' 20, 10, V σελ. 617 κλπ.

[2] Κρηπὶς ἐκτείνεται καὶ ἐκεῖθεν τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρῴου (πρὸς Α. αὐτῆς καὶ τοῦ Ἡραίου)· ἄνωθεν τούτου κυρίως τοῦ μέρους κεῖνται οἱ θησαυροί.

τὰ ἐντὸς πεποικιλμένη, καὶ κράνος τε καὶ κνημῖδες ὁμοῦ τῇ ἀσπίδι. ἐπίγραμμα δὲ ἐπὶ τοῖς ὅπλοις, ἀκροθίνιον τῷ Διὶ ὑπὸ Μυάνων τεθῆναι. οἵτινες δὲ οὗτοι ἦσαν, οὐ κατὰ τὰ αὐτὰ παρίστατο ἅπασιν εἰκάζειν. 5 ἐμὲ δὲ ἐσῆλθεν ἀνάμνησις ὡς Θουκυδίδης ποιήσειεν ἐν τοῖς λόγοις Λοκρῶν τῶν πρὸς τῇ Φωκίδι καὶ ἄλλας πόλεις, ἐν δὲ αὐταῖς εἶναι καὶ Μυονέας. οἱ Μύανες οὖν οἱ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι κατά γε ἡμετέραν γνώμην ἄνθρωποι μέν εἰσιν οἱ αὐτοὶ καὶ Μυονεῖς οἱ ἐν τῇ Λοκρίδι ἠπείρῳ· τὰ δὲ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι γράμματα παρῆκται μὲν ἐπὶ βραχύ, πέπονθε δὲ αὐτὸ διὰ τοῦ ἀναθήματος τὸ ἀρχαῖον. 6 κεῖνται δὲ καὶ ἄλλα ἐνταῦθα ἄξια ἐπιμνησθῆναι, μάχαιρα ἡ Πέλοπος χρυσοῦ τὴν λαβὴν πεποιημένη, καὶ εἰργασμένον ἐλέφαντος κέρας τὸ Ἀμαλθείας, ἀνάθημα Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος, ὃς τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ἐν χερρονήσῳ τῇ Θρᾳκίᾳ πρῶτος τῆς οἰκίας ταύτης· καὶ ἐπίγραμμα ἐπὶ τῷ κέρατί ἐστιν ἀρχαίοις Ἀττικοῖς γράμμασι,

> Ζηνί μ' ἄγαλμ' ἀνέθηκαν Ὀλυμπίῳ ἐκ χερονήσου
> τεῖχος ἑλόντες Ἀράτου· ἐπῆρχε δὲ Μιλτιάδης σφιν.

κεῖται δὲ καὶ ἄγαλμα πύξινον Ἀπόλλωνος ἐπιχρύσου τὴν κεφαλήν· ἀνατεθῆναι δὲ ὑπὸ Λοκρῶν φησὶ τῶν πρὸς Ζεφυρίῳ τῇ ἄκρᾳ, Πατροκλέα δὲ εἶναι Κατίλλου Κροτωνιάτην τὸν εἰργασμένον.

α7 Ἐφεξῆς δὲ τῷ Σικυωνίων ἐστὶν ὁ Καρχηδονίων θησαυρός, Ποθαίου τέχνη καὶ Ἀντιφίλου τε καὶ Μεγακλέους. ἀναθήματα δὲ ἐν αὐτῷ Ζεὺς μεγέθει μέγας καὶ θώρακες λινοῖ τρεῖς ἀριθμόν, Γέλωνος δὲ ἀνάθημα καὶ Συρακοσίων Φοίνικας ἤτοι τριήρεσιν ἢ καὶ πεζῇ μάχῃ κρατησάντων.

α8 Ὁ δὲ τρίτος τῶν θησαυρῶν καὶ ὁ τέταρτος ἀνάθημά ἐστιν Ἐπιδαμνίων * * * ἔχει μὲν πόλον ἀνεχόμενον ὑπὸ Ἄτλαντος, ἔχει δὲ Ἡρακλέα καὶ δένδρον τὸ παρὰ Ἑσπερίσι, τὴν μηλέαν, καὶ περιειλιγμένον τῇ μηλέᾳ τὸν δράκοντα, κέδρου μὲν καὶ ταῦτα, Θεοκλέους δὲ ἔργα τοῦ Ἡγύλου· ποιῆσαι δὲ αὐτὸν ὁμοῦ τῷ παιδί φησι τὰ ἐπὶ τοῦ πόλου γράμματα. αἱ δὲ Ἑσπερίδες, μετεκινήθησαν γὰρ ὑπὸ Ἠλείων, αὗται μὲν ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν ἐν τῷ Ἡραίῳ· τὸν δὲ θησαυρὸν τοῖς Ἐπιδαμνίοις Πύρρος καὶ οἱ παῖδες Λακράτης τε καὶ Ἕρμων ἐποίησαν.

α9 Ὠκοδόμησαν δὲ καὶ Συβαρῖται θησαυρόν, ἐχόμενον τοῦ Βυζαντίων. ὁπόσοι δὲ περὶ Ἰταλίας καὶ πόλεων ἐπολυπραγμόνησαν τῶν ἐν αὐτῇ, Λουπίας φασὶ κειμένην Βρεντεσίου τε μεταξὺ καὶ Ὑδροῦντος

μεταβεβληκέναι τὸ ὄνομα, Σύβαριν οὖσαν τὸ ἀρχαῖον. ὁ δὲ ὅρμος ταῖς ναυσὶ χειροποίητος καὶ Ἀδριανοῦ βασιλέως ἐστὶν ἔργον.

α 10 Πρὸς δὲ τῷ Συβαριτῶν Λιβύων ἐστὶ τῶν ἐν Κυρήνῃ θησαυρός· κεῖνται δὲ βασιλεῖς ἐν αὐτῷ Ρωμαίων. Σικελιώτας δὲ Σελινουντίους ἀνέστησαν μὲν Καρχηδόνιοι πολέμῳ· πρὶν δὲ ἢ τὴν συμφορὰν γενέσθαι σφίσι, θησαυρὸν τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ Διὶ ἐποίησαν. Διόνυσος δέ ἐστιν ἐνταῦθα πρόσωπον καὶ ἄκρους πόδας καὶ τὰς χεῖρας ἐλέφαντος εἰργασμένος.

α 11 Ἐν δὲ τῷ Μεταποντίνων θησαυρῷ, προσεχὴς γὰρ τῷ Σελινουντίων ἐστὶν οὗτος, ἐν τούτῳ πεποιημένος ἐστὶν Ἐνδυμίων· πλὴν δὲ ἐσθῆτός ἐστι τὰ λοιπὰ καὶ τῷ Ἐνδυμίωνι ἐλέφαντος. Μεταποντίνους δὲ ἥτις μὲν ἐπέλαβεν ἀπολέσθαι πρόφασις, οὐκ οἶδα· ἐπ' ἐμοῦ δὲ ὅτι μὴ θέατρον καὶ περίβολοι τείχους ἄλλο ἐλείπετο οὐδὲν Μεταποντίου. 12 Μεγαρεῖς δὲ οἱ πρὸς τῇ Ἀττικῇ θησαυρόν τε ᾠκοδομήσαντο καὶ ἀναθήματα ἀνέθεσαν ἐς τὸν θησαυρόν, κέδρου ζῴδια χρυσῷ διηνθισμένα, τὴν πρὸς Ἀχελῷον Ἡρακλέους μάχην. Ζεὺς δὲ ἐνταῦθα καὶ ἡ Δηιάνειρα καὶ Ἀχελῷος καὶ Ἡρακλῆς ἐστίν, Ἄρης τε τῷ Ἀχελῴῳ βοηθῶν. εἱστήκει δὲ καὶ Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἅτε οὖσα τῷ Ἡρακλεῖ σύμμαχος· αὕτη παρὰ τὰς Ἑσπερίδας ἀνάκειται νῦν τὰς ἐν τῷ Ἡραίῳ. 13 Τοῦ θησαυροῦ δὲ ἐπείργασται τῷ ἀετῷ ὁ γιγάντων καὶ θεῶν πόλεμος· ἀνάκειται δὲ καὶ ἀσπὶς ὑπὲρ τοῦ ἀετοῦ, τοὺς Μεγαρέας ἀπὸ Κορινθίων ἀναθεῖναι τὸν θησαυρὸν λέγουσα. ταύτην Μεγαρεῦσιν ἡγοῦμαι τὴν νίκην Ἀθήνησιν ἄρχοντος γενέσθαι Φόρβαντος, ἄρχοντος δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ βίου παντός· ἐνιαύσιαι γὰρ οὐκ ἦσάν πω τότε Ἀθηναίοις αἱ ἀρχαί, οὐ μὴν οὐδὲ ὑπὸ Ἠλείων ἀνεγράφοντό πω τηνικαῦτα αἱ ὀλυμπιάδες. 14 λέγονται δὲ καὶ Ἀργεῖοι μετασχεῖν πρὸς τοὺς Κορινθίους Μεγαρεῦσι τοῦ ἔργου. τὸν δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ θησαυρὸν ἔτεσιν ὕστερον τῆς μάχης ἐποίησαν οἱ Μεγαρεῖς. τὰ δὲ ἀναθήματα ἐκ παλαιοῦ σφᾶς ἔχειν εἰκός, ἅ γε ὁ Λακεδαιμόνιος Δόντας Διποίνου καὶ Σκύλλιδος μαθητὴς ἐποίησε. 15 Τελευταῖος δὲ τῶν θησαυρῶν πρὸς αὐτῷ μέν ἐστιν ἤδη τῷ σταδίῳ, Γελῴων δὲ ἀνάθημα τόν τε θησαυρὸν καὶ τὰ ἀγάλματα εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ λέγει τὸ ἐπίγραμμα. οὐ μέντοι ἀνακείμενά γε ἔτι ἀγάλματά ἐστι.

α(Ϛ' 20, 1) τὸ δὲ ὄρος τὸ Κρόνιον κατὰ τὰ ἤδη λελεγμένα μοι παρὰ τὴν κρηπῖδα καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῇ παρήκει θησαυρούς».

Παυσ. Ε' 21, 2: «ἰόντι γὰρ ἐπὶ τὸ στάδιον τὴν ὁδὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Μητρῴου ἔστιν ἐν ἀριστερᾷ κατὰ τὸ πέρας τοῦ ὄρους τοῦ Κρονίου λίθου τε πρὸς αὐτῷ τῷ ὄρει κρηπὶς καὶ ἀναβασμοὶ δι' αὐτῆς· πρὸς δὲ τῇ κρηπῖδι ἀγάλματα Διὸς ἀνάκειται χαλκᾶ . . . . Ζᾶνες».

Ἐκ τοῦ δυσμικοῦ ἄκρου τοῦ Σταδίου ἀναβαίνομεν εἰς τὸ κατὰ τὸ Β. τῆς Ἄλτεως πρὸς τῇ Ν. ἄκρᾳ τοῦ Κρονίου ἐπίπεδον, ἐφ' οὗ κεῖνται τὰ λείψανα τῶν λεγομένων θησαυρῶν, ἤτοι ναοσχήμων[1] οἰκοδομημάτων, ἐν οἷς ἀπέκειντο πολύτιμα ἀναθήματα πόλεών τινων, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα ἑκάστου. Τὸ ἐπίπεδον πρὸς Β. μὲν ἐφυλάσσετο ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ Κρονίου ἐπιχώσεως διὰ τοίχου φέροντος ἀντηρίδας κατὰ τόπους, πρὸς Ν. δὲ ἐστερεοῦτο διὰ κρηπιδώματος κλιμακωτοῦ («κρηπὶς καὶ ἀναβασμοὶ» Παυσ. ἀνωτ.) ἀναγομένου εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Μηδικοῦ πολέμου χρόνους. Ἦσαν δὲ οἱ θησαυροὶ δώδεκα τὸν ἀριθμόν, πάντες πιθανῶς δωρικοῦ ρυθμοῦ, πρὸς Ν. βλέποντες (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ τῶν Γελῴων)· τούτων ὁ Παυσανίας περιγράφει δέκα, διότι, ὅτε ἔγραψε τὰ περὶ Ὀλυμπίας (174 μ. Χρ., πρβ. Παυσ. Ε' 1, 2), δὲν ἐσῴζοντο δύο (ὁ 2ος καὶ 3ος ἐκ δυσμῶν)· ἀναγράφει δὲ αὐτοὺς ἐκ Δ. πρὸς ἀνατολάς. *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 40 ἐξ.

Χάριν τῆς εἰρημένης τοῦ ἐπισκέπτου πορείας (ἀνωτ. σελ. 146) ἀρχόμεθα ἐξ ἀνατολῶν ἀπὸ τοῦ καὶ πάντων μεγίστου καὶ (πλὴν τοῦ τῶν Κυρηναίων) ἀρχαιοτάτου θησαυροῦ.

Θησαυρὸς Γελῴων[2] (12ος).

Περὶ τούτου ὁ Παυσανίας ὁρίζων καὶ τὴν θέσιν λέγει τὰ ἑξῆς (Ϛ' 19, 15): «τελευταῖος δὲ τῶν θησαυρῶν πρὸς αὐτῷ μέν ἐστιν ἤδη τῷ σταδίῳ, Γελῴων δὲ ἀνάθημα τόν τε θησαυρὸν καὶ τὰ ἀγάλματα εἶναι τὰ ἐν αὐτῷ λέγει τὸ ἐπίγραμμα. οὐ μέντοι ἀνακείμενά γε ἔτι ἀγάλματά ἐστι».

Κατ' ἀρχὰς ἱδρύθη (περ. 582 π. Χρ.) μόνον τὸ βόρειον παραλληλόγραμμον οἰκοδόμημα (σηκός)· ἐπὶ τῶν στενῶν πλευρῶν, τῆς Α.

[1] Λέγονται καὶ ναοί· Πολέμων παρ' Ἀθηναίῳ ΙΑ' 479 f «ναὸς Μεταποντίνων, ἐν ᾧ φιάλαι . . . . ναὸς Βυζαντίων, ἐν ᾧ Τρίτων κλπ.». (πρβ κατωτέρω ἐν τοῖς οἰκείοις θησαυροῖς).

[2] Γελῷοι, κάτοικοι τῆς Γέλας, κειμένης ἐπὶ τῆς Ν. παραλίας τῆς Σικελίας· ἡ πόλις κατεστράφη σχεδὸν ἐντελῶς τῷ 405 π. Χρ. ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων.

καὶ Δ., ἔφερε δύο ἀετώματα φαινόμενα τὸ μὲν ἐκ τοῦ σταδίου, τὸ δὲ ἐκ τῆς Ἄλτεως. Εἶχε τὴν εἴσοδον πιθανῶς ἐξ ἀνατολῶν, κατόπιν δὲ ἀρχομένης τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος μετετέθη πρὸς Ν. ἡ εἴσοδος, προσοικοδομηθείσης ταπεινοτέρας προστάσεως ἔμπροσθεν κατὰ μῆκος τοῦ νοτίου τοίχου· ἦτο δὲ ἡ στοὰ αὕτη δωρικοῦ ρυθμοῦ ἔχουσα ἐπὶ μὲν τοῦ προσώπου ἤτοι πρὸς νότον ἓξ κίονας, ἐπὶ δὲ τῆς Α. καὶ Δ. πλευρᾶς ἀνὰ δύο κίονας (τῶν γωνιαίων ἀριθμουμένων καὶ ἐνταῦθα) καὶ ἕνα ἡμικίονα· οἱ σπόνδυλοι τῶν κιόνων συνεδέοντο διὰ ξυλίνων γόμφων· ὁ κανὼν τοῦ ἐπιστυλίου (ὑπὸ τὰς τριγλύφους) καὶ τὸ γεῖσον δὲν ἔφερον τὰς λεγομένας σταγόνας· εἰκάζεται δὲ ὅτι ἡ στοὰ ἦτο μικρὸν ἐπικλινὴς καὶ ἐστερεῖτο ἀετώματος. Ὅτι δὲ ἡ πρόστασις εἶνε νεωτέρα, ὡς εἴρηται, συνάγεται καὶ ἐκ τῶν θεμελίων καὶ ἐκ τῶν ἡμικιόνων (πρβ. τὰ ἡμίσεα κιονόκρανα, ἅτινα καὶ ἐξέβαινον ὀλίγον τῆς οἰκείας γωνίας τοῦ τοίχου) καὶ ἐκ τῆς θέσεως τῆς προστάσεως· ἡ γὰρ στοὰ αὕτη ἐξέχει τῆς γραμμῆς, ἐφ' ἧς κεῖται ἡ νοτία πλευρὰ τῶν τε ἄλλων θησαυρῶν καὶ τοῦ εἰρημένου σηκοῦ τοῦ θησαυροῦ τῶν Γελώων. Κατόπιν ὡσαύτως προσετέθησαν καὶ οἱ τρεῖς ἀναβαθμοὶ ἔξωθεν τῆς Α., Β. καὶ Δ. πλευρᾶς. Οἱ λίθοι τοῦ θησαυροῦ ηὑρέθησαν ἐνῳκοδομημένοι ἐν τῇ Α. καὶ Δ. πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους.

Τῶν ἀρχαιοτέρων ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν τοῦ θησαυροῦ τούτου ἄξια λόγου εἶνε τὸ γεῖσον καὶ τὸ ἀέτωμα (πέριξ), ἅτινα ἦσαν ἐπενδεδυμένα διὰ λεπτῶν πλίνθων ὀπτῆς γῆς, ἐστερεωμένων ἐπὶ τῶν λίθων διὰ σιδηρῶν ἥλων καὶ φερουσῶν γραπτὰ κοσμήματα (κεραμόχροα καὶ μέλανα ἐπὶ κιρροῦ πεδίου) πλεγματοειδῆ καὶ μαίανδρον. Τοιαῦται πλίνθοι ἀπόκεινται νῦν ἱκαναὶ ἐν τῇ ΒΑ. αἰθούσῃ τοῦ μουσείου. Εἰκάζεται ὅτι ὁ θησαυρὸς ἐποιήθη ὑπὸ Σικελῶν ἀρχιτεκτόνων καὶ ὅτι μάλιστα αἱ πλίνθοι ἐκομίσθησαν ἐκ Γέλας.

Πρὸς Β. τοῦ θησαυροῦ ὑπῆρχε τοῖχος ὡς ἀντηρὶς τῶν ἐκ τοῦ Κρονίου καταρρεόντων χωμάτων.

Θησαυρὸς Μεγαρέων (11ος)

Τὸ οἰκοδόμημα ἀνάγεται εἰς τὰ μέσα ἢ τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ (νοτίου) ἀετώματος τοῦ θησαυροῦ ἀνέκειτο κατὰ Παυσανίαν «ἀσπὶς ὑπὲρ τοῦ ἀετοῦ,

τοὺς Μεγαρέας ἀπὸ Κορινθίων ἀναθεῖναι τὸν θησαυρὸν λέγουσα (πρβ. καὶ ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀνωτ. σελ. 171). Εἰς τὸν θησαυρὸν ἀνέθεσαν οἱ Μεγαρεῖς ἀναθήματα «κέδρου ζῴδια χρυσῷ διηνθισμένα, τὴν πρὸς Ἀχελῷον Ἡρακλέους μάχην[1]. Ζεὺς[2] δὲ ἐνταῦθα καὶ ἡ Δηιάνειρα καὶ Ἀχελῷος καὶ Ἡρακλῆς ἐστίν, Ἄρης τε τῷ Ἀχελῴῳ βοηθῶν. εἱστήκει δὲ καὶ Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἅτε οὖσα τῷ Ἡρακλεῖ σύμμαχος· αὕτη παρὰ τὰς Ἑσπερίδας ἀνάκειται νῦν τὰς ἐν τῷ Ἡραίῳ» (Παυσ. ϛ' 19, 12, πρβ. Ε' 17, 2, ἀνωτ. σ. 178 καὶ κατωτ. περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἐπιδαμνίων). Πλεῖστα μέρη τοῦ οἰκοδομήματος (δωρικοῦ ρυθμοῦ) ηὑρέθησαν ἐν τῇ δυσμικῇ πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους. Αἱ σταγόνες τοῦ γείσου (καὶ τοῦ κανόνος τοῦ ἐπιστυλίου) τῆς Ν. πλευρᾶς ἦσαν πρόσθετοι ἐξ ἀργιλολίθου. Τῆς στεφάνης σῴζονται τεμάχια ἐν τῷ μουσείῳ (ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν).

Ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀετώματι (πλάτ. 5·70, ὕψ. 0·744) παρίστατο ἐν ἐκτύπῳ, ἤγουν λίαν ἐξέχοντι, ἀναγλύφῳ «ὁ Γιγάντων καὶ θεῶν πόλεμος». Τῆς γιγαντομαχίας ταύτης ηὑρέθησαν τὰ πλεῖστα μέρη ἐνεκτισμένα ἐν τῷ νοτίῳ ἄκρῳ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους (πρβ. ἀνωτ.), ἀπόκεινται δὲ νῦν ἐν τῇ αἰθούσῃ Γ τοῦ μουσείου. Αὐτόθι δὲ νῦν κεῖται καὶ τὸ μέσον τοῦ ἐπιστυλίου τμῆμα φέρον ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 642) Μεγ[αρ]έων κεχαραγμένην κατόπιν ἐν ρωμαϊκοῖς, ὡς φαίνεται, χρόνοις· ηὑρέθη μακρὰν τοῦ θησαυροῦ, ἐν μέσῳ που τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους· Erg. V 653.

Θησαυρὸς Μεταποντίων (10ος).

Τὸ Μεταπόντιον (πρὸς Δ. τοῦ Τάραντος ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ) ἦτο κατεστραμμένον ἐπὶ Παυσανίου, μόνον δὲ θέατρον καὶ περίβολοι τείχους ἐσῴζοντο. Ἐν τῷ θησαυρῷ ὑπῆρχεν ἄγαλμα Ἐνδυμίωνος[3] (τὰ

[1] Περὶ τῆς Δηιανείρας· ἐν τῇ μάχῃ ὁ Ἀχελῷος μετεμορφώθη τρίς, ὡς ταῦρος δὲ ἀπώλεσε τὸ ἕτερον κέρας, ἀποκοπὲν διὰ τοῦ ροπάλου ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, αἱ δὲ Ναϊάδες ἐπλήρωσαν αὐτὸ ἀνθέων (κέρας τῆς Ἀμαλθείας, νύμφης, ἢ αἰγὸς θηλασάσης τὸν Δία, ἀλληγορία τῆς ἀφθονίας καὶ εὐφορίας τοῦ τόπου)· ὁ Ἡρακλῆς νικήσας ἔλαβε γυναῖκα τὴν Δηιάνειραν.

[2] Ὁ ὑπὸ Παυσανίου λεγόμενος Ζεὺς εἰκάζεται ὅτι ἦτο ὁ βασιλεὺς Οἰνεύς, πατὴρ τῆς Δηιανείρας.

[3] Ἀνωτ. σελ. 16 καὶ 113, 1 καὶ 208.

λοιπὰ πλὴν τῆς ἐσθῆτος πεποιημένον ἐξ ἐλέφαντος), ἔτι δὲ κατὰ Πολέμωνα παρ' Ἀθηναίῳ [1] (479 f) «φιάλαι ἀργυραῖ ἑκατὸν τριάκοντα δύο, οἰνοχόαι ἀργυραῖ δύο, ἀποθυσ(τ)άνιον (ἐτυμολ. ἐκ τοῦ «ἀποθύω») ἀργυροῦν, φιάλαι τρεῖς ἐπίχρυσοι». Ηὑρέθησαν τεμάχια ὀπτῶν πλίνθων τῆς ροδακοειδῆ κοσμήματα φερούσης στεφάνης τοῦ οἰκοδομήματος. Τῷ ἀετώματι αὐτοῦ πιθανῶς ἀνήκει τεμάχιον ἀναγλύφου, ἐφ' οὗ σῴζεται τὸ ὄπισθεν ἰθυφαλλικοῦ ἡμιόνου (ἴχνη ἐρυθροῦ καὶ κυανίζοντος χρώματος) φέροντος πάλαι τὸν Διόνυσον ἢ ἄλλο βακχικὸν πρόσωπον (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Α). *Treu* ἐν Erg. III σ. 18 ἑξ.

Θησαυρὸς Σελινουντίων (9ος).

Οὗτος εἶνε ἀρχαιότερος μὲν τοῦ 409 π. Χρ., ὅτε ὁ Σελινοῦς (τῆς Σικελίας) σχεδὸν ἄρδην κατεσκάφη ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων (Διόδωρ. ΙΓ' 56 ἑξ.), νεώτερος δὲ τῶν δύο παρακειμένων θησαυρῶν (τῶν Μεταποντίων καὶ τῶν Κυρηναίων), ὧν μεταξὺ καὶ ἐνεσφηνώθη δι' ἔλλειψιν χώρου· ἀνάγεται εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Οἱ λίθοι, ὡς ἐκ τῶν τόρμων δηλοῦται, συνεδέοντο διὰ ξυλίνων δεσμῶν σχήματος διπλοῦ γεωμετρικοῦ τραπεζίου (οὐρᾶς χελιδόνος.

Ἐν τῷ θησαυρῷ ὑπῆρχεν ἄγαλμα Διονύσου, οὗ τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἄκρα ἐξ ἐλέφαντος. Ἄξιος μνείας εἶνε καὶ διὰ τὸ διπλοῦν δάπεδον· τὸ μὲν κατώτερον ἦτο ἁπλῶς ἐστρωμένον, τὸ δὲ ἀνώτερον, τὸ καὶ νεώτερον, ἦτο ἐκ λίθων στηριζομένων ἐπὶ ἄλλων οὕτως, ὥστε ἀπελείπετο κενὸν μεταξὺ τῶν δύο δαπέδων. Ἐν τῷ θησαυρῷ σῴζεται βάθρον ἀγάλματος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ θριγκοῦ ἀναμιμνήσκει τὴν τέχνην τῶν ἐν Σελινοῦντι ναῶν. *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 29 ἑξ.

Θησαυρὸς Κυρηναίων (8ος).

Εἶνε ὁ ἐλάχιστος τῶν θησαυρῶν. Ἐν αὐτῷ ὑπῆρχον ἐπὶ Παυσανίου ἀγάλματα Ρωμαίων αὐτοκρατόρων. Ἐντεῦθεν πιθανῶς προέρχεται τεμάχιον ἀναγλύφου ἀργιλολίθου (τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταε-

[1] Πολέμων «περιηγητής» καὶ «στηλοκόπας» (διὰ τὰς ἐπιγραφικὰς μελέτας) ἐκ Τρῳάς, ἀρχομένης τῆς 2ας π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἀθήναιος ἐξ Αἰγύπτου γραμματικὸς λήγοντος τοῦ 2ου μ. Χρ. αἰῶνος ἔγραψε «Δειπνοσοφιστάς», 15 βιβλία ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον σῴζονται ἀκέραια.

τηρίδος ἀρχομένης), ἐφ' οὗ γυνή, ἡ ἐν Λιβύῃ ἀποικία Κυρήνη, παλαίουσα πρὸς λέοντα ἢ ἄγχουσα ἢ μᾶλλον φέρουσα αὐτόν, ἔτι δὲ τεμάχιον πλακὸς πλάτ. 0·33 ἐξ ἀναθήματος (οὐχὶ ἀρχιτεκτονικὸν) μετ' ἐπιγραφῆς (ἀριθ. 56, Erg. V 246) ἐρυθρῷ πάλαι κεχρωσμένης καὶ συμπληρουμένης: Κυρα[ναῖοι ..... ἀνέθεν]· ταῦτα νῦν ἀπόκεινται ἐν τῷ μουσείῳ (ἐν τῇ αἰθ. τῶν ἀρχιτεκτονικῶν). Πρβ. καὶ κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ Ἡραίου (ἐν χωρίῳ Πολέμωνος). *Studniczka* Kyrene σελ. 28 ἑξ., *Treu* ἐν Erg. III σ. 19 ἑξ.

Θησαυρὸς Συβαριτῶν (7ος).

Ἀρχαιότερος τοῦ 510 π. Χρ., ὅτε ἡ Σύβαρις (πρὸς Ν. τοῦ Μεταποντίου) κατεστράφη ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πρὸς Ν. κειμένης Κρότωνος. Τοῦ θησαυροῦ σῴζεται μόνον τὸ βόρειον ἐν μέρει. *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 47 ἑξ., *Treu* ἐν Erg. III σ. 25 ἑξ.

Θησαυρὸς Βυζαντίων (6ος).

Τὸ ὄνομα τοῦ θησαυροῦ τούτου ἐξέπεσεν ἐν τῷ κυρίῳ χωρίῳ ϛ' 19, 8 τοῦ Παυσανίου, ἀναφέρεται ὅμως ὀλίγῳ κατωτέρω αὐτόθι ϛ' 19, 9. Ἐνταῦθα ὑπῆρχον «Τρίτων κυπαρίσσινος ἔχων κρατάνιον (δηλ. εἶδος ποτηρίου) ἀργυροῦν, Σειρὴν ἀργυρᾶ, καρχήσια δύο ἀργυρᾶ, κύλιξ ἀργυρᾶ, οἰνοχόη χρυσῆ, κέρατα δύο».[1] Τῷ ἀετώματι τοῦ θησαυροῦ τούτου πιθανῶς ἀνήκουσι καὶ τρία τεμάχια ἀναγλύφων ἀργιλολίθου, ἐφ' ὧν λείψανα ἀλεκτρυόνος καὶ ἄλλων πτηνῶν (νῦν ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Α). *Treu* ἐν Erg. III 23 ἑξ.

Θησαυρὸς Ἐπιδαμνίων[2] (5ος).

Ἔμπροσθεν ἔφερε πιθανῶς 4 κίονας μεταξὺ δύο παραστάδων. Ἐν τῷ θησαυρῷ τούτῳ ὑπῆρχε σύμπλεγμα ἐκ κέδρου: Ἄτλας φέρων τὸν οὐρανὸν καὶ Ἡρακλῆς καὶ ἡ μηλέα καὶ αἱ Ἑσπερίδες καὶ ὁ δράκων

[1] Πολέμων παρ' Ἀθην. 480, ἀνωτ. σ. 223· τὸ καρχήσιον ἦτο ποτήριον ἐπίμηκες συνηγμένον εἰς μέσον ἐπιεικῶς, ἔχον δύο λαβὰς ὑψηλὰς καὶ μέχρι τοῦ πυθμένος καθηκούσας (παρεμφερὴς ὁ κάνθαρος, κρατούμενος συνήθως ὑπὸ τοῦ Διονύσου) μετὰ δύο κεραιῶν (πρβ. Ἀθήν. ΙΑ' 473 ἑξ. § 47, 49).

[2] Ἡ Ἐπίδαμνος ἐν Ἰλλυρίᾳ (ἐπὶ Ρωμαίων Δυρράχιον, καταντικρὺ τοῦ Βρεντεσίου) ἀποικία τῶν Κερκυραίων καὶ Κορινθίων, μία τῶν ἀφορμῶν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

περιειλιγμένος τῇ μηλέᾳ, ἔργον Θεοκλέους Λακεδαιμονίου. Αἱ Ἑσπερίδες αὗται πέντε τὸν ἀριθμὸν μετακομισθεῖσαί ποτε ἐντεῦθεν εἰς τὸ Ἡραῖον ἐσῴζοντο ἔτι ἐπὶ Παυσανίου (ἀνωτ. σελ. 222). Ἐκ τοῦ θησαυροῦ τούτου πιθανῶς προέρχεται τεμάχιον ἀναγλύφου ἀργιλολίθου, ἐφ' οὗ σῴζεται τὸ πρόσθιον μέρος ἵππου φέροντος πάλαι, ὡς εἰκάζεται, ἀναβάτην (τὸ πεδίον ἦτο κυανοῦν, τοῦ ἵππου δὲ ἡ χαίτη κυανῆ καὶ ἐρυθρά, αἱ ἡνίαι ἐρυθραί, τὸ σῶμα ὑπόκιρρον· νῦν ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Α, ἀριθ. γλυπτῶν 59). *Treu* ἐν Erg. III σ. 16-18.

Θησαυρὸς Καρχηδονίων (4ος).

Ἔργον τριῶν ἀρχιτεκτόνων. Παυσαν. Ϛ' 19, 7: «ἐφεξῆς δὲ τῷ Σικυωνίων ἐστὶν ὁ Καρχηδονίων θησαυρός, Ποθαίου τέχνη καὶ Ἀντιφίλου τε καὶ Μεγακλέους. ἀναθήματα δὲ ἐν αὐτῷ Ζεὺς μεγέθει μέγας καὶ θώρακες λινοῖ τρεῖς ἀριθμόν, Γέλωνος δὲ ἀνάθημα καὶ Συρακοσίων Φοίνικας ἤτοι τριήρεσι ἢ καὶ πεζῇ μάχῃ κρατησάντων». Τὰ ἀναθήματα ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐν Ἱμέρᾳ τῆς Σικελίας νίκην τοῦ 480 π. Χρ. τὴν κατὰ τῶν Καρχηδονίων (ἀποικίας τῶν Φοινίκων). Ἀλλ' ἐκ τῆς τέχνης τοῦ οἰκοδομήματος εἰκάζεται ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶνε ἀρχαιότερος, εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀνάγεται καὶ τεμάχιον λίθου (ὕψος 0·12, πλάτος 0·21, πάχος 0·05 μ.) ὁμοίου τοῖς τοῦ οἰκοδομήματος, φέρον ἐπιγραφὴν Συρ[ακοσίων] (Ergebn. V 661). Οὕτως ὀρθότερον νῦν ὁ θησαυρὸς λέγεται τῶν Συρακοσίων, τὸ δὲ κατὰ Παυσανίαν ὄνομα (Καρχηδονίων) ἐπεκράτησεν, ὡς φαίνεται, ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς εἰρημένης νίκης ἀναθημάτων τῶν Συρακοσίων. *Treu* ἐν Erg. III σ. 16.

Θησαυρὸς 2ος καὶ 3ος.

Οἱ δύο οὗτοι, ὡς εἴρηται, δὲν ἀναγράφονται ὑπὸ Παυσανίου· τὰ ἐδάφη τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἐπεχώσθησαν ἐπὶ Ἡρῴδου Ἀττικοῦ ἢ πρότερον ὑπὸ ὁδοῦ ἀγούσης εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κρονίου· ἄγνωστον δὲ εἶνε ὑπὸ τίνων πόλεων ἐκτίσθησαν οἱ δύο οὗτοι θησαυροί. Ὁ μὲν 2ος ἔφερε 4 κίονας πρὸς Ν., ὁ δὲ 3ος εἶχε σχῆμα ναοῦ ἐν παραστάσι μετὰ δύο κιόνων.

Θησαυρὸς Σικυωνίων (1ος).

Τὰ θεμέλια τοῦ θησαυροῦ τούτου εἶνε ἐν μέρει ἐκ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ γνωστοῦ κογχυλιάτου λίθου· τὰ δὲ ἄνωθεν ἐποιήθησαν ἐξ ἄλλων λίθων, ἐκλεκτοτέρων, φερόντων χάριν τῆς προσαρμογῆς τεκτονικὰ ἤτοι λιθοξοϊκὰ σήματα κατὰ τὸν Σικυώνιον ἀλφάβητον· ἐκ τούτου εἰκάζεται κατὰ Dörpfeld ὅτι οἱ λίθοι οὗτοι ἐκομίσθησαν διὰ θαλάσσης ἐκ Σικυῶνος εἰργασμένοι. Τὸ πρόσωπον τοῦ προνάου ἐκοσμεῖτο διὰ δύο κιόνων· ἡ στέγη ἐκαλύπτετο διὰ μαρμαρίνων κεραμίδων. Ὁ θησαυρὸς ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ, δύναται δὲ νὰ ἀναπαρασταθῇ σχεδὸν πλήρης διὰ τῶν εὑρεθέντων εὐτέχνων ἀρχιτεκτονικῶν μερῶν, ὧν τὰ μὲν κεῖνται νῦν μεταξὺ Ἡραίου καὶ Μητρῴου, τὰ δὲ ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Ἐκκλησίᾳ· ἓν κιονόκρανον κεῖται πρὸς Δ. τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός, εἷς δὲ λίθος (ψαμμίτης) τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος, φέρων ἐπιγραφὴν Σεκυονι[οι],[1] ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ (αἴθ. Κ ἀρ. 437). Ὁ θησαυρὸς ἀνάγεται οὐχί, ὡς ὁ Παυσανίας λέγει (Ϛ' 19, 1 ἑξ.), εἰς τὸ 648 π. Χρ., ὅτε Μύρων ὁ τύραννος τῆς Σικυῶνος ἐνίκησεν ἅρματι, ἀλλὰ διὰ τεκτονικοὺς καὶ ἐπιγραφικοὺς (πρβ. ἀνωτ.) λόγους μόλις εἰς τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Οἱ δύο χαλκοῖ θάλαμοι, ὁ δώριος καὶ ὁ ἰωνικός, οὓς ἀναφέρει ὁ Παυσανίας, ἦσαν πιθανῶς κινητοί, πρότερον ἄλλοθί που κείμενοι, εἰκάζεται δὲ ὅτι τούτων μόνον τὸν δωρικοῦ ρυθμοῦ ἀνέθηκεν ὁ Μύρων καὶ ὅτι ὁ ἕτερος θάλαμος ἦτο πολλῷ νεώτερος. Ἐν τῷ θησαυρῷ ἀνέκειντο πρὸς ἄλλοις ἀναθήμασι τρεῖς δίσκοι «ὅσους ἐς τοῦ πεντάθλου τὸ ἀγώνισμα ἐσκομίζουσι» (ὅρα ἀνωτ. σ. 105), ἔτι δὲ «μάχαιρα ἡ Πέλοπος χρυσοῦ τὴν λαβὴν πεποιημένη καὶ εἰργασμένον ἐλέφαντος κέρας τὸ Ἀμαλθείας, ἀνάθημα Μιλτιάδου τοῦ Κίμωνος,[2] ὃς τὴν ἀρχὴν ἔσχεν

[1] = Σεκυώνιοι. Σεκυὼν ἦν τὸ ἐγχώριον καὶ ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς πόλεως. Σικυὼν κατὰ παρετυμολογίαν ἴσως ἐκ τοῦ σικύα.

[2] Ὁ ἐνταῦθα Μιλτιάδης δὲν ἦτο, ὡς ἐσφαλμένως παρὰ Παυσανίᾳ φέρεται, ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, ἤγουν ὁ γνωστὸς ἐν Μαραθῶνι στρατηγός, ἀλλὰ ὁ υἱὸς τοῦ Κυψέλου, θεῖος τοῦ Μιλτιάδου τούτου, ἀντίπαλος τοῦ Πεισιστράτου, νικήσας τεθρίππῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὀλίγον πρὸ τοῦ 559 καὶ τῆς ἐπὶ τὸν Θρᾴκιον θρόνον ἀναβάσεως. Ἡρόδ. Ϛ' 34-38, 103, Παυσ. Ϛ' 10, 8, *Overbeck* Schriftquellen (Nachträge) σελ. 468, *Förster* Sieger ἀρ. 105, *Frazer* Paus. Ε' 19, 6.

ἐν χερρονήσῳ τῇ Θρᾳκίᾳ πρῶτος τῆς οἰκίας ταύτης . . . . κεῖται δὲ καὶ ἄγαλμα πύξινον Ἀπόλλωνος ἐπιχρύσου τὴν κεφαλὴν» ἀνατεθὲν ὑπὸ Λοκρῶν τῶν Ἐπιζεφυρίων (κατὰ τὴν Ν. ἄκραν τῆς Ἰταλίας) ἔργον Πατροκλέους Κροτωνιάτου. Παυσαν. Ϛ' 19, 1 ἑξ. (ἀνωτ. σελ. 217 ἑξ.).

Πρὸς Δ. τοῦ θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων εὕρηνται τὰ ἐδάφη τῆς κατασκευῆς οἰκοδομήματος (σηκοῦ μετὰ προδόμου), πιθανῶς θησαυροῦ ἢ ἱεροῦ ἀγνώστου· τὸ ἐν τῷ σηκῷ θεμέλιον ἔφερε πιθανῶς ἄγαλμα ἐπὶ βάθρου· ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς δὲ ἐπιφανείας τῶν τοίχων τοῦ σηκοῦ εἰκάζεται ὅτι τοῦ κτίσματος κεκρυμμένου ὄπισθεν ὑπὸ τοῦ βράχου ἡ ὄψις ἐφαίνετο οἱονεὶ κοσμοῦσα τὸ στόμιον σπηλαίου· ἔμπροσθεν αὐτοῦ πρὸς Ν. λείψανα βωμοῦ τοῦ Ἡρακλέους (υἱοῦ τῆς Ἀλκμήνης) ἢ τῶν Κουρήτων (ἀνωτ. σελ. 15)· ἡ πρόθυσις τοῦ βωμοῦ κεῖται ἐπὶ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς, ὅθεν ὁ ἐπ' αὐτοῦ θύων ἱερεὺς ἔβλεπε πρὸς ἀνατολάς. Πρβ. Παυσαν. Ε' 14, 9 ἑξ.

Ἱερὸν Εἰλειθυίας καὶ Σωσιπόλιδος.

Πρὸς Β. τῶν Θησαυρῶν, πιθανῶς ἔνθα που νῦν διήκει ὁδός, ἔκειτο διπλοῦς ναός, τῆς Εἰλειθυίας[1] καὶ τοῦ Σωσιπόλιδος· τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ ὁ Παυσανίας (Ϛ' 20, 2 ἑξ.) ὁρίζει ὡς ἑξῆς: «ἐν δὲ τοῖς πέρασι τοῦ Κρονίου κατὰ τὸ πρὸς τὴν ἄρκτον [τῆς Ἄλτεως ἄκρον;][2] ἔστιν ἐν μέσῳ τῶν θησαυρῶν καὶ τοῦ ὄρους ἱερὸν Εἰλειθυίας, ἐν δὲ αὐτῷ Σωσίπολις Ἠλείοις ἐπιχώριος δαίμων ἔχει τιμάς. τὴν μὲν δὴ Εἰλείθυιαν ἐπονομάζουσιν Ὀλυμπίαν . . . .». Πχρακατιὼν ὁ Παυσανίας ἀναφέρει τὸν θρῦλον, καθ' ὃν ὁ Σωσίπολις ἀναφανεὶς ὡς νήπιος παῖς ἐπὶ τῷ μαστῷ τῆς μητρὸς (ἄλλως ἀγνώστου γυναικὸς) καὶ δεκτὸς γενόμενος ἐξ ὀνειράτων ὡς σύμμαχος ἔσωσε τοὺς Ἠλείους μεταμορφωθεὶς εἰς δράκοντα ἐν τῷ Ἀρκαδικῷ πολέμῳ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 75)·

[1] Θεὰ τοῦ τοκετοῦ· τὸ ὄνομα ἔφερον ὡς ἐπίθετον καὶ ἡ Ἥρα (τύπος τῆς συζύγου) καὶ ἡ Ἄρτεμις (διὰ τὴν πιστευομένην ἐπίδρασιν τῆς σελήνης).

[2] Κατὰ Robert (Sosipolis in Olympia ἐν Athen. Mitth. 1893 σ. 37 ἑξ.) μετὰ τὸ «ἄρκτον» ἐξέπεσε «τοῦ Ἡραίου» (πρβ. Παυσ. Ϛ' 19, 1) ἢ «τῆς Ἄλτεως», ἢ τὸ «ἄρκτον» γραπτέον «Ἄλτιν» (πρβ. *Frazer* Paus. I σ. 589).

ἔνθα δὲ ὁ δράκων εἰσέδυ εἰς τὴν γῆν μετὰ τὴν μάχην, ποιήσαντες οἱ Ἠλεῖοι ἐνταῦθα μετὰ τὴν νίκην τὸ ἱερὸν ἐλάτρευον τὸν ἥρωα,[1] ακαθαγίζουσι δὲ καὶ θυμιάματα παντοῖα αὐτῷ * * ἐπισπένδειν οὐ νομίζουσιν οἶνον.[2] καὶ ὅρκος παρὰ τῷ Σωσιπόλιδι ἐπὶ μεγίστοις καθέστηκεν . . . σὺν δὲ αὐτῷ σέβεσθαι καὶ τὴν Εἰλείθυιαν ἐνόμισαν, ὅτι τὸν παῖδά σφισιν ἡ θεὸς αὕτη προήγαγεν ἐς ἀνθρώπους». Ὁ Σωσίπολις ἐτιμᾶτο καὶ ἐν Ἤλιδι «ἐν ἀριστερᾷ τῆς Τύχης ἐν οἰκήματι οὐ μεγάλῳ. κατὰ δὲ ὄψιν ὀνείρατος γραφῇ μεμιμημένος ἐστὶν ὁ θεός, παῖς μὲν ἡλικίαν, ἀμπέχεται δὲ χλαμύδα ποικίλην ὑπὸ ἀστέρων, τῇ χειρὶ δὲ ἔχει τῇ ἑτέρᾳ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας» (σύμβολον τῆς εὐφορίας τοῦ Ἠλειακοῦ ἐδάφους, πρβ. ἀνωτ. σελ. 222 σημ. 1. Παυσαν. Ϛ' 25, 4). Κατὰ Robert ὁ ἀγαθὸς οὗτος δαίμων ἦτο ὁ Ζεύς, ὅστις καὶ ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ ἐλατρεύετο ὡς σωσίπολις.[3]

Μητρῷον.

Παυσαν. Ε' 20, 9: «ναὸν δὲ μεγέθει[4] μέγαν καὶ ἐργασίᾳ Δώριον Μητρῷον καὶ ἐς ἐμὲ καλοῦσιν ἔτι, τὸ ὄνομα αὐτῷ διασῴζοντες τὸ ἀρχαῖον. κεῖται δὲ οὐκ ἄγαλμα ἐν αὐτῷ θεῶν Μητρός, βασιλέων δὲ ἑστήκασιν ἀνδριάντες Ῥωμαίων. ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως τὸ Μητρῷον» (πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 21, 2 ἀνωτ. σελ. 220).

[1] Περὶ τῶν ἀφηρῳζομένων ἀνθρώπων πρβ. Πλούταρχον λέγοντα (Κλεομ. ΛΘ') ὅτι τὰ νεκρὰ ἀνθρώπινα σώματα, «τῶν περὶ τὸν μυελὸν ἰχώρων συρροήν τινα καὶ σύστασιν ἐν ἑαυτοῖς λαβόντων, ὄφεις ἀναδίδωσι. Καὶ τοῦτο κατιδόντες οἱ παλαιοί, μάλιστα τῶν ζῴων τὸν δράκοντα τοῖς ἥρωσι συνῳκείωσαν».

[2] «αὐτῷ [καὶ κλῶνας ἐλαίας τιθέασιν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ;], ἐπισπένδειν [δὲ;] (ἢ «ἀλλ' ἐπισπ.») οὐ νομίζουσιν οἶνον» ἀκολούθως εἰκασίᾳ Flasch (Olympia σ. 1096, Παυσ. Ε' 15, 10). Κατὰ Hitzig (ἐν Jahrbüch. für kl. Phil. 1888 I σελ. 51) «ἐπεὶ σπένδειν οὐ νομ. οἶνον» (*Frazer* Paus. I σ. 589).

[3] Ἐν Μαγνησίᾳ ἀπεκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἱδρύματος (ὑπὸ Humann, Heyne, Kern) ναὸς Διὸς Σωσιπόλιδος, ἔμπροσθεν μὲν πρόστυλος ὄπισθεν δὲ ἐν παραστάσι, καὶ πρὸς Α. ὁ μέγας ναὸς τῆς Λευκοφρυηνῆς Ἀρτέμιδος ὁ καὶ κατὰ Στράβωνα ἐλάσσων μὲν τοῦ ἐν Ἐφέσῳ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, πολλῷ δὲ αὐτοῦ εὐρυθμότερος, ἔχων τὴν εἴσοδον ἐκ δυσμῶν. *Robert* Sosipolis ἀνωτ. σελ. 227 σημ. 2, Ξενοφ. Ἑλλ. Γ' 2, 19, Δ' 8, 17, Στράβ. 647-8, Παυσ. Α' 26, 4 κλπ., *Frazer* Paus. Ϛ' 20, 2-5, Ε' 17, 4.

[4] Πρὸ τοῦ «μέγαν» ἐξέπεσεν, ὡς εἰκάζεται, «οὐ», πρβ. *Flasch* Olymp. σελ. 1104 σημ. 3· πρβ. τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ κατωτ. σελ. 229.

Κάτωθεν τῶν θησαυρῶν πρὸς Ν. κεῖται ὁ ναὸς τῆς Ρέας (Κυβέλης φρυγ.), τῆς μητρὸς τῶν θεῶν. Ἦτο δωρικοῦ ρυθμοῦ, λίθου κοινοῦ, περίπτερος· ἡ περίστασις (περιστύλιον) εἶχεν ἐπὶ μὲν τῶν στενῶν πλευρῶν 6 κίονας, ἐπὶ δὲ τῶν μακρῶν ἀντὶ 13 (ὡς συνήθως $6 \times 2 + 1$) κιόνων εἶχεν 11, ὅπερ σπανιώτατον· οἱ κίονες ἐστηρίζοντο ἐπὶ κρηπῖδος τριῶν ἀναβαθμῶν, εἶχον δὲ 20 ραβδώσεις. Ὁ ναὸς διῄρητο εἰς πρόναον, σηκὸν (πιθανῶς μετὰ δύο κιονοστοιχιῶν κατὰ μῆκος) καὶ ὀπισθόδομον. Τοῦ περιστυλίου κατὰ χώραν σῴζεται μόνον μέρος δύο κιόνων (ὁ κάτω σπόνδυλος ἑνὸς κίονος καὶ τεμάχιον ἑτέρου) κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν· οἱ σπόνδυλοι τῶν κιόνων συνεδέοντο διὰ ξυλίνων γόμφων. Ὁ ναὸς ἦτο μικρὸς (πρβ. ἀνωτ. σελ. 228 σημ. 4), μήκ. 20·67 μ., πλάτ. 10·62, ὕψ. περ. 7 $^1/_2$ μ. Ἐκ τῆς τέχνης τῶν ἀρχιτεκτονικῶν λειψάνων, ὧν πλεῖστα ηὑρέθησαν ἐνεκτισμένα ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους, συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς δὲν εἶνε ἀρχαιότερος τοῦ 1ου ἡμίσεος τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ἰστέον ὅμως ὅτι κατὰ τὰ ΝΔ. καὶ Δ. τοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ πρὸς Δ. βωμοῦ, ὅστις εἶνε σύγχρονος αὐτῷ καὶ πιθανῶς ὁ παρὰ Παυσανίᾳ Ε' 14, 9 τῆς «Μητρὸς θεῶν», ηὑρέθησαν πολλὰ ἀρχαϊκὰ ἀναθήματα, εἰδώλια πήλινα καὶ χαλκᾶ, μικροὶ τρίποδες, ψέλια, κύμβαλα καὶ ἄλλα χαλκώματα κλπ., οἷα καὶ ἀλλαχοῦ (πρβ. κατωτ. ἐν τῷ Ἡραίῳ). Καὶ τὰ μὲν κύμβαλα δὲν εἶνε ἀσφαλὲς τεκμήριον τῆς ἐνταῦθα παλαιοτέρας λατρείας τῆς Μητρός, διότι ηὑρέθησαν καὶ ἀλλαχοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ· ἀλλ' ἐκ τῶν εἰρημένων ἀναθημάτων, ἅτινα ἐξετείνοντο καὶ ὑπὸ τὸν βωμόν, συνάγεται ὅτι καὶ πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν δύο οἰκοδομημάτων θεότης τις ἐλατρεύετο ἐνταῦθα.

Ὁ ναὸς ἔφερεν ἐπὶ τοῦ θριγκοῦ καὶ ἀλλαχοῦ ποικίλα γραπτὰ κοσμήματα· ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις, ὡς φαίνεται ἐκ παχέος ἐπιχρίματος, ὑπέστη ἐπισκευήν. Ἐπὶ Παυσανίου δὲν ὑπῆρχεν ἔτι ἐν τῷ ναῷ ἄγαλμα τῆς θεᾶς, ἀλλ' ἀνδριάντες Ρωμαίων αὐτοκρατόρων· τῷ ὄντι δὲ ηὑρέθησαν ἐν αὐτῷ μὲν ἀγάλματα Πεντελῃκοῦ μαρμάρου τῶν αὐτοκρατόρων Κλαυδίου καὶ Τίτου, παρὰ δὲ τὸ νότιον χεῖλος τοῦ στυλοβάτου κορμὸς κολοσσιαίου ἀγάλματος Πεντελῃκοῦ μαρμάρου (τὸ μέγιστον τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθέντων γλυπτῶν ἔργων· ὁ κορμὸς κεῖται νῦν περιπεφραγμένος διὰ σανίδων ἐπὶ τοῦ ἀσκάφου μέρους τοῦ γυμνασίου· ὁ δεξιὸς βραχίων καὶ οἱ δύο πόδες τοῦ ἀγάλματος ἀπό-

κεινται νῦν ἐν τῇ Η αἰθούσῃ τοῦ μουσείου). Κατ' ἐπιγραφὴν τοῦ ἐπιστυλίου[1] ὁ ναὸς ὕστερον ἀφιερώθη τῷ Αὐγούστῳ, εἰκάζεται δὲ κατὰ Treu (ἐν Erg. III σ. 232 ἑξ.) ὅτι τὸ ὑπερμέγεθες ἄγαλμα παρίστη τὸν Αὔγουστον ὡς Δία καὶ δὴ ὅτι ἐποιήθη ὡς λατρείας ἄγαλμα ἐν τῷ ναῷ, ἔτι δὲ ὅτι τὰ ἀγάλματα τοῦ Κλαυδίου, Τίτου καὶ ἄλλο (ἀκέφαλον· ἐπὶ τοῦ θώρακος ἀνάγλυπτοι δύο Νῖκαι ἱστᾶσαι τρόπαιον)[2] ἵσταντο ἐν τῷ ναῷ παρὰ τὴν ἑτέραν μακρὰν πλευράν, ἀπαντικρὺ δὲ αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς ἄλλα τρία εὑρεθέντα, ὡσαύτως Πεντελησιοῦ μαρμάρου καὶ τῆς αὐτῆς τέχνης, ἴσως τῆς αὐτοκρατείρας Δομιτίας, Ἀγριππίνης τῆς νεωτέρας καὶ Ἰουλίας τῆς Τίτου θυγατρός· τῶν τριῶν τούτων τοῦ μὲν δευτέρου, ἔργου Διονυσίου Ἀθηναίου, ηὑρέθη καὶ ἡ κεφαλή, τὰ δὲ ἄλλα εἶνε ἀκέφαλα.[3]

Βωμὸς τοῦ Διός.

Παυσ. Ε' 13, 8 καὶ ἑξῆς. Κεῖται μεταξὺ τοῦ Μητρῴου, Ἡραίου, Πελοπίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ·[4] ἡ θέσις αὐτοῦ ὁρίζεται ἀκριβῶς πως ὑπὸ Παυσανίου ὧδε: «ἔστι δὲ ὁ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου βωμὸς ἴσον μὲν μάλιστα τοῦ Πελοπίου τε καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἥρας ἀπέχων, προκείμενος μέντοι καὶ πρὸ ἀμφοτέρων». Λέγεται δὲ καὶ ἁπλῶς βωμός, καὶ μέγιστος ἢ μέγας βωμὸς[5] πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἄλλων, περὶ ὧν ὁ Παυσανίας (Ε' 14, 4) ἀρχόμενος τῆς ἀναγραφῆς αὐτῶν λέγει τάδε: «φέρε δή, ἐποιησάμεθα γὰρ βωμοῦ τοῦ μεγίστου μνήμην, ἐπέλθωμεν καὶ τὰ ἐς ἅπαντας ἐν Ὀλυμπίᾳ

[1] Νῦν ἐν τῷ μουσείῳ, αἴθ. Κ ἀριθ. 7.

[2] Ἴσως τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ.

[3] Νῦν ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Ε. Ὅρα *Treu* ἐν Erg. III σελ. 243 ἑξ.

[4] Δηλ. τοῦ Διὸς (ἀνωτ. σελ. 168, πρβ. Παυσ. Ε' 24, 3, Ε' 25, 8, Ε' 26, 2).— Ἀνωτ. σελ. 8 στ. κάτ. 8 γρ. αὐτοῦ· σελ. 28 περὶ θεατῶν κλπ. πρβ. Ἀρριαν. Ἐπικτ. διατρ. Α' 6, 23, *Krause* Ol. σ. 188 ἑξῆς· σελ. 51 στ. 17 πρβ. *Hermann*[3] § 37· σελ. 101 στ. 6 πρβ. ἐπὶ τοῦ σκάμματος Πολύβ. Μ' 5, 5· σελ. 132, 1 πρβ. Φιλόστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Α' 2, Σουΐδ., *Krause* Ol. σελ. 192, 1· σελ. 169 στ. 18/9 γρ. τὰ ἄκρα .... ἡμίσειαν τρίγλυφον ἐν τῷ· σελ. 216, 1 στ. 2/3 γρ. Ὀλύμ-πια.

[5] Πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 14, 8: «τὰ δὲ ἐς τὸν μέγαν βωμὸν ὀλίγῳ μέν τι ἡμῖν πρότερόν ἐστιν εἰρημένα, καλεῖται δὲ Ὀλυμπίου Διός», Ϛ' 17, 1, Ε' 14, 4, Ε' 20, 6, Ξενοφ. Ἑλλην. Ζ' 4, 29 καὶ 31 (ἀνωτ. σελ. 75, 194).

τοὺς βωμούς. ἐπακολουθήσει δὲ ὁ λόγος μοι τῇ ἐς αὐτοὺς τάξει, καθ' ἥν τινα Ἠλεῖοι θύειν ἐπὶ τῶν βωμῶν νομίζουσι.[1] θύουσι δὲ Ἑστίᾳ μὲν πρώτῃ, δευτέρῳ δὲ τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ ἰόντες ἐπὶ τὸν βωμὸν τὸν ἐντὸς τοῦ ναοῦ (πρβ. περὶ τῆς θέσεως τοῦ βωμοῦ τούτου ἀνωτ. σελ. 176) . . . .».[2] Ὁ βωμὸς τοῦ Διὸς ἀνάγεται εἰς παναρχαίους χρόνους, «κατασκευασθῆναι δὲ αὐτὸν οἱ μὲν ὑπὸ Ἡρακλέους τοῦ Ἰδαίου (ἀνωτ. σελ. 15) λέγουσιν, οἱ δὲ ὑπὸ ἡρώων τῶν ἐπιχωρίων γενεαῖς δύο ὕστερον τοῦ Ἡρακλέους. πεποίηται δὲ ἱερείων τῶν θυομένων τῷ Διὶ ἀπὸ τῆς τέφρας τῶν μηρῶν, καθάπερ γε καὶ ἐν Περγάμῳ· τέφρας γὰρ δή ἐστι καὶ τῇ Ἥρᾳ τῇ Σαμίᾳ βωμός, οὐδέν τι ἐπιφανέστερος ἢ ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Ἀττικῇ ἃς αὐτοσχεδίας οἱ Ἀθηναῖοι καλοῦσιν ἐσχάρας». Ἦτο δὲ τυμβοειδὲς ὕψωμα ἔχον ἐπὶ Παυσανίου ὕψος ἐν ὅλῳ 22 ποδῶν (7·05 μ.). Τὰ ἀποκαλυφθέντα θεμέλια αὐτοῦ, συνιστάμενα ἁπλῶς ἐκ κοινῶν καὶ ποταμίων λίθων, εἶχον σχῆμα ἐλλειψιοειδὲς μήκους περ. 18 μ., πλάτ. 10 μ., περιμ. 45 μ. Συνέκειτο δὲ ὁ βωμὸς ἐκ δύο ἐπιπέδων· καὶ περὶ μὲν τοῦ κατωτέρου ὁ Παυσανίας λέγει «τοῦ βωμοῦ δὲ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ κρηπῖδος μὲν τῆς πρώτης, προθύσεως καλουμένης, πόδες πέντε καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν[3] ἐστι περίοδος»· εἰς τὴν πρόθυσιν ἀνέβαινον ἐξ ἑκατέρας τῆς πλευρᾶς (ἴσως ΝΑ. καὶ ΒΔ.) δι' ἀναβαθμῶν λιθίνων. Τοῦ δὲ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου, εἰς ὃ ἀνέβαινον δι' ἀναβαθμῶν ἐπὶ τῆς τέφρας ἐσκαμμένων, «περίμετρος πόδες δύο καὶ τριάκοντα». «Αὐτὰ μὲν δὴ τὰ ἱερεῖα ἐν μέρει τῷ κάτω, τῇ προθύσει, καθέστηκεν αὐτοῖς θύειν· τοὺς μηροὺς δὲ ἀναφέροντες ἐς τοῦ βωμοῦ τὸ ὑψηλέστατον καθαγίζουσιν ἐνταῦθα». «Ἄχρι μὲν δὴ τῆς προθύσεως ἔστιν ἀναβῆναι καὶ παρθένοις, καὶ

[1] Περὶ τῆς τάξεως τῆς ἀναγραφῆς τῶν βωμῶν πρβ. καὶ Παυσ. Ε' 14, 10: «. . . ἔστι δὲ πρὸς τῷ βωμῷ τῷ ἀπὸ τῆς τέφρας τῷ μεγάλῳ. μεμνήσθω δέ τις οὐ κατὰ στοῖχον τῆς ἱδρύσεως ἀριθμουμένους τοὺς βωμούς, τῇ δὲ τάξει τῇ Ἠλείων ἐς τὰς θυσίας συμπερινοστοῦντα ἡμῖν τὸν λόγον».

[2] Οἱ ὑπὸ Παυσανίου ἀναγραφόμενοι ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμοὶ εἶνε 69 τὸν ἀριθμόν. Οἱ βωμοὶ καθ' ὅλου συνέκειντο ἐκ δύο ἀλλήλοις προσκειμένων μερῶν, ὧν τὸ ἓν (ἡ πρόθυσις) ἦτο ἡ θέσις, ἐφ' ἧς ἱστάμενος ὁ ἱερεὺς ἐτέλει τὴν θυσίαν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μέρους· οἱ βωμοὶ ἐπειδὴ ἐρρυπαίνοντο ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ πυρὸς καὶ ἐκ τοῦ αἵματος τῶν θυμάτων ἐπηλείφοντο κατὰ καιροὺς διὰ χρίματος ἤτοι κονιάματος (πρβ. ἀνωτ. περὶ τοῦ Ἡρῴου σελ. 155).

[3] Περὶ τῶν μέτρων καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ βωμοῦ ὅρα *Adler* ἐν Ergebn. II σελ. 210 ἑξ.

ὡσαύτως γυναιξὶν[1] ἐπειδὰν τῆς Ὀλυμπίας μὴ ἐξείργωνται· ἀπὸ τούτου δὲ ἐς τὸ ἀνωτάτω τοῦ βωμοῦ μόνοις ἔστιν ἀνδράσιν ἀνελθεῖν. Θύεται δὲ τῷ Διὶ καὶ ἄνευ τῆς πανηγύρεως ὑπό τε ἰδιωτῶν καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν ὑπὸ Ἠλείων.[2] κατ' ἔτος δὲ ἕκαστον φυλάξαντες οἱ μάντεις τὴν ἐνάτην ἐπὶ δέκα τοῦ Ἐλαφίου μηνὸς[3] κομίζουσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τὴν τέφραν, φυράσαντες δὲ τῷ ὕδατι τοῦ Ἀλφειοῦ κονιῶσιν οὕτω τὸν βωμόν. ὑπὸ δὲ ἄλλου τὴν τέφραν ὕδατος ποιηθῆναι πηλὸν οὐ μή ποτε ἐγγένηται· καὶ τοῦδε ἕνεκα ὁ Ἀλφειὸς νενόμισται τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ ποταμῶν δὴ μάλιστα εἶναι φίλος». Οὕτω δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου διὰ τῆς εὐσεβείας τῶν ἀνθρώπων τὸ ὕψος τοῦ βωμοῦ ἐπὶ Παυσανίου ἀνῆκεν εἰς δύο καὶ εἴκοσιν, ὡς εἴρηται, πόδας. Ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις ἐδύναντο, ὡς εἰκάζεται, περὶ τὰς 22 χιλιάδας θεατῶν ἱσταμένων ἐν τοῖς πέριξ τοῦ βωμοῦ νὰ θεῶνται τὰς ἐπ' αὐτοῦ τελουμένας θυσίας.

Παρείχετο δὲ ὁ μέγας βωμὸς κατὰ Παυσανίαν (Ε' 14, 1) «καὶ ἄλλο τοιόνδε ἐς θαῦμα· οἱ γὰρ ἰκτῖνες πεφυκότες ἁρπάζειν μάλιστα ὀρνίθων ἀδικοῦσιν οὐδὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ τοὺς θύοντας. ἢν δὲ ἁρπάσῃ ποτὲ ἰκτῖνος[4] ἤτοι σπλάγχνα ἢ τῶν κρεῶν, νενόμισται τῷ θύοντι οὐκ αἴσιον εἶναι τὸ σημεῖον. φασὶ δὲ Ἡρακλεῖ τῷ Ἀλκμήνης θύοντι ἐν Ὀλυμπίᾳ δι' ὄχλου μάλιστα γενέσθαι τὰς μυίας· ἐξευρόντα οὖν αὐτὸν ἢ καὶ ὑπ' ἄλλου διδαχθέντα Ἀπομυίῳ θῦσαι Διί, καὶ οὕτως ἀποτραπῆναι τὰς μυίας πέραν τοῦ Ἀλφειοῦ. λέγεται δὲ κατὰ ταὐτὰ καὶ Ἠλεῖοι θύειν τῷ Ἀπομυίῳ Διί, ἐξελαύνοντι τῆς [Ἠλείας] Ὀλυμπίας τὰς μυίας» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 26).

Περὶ τῶν κατὰ μῆνα θυσιῶν ὁ Παυσανίας γράφει (Ε' 15, 10): «ἑκάστου δὲ ἅπαξ τοῦ μηνὸς θύουσιν ἐπὶ πάντων Ἠλεῖοι τῶν κατειλεγμένων βωμῶν. θύουσι δὲ ἀρχαῖόν τινα τρόπον· λιβανωτὸν γὰρ ὁμοῦ πυροῖς μεμαγμένοις μέλιτι θυμιῶσιν ἐπὶ τῶν βωμῶν. τιθέασι δὲ καὶ κλῶνας ἐλαίας ἐπ' αὐτῶν, καὶ οἴνῳ χρῶνται σπονδῇ. μόναις δὲ ταῖς Νύμφαις οὐ νομίζουσιν οἶνον οὐδὲ ταῖς Δεσποίναις (πρβ. καὶ

[1] Δηλ. ἐγγάμοις, πρβ. ἀνωτ. σελ. 24 ἑξ.

[2] Περὶ τῶν κατὰ μῆνα θυσιῶν ὅρα Παυσ. Ε' 15, 10, κατωτ. ἐνθάδε.

[3] Ἐλάφιος (Ἀττ. Ἐλαφηβολιὼν) = μάρτιος.

[4] Ἁρπακτικώτατον πτηνόν, εἶδος ἱέρακος (κοινῶς πετρίτης). Τοῦ ὀνόματος ἀπαντῶσι καὶ τύποι κατὰ τὴν 3ην κλίσιν (πρβ. ἀνωτέρω ἰκτῖνες).

Παυσ. Ε' 15, 3-4 κλπ.) σπένδειν, οὐδὲ ἐπὶ τῷ βωμῷ τῷ κοινῷ πάντων θεῶν. μέλει δὲ τὰ ἐς τὰς θυσίας θεηκόλῳ τε, ὃς ἐπὶ μηνὶ ἑκάστῳ τὴν τιμὴν ἔχει, καὶ μάντεσι καὶ σπονδοφόροις, ἔτι δὲ ἐξηγητῇ τε καὶ αὐλητῇ καὶ τῷ ξυλεῖ» (πρβ. ἀνωτ. σελ. 23).

Περὶ τῶν εἰς τὰς θυσίας ξύλων ὁ Παυσανίας (Ε' 14, 2) λέγει: «τῆς δὲ λεύκης μόνης τοῖς ξύλοις ἐς τοῦ Διὸς τὰς θυσίας, καὶ ἀπ' οὐδενὸς δένδρου τῶν ἄλλων, οἱ Ἠλεῖοι χρῆσθαι νομίζουσι κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν προτιμῶντες, ἐμοὶ δοκεῖν, τὴν λεύκην, ὅτι δὲ Ἡρακλῆς ἐκόμισεν αὐτὴν ἐς Ἕλληνας ἐκ τῆς Θεσπρωτίδος χώρας. καί μοι καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς ἐφαίνετο, ἡνίκα τῷ Διὶ ἔθυεν ἐν Ὀλυμπίᾳ, τῶν ἱερείων τὰ μηρία ἐπὶ λεύκης καῦσαι ξύλων. τὴν δὲ λεύκην ὁ Ἡρακλῆς πεφυκυῖαν παρὰ τὸν Ἀχέροντα εὗρε τὸν ἐν Θεσπρωτίᾳ ποταμόν, καὶ τοῦδε ἕνεκά φασιν αὐτὴν Ἀχερωίδα ὑπὸ Ὁμήρου καλεῖσθαι» (Ἰλ. Ν 389, Π 482. Πρβ. καὶ κατωτ. περὶ τοῦ Πελοπίου).

Ἐν τοῖς πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπῆρχον, ὡς τὰ εὑρεθέντα ἀνθράκων καὶ ὀστῶν λείψανα ἀπέδειξαν, καὶ ἄλλοι βωμοί. *Curtius* Die Altäre von Olympia (Berlin 1882), *Dörpfeld* und *Borrmann* ἐν Erg. II σελ. 161 ἑξ., *Adler* ἐν Erg. II 210-14

Ἐξέδρα Ἡρῴδου.

Ἡρῴδης (101-177 μ. Χρ.) ὁ γνωστὸς Μαραθώνιος ῥήτωρ, ὅστις ἐδίδαξε καὶ τὸν Μᾶρκον Αὐρήλιον.[1] Πλουσιώτατος ὢν ἔκ τε τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἀρίστην ἐποιήσατο χρῆσιν τοῦ πλούτου· πρὸς ἄλλαις εὐεργεσίαις ἵδρυσεν ἐν Ἀθήναις τὸ ἐπὶ Ῥηγίλλῃ (τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἀποθανούσῃ) Ὠδεῖον (μετὰ κεδρίνης ὀροφῆς) καὶ κατέβαλε τὴν δαπάνην τῆς διὰ Πεντελῃκοῦ λίθου κατασκευῆς τῶν ἑδωλίων τοῦ Παναθηναϊκοῦ σταδίου («ἔσω τεττάρων ἐτῶν ἀπετέλεσεν ἔργον ξυνθεὶς ὑπὲρ πάντα τὰ θαύματα, οὐδὲν γὰρ θέατρον αὐτῷ ἁμιλλᾶται» καὶ «θαῦμα δ' ἰδοῦσι»), πρὸς τούτοις δὲ μετεκόσμησεν ὡσαύτως ἰδίᾳ δαπάνῃ διὰ Πεντελῃκοῦ λίθου καὶ τὸ ἐν Δελφοῖς στάδιον, ὅπερ πρότερον ἦν πεποιημένον ἐκ τοῦ περὶ τὸν Παρνασὸν λίθου, «ἀξιούσθω δὲ λόγου καὶ τὸ ὑπωρόφιον θέατρον ὃ ἐδείματο Κορινθίοις» (Παυσ.

[1] Ἀντωνῖνος ὁ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ· ἦρξεν 161-180 μ. Χρ. καὶ ἔγραψεν ἑλληνιστὶ «Τὰ εἰς ἑαυτὸν», σύγγραμμα ἐκ 12 βιβλίων σῳζόμενον.

Ζ' 20, 6, Α' 19, 6, Ι' 32, 1, Φιλόστρατ. Βίοις σοφιστῶν Β' α' 5, Σουίδας ἐν λ. Ἡρώδης). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Ἀττικός, εὗρεν ἐν μιᾷ τῶν οἰκιῶν, ἃς πρὸς τῷ θεάτρῳ ἐκέκτητο, θησαυροῦ χρῆμα ἀμύθητον, οὗ διὰ μέγεθος εὐλαβὴς μᾶλλον ἢ περιχαρὴς γενόμενος ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν ὧδε ξυγκειμένην: «θησαυρόν, ὦ βασιλεῦ, ἐπὶ τῆς ἐμαυτοῦ οἰκίας εὕρηκα· τί οὖν περὶ αὐτοῦ κελεύεις;» καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, Νερούας δὲ ἦρχε τότε (96-98 μ. Χρ.), «χρῶ ἔφη οἷς εὕρηκας»· τοῦ δὲ Ἀττικοῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐλαβείας μείναντος καὶ γράψαντος ὑπὲρ ἑαυτὸν εἶναι τὰ τοῦ θησαυροῦ μέτρα «καὶ παραχρῶ ἔφη τῷ ἑρμαίῳ, σὸν γάρ ἐστιν» (Φιλόστρατ. ἀνωτ. Β' α' 2).

Ἐξέδρα Ἡρῴδου καλεῖται νῦν ὁ πρὸς Δ. τῶν Θησαυρῶν κείμενος ἀρχιτεκτονικὸς κόσμος, εἰς ὃν κατέληγε τὸ δαπάνῃ τοῦ Ἡρῴδου κατασκευασθὲν ὑδραγωγεῖον· ἐντεῦθεν δὲ τὸ ὕδωρ διωχετεύετο ἀνὰ τὴν Ὀλυμπίαν· πηγαὶ αὐτοῦ παρὰ τὸ νῦν χωρίον Μιράκα, κείμενον 40' ὥρ. πρὸς ΒΑ. τῆς Ὀλυμπίας.

Τὸ οἰκοδόμημα εἶχε σχῆμα ὑψηλῆς ἡμισείας θόλου, πρὸς Ν. ἀνεῳγμένης, ἀψιδοειδοῦς, μετὰ δύο πτερύγων, ἐν αἷς δύο περιφερεῖς κιονοστοιχίαι, καὶ ἐπιμήκους δεξαμενῆς ἐν μέσῳ τούτων ἔμπροσθεν. Τὸ ὅλον πρόσωπον μετὰ καὶ τῶν τοίχων εἶχε πλάτος 31·40 μ.

Τὸ ἡμιθόλιον (διαμέτρ. 16 62), ἡ κυρίως Ἐξέδρα, ἦτο ἐν μέρει διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἐπεστρωμένη, ὄπισθεν δὲ ἤτοι πρὸς βορρᾶν οἱ τοῖχοι ἐνισχύοντο δι' ὀκτὼ ἀντηρίδων. Ἐν αὐτῇ πέριξ ὑπῆρχον παραστάδες κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, μεταξὺ δὲ αὐτῶν 15 κόγχαι, ἐναλλὰξ καμπύλαι (8) καὶ ὀρθογώνιοι (7), φέρουσαι μαρμάρινα ἀγάλματα μείζονα τοῦ φυσικοῦ μεγέθους (ὅρα ἐν αἰθ. Β, Δ, Ε, Ζ τοῦ μουσείου). Καὶ ἐν μὲν ταῖς πρώταις ὑπῆρχον ἐν ὅλῳ 9 ἀγάλματα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἀνατεθέντα ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου (Ἀδριανός, Ἀντωνῖνος ὁ Εὐσεβής, Λ. Αἴλιος Αὐρήλιος Κόμμοδος [ὁ ὕστερον αὐτοκράτωρ Οὐῆρος], Φαυστῖνα ἡ γυνὴ τοῦ Ἀντωνίνου, Φαυστῖνα ἡ νεωτέρα, γυνὴ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, δύο τέκνα τούτων, πιθανῶς Μᾶρκος Αὐρήλιος κλπ.)· ἐν δὲ ταῖς ὀρθογωνίοις κόγχαις, αἵτινες ἦσαν διπλάσιαι τῶν ἄλλων τὸ μέγεθος, ἵσταντο 15 ἀγάλματα τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἡρῴδου ἀνατεθέντα ὑπὸ τῶν Ἠλείων. Ηὑρέθησαν δὲ 14

ἀγάλματα, μᾶλλον ἢ ἧττον ἠκρωτηριασμένα, ἔτι δὲ καί τινα ἐπιγεγραμμένα βάθρα (τὸ πλεῖστον πεπρισμένα ὕστερον εἰς πλάκας καὶ ἐστρωμένα ἐν τῇ Βυζαντιακῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀνωτ. σελ. 159).

Τὰ δύο περιφερῆ κτίσματα ἔχοντα διάμετρον 3·80 ἦσαν σκιαδοειδῆ μονόπτερα ἐξ ὀκτὼ κορινθιακῶν ἀρραβδώτων κιόνων Καρυστίου μαρμάρου, ἀνοικτὰ μεταξύ, καὶ ἔφερον ἐντὸς ἀνὰ ἓν ἄγαλμα καὶ δὴ ἴσως Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ Μάρκου Αὐρηλίου ἢ τὸ μὲν ἀνατολικὸν τοῦ Διός, τὸ δὲ δυσμικὸν τῆς Ἥρας (ὅρα *Treu* ἐν Erg. III σ. 260 ἑξ.). Τὰ ἄλλα μέρη τῶν δύο τούτων κτισμάτων ἦσαν Πεντελῃκοῦ μαρμάρου. Ἡ στέγη ἦτο ἐκ μαρμαρίνων πλίνθων φερουσῶν ἀνάγλυπτα φύλλα· ἐλαίας ὡς κεραμίδας.

Ἐκ τῶν ἄκρων τῆς θόλου ἔρρει τὸ ὕδωρ ἑκατέρωθεν διὰ μαρμαρίνης ὑδρορρόης (λεοντοκράνου) εἰς τὴν δεξαμενήν. Αὕτη εἶχε μῆκος 21·90, πλάτος δὲ 3·17 καὶ βάθος 1·20. Ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς δεξαμενῆς ἵστατο πρὸς Α. βλέπων μαρμάρινος ταῦρος (σύμβολον τοῦ ῥεύματος, πρβ. καὶ τοὺς ἐν μέρει ἢ ὅλως ταυρομόρφους εἰκονιζομένους ποταμοὺς ἀπὸ τῶν ἤχων καὶ τῶν καμπῶν καὶ τῆς ὁρμῆς)· ὁ ταῦρος ηὑρέθη ἐν τῇ δεξαμενῇ (νῦν ἀπόκειται ἐν τῷ μουσείῳ αἰθ. Δ), φέρει δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς ῥάχεως ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν τῆς γυναικὸς τοῦ Ἡρώδου, ὡς ἀνατιθείσης τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὴν (ὅλην) Ἐξέδραν: «Ῥήγιλλα, ἱέρεια | Δήμητρος, τὸ ὕδωρ | καὶ τὰ περὶ τὸ ὕδωρ τῷ Διί» (Erg. V 610)· οὕτως ἡ Ῥήγιλλα διὰ τοῦ προσενεχθέντος αὐτῇ ἀξιώματος ἱερείας τῆς Δήμητρος ἐπετράπη νὰ ἴδῃ τοὺς ἀγῶνας (πρβ. ἀνωτ. σελ. 209).

Τὸ ὅλον μνημεῖον ἐπὶ Ῥηγίλλῃ ζώσῃ ἔτι ποιηθὲν ὑπὸ Ἡρώδου ἦτο ἱδρυμένον ἐπὶ Παυσανίου[1] γράφοντος τῷ 174 μ. Χρ. τὰ περὶ Ὀλυμπίας (πρβ. ἀνωτ. σ. 220), ἀλλὰ δὲν μνημονεύεται ὑπ' αὐτοῦ, ὅστις καὶ πολλὰ ἄλλα παρέλιπε καὶ δὲν ἐσκόπει νὰ περιγράψῃ τὰ πάντα. Ὕστατος χρονικὸς ὅρος τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐξέδρας εἶνε τὸ 161 μ. Χρ., διότι τῷ 160 ἀπέθανεν ἡ Ῥήγιλλα, ὁ δὲ τοῦ Ἀντωνίνου ἀποθανόντος τῷ 161 διάδοχος Μᾶρκος δὲν ἀναγράφεται αὐτοκράτωρ ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐπιγραφῇ· εἰκάζεται δὲ ὅτι τὸ οἰκοδόμημα δὲν εἶνε ἀρχαιότερον τοῦ 147 οὐδὲ νεώτερον τοῦ 151, διότι οἱ γάμοι τοῦ Μάρκου

[1] Ἄλλα ἀναθήματα τοῦ Ἡρώδου ἐν Ὀλυμπίᾳ ὅρα ἀνωτ. σελ. 208, 1.

ἐτελέσθησαν τῷ 145, δύο δὲ μόνων τέκνων αὐτοῦ ὑπῆρχον ἀγάλματα ἐνταῦθα. Κατ' ἄλλην δὲ εἰκασίαν, ὑποτιθεμένου ὅτι ἡ Ρήγιλλα ἐγένετο ἱέρεια τῷ 153, γνωστοῦ δὲ ὄντος ὅτι κατὰ τὴν ἑξῆς ὀλυμπιάδα ἄλλη τις ἦτο ἡ ἱέρεια,[1] ἡ ἵδρυσις τίθεται μεταξὺ τοῦ 154 καὶ 157. Πρβ. Φιλόστρ. Βίοις σοφ. Β' α' 5, Λουκιαν. Β. Δημών. 24, 25, 33 καὶ Περεγρ. 19, 20, ἀνωτ. σελ. 130· *Adler* ἐν Erg. II σ. 134 ἑξ., 214, *Treu* ἀνωτ., *Dittenberger* und *Purgold* ἐν Erg. V σελ. 615-640 ἀριθ. 610-628.

Ἡραῖον.

Ὁ ναὸς τῆς Ἥρας κεῖται κατὰ τὸ ΒΔ. τῆς Ἄλτεως παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου, ᾠκοδομήθη δὲ ἀποτμηθέντος ἀναλόγου μέρους αὐτῶν· πρὸς παρακώλυσιν δὲ τῆς ἄνωθεν καταπτώσεως χωμάτων κατεσκευάσθη πρὸς Β. τοῦ ναοῦ ἰσόμηκες κλιμακωτὸν ἀνάλημμα (πρβ. ἀνωτ. σελ. 217). Περὶ τοῦ Ἡραίου ὁ Παυσανίας λέγει (Ε' 16, 1 ἑξ.): «λείπεται δὲ τὸ μετὰ τοῦτο ἡμῖν τῆς τε Ἥρας ὁ ναὸς καὶ ὁπόσα ἐστὶν ἐν τῷ ναῷ πρέποντα ἐς συγγραφήν. λέγεται δὲ ὑπὸ Ἠλείων ὡς Σκιλλούντιοι τῶν ἐν τῇ Τριφυλίᾳ πόλεών εἰσιν οἱ κατασκευασάμενοι τὸν ναὸν ὀκτὼ μάλιστα ἔτεσιν ὕστερον ἢ τὴν βασιλείαν τὴν ἐν Ἤλιδι ἐκτήσατο Ὄξυλος. Ἐργασία μὲν δή ἐστι τοῦ ναοῦ Δώριος, κίονες δὲ περὶ πάντα ἑστήκασιν αὐτόν· ἐν δὲ τῷ ὀπισθοδόμῳ δρυὸς ὁ ἕτερος τῶν κιόνων ἐστί. μῆκος δέ εἰσι τοῦ ναοῦ πόδες τρεῖς καὶ ἑξήκοντα * * * οὐκ ἀποδεῖ.[2] τὸν δὲ ἀρχιτέκτονα ὅστις ἐγένετο οὐ μνημονεύουσι. 2 Διὰ πέμπτου δὲ ὑφαίνουσιν ἔτους τῇ Ἥρᾳ πέπλον αἱ ἑκκαίδεκα γυναῖκες· αἱ δὲ αὐταὶ τιθέασι καὶ ἀγῶνα Ἡραῖα. ὁ δὲ ἀγών ἐστιν ἅμιλλα δρόμου παρθένοις» (ἀνωτ. σελ. 41, 211).

Κατὰ Παυσανίαν ἡ ἵδρυσις τοῦ ναοῦ τῆς Ἥρας ἐγένετο ὀκτὼ ἔτεσιν ὕστερον τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, ἤτοι κατὰ τὴν κοινὴν

[1] Ἡ Ἀντωνία Βαιβία, ἥτις καὶ ἐτιμήθη διὰ μαρμαρίνου ἀγάλματος ἐν Ὀλυμπίᾳ· κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ἀνευρεθέντος βάθρου τοῦ ἀγάλματος ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 531, ὕψ. βάθρου 1·21, Ergebn. V 456) ἡ ἱέρεια αὕτη εἷλκε τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Ὀξύλου (ἀνωτ. σελ. 17).

[2] Τὸ χωρίον συμπληροῦται ὡς ἑξῆς: «ἑξήκοντα [καὶ ἑκατόν· εὖρος δὲ τριῶν καὶ ἑξήκοντα] οὐκ ἀποδεῖ» (*Frazer* Paus. III σ. 592).

χρονολογίαν τῷ 1096 π. Χρ. Τὸ Ἡραῖον, ὁ ἀρχαιότατος πάντων τῶν εὑρεθέντων Ἑλληνικῶν ναῶν, φαίνεται μὲν ἐκ τῶν κιόνων ἰδίᾳ ὅτι ἀνάγεται εἰς τὴν 7ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ἀλλ' ἐκ λόγων τινῶν καὶ διαφορῶν τεκτονικῶν εἰκάζεται ὅτι εἶνε ἀρχαιότερον (πρβ. Πολέμωνα κατωτέρω) καὶ ὅτι ἔχον τὴν ἀρχὴν συμφώνως τῇ παραδόσει ἦτο ἐν πολλῷ μέρει ἐκ ξύλου. Ἐπὶ Παυσανίου ἔτι ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ ὁ ἕτερος τῶν κιόνων ἦτο ἐκ δρυός. Οἱ κίονες τῆς περιστάσεως (ἦσαν 40· σῴζονται 34, μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλλιπεῖς μέχρι 3 μ. ὕψους) διαφέρουσιν ἀλλήλων καὶ κατὰ τὴν διάμετρον καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ραβδώσεων καὶ ἐν μέρει κατὰ τὸ σχῆμα τῶν κιονοκράνων· καὶ ἡ μὲν διάμετρος κάτω ποικίλλει ἀπὸ 1·02 ἕως 1·27 μ., προστεθήτω δὲ ὅτι καὶ ἡ μείωσις τῶν κιόνων εἶνε διάφορος, αἱ δὲ ραβδώσεις τῶν μὲν ἄλλων κιόνων εἶνε 20 τὸν ἀριθμόν, ἑνὸς δὲ τοῦ ἀρχαιοτάτου (2ου ἐκ δυσμῶν ἐπὶ τῆς Ν. πλευρᾶς) 16· ἐπὶ τῶν 19 εὑρεθέντων κιονοκράνων παρατηρεῖται πρὸς τῇ τοῦ μεγέθους καὶ διαφορὰ τέχνης, ἄλλων εἰς ἄλλους ἀναγομένων χρόνους ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν μέχρι τῶν Ρωμαϊκῶν (πρβ. τὰ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως δύο αὐτόθι που κείμενα). Ὡσαύτως διαφορὰ παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν τοὺς κίονας ἀποτελούντων σπονδύλων, σημειωθήτω δὲ ὅτι ὁ 5ος ἐκ δυσμῶν κίων τῆς Ν. πλευρᾶς καὶ ὁ 6ος ἐκ δυσμῶν τῆς Β. ἦσαν πιθανῶς μονόλιθοι· ἔτι δὲ ἄλλοι μὲν σπόνδυλοι συνεδέοντο ἀλλήλοις διὰ γόμφων (ξυλίνων), ἄλλοι δὲ ἐστεροῦντο γόμφων. Ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ἀντὶ τῶν κατ' ἀρχὰς ξυλίνων κιόνων (διαμ. περ. 1 μ.) φθειρομένων ἑκάστοτε ἀντικαθίσταντο λίθινοι· ὅτι δὲ τὸ ἐπιστύλιον καὶ ὁ λοιπὸς θριγκὸς ἦν μέχρι ἐσχάτων ἐκ ξύλου, συνάγεται τὸ μὲν ἐκ τοῦ μήκους τοῦ μετακιονίου, ἤτοι τοῦ μεταξὺ τῶν κιόνων διαστήματος,[1] τὸ δὲ ἐκ τούτου ὅτι δὲν ηὑρέθησαν λείψανα τῶν μερῶν τούτων τοῦ οἰκοδομήματος (ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ μήκους τῶν μετακιονίων [τὰ τῶν γωνιῶν κατὰ 0·20-0·30 ἐλάσσονα τῶν ἄλλων[2]] εἰκάζεται ὅτι ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπῆρχε διάζωμα [ξύλινον] ἐκ μετοπῶν καὶ τριγλύφων). Ἔπειτα τὸ κρηπίδωμα φέρει ἄνω πέριξ οὐχὶ ὡς συνήθως τρεῖς, ἀλλὰ ἕνα μόνον ἀναβαθμὸν (ὁ κάτωθεν αὐτοῦ εἶνε ἡ

[1] Τὸ μεταξόνιον (διάστημα ἀπὸ τοῦ ἄξονος τοῦ ἑνὸς κίονος μέχρι τοῦ ἄξονος τοῦ παρακειμένου) εἶνε ἐνταῦθα 3·27 μ., μέγα πρὸς τὸ ὕψος τῶν κιόνων (5·20-5·22 μ.)·
[2] Πρβ. καθ' ὅλου ἀνωτ. σελ. 168/9 σημ. 2 (πρβ. σελ. 230 σημ. 4).

εὐθυντηρία τοῦ στερεοβάτου). Ἡ πρόσβασις τοῦ ναοῦ ἦτο (τοὐλάχιστον ἐν ὑστέροις χρόνοις) ἐπὶ τῆς Ν. πλευρᾶς[1] κατὰ τὰ δύο ἄκρα μετακιόνια (τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυσμικόν), ὅπου καὶ ἐγγλυφαὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῶν κιόνων ἐξ ἐνθέσεως στηλῶν, σῴζονται δὲ κατὰ τὸ Α. δύο μικρότεροι μεταγενέστεροι ἀναβαθμοί. Ὑπό τινων δὲ ὑπετέθη ὅτι ὁ ναὸς παλαίτατα ὢν διπλοῦς ναὸς ἐν παραστάσι[2] ἐστερεῖτο περιστυλίου. Ἄλλα δείγματα τῆς ἀρχαιότητος τοῦ οἰκοδομήματος εἶνε ὅτι ὁ ναὸς οὗτος, καθάπερ οἱ ἀρχαιότατοι, εἶνε ἀναλόγως ἐπιμηκέστατος (μῆκ. ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου 50·01, πλ. 18·75· κίονες τοῦ περιστυλίου 6 πρὸς 16, πρβ. λ. χ. ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διὸς 6 πρὸς 13), ἡ δὲ στέγη ἐστερεῖτο στεφάνης πέριξ, καὶ ἔφερεν ἄνω κεράμους ὀπτῆς γῆς ὑποκοίλους (σωλῆνας) σκεπαζομένους κατὰ τοὺς ἑκατέρωθεν ἁρμοὺς ὑπὸ ἑτέρων ἡμικυκλίων (καλυπτήρων), ὧν οἱ ἔμπροσθεν (ἡγεμόνες) ἔληγον εἰς δίσκον φέροντα ἀνθέμιον. Ὁ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν δύο ἀετωμάτων καλυπτὴρ ἀπέληγεν ἔμπροσθεν εἰς ἀκρωτήριον, μέγιστον δίσκον (σχεδὸν τέλειον κύκλον) φέροντα ἔκτυπα καὶ γραπτὰ κοσμήματα· τὸ ἕτερον τῶν πηλίνων τούτων ἀκρωτηρίων ηὑρέθη τεθραυμένον εἰς πολλὰ τεμάχια (ἄξιον θέας, νῦν ἐν τῇ αἰθ. Γ τοῦ μουσείου). Ὁ σηκὸς ἐφωτίζετο μόνον ἐκ τῆς εἰσόδου. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἦτο πάντῃ κεκλεισμένη, διπλῆ, συνισταμένη ἐκ τῆς ἐπιπέδου ὀροφῆς καὶ ἐκ τοῦ ὑπεράνω κειμένου στέγους· τοῦτο δὲ συνάγεται ἔκ τινος θρυλήματος, περὶ Ἠλείου ὁπλίτου πεσόντος ἐν Ὀλυμπίᾳ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 401-399 π. Χρ., ὅπερ ἀκούσας ὁ Παυσανίας ἀφηγεῖται ὡς ἑξῆς (Ε΄ 20, 4-5): «λόγον δὲ ὃν Ἀρίσταρχος ἔλεγεν ὁ τῶν Ὀλυμπίασιν ἐξηγητής, οὔ με εἰκὸς ἦν παριδεῖν·[3] ὃς ἐπὶ τῆς ἡλικίας ἔφη τῆς ἑαυτοῦ τὸν ὄροφον τοῦ Ἡραίου πεπονηκότα ἐπανορθουμένων Ἠλείων ὁπλίτου νεκρὸν τραύματα ἔχοντα μεταξὺ ἀμφοτέρων εὑρεθῆναι, τῆς τε ἐς εὐπρέπειαν στέγης καὶ τῆς ἀνεχούσης τὸν κέραμον· τοῦτον τὸν ἄνδρα μαχέσασθαι τὴν μάχην τὴν ἐντὸς Ἄλτεως πρὸς Λακεδαιμονίους Ἠλείων. 5 καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν θεῶν τὰ ἱερὰ καὶ ἐς πάντα ὁμοίως τὰ ὑψηλὰ ἐπαναβαίνοντες ἠμύνοντο οἱ Ἠλεῖοι. οὗτος

[1] Πρβ. λείψανα βωμοῦ ἀπαντικρὺ τοῦ Δ. τῆς Ν. πλευρᾶς.

[2] Ἤγουν οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ προεξετείνοντο εἰς τὸν πρόναον καὶ ὀπισθόδομον καὶ ἀπέληγον ἔμπροσθεν, ἑκατέρωθεν τῶν δύο κιόνων, εἰς παραστάδα.

[3] Πρβ. περὶ τῶν λεγομένων καθ' ὅλου Παυσ. ϛ΄ 3, 8, πρβ. Ἡρόδ. Ζ΄ 152 κλπ.

δ' οὖν ὁ ἀνὴρ ἐφαίνετο ἡμῖν ὑποδῦναι μὲν ἐνταῦθα λιποψυχήσας ὑπὸ τῶν τραυμάτων· ὡς δὲ ἀφῆκε τὴν ψυχήν, οὐκ ἔμελλεν ἄρα οὔτε πνῖγος θέρους οὔτε ἐν χειμῶνι κρυμὸς ἔσεσθαι τῷ νεκρῷ βλάβος ἅτε ἐν σκέπῃ πάσῃ κειμένῳ. ἔλεγε δὲ καὶ τόδε ἔτι ὁ Ἀρίσταρχος, ὡς ἐκκομίσαιντο ἐς τὸ ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως τὸν νεκρὸν καὶ ὁμοῦ τοῖς ὅπλοις γῇ κρύψαιεν» καὶ ἐν Ε' 27, 11: «ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ καὶ τὸν ἄνδρα ἐπέλαβεν ἐκεῖνον ἀφεῖναι τὴν ψυχήν, ὃς τοῦ Ἡραίου τῆς ὀροφῆς κατ' ἐμὲ ἀνασκευαζομένης ἐνταῦθα ὁμοῦ τοῖς ὅπλοις εὑρέθη κείμενος» (πρβ. *Frazer* Paus. Γ' 8, 3-5, Ε' 27, 11, ϛ' 2, 3).

Ὁ κυρίως ναὸς διῄρηται εἰς πρόναον, σηκὸν καὶ ὀπισθόδομον. Τὸ δάπεδον ἦτο ἐν μέρει ἐστρωμένον διὰ πλακῶν. Οἱ λίθοι τῶν τοίχων δὲν συνδέονται διὰ δεσμῶν ἢ γόμφων, θαυμαστὴ δὲ εἶνε ἡ ἀκριβεστάτη ἁρμογὴ αὐτῶν (πρβ. κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ προνάου). Αἱ παραστάδες τοῦ προνάου ἦσαν ἐπενδεδυμέναι διὰ σανίδων. Ἐν τῷ προνάῳ ἦσαν ἱδρυμένα ἀγάλματα, ὡς δηλοῦται ἐκ σῳζομένων κατὰ χώραν βάθρων ἐπιγεγραμμένων, Ρωμαϊκῶν χρόνων· ἔνθεν καὶ ἔνθεν σῴζεται βάσις πωρίνη, πιθανῶς μικρᾶς τραπέζης ἑκατέρωθεν. Τῆς εἰς τὸν σηκὸν εἰσόδου (πλάτ. 2·90 μ.) αἱ πλευραὶ καὶ ὁ ὀδὸς ἦσαν ἐπεστρωμένα διὰ ξύλου (ὁρῶνται λείψανα ἥλων), τὸ δὲ θύρωμα δίφυλλον ὃν ἀνεῴγετο πρὸς τὸν σηκόν.

Ὁ σηκὸς ἔφερε κατ' ἀρχὰς πρὸς ἑκατέρᾳ τῇ μακρᾷ πλευρᾷ, πρὸς ἀσφαλεστέραν ὑποστήριξιν τῶν τοίχων καὶ τῆς στέγης, ἀνὰ τέσσαρας ἀντηρίδας (πλάτ. 0·89) ἐκτισμένας ὃν τρόπον καὶ οἱ τοῖχοι (πρβ. κατωτέρω) καὶ πιθανῶς ἀποληγούσας ἔμπροσθεν εἰς κίονας (σχεδὸν τελείου κύκλου),[1] εἰκάζεται δὲ ὅτι καὶ μεταξὺ τῶν ἀντηρίδων ἵσταντο κίονες συμπληροῦντες τὴν κιονοστοιχίαν, ἥτις καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ξυλίνη.

Μετὰ ταῦτα, ἴσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Ἀρκάδων (364 π. Χρ., πρβ. ἀνωτ. σελ. 194) ἢ πολλῷ ὕστερον, ἀποκοπεισῶν τῶν ἀντηρίδων ἱδρύθησαν δύο κατὰ μῆκος φερόμεναι λίθιναι, ἀντὶ τῶν εἰρημένων, κιονοστοιχίαι, δι' ὧν ὁ σηκὸς διῃρέθη εἰς τρία κλίτη· οἱ κίονες οὗτοι, ὧν ἴχνη παρετηρήθησαν ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου (διαμ. περ. 0·88), ἀντεστοίχουν τοῖς τῶν μακρῶν πλευρῶν τοῦ περιστυλίου, ἦσαν δὲ πιθανῶς

[1] Τοιοῦτόν τι παρατηρεῖται καὶ ἐν τῷ ἐν Βάσσαις τῆς Φιγαλείας (παρὰ τὴν νῦν πόλιν Ἀνδρίτσαιναν) ναῷ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος.

δωρικοῦ ρυθμοῦ. Μεταξὺ τοῦ 1ου καὶ 2ου ἐξ ἀνατολῶν κίονος τῆς βορείου κιονοστοιχίας κεῖται κατὰ χώραν βάσις ἀγάλματος Ρωμαίας γυναικὸς (τὸ ἄγαλμα ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ Β αἰθούσῃ τοῦ μουσείου). Ἐν δὲ τῷ προσεχεῖ μεταστυλίῳ, ἤτοι μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ 3ου κίονος, κεῖται ἔτι κατὰ χώραν τὸ κατώτατον μέρος τοῦ βάθρου τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους[1]. Το ὅλον βάθρον τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχον ὕψ. 1·425, ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν μερῶν: τῆς βάσεως, τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἐπικράνου. Καὶ ἡ μὲν βάσις κεῖται, ὡς εἴρηται, κατὰ χώραν ἐν τῷ Ἡραίῳ· τὸ δὲ (ἐπ' αὐτῆς) σῶμα τοῦ βάθρου συνέκειτο ἐκ δύο πλακῶν ὀρθίων ἱσταμένων ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν ὕψ. 0·985, ὧν ηὑρέθη (νῦν κεῖται πλησίον) τὸ ἥμισυ τῆς ὀπισθίου· τὸ δὲ ἐπίκρανον μετενεχθὲν εἰς τὸ μουσεῖον ἀνιδρύθη ὑπὸ τὸ ἄγαλμα. Ἐκ τεχνικῶν λόγων εἰκάζεται, ὅτι τὸ βάθρον δὲν εἶνε σύγχρονον τῷ ἀγάλματι, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὰς ἔπειτα π. Χρ. ἑκατονταετηρίδας, ἤτοι ὅτι ὁ Ἑρμῆς ἀνιδρύθη ἐπ' αὐτοῦ ὕστερον ἐν τῷ Ἡραίῳ, ὅπου καὶ ἄλλα ἀναθήματα ὡσαύτως ἔπειτα μετετέθησαν (πρβ. κατωτ.). Ἡ βάσις καὶ τὸ ἐπίκρανον φέρουσιν ὄπισθεν ἡμικύκλιον ἐντομήν, πιθανῶς ἐξ ὑστέρας στερεώσεως προερχομένην. Ἄδηλον εἶνε ποῦ ἐν ἀρχῇ ἵδρυτο ὁ Ἑρμῆς καὶ ἂν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἢ ἐν Ἤλιδι.

Ὁ πρὸς Δ. χῶρος τοῦ σηκοῦ, ὁ μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων δυσμικῶν κιόνων τῶν εἰρημένων κιονοστοιχιῶν κατέχεται ἅπας ὑπὸ τοῦ βάθρου τοῦ κυρίου ἀγάλματος τοῦ ναοῦ. Τὸ βάθρον εἶνε ἀργιλολίθου, ἐκ τοῦ μεγέθους δὲ (πλάτ. 4·05 × 1·30 μ.) ὑποτίθεται ὅτι δὲν ἔφερε μόνης τῆς Ἥρας ἄγαλμα ἀλλὰ καὶ τοῦ Διὸς (πρβ. κατωτ. τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου Ε´ 17). Τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἥρας εἶνε πιθανώτατα κεφαλὴ εὑρεθεῖσα μεταξὺ τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως, ὑπερμεγέθης, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξ οὗ καὶ τὸ βάθρον λίθου (νῦν ἀπόκειται ἐν τῇ Γ αἰθούσῃ τοῦ μουσείου). Τὸ βάθρον πιθανῶς δὲν ἔκειτο ἐξ ἀρχῆς ὅπου νῦν· ἡ μετάθεσις αὐτη ἐγένετο ἴσως κατὰ τὴν εἰρημένην μετασκευὴν τοῦ σηκοῦ.

Οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ σύγκεινται τὰ κάτω (ὕψ. περ. 1 μ.) ἐκ λίθων (ὅρα ἄνω τὰς πρὸς θέσιν καὶ ἁρμογὴν ὀπὰς) ἔξωθεν μὲν ἑνὸς δόμου

[1] Ὁ Ἑρμῆς (πλὴν τοῦ δεξιοῦ ποδὸς) ηὑρέθη ἔμπροσθεν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποβάθρου· ὁ δεξιὸς ποὺς τοῦ Ἑρμοῦ, ἡ κεφαλὴ τοῦ Διονύσου καὶ τὸ ἄνω τοῦ σώματος αὐτοῦ ηὑρέθησαν ὕστερον ἐν ἄλλοις τόποις.

(ὀρθοστάτου), ἔσωθεν δὲ ἐκ τριῶν δόμων· ἄνωθεν δὲ οἱ τοῖχοι συνίσταντο ἐξ ὠμῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐξηραμμένων πλίνθων. Τὸ ἄνω τοῦτο μέρος τῶν τοίχων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς στέγης διαλυθὲν ὑπὸ τῆς βροχῆς ἀπετέλεσεν ἐν τῷ σηκῷ στρῶμα παχὺ (περ. 1 μ.), ἐν ᾧ καὶ διεσώθη ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους.

Ἐν τῷ ναῷ κατὰ Παυσανίαν ὑπῆρχον πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναθήματα, ἐξ ἀρχῆς κείμενα ἢ ἄλλοθεν μετακεκινημένα, ἀρχαιότερα καὶ νεώτερα. Ἡ παρὰ Παυσανίᾳ ἀναγραφὴ τῶν ἀγαλμάτων ἔχει ἐξ ἀρχῆς ὧδε (Ε' 17, 1 ἑξ.): «τῆς Ἥρας δέ ἐστιν ἐν τῷ ναῷ Διὸς * * *· τὸ δὲ Ἥρας ἄγαλμα καθήμενόν ἐστιν ἐπὶ θρόνῳ, παρέστηκε δὲ γένειά τε ἔχων καὶ ἐπικείμενος κυνῆν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ·[1] ἔργα δέ ἐστιν ἁπλᾶ.[2] τὰς δὲ ἐφεξῆς τούτων καθημένας ἐπὶ θρόνων Ὥρας ἐποίησεν Αἰγινήτης Σμῖλις. παρὰ δὲ αὐτὰς Θέμιδος ἅτε μητρὸς τῶν Ὡρῶν ἄγαλμα ἕστηκε Δορυκλείδου τέχνη, γένος μὲν Λακεδαιμονίου, μαθητοῦ δὲ Διποίνου καὶ Σκύλλιδος. 2 τὰς δὲ Ἑσπερίδας[3] πέντε ἀριθμὸν Θεοκλῆς ἐποίησε, Λακεδαιμόνιος μὲν καὶ οὗτος, πατρὸς Ἡγύλου, φοιτῆσαι δὲ καὶ αὐτὸς παρὰ Σκύλλιν καὶ Δίποινον λέγεται. τὴν δὲ Ἀθηνᾶν[4] κράνος ἐπικειμένην καὶ δόρυ καὶ ἀσπίδα ἔχουσαν Λακεδαιμονίου λέγουσιν ἔργον εἶναι Μέδοντος, τοῦτον δὲ ἀδελφόν τε εἶναι Δορυκλείδου καὶ παρὰ ἀνδράσι διδαχθῆναι τοῖς αὐτοῖς. 3 Κόρη δὲ καὶ Δημήτηρ καὶ Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις, αἱ μὲν ἀλλήλων εἰσὶν ἀπαντικρὺ καθήμεναι, Ἀπόλλων δὲ ἐναντίος ἑστώσῃ τῇ Ἀρτέμιδι ἕστηκεν. ἀνάκειται δὲ ἐνταῦθα καὶ Λητὼ Τύχη τε καὶ Διόνυσος καὶ ἔχουσα Νίκη πτερά· τοὺς δὲ εἰργασμένους αὐτὰ οὐκ ἔχω δηλῶσαι, φαίνεται δὲ εἶναί μοι καὶ ταῦτα ἐς τὰ μάλιστα ἀρχαῖα. τὰ μὲν δὴ κατειλεγμένα ἐστὶν ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ· χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν ἐς τὸ Ἡραῖον, Ἑρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δέ ἐστι Πραξιτέ-

[1] Κατὰ *Robert* Arch. Märchen σ. 112 ἑξ. ἀνωτέρω μετὰ τὸ Διὸς ἐννοεῖται ἄγαλμα ἄνευ κενοῦ· παραστάσεις Διὸς τοιούτου ὑπάρχουσί τινες (πρβ. *Frazer* Paus I σ. 585, III σ. 595).

[2] Ἄτεχνα δῆλον ὅτι (πρβ. Πλούταρχ. Β. Ποπλικόλα § 19: «χαλκοῦς ἀνδριὰς... ἁπλοῦς καὶ ἀρχαϊκὸς τῇ ἐργασίᾳ» (*Frazer* III σ. 594).

[3] Αὗται ἦσαν μετενηνεγμέναι ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἐπιδαμνίων (ἀνωτ. σ. 224).

[4] Αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων (ἀνωτ. σελ. 221).

λους.[1] καὶ Ἀφροδίτη χαλκῆ, Κλέωνος ἔργον Σικυωνίου.[2] τούτου δὲ ὁ διδάσκαλος τοῦ Κλέωνος, ὄνομα Ἀντιφάνης, ἐκ φοιτήσεως Περικλύτου· Πολυκλείτου δὲ ἦν τοῦ Ἀργείου μαθητὴς ὁ Περίκλυτος. παιδίον δὲ ἐπίχρυσον κάθηται γυμνὸν πρὸ τῆς Ἀφροδίτης· Βόηθος δὲ ἐτόρευσεν αὐτὸ Καρχηδόνιος.[3] μετεκομίσθη δὲ αὐτόσε καὶ ἐκ τοῦ καλουμένου Φιλιππείου χρυσοῦ καὶ ταῦτα καὶ ἐλέφαντος, Εὐρυδίκη τε ἡ Φιλίππου * * *».[4]

Ὁ ὀπισθόδομος πρὸς Δ. μὲν ἔφερε δρύφακτον μετὰ θυρώματος, ἀπὸ δὲ τοῦ σηκοῦ ἐχωρίζετο διὰ τοίχου.[5] Ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ κατὰ Δίωνα τὸν Χρυσόστομον (ἐν τῷ Τρωικῷ λόγῳ, ΙΑ´ 325 R.) ἔκειτο ἀνάθημα τῶν Κυψελιδῶν ἡ ἐκ κέδρου πολυθρύλητος λάρναξ ἢ κιβωτὸς ἡ λεγομένη τοῦ Κυψέλου, τοῦ τῆς Κορίνθου τυράννου, φέρουσα μυθολογικὰς ἀναγλύπτους καὶ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος παραστάσεις, ἃς ὁ Παυσανίας μετὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ἀναθήματα περιγράφει διὰ μακρῶν (Ε´ ιζ´ 5-ιθ´ 10) ὡς ἑξῆς:

«(ιζ´ 5) * * * λάρναξ κέδρου μὲν πεποίηται, ζῴδια δὲ ἐλέφαντος ἐπ' αὐτῆς, τὰ δὲ χρυσοῦ, τὰ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς ἐστὶν εἰργασμένα τῆς κέδρου. ἐς ταύτην τὴν λάρνακα Κύψελον τὸν Κορίνθου τυραννήσαντα ἀπέκρυψεν ἡ μήτηρ, ἡνίκα τεχθέντα ἀνευρεῖν αὐτὸν σπουδὴν ἐποιοῦντο οἱ Βακχίδαι. τῆς μὲν δὴ σωτηρίας ἕνεκα τοῦ Κυψέλου τὸ ἀπ' αὐτοῦ γένος οἱ ὀνομαζόμενοι Κυψελίδαι τὴν λάρνακα ἐς Ὀλυμπίαν ἀνέθεσαν, τὰς δὲ λάρνακας οἱ τότε ἐκάλουν Κορίνθιοι κυψέλας· ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ὄνομα Κύψελον τῷ παιδὶ θέσθαι λέγουσι. 6 Τῶν δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι ἐπιγράμματα ἔπεστι τοῖς πλείοσι γράμμασι τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα· καὶ τὰ μὲν ἐς εὐθὺ αὐτῶν ἔχει, σχήματα δὲ

[1] Τοῦτο εἶνε τὸ μόνον περὶ τοῦ ἀνευρεθέντος Ἑρμοῦ χωρίον.

[2] Ἤκμασε κατὰ τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· πρβ. ἄλλα ἔργα ἀνωτ. ἐν τοῖς περὶ Ζανῶν σελ. 205 ἑξ.

[3] Κατὰ K. O. Müller κλπ. γραπτέον «Καλχηδόνιος». Ὁ τεχνίτης ἀνάγεται εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς 3ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. *Frazer* Paus. I σελ. 585, III σελ. 599.

[4] Ἡ συνέχεια τοῦ χωρίου λείπει (πρβ. κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ Φιλιππείου). Ἕπεται ἡ περιγραφὴ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου (πρβ. κατωτ.)· πρὸ αὐτῆς μεταξὺ ἀνεγράφετο πιθανῶς καὶ τὸ ἀλλαχοῦ μνημονευόμενον (Ε´ 2, 3) χρυσοῦν ἄγαλμα τοῦ Διός, ἀνάθημα τῶν Κυψελιδῶν (*Flasch* Olympia σ. 1104 σημ. 2).

[5] Ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ κατεσκευάσθη ληνὸς ἐν Βυζαντιακοῖς χρόνοις.

ἄλλα τῶν γραμμάτων[1] βουστροφηδὸν καλοῦσιν Ἕλληνες. τὸ δέ ἐστι τοιόνδε· ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ ἔπους ἐπιστρέφει τῶν ἐπῶν τὸ δεύτερον ὥσπερ ἐν διαύλου δρόμῳ. γέγραπται δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι καὶ ἄλλως τὰ ἐπιγράμματα ἑλιγμοῖς συμβαλέσθαι χαλεποῖς. Ἀρξαμένῳ δὲ ἀνασκοπεῖσθαι κάτωθεν τοσάδε ἐπὶ τῆς λάρνακος ἡ πρώτη παρέχεται χώρα. 7 Οἰνόμαος διώκων Πέλοπά ἐστιν ἔχοντα Ἱπποδάμειαν· ἑκατέρῳ μὲν δὴ δύο αὐτῶν εἰσὶν ἵπποι, τοῖς δὲ τοῦ Πέλοπός ἐστι πεφυκότα καὶ πτερά. ἑξῆς δὲ Ἀμφιαράου τε ἡ οἰκία πεποίηται, καὶ Ἀμφίλοχον φέρει νήπιον πρεσβῦτις ἥτις δή· πρὸ δὲ τῆς οἰκίας Ἐριφύλη τὸν ὅρμον ἔχουσα ἕστηκε, παρὰ δὲ αὐτὴν αἱ θυγατέρες Εὐρυδίκη καὶ Δημώνασσα, καὶ Ἀλκμέων παῖς γυμνός. 8 Ἄσιος δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀλκμήνην ἐποίησε θυγατέρα Ἀμφιαράου καὶ Ἐριφύλης εἶναι. Βάτων δέ, ὃς ἡνιοχεῖ τῷ Ἀμφιαράῳ, τάς τε ἡνίας τῶν ἵππων καὶ τῇ χειρὶ ἔχει τῇ ἑτέρᾳ λόγχην. Ἀμφιαράῳ δὲ ὁ μὲν τῶν ποδῶν ἐπιβέβηκεν ἤδη τοῦ ἅρματος, τὸ ξίφος δὲ ἔχει γυμνόν, καὶ ἐς τὴν Ἐριφύλην ἐστὶν ἐπεστραμμένος ἐξαγόμενός τε ὑπὸ τοῦ θυμοῦ * * *[2] ἐκείνης ἂν ἀποσχέσθαι. 9 μετὰ δὲ τοῦ Ἀμφιαράου τὴν οἰκίαν ἔστιν ἀγὼν ὁ ἐπὶ Πελίᾳ καὶ οἱ θεώμενοι τοὺς ἀγωνιστάς. πεποίηται δὲ Ἡρακλῆς ἐν θρόνῳ καθήμενος, καὶ ὄπισθεν γυνὴ αὐτοῦ· ταύτης τῆς γυναικὸς ἐπίγραμμα μὲν ἄπεστιν ἥτις ἐστί, Φρυγίοις δὲ αὐλεῖ καὶ οὐχ Ἑλληνικοῖς αὐλοῖς. ἡνιοχοῦντες δὲ συνωρίδα Πίσός ἐστιν ὁ Περιήρους καὶ Ἀστερίων Κομήτου, πλεῦσαι καὶ οὗτος λεγόμενος ἐπὶ τῆς Ἀργοῦς, καὶ Πολυδεύκης τε καὶ Ἄδμητος, ἐπὶ δὲ αὐτοῖς Εὔφημος,

[1] γραμμάτων [ἅ;] βουστροφηδόν. Κατὰ Γ. Α. Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ ΙΑ΄ (1899) σελ. 202 «ὧδε γραπτέον ἢ μᾶλλον ἀναγνωστέον καὶ στικτέον: Τῶν δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι ἐπιγράμματα ἔπεστι τοῖς πλείοσι γράμμασι τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα· καὶ τὰ μὲν ἐς εὐθὺ [αὐτῶν] ἔχει σχῆμα, τὰ δὲ ἄλλα τῶν γραμμάτων βουστροφηδὸν καλοῦσιν Ἕλληνες».

[2] θυμοῦ [καὶ μόλις ......μενος;] ἐκείνης. Κατὰ Ν. Γ. Πολίτην ἐν Ἐπετηρίδι Παρνασσοῦ τόμ. Α΄ (1896) σελ. 108-9: «. . . . Καὶ πρὸς τὴν παράστασιν ταύτην θὰ συμφωνήσῃ ἡ παρὰ Παυσανίᾳ περιγραφή, ἂν τὸ μὲν ὑπὸ τοῦ θυμοῦ διορθώσωμεν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, προσθέσωμεν δὲ τὸ πείθεται ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον ῥῆμα· ἐξαγόμενός τε, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ (πείθεται) ἐκείνης [ἂν] ἀποσχέσθαι . . . .». Κατὰ Frazer (Paus. 1898 I σελ 586) θυμοῦ [ὥστε δοκεῖ μόλις] ἐκείνης. Κατὰ Γ. Α Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ ΙΑ΄ (1899) σελ. 202: «θυμοῦ ⟨ἔοικεν ἀποκτεῖναι βουλομένῳ πρὶν⟩ ἐκείνης . . . . Οὕτω νομίζομεν ὅτι δύναται νὰ συμπληρωθῇ τὸ χάσμα».

Ποσειδῶνός τε ὢν κατὰ τὸν τῶν ποιητῶν λόγον καὶ Ἰάσονι ἐς Κόλχους τοῦ πλοῦ μετεσχηκώς· οὗτος δὲ καὶ τῇ συνωρίδι ὁ νικῶν ἐστίν. 10 οἱ δὲ ἀποτετολμηκότες πυκτεύειν Ἄδμητος καὶ Μόψος ἐστὶν ὁ Ἄμπυκος· ἐν μέσῳ δὲ αὐτῶν ἀνὴρ ἑστηκὼς ἐπαυλεῖ, καθότι καὶ ἐφ' ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἅλματι αὐλεῖν τῶν πεντάθλων νομίζουσιν. Ἰάσονι δὲ καὶ Πηλεῖ τὸ ἔργον τῆς πάλης ἐξ ἴσου καθέστηκε. πεποίηται δὲ καὶ Εὐρυβώτας ἀφιεὶς δίσκον, ὅστις δὴ οὗτός ἐστιν ἐπὶ δίσκῳ φήμην ἔχων. οἱ δ' ἐς ἅμιλλαν δρόμου καθεστηκότες Μελανίων ἐστὶ καὶ Νεοθεὺς καὶ Φαλαρεύς, τέταρτος δὲ Ἀργεῖος καὶ Ἴφικλος πέμπτος· τούτῳ δὲ νικῶντι ὀρέγει τὸν στέφανον ὁ Ἄκαστος· εἴη δ' ἂν ὁ Πρωτεσιλάου πατὴρ τοῦ στρατεύσαντος ἐς Ἴλιον. 11 Κεῖνται δὲ καὶ τρίποδες, ἆθλα δὴ τοῖς νικῶσι, καὶ θυγατέρες εἰσὶν αἱ Πελίου· τὸ δὲ ὄνομα ἐπὶ τῇ Ἀλκήστιδι γέγραπται μόνῃ. Ἰόλαος δέ, ὃς ἐθελοντὴς μετεῖχεν Ἡρακλεῖ τῶν ἔργων, ἔστιν ἵππων ἅρματι ἀνῃρημένος νίκην. Τὸ δὲ ἀπὸ τούτου ἀγὼν μὲν ὁ ἐπὶ Πελίᾳ πέπαυται, τὴν ὕδραν δέ, τὸ ἐν τῷ ποταμῷ τῇ Ἀμυμώνῃ θηρίον, Ἡρακλεῖ τοξεύοντι Ἀθηνᾶ παρέστηκεν· ἅτε δὲ τοῦ Ἡρακλέους ὄντος οὐκ ἀγνώστου τοῦ τε ἄθλου χάριν καὶ ἐπὶ τῷ σχήματι, τὸ ὄνομα οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον. Φινεύς τε ὁ Θρᾷξ ἐστί, καὶ οἱ παῖδες οἱ Βορέου τὰς Ἁρπυίας ἀπ' αὐτοῦ διώκουσιν.

α(ιη' 1) Τῆς χώρας δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι τῆς δευτέρας ἐξ ἀριστερῶν μὲν γίνοιτο ἂν ἡ ἀρχὴ τῆς περιόδου, πεποίηται δὲ γυνὴ παῖδα λευκὸν καθεύδοντα ἀνέχουσα τῇ δεξιᾷ χειρί, τῇ δὲ ἑτέρᾳ μέλανα ἔχει παῖδα τῷ καθεύδοντι ἐοικότα, ἀμφοτέρους διεστραμμένους τοὺς πόδας. δηλοῖ μὲν δὴ καὶ τὰ ἐπιγράμματα, συνεῖναι δὲ καὶ ἄνευ τῶν ἐπιγραμμάτων ἔστι, Θάνατόν τε εἶναι σφᾶς καὶ Ὕπνον, καὶ ἀμφοτέροις Νύκτα αὐτοῖς τροφόν. 2 γυνὴ δὲ εὐειδὴς γυναῖκα αἰσχρὰν κομίζουσα, καὶ τῇ μὲν ἀπάγχουσα αὐτήν, τῇ δὲ ῥάβδῳ παίουσα, Δίκη ταῦτα Ἀδικίαν δρῶσά ἐστι. Δύο δὲ ἄλλας γυναῖκας ἐς ὅλμους καθικνουμένας ὑπέροις, φάρμακα εἰδέναι σφᾶς νομίζουσιν, ἐπεὶ ἄλλως γε οὐδὲν ἐς αὐτάς ἐστιν ἐπίγραμμα. τὰ δὲ ἐς τὸν ἄνδρα τε καὶ γυναῖκα ἑπομένην αὐτῷ τὰ ἔπη δηλοῖ τὰ ἑξάμετρα· λέγει γὰρ δὴ οὕτως,

Ἴδας Μάρπησσαν καλλίσφυρον, ἂν οἱ Ἀπόλλων
ἅρπασε, τὰν ἐκ ναοῦ πάλιν ἄγει οὐκ ἀέκουσαν.

3 χιτῶνα δὲ ἐνδεδυκὼς ἀνὴρ τῇ μὲν δεξιᾷ κύλικα, τῇ δὲ ἔχων ἐστὶν

ὅρμον, λαμβάνεται δὲ αὐτῶν Ἀλκμήνη· πεποίηται δὲ ἐς τὸν λόγον τῶν Ἑλλήνων ὡς συγγένοιτο Ἀλκμήνῃ Ζεὺς Ἀμφιτρύωνι εἰκασθείς. Μενέλαος δὲ θώρακά τε ἐνδεδυκὼς καὶ ἔχων ξίφος ἔπεισιν Ἑλένην ἀποκτεῖναι, δῆλα ὡς ἁλισκομένης Ἰλίου. Μηδείας δὲ ἐπὶ θρόνου καθημένης Ἰάσων ἐν δεξιᾷ, τῇ δὲ Ἀφροδίτη παρέστηκε· γέγραπται δὲ καὶ ἐπίγραμμα ἐπ' αὐτοῖς,

Μήδειαν Ἰάσων γαμέει, κέλεται δ' Ἀφροδίτα.

4 πεποίηνται δὲ καὶ ᾄδουσαι Μοῦσαι καὶ Ἀπόλλων ἐξάρχων τῆς ᾠδῆς· καί σφισιν ἐπίγραμμα γέγραπται·

Λατοΐδας οὗτος τάχ' ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων·
Μοῦσαι δ' ἀμφ' αὐτόν, χαρίεις χορός, αἷσι κατάρχει.

Ἄτλας δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ὤμων κατὰ τὰ λεγόμενα οὐρανόν τε ἀνέχει καὶ γῆν, φέρει δὲ καὶ τὰ Ἑσπερίδων μῆλα. ὅστις δέ ἐστιν ὁ ἀνὴρ ὁ ἔχων τὸ ξίφος καὶ [ὁ] ἐπὶ τὸν Ἄτλαντα ἐρχόμενος, ἰδίᾳ μὲν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένον ἐστὶν οὐδέν, δῆλα δὲ ἐς ἅπαντας Ἡρακλέα εἶναι. γέγραπται δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις·

Ἄτλας οὐρανὸν οὗτος ἔχει, τὰ δὲ μῆλα μεθήσει.

5 ἔστι δὲ καὶ Ἄρης ὅπλα ἐνδεδυκώς, Ἀφροδίτην ἄγων· ἐπίγραμμα δὲ Ἐνυάλιός ἐστιν αὐτῷ. πεποίηται δὲ καὶ Θέτις παρθένος, λαμβάνεται δὲ αὐτῆς Πηλεύς, καὶ ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς Θέτιδος ὄφις ἐπὶ τὸν Πηλέα ἐστὶν ὁρμῶν. αἱ δὲ ἀδελφαὶ Μεδούσης ἔχουσαι πτερὰ πετόμενον Περσέα εἰσὶ διώκουσαι· τὸ δὲ ὄνομα ἐπὶ τῷ Περσεῖ γέγραπται μόνῳ.

α 6 Στρατιωτικὰ δὲ ἐπὶ τῇ τρίτῃ χώρᾳ τῆς λάρνακος· τὸ μὲν πολύ εἰσιν ἐν αὐτοῖς οἱ πεζοί, πεποίηνται δὲ καὶ ἐπὶ συνωρίδων ἱππεῖς. ἐπὶ δὲ τοῖς στρατιώταις ἔστιν εἰκάζειν συνιέναι μὲν σφᾶς ἐς μάχην, συνιέναι δὲ καὶ ἀσπασομένους τε καὶ ἀναγνωριοῦντας ἀλλήλους. Λέγεται δὲ καὶ ἐς ἀμφότερα ὑπὸ τῶν ἐξηγητῶν, καὶ τοῖς μέν ἐστιν εἰρημένον Αἰτωλοὺς τοὺς μετὰ Ὀξύλου καὶ Ἠλείους εἶναι τοὺς ἀρχαίους, ἀπαντᾶν δὲ σφᾶς γένους τε μνήμῃ τοῦ ἐξ ἀρχῆς καὶ εὔνοιαν ἐνδεικνυμένους ἐς ἀλλήλους, οἱ δὲ συνιέναι φασὶν ἐς ἀγῶνα τὰ στρατιωτικά, Πυλίους δὲ εἶναι καὶ Ἀρκάδας παρά τε Φειὰν πόλιν καὶ ποταμὸν

μαχομένους Ἰάρδανον. 7 Ταῦτα μὲν δὴ οὐδὲ ἀρχὴν ἀποδέξαιτο ἄν τις, ὡς ὁ τοῦ Κυψέλου πρόγονος Κορίνθιός τε ὢν καὶ τὴν λάρνακα αὐτῷ ποιούμενος κτῆμα, ὁπόσα μὲν Κορινθίοις ἦν ἐπιχώρια, ἑκὼν ὑπερέβαινεν, ἃ δὲ ξενικά τε καὶ οὐδὲ ἄλλως ἥκοντα ἐς δόξαν, ἐτεχνᾶτο ἐπὶ τῇ λάρνακι· αὐτῷ μέντοι παρίστατο ἐμοὶ ταῦτα εἰκάζειν. Κυψέλῳ καὶ τοῖς προγόνοις ἐκ Γονούσσης ἦν γένος ἐξ ἀρχῆς τῆς ὑπὲρ Σικυῶνος, καὶ πρόγονός σφισιν ἦν Μέλας ὁ Ἀντάσου· 8 Μέλανα δὲ καὶ τὸν σὺν αὐτῷ στρατὸν κατὰ τὰ προειρημένα μοι καὶ ἐν τῇ Κορινθίᾳ συγγραφῇ οὐκ ἤθελεν Ἀλήτης συνοίκους δέξασθαι, γεγονός οἱ μάντευμα ἐκ Δελφῶν ὑφορώμενος, ἐς ὃ θεραπείᾳ τε τῇ πάσῃ χρώμενον Μέλανα καὶ ὁπότε ἀπελασθείη σὺν δεήσει ἐπανιόντα αὖθις ἐδέξατο καὶ ἄκων Ἀλήτης. τοῦτο δὲ τὸ στρατιωτικὸν τεκμαίροιτο ἄν τις τοὺς ἐπὶ τῇ λάρνακι εἰργασμένους εἶναι.

α(ιθ' 1) Τέταρτα δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι ἐξ ἀριστερᾶς περιιόντι Βορέας ἐστὶν ἡρπακὼς Ὠρείθυιαν· οὐραὶ δὲ ὄφεων ἀντὶ ποδῶν εἰσὶν αὐτῷ. καὶ Ἡρακλέους ὁ πρὸς Γηρυόνην ἀγών· τρεῖς δὲ ἄνδρες Γηρυόνης εἰσὶν ἀλλήλοις προσεχόμενοι. Θησεὺς δὲ ἔχων λύραν καὶ παρ' αὐτὸν Ἀριάδνη κατέχουσά ἐστι στέφανον. Ἀχιλλεῖ δὲ καὶ Μέμνονι μαχομένοις παρεστήκασιν αἱ μητέρες. 2 Ἔστι δὲ καὶ Μελανίων, καὶ Ἀταλάντη παρ' αὐτὸν ἔχουσα ἐλάφου νεβρόν. μονομαχοῦντος δὲ Αἴαντι Ἕκτορος κατὰ τὴν πρόκλησιν, μεταξὺ ἕστηκεν αὐτῶν Ἔρις αἰσχίστη τὸ εἶδος· ἐοικυῖαν πρὸς ταύτην καὶ Καλλιφῶν Σάμιος ἐν Ἀρτέμιδος ἱερῷ τῆς Ἐφεσίας ἐποίησεν Ἔριν, τὴν μάχην γράψας τὴν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν Ἑλλήνων. Εἰσὶ δὲ ἐπὶ τῇ λάρνακι Διόσκουροι, ὁ ἕτερος οὐκ ἔχων πω γένεια, μέση δὲ αὐτῶν Ἑλένη. 3 Αἴθρα δὲ ἡ Πιτθέως ὑπὸ τῆς Ἑλένης τοῖς ποσὶν ἐς ἔδαφος καταβεβλημένη μέλαιναν ἔχουσά ἐστιν ἐσθῆτα. ἐπίγραμμα δὲ ἐπ' αὐτοῖς ἔπος τε ἑξάμετρον, καὶ ὀνόματός ἐστιν ἑνὸς ἐπὶ τῷ ἑξαμέτρῳ προσθήκη·

> Τυνδαρίδα Ἑλέναν φέρετον, Αἴθραν δ' ἑλκεῖτον
> Ἀθάναθεν.

4 Τοῦτο μὲν δὴ τὸ ἔπος οὕτω πεποίηται, Ἰφιδάμαντος δὲ τοῦ Ἀντήνορος κειμένου μαχόμενος πρὸς Ἀγαμέμνονα ὑπὲρ αὐτοῦ Κόων ἐστί· Φόβος δὲ ἐπὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος τῇ ἀσπίδι ἔπεστιν, ἔχων τὴν κεφα-

λὴν λέοντος. ἐπιγράμματα δὲ ὑπὲρ μὲν τοῦ Ἰφιδάμαντος νεκροῦ,

Ἰφιδάμας οὗτός γε, Κόων περιμάρναται αὐτοῦ·

τοῦ Ἀγαμέμνονος δὲ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι,

Οὗτος μὲν Φόβος ἐστὶ βροτῶν, ὁ δ' ἔχων Ἀγαμέμνων.

5 Ἄγει δὲ καὶ Ἑρμῆς παρ' Ἀλέξανδρον τὸν Πριάμου τὰς θεὰς κριθησομένας ὑπὲρ τοῦ κάλλους· καὶ ἔστιν ἐπίγραμμα καὶ τούτοις·

Ἑρμείας ὅδ' Ἀλεξάνδρῳ δείκνυσι διαιτῆν
τοῦ εἴδους Ἥραν καὶ Ἀθάναν καὶ Ἀφροδίταν.

Ἄρτεμις δὲ οὐκ οἶδα ἐφ' ὅτῳ λόγῳ πτέρυγας ἔχουσά ἐστιν ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ κατέχει πάρδαλιν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τῶν χειρῶν λέοντα.[1] πεποίηται δὲ καὶ Κασσάνδραν ἀπὸ τοῦ ἀγάλματος Αἴας τῆς Ἀθηνᾶς ἕλκων· ἐπ' αὐτῷ δὲ καὶ ἐπίγραμμά ἐστιν·

Αἴας Κασσάνδραν ἀπ' Ἀθαναίας Λοκρὸς ἕλκει.

6 Τῶν δὲ Οἰδίποδος παίδων Πολυνείκει πεπτωκότι ἐς γόνυ ἔπεισιν Ἐτεοκλῆς. τοῦ Πολυνείκους δὲ ὄπισθεν ἕστηκεν ὀδόντας τε ἔχουσα οὐδὲν ἡμερωτέρους θηρίου, καὶ οἱ καὶ τῶν χειρῶν εἰσὶν ἐπικαμπεῖς οἱ ὄνυχες· ἐπίγραμμα δὲ ἐπ' αὐτῇ εἶναί φησι Κῆρα, ὡς τὸν μὲν ὑπὸ τοῦ Πεπρωμένου τὸν Πολυνείκην ἀπαχθέντα, Ἐτεοκλεῖ δὲ γενομένης καὶ σὺν τῷ δικαίῳ τῆς τελευτῆς. Διόνυσος δὲ ἐν ἄντρῳ κατακείμενος, γένεια ἔχων καὶ ἔκπωμα χρυσοῦν, ἐνδεδυκὼς ἐστι ποδήρη χιτῶνα. δένδρα δὲ ἄμπελοι περὶ αὐτὸ καὶ μηλέαι τε εἰσὶ καὶ ῥοιαί.

«7 Ἡ δὲ ἀνωτάτω χώρα, πέντε γὰρ ἀριθμόν εἰσι, παρέχεται μὲν ἐπίγραμμα οὐδέν, λείπεται δὲ εἰκάζειν ἐς τὰ ἐπειργασμένα. εἰσὶν οὖν ἐν σπηλαίῳ γυνὴ καθεύδουσα σὺν ἀνδρὶ ἐπὶ κλίνῃ, καὶ σφᾶς Ὀδυσσέα εἶναι καὶ Κίρκην ἐδοξάζομεν ἀριθμῷ τε τῶν θεραπαινῶν αἵ εἰσι πρὸ τοῦ σπηλαίου, καὶ τοῖς ποιουμένοις ὑπ' αὐτῶν· τέσσαρές τε γάρ εἰσιν αἱ γυναῖκες, καὶ ἐργάζονται τὰ ἔργα ἃ ἐν τοῖς ἔπεσιν Ὅμηρος εἴρηκε. Κένταυρος δὲ οὐ τοὺς πάντας ἵππου πόδας, τοὺς δὲ ἔμπροσθεν

[1] Ἰδὲ παράστασιν ἐπὶ μεγάλου (ὕψ. 0·86) χαλκοῦ ἐλάσματος ἀρχαϊκοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθέντος (κατωτ. περὶ τῶν ἐν τῇ Σ αἰθούσῃ χαλκωμάτων), νῦν κειμένου ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου ἀριθ. 6444.

αὐτῶν ἔχων ἀνδρός ἐστιν.[1] 8 Ἑξῆς καὶ ἵππων συνωρίδες καὶ γυναῖκες ἐπὶ τῶν συνωρίδων εἰσὶν ἑστῶσαι· πτερὰ δὲ τοῖς ἵπποις χρυσᾶ ἐστί, καὶ ἀνὴρ δίδωσιν ὅπλα μιᾷ τῶν γυναικῶν. ταῦτα ἐς τὴν Πατρόκλου τελευτὴν ἔχειν τεκμαίρονται· Νηρηΐδας τε γὰρ ἐπὶ τῶν συνωρίδων εἶναι, καὶ Θέτιν τὰ ὅπλα λαμβάνειν παρὰ Ἡφαίστου. καὶ δὴ καὶ ἄλλως ὁ τὰ ὅπλα διδοὺς οὔτε τοὺς πόδας ἐστὶν ἐρρωμένος, καὶ ὄπισθεν οἰκέτης ἕπεταί οἱ πυράγραν ἔχων. 9 λέγεται δὲ καὶ ἐς τὸν Κένταυρον ὡς Χείρων ἀπηλλαγμένος ἤδη παρὰ ἀνθρώπων καὶ ἠξιωμένος εἶναι σύνοικος θεοῖς ῥᾳστώνην τινὰ ἥκοι τοῦ πένθους Ἀχιλλεῖ παρασκευάσων. Παρθένους δὲ ἐπὶ ἡμιόνων, τὴν μὲν ἔχουσαν τὰς ἡνίας, τὴν δὲ ἐπικειμένην κάλυμμα ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, Ναυσικᾶν τε νομίζουσιν εἶναι τὴν Ἀλκίνου καὶ τὴν θεράπαιναν ἐλαυνούσας ἐπὶ τοὺς πλυνούς. Τοξεύοντα δὲ ἄνδρα Κενταύρους, τοὺς δὲ καὶ ἀπεκτονότα ἐξ αὐτῶν, δῆλα Ἡρακλέα τε τὸν τοξεύοντα καὶ Ἡρακλέους εἶναι τὸ ἔργον.

«10 Τὸν μὲν δὴ τὴν λάρνακα κατειργασμένον ὅστις ἦν, οὐδαμῶς ἡμῖν δυνατὰ ἦν συμβαλέσθαι· τὰ ἐπιγράμματα δὲ τὰ ἐπ' αὐτῆς τάχα μέν που καὶ ἄλλος τις ἂν εἴη πεποιηκώς, τῆς δὲ ὑπονοίας τὸ πολὺ ἐς Εὔμηλον τὸν Κορίνθιον εἶχεν ἡμῖν, ἄλλων τε ἕνεκα καὶ τοῦ προσοδίου μάλιστα ὃ ἐποίησεν ἐς Δῆλον».

Ἡ λάρναξ αὕτη κατὰ μὲν τὸν θρῦλον ἦτο αὐτὴ ἐκείνη, ἐν ᾗ ἔκρυψε τὸν Κύψελον γεννηθέντα ἡ μήτηρ ἵνα σώσῃ αὐτὸν ἐκ τῆς διώξεως τῶν Βακχιαδῶν, κατὰ δὲ τὴν τέχνην κτλ. προήρχετο, ὡς νῦν εἰκάζεται, ἐκ τῶν μετὰ τὸ 600 π. Χρ. χρόνων.[2]

Μετὰ τὴν λάρνακα ὁ Παυσανίας γράφει (Ε' 20, 1-3): «ἔστι δὲ ἐνταῦθα καὶ ἄλλα ἀναθήματα, κλίνη τε μέγεθος οὐ μεγάλη, τὰ πολλὰ ἐλέφαντι κεκοσμημένη . . . . . τὴν μὲν δὴ Ἱπποδαμείας λέγουσιν εἶναι παίγνιον» καὶ ὁ τὴν ἐκεχειρίαν περιέχων δίσκος τοῦ Ἰφίτου (ἀνωτ. σ. 17, 173) καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Κωλώτου ποιηθεῖσα χρυσελεφαντίνη «τράπεζα, ἐφ' ἧς προτίθενται τοῖς νικῶσιν οἱ στέφανοι . . . . 2 ἡ τράπεζα δὲ ἐλέφαντος μὲν πεποίηται καὶ χρυσοῦ, Κωλώτου δέ ἐστιν ἔργον· εἶναι δέ φασιν ἐξ Ἡρακλείας τὸν Κωλώτην. οἱ δὲ πολυπραγ-

[1] Πρβ. ἐπὶ τοῦ ὀλίγῳ ἀνωτέρω (σελ. 247 σημ. 1) μνημονευθέντος χαλκοῦ ἐλάσματος, καὶ κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ δυσμικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διός.

[2] Πρβ. *Furtwängler* Meisterwerke der griechischen Plastik σ. 723 ἑξ. κλπ.

μονήσαντες σπουδῇ τὰ ἐς τοὺς πλάστας Πάριον ἀποφαίνουσιν ὄντα αὐτόν, μαθητὴν Πασιτέλους, Πασιτέλην δὲ αὐτὸν διδαχθῆναι * * [ἔμπροσθεν] καὶ Ἥρα τε καὶ Ζεὺς καὶ θεῶν Μήτηρ καὶ Ἑρμῆς καὶ Ἀπόλλων μετὰ Ἀρτέμιδος πεποίηται· ὄπισθε δὲ ἡ διάθεσίς ἐστιν ἡ τοῦ ἀγῶνος. 3 κατὰ δὲ ἑκατέραν πλευράν, τῇ μὲν Ἀσκληπιὸς καὶ τῶν Ἀσκληπιοῦ θυγατέρων Ὑγίειά ἐστιν, ἔτι δὲ καὶ Ἄρης καὶ Ἀγὼν παρ' αὐτόν, τῇ δὲ Πλούτων καὶ Διόνυσος Περσεφόνη τε καὶ νύμφαι, σφαῖραν αὐτῶν ἡ ἑτέρα φέρουσα· ἐπὶ δὲ [τῇ] κλειδί, ἔχει γὰρ δὴ ὁ Πλούτων κλεῖν, λέγουσιν ἐπ' αὐτῇ τὸν καλούμενον ᾅδην κεκλεῖσθαί τε ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος καὶ ὡς ἐπάνεισιν οὐδεὶς αὖθις ἐξ αὐτοῦ» (Παυσ. Ε' 20, 1-3, πρβ. Ε' 12, 5, ἀνωτ. σελ. 118, 173).

Ἐν τέλει προστεθήτωσαν καὶ τὰ παρὰ Πολέμωνι (ἀνωτ. σ. 237): «ἐν δὲ τῷ ναῷ τῆς Ἥρας τῷ παλαιῷ φιάλαι ἀργυραῖ τριάκοντα, κρατάνια ἀργυρᾶ δύο, χύτρος ἀργυροῦς, ἀποθυστάνιον χρυσοῦν, κρατὴρ χρυσοῦς, Κυρηναίων ἀνάθημα, βατιάκιον (δηλ. εἶδος ποτηρίου Περσικοῦ) ἀργυροῦν».[1]

Ἄλλα ἀγάλματα ὑπῆρχον ἐν τοῖς μετακιονίοις τοῦ περιστυλίου, ἔτι δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν κιόνων ἰδίᾳ τῆς Ν. πλευρᾶς ὁρῶνται ἐγγλυφαί, ἐν αἷς ἦσαν ἐφηρμοσμέναι στῆλαι ἀνάγλυπτοι ἢ ἐπιγεγραμμέναι. Ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος σῴζονται κατὰ τὴν Α. καὶ Ν. πλευρὰν ὀπαί τινες, γενόμεναι, ὡς εἰκάζεται, ὅπως προσδέωνται τὰ πρὸς θυσίαν ζῷα.

Πρὸς τῇ Ν. πλευρᾷ πρὸ τοῦ 3ου ἐξ ἀνατολῶν μετακιονίου εὕρηται δεξαμενή τις ἐκ πλίνθων, ἐν ᾗ ὑπῆρχε μεγάλη φιαλοειδὴς λεκάνη πίδακος (μαρμάρου λευκοῦ νησιωτικοῦ, διαμ. 2·18 μ.)· ὁ ὀχετὸς διῆκεν ἐπὶ τοῦ ἀναβαθμοῦ τοῦ ναοῦ, ὅπου καὶ νῦν διακρίνονται τὰ ἴχνη.

Πρὸς Ν. τοῦ Ἡραίου παρὰ τὸ Πελόπιον σῴζονται λείψανα μεγάλου βωμοῦ· ἐνταῦθα ηὑρέθησαν μετὰ μελαίνης τέφρας πάμπολλα ἀρχαιότατα ἀναθήματα, οἷον πρὸς ἄλλοις ὑπὲρ χίλια ἀτεχνότατα μικρὰ εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζῴων, πήλινα καὶ χαλκᾶ, τῶν εὑρημάτων δὲ τούτων τὸ κατώτατον στρῶμα (πήλινα τὸ πλεῖστον εἰδώλια) εἰσεχώρει μέχρι ὑπὸ τὰ θεμέλια τοῦ Ἡραίου καὶ ὑπὸ τὸν περίβολον τοῦ Πελοπίου. Ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ἐνταῦθά που κατὰ τὴν ΝΔ. τοῦ

[1] Πολέμ. παρ' Ἀθην. 480 a, πρβ. ἀνωτ. σελ. 223 καὶ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Κυρηναίων αὐτ.

Ἡραίου γωνίαν ὑπῆρχεν ἐν παναρχαίοις χρόνοις πρὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Ἡραίου καὶ τοῦ σῳζομένου βωμοῦ καὶ τοῦ Πελοπίου ὁ σπουδαιότατος τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῶν, ὁ τῆς Ἥρας ἢ κοινὸς τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Διός (πρβ. ἀνωτ. σ. 184, 240). Ὑπὸ Παυσανίου (Ε΄ 14, 8) ἀναγράφεται βωμὸς «Ἥρας ἐπίκλησιν Ὀλυμπίας, πεποιημένος τέφρας καὶ οὗτος· Κλυμένου[1] δέ φασιν αὐτὸν ἀνάθημα εἶναι»· ὁ ἐπὶ Παυσανίου βωμὸς τῆς Ὀλυμπίας Ἥρας εἶνε, ὡς εἰκάζεται, ὅπου τὰ λείψανα ηὑρέθησαν, ἢ κατ' ἄλλους ὁ πρὸς Α. τοῦ Ἡραίου μέγας βωμός, ὅπου ἐν τοῖς στρώμασι, καθάπερ καὶ ἀνωτέρω, ηὑρέθησαν ἀρχαϊκὰ χαλκώματα, ἰδίᾳ ζῳδάρια, καὶ πήλινα εἰδώλια. *Dörpfeld* ἐν Ergebn. II σελ. 27 ἑξ. κλπ.

Πελόπιον.

Ὁ Παυσανίας (Ε΄ 13, 1 ἑξ.) λέγει: «ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως καὶ Πέλοπι ἀποτετμημένον τέμενος· ἡρώων δὲ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ τοσοῦτον προτετιμημένος ἐστὶν ὁ Πέλοψ ὑπὸ Ἠλείων ὅσον Ζεὺς θεῶν τῶν ἄλλων. ἔστιν οὖν τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς κατὰ δεξιὰν τῆς ἐσόδου πρὸς ἄνεμον Βορέαν τὸ Πελόπιον, ἀφεστηκὸς μὲν τοῦ ναοῦ τοσοῦτον ὡς μεταξὺ καὶ ἀνδριάντας καὶ ἀναθήματα ἄλλα ἀνακεῖσθαι, παρήκει δὲ ὡς ἐπὶ τὸν ὀπισθόδομον ἀπὸ μέσου μάλιστα ἀρξάμενον τοῦ ναοῦ, καὶ λίθων τε θριγκῷ περιέχεται, καὶ δένδρα ἐντὸς πεφυκότα καὶ ἀνδριάντες εἰσὶν ἀνακείμενοι. 2 ἔσοδος δὲ ἐς αὐτὸ πρὸς δυσμῶν ἐστὶν ἡλίου. τοῦτο ἀπονεῖμαι τῷ Πέλοπι Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρύωνος λέγεται· τέταρτος γὰρ δὴ ἀπόγονος καὶ οὗτος ἦν Πέλοπος.[2] λέγεται δὲ καὶ ὡς ἔθυσεν ἐς τὸν βόθρον τῷ Πέλοπι.[3] Θύουσι δὲ αὐτῷ καὶ νῦν

[1] Περὶ τοῦ Κλυμένου ὁ Παυσανίας λέγει (Ε΄ 8, 1): «πεντηκοστῷ μάλιστα ἔτει μετὰ τὴν συμβᾶσαν ἐπὶ Δευκαλίωνος ἐν Ἕλλησιν ἐπομβρίαν ἐλθόντα ἐκ Κρήτης, γένος ἀπὸ Ἡρακλέους ὄντα τοῦ Ἰδαίου, τόν τε ἀγῶνα ἐν Ὀλυμπίᾳ θεῖναι ....» (ἀνωτ. σελ. 15).

[2] Ἀνωτ. σελ. 17 σημ. 2.

[3] Πρβ. καὶ Ἀπολλόδωρον Β΄ 7, 2 περὶ τοῦ Ἡρακλέους: «ἔθηκε δὲ καὶ τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα, Πέλοπός τε βωμὸν ἱδρύσατο, καὶ θεῶν δώδεκα βωμοὺς ἓξ ἐδείματο», πρβ. Ψευδοπίνδ. Ὀλ. Ε΄ 5 καὶ σχολ., ἀνωτ. σελ. 30 (πρβ. Ι΄ 49), *Flasch* Olymp. σελ. 1066 ἑξ., 1068 (πρβ. περὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Ἡρόδ. Β΄ 7)· περὶ πάντων τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῶν *Flasch* Ol. 1067 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 233.

ἔτι οἱ κατὰ ἔτος τὰς ἀρχὰς ἔχοντες· τὸ δὲ ἱερεῖόν ἐστι κριὸς μέλας.[1] ἀπὸ ταύτης οὐ γίνεται τῷ μάντει μοῖρα τῆς θυσίας, τράχηλον δὲ μόνον δίδοσθαι τοῦ κριοῦ καθέστηκε τῷ ὀνομαζομένῳ ξυλεῖ. 3 ἔστι δὲ ὁ ξυλεὺς ἐκ τῶν οἰκετῶν τοῦ Διός, ἔργον δὲ αὐτῷ πρόσκειται τὰ ἐς τὰς θυσίας ξύλα τεταγμένου λήμματος καὶ πόλεσι παρέχειν καὶ ἀνδρὶ ἰδιώτῃ· τὰ δὲ λεύκης μόνης ξύλα καὶ ἄλλου δένδρου ἐστὶν οὐδενός.[2] ὃς δ' ἂν ἢ αὐτῶν Ἠλείων ἢ ξένων τοῦ θυομένου τῷ Πέλοπι ἱερείου φάγῃ τῶν κρεῶν, οὐκ ἔστιν οἱ ἐσελθεῖν παρὰ τὸν Δία. . . .». Παρακατιὼν ὁ Παυσανίας ἀφηγεῖται τὸν περὶ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Πέλοπος μῦθον ὡς ἑξῆς: « 4 λέγεται δὲ καὶ τοιόνδε ἔτι· μηκυνομένου τοῦ πρὸς Ἰλίῳ πολέμου προαγορεῦσαι αὐτοῖς τοὺς μάντεις ὡς αἱρήσουσιν οὐ πρότερον τὴν πόλιν, πρὶν ἂν τὰ Ἡρακλέους τόξα καὶ ὀστοῦν ἐπαγάγωνται Πέλοπος. οὕτω δὴ μεταπέμψασθαι μὲν Φιλοκτήτην φασὶν αὐτοὺς ἐς τὸ στρατόπεδον, ἀχθῆναι δὲ καὶ τῶν ὀστῶν ὠμοπλάτην[3] σφίσιν ἐκ Πίσης τῶν Πέλοπος. ὡς δὲ οἴκαδε ἐκομίζοντο, ἀπόλλυται περὶ Εὔβοιαν καὶ ἡ ναῦς ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ἡ τὸ ὀστοῦν φέρουσα τὸ Πέλοπος. 5 ἔτεσι δὲ ὕστερον πολλοῖς μετὰ ἅλωσιν Ἰλίου Δαμάρμενον ἁλιέα ἐξ Ἐρετρίας ἀφέντα δίκτυον ἐς θάλασσαν τὸ ὀστοῦν ἑλκύσαι, θαυμάσαντα δὲ αὐτοῦ τὸ μέγεθος ἔχειν ἀποκρύψαντα ὑπὸ τὴν ψάμμον. τέλος δὲ αὐτὸν ἀφικέσθαι καὶ ἐς Δελφούς, ὅτου τε ἀνδρὸς τὸ ὀστοῦν εἴη καὶ ὅ τι χρηστέον αὐτῷ διδαχθῆναι δεησόμενον. 6 καί πως κατὰ πρόνοιαν τοῦ θεοῦ τηνικαῦτα * *[4] παρὰ Ἠλείων

[1] Ὁ Πέλοψ ἐλατρεύετο ὡς ἄνθρωπος ἀφηρωσθεὶς καὶ οὐχὶ ὡς θεός· δι' ὃ καὶ τὸ θῦμα ἦτο μέλαν, ἡ δὲ θυσία ἐτελεῖτο εἰς βόθρον καὶ οὐχὶ ἐπὶ βωμοῦ.

[2] Πρβ. ἀνωτέρω περὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς σελ. 233.

[3] Πρβ περὶ τοῦ ἐλεφαντίνου μέρους, ὅπερ ἡ Δημήτηρ ἀντικατέστησεν ἀντὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς καταβρωθέντος φυσικοῦ ὤμου τοῦ Πέλοπος· ὅτε γὰρ ὁ Τάνταλος, βασιλεὺς τῆς Φρυγίας, καλέσας εἰς δεῖπνον τοὺς θεοὺς παρέθηκεν αὐτοῖς διαμεμελισμένον καὶ ἐφθὸν τὸν ἑαυτοῦ παῖδα Πέλοπα, μόνη ἡ Δημήτηρ ἀφηρημένη ἐκ τῆς λύπης διὰ τὴν ἁρπαγὴν τῆς Κόρης ἐγεύσατο τοῦ δείπνου· ὁ Ζεὺς ἐπανήγαγε τὸν Πέλοπα εἰς τὴν ζωήν, τὸν δὲ Τάνταλον διὰ τὴν ἀσέβειάν κατεδίκασε καὶ ζῶντα καὶ θανόντα (ἐν Ἅδου ὁ Τάνταλος διετέλει διψῶν καὶ πεινῶν ἐν λίμνῃ πλησίον δένδρων ἀγλαοκάρπων, ὁσάκις δὲ ἐζήτει νὰ κορέσῃ τὸν πόθον, τὸ ὕδωρ καὶ οἱ καρποὶ ἠφανίζοντο· Ὅμηρ. Ὀδυσσ. λ 582 ἑξ., ἢ κατ' ἄλλους ἄλλως). — Ἀνωτ. σ. 20 στ. 15/6 γρ. καὶ ἀντὶ τῆς κεφ. αὐτοῦ ἀντικατ. ἡ αὐτοκρ. κεφ., ἀλλὰ.

[4] Ἐνταῦθα ἐξέπεσον ἐκ τοῦ κειμένου δύο ἢ τρεῖς λέξεις (ῥῆμα καὶ ὑποκείμενον)· συμπληρώσεις περὶ παρούσης ἢ ἐλθούσης πρεσβείας ὅρα ἐν *Frazer* Paus. I σελ. 584, Παπαβασιλείου ἐν Ἀθηνᾶς ΙΛ' σ. 201.

ἐπανόρθωμα αἰτούντων νόσου λοιμώδους· ἀνεῖπεν οὖν σφίσιν ἡ Πυθία, τοῖς μὲν ἀνασώσασθαι Πέλοπος τὰ ὀστᾶ, Δαμαρμένῳ δὲ ἀποδοῦναι τὰ εὑρημένα αὐτῷ Ἠλείοις. καί οἱ ταῦτα ποιήσαντι ἄλλα τε ἀντέδοσαν Ἠλεῖοι, καὶ Δαμάρμενόν τε αὐτὸν καὶ ἀπογόνους τοὺς ἐκείνου φύλακας σφᾶς εἶναι τοῦ ὀστοῦ. ἡ δὲ ὠμοπλάτη τοῦ Πέλοπος ἠφάνιστο ἤδη κατ' ἐμέ, ὅτι, ἐμοὶ δοκεῖν, ἐκέκρυπτο ἐπὶ πολὺ κατὰ τοῦ βυθοῦ καὶ ὁμοῦ τῷ χρόνῳ προσέκαμνεν οὐχ ἥκιστα ὑπὸ τῆς θαλάσσης.[1] 7 Πέλοπος δὲ καὶ Ταντάλου τῆς παρ' ἡμῖν[2] ἐνοικήσεως σημεῖα ἔτι καὶ ἐς τόδε λείπεται, Ταντάλου μὲν λίμνη τε ἀπ' αὐτοῦ καλουμένη καὶ οὐκ ἀφανὴς τάφος, Πέλοπος δὲ ἐν Σιπύλῳ μὲν θρόνος ἐν κορυφῇ τοῦ ὄρους ἐστὶν ὑπὲρ τῆς Πλαστήνης[3] μητρὸς τὸ ἱερόν, διαβάντι δὲ Ἕρμον ποταμὸν Ἀφροδίτης ἄγαλμα ἐν Τήμνῳ πεποιημένον ἐκ μυρσίνης τεθηλυίας· ἀναθεῖναι δὲ Πέλοπα αὐτὸ παρειλήφαμεν μνήμῃ προϊλασκόμενόν τε τὴν θεὸν καὶ γενέσθαι οἱ τὸν γάμον τῆς Ἱπποδαμείας αἰτούμενον».

Ἡ θέσις τοῦ τεμένους ὁρίζεται μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ ἀκριβέστατα ὑπὸ τοῦ Παυσανίου. Ἦτο δὲ τὸ Πελόπιον μικρὸς γήλοφος[4] ταπεινὸς (νῦν ὕψ. ὡς 2 μ., μήκ. 40 μ., πλ. ὡς 30 μ.), ὁριζόμενος, ὡς ἐκ τῶν λειψάνων φαίνεται, διὰ λιθίνου πενταγώνου περιβόλου ἀγνώστων χρόνων. Ἡ εἴσοδος αὐτοῦ (κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν) κατ' ἀρχὰς συνέκειτο πιθανῶς ἐξ ἑνὸς θυρώματος μετὰ δύο κιόνων ἔμπροσθεν καὶ δύο ὄπισθεν, ξυλίνων· ἔπειτα δὲ ληγούσης τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἢ ἀρχομένης τῆς 4ης ἐκοσμήθη ὡς πρόστυλος διὰ προπυλαίου, δωρικοῦ ρυθμοῦ, μετὰ τριπλῶν θυρωμάτων· εἰς τὸ μέσον, τὸ καὶ πλατύτερον, θύρωμα ἦγεν ἔξωθεν ἀνάντης πωρίνη πρόσβασις ὕστερον πιθανῶς προστεθεῖσα.

Τῆς εἰσόδου σῴζονται τὰ θεμέλια, κίονες δὲ καὶ θριγκὸς ηὑρέθησαν ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους. Αἱ εἰς τὸν ἥρωα

[1] Πρβ. Παυσαν. Ϛ' 22, 1.

[2] Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου δηλοῦται ὅτι ὁ Παυσανίας ἦτο Λυδός, πιθανῶς ἐκ Μαγνησίας τῆς ὑπὸ Σιπύλῳ (ΒΑ. τῆς Σμύρνης) πρβ. Παυσ. Α' 24, 8, Η' 17, 3· τὸ 5ον βιβλίον (Ἠλειακὰ α') ἔγραψεν ὁ Παυσανίας τῷ 174 μ. Χρ., τὸ δὲ 1ον πρῶτον πάντων. Πρβ. *Frazer* Paus. I σελ. xv ἑξ., III σελ. 552 ἑξ.

[3] Οὕτω (οὐχὶ Πλακιανῆς) γραπτέον κατὰ τὰ χειρόγραφα καὶ ἐπιγραφὰς (πρβ. Κυβέλη, μήτηρ τῶν θεῶν), *Frazer* Paus. I σ 584, III σ. 552 ἑξ.

[4] τύμβος παρὰ Πινδάρῳ Ὀλυμπ. Α' 96.

θυσίαι ἐτελοῦντο, ὡς ἐκ λειψάνων τέφρας μετ' ἀνθράκων εἰκάζεται, ἐν τῷ Ν. τοῦ ὑψώματος· αὐτόθι δὲ ηὑρέθησαν καὶ πλεῖστα ἀναθήματα ἀρχαιότατα, οἷον πήλινα καὶ χαλκᾶ εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζῴων καὶ ἄλλα χαλκώματα, τεμάχια τριπόδων, λεβήτια, ψέλια, περόναι, κύμβαλα. Πρὸς τῇ Β. καὶ Α. πλευρᾷ τοῦ Πελοπίου διῆκεν ἀγωγὸς τὸ μὲν πρὸς διοχέτευσιν ποτίμου τὸ δὲ πρὸς ἐκροὴν τοῦ ὀμβρίου ὕδατος· τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦτο ἀπὸ τῆς Α. γωνίας τοῦ Πελοπίου φέρεται μέχρι τινὸς εὐθὺ πρὸς ΝΑ., ἐνταῦθα δὲ (πρὸς Α. τοῦ βάθρου τοῦ Μικύθου ἤτοι πρὸς ΝΑ. τοῦ βάθρου τοῦ Δρωπίωνος) σχηματίζει καμπὴν ἕνεκα προϋπαρχόντων θεμελίων, πιθανῶς τῶν τῆς οἰκίας τοῦ Οἰνομάου.[1] *Laloux* et *Monceaux* Restaur. d'Olympie σ. 109 ἑξ., *Dörpfeld* ἐν Erg. II σελ. 56 ἑξ.

Φιλίππειον.

Περὶ τούτου ὁ Παυσανίας λέγει (Ε΄ 20, 9-10): «ἔστι δὲ ἐντὸς τῆς Ἄλτεως τὸ Μητρῷον, καὶ οἴκημα περιφερὲς ὀνομαζόμενον Φιλίππειον· ἐπὶ κορυφῇ δέ ἐστι τοῦ Φιλιππείου μήκων χαλκῆ σύνδεσμος ταῖς δοκοῖς. 10 τοῦτο τὸ οἴκημα ἔστι μὲν κατὰ τὴν ἔξοδον τὴν κατὰ τὸ Πρυτανεῖον ἐν ἀριστερᾷ, πεποίηται δὲ ὀπτῆς πλίνθου, κίονες δὲ περὶ αὐτὸ ἑστήκασι· Φιλίππῳ δὲ ἐποιήθη μετὰ τὸ ἐν Χαιρωνείᾳ τὴν Ἑλλάδα ὀλισθεῖν. κεῖνται δὲ αὐτόθι Φίλιππός τε καὶ Ἀλέξανδρος, σὺν

[1] Πρβ. ἀνωτ. σ. 186-7 περὶ τῶν θεμελίων τῆς ἐν τῇ Ἄλτει οἰκίας τοῦ Οἰνομάου (Παυσαν. Ε΄ 14, 7), ὧν ἡ θέσις ὁρίζεται ὑπὸ Παυσανίου ἐν δεξιᾷ τῷ ἀπὸ τοῦ μεγάλου βωμοῦ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς βαίνοντι· Παυσ. Ε΄ 20, 6-8: «ἣν δὲ καλοῦσιν κίονα [καὶ] οἱ Ἠλεῖοι [καλοῦσιν], ἔστι μὲν πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς ἰόντι ἀπὸ τοῦ μεγάλου βωμοῦ, τέσσαρες δέ εἰσιν ἐν ἀριστερᾷ κίονες καὶ ἐπ' αὐτῶν ὄροφος. πεποίηνται δὲ ἔρυμα εἶναι ξυλίνῳ κίονι πεπονηκότι ὑπὸ τοῦ χρόνου καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ δεσμῶν συνεχομένῳ. οὗτος ὁ κίων ἐν οἰκίᾳ τοῦ Οἰνομάου, καθὰ λέγουσιν, εἱστήκει· κεραυνώσαντος δὲ τοῦ θεοῦ τὴν μὲν ἄλλην ἠφάνισεν οἰκίαν τὸ πῦρ, ὑπελίπετο τὸν κίονα ἐξ ἁπάσης μόνον. πινάκιον δὲ πρὸ αὐτοῦ χαλκοῦν ἐλεγεῖα ἔχει γεγραμμένα·

καὶ γὰρ ἐγὼ κλεινῶν εἰμ' ὦ ξένε λείψανον οἴκων κλπ.»·

ὡς θεμέλια τῆς Οἰνομάου οἰκίας θεωροῦνται πιθανῶς τὰ πρὸς ΝΑ. τοῦ βάθρου τοῦ Δρωπίωνος εὐθὺς πρὸς τῇ ΝΔ. πλευρᾷ τοῦ ὑδραγωγείου σῳζόμενα, τοῦτο δὲ εἰκάζεται ἰδίᾳ ἐκ τῆς (ἀμβλείας) γωνίας ἢ καμπῆς, ὡς εἴρηται, ἣν ἐδέησε νὰ σχηματίσῃ τὸ ὑδραγωγεῖον κατ' ἀνάγκην ἕνεκα τῶν αὐτόθι προϋπαρχόντων καὶ μετὰ τοῦ κίονος διατηρητέων κριθέντων θεμελίων (πρβ. *Bötticher*[2] σελ. 193· ἀνωτ. σελ. 213).

δὲ αὐτοῖς Ἀμύντας ὁ Φιλίππου πατήρ. ἔργα δὲ ἐστὶ καὶ ταῦτα Λεωχάρους ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ, καθὰ καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος καὶ Εὐρυδίκης εἰσὶν αἱ εἰκόνες»· πρβ. καὶ Ε' 17, 4 «μετεκομίσθη δὲ καὶ αὐτόσε (δηλ. εἰς τὸ Ἡραῖον) καὶ ἐκ τοῦ καλουμένου Φιλιππείου χρυσοῦ καὶ ταῦτα καὶ ἐλέφαντος, Εὐρυδίκη τε ἡ Φιλίππου * * *».[1]

Τὸ Φιλίππειον κεῖται πρὸς Δ. τοῦ Ἡραίου ἐν ἀριστερᾷ τῷ πρὸς τὴν βόρειον πύλην τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως βαίνοντι. Εἶνε δὲ περιφερὲς περίπτερον[2] οἰκοδόμημα· σύγκειται δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ κυρίου «οἰκήματος» καὶ στοᾶς μονοστοίχου ὡσαύτως περιφεροῦς, ἤτοι κύκλῳ αὐτὸ περιβαλλούσης. Ἡ στοά, ρυθμοῦ ἰωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ κρηπιδώματος πωρίνου φέροντος ἄνω πέριξ (κατὰ τὸ ὁρατὸν μέρος) τρεῖς Παρίου μαρμάρου ἀναβαθμούς,[3] ὧν οἱ λίθοι ἕκαστοι ἐπί τε τῆς ἄνω καὶ τῆς καθέτου ἐπιφανείας φέρουσι τὰ χείλη περιεγλυμμένα ταινιοειδῶς οὕτως ὥστε τὸ μέσον ἐξέχει εἰς τεκτονικὸν κάτοπτρον· ὡσαύτως δὲ τὰ κάτω τῆς καμπύλης (καθέτου) ἐπιφανείας ἑκάστου ἀναβαθμοῦ εἶνε ἐνεγλυμμένα ὡς δύο ταινίαι. Διάμετρος τοῦ οἰκοδομήματος ἐπὶ τοῦ ἄνω ἀναβαθμοῦ 15 25 μ. Οἱ κίονες (μετὰ 24 ραβδώσεων), 18 τὸν ἀριθμόν, καὶ ὁ θριγκὸς ἦσαν ἐκ πώρου, ἡ δὲ ὀροφὴ τῆς στοᾶς συνίστατο ἐκ πωρίνων πλακῶν φερουσῶν ὑποκάτω φατνώματα ρομβοειδῆ· ἡ στεφάνη, ἐκ Παρίου μαρμάρου, ἔφερε λεοντόκρανα γλυπτὰ καὶ μεταξὺ γραπτὰ ἀνθέμια, ἄνωθεν δὲ τούτων ὄπισθεν ἐξεῖχον καλυπτῆρες ἡγεμόνες Παρίου μρμάρου (πιθανῶς μετὰ γραπτῶν ἀνθεμίων)· ἡ στέγη ἔφερε μαρμαρίνας κεραμίδας.

Τὸ δὲ οἴκημα ἤτοι τὸ κυρίως οἰκοδόμημα συνέκειτο ἐκ πώρων λίθων οἵτινες ἔξωθεν πιθανῶς ἔφερον χρῶμα κεραμεοῦν μετὰ λευκῶν ἁρμῶν πρὸς ἀπομίμησιν κτίσματος πηλίνου, οὕτω δὲ πλανηθείς, ὡς εἰκάζεται, ὁ Παυσανίας ἔγραψε «πεποίηται δὲ ὀπτῆς πλίνθου». Τὸ ἐσωτερικὸν ἐκοσμεῖτο διὰ 12 ἡμικιόνων (ἀναγλύπτων ἐξ αὐτῶν τῶν λίθων τοῦ οἰκήματος) Κορινθιακοῦ ρυθμοῦ,[4] ἄνευ βάσεως, ἄνωθεν δὲ

[1] Ἡ συνέχεια τοῦ χωρίου λείπει (πρβ. ἀνωτ. σελ. 242)· εἵπετο ἐνταῦθα μετὰ τὴν Φιλίππου μητέρα Ὀλυμπιὰς ἡ Ἀλεξάνδρου μήτηρ· πρβ. ἄλλως ἀνάγνωσιν Buttmann «Εὐρυδίκη τε ἡ Ἀριδαίου γυνὴ καὶ Ὀλυμπιὰς ἡ Φιλίππου» (*Frazer* Paus. I σελ. 586).

[2] Πρβ. τὰ δύο μονόπτερα κτίσματα τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρῴδου (ἀνωτ. σελ. 235).

[3] Νῦν ἐπανιδρυμένον τμῆμα τούτων ἐν τῷ νοτίῳ τῆς περιφερείας.

[4] Ἐπίκρανον μετὰ τεσσάρων σειρῶν φύλλων ἀκάνθου νῦν ἐν τῷ μουσείῳ (αἴθ. Κ).

αὐτῶν ὑπῆρχον ἰσάριθμοι κίονες μέχρι τῆς τοῦ οἰκήματος κορυφῆς, ἥτις ἦτο ὑψηλοτέρα τῆς τοῦ περιστυλίου· τὸ φῶς εἰσήρχετο διὰ τῆς θύρας (ἐξ ἀνατολῶν ἢ ἐκ νότου) καὶ πιθανῶς διὰ παραθύρου δικτυωτοῦ ἑκατέρωθεν αὐτῆς. Ἡ στέγη αὐτοῦ ἦτο κεκαλυμμένη πιθανῶς διὰ χαλκοῦ ἐλάσματος.

Ἐν τῷ κέντρῳ ὑπῆρχον τὰ 5 χρυσελεφάντινα ἀγάλματα. Τὸ βάθρον αὐτῶν ἔκειτο καταντικρὺ τῆς εἰσόδου, συνέκειτο δὲ ἐκ τριῶν Παρίου μαρμάρου δόμων, ὧν οἱ δύο (βάσις καὶ ἐπίκρανον) ἀπετελοῦντο ἑκάτερος ἐκ πέντε παρακειμένων λίθων, εἶχε δὲ ὕψ. 1·82 καὶ πλάτ. 0·46, σχῆμα δὲ τοξοειδὲς (μεῖζον τοῦ $^1/_3$ κύκλου διαμέτρου 4 $^1/_2$ μ.) ὁμόκεντρον τῷ οἰκοδομήματι, ἀπολεῖπον καὶ ὄπισθεν (μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ τοίχου) διάδρομον πλάτους περ. 1 $^1/_2$ μ. ὥστε τὰ ἀγάλματα νὰ ὦσι περίοπτα. Τοῦ βάθρου ηὑρέθησαν 8 λίθοι· τούτων τέσσαρες εἶνε τοῦ ἐπικράνου (νῦν συνηρμοσμένοι κεῖνται ἔνθα που τὸ πάλαι, ἀλλὰ ταπεινότερον τῆς ἀρχῆθεν θέσεως, ἅτε ἐλλείποντος σχεδὸν ὅλου τοῦ ὑποβάθρου ἤτοι τῆς βάσεως καὶ τοῦ σώματος τοῦ βάθρου)· ἐπὶ τῶν τεσσάρων τούτων λίθων τοῦ ἐπικράνου (λείπει ὁ 5ος) εἰσὶν ἐνεγλυμμέναι πρὸς ἔνθεσιν τῶν τὰ ἀγάλματα φερουσῶν πλίνθων, ἤτοι πλακῶν, κοιλότητες, ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἱστάμενα, μεγέθους δὲ οὐχὶ μείζονος τοῦ φυσικοῦ.

Περὶ τῆς στέγης ἀμφισβητεῖται ἂν ἦτο μία κοινὴ σκέπουσα ἅμα τό τε οἴκημα καὶ τὴν στοάν, ἢ ἂν ἑκάτερα εἶχον ἰδίαν στέγην ὅτε καὶ τὸ οἴκημα ὑπερέχον τῆς στέγης τῆς στοᾶς ἐδύνατο νὰ ἔχῃ ὀπαῖα πέριξ κατὰ τὰ πλάγια· πιθανωτέρα εἶνε ἡ πρώτη γνώμη, εἰκάζεται δὲ ὅτι καὶ διὰ μόνης τῆς θύρας ἐφωτίζοντο ἱκανῶς τὰ ἀγάλματα (πρβ. ὀλίγῳ ἀνωτέρω). Ἡ κορυφὴ τοῦ ἱδρύματος ἐκοσμεῖτο κατὰ Παυσανίαν διὰ χαλκῆς μήκωνος συνδεούσης ἅμα τὰς δοκούς· τὸ κόσμημα τοῦτο, ὡς ἐξ εὑρεθέντος τεμαχίου εἰκάζεται, ἦτο μαρμάρου κεχρωσμένου πιθανῶς ἢ ἐπιχρύσου.

Τὰ ἀγάλματα ἦσαν πέντε. Ἐν μέσῳ πιθανῶς ἵστατο ὁ Φίλιππος (2ος, ὁ πατὴρ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου), ἅτε πρὸς αὐτοῦ μάλιστα τιμὴν ποιηθέντος τοῦ φερωνύμου οἰκοδομήματος· καὶ παρὰ μὲν τὸ δεξιὸν τοῦ Φιλίππου πλευρὸν ἵστατο ὁ πατὴρ Ἀμύντας καὶ ἔπειτα ἡ μήτηρ Εὐρυδίκη, παρὰ δὲ τὸ ἀριστερὸν τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἔπειτα ἡ τούτου μήτηρ Ὀλυμπιάς. Οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐπὶ

τῶν ἄκρων ἱδρυμένα ἀγάλματα τῶν δύο γυναικῶν ἐδύναντο ἄνευ διακοπῆς τῆς τάξεως νὰ ἀποκομισθῶσιν, ὡς εἴρηται, ὕστερον ἐντεῦθεν εἰς τὸ Ἡραῖον.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἱδρύσεως τοῦ οἰκοδομήματος παραδίδοται ἡμῖν ὡς ἀπωτάτω ἤτοι ἀρχαιότατος ὅρος (terminus post quem) ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (κατὰ τὸ θέρος τοῦ 338 π. Χρ.). Καὶ ἐνδέχεται μὲν ὅτι ὁ Φίλιππος ὥρισε τὰ τῆς ἱδρύσεως ἢ καὶ πιθανῶς ἤρξατο αὐτῆς, ἀλλ' ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ τῷ μεταξὺ τοῦ 338 καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Φιλίππου (336 π. Χρ.) δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐξετελέσθη ἅπαν τὸ ἔργον μετὰ καὶ τῶν πέντε χρυσελεφαντίνων ἀγαλμάτων, οὐδὲ ὅτι ζῶντος τοῦ Φιλίππου ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀγάλματος ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ διαζευχθεῖσα αὐτοῦ σύζυγος. Δι' ὃ εἰκάζεται ὅτι τὸ μετὰ τῶν πέντε ἀγαλμάτων ἵδρυμα, τὸ καὶ ἄλλως δαπανηρότερον ἢ κατὰ τοὺς Ἠλείους, ἐποιήθη τῷ Φιλίππῳ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου οἷον ἡρῷον παρὰ τὸ Πελόπιον ἐν τῇ Ἄλτει (πρβ. καὶ τοὺς ἐν τῷ Μητρῴῳ ἀνδριάντας) ἢ ὡς ἀνάθημα καὶ εἰς ἔτι Θησαυρὸς ἐνταῦθα, μὴ ὑπάρχοντος χώρου παρὰ τοὺς ἄλλους. *Laloux* et *Monceaux* σελ. 111, *Adler* ἐν Erg. II σ. 128 ἑξ.

Μεταξὺ τοῦ Φιλιππείου καὶ τοῦ Πελοπίου ηὑρέθη ἄνω τμῆμα[1] βάθρου ἀνδριάντος (ἐφ' ἵππου) τοῦ ἐκ Λεοντίου τῆς Ἀχαΐας Καλλικράτους, τοῦ ἀπίστου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ὅστις τὰ τῶν Ρωμαίων φρονῶν, ὅτε ἀπεστάλη (μετὰ Λυδιάδου καὶ Ἀράτου[2]) πρεσβευτὴς εἰς Ρώμην περὶ τῶν φυγάδων, ἠργάσατο αὐτόθι (ἄνευ τῶν ἄλλων δύο) παρὰ τὴν ἐντολὴν τῶν Ἀχαιῶν καὶ αἱρεθεὶς μετὰ τὴν ἐπάνοδον στρατηγὸς τῷ 179 π. Χρ. κατήγαγε τοὺς ἐκ τῆς Λακεδαίμονος καὶ τοὺς ἐκ τῆς Μεσσήνης φυγάδας (Πολύβ. ΚϚʹ 1-3 κλπ.)· περὶ τῶν ἀνδριάντων αὐτοῦ «εἰσφερομένων κατὰ σκότος, τῶν δὲ τοῦ Λυκόρτα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκφερομένων εἰς τὸ φῶς» Πολύβ. ΛΖʹ 1 g· ὁ λίθος (ὑπόλευκος ἀσβεστόλιθος, ὕψ. 0·24, πλ. 0·87, πάχ. 1·59) φέρει ἐπιγραφὴν (ἀριθ. 498) τὴν ἑξῆς: «Λακε-

[1] Νῦν κεῖται 28 μ. πρὸς Ν. τοῦ Φιλιππείου.

[2] Ὁ Ἄρατος ἦτο υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου στρατηγοῦ· ὁ Λυδιάδας ἦτο υἱὸς ἢ ἔκγονος τοῦ ὁμωνύμου στρατηγοῦ, πρβ. Β. Λεονάρδος ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1895 σελ. 263 ἑξ. (= *Dittenberger* Sylloge inscr. gr.[2] 230, *Michel* Recueil d'inscr. 1280).

δαιμονίων οἱ φυ[γ]όντες ὑπὸ τῶν τυράνν[ων] | Καλλικράτη Θεοξένου Λεοντήσιον, καταγαγόντα | είς τὰν πατρίδα καὶ διαλύσαντα ποτὶ τοὺς πολίτας | καὶ εἰς τὰν ἐξ ἀρχᾶς ἐ[οῦσαν] φιλ[ίαν ἀπο]κ[α]τασ[τ]άσαντα» (Erg. V 300). Τὸ βάθρον πάλαι ἔκειτο κατὰ Dörpfeld (ἐν Erg. II σ. 62) ἐπὶ τοῦ πρὸς ΒΔ. τοῦ Φιλιππείου ὑποβάθρου (*Purgold* ἐν Erg. II σ. 158).

Πρυτανεῖον. [1]

Παυσαν. Ε' 15, 8-12: «τὸ πρυτανεῖον δὲ Ἠλείοις ἔστι μὲν τῆς Ἄλτεως ἐντός, πεποίηται δὲ παρὰ τὴν ἔξοδον [2] ἥ ἐστι τοῦ γυμνασίου πέραν . . . . πρυτανείου δὲ πρὸ μὲν τῶν θυρῶν βωμός ἐστιν Ἀρτέμιδος Ἀγροτέρας. 9 ἐν δὲ αὐτῷ τῷ πρυτανείῳ παριόντων ἐς οἴκημα ἔνθα σφίσιν ἡ ἑστία, Πανός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τῆς ἐσόδου βωμός. ἔστι δὲ καὶ ἡ ἑστία τέφρας καὶ αὕτη πεποιημένη, καὶ ἐπ' αὐτῆς πῦρ ἀνὰ πᾶσάν τε ἡμέραν καὶ ἐν πάσῃ νυκτὶ ὡσαύτως καίεται. ἀπὸ ταύτης τῆς ἑστίας τὴν τέφραν κατὰ τὰ εἰρημένα ἤδη μοι [3] κομίζουσιν ἐπὶ τὸν τοῦ Ὀλυμπίου βωμόν, [4] καὶ οὐχ ἥκιστα ἐς μέγεθος συντελεῖ τῷ βωμῷ τὸ ἀπὸ τῆς ἑστίας ἐπιφορούμενον.

«10 Ἑκάστου δὲ ἅπαξ τοῦ μηνὸς θύουσιν ἐπὶ πάντων Ἠλεῖοι τῶν

[1] Πρύτανις, αἰολιστὶ πρότανις (καὶ ἐν ἀττικαῖς ἐπιγραφαῖς, οὐχὶ ψηφίσμασι, μεταξὺ 329 καὶ 285 π. Χρ. 8κις ἀπαντᾷ ο' πρβ. πρό, πρῶτος· καὶ ἐν Ἀριστοφ. Θεσμ. 936 ὑπὸ *W. Schulze* εἰκάζεται πρότανι κατὰ παράγραμμα πρβ. προτείνειν· *Meisterhans* Gramm. der att. Inschr.[3] σ. 24)· ἐνιαχοῦ, εἷς ἢ πλείονες, ἡ ἀνωτάτη τῆς πόλεως ἀρχή· ἐν Ἀθήναις δὲ ἔπειτα πρυτάνεις ἐλέγοντο οἱ ἐξ ἑκάστης κατὰ σειρὰν φυλῆς ἐπὶ ἕνα που μῆνα τὰ τῆς βουλῆς διευθύνοντες. Ἐν τῷ ἑκασταχοῦ πρυτανείῳ, τῇ κοινῇ τῆς πόλεως ἑστίᾳ, ἐλατρεύετο ἐν θαλάμῳ ἡ Ἑστία, παρὰ τὸν βωμὸν δὲ αὐτῆς ἐζήτουν ἄσυλον οἱ ἱκέται· ἐκ τοῦ ἐνταῦθα ἀσβέστου πυρὸς ἐλαμβάνετο καὶ τὸ εἰς τὰς ἀποικίας πῦρ· ἐν τῷ πρυτανείῳ καθ' ὅλου ἐσιτοῦντο οἱ ἐπιφανεῖς ξένοι καὶ οἱ εὐεργέται τῆς πόλεως.

[2] Ταύτην μνημονεύει ὁ Παυσανίας καὶ ἐν τοῖς περὶ Φιλιππείου (Ε' 20, 10): «τοῦτο τὸ οἴκημα ἔστι μὲν κατὰ τὴν ἔξοδον τὴν κατὰ τὸ Πρυτανεῖον ἐν ἀριστερᾷ», ἔχει δὲ αὕτη τὸ αὐτὸ τῇ πομπικῇ εἰσόδῳ σχῆμα καὶ εἶνε σύγχρονος αὐτῇ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 163).

[3] Πρβ. Ε' 13, 11: «κατ' ἔτος δὲ ἕκαστον φυλάξαντες οἱ μάντεις τὴν ἐνάτην ἐπὶ δέκα τοῦ Ἐλαφίου μηνὸς κομίζουσιν ἐκ τοῦ πρυτανείου τὴν τέφραν, φυράσαντες δὲ τῷ ὕδατι τοῦ Ἀλφειοῦ κονιῶσιν οὕτω τὸν βωμὸν (δηλ. τοῦ Διός)», ἀνωτ. σελ. 232.

[4] Ἄλλα ὀνόματα τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ἀνωτ. σελ. 230.

κατειλεγμένων βωμῶν. θύουσι δὲ ἀρχαῖόν τινα τρόπον· λιβανωτὸν γὰρ ὁμοῦ πυροῖς μεμαγμένοις μέλιτι θυμιῶσιν ἐπὶ τῶν βωμῶν. τιθέασι δὲ καὶ κλῶνας ἐλαίας ἐπ' αὐτῶν, καὶ οἴνῳ χρῶνται σπονδῇ ... μέλει δὲ τὰ ἐς τὰς θυσίας θεηκόλῳ τε, ὃς ἐπὶ μηνὶ ἑκάστῳ τὴν τιμὴν ἔχει, καὶ μάντεσι καὶ σπονδοφόροις, ἔτι δὲ ἐξηγητῇ τε καὶ αὐλητῇ καὶ τῷ ξυλεῖ. 11 ὁπόσα δὲ ἐπὶ ταῖς σπονδαῖς λέγειν σφίσιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ καθέστηκεν, ἢ καὶ ὕμνους ὁποίους ᾄδουσιν, οὔ με ἦν εἰκὸς ἐπεισαγαγέσθαι καὶ ταῦτα ἐς τὸν λόγον· θεοῖς δὲ οὐ τοῖς Ἑλληνικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐν Λιβύῃ σπένδουσι καὶ Ἥρᾳ τε Ἀμμωνίᾳ καὶ Παράμμωνι· Ἑρμοῦ δὲ ἐπίκλησίς ἐστιν ὁ Παράμμων. φαίνονται δὲ χρώμενοι ἐκ παλαιοτάτου τῷ ἐν Λιβύῃ μαντείῳ, καὶ ἀναθήματα Ἠλείων ἐν Ἄμμωνός εἰσι βωμοί· γέγραπται δὲ ἐπ' αὐτῶν ὅσα τε ἐπυνθάνοντο οἱ Ἠλεῖοι, καὶ τὰ χρησθέντα ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἀνδρῶν οἳ παρὰ τὸν Ἄμμωνα ἦλθον ἐξ Ἤλιδος. ταῦτα μὲν δή ἐστιν ἐν Ἄμμωνος· Ἠλεῖοι δὲ καὶ ἥρωσι καὶ γυναιξὶ σπένδουσιν ἡρώων, ὅσοι τε ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Ἠλείᾳ καὶ ὅσοι παρὰ Αἰτωλοῖς τιμὰς ἔχουσιν. 12 Ὁπόσα δὲ ᾄδουσιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ, φωνὴ μέν ἐστιν αὐτῶν ἡ Δώριος, ὅστις δὲ ὁ ποιήσας ἦν τὰ ᾄσματα, οὐ λέγουσιν. ἔστι δὲ καὶ ἑστιατόριον Ἠλείοις· καὶ τοῦτο ἔστι μὲν ἐντὸς τοῦ Πρυτανείου, τοῦ οἰκήματος τοῦ τῆς ἑστίας ἀπαντικρύ, τοὺς δὲ τὰ Ὀλύμπια νικῶντας ἑστιῶσιν ἐν τούτῳ τῷ οἰκήματι».

Τὸ πρυτανεῖον κεῖται ἐντὸς τῆς Ἄλτεως μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ τῆς ἀπαντικρὺ τοῦ γυμνασίου ἐξόδου τοῦ περιβόλου. Εἶνε δὲ τετράγωνον οἰκοδόμημα, ἔχον μῆκος ἐπὶ ἑκάστης πλευρᾶς περ. 32·80 (100 Ὀλ. ποδ.), ἤτοι ἐν ὅλῳ χῶρον ἑνὸς πλέθρου. Διῄρηται δὲ κυρίως εἰς βόρειον καὶ νότιον τμῆμα. Ἐν τῷ νοτίῳ ἔμπροσθεν (πρὸς Ν.) ἐν μέσῳ λείψανα μικροῦ τετραγώνου δωματίου (□ 6·80 μ.), τῆς ἑστίας, ὡς εἰκάζεται, ἐν ᾗ ἐκαίετο τὸ ἄσβεστον πῦρ. Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ οἰκοδομήματος ἦτο ἐν μέσῳ τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἧς ἔμπροσθεν πρὸς νότον ἱδρύθη καὶ στοὰ ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις. Μετὰ τὴν εἴσοδον ἐξετείνετο κατὰ πλάτος ἐκ Δ. πρὸς Α. πρόδομος ἄγων πρὸς Β. μὲν ἐν μέσῳ εἰς τὴν ἑστίαν καὶ ἑκατέρωθεν εἰς αὐλήν, πρὸς Α. δὲ καὶ Δ. εἰς στοὰν χωροῦσαν πρὸς βορρᾶν. Ἐπὶ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ὑπῆρχον δωμάτια, ἔπειτα δὲ ἐν Ῥωμαϊκοῖς χρόνοις καὶ τρίκλινον. Ἐν τοῖς εἰρημένοις δωματίοις, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν

πολλῶν εὑρεθέντων χαλκωμάτων, οἷον τριπόδων, πινακίων καὶ ἄλλων ἐπιτραπεζίων καὶ μαγειρικῶν σκευῶν, ὑπῆρχε τὸ μαγειρεῖον· τὸ ὑπὸ Παυσανίου μνημονευόμενον ἑστιατόριον ἔκειτο ἐπὶ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς ἢ ἐν τῷ βορείῳ τμήματι τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ εἰκάζεται ἀνάλογος τῇ ἀντιστοίχῳ δυσμικῇ, ἀλλ' ἦτο καὶ πρὸς Α. ἐν μέρει ἀνεῳγμένη (φέρουσα κίονας)· ἐν ταῖς πλευραῖς ταύταις λείψανα ψηφώματος ὑστέρων χρόνων.

Τὸ βόρειον τμῆμα εἶχεν ἐν μέσῳ μεταξὺ τῆς Α. καὶ τῆς Δ. πλευρᾶς εὐρεῖαν αὐλὴν φέρουσαν κατά γε τὰς τρεῖς πλευρὰς (Β. Δ. Ν.) κίονας, ὧν ἕκαστος σπόνδυλος ἢ δόμος ἀπετελεῖτο ἐκ δύο ἡμικυκλίων πλίνθων· κατὰ τὸ Α. τῆς αὐλῆς ταύτης δεξαμενὴ ἐκ πώρων λίθων. Ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις τὸ πρυτανεῖον ἐξετάθη πρὸς Β. καὶ Δ. Ὁ χρόνος τῆς ἱδρύσεως τοῦ πρυτανείου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστός· πιθανῶς τὸ οἰκοδόμημα ὅπως ἔχει ἐν τῷ προειρημένῳ τετραγώνῳ σχήματι, μὴ θεωρουμένων τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ Βυζαντιακῶν μετασκευῶν, εἶνε σύγχρονον τῷ ναῷ τοῦ Διός· κατὰ δὲ τὴν δυσμικὴν πλευρὰν ἀπεκαλύφθησαν λείψανα ἀναγόμενα, ὡς εἰκάζεται, εἰς κτίσματα προγενεστέρων χρόνων.

Πρὸς Δ. τοῦ πρυτανείου εὕρηται βαθὺ φρέαρ,[1] ὅπερ ἄλλως τε καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ πρυτανείῳ πιθανῶς ἦτο χρήσιμον.

Θέρμαι.

Πρὸς ΒΑ. καὶ ΝΔ. τῆς παλαίστρας ἤχθησαν πρὸς φῶς διὰ τῶν ἀνασκαφῶν δύο Ρωμαϊκαὶ Θέρμαι.

Τῶν κτισμάτων τούτων τοῦ μὲν ἑτέρου, τοῦ πρὸς Β. τοῦ πρυτανείου, ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ μέσου καὶ δύο πλευραί. Εἴσοδος ἦτο

[1] Φρέατα ὑπάρχουσιν ἐν Ὀλυμπίᾳ 10, πάντα ἐκτὸς τῆς Ἄλτεως· καὶ τὰ μὲν εἶνε διὰ πώρων λίθων ἐκτισμένα, τὰ δὲ διὰ πλίνθων ὀπτῶν· ταῦτα δὲ εἶνε περιφερῆ ἐπενδεδυμένα δι' ἐπαλλήλων ὑψηλῶν κρίκων (κυλίνδρων κοίλων) συγκειμένων ἐκ τριῶν ἢ τεσσάρων καμπύλων πλίνθων (ὑψ. ὡς 0·70, πάχ. ὡς 0·04) συνδεδεμένων διὰ μολυβδίνων δεσμῶν, ἑνὸς δὲ φρέατος (πρὸς Β. τοῦ Ἡρῴου, διαμ. 0·97) ἡ περιφέρεια σύγκειται ἐξ αὐτοτελῶν κρίκων (ἕκαστος ἓν τεμάχιον τελείου κύκλου). Αἱ πλίνθοι ἔφερον ὀπὰς ἡμικυκλίους χρησίμους ἄλλως τε καὶ εἰς τὴν κατάβασιν τῶν καθαιρόντων τὰ φρέατα. Προστεθήτω ἐνθάδε ὅτι πρὸς διοχέτευσιν καὶ ἐκροὴν τῶν ἄλλων ἐν γένει ὑδάτων ἐν Ὀλυμπίᾳ ηὑρέθησαν περὶ τοὺς 120 ὀχετούς. *Graeber* ἐν Erg. II σ.170 ἑξ.

ἐν τῷ μέσῳ τῆς Δ. πλευρᾶς, ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ κτίσματος δεξαμενὴ μετὰ περιστυλίου. Τὸ ἔδαφος τῶν περὶ τὴν δεξαμενὴν στοῶν, ὧν ἀπεκαλύφθησαν ἡ νοτία καὶ ἡ δυσμική, κατέχεται ὑπὸ ψηφωμάτων μετὰ πλαισίων γεωμετρικοῦ σχήματος καὶ μαιάνδρου (νῦν κεκαλυμμένα χάριν προφυλάξεως)· καὶ τὸ μὲν τῆς νοτίας πλευρᾶς ψήφωμα εἰκονίζει Τρίτωνα πωγωνίαν (μεγέθους περ. 1/2 τοῦ ἀνθρωπίνου) κρατοῦντα τρίαιναν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ἐλαύνοντα ἐπὶ κυμάτων ἅρμα ἱπποκάμπων· διὰ δὲ τοῦ ψηφώματος τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς παρίσταται Νηρηὶς ἐπὶ θαλασσίου βοὸς πρὸς ἀριστερὰ θέοντος, κάθηται δὲ οὕτως, ὥστε φαίνονται αὐτῆς τὰ νῶτα, καὶ στρέφεται τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ βοός, οὗ καὶ κρατεῖ τὸ ἀριστερὸν κέρας διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Τὸ οἰκοδόμημα μετὰ τῶν ψηφωμάτων ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Νέρωνος (πρβ. ἀνωτ. σελ. 198). Αἱ Θέρμαι αὗται πιθανῶς ἀνήκουσιν εἰς τὰς τῶν ἀθλητῶν οἰκήσεις, αἵτινες τίθενται κατὰ τὸ Β. καὶ ΒΔ. τοῦ οἰκοδομήματος τούτου (Παυσ. ϛ' 21, 2 «τῆς στοᾶς δὲ τῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον τοῦ γυμνασίου [ἀνωτ. σελ. 146 ἑξ.] προσεχεῖς τῷ τοίχῳ τῶν ἀθλητῶν εἰσὶν αἱ οἰκήσεις, ἐπί τε ἄνεμον τετραμμέναι Λίβα καὶ ἡλίου δυσμάς», *Flasch* Olympia σελ. 1104 P, *Frazer* Pausan. ϛ' 21, 2).

Τῶν δὲ ἄλλων Θερμῶν, τῶν παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Κλαδάου πρὸς Δ. τοῦ Ἡρῴου, ἀπεκαλύφθησαν τὰ πρὸς Ν. καὶ Δ. ὅρια καί τινα δωμάτια. Τὸ πρὸς ΒΑ. μέγα δωμάτιον φέρει ψηφωτὸν τὸ δάπεδον· τὸ πρὸς Δ. αὐτοῦ δωμάτιον ὑποτίθεται ὡς ἀποδυτήριον, ἐν ἄλλοις δὲ ἦσαν τὰ θερμὰ λουτρὰ μετὰ δεξαμενῶν κλπ.· οἱ κιονίσκοι τῶν ὑποκαύστων συνέκειντο ἐκ πηλίνων δίσκων διαμέτρου 0·21.

Ἐπὶ τοῦ ἀσκάφου μέρους τοῦ γυμνασίου κεῖται νῦν, μετενηνεγμένος ἐκ τῆς Ἄλτεως, κορμὸς ὑπερμεγέθους μαρμαρίνου ἀγάλματος, πιθανῶς τοῦ Αὐγούστου (ἀνωτ. σελ. 229 ἑξ.).

Περὶ τῶν οἰκήσεων τῶν ἀθλητῶν (Παυσαν. ϛ' 21, 2) ἰδὲ ὀλίγῳ ἀνωτέρω ἐνθάδε.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ Κλαδάου (καταντικρύ που τοῦ γυμνασίου) ἔκειτο ὁ τάφος Οἰνομάου τοῦ βασιλέως, ὑψηλότερον δὲ (κατὰ τοὺς πρόποδας

τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τὸ νῦν χωρίον Δρούβα) ἡ ἱππόστασις τοῦ Οἰνομάου· περὶ τούτων ὁ Παυσανίας λέγει (ϛ' 21, 3): «διαβάντων δὲ τὸν Κλάδεον τάφος τε Οἰνομάου γῆς χῶμα περιῳκοδομημένον λίθοις ἐστί, καὶ ὑπὲρ τοῦ μνήματος ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἔνθα τῷ Οἰνομάῳ τὰς ἵππους αὐλίζεσθαι λέγουσιν». Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἄλτει οἰκίας τοῦ Οἰνομάου ὅρα ἀνωτ. σελ. 186-7, 253[1].

Μετὰ ταῦτα ὁ Παυσανίας (ϛ' 21, 3 ἑξ.) ἀναγράφει τὰ περὶ ὁρίων Ἀρκαδίας καὶ Ἠλείας βαίνων ἀπὸ Ἡραίας εἰς Ὀλυμπίαν (πρβ. Ε' 7, 1, Η' 26, 3). Μετὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἐρυμάνθου ποταμοῦ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ μνημονεύει τὴν δειράδα τοῦ Σαύρου (πρὸς Δ. τοῦ νῦν χωρίου ὅπερ καλεῖται Ἄσπρα-σπίτια), πρὸς ἄλλοις δὲ δυσμικώτερον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὡσαύτως ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ κατὰ τὴν πρὸς Δ. καμπὴν αὐτοῦ (πρὸς Δ. τοῦ 1 $^{40}/_{60}$ ὥρ. ἀπ' Ὀλυμπίας ἀπέχοντος νῦν χωρίου ὃ καλεῖται ἡ Μουριὰ) ὁ ἀρχαῖος περιηγητὴς ἀναφέρει Παρθενίαν ποταμόν, καταρρέοντα ἀπὸ βορρᾶ ἐκ τῆς Φολόης τοῦ ὄρους καὶ ἐμβάλλοντα εἰς τὸν Ἀλφειόν,[2] ἔτι δὲ δυσμικώτερον ὡσαύτως ῥέοντα καὶ ἐμβάλλοντα τὸν Ἁρπινάτην καὶ οὐ πολὺ ἀπὸ τούτου ἐρείπια πόλεως Ἁρπίνης.[3] Ἄρχεται δὲ τῆς ἀναγραφῆς ὡς ἑξῆς (ϛ' 21, 3): «ὅροι δὲ πρὸς Ἀρκάδας τῆς χώρας, τὰ μὲν παρόντα Ἠλείοις, τὰ δὲ ἐξ ἀρχῆς οἱ αὐτοὶ Πισαίοις καθεστήκεσαν ἀνέχοντες κατὰ τάδε».

Εὐθὺς δὲ κατωτέρω (ϛ' 21, 3-8): «Διαβάντων ποταμὸν Ἐρύμανθον κατὰ τὴν Σαύρου καλουμένην δειράδα τοῦ Σαύρου τε μνῆμα καὶ ἱερόν ἐστιν Ἡρακλέους, ἐρείπια ἐφ' ἡμῶν. λέγουσι δὲ ὡς ὁδοιπόρους τε καὶ τοὺς προσοικοῦντας ὁ Σαῦρος ἐκακούργει, πρὶν ἢ παρὰ

[1] Ἀνωτ. σελ. 253 σημ. 1 στ. 2 γρ. ἐν ἀριστερᾷ τῷ.

[2] Καταντικρὺ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀλφειοῦ ἔκειτο ἡ πόλις Φρίξα ἐπὶ κωνικῷ λόφῳ ὑψηλῷ (ὕψ. ὑπὲρ τὴν θάλασσαν 305 μ.) παρὰ τὸ νῦν χωρίον Παλαιοφάναρον.

[3] Πρβ. Στράβ. 357: «παρὰ δὲ τὴν Ὀλυμπίαν ἐστὶ καὶ ἡ Ἅρπινα, καὶ αὕτη τῶν ὀκτὼ (δηλ. πόλεων τῆς Πισάτιδος), δι' ἧς ῥεῖ ποταμὸς Παρθενίας ὡς εἰς Ἡραίαν ἰόντων». Ἡ Ἅρπιν(ν)α κατὰ Λουκιανὸν (Περεγρ. 35, ἀνωτ. σ.130) ἀπεῖχε (πρὸς Α.) τῆς Ὀλυμπίας εἴκοσι σταδίους.

Ἡρακλέους τὴν δίκην ἔσχε. 4 κατὰ ταύτην τὴν ἐπώνυμον τοῦ ληστοῦ δειράδα ὁ ποταμὸς ἀπὸ μεσημβρίας κατιὼν ἐς τὸν Ἀλφειὸν καταντικρὺ τοῦ Ἐρυμάνθου μάλιστα; οὗτός ἐστιν ὁ τὴν Πισαίαν πρὸς Ἀρκάδας διορίζων, ὄνομα δέ οἱ Διάγων. τεσσαράκοντα δὲ ἀπὸ τῆς Σαύρου δειράδος προελθόντι στάδια ἔστιν Ἀσκληπιοῦ ναός, ἐπίκλησιν μὲν Δημαινέτου ἀπὸ τοῦ ἱδρυσαμένου, ἐρείπια δὲ καὶ αὐτός· ᾠκοδομήθη δὲ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ παρὰ τὸν Ἀλφειόν. 5 τούτου δὲ οὐ πόρρω ἱερὸν Διονύσου Λευκυανίτου πεποίηται, καὶ ποταμὸς παρέξεισι ταύτῃ Λευκυανίας· ἐκδίδωσι μὲν οὖν καὶ οὗτος ἐς τὸν Ἀλφειόν, κάτεισι δὲ ἐκ Φολόης τοῦ ὄρους. Διαβήσει τε δὴ τὸ ἀπὸ τούτου τὸν Ἀλφειόν, καὶ ἐντὸς γῆς ἔσει τῆς Πισαίας.

«6 Ἐν ταύτῃ τῇ χώρᾳ λόφος ἐστὶν ἀνήκων ἐς ὀξύ, ἐπὶ δὲ αὐτῷ πόλεως Φρίξας ἐρείπια καὶ Ἀθηνᾶς ἐστὶν ἐπίκλησιν Κυδωνίας ναός. οὗτος μὲν οὐ τὰ πάντα ἐστὶ σῶς, βωμὸς δὲ καὶ ἐς ἐμὲ ἔστιν· ἱδρύσασθαι δὲ τῇ θεῷ τὸ ἱερὸν Κλύμενόν φασιν, ἀπόγονον Ἡρακλέους τοῦ Ἰδαίου (ἀνωτ. σελ. 15), παραγενέσθαι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Κυδωνίας τῆς Κρητικῆς καὶ τοῦ Ἰαρδάνου[1] ποταμοῦ. λέγουσι δὲ καὶ Πέλοπα οἱ Ἠλεῖοι τῇ Ἀθηνᾷ θῦσαι τῇ Κυδωνίᾳ πρὶν ἢ ἐς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν τῷ Οἰνομάῳ καθίστασθαι. 7 Προϊόντι δὲ ἐντεῦθεν τό τε ὕδωρ τῆς Παρθενίας ἐστὶ καὶ πρὸς τῷ ποταμῷ τάφος ἵππων τῶν Μάρμακος. Ἱπποδαμείας δὲ μνηστῆρα ἔχει λόγος ἀφικέσθαι πρῶτον τοῦτον Μάρμακα, καὶ ἀποθανεῖν ὑπὸ τοῦ Οἰνομάου πρὸ τῶν ἄλλων, ὀνόματα δὲ αὐτοῦ ταῖς ἵπποις Παρθενίαν τε εἶναι καὶ Ἐρίφαν, Οἰνόμαον δὲ ἐπικατασφάξαι μὲν τὰς ἵππους τῷ Μάρμακι, μεταδοῦναι μέντοι καὶ ταύταις ταφῆναι· καὶ ὄνομα Παρθενίας τῷ ποταμῷ ἀπὸ ἵππου τῆς Μάρμακος. 8 ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Ἁρπινάτης καλούμενος ποταμός, καὶ οὐ πολὺ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ πόλεως Ἁρπίνης ἄλλα τε

[1] Πρβ. Ὅμηρ. Ὀδ. γ 291 ἑξῆς:

ἔνθα διατμήξας τὰς μὲν Κρήτῃ ἐπέλασσεν,
ἧχι Κύδωνες ἔναιον Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα.
ἔστι δέ τις λισσὴ αἰπεῖά τε εἰς ἅλα πέτρη
ἐσχατιῇ Γόρτυνος, ἐν ἠεροειδέϊ πόντῳ . . .

Πρβ. καὶ τὸν ἐν Ἠλείᾳ ποταμὸν Ἰάρδανον. Τὸ ὄνομα εἶνε ταὐτὸν τῷ σημιτικῷ Ἰορδάνης, τεκμήριον τῆς μετὰ τῶν Φοινίκων ἐπιμιξίας. Πρβ. Παυσ. Ε' 7, 4, *Frazer* Paus. IV σελ. 94.

ἐρείπια καὶ μάλιστα οἱ βωμοί· οἰκίσαι δὲ Οἰνόμαον τὴν πόλιν καὶ θέσθαι τὸ ὄνομα ἀπὸ τῆς μητρὸς λέγουσιν Ἀρπίνης».

Οὐχὶ δὲ πολὺ πρὸς δυσμὰς ἔκειτο τὸ μνῆμα τῶν ὑπὸ τοῦ Οἰνομάου φονευθέντων μνηστήρων τῆς Ἱπποδαμείας (ὅρα τὸν μῦθον κατωτ. ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τοῦ Διός)· περὶ τούτου ὁ Παυσανίας (ϛ' 21, 9-11) λέγει: «προελθόντι δὲ οὐ πολὺ γῆς χῶμά ἐστιν ὑψηλόν, τῶν μνηστήρων τῶν Ἱπποδαμείας τάφος. Οἰνόμαον μὲν οὖν ἐγγὺς ἀλλήλων κρύπτειν γῇ φασὶν οὐκ ἐπιφανῶς αὐτούς· Πέλοψ δὲ ὕστερον μνῆμα ἐν κοινῷ σφίσιν ἐπὶ μέγα ἐξῆρε τιμῇ τῇ ἐς αὐτοὺς καὶ Ἱπποδαμείας χάριτι, δοκεῖν δέ μοι καὶ ὑπόμνημα ἐς τοὺς ἔπειτα ὅσων τε καὶ οἵων τὸν Οἰνόμαον κρατήσαντα ἐνίκησεν αὐτός. 10 Ἀπέθανον δὲ ὑπὸ τοῦ Οἰνομάου κατὰ τὰ ἔπη τὰς μεγάλας Ἠοίας Ἀλκάθους ὁ Πορθάονος,[1] δεύτερος οὗτος ἐπὶ τῷ Μάρμακι, μετὰ δὲ Ἀλκάθουν Εὐρύαλος καὶ Εὐρύμαχός τε καὶ Κρόταλος. τούτων μὲν οὖν γονέας τε καὶ πατρίδας οὐχ οἷά τε ἦν πυθέσθαι μοι· τὸν δὲ ἀποθανόντα ἐπ' αὐτοῖς Ἀκρίαν τεκμαίροιτο ἄν τις Λακεδαιμόνιόν τε εἶναι καὶ οἰκιστὴν Ἀκριῶν. ἐπὶ δὲ τῷ Ἀκρίᾳ Κάπετόν φασιν ὑπὸ τοῦ Οἰνομάου φονευθῆναι καὶ Λυκοῦργον Λάσιόν τε καὶ Χαλκώδοντα καὶ Τρικόλωνον· ἀπόγονον δὲ αὐτὸν εἶναι καὶ ὁμώνυμον Τρικολώνῳ τῷ Λυκάονος λέγουσιν οἱ Ἀρκάδες. 11 Τρικολώνου δὲ ὕστερον ἐπέλαβεν ἐν τῷ δρόμῳ τὸ χρεὼν Ἀριστόμαχόν τε καὶ Πρίαντα, ἔτι δὲ Πελάγοντα καὶ Αἰόλιόν τε καὶ Κρόνιον. οἱ δὲ καὶ ἐπαριθμοῦσι τοῖς κατειλεγμένοις Ἐρύθραν παῖδα Λεύκωνος τοῦ Ἀθάμαντος, ἀπὸ τούτου Ἐρυθραὶ πόλισμα ἐκαλεῖτο Βοιωτῶν, καὶ Ἠϊονέα Μάγνητος τοῦ Αἰόλου. τούτοις μὲν δὴ ἐνταῦθά ἐστι τὸ μνῆμα, καὶ τὸν Πέλοπα, ἡνίκα τῶν Πισαίων ἔσχε τὴν ἀρχήν, φασὶν ἐναγίζειν αὐτοῖς ἀνὰ πᾶν ἔτος». Τὸ ὑψηλὸν τοῦτο γῆς χῶμα ὑποτίθεται ὅτι εἶνε λοφίσκος κείμενος περ. 25' τῆς ὥρας πρὸς Α. τῆς Ὀλυμπίας παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ ἐν δεξιᾷ τῆς εἰς Ἀρκαδίαν ὁδοῦ (πρὸς ΝΑ. τοῦ νῦν χωρίου Μιράκα, ἀπέχοντος 40' τῆς ὥρας ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας).

Μετὰ τὰ περὶ τοῦ μνήματος τῶν μνηστήρων ὁ Παυσανίας βαίνων ἐξ ἀνατολῶν πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν γράφει (ϛ' 22. 1-4): «προελθόντι

[1] Πρβ. Παυσ. ϛ' 20, 17, ἀνωτ. σελ. 213.

δὲ ὅσον τε στάδιον ἀπὸ τοῦ τάφου σημεῖά ἐστιν ἱεροῦ Κορδάκας ἐπίκλησιν Ἀρτέμιδος, ὅτι οἱ τοῦ Πέλοπος ἀκόλουθοι τὰ ἐπινίκια ἤγαγον παρὰ τῇ θεῷ ταύτῃ καὶ ὠρχήσαντο ἐπιχώριον τῆς περὶ τὸν Σίπυλον κόρδακα ὄρχησιν. τοῦ ἱεροῦ δὲ οὐ πόρρω οἴκημά τε οὐ μέγα καὶ κιβωτός ἐστιν ἐν αὐτῷ χαλκῆ· ὀστᾶ τὰ Πέλοπος ἐν τῇ κιβωτῷ φυλάσσονται (πρβ. Ε΄ 13, 4 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 251[1]). τείχους δὲ ἢ ἄλλου κατασκευάσματος ἐλείπετο οὐδὲν ἔτι, ἄμπελοι δὲ ἦσαν διὰ τοῦ χωρίου πεφυτευμέναι παντός, ἔνθα ἡ Πίσα ᾠκεῖτο. 2 οἰκιστὴν μὲν δὴ γενέσθαι τῇ πόλει Πίσον τὸν Περιήρους φασὶ τοῦ Αἰόλου· Πισαῖοι δὲ ἐφειλκύσαντο αὐθαίρετον συμφορὰν ἀπεχθανόμενοί τε Ἠλείοις καὶ σπουδὴν ποιούμενοι τιθέναι τὸν Ὀλυμπικὸν ἀγῶνα ἀντὶ Ἠλείων, οἵγε ὀλυμπιάδι μὲν τῇ ὀγδόῃ[2] τὸν Ἀργεῖον ἐπηγάγοντο Φείδωνα τυράννων τῶν ἐν Ἕλλησι μάλιστα ὑβρίσαντα, καὶ τὸν ἀγῶνα ἔθεσαν ὁμοῦ τῷ Φείδωνι. Τετάρτῃ δὲ ὀλυμπιάδι καὶ τριακοστῇ (644 π.Χρ.) στρατὸν οἱ Πισαῖοι καὶ βασιλεὺς αὐτῶν Πανταλέων ὁ Ὀμφαλίωνος[3] παρὰ τῶν προσχώρων ἀθροίσαντες ἐποίησαν ἀντὶ Ἠλείων τὰ Ὀλύμπια. 3 Ταύτας τὰς ὀλυμπιάδας καὶ ἐπ' αὐταῖς τὴν τετάρτην τε καὶ ἑκατοστὴν (364 π. Χρ.), τεθεῖσαν δὲ ὑπὸ Ἀρκάδων, ἀνολυμπιάδας οἱ Ἠλεῖοι καλοῦντες οὐ σφᾶς ἐν καταλόγῳ τῶν ὀλυμπιάδων γράφουσιν. ὀγδόῃ δὲ ἐπὶ ταῖς τεσσαράκοντα ὀλυμπιάδι (588 π. Χρ.) Δαμοφῶν ὁ Πανταλέοντος ὑπόνοιαν μέν τινα παρέσχεν Ἠλείοις νεώτερα ἐς αὐτοὺς βουλεύειν, ἐσβαλόντας δὲ ἐς τὴν Πισαίαν σὺν ὅπλοις ἀπελθεῖν οἴκαδε ἀπράκτους ἔπεισε δεήσεσί τε καὶ ὅρκοις. 4 Πύρρου δὲ τοῦ Πανταλέοντος μετὰ Δαμοφῶντα τὸν ἀδελφὸν βασιλεύσαντος Πισαῖοι πόλεμον ἑκούσιον ἐπανείλοντο Ἠλείοις. συναπέστησαν δέ σφισιν ἀπὸ Ἠλείων Μακίστιοι καὶ Σκιλλούντιοι, οὗτοι μὲν ἐκ τῆς Τριφυλίας, τῶν δὲ ἄλλων περιοίκων Δυσπόντιοι. τούτοις καὶ μάλιστα ἐς τοὺς Πισαίους οἰκεῖα ἦν, καὶ οἰκιστὴν Δυσποντέα γενέσθαι σφίσιν Οἰνομάου παῖδα ἐμνημόνευον. Πισαίους μὲν δὴ καὶ ὅσοι τοῦ πολέμου Πισαίοις μετέσχον, ἐπέλαβεν ἀναστάτους ὑπὸ Ἠλείων γενέσθαι» (πρβ. Παυσ. Ε΄ 10, 2, ἀνωτ. σελ. 183).

[1] Σελ. 251 σημ. 3 στ. 4 γρ. ἡ Δ. ἔξω ἑαυτῆς οὖσα ὑπὸ λ.

[2] Τῷ 748 π. Χρ. Ὑπό τινων γράφεται «ὀγδόῃ καὶ εἰκοστῇ» (668 π. Χρ., πρβ. Ἀφρικανὸν καὶ ἀνωτ. σελ. 19).

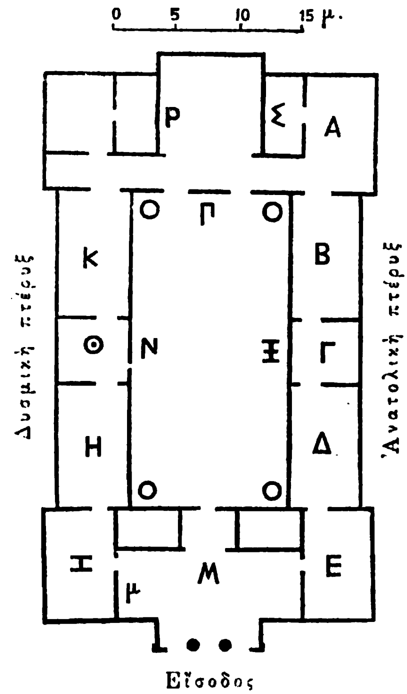
[3] Πρβ. καὶ ἀνωτ. σελ. 208, 1.

Ἡ Πῖσα ἀπεῖχεν ἓξ σταδίους πρὸς Α. τῆς Ὀλυμπίας, τίθεται δὲ πρὸς Ν. τοῦ νῦν χωρίου Μιράκα, ὅπου καὶ τάφοι ηὑρέθησαν καὶ ἴχνη ἀρχαίας ὁδοῦ καὶ λείψανά τινα θεμελίων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὴν θέσιν «Φραγκονήσι» πρὸς Β. τῆς εἰς Ἀρκαδίαν ὁδοῦ (πρὸς Α. τοῦ εἰς τὸν Ἀλφειὸν ἐμβάλλοντος ρεύματος τοῦ εἰρημένου χωρίου· πρβ. ἀνωτ. σελ. 137)· πρὸς ΝΔ. τοῦ χωρίου μονήρης λόφος, ἴσως ἡ ἀκρόπολις· πρὸς Β. καὶ Δ. τούτου ἀρχαῖα λείψανα (πρβ. ἀνωτ. σελ. 16 σημ. 1, Σχολ. Πινδάρου Ὀλ. ΙΑ΄ 51, Α΄ 28, Ἡρόδοτ. Β΄ 7, Στράβ. 356, *Curtius* und *Adler* Olympia und Umgegend σελ. 17, *Frazer* Paus. IV σελ. 95).

Παρακατιὼν ὁ Παυσανίας ἐν τοῖς τελευταίοις κεφαλαίοις τοῦ 6ου βιβλίου ἀναγράφει τὰ τῆς Ἤλιδος.

ΤΑ ΕΝ ΤΩι ΜΟΥΣΕΙΩι ΑΡΧΑΙΑ [1]

Διάγραμμα τοῦ Μουσείου.

ΑΒΓΔΕ *αἴθουσαι τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος.* [2]
ΙΗΘΚ *αἴθουσαι τῆς δυσμικῆς πτέρυγος.*
Μ *πρόδομος.*
Ν *ἀνατολικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διός.*
Ξ *δυσμικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τοῦ Διός.*
ΟΟΟΟ *μετόπαι τοῦ ναοῦ τοῦ Διός.*
Π *Νίκη Παιωνίου.*
Ρ *Ἑρμῆς Πραξιτέλους.*
Σ *χαλκοθήκη.*

[1] Τὰ ἐν τῷ μουσείῳ ἀρχαῖα ἐδημοσιεύθησαν τῷ 1895 ἐν ἰδίᾳ ἀναγραφῇ μετὰ διαγράμματος τοῦ μουσείου κατὰ τὸ παρὰ *Bädeker*, δημοσιεύονται δὲ καὶ ἐνθάδε μετά τινων προσθηκῶν.

[2] Ἐν τῇ Α αἰθούσῃ ἀπόκεινται ἀρχιτεκτονικὰ πήλινα.

Τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ὀλυμπίας ἀποκείμενα ἀρχαῖα προέρχονται ἐκ τῶν Γερμανικῶν ἀνασκαφῶν (ἀνωτ. σελ. 139 ἑξ.).

Περὶ τῶν διευθυνάντων τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ἰδὲ ἀνωτ. σ. 144.

Πρῶτοι ἔφοροι Ὀλυμπίας ἦσαν, ὡς εἴρηται (ἀνωτ. σ. 144 ἑξ.), οἱ ἀδελφοὶ Ἀθανάσιος καὶ Κωνσταντῖνος Δημητριάδαι. Τῷ 1887 μετετέθη εἰς Ὀλυμπίαν ὁ γράφων Βασίλειος Ἰωάννου Λεονάρδος. Τῇ 1ῃ δεκεμβρίου 1895 διωρίσθη ἔφορος Ὀλυμπίας ὁ Δημήτριος Σπυρίδωνος Σταυρόπουλλος. Τῇ 13ῃ ἰουνίου 1901 διωρίσθη ἔφορος Ὀλυμπίας ὁ Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ Κουρουνιώτης.[1]

Τὸ μουσεῖον ᾠκοδομήθη κατὰ διαγράμματα τῶν Γερμανῶν καθηγητῶν Adler καὶ Dörpfeld τῷ 1886 δαπάναις τοῦ ἀοιδίμου Ἀνδρέου Συγγροῦ,[2] ἐφ' ᾧ καὶ ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς προσόψεως τὸ «Σύγγρειον».

Ἡ εἴσοδος τοῦ μουσείου φέρει δωρικὸν ρυθμὸν (οἱ δύο κίονες κατὰ τὸ σχέδιον τῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός). Τὸ ἐσωτερικὸν διαιρεῖται εἰς τοὺς ἑξῆς κυρίους χώρους: εἰς τὸν πρόδομον, εἰς τὴν μεγάλην κεντρικὴν αἴθουσαν (ἐν ᾗ ἱδρύθησαν τὰ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ ἡ Νίκη), εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ἑρμοῦ[3] καὶ εἰς δύο πλαγίας πτέρυγας. Ἐνθάδε τὰ ἀρχαῖα καταγράφονται ὡς ἑξῆς: 1) τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ, 2) ὁ Ἑρμῆς, 3) τὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ πτέρυγι, 4) τὰ ἐν τῷ προδόμῳ, 5) τὰ ἐν τῇ δυσμικῇ πτέρυγι, 6) ἐν βραχυτέροις τὰ ἐν τῇ χαλκοθήκῃ.

Μεγάλη αἴθουσα.

Αὕτη ἔχει μῆκος ἴσον πρὸς τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ τοῦ Διός· ἐγένετο δὲ οὕτω, ἵνα ὑπάρχῃ ἀνάλογος χῶρος πρὸς ἐπανίδρυσιν τῶν ἐναιετίων (ἤτοι τῶν ἐν τοῖς ἀετώμασι) ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ. Καὶ ἐν ἀριστερᾷ μὲν τῷ εἰσερχομένῳ ἀνιδρύθησαν τὰ ἀγάλματα τοῦ ἀνατολικοῦ

[1] Διαρκῶς ἐν Ὀλυμπίᾳ διαμένει ὁ βοηθὸς τοῦ ἐφόρου Π. Βουλισμᾶς, ὅστις ἐν τῷ μουσείῳ κατοικῶν μετ' ἄλλου προσωπικοῦ ἐπιτηρεῖ τὰ ἐν τῷ μουσείῳ καὶ τὰ κατὰ χώραν ἀρχαῖα μνημεῖα.

[2] Ἐδαπανήθησαν περὶ τὰς 220 χιλιάδας δραχμῶν. Ἡ ἐκτέλεσις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιτέκτονος Siebold.

[3] Τὰ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ καὶ ὁ Ἑρμῆς ἀνιδρύθησαν δαπάνῃ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ ἀγαλματοποιοῦ Grüttner.

αετώματος, ἐν δεξιᾷ δὲ τὰ τοῦ δυσμικοῦ,[1] ἐπὶ δὲ τῶν δύο μικρῶν πλευρῶν τῆς αἰθούσης αἱ δώδεκα μετόπαι (τοῦ κυρίως ναοῦ· ἀνεγλυμμένοι οἱ 12 ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους), ἀπαντικρὺ δὲ τῆς εἰσόδου τὸ ἄγαλμα τῆς Νίκης.

Ἀνατολικὸν ἀέτωμα.

Ἡ παράστασις συμφωνεῖ πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἥρως τῆς χώρας καὶ τῆς Πελοποννήσου καθ' ὅλου φέρεται ὁ Πέλοψ.

Ὁ Οἰνόμαος, υἱός τοῦ Ἄρεως, βασιλεὺς τῆς Πίσης,[2] ἀπέφευγε νὰ μνηστεύσῃ τὴν ὡραίαν θυγατέρα Ἱπποδάμειαν, ἅτε κατὰ τὸν χρησμὸν μέλλων νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ. Δι' ὃ ἐπέβαλλε τῷ ἑκάστοτε προσερχομένῳ μνηστῆρι ἀγῶνα ἁρματοδρομίας ἀπὸ Πίσης μέχρι τοῦ ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ βωμοῦ τοῦ Ποσειδῶνος, ἐπιτρέπων δὲ τῷ μνηστῆρι νὰ προελαύνῃ μετὰ τῆς Ἱπποδαμείας ἐν τῷ τεθρίππῳ ἔθυε μεταξὺ κριὸν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀρείου Διός, ἔτασσε δὲ ὅρον, ἐὰν μὲν νικήσῃ ὁ μνηστήρ, νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν Ἱπποδάμειαν, ἐὰν δὲ ἡττηθῇ, νὰ φονεύηται. Ἀλλ' ὁ Οἰνόμαος ἦτο ἀείποτε νικητής, διότι ἐκέκτητο ἵππους ταχυτέρους τοῦ βορρᾶ, καταλαμβάνων δὲ τὸν ἑκάστοτε μνηστῆρα ἐφόνευεν αὐτὸν διὰ τοῦ δόρατος. Οὕτω δὲ φονευθέντων δέκα καὶ τριῶν ἢ δέκα καὶ ὀκτὼ μνηστήρων (ὅρα περὶ τοῦ τάφου αὐτῶν ἀνωτ. σελ. 263), μετὰ ταῦτα ἦλθεν ἐκ Λυδίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὁ Πέλοψ (υἱός τοῦ Ταντάλου),[3] ὅστις διαφθείρας διὰ δώρων τὸν ἡνίοχον τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλον[4] ἐνίκησεν ἐν τῷ ἀγῶνι τὸν βασιλέα· καὶ οὗτος μὲν ὑπὸ τῆς λύπης ηὐτοκτόνησεν, ὁ δὲ Πέλοψ ἔλαβε πρὸς τῇ Ἱπποδαμείᾳ καὶ τὴν βασιλείαν· διότι ὁ Οἰνόμαος, ἀποθανόντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λευκίππου ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Δάφνην, ἔμενεν ἄνευ τέκνου ἄλλου πλὴν τῆς Ἱπποδαμείας.

[1] Ἐπὶ τῶν οἰκείων τοίχων εἰσὶ προσηρτημένα πλήρη γύψινα ὁμοιώματα τῶν ἐναιετίων ἀγαλμάτων ἐν μικρῷ ($^1/_{10}$ τοῦ ἀρχαίου), πεποιημένα ὑπὸ Grüttner.

[2] Ἀνωτ. σελ. 265. Περὶ τῶν θεμελίων τῆς ἐν τῇ Ἄλτει οἰκίας τοῦ Οἰνομάου (ἐν ἀριστερᾷ τῷ ἀπὸ τοῦ μεγάλου βωμοῦ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς βαίνοντι) κλπ. ἀνωτ. σελ. 253 (πρβ. σελ. 261).

[3] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 251, 264.

[4] Πρβ. καὶ τὸ κενοτάφιον τοῦ Μυρτίλου (Παυσ. Ϛ' 20, 17 περὶ τοῦ Ταραξίππου, ἀνωτ. σελ. 213).

Ὁ Πέλοψ μετὰ τῆς Ἱπποδαμείας ἐγέννησε τὸν Ἀτρέα (πατέρα τοῦ Ἀγαμέμνονος), τὸν Θυέστην (πατέρα τοῦ Αἰγίσθου), κλπ.

Ὁ Παυσανίας (Ε΄ 10, 6-7) περὶ τῆς παραστάσεως λέγει: «Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς, ἔστιν ἔμπροσθεν [1] Πέλοπος ἡ πρὸς Οἰνόμαον τῶν ἵππων ἅμιλλα ἔτι μέλλουσα, καὶ τὸ ἔργον τοῦ δρόμου παρὰ ἀμφοτέρων ἐν παρασκευῇ. Διὸς δὲ ἀγάλματος κατὰ μέσον πεποιημένου μάλιστα τὸν ἀετόν, ἔστιν Οἰνόμαος ἐν δεξιᾷ [2] τοῦ Διὸς ἐπικείμενος κράνος τῇ κεφαλῇ, παρὰ δὲ αὐτὸν γυνὴ Στερόπη, θυγατέρων καὶ αὕτη τῶν Ἄτλαντος. Μυρτίλος δέ, ὃς ἤλαυνε τῷ Οἰνομάῳ τὸ ἅρμα, κάθηται πρὸ τῶν ἵππων· οἱ δὲ εἰσιν ἀριθμὸν οἱ ἵπποι τέσσαρες. μετὰ δὲ αὐτόν εἰσιν ἄνδρες δύο· ὀνόματα μέν σφισιν οὐκ ἔστι, θεραπεύειν δὲ ἄρα τοὺς ἵππους καὶ τούτοις προσετέτακτο ὑπὸ τοῦ Οἰνομάου. πρὸς αὐτῷ δὲ κατάκειται τῷ πέρατι Κλάδεος· 7 ἔχει δὲ καὶ ἐς τὰ ἄλλα παρ' Ἠλείων τιμὰς ποταμῶν μάλιστα μετά γε Ἀλφειόν. τὰ δὲ ἐς ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ Διὸς ὁ Πέλοψ καὶ Ἱπποδάμεια καὶ ὅ τε ἡνίοχός ἐστι τοῦ Πέλοπος καὶ ἵπποι, δύο τε ἄνδρες, ἱπποκόμοι δὴ καὶ οὗτοι τῷ Πέλοπι. καὶ αὖθις ὁ ἀετὸς κάτεισιν ἐς στενόν, καὶ κατὰ τοῦτο Ἀλφειὸς ἐπ' αὐτοῦ πεποίηται. τῷ δὲ ἀνδρὶ ὃς ἡνιοχεῖ τῷ Πέλοπι λόγῳ μὲν τῷ Τροιζηνίων ἐστὶν ὄνομα Σφαῖρος (πρβ. Παυσαν. Β΄ 33, 1), ὁ δὲ ἐξηγητὴς ἔφασκεν ὁ ἐν Ὀλυμπίᾳ Κίλλαν εἶναι».[3]

Οὕτως ὁ Παυσανίας μετὰ καὶ τῶν 8 ἵππων ἀριθμεῖ 21 ἀγάλματα, ἅπερ καὶ ἀνηυρέθησαν (μᾶλλον ἢ ἧττον ἠκρωτηριασμένα).[4] Ἡ ἁρματοδρομία εἰκονίζεται ἐν προπαρασκευῇ. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀετώματος ὑψηλότατος πάντων ἵσταται ὁ Ζεύς, παρ' αὐτῷ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὁ Πέλοψ καὶ Οἰνόμαος, ἐν δὲ τοῖς ἄκροις τοῦ ἀετώματος κατάκεινται οἱ δύο ποταμοὶ τῆς χώρας Ἀλφειὸς καὶ Κλάδαος ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ.

[1] Δῆλα δὴ ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἀετώματι· ἀετὸς = ἀέτωμα.

[2] Ὁ Παυσανίας ἐν δεξιᾷ λέγων ἐνταῦθα καὶ ἀλλαχοῦ (καὶ ἐν ἀριστερᾷ κατωτέρω) ἐννοεῖ τῷ θεατῇ· πρβ. τὴν κατὰ Παυσανίαν θέσιν τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Κλαδάου καὶ Ἀλφειοῦ πρὸς τὴν φυσικὴν θέσιν τῶν δύο ποταμῶν.

[3] Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ Παυσανίας (Ε΄ 10, 8) λέγει: «τὰ μὲν δὴ ἔμπροσθεν ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστὶ Παιωνίου, γένος ἐκ Μένδης τῆς Θρᾳκίας, τὰ δὲ ὄπισθεν αὐτῶν Ἀλκαμένους ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας ἐς ποίησιν ἀγαλμάτων»· περὶ τῶν τεχνιτῶν ὅρα κατωτέρω.

[4] Τὸ μάρμαρον, ἐξ οὗ τὰ ἀγάλματα (πάντα) πεποίηνται, εἶνε Πάριον καὶ δὴ κάλλιστον, ὀλίγῳ ὑποδεέστερον τοῦ λυχνίτου (πρβ. κατωτ. περὶ τοῦ Ἑρμοῦ).

'Αλλ' ἀρξώμεθα ἐξ ἀριστερῶν τῷ θεατῇ. Ὁ Ἀλφειὸς κεῖται στηρίζων τὸ σιαγόνιον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ βλέπων πρὸς τὴν παρ' αὐτῷ ὀκλάζουσαν νύμφην Ἀρέθουσαν (Παυσαν. Ε΄ 7, 2 ἑξ.) ἢ κατ' ἄλλους τὴν κρήνην Πῖσαν. Μετ' αὐτὴν κάθηται ἱπποκόμος τοῦ Πέλοπος, στρεφόμενος τὴν κεφαλὴν πρὸς τοὺς ἵππους. Ἔπειτα ἔρχονται οἱ 4 ἵπποι τοῦ Πέλοπος καὶ ὑπὸ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὁ ἡνίοχος, ὅστις γονυκλινὴς κρατεῖ τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων ἢ (ὅπως ἐν ἄλλαις παραστάσεσι) τὴν ὁπλὴν ἑνὸς ἵνα καθήρῃ αὐτήν. Μετὰ τοῦτον ἵσταται ἡ Ἱπποδάμεια ἔχουσα τὴν μὲν δεξιὰν ὑπὸ τὸ στῆθος, τὴν δὲ ἀριστερὰν παρὰ τὸν λαιμόν. Παρὰ τὴν Ἱπποδάμειαν ὁ Πέλοψ εὐσταλὴς νεανίας ἀγένειος φέρων κράνος καὶ κρατῶν τῇ δεξιᾷ δόρυ καὶ τῇ ἀριστερᾷ ἀσπίδα· πιθανῶς ἔφερεν, ὡς ἐκ βοθρίων τινῶν εἰκάζεται, καὶ θώρακα, ἐν μέρει μὲν ἴσως γραπτὸν (ὡς δέρματος), ἐν μέρει δὲ χαλκοῦν ἐπίχρυσον.

Ἐν τῷ μέσῳ ἵσταται ὁ Ζεύς, ὑποτιθέμενος ἀόρατος τοῖς εἰς τὸν ἀγῶνα παρασκευαζομένοις, τῇ μὲν ἀριστερᾷ κρατῶν σκῆπτρον, τῇ δὲ δεξιᾷ ἁπτόμενος τοῦ ἱματίου· φαίνεται εἰς ἔνδειξιν εὐνοίας ἐστραμμένος μικρὸν τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν Πέλοπα, ὅστις καὶ διὰ τοῦτο τίθεται παρὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τοῦ Διός.

Παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τοῦ Διὸς ἵσταται ὁ Οἰνόμαος, γενειάτης καὶ κατὰ τὸ ἀνδρικώτερον σῶμα διακρινόμενος τοῦ Πέλοπος, μετὰ ἱματίου ἐπὶ τῶν ὤμων, ἄνευ ἀσπίδος, φέρων δόρυ καὶ κράνος καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ἱμάτιον, στηρίζων δὲ τὴν δεξιὰν ἀλαζονικῶς ἐπὶ τῆς ὀσφύος, βέβαιος τρόπον τινὰ περὶ τῆς νίκης. Μετὰ τὸν Οἰνόμαον ἡ γυνὴ αὐτοῦ Στερόπη ἠμφιεσμένη ὀλιγόπτυχον χιτῶνα (ἐζωμένον καὶ ἀναδιπλούμενον ἐπὶ τοῦ στήθους) καὶ κρατοῦσα τῇ μὲν δεξιᾷ ἴσως φιάλην ἢ κανοῦν χάριν τῆς πρὸ τοῦ ἀγῶνος θυσίας, τῇ δὲ ἀριστερᾷ τὸ ἱμάτιον ὑπὲρ τὸν ὦμον. Μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῶν τεσσάρων ἵππων τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλος ὁ ἡνίοχος τοῦ Οἰνομάου κάθηται πρὸ τῶν ἵππων κρατῶν αὐτοὺς διὰ τῶν χαλινῶν. Μετὰ τοὺς ἵππους δύο ἱπποκόμοι: ὁ μὲν πρῶτος, γέρων φαλακρός, πλαδαρὸς τὰς σάρκας, καθήμενος,[1] τῇ ἀριστερᾷ στηριζόμενος ἐπὶ ῥάβδου, μάντις

[1] Οἱ ἱμάντες τῶν ὑποδημάτων ἔφερον γραπτὰ ἀνθέμια· ἴχνος ἐρυθροῦ χρώματος παρετηρήθη ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τοῦ στόματος· ὁ πώγων (ἰδίᾳ ὁ μύσταξ) ἐδηλοῦτο καὶ διὰ χρώματος.

κατά τινας, σύννους καὶ ἐν θλίψει οἱονεὶ τὴν ἧτταν τοῦ βασιλέως προβλέπων, ὁ δὲ ἕτερος, νεανίας ὀκλαδὸν καθήμενος, ἀπαθὴς καὶ ἀπρακτῶν. Τέλος ὁ Κλάδαος ἀγένειος (ὡσαύτως ἀγένειος, ὡς φαίνεται, εἶνε καὶ ὁ Ἀλφειός) πρανὴς κατακείμενος καὶ μετά τινος περιεργίας προσβλέπων.

Καὶ ταῦτα μὲν καθ' ἣν τάξιν εἶνε ἀνιδρυμένα τὰ ἀγάλματα ἐν τῇ αἰθούσῃ (κυρίως κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Ἑ. Κουρτίου). Ἀλλ' ἡ κατάταξις αὕτη δὲν συμφωνεῖ ἐν πᾶσι πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου καὶ πρὸς πρακτικοὺς ἢ τεχνικούς τινας λόγους, οἷον πρὸς τὸν τόπον τῆς εὑρέσεως τῶν τεμαχίων (παρὰ τὸ κρηπίδωμα τοῦ ναοῦ). Δι' ὃ ἄλλοι μὲν ἐναλλάττουσι τὰς θέσεις τῆς Στερόπης καὶ Ἱπποδαμείας, ἄλλοι δὲ τὰς τοῦ Οἰνομάου καὶ Πέλοπος· καὶ οἱ μὲν τὴν ὀκλάζουσαν γυναῖκα, ἥτις φαίνεται ὡσαύτως ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ ἀέτωμα καὶ ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὡς ἱπποκόμος, μετατάσσουσιν ὡς θαραπαινίδα μεταξὺ τῆς Στερόπης καὶ τῶν ἵππων, οἱ δὲ πιθανώτερον πρὸ τοῦ Κλαδάου, ὁ δὲ παρὰ τὴν Στερόπην καθήμενος μετατίθεται ὡς ἡνιοχῶν ὄπισθεν τοῦ ἅρματος τοῦ Πέλοπος, ἐν ᾧ οἱ περὶ τὸν Οἰνόμαον ἀσχολοῦνται ἔτι περὶ τὰ τῆς θυσίας. Παραλειπομένων τῶν περὶ τούτων καὶ τῶν συναφῶν μεταθέσεων, αἵτινες καὶ ἔχουσιν ἰδίους ἑκάστη λόγους, προστεθήτω μόνον ὅτι, ὡς εὐλόγως νῦν πιστεύεται, ὄπισθεν τῆς οἰκείας τετράδος τῶν ἵππων (ἴχνη χρώματος ἐπὶ τῶν οὐρῶν) ὑπῆρχον τὰ ἅρματα,[1] τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Οἰνομάου, συμπληροῦντα τὴν ἄλλως ἀραιὰν παράστασιν. Ὑπό τινων προστίθεται καὶ βωμὸς πλησίον τοῦ Διός, ὑπ' ἄλλων δὲ πρεσβεύεται εὐλογώτατα ὅτι τὰ δύο ἄκρα ἀγάλματα δὲν εἶνε ὁ Ἀλφειὸς καὶ ὁ Κλάδαος (οὐδὲν ποταμοῦ σύμβολον φαίνεται), ἀλλ' ἁπλοῖ θεαταὶ (πρβ. καὶ τὰ ἐν τῷ δυσμικῷ ἀετώματι δύο ἀντίστοιχα ἀγάλματα).[2]

[1] Τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ ἀλλαχοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ Παυσανίου· πρβ. τὰς ἐπὶ τῶν ἵππων προσαρμογὰς τῶν ἡνιῶν καὶ τοῦ ἅρματος. Τὰ ἅρματα, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῆς παρὰ τοὺς πόδας τοῦ γέροντος ἐντομῆς, ἦσαν ἴσως ἐκ μαρμάρου.

[2] Περὶ τοῦ Α. καὶ Δ. ἀετώματος ὅρα *Treu* ἐν Ergebn. III σελ. 44-137, 179-181, 286-8 (πρβ. καὶ τὴν κατὰ Treu ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Δρέσδης κατάταξιν τῶν ἐκμαγείων [συμπεπληρωμένων] τῶν δύο ἀετωμάτων), *Curtius* ἐν Erg. III σ. 280-5, *Frazer* Paus. III σελ. 505 ἑξ., κλπ.

Δυσμικὸν ἀέτωμα.

Διὰ τῶν ἐπὶ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ ἀγαλμάτων παρίσταται κατὰ Παυσανίαν (Ε΄ 10, 8) «Λαπιθῶν ἐν τῷ Πειρίθου γάμῳ πρὸς Κενταύρους ἡ μάχη».

Κατὰ τὸν μῦθον ὁ Λαπίθης καὶ ὁ Κένταυρος, ἐξ ὧν καὶ τὰ δύο φερώνυμα Θεσσαλικὰ γένη, ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀλλ' οἱ Κένταυροι κατὰ μικρὸν ἀμελήσαντες τῆς θείας καταγωγῆς διεφθάρησαν καὶ ἐθεωροῦντο μετὰ ταῦτα ὡς «ἄγριόν τι φῦλον» (Στράβ. Θ΄ 439) περὶ τὸ Πήλιον τῆς Θεσσαλίας διαιτώμενοι. Ἐν τοῖς γάμοις τοῦ Πειρίθου,[1] τοῦ περὶ τὸν Πηνειὸν Λαπίθου βασιλέως, κεκλημένος παρῆν καὶ ὁ Θησεύς· οἱ δὲ Κένταυροι, παρόντες ὡσαύτως, μεθυσθέντες ἐζήτουν νὰ ἁρπάσωσι τὴν γυναῖκα[2] τοῦ Πειρίθου καὶ τὰς τῶν ἄλλων Λαπιθῶν· ἐκ τούτου συνήφθη μάχη κρατερά, καθ' ἣν ἀπώλετο μὲν ὁ Καινεύς, ὁ ἐκ Γυρτῶνος Λαπίθης ἥρως, καταχωσθεὶς ὑπὸ τῶν Κενταύρων ἐν τῇ γῇ ὑπὸ κορμοὺς ἐλατῶν (διότι ἐλέγετο ἄτρωτος), τῶν Κενταύρων δὲ οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἀπηλάθησαν (Ὅμηρ. Ὀδ. φ 295 ἑξ., Ἡσίοδ. ἀσπ. Ἡρ. 178 ἑξ., Πίνδ. ἀποσπ. 25, 26, Πλούτ. Θησ. Λ΄ καὶ Ἠθ. 1057 d, Ἀπολλ. Ῥόδ. Α 59 ἑξ., Διόδ. Δ΄ 69 ἑξ., Ovid. Met. XII 172 ἑξ., κλπ.).

Κατὰ νεωτέρους μυθολόγους οἱ Κένταυροι εἶνε συμβολικὴ εἰκὼν τῆς ἐπὶ τῶν ὀρέων ἐνσκηπτούσης λαίλαπος καὶ καταιγίδος· παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐπιστεύοντο ὡς δαίμονες τῶν ὀρέων καὶ δασῶν θηριώδεις («φῆρες ὀρεσκῷοι» Ὅμηρ. Ἰλ. Α 268[3]), παρίστανται δὲ ἐν μὲν τῇ ἀρχαϊκῇ τέχνῃ ὡς ἄνθρωποι (μετ' ἀνθρωπίνων σκελῶν) τέλειοι, ἀφ' ὧν ἐκφύεται τὸ ὄπισθεν ἥμισυ ἵππου,[4] ἐν δὲ τοῖς καλοῖς κυρίως χρόνοις

[1] Ὁ Πειρίθους λέγεται υἱὸς τοῦ Διὸς ἢ τοῦ ἀσεβοῦς Ἰξίονος, τοῦ κατ' ἄλλον μῦθον γεννήσαντος ἐκ τῆς νεφέλης (εἰδώλου τῆς Ἥρας) τὸν Κένταυρον (Διόδ. Δ΄ 69, καὶ 70 «τινὲς δὲ λέγουσι τοὺς ἐκ Νεφέλης καὶ Ἰξίονος γεννηθέντας Κενταύρους, πρώτους ἱππεύειν ἐπιχειρήσαντας, Ἱπποκενταύρους ὠνομάσθαι καὶ εἰς πλάσμα μύθου καταταχθῆναι ὡς διφυεῖς ὄντας»).

[2] Κατὰ Πλούταρχον (Θησ. Λ΄) Δηιδάμεια, κατ' ἄλλους δὲ Ἱπποδάμεια.

[3] Πρβ. Ὅμηρ. Ἰλιάδ. Β 743.

[4] Πρβ. Παυσ. Ε΄ 19, 7 (ἀνωτ. σελ. 247-8) καὶ ἐπὶ μεγάλου χαλκοῦ ἐλάσματος εὑρεθέντος ἐν Ὀλυμπίᾳ (κατωτ. περὶ τῶν ἐν τῇ Σ αἰθούσῃ χαλκωμάτων), νῦν κει-

καὶ ἔπειτα ὡς ἄνω ἡμίτομον ἀνθρώπου μετὰ χειρῶν, προσπεφυκὸς ἐπὶ σώματος (ἀκεφάλου) ἵππου. Ἡ ἐν τῇ τέχνῃ παράστασις τοῦ Ἱπποκενταύρου προέκυψεν, ὡς φαίνεται, ἐκ τῆς θέας τοῦ πρώτου ἱππέως, ὅστις ἐξελήφθη ὡς συμπεφυκὼς τῷ ἵππῳ καὶ ἓν σῶμα μετ' αὐτοῦ ἀποτελῶν (πρβ. ἀνωτ. σελ. 272, 1 καὶ σελ. 63 ἑξ.).

Ἡ ἐπὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διὸς Κενταυρομαχία δὲν φαίνεται σαφῶς τίνα πρὸς τὴν μυθολογίαν ἢ τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ἔχει συνάφειαν. Καὶ ἀναγράφει μὲν ὁ Παυσανίας πρὸς ἐξήγησιν τοῦ πράγματος τὴν γενεαλογίαν τοῦ Πειρίθου (ὡς υἱοῦ τοῦ Διός) καὶ τοῦ Θησέως (ὡς ἀπογόνου τοῦ Πέλοπος), ἀλλὰ κυρίως εἰπεῖν ἡ Κενταυρομαχία ἦτο συνήθης καὶ ἀγαπητὴ παράστασις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καὶ μάλιστα τῇ ἀττικῇ τέχνῃ, ἅτε παρέχουσα τοῖς καλλιτέχναις νὰ εἰκονίζωσιν ἐν προσηκούσῃ ἀνθρώπων καὶ ἵππων συνθέσει ποικίλα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς κινήματα καὶ πάθη, ἴσως δ' ἐθεωρεῖτο ὡς ἀλληγορία, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κατὰ τῆς ὠμότητος καὶ ἀκρατείας τῶν βαρβάρων θριάμβου τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, διαθρύπτουσα τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἑλλήνων. Ἄλλως δὲ τὴν Θεσσαλῶν εἰς Ἠλείαν κάθοδον ἐμφαίνουσι πολλὰ ὀνόματα (ποταμοὶ ὁ Πηνειός, ὁ Ἐνιπεύς, ὁ μεταξὺ Ἠλείας καὶ Ἀχαΐας Λάρισος· ὄρη Ὄλυμπος, Ὄσσα), ἐν Ἤλιδι δὲ μετέσχε τῆς βασιλείας ὁ Φόρβας υἱὸς τοῦ Λαπίθου,[1] ἐβασίλευσαν δὲ καὶ ὁ Αὐγέας καὶ Ἄκτωρ υἱοὶ τοῦ Φόρβαντος. Ἴσως δὲν εἶνε ἄπορον ὅτι Θεσσαλικὴ παρίσταται σκηνὴ παρὰ τὸν ἄλλον Ὄλυμπον, τὸν τῆς Ὀλυμπίας, ἐπὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, καὶ δή, ὑποτιθεμένου ὡς Ἀθηναίου τοῦ τεχνίτου, σκηνή, ἧς μετέσχεν ὁ Θησεὺς ὁ τῶν Ἀθηνῶν ἥρως. Ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ Κενταυρομαχία κατά τινας σημαίνει τὴν ἐπὶ τῆς Φολόης πρὸς τοὺς Κενταύρους μάχην τοῦ Ἡρακλέους, κατ' ἄλλους δὲ ὑπαινίσσεται τὴν ἧτταν τῶν Πισατῶν, εἰς ὧν τὰ λάφυρα ἀναφέρεται καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἵδρυσις τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος.[2]

μένου ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου (ἀριθ. 6444: Κένταυρος τοξευόμενος ὑπὸ Ἡρακλέους κλπ.).

[1] Πρβ. καὶ τὸν Λάπιθον τὸ ὄρος (ἀνωτ. σελ. 9).

[2] Διοδ. Δ' 12, 69-70, πρβ. *Wolters* σελ. 128, *Bötticher*[2] σελ. 277, *Flasch* σελ. 1104 DD, *von Wilamowitz-Moellendorff* Euripides Herakles[2] I σελ. 60 (πρβ. σελ. 91), *Treu* ἐν Erg. III σελ. 130-7, πρβ. ἀνωτ. σελ. 271, 2 (αὐτ. στ. 1 ἀντὶ *179* γρ. *178*).

Ὁ Παυσανίας περιγράφει διὰ βραχέων μόνα τὰ κύρια τῆς ὑποθέσεως πρόσωπα λέγων ὧδε: «Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἀετοῖς[1] ἐστὶν αὐτῷ[2] Λαπιθῶν ἐν τῷ Πειρίθου γάμῳ πρὸς Κενταύρους ἡ μάχη. κατὰ μὲν δὴ τοῦ ἀετοῦ τὸ μέσον Πειρίθους ἐστί· παρὰ δὲ αὐτὸν τῇ μὲν Εὐρυτίων ἡρπακὼς τὴν γυναῖκά ἐστι τοῦ Πειρίθου, καὶ ἀμύνων Καινεὺς τῷ Πειρίθῳ, τῇ δὲ Θησεὺς ἀμυνόμενος πελέκει τοὺς Κενταύρους· Κένταυρος δὲ ὁ μὲν παρθένον, ὁ δὲ παῖδα ἡρπακώς ἐστιν ὡραῖον. ἐποίησε δέ, ἐμοὶ δοκεῖν, ταῦτα ὁ Ἀλκαμένης Πειρίθουν τε εἶναι Διὸς ἐν ἔπεσι τοῖς Ὁμήρου[3] δεδιδαγμένος καὶ Θησέα ἐπιστάμενος ὡς (ἀπόγονος) εἴη τέταρτος Πέλοπος» (Παυσ. Ε' 10, 8).

Οὕτω κατὰ Παυσανίαν ὁ ἐν τῷ μέσῳ ὑψηλὸς νεανίας εἶνε ὁ Πειρίθους· παρ' αὐτὸν ἔνθεν μὲν (ἐν ἀριστερᾷ τῷ ὁρῶντι) Εὐρυτίων (ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κενταύρων) ἁρπάζων τὴν γυναῖκα τοῦ Πειρίθου (Δηιδάμειαν), καὶ ὁ Καινεὺς βοηθῶν τῷ Πειρίθῳ, ἔνθεν δὲ (ἐν δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι) ἵσταται ὁ Θησεὺς[4] πλήττων διὰ πελέκεως τὸν (παρὰ τὸ ἀριστερὸν πλευρὸν τοῦ Πειρίθου) Κένταυρον ὅστις ἁρπάζει παρθένον, μετὰ δὲ τὸν Θησέα Κένταυρος ἁρπάζων παῖδα.

Περὶ τῶν λοιπῶν προσώπων τοῦ ἀετώματος ὁ ἀρχαῖος περιηγητὴς οὐδένα ποιεῖται λόγον. Τὰ ἀγάλματα ἦσαν ἐν ὅλῳ 21, ηὑρέθησαν δὲ πάντα (μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλλιπῆ). Οὐ μόνον δὲ ἀτελὴς εἶνε ἡ τοῦ Παυσανίου περιγραφή, ἀλλὰ καὶ ἐσφαλμένη φαίνεται ἰδίᾳ περὶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ πρόσωπον, ὅπερ ὀνομάζει Πειρίθουν. Διότι, ἂν ὁ ἐν μέσῳ ἱστάμενος νεανίας ἦτο ὁ νυμφίος, θὰ εἶχε τὸ αὐτὸ τοῖς ἄλλοις Λαπίθαις ἀνάστημα, ἀντὶ δὲ νὰ ἐκτείνῃ ἁπλῶς τὴν χεῖρα, θὰ μετεῖχεν ἐνεργῶς τῆς συναπτομένης μάχης, ἐν ᾗ πρώτη μάλιστα ἐκινδύνευεν ἡ Δηιδάμεια. Τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ τὸ κάλλος, ὅσον ἡ τέχνη τότε ἐδύνατο νὰ εἰκονίσῃ, καὶ ἡ θεία γαλήνη καὶ ἠρεμία ἡ ἐπὶ τῆς ὅλης μορφῆς τοῦ ἀγάλματος ἐκδηλουμένη, ὑπερτέρα παντὸς πάθους συνταράσσοντος τοὺς παρ' αὐτῷ μανιωδῶς παλαίοντας βροτούς, ἐμφαίνουσιν ἱκανῶς ὅτι, ὡς ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἀετώματι, καὶ ἐνταῦθα

[1] Δῆλα δὴ ἐν τῷ δυσμικῷ ἀετώματι.

[2] Ἤγουν τῷ Ἀλκαμένει· περὶ τῶν τεχνιτῶν ἰδὲ κατωτ. (πρβ. ἀνωτ. σελ. 269, 3).

[3] Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Β 741.

[4] Ὀλίγα ηὑρέθησαν ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τεμάχια τοῦ ἀγάλματος τούτου (φοροῦντος πέδιλα, πρβ. κατωτ.).

θεός ἐστιν ὁ ἐφορῶν, πρὸς τὰ ἑαυτοῦ δεξιὰ στρεφόμενος, ἀόρατος τοῖς μαχομένοις. Θεωρουμένου δὲ ὅτι πατὴρ τῶν δύο συγκρουομένων γενῶν εἶνε ὁ Ἀπόλλων, ὅτι ὁ θεὸς οὗτος καὶ ἐν ἄλλῃ Κενταυρομαχίᾳ παρίσταται [1] καὶ ὅτι ἐν Ὀλυμπίᾳ πολλαχῶς ἐλατρεύετο,[2] εἰκότως νῦν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁ ἐνταῦθα εἰκονιζόμενος νεανίας κρίνεται Ἀπόλλων.[3] Μέγας, εὐθυτενής, ἀκερσεκόμης, μετὰ πεδίλων, μόνον οὐ πάγγυμνος, περικαλλὴς τήν τε κεφαλὴν[4] καὶ τὸ λοιπὸν σῶμα, ὅπερ ἡ χλαμὺς[5] οἱονεὶ ἀποκαλύπτει περιβάλλουσα τὰ νῶτα τὸν δεξιὸν ὦμον καὶ τὸν ἀριστερὸν πῆχυν, ὁ θεὸς εἶχεν ἤρεμος ἐν τῇ ἀριστερᾷ τόξον καὶ βέλος, τείνων δ' ἐπιτακτικῶς τὴν δεξιὰν διέπει τὰ τῆς σκηνῆς εὐνοῶν τῷ ἀγῶνι τῶν Λαπιθῶν καὶ οὕτως ἐπιβάλλων τοῖς ὑβρισταῖς τὴν δίκην.

Οὕτω δὲ λαμβανομένου τοῦ ἐν τῷ κέντρῳ προσώπου ὡς Ἀπόλλωνος, ὁ ἐν ἀριστερᾷ (τῷ ὁρῶντι) Λαπίθης εἶνε ὁ Πειρίθους πλήττων διὰ πελέκεως ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ κρατουμένου τὸν Εὐρυτίωνα, ὃν ἡ Δηιδάμεια κρατεῖ ἀπό τε τῆς κόμης καὶ τοῦ πώγωνος τείνουσα νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς περιπτύξεως. Ἐκεῖθεν δὲ τοῦ Ἀπόλλωνος συμμετρικῶς βλέπομεν σύμπλεγμα τριῶν ἐπ' ἴσης προσώπων: Κενταύρου ἁρπάζοντος ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ τοῦ στήθους παρθένον καὶ τοῦ Θησέως πλήττοντος αὐτὸν διὰ ξίφους, οὗ τὸν κολεὸν ἐκράτει ἴσως ἐν τῇ ἀριστερᾷ. Ἀλλ' ἡ ἵδρυσις καὶ ἑρμηνεία αὕτη προσκρούει τῷ Παυσανίᾳ, ὑφ' οὗ Θησεὺς λέγεται ὁ τὸν πέλεκυν κρατῶν (πρβ. κατωτ.).

Μετὰ τὰ ἑπτὰ ταῦτα πρόσωπα ἔρχεται ἑκατέρωθεν σύμπλεγμα δύο, ἔπειτα σύμπλεγμα τριῶν γονυκλινῶν προσώπων, μεθ' ὃ ἔχομεν ἀνὰ μίαν γραῖαν καὶ μίαν νεᾶνιν. Καὶ ἀριστερὰ μὲν Λαπίθης (κατὰ

[1] Ἐπὶ τῆς ζῳφόρου τοῦ ἐν Βάσσαις τῆς Φιγαλείας ναοῦ τοῦ Ἐπικουρίου Ἀπόλλωνος· ὁ ναὸς οὗτος ἀπέχει περ. 2 $^1/_2$ ὥρ. ἀπὸ τῆς νῦν Ἀνδριτσαίνης πόλεως (πρβ. σελ. 239, 1). Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι ἄλλως ὀνομαστέα ἡ νῦν ἐπαρχία Ὀλυμπίας, ὁ δὲ νῦν δῆμος Ὀλυμπίων ὀνομαστέος δ. Ὀλυμπίας (ἀνωτ. σελ. 5, 1)· κακῶς ἔτι λέγονται καὶ οἱ νῦν δῆμοι Ἐλευσῖνος τῆς Γορτυνίας (ὀρθότερον δ. Ἐλευσινίου, ἐν «Ἐθνικῇ» ἐφημερ. 22ας δεκεμβρ. 1890), Ειδυλλίας κλπ. Πρβ. Γ. Παπανδρέου Ἠλειακὰ σ. 32, Ἀζανιὰς σ. 34.

[2] Ὡς πατὴρ Ἰάμου τοῦ γενάρχου τῶν ἐν Ἠλείᾳ μάντεων (ἀνωτ. σελ. 156), «θέρμιος» Παυσ. Ϛ' 2, 5 (πρβ. ἀνωτ. σελ. 17, 4), ὀλυμπιονίκης ἀγωνισάμενος πρὸς πρὸς τὸν Ἑρμῆν καὶ Ἄρη (ἀνωτ. σελ. 15).

[3] Τινὲς ἀκολουθοῦντες τῷ Παυσανίᾳ δέχονται τὸ πρόσωπον τοῦτο ὡς Πειρίθουν.

[4] Πρβ. κεφαλὴν ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Ἀθηνῶν ἀκροπόλεως (αἴθ. ἐφήβου) ἀρ. 689.

[5] Διατηρεῖ ἴχνη ὑπερύθρου χρώματος.

τινας ὁ Καινεύς, ὅστις ὅμως πιθανώτερον κατ' ἄλλους δὲν παρίστατο ἐν τῷ ἀετώματι) περιπλέγδην πνίγων τὸν δάκνοντα αὐτὸν Κένταυρον (μόνον τὸ πρόσθιον τούτου παρίσταται ἐν τῷ συντάγματι, ὡς μὴ φαινομένου τοῦ ἄλλου). Ἀριστερώτερον δὲ γυνὴ κρατουμένη ἀπὸ τῆς κόμης ὑπὸ Κενταύρου καὶ Λαπίθης ἁρπάζων τοῦτον ἀπὸ τῆς κόμης. Μετὰ τούτους ἐν τέλει γραῖα καὶ νεᾶνις, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος. Δεξιὰ δὲ ἀντιστοίχως Κένταυρος ἁρπάζων παῖδα νέον, πιθανῶς οἰνοχόον, μεθ' οὓς Κένταυρος ἁρπάζων γυναῖκα ἀπὸ τοῦ ποδός, ἀλλὰ τιτρωσκόμενος ὑπὸ Λαπίθου διὰ μαχαίρας, ἥτις (χαλκῆ οὖσα) ἐφαίνετο ὅτι εἰσέδυνεν εἰς τὸ στῆθος καὶ ἐξήρχετο ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὤμου τοῦ Κενταύρου. Τέλος πάλιν ἑτέρα γραῦς καὶ νεᾶνις. Καὶ αἱ μὲν δύο γρᾶες, καθ' ἃ δὴ καὶ οἱ τοῦ προσώπου ἥκιστα εὐγενεῖς χαρακτῆρες δηλοῦσιν, εἶνε τροφοί, θεράπαιναι, ταμίαι ἢ οἰκονόμοι, ἴσως βαρβάρου καταγωγῆς, πρανεῖς ἐπὶ τῶν τοῦ συμποσίου προσκεφαλαίων κείμεναι καὶ τὴν φρίκην ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις ἐκδηλοῦσαι (ἡ ἐν ἀριστερᾷ φαίνεται ὡσεὶ τιλλομένη τὴν κόμην). Αἱ δὲ κατὰ τὰ ἄκρα τοῦ ἀετώματος κατακείμεναι νεαραὶ γυναῖκες εἶνε κατά τινας νύμφαι τῆς χώρας (ἴσως τῆς Θεσσαλίας), ἔνθα ὑπόκειται ἡ σκηνή, θεώμεναι ἀπαθῶς τὴν συμπλοκὴν ἀναλόγως πρὸς τοὺς δύο ποταμοὺς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος, πιθανώτερον δὲ γυναῖκες Λαπιθῶν ὑπὸ τῶν Κενταύρων κακωθεῖσαι (πρβ. τοὺς ἐν μέρει καθῃρημένους χιτῶνας).[1]

Περὶ τῆς θέσεως τῶν ἀγαλμάτων αἱ γνῶμαι διίστανται. Τινὲς πιθανώτατα πιστεύουσιν, ὅτι οἱ δύο νεανίαι ἅτε ἔχοντες ὑψηλότερον τῶν πρώτων Κενταύρων τὸ ἀνάστημα πρέπει νὰ σταθῶσιν ἑκατέρωθεν τοῦ κέντρου βλέποντες πρὸς τὰ ἄκρα καὶ διώκοντες ἐκ τοῦ μέσου τοὺς Κενταύρους φεύγοντας μετὰ τῶν ἁρπαζομένων γυναικῶν· δι' ὃ μετατίθενται ἐναλλὰξ τὰ παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα, ἐν ἀριστερᾷ καὶ δεξιᾷ, ἐκ τριῶν προσώπων συγκείμενα δύο συντάγματα ὅπως ἔχουσιν ὁμοῦ, καὶ δὴ οἱ δύο νεανίαι τίθενται ἀμέσως παρὰ τὸν ἀόρατον αὐτοῖς, ὡς εἴρηται, Ἀπόλλωνα· οὕτω δὲ τῶν παρὰ τὸν Ἀπόλλωνα συνταγμάτων τὸ μὲν ἐν ἀριστερᾷ τῷ θεατῇ, πρὸς ὃ καὶ στρέφεται ὁ θεός, ἦτο ὁ Πειρίθους[2] πλήττων διὰ ξίφους τὸν Εὐρυτίωνα καὶ ἡ

[1] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 271 ἐν τέλει ἑρμηνείαν τῶν δύο ἀκροτάτων ἀγαλμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος.

[2] Ὁ νυμφίος, μετὰ πιδίλων.

Δηιδάμεια, τὸ δὲ ἐν δεξιᾷ ἀντιστοίχως ὁ Θησεὺς πλήττων διὰ πελέκεως Κένταυρον, ὅστις ἁρπάζει τὴν μητέρα τῆς Δηιδαμείας ἤ τινα τῶν περὶ τὴν Δηιδάμειαν γυναικῶν (ἴσως τὴν νυμφεύτριαν). Ὡσαύτως δὲ ἐναλλάσσονται τὰς θέσεις καὶ τὰ ἐκ δύο προσώπων συγκείμενα συμπλέγματα (τὸ τοῦ δάκνοντος καὶ ἄγχοντος πρὸς τὸ τοῦ ἁρπάζοντος τὸν παῖδα).

Τὰ ἀγάλματα εἶνε ἐκ τοῦ αὐτοῦ Παρίου μαρμάρου ἐξ οὗ καὶ τὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος (σελ. 269, 4), πάντα, πλὴν τῶν δύο γραιῶν καὶ τῆς ἐν τῇ ἀριστερᾷ γωνίᾳ νέας γυναικὸς καὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τῆς ἐν τῇ δεξιᾷ γωνίᾳ νέας γυναικός· ταῦτα εἶνε μαρμάρου Πεντελῆς, προέρχονται δὲ πιθανῶς ἐξ ἀναπληρώσεως πεπτωκότων τῶν ἀρχαίων γενομένης πολλῷ ὕστερον (ἴσως ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις).

Μετόπαι.[1]

Τὰ ἀνάγλυφα, δι' ὧν παρίστανται οἱ 12 ἆθλοι τοῦ Ἡρακλέους, ἦσαν οὐχί, ὡς συνήθως, ἐπὶ τῶν μετοπῶν τοῦ περιστυλίου (κάτωθεν τῶν ἀετωμάτων καὶ τοῦ γείσου), ἀλλ' ἐπὶ τῶν μετοπῶν τοῦ κυρίως ναοῦ, ἓξ μὲν πρὸς ἀνατολὰς ἄνωθεν τῆς εἰς τὸν πρόναον εἰσόδου (ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας), ἓξ δὲ ἀντιστοίχως πρὸς δυσμὰς ἄνωθεν τῆς (ἐκ Δ.) εἰσόδου τοῦ ὀπισθοδόμου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 172).[2] Αἱ μετόπαι εἶνε τοῦ αὐτοῦ τοῖς ἐναιετίοις Παρίου μαρμάρου (σ. 269, 4), σῴζονται δὲ πᾶσαι μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλλιπεῖς· αἱ ἐνιαχοῦ ἐκ γύψου συμπληρώσεις εἶνε ἐκμαγεῖα τῶν πρωτοτύπων, ἅτινα εὑρεθέντα κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1829 ὑπὸ τῶν Γάλλων γενομένην ἀνασκαφὴν κεῖνται νῦν ἐν Λούβρῳ τοῦ Παρισίου (ἀνωτ. σελ. 138).

Ὁ Παυσανίας (Ε' 10, 9) γράφει: «ἔστι δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Ἡρακλέους τὰ πολλὰ τῶν ἔργων. ὑπὲρ μὲν τοῦ ναοῦ πεποίηται τῶν θυρῶν ἡ ἐξ Ἀρκαδίας ἄγρα τοῦ ὑός, καὶ τὰ πρὸς Διομήδην τὸν Θρᾷκα καὶ ἐν Ἐρυθείᾳ πρὸς Γηρυόνην, καὶ Ἄτλαντός τε τὸ φόρημα ἐκδέχεσθαι[3] μέλλων καὶ τῆς κόπρου καθαίρων τὴν γῆν ἐστιν Ἠλείοις·

[1] *Treu* ἐν Erg. III σ. 138-78 (πρβ. σ. 178-81), 288, *Frazer* Paus. σ. 523 ἑξ.

[2] Σημεῖα, οἷα κατὰ τὸν πρόναον, κιγκλίδων ἢ θυρώματος δὲν ηὑρέθησαν ἐπὶ τοῦ Δ. τοῦ ὀπισθοδόμου.

[3] Ὑπὸ Ἐ. Κουρτίου προστίθεται «καὶ τὸν Κέρβερον ἐξ Ἅδου κομίζειν».

ὑπὲρ δὲ τοῦ ὀπισθοδόμου τῶν θυρῶν τοῦ ζωστῆρος τὴν Ἀμαζόνα ἐστὶν ἀφαιρούμενος καὶ τὰ ἐς τὴν ἔλαφον καὶ τὸν ἐν Κνωσῷ ταῦρον καὶ ὄρνιθας τὰς ἐπὶ Στυμφήλῳ καὶ ἐς ὕδραν τε καὶ τὸν ἐν τῇ γῇ τῇ Ἀργείᾳ λέοντα».

Οὕτως ἐπὶ μὲν τῶν ἀνατολικῶν μετοπῶν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Παυσανίου ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν ἦσαν ὁ Ἐρυμάνθιος κάπρος, αἱ ἵπποι τοῦ Διομήδους, αἱ βόες τοῦ Γηρυόνου, τὰ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων, ἡ ἀναγωγὴ τοῦ Κερβέρου [1] καὶ ἡ κόπρος τοῦ Αὐγέου. [2] Ἐπὶ δὲ τῶν δυσμικῶν μετοπῶν ὡσαύτως ἀπὸ νότου ἵσταντο ἡ Ἀμαζών, ἡ Κερυνῖτις ἔλαφος, ὁ ἐν Κνωσῷ ταῦρος, αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες, ἡ Λερναία ὕδρα καὶ ὁ ἐν Νεμέᾳ λέων. [3]

Ἐν τῷ μουσείῳ (ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ παρὰ τὰ ἀγάλματα τῶν οἰκείων ἀετωμάτων) αἱ μετόπαι εἰσὶν ἀνιδρυμέναι ὡς ἑξῆς: πέντε μὲν ἐπὶ τοῦ τῆς εἰσόδου τοίχου ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ μία (ἡ τῶν Ἑσπερίδων) ἐπὶ τοῦ ἀπαντικρὺ αὐτῶν τοίχου, πέντε δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ καὶ μία (ἡ τοῦ ταύρου) ἐπὶ τοῦ ἀπαντικρὺ τούτων τοίχου.

Πολλαχοῦ τῶν ἀναγλύφων (ἄνω ἐπὶ βοθρίων) ἦσαν ἐμπεπαρμένοι μηνίσκοι (αἰχμαὶ σιδηραῖ, δίκρανοι κλπ.) πρὸς ἀποτροπὴν τῶν πτηνῶν. [4] Τοῦ χρωματισμοῦ τῶν μετοπῶν περιεσώθησαν πολλαχοῦ λείψανα ἐπὶ τοῦ πεδίου, τῆς κόμης, τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ ἱματισμοῦ κλπ.

Περὶ τῶν τεχνιτῶν τῶν μετοπῶν ὅρα κατωτέρω.

Τῶν μετοπῶν ὡς ἑξῆς καταλεγομένων (κατὰ τὴν Παυσανίου τάξιν) αἱ μὲν πρῶται ἓξ ἵσταντο, ὡς εἴρηται, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, αἱ δὲ λοιπαὶ ἓξ ἐπὶ τῆς δυσμικῆς.

[1] Ἡ μετόπη αὕτη παρελείφθη ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἢ μᾶλλον ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ κειμένου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 277, 3).

[2] Τὴν θέσιν δύο μετοπῶν, τῶν Ἑσπερίδων καὶ τοῦ Αὐγέου, δηλοῦσι πιθανώτατα καὶ δύο ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῶν λίθων τεκτονικὰ σημεῖα, ἐνταῦθα μὲν Α (1η ἀπὸ βορρᾶ), ἐκεῖ δὲ Γ (3η).

[3] Κατὰ χρονολογικὴν τάξιν οἱ ἆθλοι ἐξετελέσθησαν ὧδε: πρῶτοι οἱ τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἔπειτα οἱ τῆς ἀνατολικῆς ἀπὸ Ν. πρὸς Β.

[4] Πρβ. καθ' ὅλου Ἀριστοφ. Νεφ. στ. 1114-17, Κλήμ. Ἀλεξανδρ. Προτρεπτ. Δ' 52: «αἱ δὲ χελιδόνες καὶ τῶν ὀρνέων τὰ πλεῖστα κατεξερῶσιν (πρβ. Κόντος ἐν «Λογίῳ Ἑρμῇ» 1876 σ. 91 ἑξ.) αὐτῶν τῶν ἀγαλμάτων εἰσπετόμενα», Εὐριπ. Ἴωνι 106, 154, 177 ἑξ., *Petersen* ἐν Ath. Mitth. XIV σ. 233, 328, Röm. M. V 203, *Helbig* αὐτ. II σ. 149, *Benndorf* ἐν Jahresheft. II σ. 11, *Treu* ἐν Erg. III σ. 153.

1) Ὁ Ἐρυμάνθιος κάπρος. Ἡ παράστασις ἔχει τι τὸ ἀστεῖον. Ὁ Ἡρακλῆς ἔφερε (ζῶντα κατὰ τὸν μῦθον) ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τὸν Ἀρκαδικὸν ταῦρον, ὁ δὲ Εὐρυσθεὺς ὑπὸ τρόμου κεκρυμμένος ἐν πίθῳ (κεχωμένῳ ἐν μέρει ἐν τῇ γῇ καὶ ἐρυθρῶς κεχρωσμένῳ) μόλις τὴν κεφαλὴν ἐξάγει καὶ τοὺς βραχίονας (τούτους ἀνατείνει ἀμυνόμενος ἢ ἱκετεύων). Τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ κάπρου μόνον λείψανά τινα σῴζονται.

2) Αἱ ἵπποι τοῦ Διομήδους. Αὗται κατὰ τὸν μῦθον ἐτρέφοντο ὑπὸ Διομήδους τοῦ Θρᾳκὸς διὰ τῶν σαρκῶν τῶν ξένων. Ὁ Ἡρακλῆς ποιήσας πρὸς τὸν Διομήδη ὅ τι οὗτος πρὸς ἐκείνους, ἡμέρωσε τὰς ἵππους. Ἡ παράστασις τῆς μετόπης ταύτης ἔχει κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ συμπλέγματος πολλὴν ἀναλογίαν πρὸς τὴν τοῦ ταύρου (κατωτ. ἀριθ. 9). Ὁ Διομήδης δὲν παρίστατο, ἀλλὰ μία μόνη ἵππος, ἣν ὁ Ἡρακλῆς ἀναχαιτίζει τῇ ἀριστερᾷ (διὰ χαλκοῦ χαλινοῦ) κρατῶν τῇ δεξιᾷ τὸ ρόπαλον.

3) Ὁ Γηρυόνης. Οὗτος ἦτο γίγας ἡγεμὼν μικρᾶς νήσου κατὰ τὰ δυσμικὰ ἄκρα τῆς Μεσογείου (Γάδειρα) ἔχων κατ' Ἀπολλόδωρον[1] τριῶν ἀνδρῶν συμφυὲς σῶμα· τούτου τὰς βοῦς, αἵτινες ἐφυλάσσοντο ὑπὸ δικεφάλου κυνός, ὤφειλεν ὁ Ἡρακλῆς νὰ κομίσῃ πρὸς τὸν Εὐρυσθέα. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ἕκαστον τῶν τριῶν σωμάτων ἦτο ἔνοπλον (ὁ θώραξ παρίστατο σκύτινος· πρβ. μίαν ἀσπίδα καὶ λείψανα δύο ἄλλων)· καὶ τὰ μὲν δύο κεῖνται ἤδη νεκρὰ (τραῦμα ἐπὶ ἑνὸς κρανίου), ἐπὶ δὲ τοῦ τρίτου σώματος τοῦ Γηρυόνου (γονυκλινοῦς καὶ ἀνατείνοντος ἱκετικῶς τὴν δεξιὰν) καταφέρει ὁ Ἡρακλῆς ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὸ ρόπαλον.

4) Τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων. Κατά τινας τῶν ἀρχαίων μυθογράφων τὰ μῆλα[2] ταῦτα ἦσαν πρόβατα κάλλει διαφέροντα καὶ χρυσοειδῆ τὸ χρῶμα, ἀνήκοντα εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ Ἄτλαντος καὶ φυλασσόμενα ὑπὸ ἑκατογκράνου δράκοντος. Ἐν τῇ μετόπῃ παρίστανται οἱ καρποί· εἶνε ἡ στιγμὴ καθ' ἣν ὁ Ἄτλας ἐκόμισε τῷ Ἡρακλεῖ τὰ μῆλα (τρία ἐν τῇ χειρὶ ἑκατέρᾳ), οὗτος δὲ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Προμηθέως μεταξὺ βαστάζει ἐπὶ τῶν ὤμων (ἐπὶ προσκεφαλαίου) τὸν οὐρανὸν (ἐλλείπει ὁ οὐρανός· ἦτο ἐξ ἄλλου τεμα-

[1] Ἀπολλόδ. Β' 5, 10.

[2] Ἡ λέξις σημαίνει, ὡς γνωστόν, καὶ πρόβατα.

χίου μαρμάρου [1]), ἡ δὲ Ἀθηνᾶ κρατοῦσα τῇ δεξιᾷ δόρυ (χαλκοῦν) ὑποβοηθεῖ τῷ Ἡρακλεῖ συμβαστάζουσα τὸ φορτίον διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός. Ὁ μῦθος προστίθησιν ὅτι ὁ Ἄτλας ἤθελεν αὐτὸς νὰ κομίσῃ τὰ μῆλα πρὸς τὸν Εὐρυσθέα, ὁ δὲ Ἡρακλῆς ἕνεκα τοῦ φορτίου μὴ δυνάμενος νὰ ἀποκομίσῃ αὐτὰ κατέφυγεν εἰς τέχνασμα· ὑπεκρίνατο ὅτι ἐπεθύμει νὰ κρατήσῃ ἀνετώτερον διὰ προσκεφαλαίου τὸν οὐρανὸν καὶ παρεκάλεσε τὸν Ἄτλαντα νὰ εὐαρεστηθῇ πρὸς στιγμὴν νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτόν· ἀλλὰ μόλις ἀπαλλαγεὶς ἀπῆλθε μετὰ τῶν μήλων ἀνεπιστρεπτεί. Ὁ Παυσανίας κατά τινας ἐξέλαβε τὸν Ἄτλαντα ὡς Ἡρακλέα καὶ τἀνάπαλιν· τὸ χωρίον ἑρμηνεύεται καὶ ἄλλως.[2]

5) Ἡ Κερβέρου ἀναγωγή. Ὁ Ἡρακλῆς σύρει ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ δεδεμένον δι' ἁλύσεως τὸν τρικέφαλον κύνα, οὗ ἐνταῦθα παρίστατο μία μόνη κεφαλὴ καὶ οἱ δύο πρόσθιοι πόδες ἐξερχομένου ἐκ τῆς γῆς (Ἅδης ὡς σπήλαιον δὲν παρίστατο)· ὁ κλοιὸς καὶ ἡ ἅλυσις ἦσαν ἐκ χαλκοῦ. Ἐν δεξιᾷ παρὰ τὸν Ἡρακλέα ἵστατο ὁ Ἑρμῆς (πρβ. ψυχοπομπός), φέρων πέτασον καὶ ἱμάτιον καὶ κηρύκειον. Τὸ πεδίον ἦτο κυανοῦν· ἄλλως κεχρωσμένα ἦσαν ἡ κόμη καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Ἡρακλέους, ἔτι δὲ πιθανῶς ὁ χιτὼν αὐτοῦ καὶ τὸ ἱμάτιον τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Κερβέρου. Ἡ μετόπη ηὑρέθη συντετριμμένη (ὁ Ἡρακλῆς συνεκολλήθη ἐκ τεμαχίων 40 καὶ πλέον).

6) Ἡ κόπρος τοῦ Αὐγέου. Ἐν τῇ μετόπῃ ὁ Ἡρακλῆς δὲν φαίνεται παροχετεύσας, ὡς ὁ μῦθος λέγει, τὸν ποταμὸν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Αὐγέου, ἀλλὰ καθαίρει (ὅλως γυμνὸς) τὴν κόπρον διὰ σαρώθρου (ἧττον πιθανῶς διὰ πτύου ἢ ἄλλου γεωργικοῦ ὀργάνου). Συμπαρίσταται καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐν κράνει καὶ ἀσπίδι, ὁδηγοῦσα διὰ δόρατος (χαλκοῦ· ἡ αἰχμὴ ἦν πρὸς τὰ κάτω τετραμμένη). Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ὑπῆρχον πολλοὶ μηνίσκοι.

7) Ἡ Ἀμαζὼν (Ἱππολύτη). Ἡ βασίλισσα αὕτη τῶν Ἀμαζόνων (ἐπὶ ἀγγείων τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ὀνομάζεται Ἀνδρομάχη) εἶχε παρὰ τοῦ Ἄρεως ζωστῆρα, ὃν ἡ θυγάτηρ τοῦ Εὐρυσθέως ἐπεθύμει νὰ λάβῃ· τὸν ζωστῆρα τοῦτον ἀφεῖλεν ὁ Ἡρακλῆς φονεύσας τὴν Ἱππολύτην ἐν μάχῃ πρὸς τὰς Ἀμαζόνας συναφθείσῃ.

[1] Η [illegible] ὡς ἄμορφον νέφος, ἴσως μετὰ ἀστέρων γραπτῶν.

[2] [illegible] σελ. 1104 W ἑξ., Ν. Γ. Πολίτης ἐν Ἐπετηρίδι Παρνα-[illegible] Treu ἐν Ergebn. III σελ. 173 ἑξ.

Τῆς μετόπης σῴζεται ἐσβεσμένα ἔχουσα τὰ ὄμματα ἡ κεφαλὴ τῆς Ἱππολύτης (λυσίκομος) καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια. Ἡ Ἱππολύτη ἔκειτο χαμαὶ ὄπισθεν τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις (πρὸς δεξιὰ βλέπων) φέρων ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἀσπίδα καὶ κρατῶν ρόπαλον ἀφῄρει διὰ τῆς δεξιᾶς τὸν ζωστῆρα. Ἄλλο πρόσωπον δὲν ὑπῆρχε.

8) Ἡ Κερυνῖτις[1] ἔλαφος. Αὕτη ἦτο χρυσόκερως καὶ χαλκόπους, ἱερὰ τῆς Ἀρτέμιδος, συνελήφθη δὲ ἔμπνους ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους διωχθεῖσα ὅλον ἐνιαυτόν. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ὁ Ἡρακλῆς στηρίζων τὸ γόνυ ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἐλάφου συλλαμβάνει αὐτὴν τῇ μὲν δεξιᾷ ἀπὸ τῶν κεράτων, τῇ δὲ ἀριστερᾷ ἀπὸ τῆς σιαγόνος.

9) Ὁ Κνώσιος ταῦρος. Τοῦτον ἐκόμισεν ἐκ Κρήτης ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐπιδείξας αὐτὸν πρὸς τὸν Εὐρυσθέα ἀφῆκεν ἐλεύθερον. Κατά τινας ἦτο ὁ αὐτός, ὅστις διεπόρθμευσεν εἰς Κρήτην τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κάδμου Εὐρώπην (πρβ. Ζεύς), κατ' ἄλλους δὲ ἄλλος, ὅστις ἠγριώθη ἕνεκα τῆς κατὰ τοῦ Μίνω ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπὶ τῆς μετόπης, ἥτις εἶνε μία τῶν καλλίστων, παρίσταται ἐν θαυμαστῷ τήν τε σύλληψιν καὶ ἐκτέλεσιν συμπλέγματι ὁ Ἡρακλῆς δαμάζων τὸν ταῦρον· ἐμβροχίσας τὸ στόμα τοῦ ταύρου διὰ σχοινίου (πιθανῶς χαλκοῦ ἐπιχρύσου) ἕλκει τῇ ἀριστερᾷ αὐτὸν βίᾳ ἀντιθέτως ὁρμῶντα· διὰ τῆς δεξιᾶς ἔπληττε τὸν ταῦρον διὰ ροπάλου (ἴσως μαρμάρου προσθέτου ἔμπροσθεν τῆς οὐρᾶς, ἐρυθρῶς κεχρωσμένου). Τοῦ ἀναγλύφου ὁ ταῦρος ἦτο κεραμεοῦς τὸ χρῶμα, τὸ πεδίον δὲ κυανοῦν.

10) Αἱ Στυμφαλίδες ὄρνιθες. Αὗται εἶχον χαλκᾶ τὰ ράμφη καὶ τὰ πτερὰ καὶ τοὺς ὄνυχας, ἐτρέφοντο δὲ δι' ἀνθρωπίνων σαρκῶν καὶ ἦσαν κεκρυμμέναι ἐν τῇ ὁμωνύμῳ λίμνῃ· ὁ Ἡρακλῆς ἐκφοβῶν τὰς ὄρνιθας διὰ χαλκῶν κροτάλων ἐξέβαλε καὶ ἐτόξευσεν αὐτάς. Ἐπὶ τῆς μετόπης εἰκονίζεται ἐπὶ βράχου ἡ Ἀθηνᾶ φοροῦσα αἰγίδα (γοργόνειον καὶ φολίδες ἦσαν γραπτά), κρατοῦσα μίαν ὄρνιν καὶ δεχομένη παρὰ τοῦ Ἡρακλέους, οὗ εἶνε προστάτις, μέρος τῆς λείας ὡς χαριστήριον δῶρον (πιθανῶς μίαν ὄρνιν ἢ δύο)· ὁ Ἡρακλῆς τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει ἴσως τόξον (χαλκοῦν ἐπίχρυσον).

11) Ἡ Λερναία ὕδρα. Τέρας ἔχον ὑπερμέγεθες σῶμα, ἐξ οὗ ἐφύοντο ἐννέα ὄφεων κεφαλαί, ὧν ἡ μέση ἦτο ἀθάνατος. Καὶ τὰς μὲν

[1] Ἀπὸ τῆς ἐν Ἀχαΐᾳ Κερυνείας.

ἄλλας ὁ Ἡρακλῆς ἀπέκοψε διὰ τοῦ ροπάλου,[1] τὴν δὲ ἀθάνατον κατέχωσεν ἐπιρρίψας αὐτῇ βράχον. Ὁ μῦθος ὑπονοεῖ τοὺς (ἐν Λέρνῃ παρὰ τοὺς νῦν Μύλους τοῦ Ἄργους) ἑλώδεις πυρετούς, οὓς διαλύει τὸ ζωογόνον ἡλιακὸν πῦρ. Ἐπὶ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀναγλύφου ὁ Ἡρακλῆς παρίστατο ἀποκόπτων τὰς κεφαλὰς τῇ δεξιᾷ διὰ δρεπάνου (ἅρπης) καὶ κατακαίων τῇ ἀριστερᾷ τοὺς λαιμοὺς διὰ δαυλοῦ (τὸ δρέπανον καὶ ὁ δαυλὸς ἦσαν χαλκοῦ ἴσως ἐπιχρύσου)· ἐν δεξιᾷ ὑπῆρχε δένδρον. Ὁ Ἰόλαος καὶ ὁ καρκίνος δὲν παρίσταντο. Τὸ πεδίον τοῦ ἀναγλύφου ἦτο ἐρυθρόν.

12) Ὁ Νέμειος λέων. Τὸ θηρίον ἦτο ἄτρωτον διὰ βελῶν· δι' ὃ ἐδέησε νὰ συλλάβῃ ὁ Ἡρακλῆς καὶ πνίξῃ αὐτὸ ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅπου ἐνεφώλευε· τούτου τὴν λεοντῆν ἐφόρει μετὰ ταῦτα ὁ Ἡρακλῆς. Τὸ ἀνάγλυφον εἰκονίζει αὐτὸν οὐχὶ παλαίοντα, ἀλλὰ φονεύσαντα ἤδη τὸ θηρίον. Ὁ ἆθλος οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος, ὃν ἐξετέλεσεν ὁ Ἡρακλῆς· δι' ὃ ἐνταῦθα ὁ ἥρως παρίσταται ὡς νεανίας ἀγένειος, ὅστις κεκμηκὼς καὶ σύννους ἐπὶ τοῖς ὑπολειπομένοις ἔργοις στηρίζει τὸν δεξιὸν πόδα ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, τὸν δεξιὸν ἀγκῶνα ἐπὶ τοῦ γόνατος καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς χειρός, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς στηρίζει τὸ ρόπαλον ἐπὶ τῆς οὐρᾶς τοῦ λέοντος. Ἡ παρισταμένη γυνὴ εἶνε ἡ Ἀθηνᾶ (τῇ ἀριστερᾷ ἴσως ἐκράτει δόρυ) προστατεύουσα καὶ συμπάσχουσα (ἀπίθανον ὅτι εἶνε ἡ Νεμέα)· ἐν δεξιᾷ ἵστατο πιθανῶς βοηθὸς ὁ Ἑρμῆς (τὸ ἐν δεξιᾷ προσκεκολλημένον τεμάχιον πεδίου δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα, ἀλλ' εἶνε τῆς μετόπης τῆς Ἀμαζόνος). Διατηρεῖται ἡ γάνωσις τοῦ προσώπου τοῦ Ἡρακλέους, σῴζονται δὲ καὶ λείψανα χρώματος ἐρυθροῦ ἐπὶ τῆς κόμης καὶ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν χειλέων τοῦ Ἡρακλέους.

Νίκη Παιωνίου.

Τὸ ἀνάθημα τοῦτο τῶν Μεσσηνίων, ἔργον Παιωνίου τοῦ ἐκ Μένδης τῆς Θρᾳκίας, μνημονεύεται ὑπὸ Παυσανίου ὡς ἑξῆς (Ε' 26, 1): «Μεσσηνίων δὲ τῶν Δωριέων οἱ Ναύπακτόν ποτε παρὰ Ἀθηναίων λαβόντες ἄγαλμα ἐν Ὀλυμπίᾳ Νίκης ἐπὶ τῷ κίονι ἀνέθεσαν. τοῦτό ἐστιν ἔργον μὲν Μενδαίου Παιωνίου, πεποίηται δὲ ἀπὸ ἀνδρῶν πολε-

[1] ... παράστασιν (μετὰ τοῦ Ἰολάου καὶ τοῦ καρκίνου) ἐπὶ πωρίνου ... τῆς Ἀθήνησιν ἀκροπόλεως (ἐν αἰθούσῃ ταύρου ἀριθ. 1).

μίων,[1] ὅτε Ἀκαρνᾶσι καὶ Οἰνιάδαις, ἐμοὶ δοκεῖν, ἐπολέμησαν. Μεσσήνιοι δὲ αὐτοὶ λέγουσι τὸ ἀνάθημά σφισιν ἀπὸ τοῦ ἔργου τοῦ ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ νήσῳ μετὰ Ἀθηναίων, καὶ οὐκ ἐπιγράψαι τὸ ὄνομα τῶν πολεμίων σφᾶς τῷ ἀπὸ Λακεδαιμονίων δείματι, ἐπεὶ Οἰνιαδῶν γε καὶ Ἀκαρνάνων οὐδένα ἔχειν φόβον» (πρβ. Παυσ. Δ'·25, 1, Δ' 36, 6, Ε' 27, 12, Θουκυδ. Δ' 36). *Treu* ἐν Erg. III σ. 182-194, 288.

Τὸ ἄγαλμα ηὑρέθη τῇ 9ῃ δεκεμβρίου 1875 πλησίον τοῦ ἰδιοσχήμου βάθρου πρὸς ΝΑ. τοῦ ναοῦ Διός (ἀνωτ. σελ. 188). Τὸ ἄγαλμα καὶ τὸ βάθρον εἶνε νησιωτικοῦ (Παρίου ἢ Ναξίου) μαρμάρου. Τὸ βάθρον (ὁ κίων) ἦτο ὑψηλότατον (9 μέτρ.), σχήματος τριγωνικῆς κολούρου πυραμίδος ἀποτελουμένης ἐκ 12 ἐπαλλήλων μαρμάρων. Ἐν τῷ μουσείῳ ἀνιδρύθη τὸ ἄγαλμα ἐπί τινων τῶν λίθων τούτων.[2] Ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὸ ἐπίκρανον μαρμάρου σῴζονται κοιλότητες, ἐφ' ὧν ἦσαν προσηρμοσμένα χαλκᾶ κοσμήματα (ἴσως ἀσπίδες ἐπίχρυσοι), ἐπὶ ἄλλου δὲ εἶνε ἐγλυμμένη ἐπικυροῦσα τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή:

Μεσσάνιοι καὶ Ναυπάκτιοι ἀνέθεν Διὶ
Ὀλυμπίωι δεκάταν ἀπὸ τῶμ πολεμίων.

Παιώνιος ἐποίησε Μενδαῖος
καὶ τἀκρωτήρια ποιῶν ἐπὶ τὸν ναὸν ἐνίκα.[3]

Τὸν εἰς τὴν αἴθουσαν εἰσερχόμενον καταλαμβάνει ἡδεῖά τις κατάπληξις βλέποντα αἴφνης τὴν ἀριπρεπῆ καὶ εὐμελῆ μορφὴν καὶ αναπαριστῶντα αὐτὴν διὰ τῆς φαντασίας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὅλου βάθρου μετ' ἀναπεπταμένων τῶν πτερύγων. Εἰκονίζεται δὲ ἡ θεὸς καταπετομένη ἐξ οὐρανοῦ ἵνα κατὰ πομπὴν τοῦ Διὸς στεφανώσῃ ἐπὶ νίκῃ τοὺς Μεσσηνίους. Ἐν πλήρει διὰ τοῦ αἰθέρος πτήσει ἡ ὑπερκαλλὴς παρθένος ταινίᾳ δὶς διαδεδεμένη τὴν κεφαλὴν κλίνει μικρὸν πρὸς τὰ

[1] Πρβ. Παυσαν. Ε' 24, 7.

[2] Πλησίον τῆς Νίκης ἵσταται νῦν ἐν μικρῷ (1/5 τοῦ ἀρχαίου) γύψινον ὁμοίωμα αὐτῆς μετὰ τοῦ βάθρου πλήρους, πεποιημένον ὑπὸ Grüttner τοῦ Γερμανοῦ ἀγαλματοποιοῦ.

[3] Ergebn V 259 καὶ σελ. 799. Ἡ διάλεκτος τῶν δύο πρώτων στίχων εἶνε ἕνεκα τῶν ἀναθετῶν δωρική. Ὁ ἀλφάβητος πάντων τῶν στίχων ἕνεκα τοῦ τεχνίτου (οἱ Μενδαῖοι ἦσαν Ἴωνες τὸ γένος) εἶνε ὁ ἰωνικός (πρβ. καὶ τὴν διάλεκτον τῶν δύο τελευταίων στίχων).

κάτω, προβάλλουσα μὲν τὸν καλλίσφυρον ἀριστερὸν πόδα καὶ μόλις δι' αὐτοῦ ἀπτομένη τῆς πάλαι ἀερίνως οἷον οὐρανίου στερεώματος κεχρωσμένης κορυφῆς τοῦ βάθρου, κάμπτουσα δὲ τὸν δεξιὸν πόδα ὀπίσω πρὸς τὸ κολπούμενον ἱμάτιον ἐπὶ τὸν ἀετόν, τὸ σύμβολον τοῦ ὕψους καὶ ἱερὸν οἰωνὸν τοῦ τὴν Νίκην καταπέμποντος Διός. Εἶνε περιβεβλημένη ἐζωμένον[1] σχιστὸν δώριον χιτῶνα, ὅστις πορπώμενος μόνον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου διανεμοῦται ὑπὸ τῆς πρὸς τὰ κάτω φορᾶς τῆς θεοῦ καὶ οὕτως ἀπογυμνοῖ τὸ κάλλος τῶν βραχιόνων, τοῦ ἀριστεροῦ στήθους καὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους· κάτω δὲ ὁ χιτὼν ἀναπτύσσεται πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ διὰ τῆς λεπτότητος διαφαίνων τὸ δεξιὸν σκέλος διαγράφει καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτοῦ ἀλλεπάλληλα κυμάτια. Δι' ἑκατέρας τῆς χειρὸς[2] καὶ μάλιστα τῆς μεγαλείως ὑψουμένης ἀριστερᾶς ἡ Νίκη ἐκράτει τὸ ὄπισθεν ἀναπεπταμένον ἱμάτιον, ὅπερ συνδεόμενον μετὰ τοῦ κατὰ τὴν ζώνην ὄπισθεν ἀναδιπλουμένου χιτῶνος ἀπέβαινε μετὰ τῶν πτερύγων ἀντίρροπον τῆς πρὸς τὰ πρόσω κλίσεως τοῦ ἀγάλματος. Οὕτω δὲ τὰς δυσχερείας τῆς βαρείας ὕλης ὑπερνικήσας ὁ καλλιτέχνης δι' ἐπινοίας ὑπερφυοῦς ἀπηργάσατο τὴν θεσπεσίαν μορφὴν οἱονεὶ μετέωρον καὶ αἰθέριον.

Χρόνοι καὶ τεχνῖται τῶν τοῦ ναοῦ γλυπτῶν καὶ τῆς Νίκης.

Πότε καὶ ὑπὸ τίνων ἐποιήθησαν τὰ γλυπτὰ ἔργα τοῦ ναοῦ, πότε ἀνιδρύθη ἡ Νίκη, εἰσὶν ἔτι ἀμφισβητήσιμα ζητήματα. Ἄγνωστος ὅλως ὁ τεχνίτης τῶν μετοπῶν, βέβαιος δὲ ὁ τῆς Νίκης. Κατά τε τὸν Παυσανίαν καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βάθρου, ὡς εἴρηται, τὴν Νίκην ἐποίησε Παιώνιος ὁ Μενδαῖος. Ἀλλὰ τὸν χρόνον καθίστησιν ὁ Παυσανίας ἀμφίβολον, πιστεύων μὲν ὅτι αὕτη εἶνε ἀνάθημα ἐπὶ νίκῃ τινὶ τοῦ 455 π. Χρ. μᾶλλον ἢ τῇ ἐν Σφακτηρίᾳ (425 π. Χρ.) ἀναγράφων δὲ ὅτι ὁ Παιώνιος ἐποίησε καὶ τὰ ἀγάλματα τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ. Ἐν τούτοις τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς τιθεμένης ὡς τῆς ἀρχῆθεν καὶ μὴ ὑστέρας τοῦ ἀγάλματος καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ ὑπεροχὴ τῆς Νίκης συγκρινομένης πρὸς τὰ εἰρη-

[1] Ἡ ζώνη ἦτο ἐκ χαλκοῦ ἐλάσματος, πιθανώτατα ἐπιχρύσου. Καὶ ὁ ἀετὸς ἦτο ἐν μέρει συμπεπληρωμένος διὰ χαλκοῦ καὶ χρώματος.

[2] Ἐν τῇ δεξιᾷ δὲν εἶνε πιθανὸν ὅτι ἐκράτει καὶ κλάδον φοίνικος ἢ ταινίαν.

μένα ἀγάλματα, ἅτινα ἀριδήλως προηγοῦνται πολὺ τῆς δευτέρας χρονολογίας, δικαιοῦσι τὴν ὑπὸ Παυσανίου ἀπορριπτομένην γνώμην καὶ ἐμφαίνουσι μᾶλλον τοὺς μετὰ τὸ 425 χρόνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιγραφὴ προστίθησιν ὅτι ὁ Παιώνιος ἐποίησε καὶ τὰ ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ. Οἱ ἀποκρούοντες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου, καθ' ἣν ὁ Παιώνιος εἶνε ὁ τεχνίτης τῶν ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἀετώματι ἀγαλμάτων, ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ λέξις ἀκρωτήρια κατὰ τὴν 5ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα εἶχεν ἣν καὶ παρὰ Βιτρουβίῳ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 148) καὶ ἑξῆς ἔννοιαν, ἤγουν ἐσήμαινε μορφὰς ἢ κοσμήματα ἐπὶ τῶν γωνιῶν τοῦ ἀετώματος ἱστάμενα. Παρὰ Παυσανίᾳ (Ε' 10, 4) φέρεται: «ἐν δὲ Ὀλυμπίᾳ λέβης ἐπίχρυσος ἐπὶ ἑκάστῳ τοῦ ὀρόφου τῷ πέρατι ἐπίκειται, καὶ Νίκη κατὰ μέσον μάλιστα ἕστηκε τὸν ἀετόν, ἐπίχρυσος καὶ αὕτη. ὑπὸ δὲ τῆς Νίκης τὸ ἄγαλμα ἀσπὶς ἀνάκειται χρυσῆ[1]...». Ὁ Παυσανίας ἀναγράφει τὴν ἐπὶ τῆς μέσης κορυφῆς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος χαλκῆν ἐπίχρυσον Νίκην, εἰκάζεται δὲ ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ «τἀκρωτήρια» τῆς ἐπιγραφῆς ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ δυσμικοῦ ἀετώματος ἵστατο τοιαύτη Νίκη· αἱ Νῖκαι αὗται ὡς ἔργα ἀγαλματοποιοῦ, τοῦ Παιωνίου, εἶνε πιθανῶς τὰ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐννοούμενα ἀκρωτήρια, εἰκάζεται δὲ ὅτι ὁ Παιώνιος ἐποίησεν αὐτὰς νικήσας μετὰ προκήρυξιν ἀγῶνος («ἐνίκα» κατὰ τὴν ἐπιγραφήν), ἔτι δὲ κατ' ἄλλους τὸ «ἀπὸ τῶμ πολεμίων» (πρβ. Παυσ.) ἑρμηνεύεται οὐχὶ ἀπὸ ὡρισμένων, ἀλλὰ γενικώτερον ἀπὸ πλειόνων πολεμίων κατὰ διαφόρους πολέμους ἡττηθέντων, οὕτω δὲ ἡ ποίησις τῆς Νίκης τῶν Μεσσηνίων καταβιβάζεται εἰς τοὺς βραχὺ μετὰ τὴν καλουμένην «εἰρήνην τοῦ

[1] Περὶ τῆς ἀσπίδος ἢ φιάλης ταύτης πρβ. ἀνωτ. σελ. 171 ἑξ. Τὸ κόσμημα τοῦτο κατὰ τὰ ὑπὸ Benndorf περὶ τῆς γενέσεως τῶν ἀκρωτηρίων ἀναπτυσσόμενα εἰκάζεται ὅτι δὲν εἶχε σχῆμα ἀσπίδος, ἀλλά, συμφώνως τῷ ἐπιγράμματι, φιάλης, ὀμφαλωτῆς, ἐχούσης ὁρατὴν τὴν κοίλην ἐπιφάνειαν· ἡ φιάλη αὕτη ἐν ἀρχῇ ἦτο ἀκρωτήριον ἐπὶ τῆς μέσης γωνίας τοῦ ἀετώματος, ὕστερον δέ, ὅτε ἱδρύθη ἡ χαλκῆ Νίκη, ἐτέθη ὡς κόσμημα τοῦ βάθρου αὐτῆς· ὁ Παυσανίας ἄλλως τε καὶ ἔχων κατὰ νοῦν τὸν λόγον τῆς ἀναθέσεως ἐξέλαβε τὴν φιάλην ὡς ἀσπίδα. Φιάλη δὲ ὡσαύτως ἦτο καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων παρὰ Παυσανίᾳ ἀσπὶς (ἀνωτ. ἐν σ. 222 στ. 1 γρ. λέγουσα»). Πρβ. καὶ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἡραίου (κατωτ. αἴθ. Γ). Ἐν γένει τὰ ἀκρωτήρια τῆς μέσης γωνίας τῶν ἀετωμάτων ὡς πρώτην ἀρχὴν εἶχον τὴν ἐπικάλυψιν καὶ διακόσμησιν τῶν ἄκρων τῆς κορυφαίας δοκοῦ τῆς στέγης. Ἀνάλογον σκοπὸν τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ξυλίνης στέγης εἶχον καὶ ἄλλα οἰκεῖα κοσμήματα. *Benndorf* ἐν Jahresheft. II (1899) σελ. 1-51 (πρβ. καὶ *Treu* αὐτ. σ. 199 ἑξ.).

Νικίου» (421 π. Χρ.) χρόνους, καὶ κατὰ τούτους που τοὺς χρόνους τίθενται καὶ τὰ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ ναοῦ εἰρημένα κοσμήματα. Οἱ δὲ θέλοντες νὰ συμβιβάσωσι τὴν περὶ τῶν ἐναιετίων παράδοσιν τοῦ Παυσανίου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς πρεσβεύουσιν ὅτι τὸ ἀκρωτήρια σημαίνει τὸν ἐν τῷ ἀετώματι κόσμον, ἤγουν τὰ ἀγάλματα τὰ ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἀετώματι, τὴν δὲ ἐπαισθητὴν διαφορὰν τῆς τέχνης τὴν μεταξὺ τῆς Νίκης καὶ τῶν πολλῷ παλαιοτέρων τούτων ἔργων ἐξηγοῦνται δεχόμενοι ὅτι ὁ Παιώνιος προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπὸ τῶν ἐν πολλοῖς ἀτέχνων τούτων ἀγαλμάτων, διδαχθεὶς μεταξὺ καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Ὀλυμπίᾳ ἔργων τοῦ Φειδίου, ἐτελειώθη τοσοῦτον ὥστε ἐδημιούργησε τὴν ἐξαίσιον πτερωτὴν μορφήν.

Περὶ τῶν ἐναετίων ἀγαλμάτων ὁ Παυσανίας ἀναγράφει διαρρήδην ὅτι τῶν μὲν τοῦ ἀνατολικοῦ ἀετώματος τεχνίτης εἶνε ὁ Παιώνιος, τῶν δὲ τοῦ δυσμικοῦ ὁ Ἀλκαμένης, λέγει δὲ ὡς ἑξῆς (Ε' 10, 8): «τὰ μὲν δὴ ἔμπροσθεν ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστὶ Παιωνίου, γένος ἐκ Μένδης τῆς Θρᾳκίας, τὰ δὲ ὄπισθεν αὐτῶν Ἀλκαμένους ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας ἐς ποίησιν ἀγαλμάτων». Ἀλλ' ὑπάρχουσι νῦν καὶ δυσπιστοῦντες πρὸς τὴν παράδοσιν ταύτην, κατά τινας δὲ τεχνίτης ἀμφοτέρων τῶν ἀετωμάτων εἶνε εἷς καὶ ὁ αὐτός, διότι μεγάλη συγγένεια παρατηρεῖται ἐν τῇ τεχνικῇ ἐργασίᾳ· κατ' ἄλλους τὰ ἐναιέτια εἶνε ἔργα Πελοποννησιακῆς σχολῆς καὶ κατ' ἄλλους Παρίων τεχνιτῶν. Κατὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τῷ Παυσανίᾳ ἡ προειρημένη συγγένεια προέρχεται ἐκ τῆς κοινῆς σχολῆς, ἐν ᾗ ἐδιδάχθησαν ὅ τε Παιώνιος καὶ ὁ Ἀλκαμένης, ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Τινὲς παραδέχονται δύο τεχνίτας φέροντας τὸ ὄνομα Ἀλκαμένης, συγχρόνους τῷ Φειδίᾳ, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος, Λήμνιος, ἐποίησε τὰ τοῦ δυσμικοῦ ἀετώματος τοῦ ναοῦ τῆς Ὀλυμπίας, ὁ δὲ νεώτερος, Ἀθηναῖος, ἦτο μαθητὴς τοῦ Φειδίου. Ὑποτίθεται δὲ ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἠργάσαντο καὶ ἐγχώριοι τεχνῖται, ἄλλως τε καὶ τοῦ Παυσανίου λέγοντος ἐγχώριον τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦ ναοῦ, τὸν Λίβωνα. Ὅσα ἐρρήθησαν περὶ τῶν ἀετωμάτων, ἰσχύουσιν ἐν γένει καὶ περὶ τῶν μετοπῶν. Αἱ μετόπαι, ὡς ἐκ τεχνικῶν λόγων συνάγεται, ἐτέθησαν ἅμα τῇ ἱδρύσει τοῦ κυρίως ναοῦ και δὴ ἀνεγλυμμέναι (κατά τινας τὰ ἀνάγλυφα ἐποιήθησαν ὕστερον ἐπὶ τῶν λίθων κειμένων ἤδη ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει)· τινὲς πιστεύουσιν ὅτι αἱ μετόπαι εἰσὶ

τὴν τέχνην ὅλως διάφοροι τῶν ἀετωμάτων. *Dörpfeld* ἐν Erg. II σελ. 10 κλπ., *Treu* ἐν Erg. III σελ. 138-78 (πρβ. σελ. 178-81), 288, *Frazer* Paus. III σελ. 528 ἑξ.

Περὶ τοῦ χρόνου τῆς κατασκευῆς τῶν ἐναιετίων καὶ μετοπῶν ὑπάρχουσι δύο ὅρια. Καὶ ὅτι μέν εἰσι προγενέστερα τῶν τοῦ Παρθενῶνος, τοῦτο καὶ ἁπλῆ ἀντιβολὴ δεικνύει· συγκρινόμενα δὲ πάλιν πρὸς τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει πρὸ τῶν Μηδικῶν ἔργα φαίνονται ἀνώτερα κατὰ τὴν τέχνην καὶ δὴ μεταγενέστερα τούτων. Ἡ τέχνη τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἔργων ἔνθεν μὲν διὰ τῆς σχεδὸν ἀμέμπτου τελειότητος, ἔνθεν δὲ διὰ τῆς ἀτέχνου ἐργασίας μαρτυρεῖ τὴν μεταβατικὴν περίοδον, τὴν μεταξὺ τῆς ἀρχαϊκότητος καὶ τῆς λαμπρᾶς ἀκμῆς. Ἐν ᾧ δῆλα δὴ πολλαχοῦ ἡ ἀπειρία καὶ τὸ ἀδέξιον τῆς γλυφῆς προσπίπτει εὐθὺς εἰς τὴν ὅρασιν, τοὐναντίον κεφαλαί τινες λ. χ. καὶ σώματα καὶ ἱμάτια πλησιάζουσί πως πρὸς τὴν τέχνην τῶν ἔργων τοῦ Παρθενῶνος· ἀτέλειαι δέ τινες ὡσαύτως ἀπέβαινον ὀλιγώτερον αἰσθηταί, διότι τὰ ἀγάλματα ἐβλέποντο ἐξ ἀποστάσεως κάτωθεν, συμπεπληρωμένα μάλιστα καὶ ἐξαιρόμενα διὰ τοῦ προσήκοντος χρωματισμοῦ. Ἔπειτα ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ναοῦ θέσεως αὐτῶν εἶνε πρόδηλον ὅτι ἐγένοντο κατὰ τὸ τέλος τῆς ἱδρύσεως αὐτοῦ· περὶ δὲ τῶν χρόνων τῆς οἰκοδομίας τοῦ ναοῦ ἔχομεν παρὰ Παυσανίου δύο ἱστορικὰ συμβάντα: μίαν νίκην τῶν Ἠλείων κατὰ τῶν Πισατῶν καὶ ἑτέραν τῶν Λακεδαιμονίων (457 π. Χρ.). Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων λόγων συνάγεται ὅτι ὁ ναὸς καὶ τὰ γλυπτὰ ἔργα ἐποιήθησαν (ἐν οὐχὶ μακρῷ χρόνῳ) μεσούσης τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος (πρβ. ἀνωτ. σελ. 183).

Ἑρμῆς Πραξιτέλους.

Τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ μνημεῖα διδάσκουσιν ἡμᾶς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης ἐν συνεχεῖ σχεδὸν διαδοχῇ ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς παρακμῆς. Μετὰ τὴν ἀδέξιον ἐργασίαν τῆς κεφαλῆς τῆς Ἥρας καὶ τὴν καταφανῆ πρόοδον, ἣν μαρτυρεῖ τὸ ἀέτωμα τοῦ Θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων,[1] ἕπονται τὰ ἔργα τῆς 5ης, τῆς εὐκλεοῦς, ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Περσικὸς πόλεμος ἀνεπτέρωσε τὸ ἐθνικὸν φρό-

[1] Ὅρα κατωτέρω ἐν αἰθούσῃ Γ.

νημα, ἐζωπύρησε τὸ αἴσθημα καὶ ἀνύψωσε τὴν ἑλληνικὴν διάνοιαν. Ἔν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῇ καλλιτεχνίᾳ ἐπιζητοῦνται τὰ μέσα τῆς ἀπαθανατίσεως τῶν ἐνδόξων κατορθωμάτων. Οἱ θρῦλοι τῆς χώρας, τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον, αἱ κατ' ἰδίαν νῖκαι κλείζονται καὶ δοξάζονται ἐπὶ διφθερῶν, ἐν λίθῳ, ἐν χαλκῷ, ἐν χρυσῷ καὶ ἐλέφαντι, πᾶσα δὲ πόλις ἐναμίλλως ἀνατίθησιν εἰς τοὺς ἀρίστους καλλιτέχνας τὴν ἵδρυσιν περικαλλῶν μνημείων, τὴν ἀπεικασίαν τῶν πολιούχων καὶ σωτήρων θεῶν. Ὑπὸ τῶν Πανελλήνων μάλιστα κοσμεῖται ἡ Ὀλυμπία. Ἂν δὲν περιεσώθη ὁ τοῦ Φειδίου Ζεύς, τὸ σεμνὸν καὶ περικλεὲς τῶν αἰώνων ἀριστούργημα, οὗ ἄλλως παρέχεται ἡμῖν ἀλλαχόθεν γνῶσις, ἀλλ' ἡ ἀγαθὴ τύχη διετήρησεν ἡμῖν ἐν τῇ ἱερᾷ Ἄλτει τεθαμμένα τὰ πρὸ αὐτοῦ ἔργα, τὰ μετ' αὐτὸν καλλιτεχνήματα, μετὰ τὰς μετόπας καὶ τὰ ἀετώματα τοῦ μεγάλου ναοῦ τὴν Νίκην τοῦ Παιωνίου.

Ἡ ἐπακολουθήσαα ἑκατονταετηρὶς φέρει νέας ἰδέας καὶ νέα αἰσθήματα. Αἱ πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθῆκαι μεταβάλλονται· ἡ κτηθεῖσα ἤδη ἐλευθερία παρεῖχε πλείονα εὐμάρειαν εἰς τὸν βίον, ὁ δὲ Ἕλλην ἀποβλέπων νῦν ὀλιγώτερον εἰς τὰ δημόσια ἄρχεται νὰ ἀνερευνᾷ μᾶλλον ἑαυτὸν καὶ προσδίδῃ μορφὴν εἰς τὰ ἑαυτοῦ αἰσθήματα καὶ πάθη. Ἡ ἀνασκόπησις αὕτη ἔμελλεν, ὡς εἰκός, νὰ ἀπολήξῃ εἰς ἀλλοίωσίν τινα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος· ἡ πρὸς τοὺς εὐεργέτας θεοὺς εὐλάβεια, ἡ τὴν προηγουμένην ἑκατονταετηρίδα ἐπικρατοῦσα καὶ ἐν τῇ τέχνῃ ἀποτυπουμένη, μετετρέπετο ἤδη μᾶλλον ἀπὸ δέους εἰς ἀγάπην· ἡ τέχνη κατεβίβαζε τοὺς θεοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀπεικάζουσα αὐτοὺς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἀνθρώπου. Ἡ νέα αὕτη ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ ἐξέλιξις ἐμφαίνεται κυρίως ἐν τῇ ἀττικῇ Σχολῇ, ἐν ᾗ περιώνυμος ἐν τοῖς κορυφαίοις διαπρέπει ὁ Πραξιτέλης.

Ὁ Πραξιτέλης, υἱὸς Κηφισοδότου τοῦ πρεσβυτέρου, Ἀθηναῖος, ἤκμασε περὶ τὰ μέσα τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.[1] Ἐποίησε περὶ τὰ 50 ποικίλα ἔργα, κυρίως δὲ ἡσμένιζε τῇ παραστάσει τοῦ μετὰ χάριτος ἀνθηροῦ κάλλους· οὕτω νεαροὶ θεοὶ καὶ δαίμονες ἦσαν τὰ προσφιλῆ ὑποκείμενα τῆς τέχνης αὐτοῦ. Ἐκ τῶν σῳζομένων κατὰ μίμησιν τῶν πρωτοτύπων τοῦ Πραξιτέλους εἰργασμένων ἀγαλμάτων, ἅτινα καὶ αὐτὰ προκαλοῦσι τὸν θαυμασμόν, λαμβάνομεν ποιάν τινα

[1] Ἐγεννήθη περὶ τὰ 404 π. Χρ., πρβ. *Klein* Praxiteles (1898) σελ. 6 ἑξ.

έννοιαν τῆς ὑπερόχου τέχνης τῶν ἀρίστων τοῦ ἐραστοῦ τῆς Φρύνης ἔργων, τοῦ Ἔρωτος τῶν Θεσπιῶν, τοῦ περιβοήτου Σατύρου,[1] τοῦ σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος, τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης· αὕτη δὲ μάλιστα ἐξυμνήθη πολλαχῶς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἔν τε τῷ πεζῷ λόγῳ καὶ ἐν ἐπιγράμμασιν, ὧν μνημονευθήτω τὸ ἑξῆς, ἀναφερόμενον εἰς τὴν περὶ τῶν θεαινῶν κρίσιν τοῦ Πάριδος (Ἀνθολ. Πλαν. Δ' 165):

Παλλὰς καὶ Κρονίδαο συνευνέτις εἶπον ἰδοῦσαι
τὴν Κνιδίην· ἀδίκως τὸν Φρύγα μεμφόμεθα[2].

Καὶ ἀλλαχοῦ μὲν οὐδὲν οὐδ' αὐτὸς ὁ ἐν Παρισίῳ Σατύρου κορμὸς δύναται μετ' ἀσφαλείας νὰ ἀποδειχθῇ γνήσιον τοῦ Πραξιτέλους πόνημα. Μόνον δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔχομεν οὐχὶ μέν τι τῶν πολυθρυλήτων καλλιτεχνημάτων, ἀλλὰ βέβαιον αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ διασήμου ἑρμογλύφου ἔργον, τὸν Ἑρμῆν· τοιοῦτον δὲ ὂν τὸ τιμαλφέστατον τῶν Ὀλυμπικῶν εὑρημάτων πρόκειται ἀσφαλὲς κριτήριον τῆς τε καθ' ὅλου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἰδίᾳ τῆς τῶν κεφαλῶν ἐξεργασίας, ἐφ' ᾗ καὶ μάλιστα οὗτος ἐφημίζετο.[3] Τὸ ἔργον μόνος ὁ Παυσανίας ἀναγράφει (Ε' 17, 3): «χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν ἐς τὸ Ἡραῖον, Ἑρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δέ ἐστι Πραξιτέλους». — *Treu* ἐν Erg. III σ. 194 ἑξ. (πρβ. σ. 286) καὶ 288 (ὅπου καὶ αἱ ἄλλαι πηγαί: *Wolters* σ. 411 ἑξ., *Bötticher*[2] σ. 337 ἑξ., *Flasch* σ. 1104 NN ἑξ., *S. Reinach* ἐν Rev. Arch. 1888 I σ. 1 ἑξ. κλπ., *C. Rhomaïdes* The Hermes of Praxiteles [Athens 1890], Ν. Γ. Πολίτης ἐν

[1] Ἄλλος Σάτυρος ἦν τὸ ἄγαλμα, ἐφ' ᾧ ἐπῄρετο καὶ μέγα ἐφρόνει ὁ Πραξιτέλης. Γνωστὸν τυγχάνει ὂν τὸ περὶ Πραξιτέλους καὶ Φρύνης λεγόμενον. Ὁ καλλιτέχνης ἐπὶ τῇ αἰτήσει ποτὲ τῆς Φρύνης ἔδωκεν αὐτῇ ἐκλογὴν τῶν ἑαυτοῦ ἀγαλμάτων, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τὸ ἔργον ὅπερ ἐφαίνετο αὐτῷ κάλλιστον. Ἡ Φρύνη κατέφυγεν εἰς τέχνασμα· κατ' ἐντολὴν αὐτῆς θεράπων εἰσδραμὼν ἀνήγγειλεν ὅτι πυρκαϊᾶς ἐκραγείσης κατεστράφησαν πλὴν ὀλίγων τὰ ἔργα τοῦ Πραξιτέλους· οὗτος δὲ εὐθὺς ἄνελπις ἔσπευσεν ἔξω διὰ τῶν θυρῶν λέγων, ὅτι μάτην πάντες οἱ κόποι ἂν ἡ φλὸξ προσέβαλε καὶ τὸν Σάτυρον καὶ τὸν Ἔρωτα. Τότε ἡ Φρύνη παρεθάρρυνεν αὐτὸν ἀποκαλύψασα τὸ σόφισμα, ἐκ τῆς προσφορᾶς δὲ τοῦ Πραξιτέλους ἐκλέξασα τὸν Ἔρωτα ἀνέθηκεν αὐτὸν ἐν Θεσπιαῖς (τῆς Βοιωτίας). Παυσ. Α' 20, 1-2, Θ' 27, 3, Ἀθήν. 591 b.

[2] Ἤτοι ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ:

ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ Ἥρα τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης,
εἶπον, ἐν Κνίδῳ ἰδοῦσαι: τὸν Πάριν μεμφόμεθ' ἀδίκως.

[3] «Praxitelia capita» Cicero De divinat. II 21, 48.

«Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι» Ἀθήν. 1896[1] σ. 60 ἑξ., κλπ.), *Collignon* Hist. de la Sculpt. gr. II σ. 291 ἑξ., *E. Gardner* Handbook of Gr. Sculpt. σ. 355 ἑξ., *Jane Harrison* Introd. Studies in Gr. Art[4] σελ. 250 ἑξ., *E. Sellers* ἐν Gaz. des Beaux Arts 1897 σ. 119-39 (ἀναφέρουσα τὸ ἔργον εἰς τὸν Κηφισόδοτον, Plin. Nat. Hist. XXXIV 87), *Klein* Praxiteles σ. 373 ἑξ., *Frazer* Paus. III σ. 595 ἑξ. καὶ V σ. 614 ἑξ., *Hitzig-Blümner* Paus. II (ἄρτι ἐξεδόθη τὸ 1ον μέρος τοῦ 2ου τόμου, περιέχον τὸ Δ' καὶ Ε' βιβλίον τοῦ Παυσανίου, Lipsiae 1901) σελ. 392.

Τὸ ἄγαλμα ηὑρέθη τῇ 26ῃ ἀπριλίου 1877 ἐν τῷ Ἡραίῳ πρανὲς πεπτωκὸς ἔμπροσθεν τοῦ οἰκείου βάθρου.[2] Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ βάθρου δὲν φέρεται, ἀλλ' ἡ πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου συμφωνία τοῦ εὑρήματος, ὁ τόπος τῆς εὑρέσεως καὶ τὸ ἔξοχον τῆς τέχνης οὐδεμίαν ἐπιτρέπουσιν ἀμφιβολίαν· τὸ ἔργον εἶνε πάντως τὸ Πραξιτέλειον. Εὐτυχὴς σύμπτωσις διέσωσεν ἀβλαβῆ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν κορμόν· ἐκ παλαιοῦ χρόνου, διαλυθεισῶν τῶν ὠμῶν τοῦ οἰκοδομήματος πλίνθων ὑπὸ τῆς βροχῆς, τὸ ἄγαλμα ἐπεχώσθη, οὕτω δὲ τὸ ἐν ἀρχῇ πάλλευκον καὶ διαφανὲς μάρμαρον διάβροχον γενόμενον ἀπέβαλε μὲν μικρόν τι τῆς ἰδιότητος ταύτης, ἀλλὰ ἡ νῦν ὑπωχρος ἐπιφάνεια παρέχει νέον τι θέλγητρον τῇ ὄψει. Τὸ μάρμαρον εἶνε Πάριον τοῦ

[1] Τὸ βιβλίον τοῦτο («Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες») εἶνε ἐκδεδομένον 1) ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί, 2) γερμανιστὶ καὶ ἀγγλιστί. Διῄρηται δὲ (ἑκατέρα ἡ ἔκδοσις) εἰς δύο μέρη, ἅτινα ἔχουσιν ὧδε: α') Οἱ ἀγῶνες ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ Σπ. Π. Λάμπρου καὶ Ν. Γ. Πολίτου μετὰ προλόγου ὑπὸ Τιμ. Φιλήμονος· β') Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες 1896 ὑπὸ Βαρώνου δὲ Κουμπερτὲν (*Baron de Coubertin*), Τιμ. Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου καὶ Χαραλ. Ἀννίνου. Μεταφρ. γαλλ. ὑπὸ *Léon Olivier*, γερμαν. τοῦ μὲν α' μέρους ὑπὸ *Dr. M. Deffner*, τοῦ δὲ β' ὑπὸ *P. Engnath*, ἀγγλ. τοῦ μὲν α' μέρους ὑπὸ *C. A.*, τοῦ δὲ β' ὑπὸ *A. v. K.* Ἐξεδόθησαν δὲ ἐν Ἀθήναις (παρὰ τῷ ἐκδότῃ Κ. Μπὲκ), τὰ μὲν πρῶτα τῷ 1896, ἡ δὲ γερμαν. καὶ ἀγγλ. μετάφρασις τοῦ β' μέρους τῷ 1897. — Ἀναγραφήτω ἐνθάδε ὅτι ἄρτι ἐξεδόθη «Ἑλλὰς» («Ὁδηγὸς τῆς Ἑλλάδος») ὑπὸ Τ. Ε. Εὐαγγελίδου καὶ Γ. Σ. Μαυρογένη (κατὰ τὸν *Bädeker*), Ἀθήν. (παρὰ Κ. Ἐλευθερουδάκῃ) 1901 (περὶ Ὀλυμπίας σελ. 468 ἑξ.).

[2] Τὸ ὑπόβαθρον κεῖται κατὰ χώραν ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ 3ου στύλου (ὅρα ἀνωτ. σελ. 240). Ὁ ἄκρος δεξιὸς πούς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ Διονύσου ηὑρέθησαν ὕστερον ἐν ἄλλοις τόποις, καὶ δὴ τοῦ μὲν Ἑρμοῦ ὁ πούς ἐν τῷ περιστυλίῳ τοῦ Ἡραίου παρὰ τὸν ἐξ ἀνατολῶν 6ον κίονα τῆς Ν. πλευρᾶς, τοῦ δὲ Διονύσου ἡ μὲν κεφαλὴ πρὸς ΒΔ. τῆς ΒΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, τὸ δὲ ἄνω τοῦ κορμοῦ ἐν τῇ παλαίστρᾳ.

ἀρίστου εἴδους, ὅπερ ὠνομάζετο λυχνίτης ἢ λυχνεὺς (λίθος) διότι κατὰ Οὐάρρωνα (παρὰ Πλινίῳ Nat. Histor. XXXVI 5, 14)[1] ἐτέμνετο πρὸς τὸ φῶς τοῦ λύχνου ἐν ὑπογείοις λατομίοις, ἦτο δὲ τὸ μόνον ὅπερ οὕτω ἐλατομεῖτο ἐν Ἑλλάδι.[2]

Ἐν τῷ μουσείῳ ὡς ἐπίκρανον τοῦ βάθρου ἀνιδρύθη αὐτὸ τὸ ἀρχαῖον (ὑπολεύκου ἀσβεστολίθου), τὸ δὲ κάτωθεν αὐτοῦ κατεσκευάσθη κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῷ Ἡραίῳ λειψάνων τοῦ πρωτοτύπου. Τοῦ Ἑρμοῦ αἱ κνῆμαι καὶ ὁ ἀριστερὸς ἄκρος πούς εἶνε ἐκ γύψου κατὰ συμπλήρωσιν τοῦ Schaper, Γερμανοῦ καθηγητοῦ.[3]

Ὁ Ἑρμῆς παρίσταται φέρων πρὸς τὰς Νύμφας τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν, τὸν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης προώρως γεννηθέντα Διόνυσον, ὅπως ἀναθρέψωσι κρύφα τῆς ζηλοτύπου Ἥρας τὸ βρέφος, ὅπερ ἔμεινεν ὀρφανὸν μητρός, διότι αὕτη θελήσασα νὰ ἴδῃ τὸν Δία ἐν ὅλῃ τῇ αἴγλῃ μετὰ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν ἀπέθανεν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ.

Ὁ κουροτρόφος θεὸς ἐκπληρῶν τὴν πατρικὴν ἐντολὴν φιλαδέλφως καὶ εὐτραπέλως παίζει μετὰ τοῦ νηπίου, πρὸς ὃ καὶ πρoσηνῶς κλίνει τὴν κεφαλήν. Καθ' ὁδὸν ἐν ἄλσει ἀπέθηκεν ἐπὶ κορμοῦ δένδρου τὴν καλλίπτυχον χλαμύδα καὶ στηρίζει ἐπ' αὐτοῦ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, ἐφ' οὗ ἔχει τὸν Διόνυσον. Ἐκράτει δὲ ὁ θεῖος κῆρυξ τῇ μὲν ἀριστερᾷ τὴν μετὰ τῶν ὄφεων ῥάβδον, τὸ κηρύκειον (πρόσθετον, χαλκοῦ ἐπιχρύσου), τῇ δὲ δεξιᾷ σύμβολόν τι τοῦ Διονύσου (ἄλλως θὰ ἔλειπεν ἴσως πᾶν τούτου γνώρισμα)· ἦτο δὲ τοῦτο πιθανώτατα σταφυλή[4] (κατά τινας χαλκῆ ἀπὸ τοῦ μίσχου κρατουμένη), πρὸς ἣν καὶ προτεινομένην ὁ μικρὸς θεὸς ὀρέγει τὴν ἀριστεράν. Ἡ διὰ τῆς σταφυλῆς συμπλήρωσις πολλοῖς δὲν ἀρέσκει· τούτων ἄλλοι μὲν θεωροῦντες τὸν Ἑρμῆν οἰνοχόον τοῦ Διονύσου συμπληροῦσιν ἀγγεῖον ἐν τῇ χειρὶ ἑκατέρου, ἄλλοι δὲ φρονοῦντες ὅτι ὁ Ἑρμῆς τείνει τὴν ἀκοὴν

[1] M. Ter. Varro, πολυίστωρ, συγγραφεὺς 620 βιβλίων (116-28 π. Χρ.). — Ὁ Plinius (ὁ πρεσβύτερος), πολυμαθέστατος τῶν τότε, ἀπέθανε θῦμα τῆς φιλομαθείας τῷ 79 μ. Χρ. ἐν ἐκρήξει τοῦ Βεσουβίου.

[2] *G. R. Lepsius* Griechische Marmorstudien 1890 σελ. 42-50.

[3] Κατ' ἄλλην συμπλήρωσιν (πρβ. Rühm, Schwerzek) αἱ κνῆμαι εἶνε τήν τε στάσιν καὶ τὰ μέτρα ὀλίγον διάφοροι (περ. 0·01 βραχύτεραι κλπ.)

[4] Πρβ. καὶ δύο χαλκᾶ ἀγαλμάτια ἐν Παρισίῳ σῳζόμενα, *A. H. de Villefosse* ἐν Gaz. Archéol. 1889 σελ. 95 ἑξ. πίν. 19, Rev. Arch. 1889 I σελ. 111, *Collignon* ἀνωτ., πρβ. *Klein* Praxiteles σελ. 96 ἑξ., 374 ἑξ., κλπ.

μᾶλλον ἢ προσηλοῖ τὸ βλέμμα εἰκάζουσιν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Ἑρμοῦ κύμβαλα ἢ κρόταλα ἢ βαλάντιον μετὰ νομισμάτων, τινὲς δὲ συμπληροῦσι θύρσον (σύμβολον τοῦ Διονύσου).

Περὶ τὴν κεφαλὴν ὁ Ἑρμῆς ἔφερε κατά τινας χαλκοῦν στέφανον (κλάδον κισσοῦ, φυτοῦ τοῦ Διονύσου). Τὸ ὄπισθεν τῆς κόμης καὶ ἡ ῥάχις εἶνε ἀτελέστερον εἰργασμένα, πιθανῶς διότι δὲν ἦσαν ὁρατὰ τῷ θεατῇ ἐν ᾧ τόπῳ ἵστατο τὸ ἄγαλμα·[1] μόνον δὲ ἐνιαχοῦ τῆς ῥάχεως φαίνεταί τις ἔναρξις γλυφῶν πρὸς ἐπανόρθωσιν, ἀλλ' ἴσως ἔπειτα περιττὴ κριθεῖσα ἡ ἐργασία αὕτη κατελείφθη. Ἐπὶ τῶν χειλέων παρετηρήθησαν ἴχνη ὑπέρυθρα, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κόμης (πιθανῶς ὑπόθημα ὀρφνοτέρου χρώματος). Τὸ πέδιλον τοῦ δεξιοῦ ποδὸς διετήρει κατὰ τὴν εὕρεσιν λείψανα ἔνθα μὲν ὑπερύθρου χρώματος, ἔνθα δὲ ἐπιχρυσώσεως, ἔφερε δὲ πάλαι χαλκοῦν κόσμημα, ἀνθέμιον ἢ ῥόδακα.[2] Ἡ χλαμὺς καὶ τὸ ἱμάτιον πιθανῶς ἦσαν ἁπλῶς καὶ πρὸς εὐχερεστέραν ἀπ' ἀλλήλων διάκρισιν διαφόρως κεχρωσμένα. Ὁ Διόνυσος κατὰ τὴν τέχνην ὑπολείπεται τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ κυρίου προσώπου, εἶνε δὲ καὶ ἀναλόγως μᾶλλον μικρός· ἂν ἐπίτηδες πρὸς ἔξαρσιν τοῦ Ἑρμοῦ παρημελήθη, ἢ ἐγένετο ὑπὸ μαθητοῦ τινος, ἂν ὑποδηλοῦται ἡ πρόωρος γέννησις, ἢ ἂν ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ τέχνῃ δὲν κατεβάλλετο πολλὴ ἐπιμέλεια περὶ τὴν παράστασιν παιδίων καὶ ἔλειπεν ἡ ἄσκησις (παρατηροῦνται καὶ ἴχνη ἀρχαϊκοῦ πως τρόπου λ. χ. κατὰ τὴν κόμην), εἰ καὶ ἀπαντῶσι παραδείγματα ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου, ἔστω ἀνεξέταστον. Τὸ μεταξὺ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ δένδρου μικρὸν τεμάχιον μαρμάρου ἀφείθη ἀρχῆθεν χάριν ἴσως στερεότητος τοῦ συμπλέγματος, ἦτο δὲ πιθανῶς κεχρωσμένον ἀναλόγως τοῦ ὄπισθεν τοίχου ἵνα μὴ προσκρούῃ πρὸς τὴν ὅρασιν.[3]

[1] Τὸ ἄγαλμα ἵστατο ἐν ἀρχῇ ἀλλαχοῦ, πρβ. κατωτ. ἐνθάδε σημ. 3.
[2] Ὁμήρ. Ὀδυσσ. ε 44-8 (ἄλλοτε):

αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
ἠδ' ἐπ' [illegible] γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
[illegible] δον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
[illegible] ς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει·
[illegible] ιν ἔχων πέτετο κρατὺς Ἀργειφόντης.

[3] [illegible] γίνετο [illegible] γάλματος (πρβ. ἀνωτ σελ. 240), εἰκάζεται

Ἡ πρώτη ἐπίνοια τοῦ συμπλέγματος δὲν εἶνε τοῦ Πραξιτέλους. Ὡς ἐν τῷ προκειμένῳ ἔργῳ ἔχομεν εἰκόνα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ὁ Κηφισόδοτος ἤδη πρότερον διετύπωσε τὴν ἔννοιαν τῆς μητρικῆς στοργῆς ἐν τῇ Εἰρήνῃ φερούσῃ ἐν ἀγκάλαις Πλοῦτον παῖδα.[1] Ἀλλὰ τὸ Ὀλυμπικὸν καλλιτέχνημα ὑπερέχει ἄλλων ἐν πολλοῖς. Οἱ ἀρχαιότεροι τεχνῖται ἠργάζοντο τὰ ἀγάλματα οὕτως ὥστε νὰ πατῶσι δι' ἀμφοτέρων τῶν πελμάτων ὁλοκλήρων ἐπὶ τοῦ βάθρου. Κατὰ τὴν 5ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα ὁ Ἀργεῖος Πολύκλειτος, ὁ πρεσβύτερος, ἀνέπτυξε τὴν καινοτομίαν τῆς ἐπὶ τοῦ ἄκρου ποδὸς στηρίξεως τοῦ κεκαμμένου σκέλους.[2] Ἀλλ' ὁ Πραξιτέλης χάριν πλείονος ἐλευθερίας τοῦ καμπτομένου σκέλους (ἐνταῦθα τοῦ ἀριστεροῦ) ἐπενόησε νέον στήριγμα, κορμὸν δένδρου ἤ τι ἄλλο. Οὕτω τὸ μὲν ἀριστερόν, οὐδενὸς μυὸς ἐντεινομένου, ἀπολαύει πλήρους ἐλευθερίας κινήσεων, τὸ δὲ δεξιὸν ἐπικυρτοῦται ἠρέμα κατὰ τὸ ἰσχίον. Διὰ τῆς ἐπὶ θάτερα κλίσεως ταύτης τοῦ σώματος ἀποτρέπεται μὲν ἡ μονοτονία τῆς καθέτου στάσεως, προσδίδοται δὲ μάλιστα τῷ σώματι οἷον ἔμψυχός τις εὐκαμψία καὶ χάρις.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ φέρει τὸν προγενέστερον Ἀττικὸν τύπον ἐν χαριεστέρᾳ ἐκφάνσει· ἄνω κανονικώτατα στρογγύλη καὶ ᾠοειδὴς τὸ πρόσωπον λεπτύνεται αἰσθητῶς πρὸς τὸ σιαγόνιον. Ἡ δεξιότης τοῦ

καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ εὑρεθὲν τῆς πλίνθου τεμάχιον (τὸ μετὰ τοῦ ποδὸς) φέρει ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τόρμον, ἀντίστοιχοι δὲ τόρμοι ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου δὲν ὑπάρχουσιν. Ὁ φωτισμὸς τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ηὑρέθη, ἦτο ἀπρόσφορος, ὁ δὲ εἰσερχόμενος δὲν ἔβλεπεν εὐθὺς τὴν καλλίστην πλευρὰν τοῦ ἔργου. Πιθανώτατα καὶ πρὸ τῆς μεταθέσεως τὸ ἄγαλμα ἵστατο πρὸ τοίχου. *Bulle* ἐν Erg. II σ. 157, *Treu* ἐν Erg. III σ. 204.

Ἕνεκα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ οὐχὶ σπανίων σεισμῶν τὸ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀνιδρύσει ἐστερεώθη διὰ σιδηρᾶς ῥάβδου κατὰ τὴν ῥάχιν ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐν τῷ μουσείῳ.

[1] Τὸ ἔργον τοῦ Κηφισοδότου, τοῦ πατρὸς ἢ ἀδελφοῦ τοῦ Πραξιτέλους, ἵδρυτο ἐν Ἀθήναις (Παυσαν. Α' 8, 2), ἀνάγεται δὲ ἴσως εἰς τὸ 371/70 π. Χρ., μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Τὸ πρωτότυπον δὲν σῴζεται· ἀντίτυπον αὐτοῦ κεῖται ἐν τῇ γλυπτοθήκῃ τοῦ Μονάχου, *Wolters* Gipsabg. ἀρ. 1210, *Furtwängler* Meisterwerke σελ. 513-4· πρβ. ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ (ἀριθ. γλυπτῶν 175) μιμήματος ὁμοίου λείψανον, τὸν Πλοῦτον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τῆς Εἰρήνης κρατούσης ἅμα καὶ κέρας Ἀμαλθείας.

[2] Πρβ. ἐν τῷ προπυλαίῳ τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου ἐκμαγεῖον ἀντιτύπου (ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας) τοῦ δορυφόρου (ἀκοντοφόρου ἀθλητοῦ), ὅστις καὶ κανὼν πάλαι κατά τινα τῶν νέων ἑρμηνειῶν ἐκαλεῖτο. *Baumeister* Denkm. σ. 1347 (πρβ. *Weil* αὐτ. σ. 1406), *Furtwängler* Meist. σ. 422, πρβ. κατωτ. ἐν αἰθ. Β ἀρ. γλ. 102.

τεχνίτου δηλοῦται ἀπ' αὐτῆς τῆς κόμης· ἐν αὐτῇ διακρίνεται ὁ μὴ κατατηξίτεχνος γλύπτης, ὅστις ὡς ἐν διαγράμματι δι' ἀπερίττου ἐργασίας παρέστησε τὸ οὗλον αὐτῆς ἐν πάσῃ ἀφελείᾳ τε ἅμα καὶ φυσικότητι. Ἐπὶ τοῦ μικρὸν καὶ ὁμαλῶς προέχοντος μετώπου τὸ νεανικὸν σθένος ἐδηλώθη δι' ἀβαθοῦς ἐντομῆς διαιρούσης αὐτὸ ὁριζοντίως ἄνωθεν τοῦ μεσοφρύου καὶ διὰ δύο ἑτέρων καθέτων κατὰ τὸ ἐπισκύνιον. Ὡσαύτως ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας ἁβροτέρας κεφαλὰς τὴν αὐτὴν ἐμφαίνει δύναμιν καὶ ἡ ρίς, πλατυτέρα μέν πως ἄνω, ὑπόγρυπος δέ τι καὶ εὔγραμμος. Ἡ τῶν ὀμμάτων ἐλαφρὰ ρέμβη καὶ τὸ ἐπὶ τῷ ἀσπασίῳ στόματι ἐπανθοῦν σεμνὸν καὶ λεληθὸς μειδίαμα προσνέμουσι τῷ προσώπῳ ἔκφρασιν πραότητος ἐπεράστου. Τοιαύτη δέ τις οὖσα ἡ κεφαλὴ προώριστο νὰ ὁρᾶται κατ' ἐνώπιον, διὰ τοῦτο δὲ ἴσως καὶ δὲν στρέφεται μᾶλλον πρὸς τὸν Διόνυσον. Ὁ εὐρύστερνος κορμὸς μετὰ τῶν εὐπεριγράφων καὶ ἑκατέρωθεν ἐλευθέρων σκελῶν ἀποκαλύπτουσιν ἐν ὁμαλαῖς καμπύλαις οἱονεὶ σαρκὸς ἐλαστικότητα, ἐπιχαριτωτάτην δὲ σχήματος ἁρμονίαν καὶ εὐρυθμίαν. Ὁ ποὺς καὶ αὐτὸς μόνος, ᾧ ἐνάμιλλον ἐν οὐδενὶ τῶν ἁπανταχοῦ σῳζομένων ἀγαλμάτων βλέπομεν, ἐκκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ἐν ἐξαισίῳ φυσικότητι καὶ κομψότητι πεπλασμένος· ἡ διαφάνεια τοῦ μαρμάρου ἐνταῦθα διακρίνεται σαφέστερον προσδιδοῦσά πως τῇ στιλπνῇ ἐπιδερμίδι ζωήν τινα καὶ αἴσθησιν.[1] Ἡ καλλονὴ τοῦ ἀγάλματος ἐξαίρεται καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸ ὕφασμα τῶν ἱματίων ἀντιθέσεως τῆς παγγύμνου σαρκός. Ἡ χλαμὺς τοῦ Ἑρμοῦ, αὐτὴ καθ' αὐτὴν καλλίστη, πτυχοῦται ἐν ποικιλίᾳ καὶ πλούτῳ ἄνευ ἐπιδείξεως δυναμένης νὰ μειώσῃ τὴν χάριν τοῦ γλαφυροῦ σώματος· δι' αὐτῆς δὲ ἀφελῶς «αὐτῇσιν περόνῃσι» ἐρριμμένης[2] ἔγνω τεχνηέντως ὁ ἐκπρεπὴς ἑρμογλύφος νὰ καλύψῃ καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην ἔρεισμα, τὸ ἄμορφον τοῦ δένδρου στέλεχος, ὅπερ ἄλλως καὶ κατὰ

[1] Ὁ καλλιτέχνης ἠπίστατο, ἐννοεῖται, τὴν τοῦ μαρμάρου γεγανωμένου ἰδιότητα, ἥτις καὶ θὰ ἀπώλλυτο βεβαίως ἂν τὸ γυμνὸν τοῦ σώματος ἐχρωματίζετο· ὑποτίθεται ἐλαφρά τις διὰ διαφανοῦς ὕλης περίχρισις τῶν γυμνῶν μερῶν. Πρβ. Plinius Nat. Hist. XXXV 133 «hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quae maxume opera sua probaret in marmoribus: *quibus Nicias manum admovisset*; tantum circumlitioni eius tribuebat».

[2] Ἀπολλών. Ῥόδ. Β 33 (περὶ ἄλλου, πρβ. Studniczka ἀλλαχοῦ). Λέγεται ὅτι ἐν Ἑσπερίᾳ, ὅτε ἐλήφθη ἡ μετὰ τῆς χλαμύδος τοῦ Ἑρμοῦ πρώτη φωτογραφία, ἠρώτησαν ἀποροῦντες διὰ τί ὁ φωτογράφος προσέθηκε τὸ ὕφασμα.

φύσιν εἶνε ἐπεγλυμμένον ὅσον ὁρατόν· ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ, ἡ καὶ προσηκόντως πάλαι κεχρωσμένη, ἐγγύθεν μὲν φαίνεται ἀμελής, ἐκ μικρᾶς δέ τινος ἀποστάσεως ὁρωμένη παρέχει ὄψιν τραχέος φλοιοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς τομῆς τῶν πεπρισμένων κλάδων ὑποτυποῦνται τὰ στρώματα τῶν τοῦ ξύλου ἰνῶν [1]. Καὶ τὸ ἱματίδιον δὲ τοῦ Διονύσου ὡσαύτως ἀντιτίθεται διὰ τῆς λεπτότητος πρὸς τὴν ἁδροτέραν ὑφὴν τῆς χλαμύδος.

Τὸ σύμπλεγμα κατὰ χρόνον ἀνάγεται πιθανῶς εἰς τὰ τελευταῖα καὶ δὴ τελειότατα τοῦ Πραξιτέλους ἔργα, ἤτοι εἰς τοὺς ὀλίγῳ ὕστερον τοῦ 2ου ἡμίσεος τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος χρόνους. Κατά τινας ὁ συνδυασμὸς τοῦ Ἑρμοῦ, θεοῦ τῆς Ἀρκαδίας, καὶ τοῦ Διονύσου, θεοῦ τῆς Ἤλιδος, ὑπεδήλου συμμαχίαν τῶν Ἀρκάδων καὶ Ἠλείων, ἴσως τοῦ 343 π. Χρ. [2]

Τὸ ὅλον ἄγαλμα ἐμποιεῖ ἡδύ τι θάμβος ἅμα τῇ πρώτῃ θέᾳ. Τὸ ἐν τῷ θεῷ τῆς παλαίστρας ἐπιστίλβον σφρῖγος τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους συνημμένου μετὰ ῥώμης νεανικῆς, ἡ ἀφέλεια καὶ κομψότης τῆς στάσεως, ἡ ἀρρενωπία ἅμα καὶ χάρις τῶν οὔτε ἄγαν ῥαδινῶν οὔτε ὑπερόγκως εὐτραφῶν μελῶν τοῦ ὀλυμπίῳ ἐδωδῇ χρωμένου νεανίου, ᾧ καὶ ἡ Καλυψὼ

παρέθηκε τράπεζαν
ἀμβροσίης πλήσασα, κέρασσε δὲ νέκταρ ἐρυθρόν, [3]

τὸ μειλίχιον τοῦ ἤθους καὶ ἡ ὑπομειδιῶσα ὄψις, ἡ ἐν πᾶσι χρυσῆ μετριότης καὶ ἁρμονία ἐμψυχοῦσι τὴν ἀδρανῆ ὕλην καὶ ἐμποιοῦσι τῷ θεατῇ ἄφατον γοητείαν· ἐκ τοῦ Ἑρμοῦ δὲ μάλιστα ἐμφαίνεται

[1] Πρβ. *Treu* ἐν Erg. III σελ. 203, *Klein* Praxiteles σελ. 379.

[2] Κατ' ἄλλους τοῦ 363 π. Χρ. Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς παρὰ τὰ τρία ἡμικύκλια βάθρα τῶν Ἠλείων (σελ. 187) ηὑρέθη τμῆμα βάθρου (ὕψ. 1·33, πλ. 0·71, πάχ 0·41), ἐφ' οὗ ἐπιγραφὴ (ἀρ. 584) «FΑλείων | περὶ ὁμο|νοίαρ» (δηλ. «Ἠλείων περὶ ὁμονοίας»)· εἶνε δὲ τοῦτο πιθανῶς μέρος τοῦ βάθρου τοῦ χαλκοῦ ἀγάλματος, ὅπερ κατὰ Παυσανίαν (Ε' 24, 4) ἦν τὸ μέγιστον τῶν ἐν τῇ Ἄλτει χαλκῶν ἀγαλμάτων τοῦ Διὸς ἔχον μέγεθος 27 ποδῶν, ἀνετέθη δὲ μετὰ τὸν Ἀρκαδικὸν πόλεμον (σ. 75, 194) τῷ 363 π. Χρ, ὅτε καὶ οἱ Ἀρκάδες ἄλλως τε καὶ χαριζόμενοι τῷ Διὶ ἀπέδοσαν τοῖς Ἠλείοις τὴν προστασίαν τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐγένοντο σπονδαὶ (Ξενοφ Ἑλλην. Ζ' 4, 13 ἑξ., 35)· ὑπόβαθρον αὐτοῦ εἶνε ἴσως τὸ μεταξὺ τοῦ βάθρου τοῦ Μικύθου (ἀνωτ. σελ. 185) καὶ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ κείμενον. Ergebn. V 260, *Dörpfeld* ἐν Erg. II σελ. 86, *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 435. Πρβ. περὶ Εἰρήνης καὶ Πλούτου ἀνωτ. σελ. 293 σημ. 1.

[3] Ὁμήρ. Ὀδυσσ. ε 92-3.

πῶς ἐν τοῖς ἔργοις ὁ Πραξιτέλης κατεῖχε τὴν δύναμιν νὰ ἐκδηλοῖ ἐπὶ τῶν θείων μορφῶν ἀνθρώπινα αἰσθήματα καὶ τὰς μυχίας τῆς ψυχῆς κινήσεις, ὥστε καὶ νὰ θαυμάζηται ὡς «ὁ καταμείξας ἄκρως τοῖς λιθίνοις ἔργοις τὰ τῆς ψυχῆς πάθη» (Διόδ. ΚϚ' 1).

Ὁ μὴ αὐτὸν ἰδὼν τὸν Ἑρμῆν δύναται νὰ συλλάβῃ ἔννοιάν τινα τοῦ ἀγάλματος ἐκ τῶν ἐκμαγείων. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν τὴν ἐν τούτοις ἀκρίβειαν καὶ στιλβηδόνα οὐδεμία πρὸς ἐκεῖνο σύγκρισις· ἡ διαύγεια τοῦ πολυτίμου λίθου εἶνε τὸ ἐλάχιστον πλεονέκτημα τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ πρὸ τοῦ Ἑρμοῦ ἱστάμενος ἀνάγεται κατὰ νοῦν ἀκουσίως εἰς τοὺς χρυσοῦς αἰῶνας καὶ ἀναπλάττει διὰ τῆς φαντασίας τὸν μακάριον ἐκεῖνον κόσμον, τὴν ἀνθηρὰν τῆς ἀρχαιότητος ἡλικίαν, ὅτε ὁ Ἕλλην τοσοῦτον ἐν πολιτισμῷ προήχθη καὶ ἐτελειώθη, ὥστε κατέλιπεν ἀίδια καὶ ἐς ἀεὶ νεουργὰ τῆς διανοίας καὶ τέχνης ἔργα· τότε ἤδη ἐξηρευνῶντο τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας καὶ ἐγνωρίζοντο τὰ ὅρια τοῦ ἐπιστητοῦ, τότε τὸ δρᾶμα ἐδίδασκε καὶ κατεκήλει τὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων, τὸ δὲ βῆμα συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ τοῦ Σωκράτους μαθητὴς καὶ ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου διδάσκαλος ἤροντο εἰς τὸ ὄντως ὂν ἢ ἐγκύπτοντες κατέβαλλον τὴν κρηπῖδα τῶν ἐπιστημῶν· τότε ὁ Ἕλλην ἀνελθὼν εἰς τὸν Ὄλυμπον εἶδε τοὺς οὐρανίωνας, οὓς καὶ ὡς δοτῆρας τῶν ἀγαθῶν ἐτίμα καὶ ὡς φίλους ἐν ταῖς βιοτικαῖς χρείαις ἐπεκαλεῖτο, καὶ ἔνθεος ἔδειξεν αὐτοὺς ἐπὶ γῆς ἐν δόμοις ἀριπρεπέσι, πᾶσα δὲ πόλις ἐφιλοτιμεῖτο διὰ καλλιτεχνημάτων νὰ συντελῇ εἰς ὄψεως ἑορτήν. Ἀλλὰ καὶ τὰ πρότυπα δὲν ἦσαν ξένα ἢ πλαστά, τὸ κάλλος δὲν ἦτό τι σπάνιον· ἡ ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ ἡμέρωσις καὶ ἀγωγὴ ηὐγένισε τοὺς χαρακτῆρας τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, τῷ καλλιτέχνῃ δὲ ἀπέκειτο νὰ ἐκλέγῃ ἐν τοῖς συγχρόνοις τὴν θείαν εἰκόνα. Οὕτως ἐποιήθη καὶ ὁ Ἑρμῆς. Ὁ τὸ αἰγλῆεν ἄγαλμα προσβλέπων κατανοεῖ μεθ' ὁπόσης ἀγάπης ἐλατρεύοντο πάλαι οἱ θεοί, ὁποίαν τὸ σῶμα εἶχεν εὐρυθμίαν κατὰ τοὺς εὐδόξους χρόνους, οἵων ἰδεῶν ἐνεφοροῦντο οἱ τοιαῦτα ἔργα πλάττοντες. Ἀλλὰ καὶ εὔελπις ἐξ Ὀλυμπίας ἀπέρχεται πεποιθὼς ὅτι ἡ ἀληθὴς παιδεία ἡ μετὰ φιλανθρώπου ἤθους καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ στερρὸν φρόνημα μετὰ τῆς προσηκούσης γυμνασίας ἀπεργάζονται καὶ τὸ σῶμα εὐγενέστερον καὶ δημιουργοῦσιν ἱκανοὺς νὰ ἀπεικάζωσιν αὐτὸ καταξίως καλλιτέχνας.

Τὰ ἐν ἄλλαις αἰθούσαις ἀρχαῖα.

Τὰ ἐν ταῖς λοιπαῖς αἰθούσαις ἀρχαῖα δὲν εἶνε τεταγμένα μονίμως. Τὰ κατωτέρω μνημονευόμενα καταλέγονται κατ' αἰθούσας, ὡς τὰ νῦν ἔχουσι· τὰ γλυπτὰ καὶ οἱ ἐπιγεγραμμένοι λίθοι,[1] διὰ βραχυτέρων ἁπλῶς ἐν ταῖς αἰθούσαις ἀναφερόμενα, ἀναγράφονται μετὰ ταῦτα ἑκάτερα ἰδίᾳ κατ' ἀριθμούς. Οἱ ἀριθμοὶ εἶνε τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ νέων χειρογράφων καταλόγων, οἵτινες εἶνε πέντε (μετ' ἰδίας ἕκαστος ἀριθμήσεως): γλυπτῶν, ἐπιγεγραμμένων λίθων, χαλκωμάτων, πηλίνων, ποικίλων.[2]

Ἀρχιτεκτονικὰ κεῖνται πήλινα μὲν ἐν αἰθ. Α, λίθινα δὲ ἐν αἰθ. Η, Θ, Κ καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ μουσείου (περὶ τὰς 20 λεοντοκεφαλὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς διαφόρων χρόνων, κλπ.).

Τὰ χαλκώματα κεῖνται ἐν αἰθ. Σ (ὅρα καὶ πόδα ἀγάλματος ἐπὶ τοῦ λιθίνου βάθρου καὶ δύο λέβητας ἐν αἰθ. Θ).

Τῶν πηλίνων μνημονεύονται ἐνθάδε: Κεφαλὴ γυναικός, πολλαχοῦ ἀποκεκρουμένη (ὕψ. 0·15, ἀριθ. 575), Ἥρας πιθανῶς, τῆς 7ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος· *Treu* ἐν Erg. III σελ. 35. — Κεφαλὴ γυναικὸς (ὕψ. 0·14, ἀρ. 564), ὑπόκιρρος, φέρουσα κάλαθον ἐφ' οὗ ἀνθέμια λωτοῦ, συγγενὲς δὲ καὶ τὸ κάτω προσώπου ἀνδρικοῦ καὶ δύο κνῆμαι ἵππου (Σιληνοῦ πωγωνίου) μετὰ κρασπέδου χιτῶνος γυναικὸς ἐφ' οὗ κόσμημα κυματοειδὲς παρεμφερὲς σπειρομαιάνδρῳ (ἀρ. 574, 553)· εἶνε δὲ ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ ἄλλα τεμάχια (πρῶτον κατὰ Studniczka καὶ Wolters) λείψανα συντάγματος Σιληνοῦ ἁρπάζοντος γυναῖκα, τῆς 6ης π.Χρ. ἑκατονταετηρίδος· ἀμφίβολον ἂν προέρχονται ἐξ ἀκρωτηρίου θησαυροῦ· *Treu* ἐν Erg. III σελ. 37 ἑξ., 286. — Κεφαλὴ Διὸς σφηνοπώγων, τοῦ 1ου ἡμίσεος τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος

[1] Περὶ τῆς ἐν σ. 192 (καὶ σημ. 1) ἀρ. 635 ἐπιγραφῆς ἰστέον ὅτι, ὡς ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ λίθου σῳζομένων λειψάνων ἐξάγεται, μετὰ τὴν λέξιν ἄγαλμα ὑπῆρχε ΘΙΛΕFΟ[ι κλπ.]· δι' ὃ καὶ ἡ συνήθης ἀνάγνωσις εἶνε ʽιλ[ήF]ω[ι θυ]μῶι [τ]οῖ(λ) Λακεδαιμονίο[ις]. Πρβ. καὶ *Meister* ἐν *Collitz* Sammlung der griech. Dial.-Inschr. 4405, *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 434.

[2] Ὑπάρχουσι καὶ παλαιοὶ κατάλογοι κατὰ χρόνον εὑρέσεως τῶν ἀρχαίων γεγραμμένοι ὑπὸ Ἀθανασίου Δημητριάδου καὶ Κωνσταντίνου Δημητριάδου, τῶν πρώτων τῆς Ὀλυμπίας ἐφόρων.

(ὕψ. 0·19, ἀρ. 563)· *Treu* ἐν Erg. III σ. 35. — Εἰδώλια ἀνθρώπων καὶ ζῴων. — Γοργόνειον ἐκ στεφάνης οἰκοδομήματος. — Λύχνοι.

Τῶν ποικίλων μνημονευθήτωσαν τὰ κονιάματα τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἡρῴου, ἀρ. 195-6 (ἀνωτ. σ. 155· ὁ βωμὸς[1] ἐν αἰθ. Γ). — Μολύβδινος σωλὴν φέρων ἐπιγραφὴν *Neronis Aug(usti)*, ἀριθ. 151, ἀνωτ. σελ. 198. — Μνημονευθήτω ἐνθάδε ἁλτὴρ (ἀριθ. γλυπτῶν 154) λίθου πρασινώδους, σκληροῦ ὡς γρανίτου (πιθανῶς διορίτου, ἴσως τοῦ Ταϋγέτου), βάρ. 4629 γραμμ., μήκ. 0·28, εὑρεθεὶς παρὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ Ἡραίου· κάτω μὲν εἶνε ὑπόκυρτος, ἄνω δὲ ἐπίπεδος ὧν φέρει εὐρεῖαν ἐγγλυφὴν χάριν τῆς παλάμης καὶ δύο κοιλότητας πρὸς ἔνθεσιν τῶν δακτύλων ἤτοι μίαν μὲν χάριν τοῦ ἀντίχειρος μίαν δὲ κοινὴν χάριν τῶν λοιπῶν δακτύλων· ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἁλτὴρ εἶνε τῆς δεξιᾶς χειρός. Τὸ σχῆμα εἶνε παρεμφερὲς τῷ ὑπὸ Παυσανίου Ε' 26, 3, ἀνωτ. σελ. 103, περιγραφομένῳ (περὶ τῶν ἁλτήρων, οὓς ἔφερεν ὁ Ἀγὼν τοῦ Μικύθου, πρβ. σελ. 185). Ἐν Ὀλυμπίᾳ ηὑρέθη καὶ τεμάχιον ἄλλου λιθίνου ἁλτῆρος, τοῦ αὐτοῦ τύπου, φέρον ἐπιγραφὴν ἀρχαϊκῶν χρόνων (ἀριθ. ἐπιγρ. 671, Erg. V 720). *Furtwängler* ἐν Erg. IV σελ. 180.[2]

[1] Περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ βωμῶν πρβ. καὶ *Heberdey* ἐν Eranos Vindob. σ. 34 ἑξ., *Wernicke* ἐν Jahrbuch IX σ. 88 ἑξ., *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 364 ἑξ. (αὐτ. σελ. 359 ἑξ., 367-8 [αὐτόθι παραδείγματα περὶ τοῦ ἐν Παυσ. Ε' 14, 7, ἀνωτ. σελ. 187, 1, τε-δὲ], 420 περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων θέσεων τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Οἰνομάου).

[2] Ζεῦγος ἁλτήρων λιθίνων κάλλιστα διατηρουμένων, παραπλησίου σχήματος (διάτρητοι, κάτω καθ' ἅπαν τὸ μῆκος γωνιώδεις), εὑρεθὲν ἐν Κορίνθῳ κεῖται ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ (ἀριθ. γλυπτῶν 1926, ἑκάτερος μήκ. 0·255, πλάτ. 0·08, ὕψ. 0·10, βάρ. 2018 γραμμ.)· Μυλωνᾶς ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1883 σελ. 103 ἑξ. Ὁ εἰρημένος τύπος θεωρεῖται νεώτερος ἄλλου, ἀπαντῶντος συνηθέστερον ἐπὶ Ἀττικῶν ἀγγείων (πρβ. καὶ ζεῦγος μολυβδίνων ἁλτήρων κείμενον ἐν Κοπενάγῃ), τοῦ τύπου τῶν μακρῶν ἁλτήρων, τῶν κορύνην ἐχόντων (ἀνωτ. σελ. 103). Πρβ. καὶ τὸ ἐξ Ἐλευσῖνος μολύβδινον ἁλτηροειδὲς σκεῦος (περ. 0·115×0·06×0·035), ἐφ' οὗ βουστροφηδὸν ἐπιγραφὴ τῶν ἀρχαιοτάτων (περ. 600 π. Χρ.) ἔμμετρος:

'αλ(λ)όμενος νίκησε|ν Ἐπαίνετος, '|ούνεκα τώδε
'α|[λτῆρ- - - - - - - - - - - - - - - - - - -·

τὸ λοιπὸν τοῦ ἐπιγράμματος ἦτο πιθανῶς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου (ἐλλείποντος) σκεύους· τὸ ζεῦγος τοῦτο ἦτο, ὡς ἐξ ὀπῆς (μετὰ λειψάνων σιδήρου) εἰκάζεται, ἀνηρτημένον διὰ κρίκου ὡς ἀνάθημα· νῦν ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ, ἐν Α' αἰθ. πηλίνων, ἀριθ. 9075· Φίλιος ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1883 σελ. 190 ἑξ., Corp. Inscr. Att. IV 1 σελ. 105

Χρυσώματα καὶ ἀργυρώματα ηὑρέθησαν ὀλίγα (νῦν ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου).

Προθήκη ξυλίνη ὑαλοσκεπὴς (ἐν αἰθ. Α), περιέχει ἄξια λόγου ἀρχαῖα, οἷον γλυπτὰ ἀρ. 148, 151, 154 (ἀλτήρ, σελ. 298), πήλινα κλπ.

Αἴθουσα Α.

Ἀρχιτεκτονικὰ πήλινα. Ἡ στεφάνη τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ οἰκοδομημάτων, πλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός (πρβ. ἐν αἰθούσῃ Θ) καί τινων ἄλλων οἰκοδομημάτων, συνέκειτο ἐν γένει ἐκ λεπτῶν ὀπτῆς γῆς πλίνθων, αἵτινες ἔφερον ἔξωθεν μεταξὺ τῶν ὑδρορροῶν κοσμήματα καὶ ἐπεστέφοντο ὑπὸ ἀκροκεράμων ἀνθεμωτῶν. Ἐν ἀρχαιοτέροις οἰκοδομήμασι καὶ μάλιστα τῆς Σικελίας καὶ Μεγάλης Ἑλλάδος (Κάτω Ἰταλίας) παρεμφερὴς διακόσμησις ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀετώματος καὶ τοῦ γείσου· αἱ πλίνθοι τότε στερεούμεναι δι' ἥλων ἐπὶ τοῦ ξύλου ἢ τοῦ μαλακοῦ λίθου σκοπὸν εἶχον τὴν ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ καιροῦ προφύλαξιν τῆς εὐφθάρτου ὕλης, ἐπεκράτησε δὲ τοῦτο κατόπιν καὶ ἐπὶ σκληροτέρου λίθου, ὅπου ἄλλως ἦσαν περιτταί. Τοιαῦται πλίνθοι ηὑρέθησαν καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ, τινὲς δὲ τῶν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ διατηροῦσιν ἔτι τὰς ὀπάς, δι' ὧν διήρχοντο οἱ σιδηροῖ ἧλοι.[1] Ἀξιοθέατα εἶνε τὰ (ἐπὶ τῆς μακρᾶς πλευρᾶς τῆς αἰθούσης) τεμάχια τῶν πλίνθων τοῦ θησαυροῦ[2] τῶν Γελῴων (κατοίκων τῆς ἐν Σικελίᾳ Γέλας).[3] Ταῦτα φέρουσι κοσμήματα πλεγματοειδῆ καὶ μαίανδρον βαθμηδὸν σμικρυνόμενον κατὰ τὰς γωνίας τοῦ ἀετώματος, χρώματος ἐρυθροῦ καὶ μέλανος ἐπὶ κιρροῦ πεδίου· αἱ ὑδρορρόαι εἶνε σωλῆνες μετὰ ὡραίων γραπτῶν ροδάκων ἔμπροσθεν· τῆς 6ης π. Χρ.

ἀρ. 422[4].— *Furtwängler* ἀνωτ., *Jüthner* Antike Turngeräte σ. 7 ἑξ., *Hitzig-Blümner* Pausan. II σελ. 445, 449.

[1] *Dörpfeld, Gräber, Borrmann, Siebold* Über die Verwendung von Terrakotten am Geison und Dache griech. Bauwerke (41. Berl. Winckelmannsprogr. 1881), *Borrmann* ἐν *Baumeister* Denkmäl. σελ. 1335 ἑξ.

[2] Περὶ τῶν θησαυρῶν ὅρα ἀνωτ. σελ. 217 καὶ ἑξῆς. Περὶ τῶν ἀναγλύφων τῶν θησαυρῶν ὅρα *Treu* ἐν Erg. III σελ. 5 ἑξ., 286.

[3] *Bötticher*[2] σελ. 207 ἑξ., *Flasch* σελ. 1104 D, *Dörpfeld* ἐν Ergebn. II σελ. 53 ἑξ., 215-17, ἀνωτ. σελ. 220.

ἑκατονταετηρίδος. Ὀλίγῳ νεωτέρα, ἀξία λόγου, εἶνε (ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν στενῶν πλευρῶν τῆς αἰθούσης) ἡ στεφάνη τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων·[1] ἡ διακόσμησις εἶνε ἡ τοῦ ἀρχαιοτέρου τύπου: ἀνθέμια ὀρφνοῦ χρώματος ἐπὶ φανοτέρου πεδίου, ἀντιστοίχως πρὸς τὸν τύπον τῶν μελανομόρφων ἀγγείων (ὁ νεώτερος τοὐναντίον τύπος, ἀπὸ τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἔχει ἐρυθρὸν κόσμον ἐπὶ μέλανος πεδίου· πρβ. ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα).— Ἀκρωτήριον Ἡραίου πήλινον μετ' ἐκτύπων καὶ γραπτῶν κοσμημάτων, μέγιστον (διαμ. 2·12 καὶ πλέον), σχήματος κύκλου σχεδὸν τελείου (εἰς πολλὰ τεμάχια τεθραυμένον, ἀριθ. πηλ. 561· νῦν ἐν αἰθ. Γ)· ἵστατο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Α. προσόψεως τοῦ Ἡραίου (σελ. 238)· δὲν εἶνε νεώτερον τοῦ 1ου ἡμίσεος τῆς 7ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν καὶ πρὸς τῇ ἄλλῃ τοῦ Ἡραίου μετασκευῇ ἀντὶ τῆς ἐπιπέδου στέγης ἀντικατεστάθη ἄλλη φέρουσα ἀέτωμα· τὸ κάτω ἄκρον τοῦ ἀκρωτηρίου τούτου κατ' ἄλλους μὲν ἦτο εὐθύ, κατ' ἄλλους δὲ γωνιῶδες ἀναλόγως τῷ ἀετώματι ἢ ὑπόκοιλον.[2]— Ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ πολλὰ τεμάχια τῆς στεφάνης τοῦ Λεωνιδαίου μετ' ἀνθεμίων καὶ λεοντοκεφαλῶν ἐκτύπων Ἑλληνικῶν καὶ Ρωμαϊκῶν χρόνων· ἄλλα τοιαῦτα τεμάχια ἐν αἰθούσῃ Β· ἰδὲ καὶ τοῦ ἐπιστυλίου μέρη ἐπιγεγραμμένα κατωτ. ἐν αἰθούσῃ Ζ.

Κεφαλὴ καὶ βραχίων ὁπλιτοδρόμου ἴσως (ἀριθ. γλυπτῶν 52, 53). — Κεφαλὴ τῇ εἰρημένῃ παρεμφερὴς (ἀρ. 54).— Ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἀναπαυομένου (ἀρ. 56). — Πρόσθιον μέρος λέοντος λιθίνου (ἀρ. 58, πρβ. ἀρ. 51). — Τεμάχια ἀναγλύφων τῶν θησαυρῶν (ἀρ. 59-67). — Κεφαλὴ Ἡρακλέους πιθανῶς (ἀρ. 148).

Ἐπιγραφὴ ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Κυρηναίων (ἀρ. ἐπιγρ. 56).[3]

[1] Ἀνωτ. σελ. 221, πρβ. σελ. 285, σημ. 1· τὸ ἀέτωμα τοῦ θησαυροῦ τούτου ἰδὲ ἐν αἰθούσῃ Γ (ἀρ. γλ. 99).

[2] *Dörpfeld* ἐν Erg. II σ. 27, ἑξ., *Borrmann* ἐν Ausgrabungen V πίν. XXXIV, Die Keramik in der Baukunst 28 ἑξ., Erg. II πίν. CXV, *Adler* ἐν Erg. II πίν. LXXXIV καὶ CXXIX, *Wernicke* ἐν Jahrbuch IX σελ. 101 ἑξ., *Benndorf* ἐν Jahresheft. II 1899 σ. 7 ἑξ. (πρβ. ἀνωτ. σελ. 285, 1).

[3] Ἄλλου θησαυροῦ, τοῦ τῶν Σικυωνίων, ἐπιγραφὴν ὅρα ἐν αἰθ. Κ, ἀρ. 437 (πρβ. ἀνωτ. σελ. 226· αὐτ. καὶ περὶ τῆς τοῦ ὀνόματος γραφῆς καὶ παρετυμολογίας ἥτις καὶ ἐνδέχεταί πως ἴσως, ἄδηλον πόσον ὀρθῶς, νὰ ὑπομνήσῃ τὸ lucus a non lucendo, canis a non canendo).

Αἴθουσα Β.

Δύο μικρὰ ἀγάλματα Νεμέσεως-Τύχης (ἀρ. 69, 70). — Ἄγαλμα γυναικός, ἴσως τῆς Ρηγίλλης (ἀρ. 72, πρβ. κεφαλὴν ἀρ. 87)· ἵδρυτο ἐν τῇ Ἐξέδρᾳ τῆς Ρηγίλλης [1]. — Ἄγαλμα ἴσως τῆς Ποππαίας Σαβίνης γυναικὸς τοῦ Νέρωνος (ἀρ. 73)· ἐκ τοῦ σηκοῦ τοῦ Ἡραίου. — Ἄγαλμα γυναικός, ἔργον Ἔρωτος τεχνίτου Ἀθηναίου (ἀρ. 74). — Ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ βάθρου Πολυδάμαντος παγκρατιαστοῦ (ἀρ. 77). — Ἄγαλμα γυναικός, ἔργον Ἐράτωνος (ἀρ. 78). — Γυμνὸν ἀνδρικὸν ἄγαλμα (ἀρ. 79). — Ἄγαλμα αὐλοῦντος (ἀρ. 82). — Ἄγαλμα ἐπὶ βράχου Διονύσου πιθανῶς (ἀρ. 83). — Κεφαλαὶ ἀγαλμάτων (ἀρ. 84-96). — Ταῦρος Ρηγίλλης (ἀρ. 100). — Κορμὸς ἀνδρικοῦ ἀγάλματος (ἀρ. 101). — Ἀντίτυπον τοῦ δορυφόρου τοῦ Πολυκλείτου (ἀρ. 102). — Κορμοὶ δύο ἀνδρικῶν ἀγαλμάτων (ἀρ. 103, 104). — Ἄγαλμα ἀκέφαλον (ἀρ. 105). — Λέαινα ἐκ Βαρβασαίνης (ἀρ. 106). — Ἄγαλμα ἀκέφαλον γυμνὸν (ἀρ. 112). — Ἄγαλμα Τίτου (ἀρ. 114-5).

Τεμάχια τῆς στεφάνης τοῦ Λεωνιδαίου (πρβ. καὶ ἐν αἰθ. Α).

Αἴθουσα Γ.

Κεφαλὴ μεγάλη Ἥρας (ἀρ. γλ. 97). — Ἀκρωτήριον Ἡραίου (ἀρ. πηλίν. 561, ἀνωτ. σελ. 300). — Ἀέτωμα θησαυροῦ Μεγαρέων (ἀρ. γλ. 99). — Ἐπιγραφὴ θησαυροῦ Μεγαρέων (ἀριθ. ἐπιγρ. 642). — Βωμὸς Ἡρῴου ἐπικεχριμένος, ὕψ. 0·37, πλάτ. 0·54, πάχ. 0·38 (ἀνωτ. σ. 155· ὅρα καὶ ἐπιχρίματα τοῦ βωμοῦ, ἀρ. ποικ. 195-6, ἀνωτ. σελ. 298). — Λίθος μέγας ὃν ἀνύψωσεν ὁ Βύβων διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς (ἀρ. ἐπιγρ. 1).[2]

Αἴθουσα Δ.

Τὰ νῦν κενή.

Αἴθουσα Ε.

Τὰ νῦν κενή.

[1] Τῆς Ρηγίλλης ρητέον μᾶλλον ἢ τοῦ Ἡρῴδου, ὅρα κατωτ. γλυπτ. ἀρ. 72, 100.
[2] Ἀνωτ. σελ. 106 στ. 24 γρ. τὴν ἑαυτοῦ κ. τόν.

Πρόδομος.

Ἐπιγεγραμμένοι λίθοι (ἀρ. ἐπιγρ. 13-19, 445).

Παρὰ τὴν δυσμικὴν τοῦ προδόμου πλευρὰν (μ ἐν τῷ ἀνωτ. σελ. 266 διαγράμματι) ἵδρυται προτομὴ τοῦ Ἐ. Κουρτίου (ἀνωτ. σελ. 139, σημ. 2)· ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ βάθρου κεχάρακται: *Ernst Curtius* | Ἐρνέστος Κούρτιος· ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς (τῷ θεατῇ) ἐπιφανείας τοῦ βάθρου: ἡ Ἑλληνικὴ | Κυβέρνησις| τιμῆς ἕνεκα | ἐνθάδε ἵδρυσε· ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας ἐπὶ μὲν τῆς προτομῆς: *E. Schaper*[1] *1894*, ἐπὶ δὲ τοῦ βάθρου: *von Freunden* | *und Verehrern* | *gestiftet* | *2. Sept. 1894.*

Αἴθουσα Ι.

Ἄγαλμα ἴσως Δομιτιανοῦ (ἀρ.116, ὅρα καὶ ἀρ.128 ἐν αἰθ. Η). —Ἄγαλμα Φαυστίνης τῆς πρεσβυτέρας (ἀρ. 117). — Κεφαλὴ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς (118).—Ἄγαλμα Κλαυδίου (119-20). — Ἄγαλμα Φαυστίνης τῆς νεωτέρας (122).—Ἄγαλμα θυγατρὸς τοῦ Μ. Αὐρηλίου (123). —Ἄγαλμα γυναικός, ἔργον Ἐλευσινίου τεχνίτου Ἀθηναίου (130).—Κεφαλὴ Λ. Οὐήρου (131).—Ἄγαλμα Μ. Αὐρηλίου (132). — Ἄγαλμα ἴσως Ἡρῴδου (134). — Ἄγαλμα Τραϊανοῦ (135), —Ἄγαλμα Ἀδριανοῦ (136).— Βάθρον σχήματος ἀστραγάλου (137).—Ἄγαλμα θυγατρὸς τοῦ Ἡρῴδου (138). —Βραχίων κολοσσιαίου ἀγάλματος (140).

Ἐπιγεγραμμένα μέρη τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ Λεωνιδαίου (ἀρ. ἐπ.19).

Αἴθουσα Η.

Ἀρχιτεκτονικὰ λίθινα θησαυρῶν (Γελῴων, Μεγαρέων), μαρμάρινα κιονόκρανα τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης κλπ.

Ἄγαλμα γυναικός, ἴσως Δομιτίας αὐτοκρατείρας (ἀρ. γλ.108). — Ἄγαλμα ἴσως Ἀγριππίνης, τῆς γυναικὸς τοῦ Κλαυδίου (ἀρ. 124-5). —Ἄλλα γλυπτά, ἀρ. 128 (ὅρα ἀρ.116 ἐν αἰθ. Ζ) κλπ.

[1] Ὁ τεχνίτης, καθηγητής (πρβ. ἀνωτ. σελ. 291).

Ἡ ὑαλοσκεπὴς προθήκη, ἥτις ἀνωτέρω μνημονεύεται ὡς ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ οὖσα, κεῖται νῦν ἐν αἰθ. Α.

Αἴθουσα Θ.

Ὑδρορρόαι μαρμάριναι τοῦ ναοῦ τοῦ Διός[1] διαφόρων χρόνων (ἴχνη γραπτοῦ ἀνθεμίου· ἀριθ. γλ. 159).—Ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ προπυλαίου τοῦ γυμνασίου καὶ τοῦ τῆς Κρυπτῆς, ἐπίκρανον παραστάδος τῆς παλαίστρας κλπ.

Βάθρον Κυνίσκας (ἀριθ. ἐπιγρ. 12· πρβ. ἀριθ. 3 ἐν αἰθ. Κ).— Ποὺς χαλκοῦ ἀγάλματος ἐπὶ λιθίνου βάθρου (λευκοῦ ἀσβεστολίθου), ἀνδρὸς ἀθλητοῦ, ἀρίστης τέχνης τῆς 3ης ἢ 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος (ἀρ. χαλκ. 1499).

Λέβης χαλκοῦς μετὰ κεφαλῶν ὄφεων κατὰ τὰς λαβὰς (διαμ. περ. 0·60, ἀριθ. 1497), εὑρεθεὶς παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τῆς Βυζαντιακῆς Ἐκκλησίας (ἀριθ. παλ. καταλ. 13436).— Λέβης χαλκοῦς (διαμ. περ. 0·50, ἀρ. 1498), εὑρεθεὶς πρὸς Β. τοῦ πρυτανείου (ἀριθ. παλ. καταλ. 12729).

Αἴθουσα Ι.

Ἀρχιτεκτονικὰ τοῦ Φιλιππείου,[2] τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης κλπ.

Ἐπιγεγραμμένοι λίθοι (ἀρ. ἐπιγρ. 2 [πρβ. 112], 3 [πρβ. 12 ἐν αἰθ. Θ], 4, 5, 6, 7, 8 [πρβ. 457], 9, 10, 11, 20, 437).

Αἴθουσα Ξ (χαλκοθήκη).

Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ φυλάσσονται μέχρι κατατάξεως ἄλλα τε ἀρχαῖα ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθέντα καὶ μάλιστα χαλκώματα.[3] Ηὑρέθησαν

[1] Περὶ τῶν ἀγαλμάτων τοῦ Α. ἀετώματος τοῦ ναοῦ ὅρα καὶ *Wernicke* ἐν Jahrbuch XII σ.169-94 (μετὰ πίνακος), *Giulio de Petra* ἐν Stren. Helbig. σ. 44-48· περὶ τῶν ἀγαλμάτων ἀμφοτέρων τῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν μετοπῶν ὅρα καὶ *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 321 ἑξ. (Α. ἀέτωμα πίν. III καὶ IV = πίν. *Wernicke*).

[2] Ἀνωτ. σελ. 253-6. Οἱ ἐν τῷ Φιλιππείῳ ἡμικίονες κατ' ἄλλους ἦσαν 9· πρβ. καὶ *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 244, 393, 421 (ἐν Παυσ. Ε' 17, 4 [ἀνωτ. σ. 254,1] μετὰ τὸ Φιλίππου συμπληροῦται μήτηρ κλπ.).

[3] Τὰ χαλκώματα τῆς Ὀλυμπίας εἶνε ἐκδεδομένα ὑπὸ Furtwängler ἐν Erg. IV.

δὲ ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς περὶ τὰς 14 χιλιάδας χαλκωμάτων, ἔνθα μὲν ὡς κυάνου στίλβην ἢ γάνωσιν ἔνθα δὲ εὔχρουν τὸν πίνον τῆς ἀρχαιότητος ἐχόντων. Μνημονευθήτωσαν ἐνθάδε καθ' ὅλου ζῳδάρια (ἀναθήματα) περ. 5000· τεμάχια ἀγαλμάτων μεγάλων, ἀγαλμάτια. — Πούς μεγάλου χαλκοῦ ἀγάλματος ἐπὶ τοῦ λιθίνου βάθρου (νῦν ἐν αἰθ. Θ ἀριθ. 1499).— Δίσκος Ἀσκληπιάδου πεντάθλου (διαμ. 0·34, πάχ. 0·005-0·014, ἀριθ. 1400) φέρων κύκλῳ ἔμπροσθεν μὲν τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἀναθέτου (241 μ. Χρ., ἀνωτ. σελ. 106), ὄπισθεν δὲ «Διὶ Ὀλυμπίω, ἀλυτάρχου Φλ(αβίου) Σκρειβωνιανοῦ, συνγενοῦς | συνκλητικῶν καὶ ὑπατικῶν, Ὀλυμπιάδος ΥΝϚ[1]». — Οὖς καὶ κέρας τοῦ ταύρου τῶν Ἐρετριέων (ἀριθ. 1409, 1410, Παυσαν. Ε' 27, 9, ἀνωτ. σελ. 186).— Γρῦπες[2] καὶ γρυπῶν κεφαλαὶ (λαβαί)· ὅπλα (κράνη, πρόσθιον πέταλον θώρακος [ἀριθ. 262], κνημῖδες, δοράτων αἰχμαὶ καὶ σαυρωτῆρες,[3] βέλη, ξίφη), σκεύη παντοῖα,

[1] Ἡ χρονολογία κεχάρακται κατὰ ᾀδομένην θεωρίαν ὅτι ἔναρξις τῶν ὀλυμπιάδων ἐγένετο τῷ 1576 π. Χρ. (Erg. V 240, 241). — Δίσκος ὡραῖος ἐξ Αἰγίνης κεῖται ἐν Βερολίνῳ (ἀνωτ. σελ. 106)· ἄλλος, ἐκ Σικελίας, νῦν ἐν Λονδίνῳ, φέρει ἔνθεν μὲν ἀθλητὴν πηδῶντα μεθ' ἁλτήρων, ἔνθεν δὲ ἀθλητὴν τείνοντα ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ ταινίαν πρὸς μέτρησιν (*Walters* Catal. of the bronzes 248)· *Jüthner* Ant. Turngeräte σ. 27 ἑξ. (πρβ. τοῦ αὐτοῦ Gymnastisches in Philostrats Eikones ἐν Eranos Vindobon. σ. 309 ἑξ., ὅπου καὶ περὶ δρόμου, πυγμῆς, πάλης, παγκρατίου κλπ.)· ἄλλος δίσκος (διαμ. 0·28, πάχ. περ. 0·007, βάρ. 3800 γραμμ.), φέρων δελφῖνα (σύμβολον τάχους, Πίνδ. Νεμ. Ϛ' 72), περ. 500 π. Χρ., κεῖται ἐν Βιέννῃ (*R. v. Schneider* ἐν Jahresheft. 1899 σελ. 201 ἑξ.). Ἀναγραφήτω ἐνθάδε βραχίων δεξιὸς χαλκοῦ ἀγαλματίου δισκοβόλου εὑρεθεὶς ἐν Ὀλυμπίᾳ, μῆκ. 0·09, νῦν ἐν τῷ Ἀθήνησι Μουσείῳ (κατωτ. ἀρ. 6416)· καὶ ἄλλος ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ (μῆκ. 0·165, ἀριθ. 6758) ἐκ τῆς Ἀθηνῶν Ἀκροπόλεως (*A. de Ridder* Bronzes trouvés sur l'Acropole, 636)· ἐν τῷ αὐτῷ μουσείῳ καὶ ἀγαλμάτιον χαλκοῦν (ὕψ. 20, ἀριθ. 7412) ἀθλητοῦ κρατοῦντος ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ τὸν δίσκον καὶ φέροντος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν ΚΑΒΙΡΟ (τέχνης ἴσως Αἰγιναίας, *Botho Graef* ἐν Ath. Mitth. XV σ. 365), ἐκ τοῦ παρὰ τὰς Θήβας Καβιρείου. Μνημονευθήτω ἐνθάδε καὶ τὸ ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ρώμης μαρμάρινον μίμημα τοῦ ὑπὸ Ἀλκαμένους (πρβ. σελ. 286) ποιηθέντος χαλκοῦ δισκοφόρου, ὅστις ἐκαλεῖτο πένταθλος ἐγκρινόμενος (Plin. Nat. Hist. XXXIV 72), *Kekule von Stradonitz* ἐν Arch. Zeit. 1866 σελ. 169, *Collignon* Hist. de la sculpt. grecque II σελ. 123 εἰκ. 60. Περὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ δίσκου ὅρα ἀνωτ. σελ. 104 ἑξ.

[2] Γρὺψ = λέων πτερωτὸς ἔχων κεφαλὴν ἀετοῦ, ἀποτρόπαιον· πρβ. Αἰσχ. Προμηθ. 803-4 «ὀξυστόμους γὰρ Ζηνὸς ἀκλαγγεῖς κύνας | γρῦπας», Ἡρόδ. Γ' 116, Δ' 13 («χρυσοφύλακας γρῦπας»), 27, 79, 152. *Bötticher*[2] σ. 180 ἑξ., *Flasch* σ. 1104 R.

[3] Σαυρωτὴρ = τὸ κάτω μέρος τοῦ δόρατος, κοῖλον καταλῆγον εἰς ὀξύ.

19. 1. 02.

φιάλαι, λέβητες καὶ τρίποδες,[1] κάδος (ὕψ. 0·245, ἀριθ. 394), κύμβαλα, στατήρ, σταθμὰ φέροντα ἐπιγραφὴν τὰ μὲν Διὸς τὰ δὲ Διὸρ Ὀλυμπίω[2] κλπ., κλεῖδες, πυράγρα (μῆκ. ἑκατέρου τοῦ σκέλους περ. 0·34, ἀριθ. 1455) μετ' ἐπιγραφῆς Διό(ς) καλῶν χρόνων· ἐπιγεγραμμένα ἐλάσματα· ἔτι δὲ πρὸς ἄλλοις κοσμήματα, ἐνώτια, ψέλια, πόρπαι,[3] κάτοπτρα κλπ.

Πολλὰ τῶν καλλίστων ἀρχαϊκῶν καὶ ἄλλων χαλκωμάτων μετενεχθέντα εἰς Ἀθήνας [redacted] κεῖνται νῦν ἐν τῇ χαλκοθήκῃ τοῦ αὐτόθι μουσείου· τούτων μνημονευθήτωσαν (κατὰ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ ἐν Ἀθήναις μουσείου) τὰ ἑξῆς·

6086. Ἀγαλμάτιον Ἀρτέμιδος μετὰ διαδήματος, ὕψ. 0·188. Ἐν τῇ δεξιᾷ εἶχε τόξον, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ ἴσως βέλος· Πελοποννησιακῆς τέχνης, ἴσως μίμημα Ἰωνικοῦ ἔργου· τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀρχομένης. Erg. IV σελ. 20, *Wolters* ἀρ. 358.

6135. Ἔλασμα ὕψ. 0·10, πλ. 0·07, θώρακος μεγάλου ἀγάλματος πτερύγιον, ἐφ' οὗ Θησεὺς καταβάλλων τὸν Μινώταυρον· ἴσως τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Erg. IV σελ. 16, *Wolters* ἀρ. 351.

6158. Μόσχου μεγάλη προτομὴ (ὕψ. περ. 0·32) ἐξ ἐλάσματος λεπτοῦ (οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν ἐξ ἄλλης ὕλης· τὸ σῶμα διεστιγμένον ἐν τύποις ἐλλειψοειδοῦς πως σχήματος)· ἀρχαϊκῆς τέχνης· προέρ-

[1] Ἔτι τριπόδων λαβαὶ κρικοειδεῖς μετὰ ζῳδαρίων καὶ πόδες, ἐξ ἐλάσματος, ἐφ' ὧν ποικίλματα (γραμμαὶ τεθλασμέναι ἢ ζητοειδεῖς καὶ σιγμοειδεῖς, κύκλοι ὁμόκεντροι συνδεδεμένοι δι' ἐφαπτομένων γραμμῶν, σπειρομαίανδροι κλπ.).

[2] Ergebn. V σελ. 801-24· τινὰ φέρουσι καὶ ἀετὸν πετόμενον κρατοῦντα ὄφιν (πρβ. «τέρας Διὸς αἰγιόχοιο» Ὁμήρ. Ἰλ. Μ 200 ἑξ.)· τοιαύτη παράστασις εὕρηται καὶ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἤλιδος, ἐν οἷς ἓν φέρει ὄπισθεν ΟΛVΝΠΙΚΟΝ ἐπὶ τὰ λαιὰ μετὰ Διὸς γυμνοῦ ἔχοντος τῇ μὲν δεξιᾷ κεραυνόν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἀετὸν (πρβ. κατωτ. ἀγαλμάτια ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ ἀριθ. 6194-5)· ἄλλο φέρει ὄπισθεν μὲν τὰ αὐτά που τούτῳ, ἔμπροσθεν δὲ ἀετὸν κρατοῦντα χελώνην· *Head* Historia numorum σελ. 353 ἑξ. (μεταφρ. Ἑλλην. ὑπὸ Ἰ. Σβορώνου, Α' σελ. 528 ἑξ.), Ἰ. Λάμπρος Ἀρχ. Ἑλλ. νομίσματα: Πελοπόννησος σελ. 43 ἑξ., *Alex. Lampropoulos* ἐν Zeitschrift für Numismatik XIX (1893) σελ. 204 ἑξ., *A. von Sallet* Münzen und Medaillen (Handb. der k. Museen zu Berlin) σ. 17 ἑξ., *Hitzig-Blümner* Paus. II πίν. V.

[3] Πρβ. καὶ ἐν Λουσοῖς (τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας, μεταξὺ τῶν νῦν Σουδενῶν καὶ Χαμάκου τῶν Καλαβρύτων) *Reichel* ἐν Jahresheft. 1901 σελ. 51 ἑξ.

χεται πιθανῶς ἐκ μεγάλου χαλκοῦ λέβητος· ηὑρέθη πρὸς Α. τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Erg. IV σελ. 121.

6161. Γρυπὸς προτομὴ ἀρχαϊκὴ (ἐκ λέβητος), μήκους 0·20· οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξ ἠλέκτρου. Erg. IV σελ. 122 ἀριθ. 804.

6163. Ἀγαλμάτιον ἀρχαϊκὸν ἀνδρὸς σφηνοπώγωνος ἐν ἱματίῳ, ὕψ. 0·29· ἄδηλον ἂν εἶνε Διός. Erg. IV σελ. 17.

6164 (ἀριθ. χαλκ. Ὀλυμπ. 510). Πλὰξ ὕψ. ὡς 0·08, πλάτ. ὡς 0·281, φέρουσα ἐπίγραμμα, ἐκ τοῦ βάθρου ἀγάλματος Τρωίλου ἑλλανοδίκου· ὅρα ἀνωτ. σελ. 22, 3.

6172. Ἀγαλμάτιον Ἑρμοῦ φέροντος πέτασον πτερωτὸν καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ κρατοῦντος βαλάντιον, τῇ δὲ ἀριστερᾷ κηρύκειον· ἐλλιπὲς τὰ κάτω τῶν ποδῶν, ὕψ. 0·055· Ρωμαϊκῶν χρόνων. Πρβ. καὶ ἄλλα ἐξ Ὀλυμπίας δύο, ἀριθ. Ἀθην. 6102, 6307. Erg. IV σ. 22.

6188. Ἀγαλμάτιον Κενταύρου (ὅλον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, πρβ. Παυσαν. Ε' 19, 7-9 ἐπὶ τῆς λάρνακος τοῦ Κυψέλου [πρβ. *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 415-6, ὅπου καὶ περὶ μεταθέσεως τῶν χωρίων· περὶ τῆς λάρνακος καὶ τῶν διορθώσεων τοῦ κειμένου αὐτ. σ. 395-418, πίν. I], ἀνωτ. σελ. 247-8,[1] 272. κατωτ. ἀριθ. Ἀθην. 6444γ')· τὸ πρόσωπον εἶνε ὡσεὶ πτηνοῦ (πρβ. ἀνθρωπίνας μορφὰς ἐπὶ τῶν τοῦ Ἀθήνησι Διπύλου ἀγγείων, τοῦ γεωμετρικοῦ λεγομένου

[1] Ἄλλο Κυψελιδῶν ἀνάθημα μνημονεύεται ὁ ἐκ χρυσοῦ ἐλάσματος (κατὰ Στράβωνα εὐμεγέθης) Ζεύς, ὅστις ἀνετέθη ὑπὸ Κυψέλου εὐξαμένου ὅτι, ἂν τυραννήσῃ, θὰ ἀνιερώσῃ τὰς οὐσίας πάντων εἰς δέκατον ἔτος (ἦρξε 657-626 π. Χρ.) ἢ κατ' ἄλλους τῶν ἀρχαίων ὑπὸ τοῦ (υἱοῦ τοῦ Κυψέλου) Περιάνδρου (626-586/5), ὅστις, μετ' εὐχὴν νικήσας Ὀλύμπια τεθρίππῳ, ἀπορῶν χρυσίου ἀφείλετο τὰ κοσμήματα τῶν γυναικῶν καὶ ἔπεμψε τὸ ἀνάθημα· «φέρεται δέ τι καὶ ἐπίγραμμα τοῦ κολοσσοῦ», ὅπερ νῦν πολλαχῶς διορθοῦται (ὁ 1ος στίχος φέρεται διττῶς, πρβ. παγχρύσεος κλπ.), εἶχε δὲ ἴσως ὧδε (πρβ. *Cobet* ἐν Mnemos. IX σ. 423 ἑξ., *Preger* Inscr. gr. metr. ἀριθ. 53):

χρύσεος [πρβ. (Ν)άξ(ι)ος] εἰ μὴ ἐγὼ σφυρήλατός εἰμι κολοσσός,
ἐξώλης εἴη Κυψελιδᾶν γενεά·

τὸ ἀνάθημα, ἐν τῷ Ἡραίῳ πάλαι κείμενον, πιθανῶς ἤδη ἐπὶ Στράβωνος δὲν ἐσῴζετο (Στράβ. 353 «ἦν καὶ ὁ χρυσοῦς σφυρήλατος Ζεύς», πρβ. 378). Πλάτ. Φαῖδρ. 236 b «παρὰ τὸ Κυψελιδῶν ἀνάθημα σφυρήλατος ἐν Ὀλυμπίᾳ ἔσταθι (κατὰ Cobet), Σχολ. Πλάτ. αὐτ., Πλούτ. Ἠθ. 400 e, Δ. Λαέρτ. Α' 96, Παυσ. Ε' 2, 3 (*Frazer* Paus. III σελ. 466, *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 199, 286), Φώτ. καὶ Σουίδ. λ. Κυψελιδῶν ἀνάθημα, κλπ., *Gurlitt* σ. 352, 408, κλπ., ἀνωτ. σελ. 242, 4.

ρυθμοῦ)· ἵσταται ἐπὶ βάσεως φερούσης ὑποκάτω σπάνια ἡμικύκλια κοσμήματα. Ὑψ. 0·93, μήκ. 0·058. Erg. IV σελ. 36.

6192. Ἀγαλμάτιον νεανίου ἀναπαυομένου (ἐν συμποσίῳ), τὸν ἀριστερὸν ἀγκῶνα στηρίζοντος ἐπὶ προσκεφαλαίου κλίνης καὶ κρατοῦντος φιάλην ἐν τῇ ἀριστερᾷ· ὕψ. 0·08, πλ. 0·11 κάτω κοῖλον· ἐπίθημα σκεύους (ἴσως ἦτο ἐπὶ χείλους μεγάλου ἀγγείου)· ἴσως Ἰωνικοῦ τύπου· τέχνης ἔν τισι παραπλησίας τῇ τῶν ἐναετίων ἀγαλμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Erg. IV σελ. 24.

6194. Ἀγαλμάτιον Διὸς πάγγυμνον, ὕψ. 0·125· πιθανώτατα ἔφερε τῇ μὲν δεξιᾷ κεραυνόν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀετόν· ὅρα καὶ τὰ ἑξῆς δύο. Erg. IV σ. 18-9, ἀρ. 43, 45, 46.

6195. Ἀγαλμάτιον Διὸς γυμνὸν ὕψ. 0·085· τῇ μὲν φέρει κεραυνόν, τῇ δὲ ἀετόν. Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦτο καὶ τὸ προηγούμενον θεωροῦνται μιμήματα ἔργου τινὸς πιθανῶς ἀναγομένου εἰς τοὺς περὶ τὰ 500 π. Χρ. χρόνους.

6196. Ἀγαλμάτιον ἀνδρὸς μετὰ ἱματιδίου ἐπὶ τῶν ὤμων, ὕψ. 0·095, ἴσως Διὸς (πρβ. ἀνωτ.) ἢ Ποσειδῶνος (μετὰ τριαίνης ἐν τῇ δεξιᾷ)· μίμημα πιθανῶς ἔργου ἀρχαιοτέρου τοῦ προειρημένου.

6197. Ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης (λαβὴ κατόπτρου) ὕψ. 0·11, ἐπὶ περιφεροῦς βάσεως (ἀριθ. 6198)· ἐν τῇ ἀριστερᾷ εἶχε πιθανῶς περιστεράν· τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, πιθανῶς Κορινθιακῆς ἐργασίας· πρβ. ἀριθ. Ἀθην. 6223. Ηὑρέθη παρὰ τὴν Ὀλυμπίαν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κλαδάου. Erg. IV σελ. 27, *Wolters* ἀριθ. 357.

6235. Σφίγξ διπρόσωπος ἀρχαϊκῆς τέχνης, μήκ. 0·11, πιθανῶς ἐκ τρίποδος. Erg. IV σελ. 130.

6236 (ἀρ. εὑρέσ. 1457). Σύμπλεγμα ἀγαλματίων ἑπτὰ γυναικῶν γυμνῶν ἐν κυκλίῳ χορῷ, περιβαλλουσῶν ἀλλήλας διὰ τῶν χειρῶν· ἐπὶ κρικοειδοῦς βάσεως (διαμ. 0·085). Ὑψ. 0·085· ἀρχαιοτάτης τέχνης Ηὑρέθη παρὰ τὸ Β. τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Erg. IV ἀρ. 263.

6367. Ἔλασμα λεπτόν, ἐφ' οὗ ἐν πλαισίοις τετραγώνοις (περ. 0·05) αἱ ἑξῆς ἀρχαϊκαὶ παραστάσεις: α') πτερωτὸς δαίμων πτερόπους, ἴσως Γοργώ. β') Ἡρακλῆς μετὰ φαρέτρας καὶ τόξου ἐπὶ τῶν νώτων (ρόπαλον χαμαὶ πλησίον ἐστηριγμένον), κρατῶν ἀπὸ τοῦ τραχήλου ἢ ἄγχων δαίμονα θαλάσσιον γέροντα φαλακρὸν (τὰ κάτω ἰχθύος· συνδυασμὸς Νηρέως καὶ Τρίτωνος)· τ ὀνόματα ἐπιγεγραμ-

μένα ἐπὶ τὰ λαιὰ καὶ δὴ κατὰ τὸν ἀλφάβητον τῶν Ἀργείων: [Ἡ-ρ]ακ[λ]ῆ[ς] καὶ [ἅ]λιιος γέρων (πρβ. Ὁμηρ. Ἰλ. Α 538, Σ 141, Παυσαν. Γ' 21, 9, Πίνδαρ. Πυθ. Θ' 94). γ') Προμηθεὺς δεσμώτης, ὀκλάζων· ἐν δεξιᾷ ἦτο ὁ ἀετός. δ') Ἡρακλῆς ὡς ἐν ἀριθ. β' ἀπειλεῖ διὰ τοῦ ροπάλου μορφήν, τὴν Ἀδικίαν (πρβ. Παυσ. Ε' 18, 2, ἀνωτ. σελ. 244) μᾶλλον ἢ τὸ Γῆρας, πιθανώτερον δὲ τὴν Κῆρα.[1] Erg. IV σελ. 101 ἑξ., 213, V ἀριθ. 693, *Wolters* ἀριθ. 341.

6368. Ἄλλο ἔλασμα, ἐπάργυρον, ἐφ' οὗ παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς,[2] πωγωνίτης, γυμνός, ἁρπάζων τὸν τρίποδα, οὗ τοὺς πόδας κρατεῖ ὁ Ἀπόλλων, κομήτης, γυμνός. Ἄνωθεν λείψανα ἄλλης παραστάσεως, τὰ κάτω τριῶν ἀνδρῶν γυμνῶν. Erg. IV σελ. 104· πρβ. Παυσαν. Ι' 13, 7-8, Ἀπολλόδωρ. Β' 6, 2, 4.

6369. Ἄλλο ἔλασμα: ὁ Αἴας (μετὰ ξίφους ἐν τῇ δεξιᾷ) ἁρπάζει ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος τὴν Κασάνδραν γυμνήν, ἥτις διὰ τῆς δεξιᾶς περιπτύσσεται τὴν Ἀθηνᾶν φέρουσαν ἀσπίδα καὶ δόρυ. Κάτωθεν λείψανα δύο ἢ τριῶν κεφαλῶν ἄλλης παραστάσεως. Erg. IV σελ. 104.

6371. Ἄλλο ἔλασμα: ὁ Πρίαμος, ἔχων τῇ ἀριστερᾷ ράβδον, ἱκετεύων ἅπτεται τῇ δεξιᾷ τοῦ σιαγονίου[3] τοῦ Ἀχιλλέως φέροντος δόρυ· ὁ Ἕκτωρ χαμαὶ νεκρός· ἐν δεξιᾷ ἵστατο ὁ Ἑρμῆς. Erg. IV σ. 103.

6392 (ἀρ. εὑρέσ. 2780). Κύμβαλον[4] πεποικιλμένον τὸ χεῖλος·

[1] Πρβ. Παυσ. Ε' 19, 6. Ἐν Μεγάροις πλησίον τοῦ τάφου τοῦ Ὀρσίππου (ἀνωτ. σελ. 38) ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀργείου Κοροίβου παρίστατο ἡ Κὴρ φονευομένη ὑπὸ τοῦ Κοροίβου («Κὴρ τυμβοῦχος» Ἀνθολ. Παλατ. Ζ' 154)· ἐφόνευσε δὲ οὗτος τὴν Ποινήν, διότι πεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἕνεκα τῆς ἐκθέσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἐκ τῆς Ψαμάθης παιδὸς τοῦ θεοῦ ἥρπαζε τοὺς παῖδας τῶν Ἀργείων (Παυσαν. Α' 43, 7 ἑξ.)· πρβ. καὶ Ὀρφ. Ὕμν. ΙΒ' (Ἡρακλ. θυμίαμα) στίχ. 15-6:

> ἐξέλασον δὲ κακὰς ἄτας, κλάδον ἐν χερὶ πάλλων·
> πτηνοῖς τ' ἰοβόλοις κῆρας χαλεπὰς ἀπόπεμπε.

[2] Ὁ γνωστός, υἱὸς τῆς Ἀλκμήνης, θυγατριδῆς τοῦ Πέλοπος· ἡ Ἀλκμήνη ἦτο θυγάτηρ τῆς Εὐρυδίκης (Διόδ. Δ' 9) ἢ Λυσιδίκης (Πλούτ. Θησ. Ζ', πρβ. Παυσ. Η' 14, 2, Ἀπολλόδ. Β' 4, 5, 2), θυγατρὸς τοῦ Πέλοπος (ἀνωτ. σελ. 17, 2· ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησεὺς ἀπόγονοι τοῦ Πέλοπος Παυσ. Ε' 13, 2, Ε' 10, 8). Περὶ τοῦ ἄλλου Ἡρακλέους, τοῦ Ἰδαίου, ἀνωτ. σελ. 15 (αὐτ. στ. 19 γρ. τοὺς ἑαυτοῦ ἀδ. εἰς)· περὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἰδαίου Ἡρακλέους ἀνωτ. σελ. 227. *Hilzig-Blümner* Paus. II σ. 356, 370.

[3] Πρβ. «δεξιτερῇ δ' ἄρ' ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα | λισσομένη» (Θέτις) Ὁμ. Ἰλ. Α 501.

[4] Ἐκ τῶν κυμβάλων ἐν Ὀλυμπίᾳ δὲν ἐλέγχεται δήλη συνάφεια πρὸς τὴν Μητέρα Erg. IV σ. 70-1 (ἀναθήματα τῷ Διί)· πρβ. *Hilzig-Blümner* σ. 369, ἀνωτ. σ. 229.

διαμ. 0·175· ηὑρέθη παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους.

6416. Βραχίων δεξιὸς (μήκ. 0·09) ἀγαλματίου δισκοβόλου, καλλίστου ἔργου τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, πρβ. ἀνωτ. σελ. 304 σημ. 1. Erg. IV σελ. 22.

6439. Κεφαλὴ εἰκονικὴ κοτινοστεφὴς ἀνδρὸς πύκτου ὀλυμπιονίκου, πιθανῶς τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἀρίστης τέχνης (ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ Λύσιππον). Ergebn. IV σελ. 10, *Flasch* σελ. 1104 OO, πρβ. ἀνωτ. σελ. 50.

6440. Κεφαλὴ ἀγάλματος σφηνοπώγων, πιθανώτατα Διός,[1] ὕψ. 0·17· οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν πρόσθετοι· τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀρχομένης. Erg. IV σελ. 9 ἑξ., *Flasch* σελ. 1104 Q.

6441. Θώρακος ὀπίσθιον πέταλον, ἀρχαϊκῶν χρόνων· ἐπ' αὐτοῦ παρίστανται δύο Σφίγγες καὶ ὑπ' αὐτὰς ἐν ἀριστερᾷ μὲν δύο λέοντες ἐν δεξιᾷ δὲ δύο πάνθηρες, κάτωθεν δὲ τῶν δύο τούτων ζευγῶν ἔνθεν μὲν πάνθηρ ἔνθεν δὲ κάπρος ἐπ' ἀλλήλους ὁρμῶντες. Erg. IV σ. 153 ἑξ.[2]

6442. Ἐπιγεγραμμένη πλὰξ φέρουσα προξενικὸν ψήφισμα περὶ Δημοκράτους Τενεδίου (ἐν τῷ ἀετώματι παράσημα τῆς Τενέδου: σταφυλὴ καὶ δύο [χάριν συμμετρίας] πελέκεις[3])· ἀνωτ. σ. 48, 156 ἑξ.

6443. Ἔλασμα (ὕψ. 0·53, πλάτ. 0·39): ὁ Ἡρακλῆς τοξεύων, φέρων φαρέτραν καὶ ὑποδήματα Σκυθικοῦ τρόπου (πρβ. Σκύθης υἱὸς Ἡρακλέους Ἡρόδ. Δ' 10)· τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ληγούσης. Erg. IV σελ. 106 ἑξ.

6444. Ἔλασμα μέγα τετράγωνον, μειούμενον πρὸς τὰ ἄνω (ὕψ. 0·86, πλάτ. 0·25-35), διῃρημένον εἰς τέσσαρας ἐπαλλήλους χώρας ἤτοι ζώνας, ἐφ' ὧν αἱ ἑξῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης πρόστυποι παραστάσεις: α') ἄνω τρεῖς ἀετοὶ (πτηνὸν τοῦ Διός). β') δύο γρῦπες, πρβ. ἀνωτ.

[1] Πρβ. πηλίνην κεφαλὴν σ. 297· αὐτ. σημ. 1 (Ζεὺς Λακεδαιμονίων) πρβ. ʽἰληϝος δάμωι *Menrad* ἐν *Preger* Inscr. gr. metr. σελ. 249 (εἰς ἀρ. 57 σελ. 46).

[2] Μνημονευθήτω καὶ ἄλλου τῆς αὐτῆς τέχνης θώρακος ὀπίσθιον γύαλον εὑρεθὲν πρὸ 35 ἐτῶν ἐν τῷ Ἀλφειῷ, πιθανῶς ἐξ Ὀλυμπίας προερχόμενον (νῦν ἐν Ζακύνθῳ παρὰ Crow, προξένῳ τῆς Ἀγγλίας)· ἐπὶ τούτου εἰκονίζονται ἄνω ἐν ἀριστερᾷ λέων καὶ ὑπ' αὐτὸν ταῦρος καὶ ἐν δεξιᾷ ὡσαύτως, ἐν μέσῳ δύο Σφίγγες καὶ ὑπ' αὐτὰς δύο πάνθηρες, κάτωθεν δὲ ἴσως Ἑρμῆς καὶ Ἄρης καὶ Ζεὺς (πωγωνοφόρος, ἄνευ μύσταχος) ὑποδεχόμενος ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τὸν Ἀπόλλωνα κιθαρίζοντα καὶ Λητὼ καὶ Ἄρτεμις ἢ μᾶλλον Θέμις. Erg. IV σελ. 154 ἑξ.

[3] Ἄλλων πόλεων (ἄλλα) *Wilhelm* ἐν Jahresheft. 1901 σ. 65-6, 69, 72, 76.

σελ. 304, 2. γ') Ἡρακλῆς (φέρει ξίφος καὶ φαρέτραν) Κένταυρον τοξεύων· ὁ Κένταυρος (ἄνθρωπος ὅλος καὶ τὸ ὄπισθεν ἵππου, κατὰ τὸν ἀρχαιότερον τύπον, Παυσ. Ε' 19, 7-9, πρβ. ἀνωτ. ἀρ. 6188) φεύγει φέρων δύο τραύματα, ἐξ ὧν ῥέει τὸ αἷμα, καὶ πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἐστραμμένος αἰτεῖται τὸν ἔλεον· ἡ σκηνή, ὡς ἐκ τῆς δρυὸς εἰκάζεται, ὑπόκειται ἐπὶ τῆς Φολόης (ἕνεκα τοῦ χώρου ὁ τεχνίτης ἕνα μόνον Κένταυρον παρέστησε). δ') Ἄρτεμις (τὸ $^1/_2$ τοῦ ὅλου ὕψους τοῦ ἐλάσματος καταλαμβάνουσα) ἡ ἄλλως οὐχὶ ὀρθῶς Περσικὴ λεγομένη· φέρει ποδήρη ἰωνικὸν ἐζωμένον χιτῶνα μετὰ βραχειῶν χειρίδων καὶ δύο ζεύγη πτερύγων, ὧν τὸ μὲν φέρεται πρὸς τὰ ἄνω τὸ δὲ πρὸς τὰ κάτω, κρατεῖ δὲ δύο λέοντας (ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ ἀπὸ τοῦ ἑτέρου ὀπισθίου ποδὸς ἕνα, πρβ. Παυσ. Ε' 19, 5, ἀνωτ. σελ. 247).[1] Τὸ ἔλασμα ηὑρέθη πρὸς ΔΒΔ. τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, προέρχεται δὲ πιθανῶς ἐξ ὑποθήματος σκεύους (ἀναθήματος), ἴσως θυμιατηρίου. Erg. IV σελ. 100 ἑξ.

Γλυπτά.[2]

51. Ἀγαλμάτιον γυναικὸς ἀρχαϊκὸν ξοανοειδὲς (ὑπογλαύκου Λακωνικοῦ μαρμάρου, δίχα τεθραυμένον, ὕψ. 0·48)· αἱ γλῆναι τῶν ὀφθαλμῶν ἦσαν ἐξ ἄλλης ὕλης ἑτεροχρόου· ἑκατέρᾳ τῇ χειρὶ καθειμένῃ κρατεῖ ἄκρον τῆς ἐσθῆτος. Ὑποτίθεται ὅτι ὑπῆρχον ἄλλα δύο ὅμοια ἀγαλμάτια (ηὑρέθη ἑνὸς κορμοῦ μέρος) καὶ ὅτι τὰ τρία ὁμοῦ, πατοῦντα ἐπὶ τριῶν λεόντων (ἑνὸς ηὑρέθη τὸ πρόσθιον ἥμισυ, αἴθ. Β ἀριθ. 58), ἔφερον ἐπὶ κεφαλῆς λεκανοειδὲς σκεῦος (περιρραντήριον). Τὸ ἄνω μέρος τῆς γυναικὸς ηὑρέθη ἐν τῷ βουλευτηρίῳ,[3] τὰ δὲ ἄλλα λείψανα ἀλλαχοῦ. Erg. III σελ. 26 ἑξ., 286.

52-3. Κεφαλὴ ἀνδρὸς μετὰ κράνους, φυσικοῦ μεγέθους, Παρίου

[1] «πότνια θηρῶν» Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Φ 470· «θηρῶν ὀλέκουσα γενέθλην» Ὁμηρ. Ὕμν. ΚΖ' 10· πρβ. *Studniczka* Kyrene σελ. 155 ἑξ., *Wolters* ἐν Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σελ. 222 ἑξ., Σοφούλης Τὰ ἐν Ἀκροπόλει ἀγάλματα κορῶν σελ. 22, *Reichel* ἐν Jahresheft. 1901 σελ. 37, *Hitzig-Blümner* Pausan. II σελ. 413.

[2] Τὰ γλυπτὰ τῆς Ὀλυμπίας εἶνε ἐκδεδομένα ὑπὸ Treu ἐν Ergebn. III.

[3] Περὶ τοῦ βουλευτηρίου ἀνωτ. σελ. 194 ἑξ., *Dörpfeld* ἐν Erg. II σελ. 217-20· πρβ. ἐν Ἐπιδαύρῳ Καββαδίας Ἱερὸν Ἀσκλ. σελ. 159 (Ο), ἐν Λουσοῖς (τῆς ἀρχαίας Ἀρκαδίας) *Reichel-Wilhelm* ἐν Jahresheft. 1901 σελ. 21.

μαρμάρου· ἡ κόμη ὑπὲρ τὸ μέτωπον λήγει εἰς κοχλιοειδῆ βοστρύχια, ὧν δύο σειραὶ ἦσαν ἐκ μικρῶν τεμαχίων μαρμάρου προσθέτων·[1] οἱ ὀφθαλμοὶ ὡσαύτως ἦσαν πρόσθετοι (αἱ βλεφαρίδες πιθανῶς χαλκοῦ)· ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὰ 500 π. Χρ. χρόνους. Τοῦ αὐτοῦ ἀγάλματος πιθανῶς εἶνε καὶ βραχίων, πλησίον τῆς κεφαλῆς εὑρεθεὶς (τελευταῖον ηὑρέθη ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἡ ἄκρα αὐτοῦ χείρ)· ὁ βραχίων κρατεῖ ἀσπίδα, ἐφ' ἧς ἐπίσημον ἐν ἀναγλύφῳ ὁ Φρίξος ἐπὶ τοῦ (χρυσομάλλου) κριοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἐπέραστος, Ἠλεῖος μάντις, εἷλκε τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Φρίξου, ὑπετέθη ὅτι τὸ ἄγαλμα εἶνε τοῦ Ἐπεράστου, νικήσαντος Ὀλύμπια δρόμῳ ὁπλίτῃ (Παυσαν. ϛ' 17, 5-6)· καὶ ἐνδέχεται μὲν ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο ὁπλιτοδρόμου, ἀλλὰ πιθανῶς οὐχὶ τοῦ Ἐπεράστου, ἄλλως τε καὶ διότι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἀγάλματος δὲν μνημονεύεται ὁπλιτοδρόμος Ἐπέραστος. Erg. III σελ. 29 ἑξ., 286.

54. Κεφαλὴ μετὰ κράνους, Παρίου μαρμάρου, παραπλησία τῇ προειρημένῃ (ἀρ. 52), ὀλίγῳ ἀρχαιοτέρα αὐτῆς· ἄλλως τε καὶ ὑπὸ πυρὸς σφόδρα βεβλαμμένη. Erg. III σελ. 31 ἑξ.

56. Ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἀναπαυομένου ἐπὶ βράχου, ἀκέφαλον (Λακωνικοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0 23)· ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος κρέμαται ἡ λεοντῆ. Ἐκράτει δὲ τῇ μὲν ἀριστερᾷ τὸ ρόπαλον, τῇ δὲ δεξιᾷ πιθανῶς ποτήριον, σκύφον· ἔργον καλὸν τῶν ἑλληνιστικῶν λεγομένων χρόνων, μίμημα, ὡς εἰκάζεται, (μετὰ παραλλαγῆς) τοῦ χαλκοῦ Ἐπιτραπεζίου Ἡρακλέους τοῦ Λυσίππου. Ἵδρυτο ἴσως ἐν τῷ πρυτανείῳ. Erg. III σ. 235.

58. Λέοντος λιθίνου τὸ πρόσθιον ἥμισυ· ὅρα ἀριθ. 51.

59-67. Τεμάχια ἀναγλύφων ἐκ τῶν ἀετωμάτων τῶν θησαυρῶν (σελ. 217 ἑξ.),[2] ἀσβεστολίθου[3]. 59: πρόσθιον ἵππου, ὕψ. 0·47, πιθανῶς ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Ἐπιδαμνίων (ὅρα σελ. 225). 60 (Κυρήνη μετὰ λέοντος, ὕψ. 0 23) καὶ 63 (κορμὸς ἀλεκτρυόνος, πλάτ. 0 375): ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Κυρηναίων (σελ. 223-4). 61: μέρος ἡμιόνου (ὕψ. 0·15, πλ. 0·27), πιθανῶς ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεταποντίων (ὅρα σελ. 223). 62: τεμάχιον ἐφ' οὗ σῴζεται κνήμη δεξιὰ

[1] Πρβ. καθ' ὅλου Σοφούλης Περὶ τοῦ ἀρχαιοτέρου Ἀττικοῦ ἐργαστηρίου σ. 41.

[2] Ergebn. III σελ. 15 ἑξ., 286.

[3] Οὕτω γρ. ἀνωτ.

ἀνδρὸς καὶ δεξιὸς βραχίων ἄλλου ἀπτομένου τῶν γονάτων ἐκείνου, ὕψ. 0·24, λείψανον παραστάσεως μάχης, ἴσως ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Συρακοσίων. 65-67: κορμὸς ἀλεκτρυόνος (πλάτ. 0·24) καὶ μέρη ἄλλων πτηνῶν, πιθανῶς ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Βυζαντίων (σ. 224).

69, 70. Δύο μικρὰ ἀγάλματα Νεμέσεως-Τύχης, μαρμάρου Πεντελῆς, ὕψ. περ. 0·80· ἑκάτερον διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ πηδάλιον ἐπὶ τροχοῦ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς πῆχυν· ἵσταντο πρὸς τῷ ἀνατολικῷ ἄκρῳ τῆς Κρυπτῆς εἰσόδου τοῦ σταδίου ἑκατέρωθεν ὡς οἰωνὸς ἀγαθῆς τύχης ἀποτρέποντα ἅμα πάσης ἐν τῷ ἀγῶνι παρανομίας· ἀνάγονται εἰς τὸν 2ον μ. Χρ. αἰῶνα. Erg. III σελ. 237.

72. Ἄγαλμα ἀκέφαλον γυναικός, πιθανῶς Ρηγίλλης, τῆς γυναικὸς τοῦ Ἡρώδου, κρατούσης τῇ δεξιᾷ φιάλην (τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει οἰνοχόην ἢ ἄλλο πρὸς θυσίαν σκεῦος)· ὕψ. σῳζ. 1·70. Ἴσως τοῦ ἀγάλματος τούτου εἶνε κεφαλὴ ἀποκεκρουμένη καὶ δίχα καθέτως τεθραυμένη, ἀρ. 87. Τὸ ἄγαλμα ἵδρυτο ἐν τῇ Ἐξέδρᾳ τῆς Ρηγίλλης (Ἐξ. Ρηγ. μᾶλλον ἢ Ἐξ. Ἡρ., ὅρα ἀρ. 100). Erg. III σ. 276.— Μνημονευθήτωσαν ἐνθάδε ἅπαντα τὰ ἀγάλματα, ἅτινα, ὡς ἐκ τῶν ἐπιγεγραμμένων βάθρων ἢ ἄλλως εἰκάζεται, ἵσταντο ἐν τῇ Ἐξέδρᾳ· [1] καὶ δὴ ἐκ μὲν τῶν αὐτοκρατορικῶν οἰκιῶν ἐτιμήθησαν οἵδε: 1) Σαβῖνα ἡ γυνὴ τοῦ Ἀδριανοῦ, 2) Ἀδριανός, 3) καὶ 4) δύο τέκνα τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, 6) Φαυστῖνα ἡ νεωτέρα, 6) Μᾶρκος Αὐρήλιος, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, 7) Λ. Οὐῆρος, 8) Φαυστῖνα ἡ πρεσβυτέρα, 9) Ἀντωνῖνος, ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐκ δὲ τῆς οἰκίας τοῦ Ἡρώδου: 1) ὁ πρὸς μητρὸς πάππος τοῦ Ἡρώδου, 2) ὁ πατὴρ τοῦ Ἡρώδου, 3) ἡ μήτηρ τοῦ Ἡρώδου, 4) Ἡρώδης, 5) Μ. Ἀτίλιος Ἀττικός, υἱὸς τοῦ Ἡρώδου, 6) Ἐλπινίκη Ἡρώδου, 7) καὶ 8) Ρήγιλλος καὶ Ἀθηναῒς Ἡρώδου, 9) Ρήγιλλα, 10) ὁ πατὴρ τῆς Ρηγίλλης, 11) ἡ μήτηρ αὐτῆς, 12) ὁ πρὸς πατρὸς πάππος τῆς Ρηγίλλης, 13) ὁ πρὸς μητρὸς πάππος τῆς Ρηγίλλης. 14) Ἵππαρχος, ὁ ἀνὴρ τῆς Ἐλπινίκης, 15) θυγάτηρ Ἱππάρχου. — Παρὰ τὰ δύο ἄκρα τῆς θόλου ἔμπροσθεν ἵσταντο ἴσως ἀγάλματα δύο αὐτοκρατόρων, τὸ μὲν τοῦ Νερούα, τὸ δὲ τοῦ Τραϊανοῦ. Erg. III σελ. 260 ἑξ., Erg. V σελ. 615 ἑξ., πρβ. κατωτέρω.

[1] Ἡ τάξις τῶν ἀγαλμάτων δὲν εἶνε ἀσφαλῶς γνωστή, ἄλλως τε καὶ ἀδήλων οὐσῶν τῶν θέσεων δύο ἀγαλμάτων, Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς καὶ Μ. Αὐρηλίου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 234-5).

73. Ἄγαλμα (μετὰ κεφαλῆς προσθέτου) γυναικός, ἴσως τῆς Ποππαίας Σαβίνης, γυναικὸς τοῦ Νέρωνος (αὐτοκράτορος 54-68 μ. Χρ.)· Παρίου μαρμάρου. Παρίστατο ἐν σχήματι ἱερείας κρατούσης τῇ δεξιᾷ φιάλην πρὸς θυσίαν. Ὁ χιτὼν καὶ τὸ ἱμάτιον ἦσαν κεχρωσμένα· νῦν λείψανα χρώματος ἐπὶ τῆς κόμης καὶ τῶν ὀφθαλμῶν. Ἵδρυτο ἐν τῷ Ἡραίῳ (πλησίον τοῦ Ἑρμοῦ, ἀνωτ. σελ. 240). Πιθανῶς ὑπῆρχε καὶ τοῦ Νέρωνος ἄγαλμα ἐν τῷ Ἡραίῳ. Ergebn. III σελ. 259.

74. Ἄγαλμα ἐπιφανοῦς Ἠλείας γυναικὸς (ἀκέφαλον· ἡ κεφαλὴ ἦτο πρόσθετος)· ἐπὶ πτυχῆς τοῦ ἱματίου ἐγλυμμένη ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τεχνίτου («Ἔρως, | Ἀθηναῖος, | ἐποίει»)· τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος. Τὸ ἄγαλμα ἐκράτει ἐν τῇ ἀριστερᾷ σκεῦός τι πρὸς θυσίαν· ἵδρυτο πιθανῶς ἐν τῷ προνάῳ τοῦ Ἡραίου ἢ πρὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, πρβ. καὶ κατωτ. ἀριθ. 78, 125, 130. Erg. III σελ. 258, V ἀριθ. 647, πρβ. Erg. III σελ. 252 ἑξ., V ἀριθ. 645-8.

77. Βάθρου τμῆμα, Πεντελησιοῦ μαρμάρου, ἐφ' οὗ ἀνεγλυμμένοι ἆθλοι· τὸ βάθρον προέρχεται ἐκ τοῦ ὑπὸ Λυσίππου ποιηθέντος ἀγάλματος τοῦ Πο(υ)λυδάμαντος, Θεσσαλοῦ παγκρατιαστοῦ, ὅστις ἐφημίζετο ὡς ἐκτελέσας ἄθλους ἐφαμίλλους πρὸς τοὺς Ἡρακλείους. Ἐπὶ τῆς μιᾶς, πιθανῶς τῆς προσθίου, πλευρᾶς παρίσταται κατὰ Treu ὁ πρὸς τοὺς Ἀθανάτους ἀγὼν τοῦ Πολυδάμαντος (ἑνὸς μόνου ἀντιπάλου εἰκονιζομένου, κρατοῦντος ἴσως ἀκινάκην), θεῶνται δὲ ἐν ἀριστερᾷ μὲν ὁ Δαρεῖος φέρων τιάραν καὶ κρατῶν σκῆπτρον, ἐν δεξιᾷ δὲ τέσσαρες [1] γυναῖκες τῶν περὶ Δαρεῖον· περὶ τῶν παραστάσεων τῶν δύο πλαγίων ἐπιφανειῶν τοῦ λίθου καὶ περὶ τοῦ Πολυδάμαντος ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 58-60. Erg. III σελ. 209 ἑξ.

78. Ἄγαλμα ἀκέφαλον γυναικός· ἐπὶ τοῦ ἱματίου ὑπὸ τὸ δεξιὸν γόνυ εἶνε κεχαραγμένον τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου («Αὖλος Σέ|ξτ(ι)ος [2] Ἐρά|των, Ἀθηναῖ|ος, ἐποίει»)· περὶ χρόνου καὶ τόπου ὅρα ἀνωτ. ἀριθ. 74. Erg. III σελ. 252, V ἀριθ. 648.

79. Ἄγαλμα Ἀπόλλωνος γυμνόν, μετὰ χλαμύδος περὶ τὸν ἀριστερὸν βραχίονα· ἐλλείπει τὸ πρόσωπον καὶ τὰ ἄκρα ἀπὸ τῶν ἀγκώνων καὶ γονάτων· Πεντελησιοῦ μαρμάρου, ὕψ. σωζ. 1·95 (τὸ ὅλον

[1] Οὕτω γρ. ἀνωτ. σελ. 60 στ. 7.

[2] Τὸ ι παρελείφθη ὅλως ἐπὶ τοῦ λίθου.

ὕψος ἦτο περ. 2·60). Ἔφερε στέφανον μεταλλικὸν δάφνης καὶ ἐκράτει πιθανῶς λύραν. Ὑστέρων Ἑλληνικῶν χρόνων, μίμημα Ἀττικοῦ ἴσως ἔργου τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως εἰκάζεται ὅτι ἵστατο ἐν τῷ πρυτανείῳ, παρ' ὃ ἀναφέρονται καὶ δύο τοῦ Ἀπόλλωνος βωμοὶ (ὁ ἕτερος Ἀπόλλωνος Θερμίου, Παυσαν. Ε' 15, 7,[1] πρβ. καὶ τοὺς ἐν τῷ πρυτανείῳ ᾀδομένους Δωρίους ὕμνους[2]). Erg. III σελ. 223 ἑξ.

82. Ἄγαλμα Σατύρου παιδὸς αὐλοῦντος (ὕψ. περ. 1 μέτρ.)· Ρωμαϊκῶν χρόνων· ἵδρυτο ἴσως ἐν τῷ πρυτανείῳ ἢ πλησίον. Erg. III σελ. 241.

83. Ἄγαλμα μικρὸν ἀκέφαλον Διονύσου πιθανῶς, ἀναπαυομένου ἐπὶ βράχου. Λακωνικοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0·715· τῆς 3ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· ἵδρυτο πιθανῶς ἐν τῷ πρυτανείῳ. Erg. III σελ. 220.

84. Κεφαλὴ (μετ' ἐμβόλου κάτω πρὸς ἔνθεσιν· ὕψ. ἐν ὅλῳ 0·55) ἀγάλματος, πιθανῶς τινος τῶν Κλαυδίων (Δρούσου Νέρωνος, ἢ Γερμανικοῦ;). Erg. III σελ. 248.

85. Κεφαλὴ ἀγάλματος κόρης, ἴσως τῆς Ἀθηναΐδος, θυγατρὸς τοῦ Ἡρῴδου· ὅρα ἄγαλμα ἀριθ. 138.

86. Κεφαλὴ ἀγάλματος κόρης, ἴσως θυγατρὸς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου· ὅρα ἄγαλμα ἀριθ. 123.

87. Κεφαλὴ γυναικός, ἴσως τῆς Ρηγίλλης· ὅρα ἀριθ. 72.

89. Κεφαλὴ γυναικὸς μετὰ διαδήματος, Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἴσως ἐκ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας τῶν Κλαυδίων. Ὕψ. 0·35 (ἐλλείπει τὸ ὄπισθεν)· ηὑρέθη ἐν τῇ παλαίστρᾳ. Erg. III σελ. 260.

90. Κεφαλὴ ἀγάλματος Φαυστίνης τῆς νεωτέρας· ὅρα ἀρ. 122.

91. Κεφαλὴ (πρόσθετος· ὕψ. ὅλον 0·46) ἀγάλματος γυναικὸς τῇ ἡλικίᾳ προβεβηκυίας, μετὰ περιέργου κομμώσεως· τοῦ 2ου ἡμίσεος τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος· τὸ ἄγαλμα ἦτο, ὡς εἰκάζεται, ἐπιφανοῦς Ἠλείας γυναικός, ἱδρυμένον ἐν τῷ προνάῳ τοῦ Ἡραίου. Erg. III σελ. 259.

95. Κεφαλὴ ἀγάλματος (ὕψ. 0·37. δίχα ὁριζοντίως τεθραυμένη, λίθου Πεντελησίου), ἴσως τοῦ Τραϊανοῦ (αὐτοκράτορος 98-117 μ.

[1] Ἀνωτ. σελ. 275 σημ. 2 στίχ. 2 ἀντὶ Ϛ' 2, 5 γρ. Ε' 15, 7· quandoque bonus dormitat Homerus (Horat. De arte poet. 359).

[2] Παυσαν. Ε' 15, 11-12, ἀνωτ. σελ. 258.

Χρ.)· εἰκάζεται ὅτι ἴσως εἶνε τοῦ ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἀγάλματος τοῦ Τραϊανοῦ, ὅπερ ἀνέθεσαν οἱ Πανέλληνες τῆς Ἀχαίας[1] (πρβ. Παναχαϊκὸν συνέδριον κλπ. Ἐφημ. Ἀρχ. 1896 σελ. 123). Erg. III σελ. 248.

96. Κεφαλὴ (πρόσθετος) ἀνδρὸς φαλακρά, ἀγένειος, διαδεδεμένη, ὕψ. ὅλον 0·42 (ὕψ. προσώπου 0·22)· τοῦ 3ου μ. Χρ. αἰῶνος. Erg. III σελ. 249.

97. Κεφαλὴ ὑπερμεγέθης Ἥρας, μετὰ πέπλου[2] ἴσως καὶ στέμματος· ὕψ. 0·52, πλ. 0·40. Ἀνάγεται εἰς τὸ τέλος τῆς 7ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, εἶνε δὲ ἀργιλολίθου, τοῦ αὐτοῦ τῷ βάθρῳ τοῦ ἐν τῷ Ἡραίῳ ἀγάλματος τῆς θεᾶς, ἐξ οὗ δὴ καὶ εἰκάζεται ὅτι ἐποιήθη ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἦτο πιθανῶς τοῦ ἀγάλματος τούτου. Τὸ ἔργον ἄτεχνον καθ' ὅλου ὂν ἄλλως τε καὶ περὶ τὴν τοῦ ὠτὸς θέσιν, φέρει ὅμως ἤδη τύπον Ἑλληνικὸν καὶ σημεῖα χειραφετήσεως καὶ προόδου· τὸ ἐπὶ τῶν χειλέων μειδίαμα, τὸ ἐν τοῖς ἀρχαϊκοῖς ἔργοις σύνηθες, ἐνταῦθα εἶνε ἠπιώτερον ἢ ἐν πολλοῖς ἄλλοις, ἡ δὲ τῆς μορφῆς ἔκφρασις ἔχει τι πρὸς τῷ σεμνῷ καὶ τὸ προσηνές. Χρώματος ὑπερύθρου λείψανα παρετηρήθησαν ἐπὶ τῆς ὑπὲρ τὸ μέτωπον ταινίας, κεχρωσμένον δὲ ποικίλως, ὡς εἰκός, εἶχεν ἡ κεφαλὴ τὸ στέμμα, προσηκόντως δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς ὀφρῦς. Erg. III σελ. 1 ἑξ., 286, *Wolters* ἀριθ. 307, *Flasch* σ. 1104 T.

99. Ἀέτωμα θησαυροῦ Μεγαρέων (ἀνωτ. σελ. 221 ἑξ.). Ἡ παράστασις, μαλακοῦ Ὀλυμπικοῦ ἀσβεστολίθου, τοῦ αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ τῆς Ἥρας (ἀριθ. 97), εἶνε γιγαντομαχία, ἀναφερομένη ὑπὸ Παυσανίου ϛ' 19, 3[3]: «τοῦ θησαυροῦ δὲ ἐπείργασται τῷ ἀετῷ ὁ γιγάντων καὶ θεῶν πόλεμος». Ἐν μέσῳ ἦτο πιθανῶς ὁ Ζεὺς καὶ (ἐν δεξιᾷ τῷ

[1] Παυσαν. Ε' 12, 6 «βασιλέων δὲ ἀνδριάντας, Ἀδριανοῦ μὲν αἱ ἐς τὸ Ἀχαϊκὸν τελοῦσαι πόλεις ἀνέθεσαν Παρίου λίθου, Τραϊανοῦ δὲ οἱ πάντες Ἕλληνες. οὗτος προσεκτήσατο ὁ βασιλεὺς Γέτας τοὺς ὑπὲρ Θρᾴκης, Ὀσρόῃ τε τῷ ἀπογόνῳ τῷ Ἀρσάκου καὶ Πάρθοις ἐπολέμησεν»· ὑπὸ Dürr (Die Reisen des Kaisers Hadrien [Abhandl. des arch.—epigr. Semin. der Univ. Wien, 1881] σελ. 59 σημ. 321) ἀνταλλάσσονται αἱ λέξεις Ἀδριανοῦ καὶ Τραϊανοῦ καὶ ὀβελίζονται τὰ μετὰ τὸ Ἕλληνες· πρβ. ἄλλως *Kalkmann* σ. 59, *Gurlitt* σ. 326, *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 354. Περὶ Ἀδριανοῦ πρβ. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1896 σελ. 104 ἑξ.

[2] Περὶ τοῦ πέπλου τῆς Ἥρας Παυσαν. Ε' 16, 2, πρβ. ἀνωτ. σελ. 41.

[3] Ἀνωτ. σελ. 219.

θεατῇ) γίγας· καὶ ὁ μὲν Ζεὺς[1] κρατῶν κεραυνὸν ἐλάμβανε τὸν γίγαντα ἀπὸ τοῦ κράνους·[2] οὗτος δὲ (φορῶν θώρακα καὶ κνημῖδας) τετρωμένος τὴν πλευρὰν πίπτει καὶ μόλις κρατεῖ τὴν ἀσπίδα, ἐφ' ἧς ὑπῆρχεν ἐπίσημον περιφερὲς πρόσθετον. Ἐν ἀριστερᾷ (τῷ θεατῇ) τοῦ Διὸς ἦσαν δύο θεοί, ἡ γιγαντολέτις[3] καὶ ὁ κυανοχαίτης, μαχόμενοι πρὸς ἀριστερὰ ἑκάτερος πρὸς γίγαντα, καὶ ἐν τῷ ἀριστερῷ ἄκρῳ τέρας θαλάσσιον βοηθοῦν τῷ Ποσειδῶνι, ὅστις ἔχων ἐν τῇ ἀριστερᾷ τρίαιναν ἐσφενδόνα ἴσως Νίσυρον τὴν νῆσον κατὰ τοῦ γίγαντος ἀμυνομένου διὰ τοῦ ξίφους. Ἐν δεξιᾷ δὲ τῷ θεατῇ παρὰ τὸν γίγαντα τὸν πρὸς τὸν Δία μαχόμενον καὶ ἑξῆς ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς γυμνὸς κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ τόξον καὶ τῇ δεξιᾷ ἴσως ρόπαλον, παλαίων πρὸς γίγαντα, μετὰ τοῦτον δὲ ὁ Ἄρης ἐν πλήρει πανοπλίᾳ πλήττων διὰ τοῦ δόρατος ἄλλον καὶ δράκων ἴσως ἐν τῷ δεξιῷ ἄκρῳ ὁρμῶν ἐπὶ τὸν γίγαντα τοῦτον. Τὰ ἀνάγλυφα ἔφερον πλούσιον χρωματισμὸν ἐπὶ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ τῶν ὅπλων καὶ ἀλλαχοῦ· τὰ γυμνὰ τῶν μορφῶν ἦσαν ὑπέρυθρα ἢ ὕπωχρα· τὸ πεδίον (τύμπανον[4]) ἦτο γλαυκόν. Τέχνη τοῦ μέσου ἢ τοῦ 2ου ἡμίσεος τῆς 6ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Erg. III σ. 5 ἑξ., 286 (πρβ. *Carleton L. Brownson* ἐν American Journal of Archaeol. 1893 σελ. 34 καὶ 41).

100. Ταῦρος Ρηγίλλης, κυρίσσων, μαρμάρου Πεντεληκοῦ, μήκ. 1·60, ἐκ τῆς Ἐξέδρας τοῦ Ἡρῴδου. Ἐπὶ τοῦ σώματος φέρει ἐγλυμμένην καὶ ἐρυθρῷ πάλαι κεχρωσμένην ἐπιγραφὴν ἀναθηματικὴν (ἀνωτ. σελ. 235[5])· κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἡ Ἐξέδρα ὀνομαστέα τῆς Ρηγίλλης μᾶλλον ἢ τοῦ Ἡρῴδου, ὑφ' οὗ καὶ μόνα τὰ ἀνωτέρω (σελ. 234) εἰρημένα ἀγάλματα ἀνετέθησαν[6] (Erg. V ἀρ. 610). Κατὰ Treu ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ταῦρος ἦτο σύμβολον τῆς πρὸς τὸν Δία θυσίας (πρβ. ἀνωτ. ἄγαλμα ἀριθ. 72) καὶ ἵστατο παρὰ τὴν

[1] Φέρων ἴσως κράνος.

[2] Καὶ οἱ ἄλλοι γίγαντες ἔφερον κράνος.

[3] γιγαντολέτις καὶ γιγαντολέτειρα ἐπίθ. τῆς Ἀθηνᾶς· οὕτω (-έτης καὶ -έτωρ) λέγονται καὶ ἄλλοι θεοί, Ζεύς, Ἀπόλλων, Διόνυσος.

[4] Τὰ μέτρα τοῦ τυμπάνου ἀνωτ. σελ. 222· ἡ παράστασις ἐξέχουσα ὀλίγον εἶχεν ὕψ. 0·84, πλάτ. 5·95.

[5] Σελ. 235 στ. 17 γρ. ὁρμῆς.

[6] Πρβ. ἀνωτ. ἐν ἀριθ. γλ. 72 ἅπαντα τὰ ἀγάλματα, τά τε ὑπὸ τοῦ Ἡρῴδου καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἀνατεθέντα.

Β. πλευρὰν τῆς δεξαμενῆς ἄνωθεν ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς θόλου. Erg. III σελ. 270, 276.

101. Κορμὸς γυμνοῦ ἀνδρικοῦ ἀγάλματος, μαρμάρου Πεντελῆς, ὕψ. 1·19 (τὸ ἄγαλμα εἶχεν ὕψος 2·55). Παρεμφερὲς ἀγάλματι κειμένῳ ἐν Μονάχῳ (*Furtwängler* Meisterwerke σελ. 406 ἑξ., Masterpieces σελ. 215 ἑξ.), εἰκάζεται δὲ ὅτι ἦτο Διός, τῇ μὲν δεξιᾷ καθειμένῃ κρατοῦντος κεραυνόν, τῇ δὲ ἀριστερᾷ ὑψωμένῃ ἀετόν· πιθανῶς ὑστέρων χρόνων, μίμημα ἔργου τῆς πρὸ τοῦ Πολυκλείτου Ἀργείας σχολῆς (πρβ. *Kekule von Stradonitz* ἐν Jahrbuch III σ. 37 ἑξ., *Furtwängler* ἀνωτ.). Ηὑρέθη μεταξὺ τοῦ περιβόλου τῆς Ἄλτεως καὶ τῆς ΝΑ. γωνίας τῆς παλαίστρας· αὐτόθι που (ἐν τῇ Ἄλτει πρὸς Δ. τοῦ Πελοπίου) μνημονεύονται ὑπὸ Παυσανίου (Ε' 24,7-8) δύο ἀγάλματα Διός, τὸ μὲν (μεταξὺ Πέλοπος καὶ Ἀλφειοῦ) ἀνάθημα τῶν Κνιδίων, τὸ δὲ ἀνάθημα τοῦ Μομμίου·[1] πιθανὸν ὅτι ἐνταῦθα εἶνε τὸ δεύτερον. Erg. III σελ. 214 ἑξ.

102. Κορμὸς (μέχρι μέσου τῶν μηρῶν) γυμνοῦ ἀνδρικοῦ ἀγάλματος, μαρμάρου Πεντελῆς, ὕψ. 1·10. Τὸ ἄγαλμα ἦτο μίμημα τοῦ «δορυφόρου» τοῦ Πολυκλείτου (πρβ. σελ. 293, 2[2]), ἀνάγεται δὲ εἰς τὴν 1ην π. Χρ. (ἢ μ. Χρ.) ἑκατονταετηρίδα· ηὑρέθη ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, ἐκ τῆς καλῆς δὲ διατηρήσεως τῆς ἐπιφανείας εἰκάζεται ὅτι δὲν ἦτο ἱδρυμένον ἐν ὑπαίθρῳ. Ergebn. III σελ. 250, *Furtwängler* Meisterwerke σελ. 420 καὶ Masterpieces σελ. 228, *Preuner* Ein delph. Weigesch. σελ. 99-100.

103. Κορμὸς ἀνδρικοῦ ἀγάλματος ἐν ἱματίῳ, Πεντελῃκοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0·83 (τὸ ἄγαλμα εἶχεν ὕψος 1·95)· τὸ ἱμάτιον καλύπτει τὸν ἀριστερὸν ὦμον καὶ τὰ νῶτα καὶ τὰ ὑπὸ τὸ ἐπιγάστριον. Ἐξ ἀγάλματος ἐν Δρέσδῃ κειμένου, οὗ ὁ κορμὸς εἶνε ὅμοιος τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἤτοι μίμημα αὐτοῦ, εἰκάζεται ὅτι τὸ ἄγαλμα ἦτο Ἀσκληπιοῦ[3]

[1] Παυσαν. Ε' 24, 8 «ἔστι δὲ καὶ πρὸς τῷ τείχει τῆς Ἄλτεως Ζεὺς ἐπὶ ἡλίου τετραμμένος δυσμάς, ἐπίγραμμα οὐδὲν παρεχόμενος· ἐλέγετο δὲ καὶ οὗτος Μομμίου τε καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀχαιῶν εἶναι πολέμου»· ἡ ἔλλειψις ἐπιγραφῆς ὑποδηλοῖ ἴσως ὅτι τὸ ἄγαλμα ἀπεκομίσθη ὑπὸ τοῦ Μομμίου ἐξ ἄλλου ἱεροῦ. Περὶ Μομμίου πρβ. ἀνωτ. σελ. 190, 193.

[2] Πρβ. καὶ *Mau* Der Fundort des Neapeler Doryphoros ἐν Strena Helbig. σελ. 184-7· κατωτ. ἐπιγρ. ἀριθ. 4 (ἐν αἰθ. Κ) κλπ., ἀνωτ. σελ. 206.

[3] Πρβ. καὶ Παυσαν. Ε' 26, 2.

κρατοῦντος τῇ δεξιᾷ φιάλην, πρὸς ἣν ἀνεῖρπεν ὄφις, ἢ κατὰ Treu Διός, τῇ δεξιᾷ φέροντος σκῆπτρον, τῶν χρόνων καὶ τῆς σχολῆς τοῦ Φειδίου. Erg. III σελ. 225 ἑξ., 288.

104. Κορμὸς γυμνοῦ νεανικοῦ ἀγάλματος μετὰ χλαμύδος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, Πεντελησιοῦ μαρμάρου, ὕψ. 0·90. Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἴσως Ἑρμοῦ μετὰ κηρυκείου ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἢ ἀγενείου κατὰ γνωστὸν τύπον τοῦ Ἑρμοῦ (πρβ. παρεμφερῆ ἐξ Αἰγίου καὶ Ἀταλάντης, ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ ἀριθ. 241, 240). Ηὑρέθη μετὰ τοῦ ἀριθ. 102 ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. Erg. III σελ. 251.

106. Λέαινα καταβάλλουσα κεφαλὴν κριοῦ· λίθου ψαμμίτου, ὕψ. 0·95. Ηὑρέθη μεταξὺ Πύργου καὶ Ὀλυμπίας παρὰ τὴν νῦν Βαρβάσαιναν χωρίον τοῦ δήμου Λετρίνων·[1] καλῶν Ἑλληνικῶν χρόνων. Ἀνάλογον ἔξωθεν τῆς Κορίνθου παρὰ Παυσανίᾳ Β´ 2, 4: «τάφος Λαΐδος, ᾧ δὴ λέαινα ἐπίθημά ἐστι κριὸν ἔχουσα ἐν τοῖς προτέροις ποσίν» (πρβ. καὶ Κορινθιακὰ νομίσματα).

108. Ἄγαλμα ἀκέφαλον γυναικός, ἴσως Δομιτίας τῆς γυναικὸς Δομιτιανοῦ τοῦ αὐτοκράτορος (ἀριθ. 116)· ὕψ. 1·87. Ἐκ τοῦ Μητρῴου (ἀνωτ. σελ. 230). Erg. III σελ. 256.

112. Ἄγαλμα νεανίου γυμνοῦ, ἴσως Λιβυκοῦ μαρμάρου· ἐλλείπει ἡ κεφαλή, ὁ ἀριστερὸς βραχίων, ὁ δεξιὸς πῆχυς μετὰ τῆς ἄκρας χειρός, τὰ κάτωθεν τοῦ μέσου τῶν κνημῶν καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ· τὸ ἄγαλμα εἶχεν ὕψος 1·80. Ἐξ ὁμοίου ἀγάλματος, εὑρεθέντος ἐν Δελφοῖς (*Homolle* ἐν Gazette des Beaux Arts 1894 II σελ. 454), καὶ ἄλλων εἰκάζεται ὅτι παρίστατο ὁ Ἀντίνους ὡς νέος Διόνυσος, φέρων περὶ τὴν κόμην κλάδον κισσοῦ ἢ ἀμπέλου καὶ κρατῶν τῇ ἀριστερᾷ θύρσον, ἐπὶ τῆς βάσεως δὲ τοῦ ἀγάλματος παρὰ τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ σκέλος ἵστατο κορμὸς δένδρου ἐφ' οὗ ἴσως εἱλίσσετο κλῆμα. Τὸ ἄγαλμα πιθανῶς ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἵστατο δέ, ὡς ἐκ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπιφανείας τοῦ μαρμάρου καὶ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως εἰκάζεται, ἐν ὑποστέγῳ τόπῳ τῆς παλαίστρας.[2] Erg. III σελ. 218 ἑξ.

[1] Δελτ. Ἀρχαιολ. 1888 σελ. 19 ἑξ., ὅπου καὶ περὶ ἄλλων ἀρχαίων λειψάνων.

[2] Πρβ. καὶ Παυσ. Η´ 9, 7-8 ἐν Μαντινείᾳ (μητροπόλει Βιθυνίου τῆς πατρίδος τοῦ Ἀντίνου): «. . . οἶκος δέ ἐστιν ἐν τῷ γυμνασίῳ Μαντινεῦσιν ἀγάλματα ἔχων Ἀντίνου καὶ ἐς τἆλλα θέας ἄξιος, λίθων ἕνεκα οἷς κεκόσμηται καὶ ἀπιδόντι ἐς τὰς γραφάς·

114-5. Ἄγαλμα (μετὰ κεφαλῆς) αὐτοκράτορος Τίτου[1] (79-81 μ. Χρ.) φέρον ἐπὶ τοῦ θώρακος δύο ἀναγλύπτους Νηρηΐδας ἐπὶ ἱπποκάμπων (ὑφ' ἑκάτερον δελφίς· ἐπὶ τῶν πτερυγίων τοῦ θώρακος ἀνάγλυφα: κεφαλὴ ἐλέφαντος, λέοντος κλπ.)· ἐπὶ κορμοῦ δένδρου ἀνηρτημένον ἀνάγλυπτον ξίφος. Ἐκ τοῦ Μητρῴου. Erg. III σελ. 245 (πρβ. σελ. 233, 255 ἑξ.), ἀνωτ. σελ. 229 ἑξ.

116, 128. Ἄγαλμα ἀκέφαλον αὐτοκράτορος, ἴσως τοῦ Δομιτιανοῦ (81-96 μ. Χρ.)· ἐπὶ τοῦ θώρακος γοργόνειον καὶ δύο Νῖκαι ἱστᾶσαι τρόπαιον ὑφ' ὃ αἰχμάλωτος (καὶ ἐπὶ τῶν πτερυγίων τοῦ θώρακος ἀνάγλυφα: κεφαλὴ ἐλέφαντος, κριοῦ κλπ.)· παρὰ τὸν δεξιὸν πόδα ἄγαλμα γυναικὸς (ἀριθ. 128) γονυκλινοῦς (ἁλούσης χώρας, ἴσως τῆς Γερμανίας). Ἐκ τοῦ Μητρῴου (ἀνωτ. σελ. 229 ἑξ.). Erg. III σελ. 246 ἑξ., 255.

117. Ἄνω ἥμισυ ἀγάλματος Φαυστίνης τῆς πρεσβυτέρας, γυναικὸς Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς (ἀριθ. 118)· ὅρα καὶ τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ βάθρου ἀνωτ. σελ. 160 (πρβ. καὶ ἄγαλμα Φαυστίνης τῆς νεωτέρας ἀριθ. 122). Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σ. 273.

118. Κεφαλὴ ἀνδρὸς πωγωνίτου, αὐτοκράτορος Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς (138-61 μ. Χρ.), δαφνοστεφὴς (ἐπὶ τοῦ μετώπου ὁ στέφανος φέρει ἀνάγλυπτον δισκάριον μετ' ἀετοῦ). Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 277.

119-20. Ἄγαλμα (μετὰ κεφαλῆς) αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41-54 μ. Χρ.) μετ' ἀετοῦ κατὰ τὸν τύπον τοῦ Διός· κατὰ τὴν ἐπιγραφήν, ἐγλυμμένην ἐπὶ κορμοῦ δένδρου παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀετοῦ, εἶνε ἔργον δύο τεχνιτῶν Ἀθηναίων («Φιλαθήναιος | καὶ Ἡγίας | Ἀθηναῖοι | ἐποίουν»). Ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐρείσματος εἶνε κεχαραγμένον Πρῖμο(ς), ἴσως ὄνομα δούλου ἐργασθέντος ἐν τῇ ἱδρύσει τοῦ ἀγάλματος. Ἐκ τοῦ Μητρῴου (σελ. 229 ἑξ.). Erg. III σελ. 244, V ἀριθ. 642, 660.

αἱ δὲ Ἀντίνου εἰσὶν αἱ πολλαί, Διονύσῳ μάλιστα εἰκασμέναι». Πρβ. καὶ τὸ ἐκ Μαντινείας ἄγαλμα καὶ τὰς ἐκ Πατρῶν δύο προτομὰς ἐν τῷ Ἀθήνησι μουσείῳ ἀριθ. γλ. 698, 417, 418.

[1] Ἄγαλμα ἀκέφαλον γυναικός, τῆς Ἰουλίας ἴσως, θυγατρὸς τοῦ Τίτου, αὐτόθεν προερχόμενον κεῖται νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Βερολίνου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 145). Erg. III σελ 257.

122. Ἄγαλμα (μετὰ κεφαλῆς, προσθέτου) νέας γυναικός, Φαυστίνης τῆς νεωτέρας, γυναικὸς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου· διὰ τῆς δεξιᾶς φέρει τὸ ἱμάτιον ἐπὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον· ὕψ. ἄνευ τῆς πλίνθου (βάσεως) 1·74. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 265, 274.

123 (ἀριθ. κεφαλῆς 86). Ἄγαλμα κόρης, πιθανῶς Ἀννίας Γαλερίας Αὐρηλίας Φαυστίνης, θυγατρὸς Μάρκου Αὐρηλίου. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 275.

124-5. Ἄγαλμα γυναικός, πιθανῶς Ἀγριππίνης τῆς νεωτέρας, γυναικὸς Κλαυδίου τοῦ αὐτοκράτορος (ἀρ. 120), ἢ ἐπιφανοῦς Ἠλείας γυναικός, ἐν πέπλῳ (ἡ κεφαλὴ σῴζεται ἀποκεκομμένη, ἀριθ. 124)· ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἐκράτει πιθανῶς πυξίδα λιβανωτοῦ πρὸς θυσίαν· ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας τῆς πλίνθου ἐγλυμμένη ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τεχνίτου («Διονύσιος | Ἀπολλωνίου, | Ἀθηναῖος, ἐποίει»). Εἶνε τὸ κάλλιστον τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ εὑρεθέντων Ρωμαϊκῶν ἀγαλμάτων. Ἐκ τοῦ Μητρῴου (ὅρα ἀνωτ. σελ. 230) ἢ ἐκ τοῦ Ἡραίου (πρβ. ἀνωτ. ἀριθ. 74). Erg. III σελ. 256, V ἀριθ. 646.

128. Μέρος τοῦ ἀνωτ. ἀριθ. 116 ἀγάλματος.

130. Ἀγάλματος Ἠλείας ἐπιφανοῦς γυναικὸς τὸ κάτω ἥμισυ καὶ μέρος τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ κορμοῦ· ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τῆς πλίνθου τὸ ἔργον φέρει τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ τεχνίτου («Ἐλευσείνιος,[1] Ἀθηναῖο(ς),[2] | ἐποίει»)· τοῦ 1ου μ. Χρ. αἰῶνος. Ἐκ τοῦ προνάου ἢ τῆς Α. πλευρᾶς τοῦ Ἡραίου (πρβ. ἀνωτ. ἀριθ. 74). Erg. III σελ. 258, V ἀριθ. 645.

131. Κεφαλὴ ἀγενείου ἀγάλματος, δάφνῃ ἐστεμμένη (δίχα καθέτως τεθραυμένη· τὸ πρόσωπον σῴζεται κάλλιστα), ἴσως τοῦ Λ. Αἰλίου Αὐρηλίου Κομμόδου (τοῦ ὕστερον, 161-169 μ. Χρ., τῷ Μ. Αὐρηλίῳ συναυτοκρατορήσαντος Λουκίου Οὐήρου). Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 265, 277.

132. Ἄγαλμα ἀκέφαλον, πιθανῶς Μάρκου Αὐρηλίου (τοῦ ὕστερον, 161-180 μ. Χρ., αὐτοκράτορος), φέρον ἐπὶ τοῦ θώρακος γοργόνειον μετὰ ὄφεων πέριξ. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 265, 272.

[1] Τὸ ει ἀντὶ ι μακροῦ.

[2] Τὸ ς τοῦτο δὲν εἶνε κεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ λίθου.

134. Ἄγαλμα ἀνδρὸς (ἀκέφαλον), ἴσως τοῦ Ἡρῴδου· παρὰ τὸν ἀριστερὸν πόδα κίστη (χαρτοφυλάκιον)· ὕψ. σῳζ. 2·06. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 273.

135. Ἄγαλμα (ἀκέφαλον) αὐτοκράτορος, ἴσως τοῦ Τραϊανοῦ (98-117 μ. Χρ.)· ἐπὶ τοῦ θώρακος δύο γρῦπες καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν λυχνεῖον. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σ. 266, 271.

136. Ἄγαλμα Ἀδριανοῦ, τοῦ φιλαθηναίου αὐτοκράτορος (117-138 μ. Χρ.)· ἐπὶ τοῦ θώρακος ἀνάγλυφα τὰ σύμβολα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρώμης (Παλλὰς καὶ ὑπ' αὐτὴν ἡ λύκαινα θηλάζουσα τὸν Ρῶμον καὶ Ρωμύλον)· καὶ ἐπὶ τῶν πτερυγίων τοῦ θώρακος ποικίλα ἀνάγλυφα (κεφαλὴ ἐλέφαντος, γοργόνειον κλπ.). Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ρηγίλλης. Erg. III σελ. 264, 271.

137. Βάθρον ἀγάλματος χαλκοῦ ἔχον σχῆμα ἀστραγάλου, μαρμάρου τῶν Δολιανῶν (τῆς Τεγεάτιδος), ὕψ. μετὰ τῆς πλίνθου 0·65· ηὑρέθη παρὰ τοὺς Ζᾶνας,[1] ἔφερε δὲ κατά τινας ἄγαλμα τοῦ Καιροῦ (εὐκαιρίας, ἀγαθῆς τύχης ἐν τῷ ἀγῶνι κλπ., πρβ. Παυσ. Ε' 14, 9: «τῆς ἐσόδου δὲ τῆς ἐς τὸ στάδιόν εἰσιν ἐγγύτατα βωμοὶ δύο· τὸν μὲν αὐτῶν Ἑρμοῦ καλοῦσιν Ἐναγωνίου, τὸν δὲ ἕτερον Καιροῦ. Ἴωνι δὲ οἶδα τῷ Χίῳ καὶ ὕμνον πεποιημένον Καιροῦ· γενεαλογεῖ δὲ ἐν τῷ ὕμνῳ νεώτατον παίδων Διὸς Καιρὸν εἶναι»· πρβ. ἀντιστοίχως τὰ δύο ἀγάλματα τῆς Νεμέσεως-Τύχης ἀνωτ. ἀριθ. 69, 70). Erg. III σελ. 212 ἑξ.· πρβ. *Benndorf* Über ein Werk des älteren Polyklet (Gesammelte Studien zur Kunstgeschichte, eine Festgabe für A. Springer, 1885, σελ. 255 ἑξ.), *Sauer* ἐν *Roscher* Lexikon der Mythol. II σελ. 897 ἑξ., *Immerwahr* Kulte und Mythen Arkadiens σ. 288, *Kern* ἐν Athen. Mittheil. XIX σ. 61, *R. von Schneider* ἐν Serta Harteliana (1896) σ. 279 ἑξ., *Hitzig-Blümner* Paus. II σ. 369.

138 (ἀρ. κεφαλῆς 85). Ἄγαλμα κόρης, ἴσως τῆς Ἀθηναΐδος,

[1] Ἀνωτ. σελ. 201-6. Οἱ Ζᾶνες ἱδρύοντο διὰ τὴν πρὸς τὸν Ὅρκιον Δία (σελ. 33) ἐπιορκίαν. Τὸ περὶ Σαραπίωνος σελ. 206 δὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς Ζᾶνας, πρβ. καὶ περὶ Ἀπολλωνίου αὐτ., *Hitzig-Blümner* Paus. II ἐν τοῖς περὶ Ζανῶν (σ. 421-7, ὅπου καὶ λόγος περὶ τοῦ 68 π.Χρ. κλπ.)· πρβ. *Förster* ἀρ. 313, 598, 570. Σελ. 206 στίχ. 4 ἀντὶ 92 γρ. 93· στίχ. 7 γρ. χρ., ἃ κατεδ. νὰ καταβάλωσι τῷ· σελ. 83 στίχ. κάτ. 11 γρ. ταῦτα, ἀλλ' εἰρ. ἐνθ.

θυγατρὸς τοῦ Ἡρῴδου. Ἐκ τῆς Ἐξέδρας τῆς Ῥηγίλλης. Erg. III σ. 275.

140. Βραχίων δεξιὸς καὶ οἱ δύο ἄκροι πόδες ὑπερμεγέθους ἀγάλματος (εὕρηνται καὶ τεμάχια τῶν σκελῶν). Ὁ κορμὸς μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τοῦ ἀγάλματος (ἀριθ. 158) κεῖται νῦν ἐν τῷ γυμνασίῳ, ἀνωτ. σελ. 229). Τὸ ἄγαλμα εἶχε πιθανῶς σχῆμα Διὸς φέροντος τῇ μὲν ἀριστερᾷ σκῆπτρον (μεταλλικόν), τῇ δὲ δεξιᾷ κεραυνὸν (χαλκοῦ ἐπιχρύσου), παρίστη δὲ κατά τινας μὲν τὸν Ἀλέξανδρον (τὸ παρὰ Παυσανίᾳ Ε' 25, 1 ἀνδρὸς Κορινθίου ἀνάθημα), πιθανώτερον δὲ κατὰ Treu τὸν Αὔγουστον (ἱστάμενον ἐν τῷ Μητρῴῳ καθιερωθέντι ὕστερον τῷ Αὐγούστῳ, πρβ. κατωτ. ἐπιγρ. ἀριθ. 7)· πρβ. ἀλλαχοῦ Ἰώσηπ. Ἰουδ. πολ. Α' 21, 7: «κολοσσὸς Καίσαρος, οὐκ ἀποδέων τοῦ Ὀλυμπίασι Διός, ᾧ καὶ προσείκασται». Erg. III σελ. 232, 288, *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 437.

148. Κεφαλὴ νεανικὴ διαδεδεμένη, μαρμάρου Πεντελῆς πιθανῶς, ὕψ. μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0.27 (τὸ ἄνω ἐλλεῖπον μέρος ἦτο ἀρχῆθεν ἐξ ἄλλου τεμαχίου)· κατά τινας νεανίου ἀθλητοῦ (τὰ ὦτα ὡς συνήθως τῶν πυγμάχων ἕνεκα τῶν πληγμάτων ἐξῳδηκότα)· τοὺς χαρακτῆρας τοῦ προσώπου ἔχει ἰδανικοὺς καὶ οὐχὶ εἰκονικούς· πιθανώτερον δὲ κατὰ Reisch (Griech. Weihgesch. σ. 43 σημ. 1) θεωρεῖται νῦν τοῦ Ἡρακλέους (πρβ. καὶ τὸ γοργὸν τοῦ βλέμματος κλπ.)· ηὑρέθη πρὸς Α. τῆς Α. στοᾶς τοῦ γυμνασίου. Ἀνάγεται εἰς τὸ 2ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· κατά τινας ἔργον τῆς σχολῆς τοῦ Σκόπα. Erg. III σελ. 208, *B. Graef* ἐν Röm. Mittheil. IV σελ. 217, κλπ., *Preuner* Ein delph. Weihgesch. σελ. 91 σημ. 48.

151. Ὡραία μικρὰ κεφαλὴ Ἀφροδίτης, Παρίου μαρμάρου, ὕψ. μετὰ τοῦ λαιμοῦ 0·155· τὸ ὄπισθεν τοῦ κρανίου ἦν ἐξ ἄλλου τεμαχίου προσκεκολλημένον (ἐλλείπει)· ἡ κεφαλὴ ηὑρέθη ἐν τῷ ΒΔ. τοῦ Λεωνιδαίου (πρβ. καὶ τὸν πρὸς ΒΑ. αὐτοῦ βωμὸν τῆς Ἀφροδίτης Παυσαν. Ε' 15, 3)· τὸ ἀγαλμάτιον (ἐλλείπει ὅλον πλὴν τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος κεφαλῆς) ἵστατο πιθανῶς πλησίον τοίχου, διότι τὰ κατὰ τὸν αὐχένα εἰσὶν ἀμελέστερον εἰργασμένα. Ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους ἢ τὴν σχολὴν τοῦ Πραξιτέλους, εἰκάζεται δέ τις συγγένεια πρὸς τὴν (ἐξ ἀντιτύπων γνωστὴν) Κνιδίαν Ἀφροδίτην τοῦ Πραξιτέλους καὶ δὴ ἐν μέρει κατὰ τὸ βλέμμα (τακερὸν καὶ ἡδυπαθὲς τὸ τῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ κεφαλῆς)· πρβ. Λουκιαν. Εἰκόν. § 6 (περὶ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης):

« τὰ μὲν ἀμφὶ τὴν κόμην καὶ μέτωπον ὀφρύων τε τὸ εὔγραμμον ἐάσει ἔχειν ὥσπερ ὁ Πραξιτέλης ἐποίησε, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν δὲ τὸ ὑγρὸν ἅμα τῷ φαιδρῷ καὶ κεχαρισμένῳ καὶ τοῦτο διαφυλάξει κατὰ τὸ Πραξιτέλει δοκοῦν». Erg. III σελ. 206-8.

152. Ἀγαλμάτιον Ἀφροδίτης ἀκέφαλον (ὕψ. 0·18), γυμνὸν τὰ ἄνω, τὸν ἀριστερὸν βραχίονα στηρίζον ἐπὶ στήλης· Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ergebn. III σελ. 240.

154. Ἁλτὴρ λίθινος· ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 298. Περὶ ἁλτήρων (ἀνωτ. ἐν τοῖς περὶ ἅλματος σ. 99 ἑξ.) ὅρα *Jüthner* Über antike Turngeräthe (Abhandl. des arch.-epigr. Semin. der Univ. Wien, XII) σελ. 3 ἑξ.[1] Κατὰ Jüthner οἱ μετὰ δύο κορυνῶν ἁλτῆρες ἀνάγονται εἰς τὴν 6ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, οἱ δὲ μετὰ μιᾶς κορύνης καὶ οἱ σφαιροειδεῖς (ὡς οἱ τοῦ Ἀγῶνος τοῦ Μικύθου [πρβ. κατωτ. ἐπιγρ. ἀριθ. 9] Παυσ. Ε′ 26, 3) εἰς τὴν 5ην, οἱ δὲ κυλινδρικοὶ εἰς τοὺς τῆς Ρωμαϊκῆς μοναρχίας χρόνους· οἱ παρὰ Παυσανίᾳ Ε′ 27,12 καὶ ϛ′ 3, 10 ἀρχαῖοι εἰκάζονται ὑπὸ Jüthner κορυνηφόροι, ἐξ ὧν καὶ οἱ κυλινδρικοὶ προῆλθον· τὸ ἅλμα καθ' ὅλου ἐτελεῖτο καὶ μετὰ ὁρμῆς, ἀλλὰ συνήθως ἄνευ ὁρμῆς, διότι ἡ κίνησις θὰ ἐκωλύετό πως ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν ἁλτήρων· τὸ ἅλμα τοῦ Φαΰλλου (17·63 μ.) καὶ τὸ τοῦ Χιόνιδος, ἂν ἐννοῶνται ἁπλᾶ, θεωροῦνται ὑπερβολικά.

158. Κορμὸς κολοσσικοῦ ἀγάλματος, πιθανῶς τοῦ Αὐγούστου, κείμενος νῦν ἐν τῷ γυμνασίῳ· ὅρα ἀνωτ. ἀριθ. 140.

[1] Ἀνωτ. σελ. 299 στίχ. κάτ. 9 ἀντὶ 7 γρ. *3*. Σελ. 5 στ. 12 γρ. *Furtwängler*· σελ. 6 πρόσθες: *D. Georgiadès* De Paris à Athènes aux Jeux olympiques (avec. préface de *P. Beauregard*), Athènes 1896· σελ. 7 στ. 16 γρ. ἀλλὰ γ.· σελ. 9 στ. 6 γρ. ὁ Σ. π., ἑ.· σ. 18 σημ. 1 στ. 12 πρβ. Παυσ. ϛ′ 19, 13 (πρβ. *Treu* ἐν Erg. III σ. 14, 1)· σ. 42 στ. 19 γρ. τὸν (περὶ τοῦ αὐτόθι ὀνόματος Φιλομ. Ὁμήρ. δ 342 πρβ. λ. χ. ἔκδ. *Ameis*)· σ. 123 στ. κάτ. 10 γρ. ἀκμ. ἐνδ.· σ. 134 στ. κάτ. 7 ἀντὶ *133, 1* γρ. *133, 2*· σ. 190 στ. 2 γρ. εἰκ. δὲ ἀλλ. (πρβ. *Treu* ἐν Erg. III σ. 183, 193, 288, ὅτι ἡ Νίκη ἔβλεπε πρὸς Α.)· σ. 208 στ. 14 μετὰ τὸ ἵππων πρόσθες ν· σ. 314 στ. κάτ. 3 πρὸ τοῦ qu. πρόσθ. ... (πρβ. ἐκ παρέργου Λογγῖν. [λεγ.] Περὶ ὕψους ΛΓ′ 4, Πλούτ. Κικέρ. ΚΔ′, Quintil. XI, 24). - Προστεθήτω τὸ ὕψος τῆς Νίκης τοῦ Παιωνίου 1·95· τὸ ὕψος τοῦ Ἑρμοῦ τοῦ Πραξιτέλους εἰκάζεται 2·125.

Προστεθήτω περὶ συγγενείας καὶ διαφορᾶς Ὀλυμπικῶν καὶ Ἀττικῶν γλυπτῶν ἔργων (πρβ. Σοφούλης ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1888 σελ 81 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 275 σημ. 4, 286) *Furtwängler* ἐν ἐκτυπουμένῳ τεύχει τῆς Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1901 σελ. 143 ἑξ.

Ἐπιγραφαί. [1]

1. Λίθος μέγας, ὃν κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἀνύψωσε τῇ ἑτέρᾳ χειρὶ ὁ Βύβων υἱὸς τοῦ Φόλα· [2] ὅρα σελ. 106. Erg. V 717 (=*Dittenberger* Sylloge inscr. graec.[2] 684), *Wilhelm* ἐν Jahresheft. 1901 σελ. 77 ἀριθ. 9 (αὐτ. σελ. 78 περὶ τοῦ δίσκου τοῦ Ἰφίτου [ἀνωτ. σελ. 173] καὶ ἄλλων). Πρβ. *Jüthner* Über ant. Turngeräthe σελ. 22 (περὶ τοῦ δίσκου καθ' ὅλου αὐτ. σελ. 18-36· εἰκάζεται ὅτι παρ' Ὁμήρῳ σόλος αὐτοχόωνος ἦτο χυτὸς ἀκατέργαστος σίδηρος· τῶν ἐν τῷ θησαυρῷ τῶν Σικυωνίων τριῶν δίσκων (Παυσαν. ϛ' 19, 4) κατὰ Jüthner (σελ. 26 καὶ 27) ἀκοσμήτων καὶ παντάπασιν ὁμοίων ἀλλήλοις εἰκαζομένων ἐγίνετο χρῆσις ἐν τῷ πεντάθλῳ· τῆς δισκοβολίας πέντε χρόνοι (δισκοφορία [ἐν τῇ ἀριστερᾷ] κλπ. μέχρι τῆς βολῆς [διὰ τῆς δεξιᾶς]) αὐτ. σελ. 31-6 (πρβ. καὶ δύο σχήματα αὐτ.)· δίσκοι Βερολίνου, Λονδινίου, Ὀλυμπίας αὐτ. σελ. 27-8.

2 καὶ 112. Δύο τεμάχια κιονίσκου (μετὰ 16 ἰωνικῶν ραβδώσεων) Παρίου μαρμάρου· τὸ μὲν πρῶτον (ἀριθ. 2) ἔχει ὕψ. 0·66, διάμ. 0·295 (κάτω) ἕως 0·26 (ἄνω), τὸ δὲ ἄλλο (ἀριθ. 112, δὲν προσαρμόττει τῷ πρώτῳ, ἀλλ' ἀνήκει ὅμως αὐτῷ) ἔχει ὕψ. 0·165· ἡ ἐπιγραφὴ (τρεῖς στίχοι ἐπὶ τριῶν διαξεσμάτων, ἤτοι εἷς ἐπὶ ἑκάστου) ἔχει ὡς ἑξῆς:

2 112
Θρασυμάχο(υ) παῖδες το(ῦ) Μαλίο(υ) –⏑⏑–⏓
τῶι Δὶ Δαίαλκος καὶ –⏕–με [ἀνέθηκαν]
γρόφων ἐποίε(ι) Μάλιος Καγ[ω⏑κλ]ῆς.

Ὁ 1ος στίχος εἶνε ἑξάμετρος, ὁ 2ος ἑξάμετρος (ἢ πεντάμετρος, μετὰ

[1] Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Ὀλυμπίας εἶνε ἐκδεδομέναι ὑπὸ Dittenberger καὶ Purgold ἐν Ergebn. V.

[2] Περὶ τῆς ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ἐλλείψεως τοῦ δασέος (ψίλωσις ἐν τῇ μεταγραφῇ, ὐ κλπ.) πρβ. ἀνωτ. σελ. 158. — Ἐπὶ ἐπιγεγραμμένου πώρου λίθου βεβλαμμένου, ὕψ. ὡς 0·42, πλ. 0·34, πάχ. ὡς 0·20, ἀριθ. 436 ἡ ἀνάγνωσις ριπὶρ | ἐγὼ κλπ. ἴσως δὲν εἶνε ἀσφαλής· Erg. V 718, *Helen M. Searles* A lexicographical study of the Greek inscriptions (ἐν The University of Chicago, Studies in Classical Philology, Vol. II, 1899) σελ. 103.

τὸ καὶ συμπληρούμενος λ. χ. ὧδε: [Στρατοκλῆς] με [ἀνέθεν]), ὁ 3ος ἰαμβικός. Τὸ γρόφων (στίχ. 3) ἑρμηνεύεται ὡς μετοχὴ (= γράφων, εἰκαζομένου τοῦ ἀναθήματος ὡς γραπτῆς εἰκόνος ἢ ἄλλου ἔργου ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ τοῦ ῥήματος) ἢ κατ' ἄλλους ὡς κύριον ὄνομα (πρβ. καὶ *Allen* On Greek versification in inscriptions [ἐν Papers of the American School of Classic. Stud. at Athens, IV, 1888] σ. 173). Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τοὺς μεταξὺ τοῦ Περσικοῦ πολέμου καὶ τῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καταστροφῆς τῆς Μήλου (416 π. Χρ.) χρόνους, ἢ κατ' ἄλλους εἰς τοὺς μετὰ τὸ 416 ἤγουν εἰς τοὺς τῆς ἀλλαχόσε μετοικήσεως.[1] Erg. V 272.

3. Τεμάχιον βάθρου περιφεροῦς, ἀναθήματος τῆς Κυνίσκας, θυγατρὸς τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Ἀγησιλάου, ἥτις κατὰ Παυσανίαν (Γ' 15, 1, πρβ. ἀνωτ. σ. 67) πρώτη γυναικῶν ἱπποτρόφησε καὶ πρώτη ἐνίκησεν ἅρματι ἐν Ὀλυμπίᾳ. Τὸ βάθρον ἔφερεν ἴσως τὴν νικήτριαν καὶ χαλκοῦν τέθριππον μετὰ ἡνιόχου· πρβ. Παυσαν. Ϛ' 1, 6: «ἐς δὲ τὴν Ἀρχιδάμου Κυνίσκαν, ἐς τὸ γένος τε αὐτῆς καὶ ἐπὶ ταῖς Ὀλυμπικαῖς νίκαις, πρότερον ἔτι ἐδήλωσα ἐν τοῖς λόγοις οἳ ἐς τοὺς βασιλέας τοὺς Λακεδαιμονίων ἔχουσι (Γ' 8, 1). πεποίηται δὲ ἐν Ὀλυμπίᾳ παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Τρωίλου (Ϛ' 1, 4, ἀνωτ. σελ. 22) λίθου κρηπὶς καὶ ἅρμα τε ἵππων καὶ ἀνὴρ ἡνίοχος καὶ αὐτῆς Κυνίσκας εἰκών, Ἀπελλοῦ τέχνη. γέγραπται δὲ καὶ ἐπιγράμματα ἐς τὴν Κυνίσκαν ἔχοντα». Τὸ βάθρον τῆς Κυνίσκας (καὶ τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Τρωίλου) ηὑρέθη ἐν τῷ βορείῳ τοῦ πρυτανείου· εἶνε μέλανος ἀσβεστολίθου (ὕψ. 0·342, βάθ. σῳζ. 0·49, διάμ. ἦτο περ. 1 μ.) καὶ φέρει ἐπὶ μὲν τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἐπίγραμμα τετράστιχον (ἐπὶ τοῦ λίθου κεχαραγμένον ἐν 5 στίχοις), δι' οὗ ἡ Κυνίσκα σεμνύνεται ὅτι ἔχει πατέρας καὶ ἀδελφοὺς βασιλεῖς τῆς Σπάρτης καὶ ὅτι μόνη

[1] Ἐπὶ τοῦ μικροῦ τεμαχίου (ἀριθ. 112) σῴζεται μόνον τὸ ΝΕΙ τοῦ 2ου στίχου καὶ τὸ ΕΣ τοῦ 3ου. Ἡ τελευταία λέξις τοῦ 3ου στίχου ἴσως ἄλλως (μὴ τηρουμένου τοῦ μέτρου) ἐνδέχεται νὰ ἀναγνωσθῇ κ'Αγ[ορακλ]ῆς ἢ ἄλλη μετὰ τοῦ καὶ λέξις, οἷον κύριον Ἐγφάνης κλπ., ἢ (ἂν μὴ ἀντέκειντο ἄλλοι λόγοι) ἐθνικόν, ἢ ἄλλη. Ἂν ἡ πατρὶς τῶν ἀναθετῶν καὶ τοῦ τεχνίτου μὴ εἶνε ἡ Μῆλος, ἄλλος λόγος. Πρβ. καὶ τεμάχιον Παρίου μαρμάρου δίχα τεθραυμένον (ἄνω ἐν μέρει σῶον), ὕψ. 0·12, πλ. 0·34, ἐφ' οὗ σῴζεται ΜΑΧΟΠΑΙΔΕΣΤ (ἀριθ. 236-7, Erg. V 273)· συμπληροῦται κατὰ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφήν, ἄδηλον δὲ ἂν εἶνε τοῦ αὐτοῦ ἀναθήματος ἢ ἄλλου.

τῶν γυναικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνίκησεν ἅρματι, ἔμπροσθεν δὲ ἐπὶ τῆς κυρτῆς ἐπιφανείας τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου Ἀπελλοῦ (πρβ. καὶ ἀριθ. 12 ἐν αἰθ. Θ)· ἡ ὅλη ἐπιγραφὴ συμπεπληρωμένη (πρβ. Ἀνθολογ. Παλατ. ΙΓ' 16, Ergebn. V 160, *Frazer* Paus. ϛ' 1, 6, κλπ.) ἔχει ὡς ἑξῆς:

Σπάρτας μὲν [βασιλῆες ἐμοὶ] | πατέρες καὶ ἀδελφοί,
ἅ[ρματι δ' ὠκυπόδων ἵππων] | νικῶσα Κυνίσκα
εἰκόνα τάνδ' ἔστασε· μόν[αν] | δ' ἐμέ φαμι γυναικῶν
Ἑλλάδος ἐκ πάσας τό[ν]|δε λαβε(ῖ)ν στέφανον.

Ἀπελλέας Καλλικλέος ἐπόησε.

4. Βάθρον ἀγάλματος Πυθοκλέους, Ἠλείου πενταθλονίκου. Εἶνε μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. περ. 0·24, πλ. 0·50, πάχ. 0·58. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας παρὰ τὸ ἀριστερὸν (τῷ ὁρῶντι) χεῖλος φέρει ἐπιγραφὴν τοῦ τεχνίτου: Πολύκλε(ι)τος (ἑξῆς λείπει· πρβ. ἐπὶ τοῦ βάθρου τοῦ Ξενοκλέους, ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου, κατωτ. ἀριθ. ἐπιγραφ. 17), ἐπὶ δὲ τῆς προσθίας ἐπιφανείας ἐπιγραφὴν τοῦ ὀλυμπιονίκου: Πυθοκλ[ῆς (ἑξῆς λείπει· πρβ. συμπλήρωσιν κατωτέρω). Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ὑπάρχουσι πλείονες τῶν συνήθων κοιλότητες πρὸς στερέωσιν τοῦ ἀγάλματος, ἔτι δὲ παρὰ τὸ δεξιὸν χεῖλος ἐπιγραφὴ νεωτέρων ἢ τὰ δύο εἰρημένα ὀνόματα χρόνων: Πυθοκλῆς Ἀλεῖος. | [Πολύ]κλειτος ἐποίει Ἀργεῖος. Ἐκ τούτων ἐξάγεται ὅτι τὸ ἄγαλμα μετετέθη μετὰ τὴν πρώτην ἵδρυσιν καὶ ὅτι κατὰ τὴν τὴν μετάθεσιν ἐχαράχθη ἡ δευτέρα (σχεδὸν ἀκέραιος σῳζομένη) ἐπιγραφή. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας παρὰ τὸ ὄπισθεν χεῖλος εἶνε ἐγλυμμένα δύο γράμματα ΙΒ, ἅτινα ἑρμηνεύονται ὡς σημεῖον ἀριθμητικὸν 12. Τὸ ἄγαλμα μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ὧδε (ϛ' 7, 10): «τούτου μὲν δὴ (δηλ. τοῦ Στυμφαλίου Δρομέως, ἀνωτ. σελ. 46, 1) Πυθαγόρας (πρβ. ἀριθ. 18) τὴν εἰκόνα, τὴν δὲ ἐφεξῆς ταύτῃ, πένταθλον Ἠλεῖον Πυθοκλέα, Πολύκλειτός ἐστιν εἰργασμένος». Ὁ Πυθοκλῆς ἐνίκησε πεντάθλῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 452 π. Χρ. (πάπυρ. *Robert* ἐν Hermes 1900). Τὸ ἄγαλμα ἦτο ἔργον τοῦ διασήμου Πολυκλείτου τοῦ πρεσβυτέρου (ὅρα καὶ ἀριθ. ἐπιγραφ. 10 καὶ 11· πρβ. ἀριθ. 17 καὶ 13). Ergebn. V 162, 163. — Περὶ πεντάθλου πρβ. καὶ *Jüthner* Über ant. Turngeräthe (ἐν τοῖς περὶ ἀκοντίου,

σελ. 36-65). Τοῦ ἀκοντίου (πάχ. 1 δακτ. ἢ ὀλίγῳ πλέον, μῆκ. 1 $^{1}/_{2}$ -2 μ.) ἡ ἀγκύλη κατὰ Jüthner ἦτο ἐστερεωμένη. Κατὰ σκοποῦ βολὴ καθ' ὅλου (πρβ. ἀνωτ. σελ. 96 ἑξ., 107 ἑξ.) παρ' Ὁμήρῳ οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ, ἀλλαχόθεν δὲ φέρονται τὰ ἑξῆς χωρία: Πίνδ. Ὀλ. Ι' 71, ΙΓ' 93 ἑξ., Νεμ. Θ' 55, Ἀντιφ. Τετραλ. Β' (ἀνωτ. σελ. 108, πρβ. ἄλλως καὶ Πλούτ. Περικλ. ΛϚ' «πεντάθλου γάρ τινος ἀκοντίῳ πατάξαντος Ἐπιτίμιον τὸν Φαρσάλιον ἀκουσίως καὶ κτείναντος»)· ὡσαύτως ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν ἐφήβων ὁ ἀκοντισμὸς ἀναγράφεται μετὰ τῆς τοξείας, ἥτις βεβαίως πρὸς σκοπὸν ἐτελεῖτο· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τῶν ἀφ' ἵππου ἀκοντιζόντων (πρβ. σ. 108, 2) ἀπεδείχθη ἐκ δύο ἀγγείων, ἐφ' ὧν ἀσπὶς ὡς σκοπός, πρβ. *Reisch* ἐν *Pauly Wissowa* R.-Enc. I σ. 1183 ἑξ., *Jüthner* σελ. 55 σημ. 58, *Wolters* Zu griechischen Agonen (30. Programm des Kunstgeschichtlichen Museums der Univers. Würzburg) 1901 σελ. 10 σημ. 17 κλπ., ὅπου καὶ περὶ τῆς ἐξ Ἄργους ἀσπίδος. Εἰς μῆκος δὲ βολὴ ἀπαντᾷ ἐν Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Ψ 637, Ὀδυσσ. θ 229, Κοίντ. Σμυρν. Δ' 473, Λουκιαν. Ἀναχ. 27, Εὐσταθ. εἰς Ἰλιάδ. Β 774 (344, 2), Horat. carm. I 8, Πινδάρ. Ἰσθμ. Β' 35, Πυθ. Α' 43-5. Ἐν τῷ πεντάθλῳ κατὰ Jüthner ἦτο ἐν χρήσει ἡ εἰς μῆκος βολή. Τὸ παρὰ Πινδάρῳ πένταθλον τοῦ Σωγένους (Νεμ. Ζ' 70 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 90 ἑξ.) οὐδὲν συμβάλλεται ἀμέσως εἰς λύσιν τοῦ πράγματος· τὸ τέρμα προβὰς ἑρμηνεύεται ὑπὸ Jüthner (ἀνάλογον τὸ ἐν στίχ. 69 πὰρ μέλος ἔρχομαι) ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ πλάγια τῆς γραμμῆς παρεκκλίσεως τοῦ ἀκοντίου, ἥτις ἄλλως τε καὶ διότι οἱ θεαταὶ ἐκινδύνευον (πρβ. *Jüthner* ἐν Eranos Vindob. σελ. 318) ἐποίει ἔξαθλον τὸν ἀγωνιστὴν (πρβ. ἐξέπεμψεν παλαισμάτων), ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸν ποιητὴν μέλλοντα νὰ ἐξυμνήσῃ τὸν Σωγένη· ἐκ τῆς παρεκκλίσεως ταύτης εἰκάζεται ὑπὸ Jüthner, ὡς καὶ ἄλλως ἐπὶ τῶν πλείστων τῶν σῳζομένων μνημείων, εἰς μῆκος βολὴ ἐν τῷ πεντάθλῳ.

5. Βάθρον μέλανος ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·185, πλ. 0·405, πάχ. 0·945. Ἐπὶ τῆς προσθίας καὶ ὀπισθίου ἐπιφανείας ἐξέχει τεκτονικὸς ἀγκών. Ἔμπροσθεν φέρει καλλίστοις γράμμασι τὸ ἑξῆς ὄνομα: «Ἀθήναιος Ἁρπαλέου Ἐφέσιος». Ὁ Παυσανίας (Ϛ' 4, 1) ἀναγράφει τὸ ἄγαλμα τοῦτο καὶ δή, ὡς εἰκάζεται, μεταξὺ τοῦ Ἡραίου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ὧδε: «ἔχεται δὲ τοῦ Λυσάνδρου τῆς εἰκόνος Ἐφέ-

σιός τε πύκτης, τοὺς ἐλθόντας κρατήσας τῶν παίδων, ὄνομα δέ οἱ ἦν Ἀθήναιος, καὶ...». Ὡς ἐκ τῶν ἐπὶ τοῦ βάθρου κοιλοτήτων ἐξάγεται, τὸ ἄγαλμα (χαλκοῦν) εἶχε τὸν ἀριστερὸν πόδα λίαν τοῦ ἑτέρου προβαίνοντα καὶ ὅλον πατοῦντα, ἣν δῆλα δὴ ἐν πυκτικῇ προβολῇ. Τὸ βάθρον ηὑρέθη ἐνῳκοδομημένον 56·30 πρὸς Δ. τοῦ Λεωνιδαίου, ἤτοι ὡς 250 μ. μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἱδρύσεως. Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἀνάγεται εἰς τὴν 4ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα, ὑπὲρ τούτου δὲ τοῦ χρόνου συνηγορεῖ καὶ τόδε, ὅτι ἐν βάθροις τὸ εἰρημένον λίθου εἶδος τότε μὲν συχνότερον, ἐν τοῖς ἔπειτα δὲ σπανίως ἀπαντᾷ. Erg. V 168. Περὶ τῆς στάσεως τοῦ ἀγάλματος τοῦ πύκτου τούτου καὶ ἄλλως περὶ τῆς τοῦ Κυνίσκου (κατωτ. ἀρ. 11) πρβ. καὶ *Jüthner* Über antike Turngeräthe (ἐν τοῖς περὶ τῶν ἱμάντων κλπ. τῆς πυγμῆς σελ. 65-95) σελ. 86-7. Κατὰ Jüthner ἀρχαιόταται ἦσαν αἱ μειλίχαι ἢ μαλακώτεροι ἱμάντες (ἀνωτ. σελ. 49 ἑξ.), μαλακοῦ δέρματος, λεπτοί, σκοπὸν ἔχοντες νὰ προφυλάττωσι τὴν χεῖρα μᾶλλον ἢ νὰ τιτρώσκωσι τὸν ἀνταγωνιστήν, διετηρήθησαν δὲ μέχρι τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος μεσούσης, ἐν δὲ ταῖς προασκήσεσι καὶ ὕστερον· ἀντ' αὐτῶν δέ, ἴσως ἀπὸ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀρχομένης, εἰσήχθησαν ἱμάντες σκληροῦ δέρματος καὶ πυκνότερόν τι πλέγμα περὶ τὸ μετακάρπιον καὶ τὰς πρώτας τῶν τεσσάρων δακτύλων φάλαγγας (σφαῖραι, πρβ. Πλάτ. Νόμ. 830, Πολυδ. Γ' 150 «εἴποις δ' ἂν ἐπὶ τοῦ πύκτου χεῖρες ὡπλισμέναι, χεῖρες ὁπλίτιδες· καὶ τὰ ὅπλα σφαῖραι», Εὐστάθ. εἰς Ὁμήρ. Ἰλιάδ. Ψ 686, 1324, 19), πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐκ τούτου τραυμάτων περιεβάλλετο ὁ πῆχυς καὶ ἡ χεὶρ διὰ περιχειρίου τινὸς οἷον τοῦ νῦν λεγομένου χειροκτίου· ἐκ τούτου δὲ προῆλθεν, ἴσως ἤδη ἀρχομένης τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἕτοιμος πυκτικὸς ἱμὰς ὀξύς, κρίκος ἐλλειψεοειδὴς ἢ ᾠοειδὴς προεμβάλλων περὶ τὰς πρώτας τῶν τεσσάρων δακτύλων φάλαγγας, ἀπολείπων ἐλεύθερον τὸν ἀντίχειρα, πρβ. Παυσαν. Η' 40, 3[1] (ἀνωτ. σελ. 52-3), Φιλόστρ. Γυμναστ. 9 ἑξ. Ἐν ταῖς προασκήσεσι συνήθως μὲν ἐγίνετο χρῆσις, ὡς εἴρηται, τῶν μειλιχῶν, ἐνίοτε δὲ τῶν σφαιρῶν, ἀλλὰ πρὸς μείωσιν τῆς τούτων δυνάμεως ἐπετέθη κατὰ Jüthner μαλακὸν περίβλημα, τὰ ἐπίσφαιρα (πρβ.

[1] Παυσ. Η' 40, 3 ἀντὶ «καρπῷ τῆς χειρὸς» εἰκάζεται ὑπὸ Benndorf «κυρτῷ τῆς χειρός», *Jüthner* σελ. 81.

Πλούτ. Ἠθ. 825 e, ἀνωτ. σελ. 50, 3). Ὁ ὀξὺς ἱμὰς κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο ἁπλῶς βοείου δέρματος, ὕστερον δέ, πιθανῶς ἐν Ρωμαϊκοῖς χρόνοις (caestus), ἐγένετο διὰ προσθήκης ἰδίων μεταλλικῶν τεμαχίων ὀξύτερος, τὸ δὲ περιχειρίον ἐπυκνώθη καὶ ἐξετάθη μέχρι τῆς μασχάλης. Μεταλλικοὶ ἱμάντες, καιρίας ἐπιφέροντες πληγάς, πρὸ τῶν ὑστέρων χρόνων τῆς Ρωμαϊκῆς μοναρχίας εἶνε ἀμάρτυροι. Κατὰ Jüthner ἐν τῇ πυγμῇ ἡ σπεῖρα δὲν εἶνε τεχνικὸς ὅρος (ἐν τῷ μόνῳ οἰκείῳ χωρίῳ Θεοκρ. Κ' [ΚΒ'] 80 ἑξ. «οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σπείρῃσιν ἐκαρτύναντο βοείαις | χεῖρας καὶ περὶ γυῖα μακρὰ σφ' εἵλιξαν ἱμάντας, | ἐς μέσσον σύναγον φόνον ἀλλήλοισι πνέοντες» ἡ λέξις λαμβάνεται τροπικῶς), ὁ δὲ μύρμηξ φαίνεται ὅτι εἶνε εὐτράπελον ἐπινόημα τῆς παλαίστρας, ὅπερ εἰσήχθη εἰς τὴν ἐπιγραμμάτων ποίησιν (Ἀνθολ. ΙΑ' 78 [ἀνωτ. σελ. 54 [1]], Ἀνθολ. Β' [Χριστοδώρου Ἔκφρασ.] 226) καὶ ἐλήφθη πρὸ ὀφθαλμῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν συγγραφέων (Πολυδ. Γ' 150, Ἡσύχ. ἐν λ. ἱμὰς καὶ μύρμηκες, Εὐστάθ. 1324, 20).

6. Τμῆμα βάθρου, μέλανος ἀσβεστολίθου ὕψ. 0·24, πλ. 0·90, πάχ. 0·43· ἐν δεξιᾷ, ὡς ἐκ τῆς ἀναθυρώσεως καὶ τῆς ἐπιγραφῆς δηλοῦται, συνεδεῖτο μετ' ἄλλου λίθου, ἐφ' οὗ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο ἐγλυμμένη. Ηὑρέθη ἐν τῷ νοτίῳ μέρει τῆς Νοτανατολικῆς στοᾶς ἐν Ρωμαϊκῷ τοίχῳ ἐνῳκοδομημένον. Ἡ ἐπιγραφὴ εἶνε κεχαραγμένη ἐκ δεξιῶν ἐπὶ τὰ λαιὰ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ λίθου παρὰ τὸ πρόσθιον καὶ ἀριστερὸν χεῖλος, ἔχει δὲ ὧδε:

[– ꝏ – ꝏ – προτ]έρω δ' ἐπάτε(ι) Δ[αμάσι]ππος,
κλε(ι)νοτέραν δὲ πόλιν πατρίδ' ἔ[θηκε ⏑ ⏓]·

κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν εἶνε πολλῷ νεωτέρα τοῦ μέσου τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ἡ διάλεκτος δὲν εἶνε ἰωνικὴ ἐν τῇ στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ· δι' ὃ καὶ ἐν τέλει τοῦ 2ου στίχου, ὅπου εἰκάζεται τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, δὲν δύναται νὰ συμπληρωθῇ Χίον ἢ Σάμον. Erg. V 154.

7. Τμῆμα ἐπιστυλίου τοῦ Μητρῴου. Εἶνε λίθου κογχυλιάτου, μαρμαροκονίᾳ κεχριμένον, εἰς τρία τεθραυμένον, ἐν δεξιᾷ ἐλλιπές, ὕψ. 0·625, πλάτ. 1·40, πάχ. 0·25-0·29. Ηὑρέθη ἐν τῇ ἀνατολικῇ

[1] Σελ. 54 ἐν ἐπιγράμματι ἀριθ. 77 στίχ. 3 γρ. πυκτεύσας.

πλευρᾷ τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε:

ΗΛΗΟΙΟ ΥΙΟΥ Καί[σαρος
Σεβαστοῦ Σωτ[ῆρος τῶν Ἑλ-
λὴν[ω]ν [τ]ε καὶ [τῆς οἰκου-
μέ]ν[ης] πά[σ]η[ς........

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν Αὔγουστον· ἡ γενικὴ ἐξήρτητο ἴσως ἐκ λέξεως ἐλλειπούσης νῦν ἐν τέλει. Αἱ πρῶται λέξεις ἀναγινώσκονται: Ἡλῆοι (θεοῦ) υἱοῦ κλπ. Ἐν τῷ 1ῳ στίχῳ τὸ 2ον γράμμα, κατ' ἀρχὰς κεχαραγμένον ἴσως π (ἴσως διότι ὁ λιθουργὸς ἤθελε νὰ χαράξῃ: ἡ πόλις), ἔπειτα διωρθώθη εἰς λ. Ἡ ἀνάγνωσις θεοῦ υἱοῦ ὑποτίθησιν ὅτι πλανηθεὶς ὁ λιθουργὸς ἐχάραξε πρὸ τοῦ ΙΟΥ ἓν ἀντὶ δύο υ.[1] Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς εἰκάζεται ὅτι τὸ Μητρῷον ὕστερον καθιερώθη τῷ Αὐγούστῳ (πρβ. ἀνωτ. σελ. 228-30). Erg. V 366.

8 καὶ 457. Βάθρον (χαλκοῦ ἀγάλματος) μέλανος ἀσβεστολίθου, δίχα τεθραυμένον, ἐλλιπὲς ἀριστερὰ καὶ ὀπίσω, ὕψ. 0·26, πλάτ. ὡς 0·80, πάχ. ὡς 0·465· ἄνω φέρει κοιλότητα χάριν χαλκῆς πλακός, ἐπὶ δὲ τῆς προσθίας καὶ δεξιᾶς ἐπιφανείας τεκτονικὸν ἀγκῶνα· ἡ ἐπὶ τοῦ βάθρου ἐπιγραφὴ συμπεπληρωμένη ἔχει ὡς ἑξῆς «[Κλέων Κρ]ί-του; | Σεκ[υώ]νιος | ἐπο[ίη]σε» (περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ἐθνικοῦ ἀνωτ. σ. 226, 1)· τὸ βάθρον, ὡς φαίνεται, ἐν ἀριστερᾷ συνείχετο μετὰ τοῦ βάθρου τοῦ ὑπὸ Δαιδάλου ποιηθέντος ἀγάλματος ἀνωτ. σελ. 206. Περὶ τοῦ Κλέωνος πρβ. ἀνωτ. σελ. 205. Erg. V 636.

9. Τεμάχιον βάθρου τοῦ Μικύθου (ἰδὲ ἀνωτ. σ. 185), ὕψ. 0·285, πλάτ. 0·45, πάχ. 0·51· ἐν ἀριστερᾷ, ὡς καὶ ἐκ τῆς σῳζομένης ἀναθυρώσεως δηλοῦται, συνείχετο μετ' ἄλλου (ἐλλείποντος) λίθου. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου σῴζονται λείψανα ἐπιγραφῆς τὰ ἑξῆς «....ιος Fοικέων ἐ... | .... καὶ θεαῖς πάσα... | ....αἱ χρημάτων ὀ... | .... ἐλθών, ἔπειτα ε...». Ἡ γραφὴ εἶνε ὁμοία τῇ τοῦ ἄλλου τμήματος (πρὸς Ν. τοῦ Ἡραίου, ἀριθ. 510. ἀνωτ. σ. 185) πλὴν ὅτι ἐν μὲν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος τεμαχίῳ, ἀριθ. 9 τὸ δασὺ παραλείπεται, τὸ δὲ λ γράφεται Λ, ἐν δὲ τῷ ἄλλῳ τεμαχίῳ, ἀριθ. 510, τὸ δασὺ δηλοῦται (ὧδε ⊟), τὸ δὲ λ ἔχει ἄλλο σχῆμα, L (στίχ. 3

[1] Ἴσως ἄλλως ἐνδέχεται ὅτι ἐσφαλμένως ἐχαράχθη ὑπὸ τοῦ λιθουργοῦ ΗΛΗΟΙΟΥ υἱοῦ ἢ ΗΛΗΟΙΟΙΥ υἱοῦ ἢ ἄλλο τι ἀναλόγως τοῦ χώρου (μεταξὺ τοῦ ΟΙΟ καὶ τοῦ ΥΙΟΥ χῶρος πιθανῶς ἑνὸς γράμματος πλατέος καὶ ἑνὸς ἰσχνοῦ οἷον ι).

καὶ 4). Αἱ ὀλίγαι αὗται διαφοραί, αἵτινες καὶ ἄδηλον εἶνε ἂν ἐπεκράτουν ἑκασταχοῦ τῶν ἐλλειπόντων ἐπιγεγραμμένων μερῶν τοῦ βάθρου, προέρχονται κατά τινας ἐξ ἀναμείξεως τῶν ἀλφαβήτων ὑπὸ τοῦ λιθουργοῦ γενομένης· ἴσως δὲ ἄλλως τὸ ἕτερον τεμάχιον πάλαι δὲν ἐχρήσθη (οἱ δύο λίθοι ἄρχονται διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων· ἐν ἀρ. 510 ἡ γραφὴ παντάπασι στοιχηδόν· πρβ. ἄλλως περὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς ἐπιγραφῆς ἀνωτ. σελ. 185). Ἐν τῷ μουσείῳ ἀπόκεινται καὶ τὰ ἐν σελ. 185 εἰρημένα πέντε πολὺ μικρὰ τεμάχια (ἀριθ. 238, 283, 229, 286, 228). Erg V 268 (πρβ. V 267, 269), *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 443-4, 445.

10. Βάθρον μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. 0·216, πλάτ. 0·627, πάχ. περ. 0·54. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἴχνη τῶν δύο (συμμέτρως πατούντων) ποδῶν χαλκοῦ ἀγάλματος φυσικοῦ μεγέθους καὶ πρὸ αὐτῶν ἐπιγραφή: Ἀριστίων Θεοφίλεος Ἐπιδαύριος. | Πολύκλειτος ἐποίησε. Περὶ τοῦ Ἀριστίωνος ὁ Παυσανίας λέγει (ς' 13, 6): «Θερσίλοχον δὲ Κορκυραῖον καὶ Ἀριστίωνα Θεοφίλους Ἐπιδαύριον, τὸν μὲν ἀνδρῶν πυγμῆς, Θερσίλοχον δὲ λαβόντα ἐν παισὶ στέφανον, Πολύκλειτος ἐποίησε σφᾶς ὁ Ἀργεῖος»· ἐνίκησε δὲ ὁ Ἀριστίων Ὀλύμπια πυγμῇ τῷ 452 π. Χρ. (πάπυρ. *Robert* ἐν Hermes 1900). Τεχνίτης τοῦ ἀγάλματος ἦτο ὁ πρεσβύτερος Πολύκλειτος (ὅρα καὶ ἀριθ. 4 καὶ 11· πρβ. ἀριθ. 17 καὶ 13). Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὴν 4ην π. Χρ. ἑκατονταετηρίδα μεσοῦσαν, εἶνε δὲ τὸ σῳζόμενον βάθρον οὐχὶ τὸ ἀρχαῖον, ἀλλὰ τὸ ἀντὶ τούτου ἀντικατασταθέν. Ergebn. V 165.

11. Βάθρον λευκοῦ Πελοποννησιακοῦ μαρμάρου, ὕψ. ὡς 0·18, πλάτ. 0 61, πάχ. 0·54, φέρον ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας παρὰ τὰ τέσσαρα χείλη τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα:

πύ[κ]τ[ας τόν]δ' ἀνέθηκε|ν ἀπ' εὐδόξοιο [Κ]υνί|σκος
Μαν[τ]ινέας νικῶν, | πατρὸς ἔχων ὄ|νομα.

Τὸ ἄγαλμα ἀναφέρεται ὑπὸ Παυσανίου (ς' 4, 11): «Κυνίσκῳ δὲ τῷ ἐκ Μαντινείας πύκτῃ παιδὶ ἐποίησε Πολύκλειτος τὴν εἰκόνα». Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας τοῦ λίθου ὑπάρχουσι τρεῖς κοιλότητες, ἐφ' ὧν ἐστηρίζετο τὸ ἄγαλμα (χαλκοῦν)· [1] τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου ἦτο

[1] Ἀκριβῶς εἰπεῖν ὑπάρχουσι κατὰ τὸν ἀρχαιότερον τρόπον δύο κοιλότητες πρὸς στήριξιν τοῦ ὀλίγον προέχοντος ἀριστεροῦ ποδὸς (ἡ μὲν χάριν τῆς πτέρνης, ἡ δὲ χάριν

πιθανῶς κεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ ἐλλείποντος κάτω λίθου τοῦ βάθρου. Κατὰ Robert ὁ Κυνίσκος ἐνίκησεν ἴσως τῷ 466 π. Χ., κατ' ἄλλους δὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων δὲν δεικνύει χρόνους πολλῷ νεωτέρους τοῦ μέσου τῆς 5ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος· τεχνίτης δὲ ἦτο Πολύκλειτος ὁ πρεσβύτερος (ὅρα καὶ ἀριθ. 4 καὶ 10). *Dittenberger* καὶ *Purgold* ἐν Erg. V ἀριθ. 149, Erg. II σελ. 148 ἑξ., πρβ. *Benndorf* Über ein Werk des älteren Polyklet (Gesamm. Stud. zur Kunstgesch., eine Festgabe für A. Springer, 1885 σ. 255 ἑξ., πρβ. ἀνωτ. σ. 321, γλυπτ. ἀριθ. 137), *Löwy* Inschr. griech. Bildhauer ἀρ. 50, *Collignon* Hist. de la sculpt. gr. I σελ. 499, *Furtwängler* Meisterwerke σελ. 452 ἑξ., *Jüthner* Über ant. Turnger. σ. 86-7 (πρβ. ἀνωτ. ἀρ. ἐπιγρ. 5), *Robert* σελ. 174, 185 ἑξ.

12. Βάθρον λευκοῦ Πελοποννησιακοῦ, ὡς φαίνεται, μαρμάρου (ὕψ. 1·00, πλάτ. 0·42, πάχ. 0·46-0·47), φέρον ὄνομα Ἀπελλοῦ (υἱοῦ τοῦ Καλλικλέους), τοῦ Μεγαρέως τεχνίτου (οὐχὶ τοῦ ζωγράφου), ὅστις καὶ ἄλλο ἔργον ἐποίησε, τῆς Κυνίσκας ἀνάθημα (ἀνωτ. ἀριθ. ἐπιγρ. 3). Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὧδε: «[Ἀπε]λλέας Καλλικλέος | [ἐπό]ησε». Ηὑρέθη ἐν τῷ προνάῳ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς παρὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν. Ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὑρέσεως καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ τεχνίτου εἰκάζεται ὅτι εἶνε τὸ βάθρον τοῦ μικροῦ χαλκοῦ τεθρίππου, ἄλλου ἀναθήματος τῆς Κυνίσκας, ὅπερ ἀναγράφεται ὑπὸ Παυσανίου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ὡς ἑξῆς (Ε' 12, 5): «ἀναθήματα δὲ ὁπόσα ἔνδον ἢ ἐν τῷ προνάῳ κεῖται, θρόνος ἐστὶν Ἀριμνήστου τοῦ βασιλεύσαντος ἐν Τυρσηνοῖς, ὃς πρῶτος βαρβάρων ἀναθήματι τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία ἐδωρήσατο, καὶ ἵπποι Κυνίσκας χαλκοῖ, σημεῖα Ὀλυμπικῆς νίκης. οὗτοι μέγεθος μὲν ἀποδέουσιν ἵππων, ἑστήκασι δὲ ἐν τῷ προνάῳ τοῖς ἐσιοῦσιν ἐν δεξιᾷ»· πρβ. ἄλλως περὶ ἄλλου αὐτόθι εὑρεθέντος βάθρου *Dörpfeld* ἐν Ergebn. II σελ. 10, 18. Ὅρα ἀνωτ.

τοῦ προσθίου ἄκρου) καὶ μία πρὸς στήριξιν τοῦ δεξιοῦ ποδός· ἵστατο δηλ. τὸ ἄγαλμα ἔχον ἐπὶ τοῦ λίθου τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα ὅλον, τοῦ δὲ δεξιοῦ (κεκαμμένου τοῦ σκέλους) μόνον τὸ πρόσθιον ἄκρον. Ἡ στάσις τοῦ ἀγάλματος κατά τινας μὲν ἦτο ἴσως πύκτου (πρβ. τὴν τοῦ Ἀρκάδος Φιλίππου ἀριθ. χαλκωμ. 516, κατωτ. ἐν ἀριθ. ἐπιγρ. 17 σελ. 342), κατ' ἄλλους δὲ ἤρεμος. — Τὸ βάθρον φέρει τεκτονικὸν κυμάτιον, ὅπερ καὶ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τοῦ βάθρου τούτου ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀπαντᾷ.

ἀριθ. 3 καὶ σελ. 67, 173. Ergebn. V 634, *Reisch* Griechische Weihgeschenke σελ. 61, *Hitzig-Blümner* Paus. II σελ. 353.

13. Βάθρον μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. ὡς 0·298, πλάτ. 0·635, πάχ. 0·705. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἔμπροσθεν φέρει ἐπιγραφήν:

[Εὐκ]λῆς Καλλιάνακτος Ρόδιος·
[Ναυ]κύδης Πατροκλῆος ἐποίησε.

Τὸ βάθρον ἔφερε χαλκοῦν φυσικοῦ που μεγέθους ἄγαλμα τοῦ Εὐκλέους, θυγατριδοῦ τοῦ Διαγόρου. Περὶ τοῦ ἀγάλματος ὁ Παυσανίας λέγει (ς' 6, 2): «ἐπὶ δὲ τούτοις Εὐκλῆς ἀνάκειται Καλλιάνακτος, γένος μὲν Ρόδιος, οἴκου δὲ τοῦ Διαγοριδῶν· θυγατρὸς γὰρ Διαγόρου παῖς ἦν, ἐν δὲ ἀνδράσι πυγμῆς ἔσχεν Ὀλυμπικὴν νίκην. τούτου μὲν δὴ ἡ εἰκὼν Ναυκύδους ἐστὶν ἔργον» (πρβ. Παυσ. ς' 7, 2. Ὅρα σ. 26 ἑξ., 125 ἑξ., 193, κατωτ. ἀρ. 445). Ὁ Εὐκλῆς ἐνίκησε πυγμῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ ληγούσης τῆς 5ης ἢ ἀρχομένης τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος (396;)· τὸ σχῆμα τῆς γραφῆς φαίνεται νεώτερον, πιθανῶς δὲ ἀντὶ τοῦ μετὰ τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς παλαιοῦ βάθρου ἀντικατεστάθη τὸ παρὸν (πρβ. κατωτ. ἀρ. 445). Ὁ τεχνίτης Ναυκύδης ἦτο Ἀργεῖος, ἀδελφὸς καὶ διδάσκαλος Πολυκλείτου τοῦ νεωτέρου. Κατὰ Robert (ἐν Hermes 1900 σ. 190 ἑξ.) ὁ Εὐκλῆς ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὰ 420-410 π. Χρ., ὁ δὲ τεχνίτης ἦτο ἀδελφὸς Πολυκλείτου τοῦ πρεσβυτέρου ἀκμάσας τῷ 448-400· πρβ. ἀνωτ. σελ. 206. Ἔργα Πολυκλείτου τοῦ πρεσβυτέρου ἀνωτ. ἀριθ. 4 καὶ 10 καὶ 11. Ἄλλο ἔργον φέρον ὄνομα τεχνίτου Πολυκλείτου κατωτ. ἀρ. 17. Erg. V 159.

14. Βάθρον μέλανος ἀσβεστολίθου, ὕψ. περ. 0·44, πλάτ. 0·60, πάχ. 0·60, εὑρεθὲν πρὸς Β. τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ τοῦ Διός· ἐπ' αὐτοῦ ἵστατο ἄγαλμα Γοργίου τοῦ γνωστοῦ ῥήτορος, ὅστις ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας ὡς πρεσβευτὴς τῶν Λεοντίνων (πρὸς Β. τῶν Συρακουσῶν [1]) τῷ 427 π. Χρ. ἐγκατέστη ἐν Ἑλλάδι· ὁ Γοργίας ἔζησεν 105 ἔτη ἢ κατ' ἄλλους 107-109. Τὸ ἄγαλμα ἵδρυσεν «Εὔμολπος, ἀπόγονος τρίτος Δηικράτους συνοικήσαντος ἀδελφῇ τῇ Γοργίου» (Παυσαν. ς' 17, 7-9· πρβ. ἀνωτ. σελ. 128). Ἐπιγραφή:

[1] Πρβ. ἐκ παρέργου περὶ ἀναθημάτων ἃ αἱ Συράκουσαι ἀνέθεσαν ἀνωτ. σελ. 225.

Χαρμαντίδου[1] Γοργίας Λεοντῖνος.

τὴμ μὲν ἀδελ[φ]ὴν Δηϊκράτης τὴγ Γοργίου ἔσχεν,
ἐκ ταύτης δ' αὐ[τ]ῶι γίγνεται Ἱπποκράτης,
Ἱπποκράτους δ' Εὔμολπο[ς, ὃς εἰ]κόνα τήνδ' ἀνέθηκεν
δισσῶν, παιδείας κ[α]ὶ φιλί[ας ἕ]νεκα.

Γοργίου ἀσκῆσαι ψυχὴν ἀρετῆς ἐς ἀγῶνας
οὐδείς πω θνητῶν καλλίον' ηὗρε τέχνην·
οὗ καὶ Ἀπόλλωνος γυάλοις εἰκὼν ἀνάκειται
οὐ πλούτου παράδειγμ', εὐσεβίας δὲ τρόπων.

Ἀνάγεται εἰς τὸ 1ον ἥμισυ τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος. Ὁ προτελευταῖος στίχος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἐπίχρυσον ἄγαλμα τοῦ Γοργίου (Παυσαν. Ι' 18, 7). Erg. V 293.

15. Βάθρον Ρούφου, μαρμάρου κυανίζοντος, μετὰ πλουσίου κόσμου κατὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω χεῖλος, ὕψ. 1·00, πλάτ. ὡς 0·505, πάχ. ὡς 0·51, ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ τριῶν ἐπιφανειῶν· καὶ ἐπὶ μὲν τῆς προσθίας (στίχ. 1-23) καὶ δεξιᾶς (στίχ. 24-43) εἶνε κεχαραγμένον, εἰς τιμὴν Τιβερίου Κλαυδίου Ρούφου, παγκρατιαστοῦ Σμυρναίου, «Ἠλείων ψήφισμα», ἐν ᾧ πρὸς ἄλλοις λέγεται (στίχ. 8 ἑξ.): «τάς τε γυμνασίας ἐν | ὄψει τῶν ἑλληνοδικῶν[2] κατὰ τὸ πάτριον τῶν | ἀγώνων ἔθος ἀπέδωκεν ἐπιμελῶς, ὡς πρόδηλον | εἶναι τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπὶ τὸν ἱερώτατον στέφανον | αὐτῶι, καὶ διότι παραγενόμενος εἰς τὸ στάδιον | ἀξίως καὶ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τῆς ἀθλήσεως | καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ πᾶσιν ὑπολήψεως ὑπαρ|χούσης ἠγωνίσατο μέγα τι καὶ θαυμαστόν, ὥσπερ | ἦν ἄξιον, ἐπιθέσθαι τὸν Ὀλυμπικὸν στέφανον | ἡγούμενος, καὶ πάντας μὲν **ἀνέφεδρος**[3] ἐπανκρα|τίασε τοὺς κλήρους τοῖς δοκιμωτάτοις λαχὼν | ἀνδράσιν, ἐπὶ τοσοῦτον δὲ καὶ ἀρετῆς καὶ εὐψυχίας|

[1] Παρὰ Σουΐδᾳ (ἐν λ. «Γοργίας») τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ Γοργίου φέρεται Χαρμ., ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς δὲ βεβαιοῦται ὅτι ὀρθῶς προετιμήθη ἡ γραφὴ αὕτη ἀντὶ τῆς παρὰ Παυσανίᾳ (ἄνωτ.) Καρμ. Erg. V 293.

[2] Περὶ Ἑλλανοδικῶν ὅρα ἄνωτ. σελ. 22, 158, *Förster* De hellanodicis Olympicis (Lipsiae 1879) κλπ.

[3] Ἡ λέξις δὲν ἀπαντᾷ πρὸ τῶν χρόνων τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων.

ἦλθεν, ὥστε περὶ τοῦ στεφάνου **παγκρατιάζων** | πρὸς ἄνδρα λελονχότα ἐφεδρείαν **καλλείω** | λογίσασθαι τῆς ψυχῆς ὑπεριδεῖν ἢ τῆς περὶ **τὸν στέφανον** ἐλπίδος, || [1] καὶ ὅτι **μέχρι νυκτός, ὡς ἄστρα καταλαβεῖν,** διεκαρτέρησε, ὑπὸ τῆς περὶ τὴ[ν] **νείκην** ἐλπίδος ἐπὶ πλεῖστον ἀγωνίσζεσθαι προτρε|πόμενος, ὥστε καὶ ὑπὸ τῶν πολειτῶν τῶν | ἡμετέρων καὶ ὑπὸ τῶν τῆς οἰκουμένης θεατῶν | συνειλεγμένων ἐπὶ τὸν ἱερώτατον τῶν | Ὀλυμπίων ἀγῶνα θαυμάζεσθαι, καὶ διὰ ταῦτα | λέγοντος δεῖν τειμάς τε τῷ ἀνδρὶ ψηφισ|θῆναι τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ αὐξήσαντι καὶ συν|κοσμήσαντι τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐπιτραπῆναι | ἀνδριάντα αὐτῷ ἐπὶ τῆς Ὀλυμπίας ἀναστῆσαι | ἐπιγραφὴν ἔχοντα τήν τε τῶν ἄλλων | ἀγώνων μαρτυρίαν καὶ δηλοῦσαν ὑπὲρ | **τῆς ἱερᾶς. ἣν** μόνος ἀπ' αἰῶνος ἀνδρῶν | **ἐποίησεν,** ἔδοξεν τοῖς (ἄ)ρχουσι | καὶ παντὶ τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Λαϊτον | τῆς ἰσηγήσεως, τετειμῆσθαι δὲ Ροῦφον | πολειτεία, καὶ ἐπιτραπῆναι⟨ν⟩ αὐτῷ ἀνα|θεῖναι ἀνδριάντα ἐπὶ τῆς Ὀλυμπίας | ἐπιγραφὴν ἔχοντα τὴν προγεγραμμένην» (Ergebn. V 54)· ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ λίθου ἐπιφανείας (Ergebn. V 55) γέγραπται: «ὁ νεωκόρος [2] Ζμυρναίων [3] δῆμος Τιβέριον Κλαύδιον Ροῦφον, τὸν | ἑαυτοῦ πολείτην, ἄνδρα πλειστονείκην καὶ ἱερονείκην ἀπὸ συνόδου, | τῶν καθ' ἑαυτὸν πανκρατιαστῶν ἀνδρεία τε καὶ σωφροσύνη διενένκαντα ....., ἐτείμησεν ἐκ τῶν ἰδίων, καθὼς καὶ Ἠλεῖοι». Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τὸν 2ον μ. Χρ. αἰῶνα ἀρχόμενον. Ἐκ τοῦ ψηφίσματος φαίνεται ὅτι ὁ Ροῦφος δὲν ἐνίκησε μὲν ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἐτιμήθη δὲ ἐπὶ τῇ ἐπιδειχθείσῃ ρώμῃ καὶ ἀντοχῇ. Ὁ στέφανος ἐπὶ ἱερᾶς ἤτοι ἀμφιδηρίτου νίκης, ὅτε δῆλον ὅτι ὁ ἀγὼν ἀπέβαινεν ἄκριτος ἤγουν ἰσόρροπος, οὐδενὶ ἀπενέμετο, ἀλλ' ἐγίνετο ἱερός, ἤγουν ἀνετίθετο τῷ οἰκείῳ θεῷ (ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ Διί), πρβ. Gellius Noct. Attic. XVIII 2, 5, καὶ τροπικῶς Πολύβ. Α' 58, 5, ΚΘ' 8, 9· ἀπὸ τοῦ στεφάνου ἡ

[1] Τὰ ἑξῆς εἶνε ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας τοῦ λίθου κεχαραγμένα.

[2] Τιμητικὸς τίτλος, ἐν Σμύρνῃ ἀπὸ Τραϊανοῦ καὶ ἑξῆς.

[3] Περὶ τοῦ ζμ πρβ. Ἐφημ. Ἀρχαιολ. 1898 σελ. 268, 1889 σελ. 45 σημ. 2, *Michel* Recueil d'inscr. σελ. 228 (καὶ 945) ἀρ. 296 στ. 3.

λέξις ἱερὸς λέγεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγωνίσματος, *Dittenberger* Sylloge inscr. graec.[2] 670 στίχ. 6-7 «τὸ δὲ τῶν ἀνδρῶν παγκράτιον | **ἱερὸν** ἐγένετο», πρβ. καὶ ἐν ἐπιγραφῇ εὑρεθείσῃ ἐν 'Ολυμπίᾳ καὶ περιεχούσῃ διάταξιν περὶ ἄλλων ἀγώνων (Σεβαστὰ ἰσολύμπια ἐν Νεαπόλει) Ergebn. V 56 στίχ. 16-17: «ὅσα δ' ἂν τῶν ἀ]θλημάτων ἔρημα (δηλ. ἀθλητῶν, ἤτοι πρὸς ἃ δὲν ἀπεδύοντο ἀθληταὶ) [ἢ | **ἱε**]**ρὰ** γένηται, τ[ούτων . . .] ἀνατιθέτωσ[αν οἱ ἀγωνοθέται τοὺς στεφάνους ἐν Νέᾳ πόλει ἐν τῷ γυ]μνασίῳ»· ἐκ τούτου δὲ λέγεται καὶ ἁπλῶς **ἱερὰν ποιεῖν**, ἐν ᾧ τὸ θηλυκὸν ἱερὰν ἐκ τοῦ πρῶτον ὑπακουομένου **τὴν νίκην** προσέλαβε χρῆσιν οὐσιαστικοῦ· οὕτως ἀπαντᾷ ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιγραφῇ (τοῦ Ρούφου, Erg. V 54 καὶ 55 [=*Dittenberger* Sylloge[2] ἀρ. 686] σελ.111 ἑξ. καὶ 798), πρβ. παρὰ Σενέκᾳ Epist. 83, 4 (5) «quod raro cursoribus evenit, **hieran fecimus**»,[1] *Wood* Discov. at Ephesus App. VI σ. 70 ἀρ. 20, *Legrand* καὶ *Chamonard* ἐν Bull. de corr. hell. 1893 σελ. 256 ἀρ. 35 «ἀγωνισάμενον | ἐνδόξως τὴν ἱερὰν | Σεβαστοδώρητον | Αἰλ(ίαν) Κορνουτείαν | θέμιν γ' πυθικῶν (δηλ. παίδων πυθικῶν) | [πά]λην καὶ **ποιήσαν|τα ἱεράν**», *Dittenberger* Index schol. in Univ. Halensi 1894/5, *Wilhelm* ἐν Jahresheft. 1901 Beiblatt σ. 35· πρβ. ἀνωτ. σ. 30, 2, σελ.117.— Περὶ κληρώσεων καὶ ἐφεδρείας ἀνωτ. σελ. 114 ἑξ., πρβ. τροπικῶς Πλούτ. 'Ηθ. 313 e «ἔφεδρον βασιλείας» (περὶ Χρυσίππου υἱοῦ τοῦ Πέλοπος, σ.164, 3). Πρβ. κατωτ. ἀρ. ἐπιγρ. 17. Ἔφεδρος ὡσαύτως δι' ὅλου τοῦ ἀγῶνος (παγκρατίου παίδων) οὐδαμῶς ἔτυχε γενόμενος 'Αρίστων 'Εφέσιος· οὗτος ἐνίκησε· τοῦ ἐπὶ τῇ νίκῃ ἱδρυθέντος ἀγάλματος ηὑρέθη τὸ βάθρον[2] φέρον τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

[1] Πρβ. καὶ σκωπτικῶς (περὶ τοῦ διακαρτερεῖν, ἐν τῷ ὁπλίτῃ δρόμῳ) 'Ανθολ. ΙΑ' 85 (ἀνωτ. σελ. 55):

νύκτα μέσην ἐποίησε τρέχων ποτὲ Μᾶρκος ὁπλίτης.

[2] Κυρίως εἰπεῖν ἡ βάσις ἤτοι ὁ ἀνώτατος τοῦ βάθρου λίθος· ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου ἦν πάλαι ἡρμοσμένη ἡ πλίνθος, ἐφ' ἧς ἐπάτει τὸ ἄγαλμα· εἶνε δὲ ὁ λίθος μάρμαρον ὑπόλευκον μετὰ κυανιζουσῶν διαφυῶν, ὕψ. 0·25, πλ. 6·15, πάχ. 0·64, νῦν παρὰ τὸν Β. τοῖχον τῆς παλαίστρας, ἀριθ. ἐπιγρ. 463, Erg. V 225. Στίχ. 1-5 εἶνε κεχαραγμένοι ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ λίθου, στίχ. 6-13 ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ἐπιφανείας, στίχ. 14 ἑξ. ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἐπιφανείας.

Π(όπλιος) Κορνήλιος Εἰρηναίου υἱὸς | Ἀρίστων Ἐφέσιος, παῖς| παγκρατιαστὴς νεικήσας | Ὀλυμπιάδι ΣΖ', | Διὶ Ὀλυμπίωι.

οὗτος ὁ παιδὸς ἀκμήν, ἀνδρὸς δ' ἐπικείμενος ἀλκή[ν],
  οὗτος ἐφ' οὗ τὸ καλὸν καὶ σθεναρὸν βλέπεται,
τίς πόθεν εἶ; τίνος; εἰπέ· τίνων ἐπινείκια μόχθων
  αὐχήσας ἔστης Ζηνὸς ὑπὸ προδόμοις;
Εἰρηναῖος ἐμοὶ γενέτης, ξένε, τοὔνομ' Ἀρίστων,
  πατρὶς Ἰωνογενὴς ἀμφοτέρων Ἔφεσος·
ἐστέφθην ἀνέφεδρος Ὀλύμπια παγκρατίω παῖς
  τ[ρι]σσὰ κατ' ἀντιπάλων ἆθλα κονεισάμενος.

Ἀσίδι μὲν πάσ[η]ι κηρύσσομαι, εἰμὶ δ' Ἀρίστων
  κεῖνος ὁ παγκρατίωι στεψάμενος κότινον,
Ἑλλὰς ὃν εἶπε τέλειον, ὅτ' εἶδέ με παιδὸς ἐν ἀκμῆι
  τὴν ἀνδρῶν ἀρετὴν χερσὶν ἐνενκάμενον.
οὐ γὰρ ἐν εὐτυχίηι κλήρου στέφος, ἀλλ' ἐφεδρείης
  χωρὶς ἀπ' Ἀλφειοῦ καὶ Διὸς ἠσπασάμην.
ἑπτὰ γὰρ ἐκ παίδων παλάμας μόνος οὐκ ἀνέπαυσα,
  ζευγνύμενος δ' αἰεὶ πάντας ἀπεστεφάνουν.
τοιγὰρ κυδαίνω γενέτην ἐμὸν Εἰρηναῖον
  καὶ πάτρην Ἔφεσον στέμμασιν ἀθανάτοις.

Τιβερίου Κλαυδίου Θεσσαλοῦ Κώου πλειστονείκου.

Ἡ ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Ἀρίστων ἐνίκησε τῷ 49 μ. Χρ. (207η ὀλυμπ.), ἀγωνισάμενος τρίς· ἐτελέσθη δὲ ὁ ἀγὼν ὧδε (πρβ. σ. 116)· οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν τὸ ὅλον ἑπτά, ὧν εἷς ὁ Ἀρίστων· ἠγωνίσαντο δὲ 1) τρία ζεύγη, ἑνὸς παιδὸς (οὐχὶ τοῦ Ἀρίστωνος) παραμένοντος ἐφέδρου· 2) δύο ζεύγη, ἤτοι οἱ τρεῖς νικηταὶ (εἷς ὁ Ἀρίστων) καὶ ὁ εἰρημένος ἔφεδρος· 3) τελευταῖον περὶ τοῦ στεφάνου δύο παῖδες, ἤτοι οἱ δύο τοῦ 2ου ἀγῶνος νικηταὶ (ὁ ἕτερος ἦτο ὁ Ἀρίστων), ἐνίκησε δὲ ὁ Ἀρίστων καὶ δὴ ἐστεφανώθη. Ὁ ἐν στίχ. 24 ἀναγραφόμενος εἶνε ὁ ποιητής· τὸ πλειστονίκης[1] ἦτο τιμητικὸν ὄνομα νικησάντων ἐν πολλοῖς μουσικοῖς ἢ γυμνικοῖς ἀγῶσι (πρβ. Ροῦφον).—Βραδύτης περὶ τοῦ παγκρατίου, ὡς ἐπὶ Ρούφου, μνημονεύεται καὶ τῷ 472 π. Χρ. ἐν Παυσαν. Ε' 9, 3 (ἀνωτ. σελ. 29 ἑξ.). Τὸ γνωστὸν τοῦτο χωρίον ἔχει ἀναφορὰν πρὸς τὴν τῶν Ὀλυμπίων διάταξιν, περὶ ἧς ὅρα καὶ *Mie* ἐν Philologus 1901 σ. 161-79, *Hitzig-Blümner*

[1] Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τὸ ει τοῦ νει ἀντὶ ι μακροῦ.

Paus. II σελ. 314 ἑξ. Οἱ ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν κατὰ *Mie* εἵποντο τοῖς τῶν παίδων,[1] πρβ. Πλούτ. Συμποσ. προβλήμ. Β' 5 = Ἠθικ. 639 a (ἀνωτ. σελ. 32),[2] ὅπου τὸ ἐκεῖ παρὰ τὸ κενὸν τοῦ χωρίου δηλοῖ πιθανῶς ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ἡ πρὸς ἄλληλα τάξις τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ ἀόπλου δρόμου[3] εἶνε ἄδηλος ἐν τῷ τοῦ Πλουτάρχου προβλήματι,[4] ὅπου κατὰ Mie πρόκειται μόνον ὅτι τὸ στάδιον εἶνε τὸ ἀρχαιότατον ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγώνισμα, καὶ ἐν Νόμ. Η' 833 a ἑξ. τοῦ Πλάτωνος, ὅστις καὶ ἄδηλον εἶνε ἂν ὄντως καὶ πρὸς τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀπέβλεπε.[5]

[1] Περὶ τῆς ἡλικίας πρβ. ἐξέλασιν ἐκ τοῦ ἀγῶνος Παυσαν. Ϛ' 14, 1 ἑξ., ἀνωτ. σελ. 29, 2, πρβ. σελ. 34, 1.

[2] Πλουτ. Ἠθ. 639 a «Ῥηθέντων δὲ τούτων καὶ τὸν Φιλῖνον ἡμῶν ἐπαινεσάντων αὖθις ὁ Λυσίμαχος ἔφη· ποῖον οὖν φαίη τις ἂν τῶν ἀγωνισμάτων γεγονέναι πρῶτον ἢ τὸ στάδιον ὥσπερ Ὀλυμπίασιν *** ἐνταῦθα δὲ παρ' ἡμῖν καθ' ἕκαστον ἄθλημα τοὺς ἀγωνιζομένους εἰσάγουσιν ἐπὶ παισὶ παλαισταῖς ἄνδρας παλαιστὰς καὶ πύκτας ἐπὶ πύκταις ὁμοίως καὶ παγκρατιαστάς· ἐκεῖ δέ, ὅταν οἱ παῖδες διαγωνίσωνται, τότε τοὺς ἄνδρας καλοῦσι».

[3] Ἀνωτ. σελ. 35. Ἡ μὲν τάξις δολιχός, στάδιον, δίαυλος φέρεται ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις παρὰ Παυσανίᾳ Ϛ' 13, 3 (ἀνωτ. σελ. 35), ἀπαντᾷ δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ἀγῶσιν ἐν ἐπιγραφαῖς· ἡ δὲ τάξις στάδιον, δίαυλος, δολιχὸς εἰκάζεται ἄλλως τε καὶ ὡς χωροῦσα ἐκ τοῦ κουφοτέρου εἴδους ἐπὶ τὸ βαρύτερον, *Hitzig-Blümner* σελ. 314· πρβ. αὐτόθι ἑρμηνείας περὶ τῆς ἐν Παυσ. ἀνωτ. τάξεως (πλάνη Παυσανίου, διαφορὰ κατὰ χρόνους πρβ. καθ' ὅλου Πλουτ. Ἠθ. 675 c, κλπ.), *Kalkmann* Pausanias σ. 73 κλπ. Περὶ τοῦ ἀνωτ. σελ. 36 σημ. 1 ἐπιγράμματος «μνᾶμ' ἐμὶ Πυρ(ρ)ιάδα, ὃς οὐκ ἠ[πί]|στατο φεύγεν ἀλ(λ)' αὖθε πὲρ γᾶς | τᾶσδε πολ(λ)ὸν ἀριστεύων ἔθανε» πρβ. καὶ τελευταῖον *Kern* Inscriptionum Thessalic. antiquiss. Sylloge (Ad scholas quae in hac Univers. Rostoch. . . . 1901/2 habeb. invit.) σελ. 8, VI. Περὶ δολιχοδρόμων ἰδὲ ἀνωτ. σελ 39, 166, πρβ. Διόδ. ΙΔ' 11 «Λασθένην τε τὸν Θηβαῖον τὸν νενικηκότα ταύτην τὴν ὀλυμπιάδα (δηλ. 404 π.Χρ. ἐν Ὀλυμπίᾳ· ἡ νίκη ἦτο διαύλου ἢ δρόμου ὁπλίτου ἢ μᾶλλον δολιχοῦ) λέγεται πρὸς ἵππον ἀθλητὴν δραμόντα νικῆσαι· τὸν δὲ δρόμον ἀπὸ τῆς Κορωνείας μέχρι τῆς Θηβαίων πόλεως γενέσθαι», *Krause* Olympia σελ. 318, *Rutgers* σελ. 56, *Förster* Die Sieger ἀριθ. 284.

[4] Πρβ. καὶ γνώμας αὐτ. κατωτ. 639 e «ὅτι ταῦτά μοι πάντα μιμήματα δοκεῖ καὶ γυμνάσματα τῶν πολεμικῶν εἶναι» καὶ 640 a.

[5] Παρὰ Πλουτάρχῳ καὶ Πλάτωνι τὸ στάδιον ἀναγράφεται ὡς δρόμος ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς ἄλλους γυμνικοὺς ἀγῶνας (πρβ. Πλουτ. αὐτ. κατωτ. Ἠθ. 639 d· τὸ σταδιοδρόμον τοῦ Πλάτωνος σημαίνει πιθανῶς δρομέα καθ' ὅλου, εἰς τοῦτο δὲ ἀναφέρεται καὶ τὸ καθάπερ νῦν)· καὶ καταλέγει μὲν ὁ Πλάτων στάδιον, δίαυλον, δολιχὸν (πρβ. ἀνωτ. σελ. 35), ἀλλὰ καὶ παρεντίθησι πρὸ τοῦ δολιχοῦ τὸν ἵππιον δρόμον (ἀνωτ. σελ. 37, 1), ὅστις ἐν Ὀλυμπίᾳ οὐδέποτε εἰσήχθη, ἔτι δὲ καὶ ἄλλα διάφορα τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπικοῖς ἀγῶσι κεῖνται ἐν τῇ ὑπὸ Πλάτωνος νομοθετουμένῃ τάξει: παιδικόν, ἀγενείων, ἀνδρῶν (πρβ. σὺν τοῖς ὅπλοις), γυ-

Ἡ τάξις πάλη, πυγμή,[1] παγκράτιον[2] εἶνε, ὡς γνωστόν, ἀναμφισβήτητος. Κατὰ Mie ἡ ἐξ Ὀξυρύγχου πάπυρος (ἀνωτ. σελ. 6) δὲν ἀναγράφει τοὺς ἀγῶνας καθ' ἣν ἐτελοῦντο τάξιν, ἀλλὰ διαιρεῖ αὐτοὺς εἰς γυμνικοὺς καὶ ἱππικοὺς καὶ δὴ ἑκατέρους κατὰ χρόνον εἰσαγωγῆς, ὡς καὶ ὁ Φλέγων (πλὴν ἅπαξ, περὶ τοῦ παίδων παγκρατίου [ἵνα καὶ τοῦτο ταχθῇ μετὰ τὰ ἄλλα τῶν παίδων ἀγωνίσματα], *Kindscher* ἐν *Jahn* Jahrbüch. Suppl. XI σ. 519, *Mie* σελ. 168). Περὶ τῆς μετὰ τὸ 472 π. Χρ. μεταβολῆς ὁ Mie φρονεῖ ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου Ε' 9, 3 εἶνε ἐν κεφαλαίῳ ἀλώβητον[3] καὶ ὅτι θυσίαι ἐννοοῦνται αἱ τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἔτι δὲ ὅτι τὸ παγκράτιον μετετέθη εἰς ἄλλην ἡμέραν[4] καὶ ὅτι παρὰ Παυσανίᾳ ἀνωτ. ἀγώνισμα μὲν σημαίνει εἶδος ἀγῶνος, ἀγὼν δὲ ἀγωνίσματα τοῦ αὐτοῦ τύπου ἤτοι τῆς αὐτῆς κατηγορίας. Πρὸ τοῦ 468 π. Χρ. ὁ Mie εἰκάζει ὅτι ἡ ἑορτὴ διήρκει τέσσαρας ἡμέρας καὶ ὅτι μετὰ τὸ 472 ηὐξήθη εἰς πενθήμερον. Ἐν Ψευδοπινδ. Ὀλυμπ. Ε' 6 (ἀνωτ. σελ. 30, περὶ νίκης τοῦ 448 π.Χρ.) παραδέχεται τὴν τοῦ Schneidewin διόρθωσιν πεμπαμέροις (ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου πεμπταμέροις), ἀναφέρει δὲ τὴν λέξιν ἀπὸ κοινοῦ εἴς τε τὸ βουθυσίαις καὶ τὸ ἁμίλλαις (πενθήμεροι θυσίαι καὶ ἀγῶνες) καὶ ἐξαρτᾷ τὸ ἵπποις ἡμιόνοις τε μοναμπυκίᾳ τε ἐκ τοῦ ἁμίλλαις. Περὶ τῶν σχολιαστῶν τοῦ Πινδάρου εἰκάζεται ὑπὸ Mie ὅτι δὲν πρέπει πᾶσιν ἡ αὐτὴ νὰ παρέχηται πίστις (πρβ. διαφωνίας αὐτῶν). Περὶ τῶν θυσιῶν ὁ Mie κρίνει πιθανὸν ὅτι ὑπὸ μὲν τῶν νικώντων ἐτελοῦντο τῇ ἡμέρᾳ τῆς

ναιξί. — Τὰ περὶ Τίμωνος ἐν Λουκιαν. Τίμ. 50 εἶνε, ὡς γνωστόν, πλαστὰ (*Robert*, *Mie*, ἀνωτ. σελ. 31 σημ. 2). Σελ. 31 στ. 5 γρ. ὅτι δὲ οἱ.

[1] Περὶ τοῦ τῆς ἡμέρας χρόνου, καθ' ὃν ἐτελεῖτο ἡ πυγμή, πρβ. Φιλόστρ. Ἡρωϊκ. Β' 6 = 678 (περὶ Πλουτάρχου τινὸς νικήσαντος Ὀλύμπια πυγμῇ ἴσως τῷ 201 μ. Χρ., *Förster* ἀριθ. 725): «καὶ γὰρ ἀκμάζουσα μεσημβρία περὶ τὴν πυγμὴν εἱστήκει». Πρβ. καὶ ἐν τοῖς Νεμείοις Παυσ. Η' 40, 3 (περὶ Κρεύγα καὶ Δαμοξένου, ἀνωτ. σελ. 52 ἑξ.): «ἐφέξειν μὲν γὰρ ἔμελλεν ἑσπέρα πυκτεύουσιν αὐτοῖς»· περὶ τοῦ ἐν τοῖς Νεμείοις πεντάθλου πρβ. Πίνδ. Νεμ. Ζ' 73 (περὶ τοῦ Σωγένους, ἀνωτ. σελ. 90).

[2] Καὶ ἐπὶ Ῥούφου κατὰ τὸ «μέχρι νυκτός, ὡς ἄστρα καταλαβεῖν» μετὰ τὸ παγκράτιον οὐδέν, ὡς φαίνεται, ἀγώνισμα ἐγένετο τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ (πρβ. ἄλλως καὶ περὶ τῆς πανσελήνου).

[3] Παυσ. Ε' 9, 3 ἴσως γραπτέον: «ἱερεῖα πεντάθλου τε καὶ δρόμου» ἢ «ἱερεῖα τῶν πεντάθλου καὶ δρόμου». Ἐν ἐκδόσει *Hitzig-Blümner* σ. 218 μετὰ τὸ ἀγωνισμάτων σημεῖον κενοῦ· πρβ. αὐτόθι διορθώσεις.

[4] Πρβ. ἀνωτ. σελ. 30, 1, *Christ* Pindari carm. 1896 σελ. LXXVI ἑξ.

νίκης, ὑπὸ δὲ τῶν Ἠλείων καὶ θεωρῶν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τῆς πανηγύρεως (Ψευδανδοκίδ. Κατὰ Ἀλκιβ. 29, Λουκιαν. Δὶς κατηγορούμ. 2, Διονύσ. Ἁλικ. Λυσ. 520, ἀνωτ. σελ. 30, 1). Οἱ στέφανοι κατὰ Mie (σελ. 170 καὶ Quaest. agon. σελ. 30 ἑξ.) δὲν ἐδίδοντο τῇ τελευταίᾳ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἕκαστος εὐθὺς μετὰ τὸ οἰκεῖον ἀγώνισμα, πρβ. ἀνωτ. σελ. 34, 2. Χρόνος τῆς ἑορτῆς τὸ κατ' ἀρχάς, ἐν ὅσῳ αὕτη διήρκει μίαν μόνην ἡμέραν, ἦτο ἡ τῆς πανσελήνου ἡμέρα· ὕστερον δέ, ὅτε ἡ πανήγυρις διήρκει πλείονας ἡμέρας, ἡ 3η ἢ 4η αὐτῆς ἡμέρα, ὡς ὁ Mie εἰκάζει, συνέπιπτε τῇ τῆς πανσελήνου, ἤτοι τῇ 14ῃ ἢ 15ῃ (ἢ 16ῃ) τοῦ μηνός, τῇ ἀσταθείᾳ δὲ ταύτῃ τῆς ἡμέρας τῆς πανσελήνου καὶ δὴ τῆς ἑορτῆς ἀποδοτέα ἐν μέρει καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαφωνία (πρβ. ἄλλως περὶ τῆς πανσελήνου καὶ τῶν θυσιῶν κλπ. σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. Γ' 33) Περὶ τῆς πανσελήνου πρβ. Πίνδ. Ὀλ. Γ' 19 ἑξ., Ι' 73. Κατὰ Mie μετὰ τὸ 472 π.Χρ. ἡ τάξις εἶχεν ὧδε: 1η ἡμέρα: εἰσιτητήρια, θυσία, ὅρκος Ἑλλανοδικῶν καὶ ἀγωνιστῶν, ἐξέτασις ἀθλητῶν καὶ ἵππων, πιθανῶς ἀγῶνες σαλπικτῶν καὶ κηρύκων (περὶ τοῦ Λουκιαν. Περεγρ. 32 πρβ. *Zielinski* ἐν Philologus 1896 σελ. 579). 2α ἡμέρα: παίδων ἀγῶνες (στάδιον, πάλη, πυγμή, παγκράτιον). 3η ἡμέρα: ἀνδρῶν ἀγῶνες (δόλιχος, στάδιον, δίαυλος, πάλη, πυγμή, παγκράτιον, ὁπλίτης). 4η ἡμέρα: ἱπποδρομίαι, πένταθλον.[1] 5η ἡμέρα: κοινὴ πομπή, μεγάλη βουθυσία ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διός, ἑστίασις ἐν τῷ πρυτανείῳ. Κατὰ Blass (ἐν Hermes 1901 σελ. 274, 276 ἑξ.) ἡ κρίσις τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐξεδίδοτο εὐθὺς μετὰ τὸ ἀγώνισμα ἕκαστον, οἱ δὲ στέφανοι ἀπενέμοντο πάντες ὁμοῦ ἐπισήμως τῇ τελευταίᾳ τῆς ἑορτῆς ἡμέρᾳ, 16ῃ τοῦ μηνὸς (Βακχυλ. Ζ' 3, περὶ Λάχωνος τοῦ Κείου, νικήσαντος σταδίῳ παίδων ἐν Ὀλυμπίᾳ τῷ 452 π. Χρ.), τὸ δὲ ἐν Παυσαν. Ε' 21, 14 (τῷ 93 μ. Χρ.) «ἐνταῦθα ὁ Ἀπολλώνιος κατεσκευάσατό τε τοῖς ἱμᾶσιν ὡς ἐς μάχην, καὶ ἐσδραμὼν ἐπὶ τὸν Ἡρακλείδην ἥπτετο ἐπικειμένου τε ἤδη τὸν κότινον καὶ καταπεφευγότος ἐς τοὺς Ἑλλανοδίκας» ἑρμηνεύεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν χρόνων.

[1] Περὶ τοῦ ἐν τῷ πεντάθλῳ ἀκοντίου ὡς σκεύους καὶ ἀγωνίσματος πρβ. *Jüthner* Über ant. Turngeräthe σελ. 36-65 (ἀνωτ. ἀριθ. 4 σελ. 326). Αὐτόθι ὡσαύτως διὰ μακρῶν καὶ περὶ ἄλλων γυμναστικῶν σκευῶν, ἁλτήρων, δίσκου, ἱμάντων κλπ. (ἀνωτ. γλυπτ. ἀριθ. 154 [σελ. 323], ἐπιγρ. ἀριθ. 1 καὶ 5).

16. Βάθρον ὑπολεύκου μαρμάρου, ὕψ. 0·80, πλ. ὡς 0·63, πάχ. ὡς 0·52· λείπει τὸ ἐπίκρανον. Erg. V 184. Ἀκεστορίδης υἱὸς τοῦ Ἑρμοκρέοντος ἐνίκησεν Ὀλύμπια πρῶτος Τρώων (πιθανῶς τῶν Ἀλεξανδρέων) συνωρίδι ἢ ἅρματι πώλων τῇ 2ᾳ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδι ἢ κατὰ τὸ τέλος τῆς 3ης, ἔτι δὲ ἐνίκησεν ἐν Λουσοῖς[1] καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τὸ ἐπὶ τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ βάθρου ἐπίγραμμα:

πρῶτος ἐγὼ Τρώων Πισάτιδος ἔρνει ἐλαίας
 στεφθεὶς καρύχθην, τοὔνομ' Ἀκεστορίδης·
καὶ μὰν καὶ Λουσοί με κατέστεφον ἠδ' Ἐπίδαυρος
 καὶ Φενεός, Νεμέα τ' ἴαχεν ἀθλοφόρον.
ἦ ρα τόθ' Ἑρμοκρέοντος ἐς υἱέα λείπετο πώλων
 αἷμα παλαιγενέων κραιπνὸν Ἐριχθονίου.

17. Βάθρον ὑποκίρρου μαρμάρου, πιθανῶς Πελοποννησιακοῦ (τῶν Δολιανῶν). Ὁ λίθος ἔχει σχῆμα δύο ἐπαλλήλων τετραγώνων λίθων, ὧν ὁ μὲν κάτω ἔχει ὕψ. 0 22, πλάτ. καὶ πάχ. περ. 0·52, ὁ δὲ ἄνω ὕψ. 0·232, πλάτ. καὶ πάχ. περ. 0·45. Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας σῴζονται τὰ ἴχνη ἀγάλματος (χαλκοῦ, φυσικοῦ που μεγέθους) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου (παρὰ τὸ ἀριστερὸν [τῷ ὁρῶντι] χεῖλος) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὀλυμπιονίκου Ξενοκλέους (παρὰ τὸ πρόσθιον χεῖλος)· ἐπὶ δὲ τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας ἐπίγραμμα. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ἔχουσιν ὧδε:

Πολύκλε(ι)τος ἐποί(η)σε.

Ξενοκλῆς Εὐθύφρονος | Μαινάλιος.

[Μ]αινάλιος Ξενοκλῆς νίκασα | Εὐθύφρονος υἱὸς
 ἀπτὴς μο(υ)νο|παλᾶν τέσ(σ)αρα σώμαθ' ἑλών.[2]

Ὁ Ξενοκλῆς ἐνίκησε τέσσαρας μονοπάλας ἤτοι ἀθλητὰς ἐν μόνῃ πάλῃ (παλαιστάς), οὐχὶ δὲ ἅμα καὶ πυγμῇ (παγκρατιαστάς), πρβ. ἀνωτ. ἀριθ. 15· Παυσαν. Ϛ' 9, 2: «μετὰ δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνδρὸς

[1] Ἡ πόλις (ἀνωτ. σελ. 305, 3, Παυσαν. Η' 18, 7 ἑξ., Πολύβ. Δ' 18, 19, 25, Θ' 34) λέγεται Λουσὸς καὶ Λουσοὶ καὶ (τὰ) Λοῦσα, Ἡρῳδιαν. ἐκδ. *Lentz* I σελ. 206 23-25. Περὶ τῶν ἐν Λουσοῖς ἀνασκαφῶν τῆς Αὐστριακῆς σχολῆς ὅρα *Reichel-Wilhelm* Das Heiligthum der Artemis zu Lusoi ἐν Jahresheft. 1901 σελ. 1-89· περὶ τοῦ Ἀκεστορίδου αὐτ. σελ. 3 καὶ 85.

[2] Μαινάλιος κάτ. Μαινάλου τῆς Ἀρκαδίας. ἀπτὴς = ἀπτὼς (ἀνωτ. σελ. 61, 2), ἄπτωτος, μὴ πεσών.

ὃν Ἠλεῖοί φασιν οὐ γραφῆναι μετὰ τῶν ἄλλων ὅτι ἐπὶ κάλπης ἀνηγορεύθη δρόμῳ, μετὰ τούτου τὴν εἰκόνα Ξενοκλῆς τε Μαινάλιος ἕστηκε παλαιστὰς καταβαλὼν παῖδας καὶ Ἄλκετος Ἀλκίνου κρατήσας πυγμῇ παῖδας, Ἀρκὰς καὶ οὗτος ἐκ Κλείτορος. καὶ τοῦ μὲν Κλέων, Ξενοκλέους δὲ τὸν ἀνδριάντα Πολύκλειτός ἐστιν εἰργασμένος». Πολύκλειτος ἐνταῦθα εἶνε ὁ πρεσβύτερος ἢ κατ' ἄλλους ὁ νεώτερος (τῆς 4ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ἀρχομένης).[1] Ergebn. V 164, *Löwy* ἐν Strena Helbigiana (Lipsiae 1900) σελ. 183, *Robert* ἐν Hermes 1900 σ.187,189, *Preuner* Ein delph. Weihgeschenk (1900) σ. 4 ἑξ., 57 ἑξ. (ὁ μουνοπάλης [πρβ. Παυσ. Ϛ' 4, 6] = ὁ παλαιστής· ἡ μουνοπάλη = ἡ πάλη). Εἰρήσθω ἐνθάδε ὅτι τρεῖς ἀνταγωνισταὶ παῖδες ἡττήθησαν πυγμῇ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ Ἱππομάχου Ἠλείου (Παυσ. Ϛ' 12, 6),[2] ὅστις καὶ γυμναστὴς ὕστερον ἐγένετο (Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστορ. Β' 6, *Förster* ἀριθ. 773)· ὡσαύτως δὲ τέσσαρες παῖδες νησιῶται ἡττήθησαν ἐν πυγμῆς ἀγῶνι ὑπὸ Φιλίππου Ἀρκάδος κατ' ἐπίγραμμα σῳζόμενον ἐπὶ χαλκῆς (ἐπὶ τοῦ βάθρου πάλαι ἐφηρμοσμένης) πλακὸς (ὕψ. 0·085, πλάτ. 0·212, ἀρ. χαλκωμ. 516):

ὧδε στὰς ὁ Πελασγὸς ἐπ' Ἀλφειῶι ποκα πύκτας[3]
  τὸμ Πολυδεύκειογ χερσὶν ἔφανε νόμον
δᾶμος ἐκαρύχθη νικαφόρος· ἀλλά, πάτερ Ζεῦ,
  καὶ πάλιν Ἀρκαδίαι καλὸν ἄμειβε κλέος,
τίμασον δὲ Φίλιππον, ὃς ἐνθάδε τοὺς ἀπὸ νάσων
  τέσσαρας εὐθείαι παῖδας ἔκλινε μάχαι.

Ὁ Φίλιππος οὗτος εἶνε, ὡς φαίνεται, ὁ παρὰ Παυσανίᾳ ἀναγραφόμενος Ϛ' 8, 5: «μετὰ δὲ τὸν Βαύκιδά εἰσιν ἀθλητῶν Ἀρκάδων εἰκόνες, Εὐθυμένης τε ἐξ αὐτῆς Μαινάλου, νίκας τὴν μὲν ἀνδρῶν πάλης τὴν δ' ἔτι πρότερον ἐν παισὶν εἰληφώς, καὶ Ἀζὰν ἐκ Πελλάνας Φίλιππος κρατήσας πυγμῇ παῖδας, καὶ Κριτόδαμος ἐκ Κλείτορος (ἰδὲ

[1] Ὁ νεώτερος Πολύκλειτος ἦτο κατὰ Robert σελ. 193 ἴσως υἱδοῦς (καὶ δὴ υἱὸς ἀγνώστου υἱοῦ) τοῦ πρεσβυτέρου Πολυκλείτου ἢ ἀδελφιδοῦς (καὶ δὴ υἱὸς ἀδελφῆς) αὐτοῦ.

[2] Πρβ. *Faber* ἐν Philologus 1891 σελ. 494 (ἀνωτ. ἐν σελ. 69 στ. 5 μετὰ τὸ *Grasberger* ἀπαλειφθήτω ἡ ὑποστιγμή).

[3] Περὶ τῆς στάσεως τοῦ ἀγάλματος πρβ. ἀνωτ. ἀριθ. 11 σελ. 331.

ἀνωτ. σελ. 205, 1, νῦν ἐν τῇ ΝΑ. στοᾷ). ἐπὶ πυγμῇ καὶ οὗτος ἀναγορευθεὶς παίδων. τὰς δέ σφισιν εἰκόνας, τὴν μὲν ἐν παισὶ τοῦ Εὐθυμένους Ἄλυπος, τὴν δὲ τοῦ Δαμοκρίτου Κλέων, Φιλίππου δὲ τοῦ Ἀζᾶνος Μύρων τὴν εἰκόνα ἐποίησε». Εἰκάζεται ὅτι ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὰ 300 π. Χρ. χρόνους καὶ δὴ ὅτι ὁ Μύρων δὲν εἶνε ὁ (τῆς 5ης π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος) γνωστός. Erg. V 174 καὶ σελ. 798 (πρβ. *Hiller von Gärtringen* ἐν *Pauly-Wissowa* Real-Encycl II σελ. 1135).

18. Βάθρον μαρμάρου Πεντελῆς, ὕψ. ὡς 0 336, πλ. ὡς 0·884, πάχ. 0·86, φέρον τὰ ἑξῆς:

> Εὔθυμος Λοκρὸς Ἀστυκλέος τρὶς Ὀλύμπι' ἐνίκων,
> εἰκόνα δ' ἔστησεν τήνδε βροτοῖς ἐσορᾶν.
>
> Εὔθυμος Λοκρὸς ἀπὸ Ζεφυρίο(υ) ἀνέθηκε.
> Πυθαγόρας Σάμιος ἐποίησεν.

Ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας μεγάλη τετράγωνος (περ. 0·40) κοιλότης, ἐν ᾗ πάλαι ἦν ὁ λίθος ὁ φέρων τὸ (ἄδηλον ἂν ἐκ χαλκοῦ ἢ μαρμάρου) ἄγαλμα. Ὁ Εὔθυμος, Λοκρὸς Ἐπιζεφύριος (τῆς Κάτω Ἰταλίας), δεινὸς πύκτης, ἐνίκησεν Ὀλύμπια τρίς, τῷ 484, 476 καὶ 472 π. Χρ. (πρβ. καὶ πάπυρον, *Robert* ἐν Hermes 1900), ἐνικήθη δὲ τῷ 480 ὑπὸ τοῦ Θεαγένους (ἀνωτ. σελ. 56)· ἦτο υἱὸς Ἀστυκλέους ἤ, κατ' ἐπιχώριον μῦθον, τοῦ Καικίνου ποταμοῦ, τοῦ χωρίζοντος τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Ρηγίνην, ἐν ᾗ οἱ τέττιγες «οὐδεμίαν ἀφιᾶσι φωνὴν» (Παυσ. ϛ' 6, 4 ἑξ., πρβ. Στράβ. ϛ' 260). Περὶ τοῦ Εὐθύμου πολλὰ καὶ μυθώδη ἀναφέρονται. Πρὸς τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγάλματι ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ πατρίδι τοῦ ἀθλητοῦ ἄλλο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου Πυθαγόρου πεποιημένον. ἀμφότερα δὲ λέγεται ὅτι συγχρόνως προσεβλήθησαν ὑπὸ κεραυνοῦ (Plin. Nat. Hist. VII 152)· περὶ τῆς θαυμαστῆς τοῦ Εὐθύμου ῥώμης φέρεται ὅτι οἱ Λοκροὶ ἐδείκνυον λίθον μεγέθει μέγιστον, ὃν ἐκόμισε καὶ ἔθηκε πρὸ τῶν θυρῶν (πρβ. ἀνωτ. σελ. 106 ἑξ.)· διηγωνίσατο πρὸς τὸν ἐν Τεμέσῃ φοβερὸν δαίμονα Ἥρω ἐν τῷ ἱερῷ αὐτοῦ καὶ ἀπήλλαξε τοὺς κατοίκους τοῦ φόρου ὃν ἐτάχθη νὰ ἀποτίνωσι («διδόναι κατὰ ἔτος αὐτῷ γυναῖκα τῶν ἐν Τεμέσῃ παρθένων τὴν καλλίστην»)· καὶ ὁ μὲν δαίμων «ἀφανίζεται καταδὺς ἐς θάλασσαν», ὁ δὲ Εὔθυμος ἔλαβεν εἰς

γάμον τὴν παρθένον καὶ εἰς μακρὸν γῆρας ἀφικόμενος δὲν ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐγένετο ἄφαντος καταβὰς ἐπὶ τὸν Καικῖνον· κατὰ Στράβωνα (ϛ' 255) τὸ ἡρῷον ἦτο «Πολίτου τῶν Ὀδυσσέως ἑταίρων, ὃν δολοφονηθέντα ὑπὸ τῶν βαρβάρων γενέσθαι βαρύμηνιν, ὥστε τοὺς περιοίκους δασμολογεῖν αὐτῷ κατά τι λόγιον . . .'.» (πρβ. Αἰλ. Ποικ. Ἱστ. Η' 18). — Τῆς ἐπιγραφῆς αἱ λέξεις «τήνδε βροτοῖς ἐσορᾶν» τοῦ (διστίχου) ἐπιγράμματος εἶνε κεχαραγμέναι ἐπὶ ἄλλων ἀπεσβεσμένων ἕνεκα σφάλματος τοῦ λιθοξόου ἢ κατ' ἐντολὴν τῶν Ἠλείων μὴ ἐπιτρεψάντων τὰ πρῶτον γεγραμμένα. Ὡσαύτως τότε προσετέθη καὶ ἡ λέξις ἀνέθηκε. Τὸ ἄγαλμα ἐστάθη μετὰ τὴν τρίτην νίκην τοῦ Εὐθύμου (ἐπιγρ. στίχ. 1), μνημονεύεται δὲ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (ἀνωτ.) ὡς ἑξῆς: «ὁ δέ οἱ ἀνδριὰς τέχνη τέ ἐστι Πυθαγόρου καὶ θέας ἐς τὰ μάλιστα ἄξιος». Παρὰ Παυσανίᾳ ὁ Πυθαγόρας λέγεται οὐχὶ Σάμιος ἀλλὰ (ἐκ τῆς δευτέρας πατρίδος) Ρηγῖνος. Ergebn. V 144.

19. Μέρη τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ Λεωνιδαίου, λίθου κογχυλιάτου, ὕψ. 0·49, πάχ. 0·65. Ἐπιγεγραμμένα τεμάχια σώζονται ἓξ τὸν ἀριθμόν· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν τεσσάρων (τὰ τρία πρῶτα προσαρμόττουσιν ἀλλήλοις) φέρεται (πλάτ. ἐν ὅλῳ 2·23) ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: [Λε]ωνίδ[η]ς Λεώτου Ν[ά]ξιος ἐποί, ἧς ἡ συνέχεια (τὸ ἄλλο ἥμισυ, ὡς εἰκάζεται) ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ παρακειμένου τμήματος τοῦ ἐπιστυλίου: [ησε καὶ ἀνέθηκε Διὶ Ὀλυμπίωι]· ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν τεμαχίων φέρονται μέρη ὁμοίας ἐπιγραφῆς (κεχαραγμένης ἐπὶ ἄλλης πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος), καὶ δὴ ἐπὶ μὲν τοῦ 5ου τεμαχίου (πλάτ. 1·02) κεχάρακται μόνον κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον ἓν γράμμα Λ, ὅπερ εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ Λ[εωνίδης κλπ.], ἐπὶ δὲ τοῦ 6ου τεμαχίου (πλάτ. 0·96) σώζεται [Ν]άξιος.[1] *Treu* ἐν Athen. Mittheil. des d. Inst. 1888 σελ. 317-26. Ergebn. V 651. Περὶ τοῦ Λεωνίδου, ἀρχιτέκτονος ἅμα καὶ ἀναθέτου, καὶ τοῦ οἰκοδομήματος ἰδὲ ἀνωτ. σέλ. 161· περὶ τῆς ὀνομασίας πρβ. καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα, Παυσαν. ϛ' 21, 4 «Ἀσκληπιοῦ ναός, ἐπίκλησιν μὲν Δημαινέτου ἀπὸ τοῦ ἱδρυσαμένου» καὶ ἀνωτ. σ. 147, 148 σημ. 2 καὶ 3.

[1] Τὸ μετὰ τοῦ Λ τεμάχιον κεῖται νῦν ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ μουσείου, τὰ δὲ λοιπὰ ἐν αἰθούσῃ Ζ.

20. Βάθρον περιφερὲς (τὸ ἥμισυ ἐλλιπές), ἰδὲ περὶ τοῦ Μίλωνος ἀνωτ. σελ. 44-5 σημ. 3. Erg. V 264.

56. Πλὰξ ἀργιλολίθου, ἄνω καὶ δεξιὰ ἐλλιπής, ὕψ. 0·24, πλάτ. 0·33, πάχ. 0·09· ἐκ τοῦ θησαυροῦ τῶν Κυρηναίων· σῴζονται κεχαραγμένα (καὶ ἐρυθρῷ πάλαι κεχρωσμένα) τάδε ϘΙΡΡ ἤγουν Κυρα[ναῖοι ..... ἀνέθεν]· ἡ πλάξ, ὡς εἴρηται ἀνωτ. σελ. 224, δὲν εἶνε ἀρχιτεκτονικὸν μέρος τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ προέρχεται ἐξ ἀναθήματος. Erg. V 246. — Τεμάχια ἀναγλύφων τῶν θησαυρῶν ὅρα ἀνωτ. σελ. 311 ἀριθ. γλυπτ. 59-67.

437. Ψαμμίτης λίθος τῆς ἀνατολικῆς παραστάδος τοῦ θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων, ὕψ. σῳζ. 0·11 (ηὑρέθη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ λίθου, πρὸς ἄλλην χρῆσιν ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἀποκεκομμένου), πλάτ. 0·56, πάχ. 0·46. Ἐπὶ τοῦ κάτω χείλους τῆς ἔμπροσθεν ἐπιφανείας εἶνε ἐπιμελῶς κεχαραγμένον τὸ ἄνω ἥμισυ τῶν ἑξῆς γραμμάτων ϟΣΚVΟΝΙΟΙ ἤγουν Σεκυώνιοι (τὸ λοιπὸν τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο κεχαραγμένον ἐπὶ τοῦ πάλαι ὑποκειμένου λίθου)· τὸ σ (ἐνταῦθα εἰκάζεται ϟ μᾶλλον ἢ ϵ) ἐν ἄλλῃ ἐπιγραφῇ τῶν Σικυωνίων, ἀρχαιοτέρᾳ (Erg. V 245), ἔχει τὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἐν χρήσει ὂν σχῆμα Μ· περὶ τοῦ σχήματος τοῦ ε πρβ. καὶ B ἐν ἐπιγραφαῖς Κορίνθου, Κορκύρας, Μεγάρων κλπ. Erg. V 649. Περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν Σικυωνίων ἰδὲ ἀνωτ. σελ. 226· περὶ πάντων τῶν θησαυρῶν ὅρα *Curtius* ἐν Erg. I σελ. 28 ἑξ., 32 ἑξ., *Dörpfeld* ἐν Erg. I σελ. 74-76, II σελ. 40-56, 206-8, ἀνωτ. σελ. 217 ἑξ.

445. Τεμάχιον βάθρου τοῦ Δαμαγήτου, ἀθλητοῦ, υἱοῦ τοῦ Διαγόρου (ἀνωτ. σελ. 125, πρβ. σελ. 193)· τὸ τεμάχιον εἶνε κάτω ἀριστερὸν μέρος τοῦ λίθου (λευκοῦ, πιθανῶς νησιωτικοῦ, μαρμάρου), ὕψ. 0·19, πλάτ. 0·49, πάχ. 0·31, φέρει δὲ τὸ ὄνομα: «Δαμάγητος Διαγόρα Ρ[όδιος]»· ἡ ἐπιγραφὴ δὲν εἶνε ἡ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ προέρχεται ἐξ ἀνανεώσεως τοῦ βάθρου (πρβ. *Robert* ἐν Hermes 1900 σελ. 194). Τοῦ ὡσαύτως ἀνακαινισθέντος βάθρου τοῦ Διαγόρου ἀπόκεινται τεμάχια ἐν τῷ μουσείῳ (ἀνωτ. σελ. 193)· ὅρα καὶ τὸ βάθρον τοῦ Εὐκλέους ἀνωτ. ἀριθ. 13. Erg. V 152.

642. Μέσον τμῆμα τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ θησαυροῦ τῶν Μεγαρέων (περὶ τοῦ θησαυροῦ ὅρα Παυσαν. ϛ' 19, 12 ἑξ. [ἀνωτ. σελ. 219], *Dörpfeld* ἐν Erg. II σελ. 50-53, ἀνωτ. σελ. 221, πρβ. ἀριθ.

ἐπιγρ. 437), λίθου κογχυλιάτου, δίχα τεθραυμένον, ὕψ. 0·62, πλάτ. 1·93, πάχ. 0·32· φέρει ἐπιγραφὴν «Μεγ[αρ]έων» (ὕψ. γραμμ. 0·08) κεχαραγμένην ἐν Ἑλληνιστικοῖς ἢ Ρωμαϊκοῖς χρόνοις. Ἐπὶ τοῦ ἄνω χείλους τῆς προσθίας ἐπιφανείας τοῦ λίθου κοιλότητες ἐν αἷς ἦσαν ἐφηρμοσμένα ὁ κανὼν καὶ αἱ σταγόνες (ἄλλου λίθου, ἐκλεκτοτέρου, πρβ. τὸν λίθον τῆς ἐν τῷ ἀετώματι τοῦ θησαυροῦ γιγαντομαχίας, *Treu* ἐν Ergebn. III σελ. 5, 11, ἀνωτ. σελ. 315 ἀριθ. γλυπτ. 99). Ἔκειτο πάλαι ὑπεράνω τῆς εἰσόδου τοῦ θησαυροῦ· ηὑρέθη ἐνῳκοδομημένον ἐν μέσῳ που τῆς δυσμικῆς πλευρᾶς τοῦ Βυζαντιακοῦ τείχους (ἀνωτ. σελ. 222). Ergebn. V 653.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

18. 3. 02.

Τάξις ἀριθμ.	'Ε	1897	1898	1899	1900	1901	Τὸ ὅλον
1	Ἄγγλοι	..240	..320	..534	..139	..383	.3452
2	Ἀμερικ	..135	..135	..205	..419	..359	.2550
3	Γερμαν	...32	..135	..164	..114	..150	.1674
4	Γάλλοι	...36	. 410	...97	...84	. .79	.1523
5	Αὐστρι	...42	...89	...58	.. 28	...72	..625
6	Ρωμαν	8	8	9	1	..283	..317
7	Ρῶσοι	8	...38	.. 25	...35	...31	..282
8	Ἰταλοὶ	6	...11	...20	...15	...19	..232
9	Βέλγαι	.....	...19	8	...13	...17	..109
10	Ἐλβετα	3	5	5	8	...21	..104
11	Δανοὶ	5	1	7	9	9	...72
12	Ὀλλανδ	. ..3	8	7	8	6	...70
13	Σουηδ	.....	3	1	9	2	...37
14	Νορβη	.....	6	9	3	3	...30
15	Ἱσπανο	.....	5	... 5	1	6	...28
16	Πολων	1	6	3	.....	.....	...18
17	Σέρβοι	.....	.....	.....	.....	3	...15
18	Τοῦρκο	.....	4	.....	1	.....	. .10
19	Ἰάπωνε	.....	. ..1	.. ..	4	1	9
20	Βούλγα	1	.. ..	.....	.....	2	6
21	Ἀρμένι	.....	.... .	.....	.....	.....	4
22	Ἰνδοὶ	.....	.....	.....	... .	.....	3
23	Μαυρο	.. ..	.....	.....	.....	.....	1
24	Πορτογ	.....	....	.....	. ...	1	1
	Ὁ	..520	.1204	.1157	..891	.1447	11172
25	Ἕλληνε	..650	.1320	..950	..619	.1008	14658
26	»	.. ..	.1820	.3220	.1150	12000	31830
	Τὸ	.1170	.4344	.5327	.2660	14455	57660

21. 3.

Π. Βουλισμᾶς

βοηθὸς τοῦ ἐφόρου Ὀλυμπίας

VI, ΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ "OLYMPIA" ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ A. FLASCH)

